

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Саша М. Марковић

**УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ОТКРИВАЊУ И
ДОКАЗИВАЊУ НАСИЉА У
ПОРОДИЦИ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Београд, 2015

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF LAW

Sasa M. Markovic

**ROLE OF THE POLICE IN IDENTIFYING
AND PROSECUTING DOMESTIC
VIOLENCE CASES**

DOCTORAL THESIS

Belgrade, 2015

Чланови комисије: др Марина Јањић Комар,
редовни професор Правног факултета у Београду, у пензији;
др Милан Шкулић, ментор,
редовни професор Правног факултета у Београду;
др Слободан Панов, ментор,
редовни професор Правног факултета у Београду;
др Игор Вуковић,
ванредни професор Правног факултета у Београду;
др Драгана Коларић,
ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије.

Датум одбране:

НАСЛОВ: УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Резиме: Насиље је појава која постоји од настанка човечанства и прати еволуцију људског друштва. Због тога, проучавање насиља, као једног од најинтригантнијих феномена повезаних са човековом природом и људским друштвом, има посебан значај. Ради се о мултидисциплинарној појави коју можемо посматрати са различитих становишта: теологије, антропологије, филозофије, социологије, психологије, етиологије, психијатрије, медицине, права, међународних односа, историје.

У овом раду доминира правни аспект заштите од насиља у породици. У оквиру њега посебно је издвојен кривичноправни аспект где се проучавају појам и елементи кривичног дела насиља у породици, однос са другим сличним делима и посебно апострофирају поједини проблеми који постоје у судској пракси у вези са применом инкриминације насиља у породици. Централни део рада се односи на функцију и овлашћења полиције у спречавању и сузбијању насиља у породици. Имајући у виду значај и виктимолошке димензије посебно место заузима део који се односи на заштиту жртвава и сведока кривичних дела насиља у породици и допринос оштећених лица сопственој виктимизацији. Али, пре тога, постојала је потреба да се објасне појмови „насиља“, „насиља у породици“, „агресије“, као претходна питања пре улажења у правно-догматску анализу.

Наслов рада „Улога полиције у откривању и доказивању насиља у породици“ указује управо на онај део који је до сада недостајао у научној и стручној литератури а који би обухватио и анализу практичног поступања државних органа, нарочито полиције. Приступ проблему насиља у породици до сада није био свеобухватан, већ су поједина питања обрађивана парцијално и спорадично. Овај рад је у сваком делу проткан примерима из праксе који му дају додатну вредност и уједно пружају одговор да ли су донете правне норме прилагођене животу, што уједно утиче на процену њихове ефективности и ефикасности.

Предмет рада је положај и улога полиције у откривању и доказивању насиља у породици. Насиље у породици је први пут издвојено као самостално кривично дело 2002. године. У групу кривичних дела против брака и породице

додат је тадашњи члан 118а „насиље у породици”. То не значи да до тада насиље над члановима породице није било санкционисано. Раније се прибегавало класичним инкриминацијама из Кривичног законика (КЗ), као што су тешке и лаке телесне повреде и прекршајима из области Закона о јавном реду и миру (ЗОЈРМ), па се поставља питање да ли је тај приступ био довољан. Рад прати најпре еволуцију кривичног дела насиље у породици у кривичном законодавству, садржи анализу казнене политике, правних норми Породичног закона (ПЗ), ЗОЈРМ, Законика о кривичном поступку (ЗКП). Функцију и овлашћења полиције аутор објашњава у четвртом, уједно и најзначајнијем делу раду. Посебно анализира правни основ превентивне и репресивне улоге полиције, полицијска овлашћења и њихове недостатке у спречавању и сузбијању насиља у породици. Кроз моделе поступања полиције и других државних органа у одговору на насиље у породици у другим земљама аутор долази до конкретних предлога *de lege ferenda*. У резултатима до којих је дошао аутор указује да значајну улогу у откривању и сузбијању насиља у породици има полиција, и то нарочито онај део полиције (униформисана полиција) који обавља послове на локалном подручју (сектору), јер су ти полицијски службеници свакодневно у контакту са грађанима и у великом броју случајева први долазе до почетних информација о нарушеним породичним односима који могу да ескалирају насиљем између чланова породице. Указује да откривање, спречавање и сузбијање насиља у породици зависи од интерног начина организовања органа унутрашњих послова и партнерског односа са свим екстерним субјектима, којима је интерес сузбијање ове друштвено негативне појаве. Ефикасност полиције у превенцији насиља у породици је могуће унапредити успостављањем мултисекторског начина рада, односно партнерства између полиције и грађана, локалних институција и њихових представника, локалних медија и невладиних организација које се баве заштитом жртава насиља. За ефикасније сузбијање насиља у породици неопходно је правилно организовати рад полиције, едуковати полицијске службенике и истовремено успоставити тесну сарадњу полиције са јавним тужилаштвом, центром за социјални рад и судом. У нашем законодавству полицији нису дата велика овлашћења при заштити жртава насиља. У многим случајевима полиција предлаже жртви да напусти стан где борави док се ситуација не смири, да преноћи

код родбине или пријатеља (нарочито ако је насилни члан породице у алкохолисаном стању), ако нису испуњени законски услови за хапшење и задржавање осумњиченог, јер не постоје други начини да полиција обезбеди жртву. У неким државама, упоредно-правно посматрајући, полицији су дата већа овлашћења, нпр. да код хитних догађаја нареди насилнику да напусти заједнички стан и забрани прилазак жртви и простору становања док тужилаштво и суд мериторно не одлуче у том предмету.

Без обзира на широк спектар законских прописа у вези са насиљем у породици оно се не сузбија у задовољавајућој мери. Главни разлог је што законски прописи у деловима који се односе на ову област нису довољно прецизни и дају широку могућност органима гоњења и судовима да их у практичној примени тумаче. Кривични поступци предуго трају и њихов исход је најчешће такав да се поставља питање да ли се водило о рачуна о сврси кривичних санкција. Такође, учестале одлуке јавног тужилаштва да примењује институт одлагања кривичног гоњења и одбачаја кривичне пријаве, утиче на то да је висока појава поврата у извршењу овог кривичног дела и уопште примењује се његов пораст.

Циљ истраживања је, дакле, препознавање проблема у примени прописа и давање предлога за њихово унапређење. Намера аутора је да укаже да је првобитни *ratio legis* инкриминације насиља у породици доведен у питање. Како се у теорији истицало, то је била заштита породице и породичних односа, али и појачана заштита одређених категорија лица, пре свега, жена и деце од другог члана породице који примењује насиље. Заговорници ове инкриминације истичу да је било потребно увести насиље у породици у наш кривично-правни систем како би се све друштвено-негативне појаве које карактеришу насиље између чланова породице (углавном иза "затворених врата", далеко од очију јавности), и то углавном оних снажнијих над слабијим (мушкараца над женама, одраслих над децом, младих над старим), строжије кажњавале. Међутим, добијени резултати истраживања указују на то да наш правни систем није на најбољи начин, са строгим научним резонем и објективним приступом, одговорио предмету доктринарне анализе а то је проблем насиља у породици. Држава изменом постојећих и доношењем нових прописа покушава да нађе одговарајући "рецепт"

за сузбијање ове изузетно штетне друштвене појаве, међутим, као што смо видели на основу резултата истраживања наше судске праксе, то не даје одговарајуће резултате на плану спречавању и сузбијању насиља у породици.

Приступи решавању проблема насиља у породици, посматрано упоредно-правно, као што ћемо видети, су различити. Постоји неколико могућих начина кажњавања за насиље у породици. Први, обухвата државе које пружају заштиту постојећим инкриминацијама које су део укупног кривичног законодавства у конкретној земљи, други, могући пут сузбијања насиља у породици, подразумева увођење посебних квалификованих облика код појединих кривичних дела која су, по правилу, типична кривична дела са елементима насиља и трећи начин регулисања породичног насиља подразумева увођење посебне инкриминације у кривично законодавство, што је случај и са нашом земљом. Други начин је најприхватљивији са становишта начела законитости, јер се свим кривичним делима која садрже појам насиље може приговорити у вези са сегментом *lex certa*, а на тај начин би били задовољени и захтеви међународне заједнице према нашој земљи. Дакле, залажемо се за прописивање тежих облика код већ постојећих инкриминација, па и код тешке телесне повреде из члан 121, ако је дело учињено према члану породице, при чему би запрећена казна затвора могла да остане иста као за члан 194. став 3. КЗ, од две до десет година. Такво решење постоји већ у многим земљама у упоредном праву. Тако, уместо основног облика (став 1) чл. 194. КЗ, прописао би се тежи облик код кривичних дела лаке и тешке телесне повреде, принуде, злостављања и мучења и појединих кривичних дела против полне слободе. Могуће би било и код кривичног дела угрожавање сигурности из чл. 138. КЗ, у став 3. додати, поред набројаних службених лица која се посебно штите, и чланове породице. Чини нам се да би на тај начин чланови породице били много боље заштићени, а јасно је да је биће кривичног дела насиље у породици већ обухваћено другим кривичним делима која егзистирају у КЗ. Могло би се размишљати и о посебној квалификаторној околности а то је извршење дела према малолетном лицу када би могла да буде прописана још строжија казна. На тај начин би се посебно штитила малолетна лица од насиља у породици. Видели смо да деца, поред жена, спадају у најугроженију категорију лица која због узраста и психичког стања представљају посебно рањиве особе при

чему насиље (психичко, физичко, сексуално) према њима и најдуже траје због многобројних субјективних и објективних околности, које смо анализирали у претходним деловима рада.

У изради докторске дисертације, да би истраживање било ефикасно и квалитетно и да би се добијеним резултатима могли остварити постављени циљеви, коришћени су бројни методи. Извори података истовремено опредељују методе и инструменте истраживања. Основни методи који су коришћени у овом раду су: правно-догматски метод, упоредно-правни, језички, анализа и синтеза, правила логике а пре свега закључивања путем индукције и дедукције, статистички метод и *case study* – метод анализе одређених случајева насиља у породици.

Кључне речи: насиље, породица, кривично дело, прекршај, породично-правна заштита, жртва, улога полиције, доказивање, откривање, овлашћења

Научна област: Кривичне науке

Ужа научна област: Кривично-материјално и процесно право

УДК: 351.74:364.63.

**TITLE: THE ROLE OF THE POLICE IN DETECTING AND PROVING
DOMESTIC VIOLENCE**

Abstract: Violence is a phenomenon that has existed from the beginning of humanity and has since followed the evolution of human society. Hence, studying violence, as one of the most intriguing phenomena associated with human nature and human society, is of special importance. It is a multidisciplinary phenomenon that can be observed from different perspectives including: theological, anthropological, philosophical, sociological, psychological, etiological, psychiatric, medical, legal, international relations-based, and historical.

The major focus of this paper is on the legal aspect of protection against domestic violence. Within this aspect, particular emphasis is on the criminal legal aspect which examines the concept and elements of the criminal offence of domestic violence, the relation to other similar offences and particularly highlights certain case-law problems associated with the application of the incrimination of domestic violence. Central part of the paper relates to functions and powers of the police in preventing and suppressing domestic violence. Bearing in mind another important dimension - victimology - special place is given to the part relating to the protection of victims and witnesses of domestic violence crimes and to the contribution of the injured persons to their own victimisation. However, prior to that, it was necessary to explain the terms 'violence', 'domestic violence', 'aggression', as preliminary issues before going ahead with legal and dogmatic analysis.

The title of the paper '*The Role of the Police in Detecting and Proving Domestic Violence*' points exactly to the part which has to date been missing from the scientific and technical literature, and which would also include the analysis of the practice of state authorities, and specifically the police. Therefore, the approach to the problem of domestic violence has not been comprehensive to date; instead, certain issues have only been partially and sporadically addressed. This paper, in each of its part, features the examples from practice which add value to it and, at the same time, provide answer whether the adopted legal norms are adjusted to the realities of life, which altogether affects the assessment of their effectiveness and efficiency.

The subject of the paper is the status and role of the police in detecting and proving the existence of violence in the family. Family violence was first regulated as a

separate criminal offence in 2002. The group of criminal offences against marriage and family was expanded to include the then Article 118(a) - 'Domestic violence'. This however does not mean that no sanctions have existed for violence against family members up to that point. Traditional incriminations from the Criminal Code (hereinafter CC) used to apply, such as serious and minor bodily harm and misdemeanours under the Public Order and Peace Act (POPA), which thus raises the question of adequacy of such approach. The paper first observes the evolution of domestic violence offence in the criminal legislation, and then presents the analysis of the penal policy, legal norms of the Family Act (FA), POPA, and Criminal Procedure Code (CPC). Police functions and powers are dealt with in the fourth, and, at the same time, the most significant part of the paper. More specifically, the author analyses the legal basis for the preventive and repressive functions of the police, their powers and their shortcomings in the prevention and suppression of domestic violence. The examination of the models of conduct of the police and other relevant authorities in response to domestic violence in other countries, leads the author to the concrete proposals *de lege ferenda*. In her findings, the author points out that the significant role in preventing and suppressing domestic violence is given to the police, specifically the one (uniformed police) that operates in local areas (sectors), as these police officers maintain daily contact with citizens and are, in the majority of cases, the first to come to initial information about breaches in family relationships which can escalate into violence among family members. Moreover, detection, prevention and suppression of domestic violence depends on internal structure of internal affairs authorities and partnerships with all external subjects who are interested in the suppression of this socially negative phenomenon. Police efficiency in the prevention of domestic violence can be enhanced by establishing a multi-sectoral method of operation, or creating partnerships with citizens, local institutions and their representatives, local media and non-governmental organisations dealing with the protection of victims of violence. For a more efficient suppression of domestic violence, proper organisation of the police, training of police officers and, at the same time, close cooperation between the police and public prosecutor's office, centre for social welfare and court is essential. In our legislation, the police have no major powers regarding the protection of victims of violence. In most cases, the police suggests the victims to leave their residential

apartment until the situation calms down, or to spend the night at relatives' or friends' houses (particularly if the violent family member is under the influence of alcohol) if no legal conditions exist for arresting and detaining the suspect, since no other means exist for the police to safeguard the victim. Some states, from the comparative legal perspective, grant greater powers to the police; for instance, in dealing with urgent matters it can order the abuser to leave the joint apartment and prohibit them from approaching the victim and the place of residence until the prosecutor's office and the court decide the merits of the case.

Despite the wide range of regulations pertaining to domestic violence, the degree of its suppression is inadequate. The main reason is that regulations in parts which relate to this particular area are not sufficiently precise and thus provide wide opportunities for interpretation in the practice of prosecution bodies and courts. Criminal proceedings are extensive, with outcomes in most cases being such that a question arises whether the purpose of criminal sanctions was taken into consideration. Additionally, frequent decisions by the public prosecutor's office to apply the institution of delay of criminal prosecution or to dismiss criminal claims impacts the high rate of repetition of this criminal offence and, generally, one can observe its increase.

The aim of the research is, therefore, to identify problems in the implementation of regulations and provide proposals for their improvement. The author intends to point to the fact that the primary *ratio legis* for the incrimination of domestic violence is brought into question. As the theory had pointed out, it concerned the protection of family and family relationships, but also the reinforced protection of certain categories of persons, primarily women and children, from another family member who uses violence. The advocates of this incrimination emphasise that introducing domestic violence into our criminal legal system was necessary in order to more severely punish all socially negative phenomena that characterise violence among family members (occurring mostly behind the 'closed doors', away from the eyes of the public), mainly of stronger members over weaker ones (man over women, adults over children, the young over the old). However, the obtained research results suggest that our legal system failed to respond in the best possible way, and with a strict scientific reasoning and objective approach, to the subject of the doctrinal analysis - violence in the family. By amending the existing and introducing new regulations, the State has attempted to

find the appropriate ‘recipe’ to suppress this extremely harmful social phenomenon, but, as the findings of our case-law review show, it did not produce appropriate results in the field of prevention and suppression of domestic violence.

The approaches to solving the domestic violence problem, from comparative law perspective, as we will see, are different. Several methods can be used to punish domestic violence. The first method includes the states that provide protection by incriminations that are part of the overall criminal legislation of the specific state; the second possible method for suppressing domestic violence involves the introduction of special qualified forms for some criminal offences which, as a rule, represent typical violent crimes; the third method for regulating domestic violence encompasses the inclusion of a separate provision in the criminal legislation, as is the case with our country. The second method is the most acceptable from the viewpoint of the principle of legality, because all criminal offences containing the notion of violence can be argued with respect to the segment *lex certa*, which further allows for the international community requirements to our country to be met. Therefore, we advocate for the provision for aggravated forms of the existing incriminations, even of serious bodily harm referred to in Article 121, if the offence was committed against a family member, where the prescribed prison sentence could remain the same as provided for in Article 194 (paragraph 3) of CC, namely from two to ten years. This provision already exists in comparative laws of many countries. Thus, instead of basic offence from Art 194 (paragraph 1) of CC, the aggravated form would be prescribed for criminal offences of minor and serious bodily harm, coercion, ill-treatment and torture and for certain offences against sexual freedom. Moreover, it would be possible to expand Art 138 of CC concerning the criminal offences of safety endangerment to include family members in the list of officials receiving special protection (paragraph 3). It seems that this would provide much better protection for family members and, obviously, the substance of the criminal offence of domestic violence is already included in other criminal offences under CC. One could also consider special qualifying circumstances, which include the commission of the offence against a minor, in which case even stricter sentence should be prescribed. This would ensure special protection for minors against domestic violence. We have seen that, besides women, children belong to the category of most endangered persons who, due to their age and psychological condition, represent

particularly vulnerable persons, and are thereby subjected to violence (psychological, physical, sexual) for the longest periods of time because of a multitude of subjective and objective circumstances, which we analysed in the previous sections of the paper.

In the preparation of this doctoral dissertation, the research methods used for the purposes of efficient and quality research and for the obtained results to achieve the set objectives are numerous. The sources of data simultaneously define both the methods and instruments of research. The main methods used in the paper include: legal dogmatic method, comparative method, linguistic method, analysis and synthesis, rules of logic, and, above all, conclusion by way of inductive and deductive reasoning, statistical method and *case study* – method of analysing particular cases of domestic violence.

Key words: violence, family, criminal offence, misdemeanour, family law protection, victim, police role, proving (investigative actions), detection, powers

Scientific field: Criminal sciences

Narrow scientific field: Criminal substantive and procedural law

UDK number: 351.74:364.63.

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	1
I ДЕО: ПОЈАМ НАСИЉА И НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	10
1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА	10
1.1. Филозофски и психолошки осврт на појам насиља	13
1.2. Социолошки и криминолошки појам насиља.....	22
1.3. (Кривично)правни појам насиља	33
2. ОДНОС ИЗМЕЂУ ПОЈМА НАСИЉА И ПОЈМА АГРЕСИЈЕ.....	40
3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	45
3.1. Насиље према женама	58
3.2. Насиље према деци.....	60
3.3. Насиље према старим лицима	64
3.4. Појмовно одређење насиља у породици у најзначајнијим међународним прописима	65
3.4.1. <i>Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.....</i>	<i>74</i>
3.4.2. <i>Остале активности Европске Уније.....</i>	<i>87</i>
3.4.3. <i>Значај међународних прописа за регулисање противправних понашања у националним законодавствима.....</i>	<i>93</i>
3.5. Пракса Европског суда за људска права	100
II ДЕО: НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	109
1. ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ ПРЕМА КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ СРБИЈЕ	109
2. КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У ПОЈЕДИНИМ ЗЕМЉАМА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ.....	113
3. ОБЕЛЕЖЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ.....	137
3.1. Радња извршења	137
3.2. Последица.....	158
3.3. Учиница и пасивни субјект	162
3.4. Однос са другим кривичним делима	173
3.4.1. <i>Однос између насиља у породици и убиства члана породице.....</i>	<i>180</i>
3.4.2. <i>Однос између насиља у породици и тешке телесне повреде</i>	<i>184</i>
3.4.3. <i>Однос између насиља у породици и лаке телесне повреде</i>	<i>190</i>
3.4.4. <i>Однос између насиља у породици и угрожавања сигурности</i>	<i>193</i>
4. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА	195
5. ЗНАЧАЈ МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЗАБРАНЕ ПРИБЛИЖАВАЊА И КОМУНИКАЦИЈЕ СА ОШТЕЋЕНИМ	218
III ДЕО: ЗАШТИТА ЖРТАВА И СВЕДОКА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.....	221
1. ПРАВНА ЗАШТИТА ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	221
1.1. Неки сегменти кривичнопроцесне заштите од насиља у породици.....	234
1.2. Породичноправна заштита од насиља у породици	253
1.3. Заштита од насиља у породици у парничном поступку	282
1.4. Заштита од насиља у породици у прекршајном поступку	294

1.5. Мере које предузима полиција приликом заштите жртава насиља у породици.....	304
2. СПРЕЧАВАЊЕ СЕКУНДАРНЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	314
IV ДЕО: ФУНКЦИЈА И ОВЛАШЋЕЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	329
1. ФУНКЦИЈА И ОВЛАШЋЕЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	329
2. УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ ПРИЛИКОМ ДОКАЗИВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.....	336
3. МОДЕЛИ ПОСТУПАЊА ПОЛИЦИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА КАО ОДГОВОР НА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	353
3.1. Аустрија.....	353
3.2. Сједињене Америчке Државе (САД).....	361
3.3. Велика Британија.....	370
3.4. Шпанија	379
3.5. Шведска	382
3.6. Канада, Француска, Немачка, Аустралија	388
4. НАЧИНИ ОТКРИВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.....	397
4.1. Откривање насиља у породици кроз секторски начин рада.....	397
4.2. Улога образовног система у откривању насиља у породици	402
4.3. Улога здравственог система у откривању насиља у породици.....	407
4.4. Улога медија и НВО у препознавању појаве насиља у породици	415
5. ДОКАЗИВАЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	424
5.1. Прве мере по сазнању за догађај	426
5.2. Криминалистичка обрада места кривичног догађаја	442
5.2.1. Обезбеђење лица места.....	445
5.2.2. Прикупљање обавештења на месту кривичног догађаја.....	449
5.3. Мере које предузима полиција у доказивању насиља у породици.....	452
5.3.1. Анализа поступања полиције по пријављеним догађајима насиља у породици на територији Полицијске управе Ваљево.....	460
5.4. Мере које предузима тужилаштво у доказивању насиља у породици	469
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	494

„Човекова историјска мисија у току развоја човечанства била је и остала стална одбрана од агресије, односно постепено преображавање њене енергије, у току дугог процеса социјализације у корисну активност. Од већег или мањег успеха ове мисије зависиће сама судбина, односно опстанак човека на земљи.“

Сигмунд Фројд

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Насиље је појава која постоји од настанка људске врсте и прати еволуцију друштва. Оно дефинише однос снага у којем постоји тежња да се други потчини или изложи сили. Примећујемо невероватну мутацију насиља од XIII века па надаље. Западна цивилизација дала је насиљу место од суштинског значаја, било да би оштро критиковала његове испаде и проглашавала га незаконитим, или пак да би му приписала изразито позитивну улогу и тумачила га као легитимно – те тако пружила оправдање за делање витеза који пролива крв како би заштитио удовицу и сироче – или да би дала легитимитет праведним ратовима које хришћански краљеви воде против неверника, подстрекача немира и владаревих непријатеља.¹ Већ на самом почетку покушавамо да скренемо пажњу на природу појма који користимо, на његову вишезначност, јер је склон коришћењу и истицању и бруталности људских односа, али у једном друштвеном дискурсу може да представља и резултат културне конструкције која приказује одређена понашања као прихватљива.

Међу манифестацијама криминалног понашања тешко је наћи ону која код становника било ког дела света изазива толико снажну реакцију као што је то случај са насилничким злочинима. За разлику од неких других типова криминалитета (попут имовинског) код којих често изостаје осуда дела и његовог учиниоца, на насилничка дела се реагује бурно и са неспорним одбацивањем.²

Због тога, проучавање насиља, као једног од најинтригантнијих феномена повезаних са човековом природом и људским друштвом има посебан значај. Насиље, је мултидисциплинарна појава коју можемо посматрати са различитих становишта: теологије, антропологије, филозофије, социологије, психологије, етиологије, психијатрије, медицине, права, међународних односа, историје.³

У овом раду доминира правни аспект заштите од насиља у породици. У оквиру њега посебно је издвојен кривичноправни аспект где се проучавају појам и елементи кривичног дела насиља у породици, однос са другим сличним делима и

¹ Р. Мишамблед, *Историја насиља од краја средњег века до данас*, Академска књига, Нови Сад, 2015, стр. 5-7.

² Ђ. Игњатовић, "Појам и етиологија насилничког криминалитета", *Crimen*, 2/2011, стр. 179.

³ *Ibidem*.

посебно апострофирају поједини проблеми који постоје у судској пракси у вези са применом инкриминације насиља у породици. Централни део рада се односи на функцију и овлашћења полиције у спречавању и сузбијању насиља у породици. Имајући у виду значај и виктимолошке димензије значајно место заузима део који се односи на заштиту жртвава и сведока кривичних дела насиља у породици и допринос оштећених лица сопственој виктимизацији. Али, пре тога постоји потреба да се објасне појмови „насиља“, „насиља у породици“, „агресије“.

Насиље у породици је проблем који је истовремено заокупио истраживаче, друштвене активисте и креаторе политичких мера. Активисти су овај проблем изнели у јавност, указали на ову појаву као на друштвени проблем и натерали државу да приступи доношењу политичких мера. Истраживачи су понудили систематски прикупљена сазнања, а креатори политике уложили напоре да предвиде мере с циљем да се смањи или отклони проблем и/или да се жртвама пружи помоћ. Покрет жена је у средиште својих активности поставио задатак да се ова појава призна на међународном нивоу, дајући крупан допринос у виду обезбеђења уточишта или смештаја за жене и њихову децу изложену насиљу, као и захтевима да држава приступи увођењу реформи.⁴

Као што ћемо видети, насиље у породици је само један појавни облик насиља. По типологији насиља *Светске здравствене организације* насиље у породици се убраја у категорију интерперсоналног насиља. Насиље у породици, као врста насиља, се вероватно јавља од самог почетка постојања емотивно партнерских веза, јер ниједан међуљудски однос није идеалан, а породични однос подразумева најмање два партнера. Међутим, у прошлости се овом проблему није поклањала велика пажња због општеприхваћених моралних норми да друштво у целини не треба да се меша у породичне односе, јер су ти односи личне природе и одвијају се иза „затворених врата“. Породични односи су сматрани приватним односима чланова породице, за које друштво није било заинтересовано, а самим тим ни држава. Крајем прошлог века, под огромним медијским притиском невладиних организација које су се залагале за женска права, долази до промене у односу друштва према овом проблему. Међународна заједница почиње да посматра овај проблем као угрожавање основних људских права, првенствено

⁴ Р. Добаш, *Енциклопедија друштвених наука*, одредница насиље, приредили А. Купер и Џ. Купер, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 891.

жена и деце, тако да се на регионалном и међународном нивоу доноси читав низ докумената која регулишу ову област, а нарочито заштиту жртава насиља у породици.

Сви се слажу да насиље у породици представља друштвено неприхватљиво понашање али приступи решавању овог проблема, као што ћемо видети, су различити. Постоји неколико могућих начина кажњавања за насиље у породици. Први, обухвата државе које пружају заштиту постојећим инкриминацијама које су део укупног кривичног законодавства у конкретној земљи, други, могући пут сузбијања насиља у породици, подразумева увођење посебних квалификованих облика код појединих кривичних дела која су, по правилу, типична кривична дела са елементима насиља и трећи начин регулисања породичног насиља подразумева увођење посебне инкриминације у кривично законодавство, што је случај и са нашем земљом. Иако је у почетку циљ међународне заједнице био да се санкционише насиље према особама женског пола и деци, као физички слабијим члановима породице, у већини националних законодавстава у данашње време прописано је да биће кривичног дела представља свако физичко или психичко насиље учињено од једног члана породице ка другом.

Насиље у породици се јавља у свим друштвеним заједницама, државама и деловима света. По нашем мишљењу, чак ни најстабилније западне демократије и економски најразвијеније државе, које највише ресурса усмеравају на сузбијање насиља у породици нису успеле да се изборе са његовом тамном бројком. Зашто? Највећи проблем данашњице је велики број непријављених случајева насиља у породици, као и велики број пријављених дела у којима не долази до покретања кривичног поступка. Између осталог, зато смо одлучили да се бавимо пре свега правним аспектима заштите од насиља у породици, а посебно местом и улогом полиције у супротстављању овом облику криминалитета. Циљ нам је препознавање и давање предлога за елиминисање проблема који се јављају у (од доношења правних прописа до њиховог спровођења од стране државних органа) спречавању и сузбијању насиља у породици, заштити оштећених, кривичном гоњењу насилника, али и спречавању појаве секундарне виктимизације и ревиктимизације жртве.

Породици у нашем законодавству се пружа пуна заштита. Заштиту породице и њених чланова регулише на најопштији начин и највиши правни акт наше државе, Устав Републике Србије. Релевантан нам је члан 66. који прописује да *“Породица, мајка, самохрани родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом. Посебна заштита пружа се деци о којој се родитељи не старају и деци која су ометена у психичком или физичком развоју.”*

Наша држава је ратификовала низ међународних прописа који се односе на заштиту чланова породице, посебно жена и деце, као најугроженијих чланова породице, од насиља, злостављања или било ког другог вида угрожавања у породици. Међу најзначајнијим документима које је Република Србија ратификовала издвајамо *Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (Истанбулска конвенција).⁵

На унутрашњем плану, постоје различити друштвени механизми за заштиту породице али желимо да истакнемо да се примарна заштита пружа породичним правом. *Породични закон* регулише комплетну материју породичних односа, пружајући основну и најважнију заштиту породици. Овај закон у првом члану, поред осталог, наглашава да у даљим одредбама уређује и заштиту од насиља у породици, при чему у другом члану наводи да „породица ужива посебну заштиту државе“. Односи у породици заснивају се пре свега на љубави свих сродника који чине породицу. Овакви односи представљају, због своје природе, породичну и личну интиму. Мешање у интиму појединца и породице било које, па и законско, мора бити сведено на нужност, а и тада, бити такве природе и толиког обима да чува природу и стабилност брака и породице, а не да их нарушава. Породични закон дефинише насиље у породици као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. У том смислу насиљем у породици сматра се нарочито: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;

⁵ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС - међународни уговори*, бр.12/2013.

ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Овај закон изричито забрањује насиље у породици при чему прописује да свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици. Ова одредба породичног закона је дискутабилна из више разлога и оправдано се поставља питање да ли јој је ту место.

У оквиру заштите чланова породице од насиља најзначајнија је свакако кривичноправна заштита, али се ту мора имати у виду да је кривично право *ultima ratio* и да се кривичноправна заштита ограничава само на оне случајеве у којима друге врсте заштите нису довољне.⁶ Кривични законик Србије прописује кривично дело насиље у породици у члану 194. Треба нагласити да је насиље у породици први пут издвојено као самостално кривично дело 2002. године, односно први пут је инкриминисано Законом о изменама и допунама Кривичног закона РС⁷. У групу кривичних дела *против брака и породице* додат је тадашњи члан 118а „насиље у породици”. То не значи да до тада насиље над члановима породице није било санкционисано. Раније се прибегавало класичним инкриминацијама из Кривичног законика, као што су тешке и лаке телесне повреде и прекршајима из области Закона о јавном реду и миру, па се поставља питање да ли је тај приступ био довољан. Пре издвајања насиља у породици као посебног кривичног дела није вођена посебна евиденција из које би се могло утврдити колико је извршено противправних деликата који су имали елементе и обележја садашњег кривичног дела насиља у породици. Међутим, ни данас званични статистички подаци које води Републички завод за статистику, односно које можемо добити од различитих државних органа задужених за откривање и доказивање насиља у породици, нису свеобухватни и не приказују тачан број извршених, односно пријављених догађаја са елементима насиља у породици, из многих разлога о којима ћемо, између осталог, говорити у овом раду.

Значај откривања и доказивања ове друштвено неприхватљиве појаве (насиља у породичним односима) је велики и примењује се, као што смо већ поменули, мултидисциплинарни приступ у сагледавању њених узрока и последица. Наш законодавац се одлучио да посебно издвоји инкриминацију

⁶ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 559.

⁷ Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.

насиља у породици, па смо посебну пажњу посветили њеној правно-догматској анализи и предлозима *de lege ferenda*, посебно питању да ли је то заиста најбољи начин кривичноправне заштите. Као што ћемо видети, у одређеним случајевима у пракси учинилац насиља у породици уместо за учињено кривично дело одговара за прекршај против јавног реда и мира. Посебна заштита се пружа кроз парнични поступак, одређивањем мера заштите које су предвиђене Породичним законом. Међутим, без обзира на широк спектар законских прописа, по нашем мишљењу, насиље у породици се не сузбија на ефикасан и ефективан начин. Главни разлог за то је то што законски прописи у деловима који се односе на ову област нису довољно прецизни и дају широку могућност органима гоњења и судовима да их у практичној примени тумаче. Кривични поступци предуго трају и њихов исход је најчешће такав да се поставља питање да ли се водило о рачуна о општој сврси свих кривичних санкција и у оквиру ње о сврси сваке посебно изрекнуте врсте кривичне санкције. Наиме уочава се неусклађеност између казнене политике законодавца и казнене политике судова, такође, учестале одлуке јавног тужилаштва да примењују институт одлагања кривичног гоњења и одбачаја кривичне пријаве, утичу на то да је висока појава поврата у извршењу овог кривичног дела и уопште примећује се његов раст.

Трећи део ове дисертације односи се на могућности заштите жртава насиља у породици. Посебна пажња посвећена је секундарној виктимизацији жртава насиља у породици. Секундарна виктимизација представља поштравање примарне виктимизације кроз неадекватно поступање и деловање социјалне средине, осталих чланова породице а неретко и државних органа гоњења. Код насиља у породици врло је чест случај да државни и правосудни органи више пута позивају и саслушавају жртве насиља у породици, а чланови породице, комшије, „пријатељи“, утичу на жртву насиља да одустане од гоњења учиниоца, приказујући да можда претрпљено насиље и није баш у таквом обиму како га жртва у први мах доживљава.

У четвртном, централном, делу рада приказана је функција полиције, као државног органа надлежног за обављање послова везаних за спречавање, откривање и сузбијање насиља у породици. Полиција ће своју основну функцију успешно обавити под условом да ваљано остварује своју превентивну функцију,

чиме ће бити умањена потреба за њено постделиктно бављење последицом. Превенцији појаве насиља у породици полиција може допринети сталним едуковањем и обучавањем полицијских службеника да препознају ову појаву, у циљу подизања свести да је насиљу у породици и родно засновано насиље друштвено неприхватљива појава која је позитивноправним прописима регулисана као криминални деликт. Потребно је полиција као државна институција да узме учешће кроз кампање и апеле на борбу против насиља у породици, кроз покретање иницијатива које ће да спроводи у оквиру заједнице у којима ће учествовати припадници полиције са циљем промоције полиције као социјално-услугне организације. Потребно је успоставити сталну сарадњу са медијима по питању заједничког иступања са невладиним организацијама које се баве овом проблематиком и другим државним институцијама и информисати јавност о распрострањености и расту насиља у породици. Такође, потребно је узети учешће кроз организовање округлих столова, трибина, саветовања, научних и стручних конференција од стране компетентних организационих нивоа МУП-а на којима ће учествовати представници свих институција укључених у процес превенције насиља у породици.

Од свих репресивних државних органа, највећу улогу у откривању и сузбијању насиља у породици има полиција, и то нарочито онај део полиције (униформисана полиција) који обавља послове на локалном подручју (сектору), јер су ти полицијски службеници свакодневно у контакту са грађанима и у великом броју случајева први долазе до почетних информација о нарушеним породичним односима који могу да ескалирају насиљем између чланова породице. Откривање, спречавање и сузбијање насиља у породици зависи од интерног начина организовања органа унутрашњих послова и партнерског односа са свим екстерним субјектима, којима је интерес сузбијање ове друштвено негативне појаве. Ефикасност полиције у превенцији насиља у породици је могуће унапредити успостављањем мултисекторског начина рада, односно партнерства између полиције и грађана, локалних институција и њихових представника, локалних медија и невладиних организација које се баве заштитом жртава насиља. Потребно је применити и адекватне методологије приликом предузимања мера превенције. За ефикасније сузбијање насиља у породици неопходно је правилно

организовати рад полиције, едуковати полицијске службенике и истовремено успоставити тесну сарадњу полиције са јавним тужилаштвом, центром за социјални рад и судом, као и технички опремити, модернизовати и материјално стимулисати полицију. Када се открије постојање насиља у одређеној породици, неопходно је предузети мере заштите жртава насиља, других чланова породице а нарочито ако су они малолетни, прикупити довољно доказа за успешно покретање кривичног поступка.

Супростављање криминалитету од стране полиције усклађено је са законском обавезом ових органа и највећим делом се односи на откривање и пријављивање кривичних дела и учинилаца, односно обезбеђивање доказа за покретање и окончање кривичног поступка. Репресивна улога полиције на плану сузбијања криминалитета одвија се највећим делом у предистражном поступку. Од значаја за рад полиције су криминалистички и кривично-процесни аспекти који су и основни методи практичне примене појединих мера и радњи по основу овлашћења која одређује Законик о кривичном поступку, Закон о полицији и други прописи. Међутим, за полицију главни проблем је како доћи до основа сумње, односно првих сазнања о кривичном делу и учиниоцу. Самоиницијативно ангажовање полицијских службеника које се остварује највећим делом путем бројних контаката са грађанима који потичу из најразличитијих средина, веома често и на конспиративној основи, има за циљ и прикупљање ових почетних сазнања о криминалној делатности. Код прикупљања доказа о учињеном насиљу у породици, полиција након доласка до основа сумње, има следећи, нови проблем. Често чланови породице, и жртва не желе да сарађују у расветљавању кривичног дела и таквим понашањем отежавају рад полицији у конкретном предмету.

Већ смо рекли да је улога полиције велика превасходно у откривању, а затим и у доказивању насиља у породици и може се рећи да је полиција (као државни орган који има монопол принуде) карика у ланцу без које се ова врста противправног понашања не би могла на адекватан начин сузбијати. Али морамо имати у виду да држава законима и другим прописима одређује надлежност и улогу полиције и уопште стратегију сузбијања насиља у породици. Без обзира што се на спречавање насиља у оквиру породице тешко може утицати без сарадње изнутра (са члановима породице), полиција у раду на локалном подручју (у

локалној заједници) мора планирати превентивне мере како би ова појава била сведена на најмању могућу меру. Код хитних позива којима се полицији указује да се насиље непосредно дешава у одређеној породици, полиција треба одмах да поступа, непосредно сагледава ситуацију и предузме одређене законске мере како би спречила даљу ескалацију насиља. У нашем законодавству полицији нису дата велика овлашћења при заштити жртава насиља. У многим случајевима полиција предлаже жртви да напусти стан где борави док се ситуација не смири, да преноћи код родбине или пријатеља (нарочито ако је насилни члан породице у алкохолисаном стању) ако нису испуњени законски услови за хапшење и задржавање осумњиченог, јер не постоје други начини да полиција обезбеди сигурност жртве. У неким државама, упоредно-правно посматрајући, полицији су дата већа овлашћења, нпр. да код хитних догађаја нареди насилнику да напусти заједнички стан и забрани прилазак жртви и простору становања док тужилаштво и суд мериторно не одлуче у том предмету.

Након сагледавања одабраних аспеката кривичног дела насиља у породици, као и поступања полиције у таквим предметима, као резултат овог рада даћемо предлоге *de lege ferenda* за измене закона, које би по нашем мишљењу довеле до ефикаснијег сузбијања насиља у породици и како би се нашао бољи одговор на све масовнију појаву истог у нашем друштву.

Иако је у претходном периоду, код нас, тема насиља у породици обрађивана у стручној литератури, сматрамо да није постојао свеобухватан приступ овом проблему, који би поред теоријског дела, обухватио и практично поступање државних органа, нарочито полиције. Овај рад је у сваком делу проткан примерима из праксе који му дају додатну вредност и уједно дају одговор да ли се донете законске нормe спроводе у животу, односно на терену, да ли су ефикасне и шта би требало променити да се пружи квалитетнија заштита оштећеним лицима.

І ДЕО: ПОЈАМ НАСИЉА И НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА

Латински *violentia*, француски *la violence*, енглески *violence*, немачки *Gewalt* и њихов српски еквивалент *насиље*.

Етимолошки посматрано реч насиље води порекло од латинске речи *violentia* („напрасит, окрутан и неукротив карактер“). Дакле, оно представља манифестацију латинске речи *vis* која означава силу. Израз потиче од глагола *violare* који значи оштетити некога, напаствовати, прекршити, оскрнавити или обешчастити.⁸

Француски термин *violence* се појављује у француском језику 1215. године и порекло води од латинске речи *violentia*. Дефиниција насиља у француским речницима обухвата извештан број значења. У речнику *Petit Robert* из 1972. године идентификована су четири значења: 1) а) деловати на (некога) или присилити (некога) да поступа против своје воље употребом силе или застрашивањем, б) брутална сила да се неко потчини; 2) радња којом се испољава насиље; 3) природна склоност ка бруталном изражавању осећања; 4) неодољива, злокобна и опасна силовитост нечега.⁹

Енглески израз *violence* означава брзу и интензивну употребу силе, грубо поступање или наношење повреде физичком снагом које може да има и смртну последицу. Такође, значи неправедну и неупозоравајућу противправну употребу силе или моћи, насилничко понашање, грубо или неумерено понашање (жестоко понашање), повређивање.¹⁰

У средњовековном немачком језику, латински израз *violentia* је преведен као *Not* у X веку. Пошто је означавао беду, његово тадашње значење је умногоме свеобухватније од данашњег, док је силовање било означено изразом *Notzucht*.¹¹ За означавање насиља се најчешће употребљава термин *Gewalt*, као изведеница од

⁸ A. Bayardet, "Les mots de la violence", *Hypothèses*, Publications de la Sorbonne, Sorbonne, 1/2013, стр. 237.

⁹ A. Bayardet, *op. cit.*, стр. 238.

¹⁰ *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy Books, New York, 1989, стр. 1594-1595.

¹¹ *Ibidem*.

глаголске именице *walten/walden*, која је у средњовековном немачком језику значила бити јак, доминирати. У модерном немачком језику се преводи као *gewaltig* или *mächtig*. Међутим, од свог настанка глагол *gewalden* има шире значење од свог француског еквивалента и упућује на идеју присиле и силе, али и моћи. Према томе, реч *Gewalt* има много шире значење од свог француског *violence*.¹²

У духу српског језика посматрано *насилно* означава да се нешто обавља силом, врши путем насиља, под присилом, принудом. *Насилан* је онај који намеће своју вољу, склон насиљу, агресивији, агресиван, напрасит, осيون, силовит. Такође, *насилно* подразумева да је створено на силу, наметнуто, изнуђено, вештачки, неприродно направљено, исконструисано, постигнуто са циљем да делује ефектно (извештачен, неприродан, усиљен).¹³ *Насилица*, такође, означава насиље тј. на силу, насилно нешто учинити.¹⁴ У доба Немањића, како бележи *Теодор Тарановски*, користио се термин *нахвалицом* нпр. код убиства¹⁵ као нарочита врста умишљаја од већег злочиначког напрезања, за који је битно отворено насиље (*нахвалицом по силе*) за обележавање насиља.¹⁶ *Речник синонима и сродних речи српскохрватског језика* истиче да се насиље може означити и речима присила, присиљавање, насилништво, зулум, страховлада, угњетавање, гњет, тиранија и терор.¹⁷ По истом насиље је притисак који се над неким врши с намером да се од њега нешто добије или да се приволи или присили да нешто ради што по својој слободној вољи не би радио, па обухвата одузимање основних права слободе човекове.¹⁸

Насиље (води порекло од речи *сила*) означава неовлашћену употребу силе којом се повређују људи или којом се наноси штета имовини. Овако схваћено

¹² *Ibidem*.

¹³ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Књига XIV, САНУ, Београд, 1989, стр. 398.

¹⁴ „Ко украде или насилнице учини у ћесареву земљу...“. Упореди: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, *op. cit.*, стр. 399.

¹⁵ „Кто нест дошал нахвалицом по силе, тере је учинил убиство, да плати 300 перпер, ако ли буде пришал нахвалицом, да му се обе руке отсеку“. Упореди: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1989, *op. cit.*, стр. 442.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ М. Лалевих, *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Лексикон сvezнања, Београд, 1974, стр. 393.

¹⁸ *Ibidem*.

насиље представља делатност, док сила представља средство којим се наноси одређена повреда или штета.¹⁹

Након језичких напомена и утврђивања значења речи насиље у нашем и неким другим језицима можемо приступити дефинисању појма насиља које превазилази обично језичко, граматичко значење.

Насиље представља појаву којој је потребно мултидисциплинарно приступити. То потврђују и многобројне дефиниције насиље које су веома разнородне. Сва та одређења указују на дискурзивни карактер појма насиља, на његову многозначност. Чини нам се оправданим квалификација појма насиља као недокучивог, беспредметног појма чији екстезиван и дифузни карактер отежава сваки покушај дефинисања.²⁰ Из тих разлога немогуће је дати једну, јединствену дефиницију насиља. А и када би се у томе успело она би била ограничено употребљива у научном смислу. Стога треба тежити рестриктивнијем приступу који би спречио парцијализацију феномена насиља и фрагментацију емпиријске грађе о насиљу.²¹

У делу који следи указаћемо на филозофске, психолошке, социолошке тј. криминолошке дефиниције насиља као и на појам насиља са правног становишта. Све оне објашњавају насиље анализирајући његову повезаност са конкретним аспектом са кога се дефиниција пружа. Сасвим је, онда, логична често егзогена природа тог појма коју аутори уносе у своја тумачења. Желимо већ сада да истакнемо да они који пишу о насиљу углавном рефлектују у свом закључивању позадину научне дисциплине којом се баве. На крају ћемо покушати да у овој разноликости перспектива које следе нађемо тачку повезницу.

Ближе објашњење појма насиља треба да спречи савремени дискурс који је више него алармантан. Тако *Жан-Клод Шесне (Jean-Claude Chesnais)*, у својој чувеној књизи *Историја насиља* истиче да је, због погрешне употребе, појам насиља банализован и донекле сведен на означавање било чега, сваког сукоба,

¹⁹ С. Станаревић, Ф. Ејдус, *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009, стр.77.

²⁰ А. Bayardet, 1975, *op. cit.*, стр. 240.

²¹ Б. Симеуновић-Патић, „О насиљу и теоријским приступима његовом објашњењу“, текст у зборнику: „Насиље у Србији-облици, чиниоци, контрола“ (ур. Б. Симеуновић-Патић), Први део, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 1.

сваке тензије, сваке напетости, сваке неједнакости, сваке хијерархије.²² Слично Биљана Симеуновић-Патић критикује проширивање појма насиља. Тако, она поставља питање да ли економско насиље укључује, поред оног што у први мах јесте насиље-нпр. изнуду, уцену, уништење и оштећење туђе ствари, и онемогућавање партнера манипулативним радњама да се запосли, напредује у послу или да се школује, трошење новца ради искључивог задовољења својих потреба тј. да ли има основа и смисла све наведено назвати насиљем, ма колико да је племенити циљ који нас води.²³

1.1. Филозофски и психолошки осврт на појам насиља

Филозофске расправе нужно носе печат времена у којем су настајале. Насиље свакако јесте оно што нам аутори о њему говоре, али је и оно што историчар препознаје или анализира као такво у својим радовима. Филозофски погледи су саставни део одређеног времена, друштвених прилика па је зато истраживање доживљаја појединих филозофа блиско повезано са истраживањем историје насиља што нам указује на значај проучавања „двоструког ефекта огледала“.

Да је то тачно потврђује и Жан-Клод Шесне (*Jean-Claude Chesnais*) у свом већ поменутом делу *Историја насиља*. Насиље савременог доба постоји и то је неоспорно, али оно нема ничег заједничког с античким или феудалним насиљем. Аутор указује на некадашња сеоска друштва која су упражњавала крвне деликте, приватну освету, закон одмазде који се спроводио у најхладнокрвнијој бруталности. Треба само поново погледати филмове између два светска рата и извештаје са скупштинских расправа да бисмо се уверили у којој се мери језик „цивилизовао“. Сукоби постају све увијенији. Да би дочарао насиље у прошлости он истиче да данас нема телесног кажњавања више ни у школама. Па подсећа на старе принципе некадашње клерикалне педагогије: „укротити демона који дете нагони на „лоше навике“, припитомити ђавола који у њему спава“. Некада, како наглашаваше Шесне, у фабрикама се поступало веома брутално и чак се ишло дотле

²² Н. Dorvil, *Ouvrage recense: Jean-Claude Chesnais, Histoire de la violence*, Paris Édition Robert Laffont, Collection *Les hommes et l'histoire, Nouvelles pratiques sociales*, 1/1988, стр. 202.

²³ Б. Симеуновић-Патић, 2015, *op. cit.*, стр. 3.

да су се запошљавали мушкарци херкуловске снаге. Данас, су многобројна права еволуирала, илуструјући ту своју тврдњу он се пита ко још данас мора да сваки пут бежи у подрум или на таван да би избегао масакр или крвопролиће као што су сељани у средњем веку правили барикаде у рушевинама или бежали у планине? Ко још мора да се бори да би заштитио своје власништво?²⁴

Сличних погледа је и *Владета Јеротић* који потврђује да је количина човековог рушилаштва нестална и да варира не само од групе до групе већ и према историјском времену у коме се испољава.²⁵ За разлику од ранијих времена, када су циљеви разних организованих насиља били рационализовани и скривени под плаштом дужности, савести, патриотизма или интернационалне солидарности, данашња су насиља све безобзирнија и све мање имају потребу да буду рационализована.²⁶

У средњем веку наилазимо чак и на расправе о односу легалитета и легитимитета када је у питању примена насиља. То се нарочито везује за феномен двобоја и, уопштеније, за поступке ради одбране части. Још је *Макс Вебер (Max Weber)* говорио о „монопољу на легитимну употребу насиља“ (*Gewaltmonopol*).²⁷ Крајем средњег века поједини облици насиља били су легално признати – крвне освете на пример. Став органа власти према насиљу омогућава истраживање различитих дискурса о насиљу, њихову политичку и судску димензију.

У жељи да докучимо хеуристичку сложеност појма насиља у овој глави ћемо поћи најпре од радова филозофа. Из античке филозофије издвајамо размишљања Аристотела и Платона.

Аристотел у свом промишљању о слободи избора, вољној одлуци дотиче питање насиља, бавећи се њиме кроз питања избора и промишљања као комплементарних момената. Истиче да само слободна одлука представља чврсто тло етике и политике. Стога појединац само слободном одлуком може пренети своју вољу на другога или заједницу, и опет је, ако тако одлучи, одузети. У противном нестаје свако чврсто тло етике и политике, и човек престаје бити особа и постаје ствар, а чини се као да нововековно искуство то обилно и потврђује.

²⁴ Н. Dorvil, 1988, *op. cit.*, стр. 201-203.

²⁵ В. Јеротић, *Човек и његов идентитет*, Дечије новине, Горњи Милановац, 1995, стр. 27.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ А. Bayardet, *op. cit.*, стр. 243.

Ствари се сматрају противним вољи ако настају на силу или незнању. Насилно је оно што је почело споља, чему ништа не придоноси сама особа што трпи, као кад кога ветар негде однесе или људи којима је у власти.²⁸ Посебно је интересно да је Аристотел примећивао значај који компулзивна сила и претња треба да имају. То становиште и размишљање Аристотела засигурно представља претечу данашњег кривичноправног погледа. Аристотел истиче: „Што се пак тиче ствари које се чине због страха од већих зала или због какве лепоте - као ако насилник нареди да се учини штогод срамотно, држећи у власти човекове родитеље и децу, па изврши ли наређено, спасио би их, а ако не, они би погинули – дубиозно је да ли су такви чини вољни или противни вољи.“²⁹ Ипак на једном месту закључује које радње треба назвати присилним? Уопштено говорећи, онда кад је узрок у спољним околностима, и кад сам учинилац томе ништа не придоноси, а ствари које су по себи протуволне, али их ваља изабрати у датом часу и ради нечега, по себи су против вољне, а вољне у датом часу и ради нечега. Оне су више налик на вољне радње, јер делатности припадају појединостима, а овде су појединости вољне. Које ствари ради којих ваља изабрати није лако утврдити, јер постоје многе разлике у појединостима. Ако би ткогод рекао како су угодне и лепе ствари присилне (будући да приморавају извана), њему би све биле присилне, јер ради тих ствари сви чине све. Онима који делују под присилом и противољно њима је болно, они пак који ради угодности и лепоте тима је угодно, и бесмислено је окривљавати спољне чиниоце, а не самог себе што им лако постаје пленом, па лепе чине приписивати себи, а оне срамотне угодама. Дакле, присилно је оно чему је почело споља, док сам присиљеник не придоноси ништа.³⁰

У свом делу *Физика*, Аристотел говори о изразу *bia* и дефинише га као наваљивање које није природно. *Bia* је старогрчки израза који обједињује француске изразе *violence* и *force* и немачке термине *Stärke*, *Gewalt* и *Kraft*. Он даље објашњава да је *phthora* (*Vergehen*, *déchéance*) нечега (*tode ti*) убрзана *bia*-ом. Насилни узрок или повод *phthore* једног живог бића била би промена температуре или влажности или његово лишавање нечега. Према тој теорији, у условима супротним њеној природи, еволуција људског бића је насилна. Аристотел дели

²⁸ Аристотел, *Никомахова етика*, Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1982, стр. 39.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibid.*, стр. 40-41.

мишљење које је и Платон заступао да се *bia* супротставља вољи. Сексуална страст, праћена неусклађеношћу човековог разума и његових органа, узрокује животињско насиље. Процес репродукције и жеља су, према томе, два независна процеса за Аристотела. Пошто задовољство подразумева непостојање бола, понекад се дешава и да људи који имају ружне навике осете задовољство у нечасним радњама с насиљем.³¹

Платон у склопу свог најзначајнијег дела *Држава* на појединим местима избацује своја промишљања о насиљу али само сликовито како би показао идеалну државу која треба да је продукт свесне делатности људи и то указујући на тимократију, олигархију, демократију и тиранију као четири облика државног уређења која су лошија од државе.³² Платон посебно истиче тираниду као град у којем је насиље основ моћи. Тиранин уништава све што има вредност у граду. Он убија елиту, забрањује слободе и мора тако да ради ако жели да влада.³³ Платон и у свом делу *Закони* износи становиште да олигархија, демократија и тиранида нису права државна уређења већ завереништва јер свако од њих управља државом не на основу пристанка него против оних којима је власт наметнута насиљем.³⁴

Томас Хобз (*Thomas Hobbes*), у свом главном делу *Левџатан*, износи тезу да је природно стање човека рат тј. у таквом стању свако води рат против сваког. А ако рат схватимо као најбруталнији вид насиља то би значило да је и за Хобза насиље природно стање човека. Али по Хобзу могуће је изаћи из таквог стања путем друштвеног уговора.³⁵

Мишел Фуко (*Michel Foucault*) сматра да је насиље последица недостатка моћи. Наиме, он у својој расправи о моћи истиче да моћ није само репресивна снага већ да има највећи учинак када производи знање. Зато је неопходно разликовати моћ од бруталне силе: репресија и насиље заправо представљају недостатак моћи. Насиље и тлачење се примењују када се утицај моћи исцрпи, ослаби или дође до својих крајњих граница. Зато Фуко и каже да насиље уништава, а моћ уобличава и производи. Моћ се спроводи на другим особама, а не на стварима. Моћ се врши над делањем људи, а не - као у случају физичке силе и

³¹ Цитирано према: А. Bayardet, 1975, *op. cit.*, стр. 239.

³² Платон, *Држава*, Бигз, Београд, 1993, стр. 128-265.

³³ *Ibid.*, стр. 264-265.

³⁴ Платон, *Закони*, Бигз, Београд, 1990, стр. 259.

³⁵ Т. Хобз, *Левџатан*, Градина, 1991, стр. 133-139.

насиља - над њиховим телима.³⁶ Због тога не треба постављати питања типа "Шта је моћ?" и "Откуда моћ?", већ "Како се моћ врши, којим средствима?" и "Шта су ефекти вршења моћи?" Моћ не представља власништво владајуће класе, држава или суверена, већ *стратегију*: ефекти моћи произилазе из маневара, тактика, техника... Она не подразумева само ускраћивање за немоћне, већ и улагање и пренос у њих. Тако схваћена, моћ представља мноштво односа сила које обликују немоћне на начин који је пожељан са тачке гледишта оних који врше моћ. Зато моћ није разобличење и уништење немоћних као што је то случај са насиљем и бруталном силом у односима. И Фуко своја гледишта доводи у везу са историјским догађајима. Он каже да његове тврдње најбоље илуструје случај римске државе, која је била подржана својим легијама, најзначајнијом војном снагом свога времена, и њеном најзначајнијом појединачном жртвом - Исусом Христом. Римске легије одавно немају никакав утицај, док је моћ њихове жртве још увек веома активно присутна у обликовању живота великог броја људи на планети.³⁷

Посматрано са психолошког становишта, према преовладајућем схватању, насиље изражавају они са slabим осећајем самопоштовања. И психолози своја истраживања доводе у везу са историјским дешавањима што им помаже да ближе и боље објасне своје тврдње.

Фројд (*Sigmund Freud*) у оквиру учења о нагонима истиче да постоје две врсте нагона, различитих у својој бити: сексуални нагони, схваћени у најширем смислу (Ерос) и нагони агресије, чији је циљ разарање. Он даље истиче, да ову поставку многи доживљавају као новину, и то врло непожељну, коју би по могућности ваљало што пре одстранити. Зашто је и нама самима требало времена док смо се одлучили да признамо постојање нагона агресије. Ако бисмо животињама приписивали неки нагон са таквим циљем, вероватно бисмо наишли на незнатан отпор. Али да се он припише људској конституцији, изгледа недопустиво. То сувише противуречи многим религиозним претпоставкама и социјалним конвенцијама. Не, човек мора да је по природи добар, или барем доброћудан. Ако понеки пут изгледа бруталан, насилник, окрутан, то су онда само

³⁶ М. Фуко, *Хрестоматија – 1926-1984-2004*, Војвођанска социолошка асоцијација, Нови Сад, 2005, стр. 271.

³⁷ *Ibidem*.

пролазни поремећаји његовог осећајног живота, већином изазвани, а можда само последица нецелисходних друштвених поредака које је себи до сада створио.³⁸ И Фројд примећује интеракцију између историјске периодизације и схватања насиља, па истиче да оно што нам историја саопштава, оправдава закључак да је веровање у доброту људске природе једна од несрећних илузија. По њему човек није кротко биће коме је потребна љубав већ се због својих нагонских својстава мора сматрати у великој мери склоним агресији. Ближњи му, стога, не представља само могућег помагача и сексуални објект, већ и искушење да на њему задовољи своју агресију, да искористи без накнаде његов рад, да га без његове сагласности сексуално искористи, да присвоји његову имовину, да га понизи, да му причини бол, да га мучи и да га убије (*Homo homini lupus*). Има ли когод храбрости да порекне ову изреку после свих животних и историјских искустава? По правилу, свирепа агресија ишчекује неку провокацију, или се ставља у службу неке замисли чији би се циљ могао постићи и блажим средствима. Под околностима које су за њу повољне, када отпадну духовне контра-силе које је обуздавају, испољи се и спонтано, те разобличи човека као дивљу звер, која не зна да штеди сопствену врсту. Ко год се подсети грозота сеобе народа, продора Хуна, такозваних Монгола под Цингис-Каном и Тимур-Ленком, освајања Јерусалима које су извршили побожни Крсташи, па и ужаса последњег светског рата, мораће пред истинитости овога гледишта понизно да погне главу.³⁹

Владета Јеротић у проучавању насиља полази од агресије истичући да код већине људи врло честа употреба речи агресија изазива готово аутоматски негативну асоцијацију што још више отежава објективан прилаз овом сложеном појму. Он препознаје насиље као један вид агресије.⁴⁰ У својој књизи *Човек и његов идентитет* пажњу посвећује истраживању самог корена насиља, посматрајући га у његовом психолошком, индивидуално-генетском развоју. Он примећује да насиље представља комплексни феномен у животу појединца и друштва и да се мора проучавати и са психолошко-психијатријског становишта.⁴¹ Као потврду свог становишта он наводи једну одређену и у савременој

³⁸ С. Фројд, *Аутобиографија – Нова предавања за увођење у психоанализу*, Матица српска, Нови Сад, 1979, стр. 198.

³⁹ С. Фројд, *Из културе и уметности*, Матица српска, Нови Сад, 1979, стр. 318-319.

⁴⁰ В. Јеротић, 1995, *op. cit.*, стр. 26.

⁴¹ *Ibid.*, стр. 25.

психијатријској класификацији прилично омеђену групу психијатријских болесника за које се зна да су склони насилном односно агресивном понашању, или подсећа на чест механизам одбране појединца који се служи пројекцијом и тада на параноидан начин покушава да преради своје унутарње агресивне потребе па, како истиче, због тога је јасно да се ова грана медицине мора прихватити као неопходно помоћно средство у каузално-генетском прилазу проблему насиља. Он скреће пажњу и на потребу предузимања превентивних мера против насиља називајући га највећим злом савременог човечанства које прети да уништи читав живи свет на земљи. Притом он као појавне облике насиља види, не само насиље човека или групе људи против другог човека или групе, већ и све опасније насиље људи против природе и материјалних добара која је човек сам створио.⁴² По Јеротићу, етнолошка истраживања примитивних племена у односу на чланове сопственог племена, као и на оне суседних потврђују да агресивност, па и деструктивност умногоме зависи од начина одгоја деце у току прве три године живота. У оним племенима, наиме, у којима су деца дуго дојена и све до уласка у пубертет остала у топлим и присним везама са родитељима, који су децу сматрали изузетном срећом у животу, сва испољавања агесије у каснијем, одраслом добу остала су ограничена на друштвено прихватљиве видове активности, друштвено прихватљиве и са гледишта европске цивилизације. У другим племенима, међутим, у којима су деца врло рано одбијена од мајке и препуштена, тако рећи, на милост и немилост старије браће и сестара, као и родбине у племену, степен испољене агесије у одраслом добу био је неупоредиво већи и повремено је узимао, са тачке гледишта наше процене агесије, патолошке облике.⁴³

Ерих Фром (Erich Fromm) тврди да су рушилаштво и насиље произашли из неподношљивог осећаја немоћи („Ја могу да избегнем осећање властите немоћи према свету изван мене тако што ћу свет уништити“).⁴⁴ У свом чувеном делу *Анатомија људске деструктивности* указује да агресивност није једнозначна појава и разликује две њене врсте: **1)** бенигну, која је биолошки адаптивна и служи животу; и **2)** малигну, која је биолошки неадаптивна.

⁴² *Ibid.*, стр. 28.

⁴³ *Ibid.*, стр. 27.

⁴⁴ Цитирано према: В. Јеротић, 1995, *op. cit.*, стр. 26.

Прва је одговор на угроженост виталних интереса, реактивна је и дефанзивна. Иста није зла. Заједничка је човеку и животињама и решава проблем угрожености уклањањем онога који то стање изазива. Филогенетски је програмиран импулс за напад (или бег) када су витални животни интереси угрожени. Нужна је за опстанак јединке и врсте, биолошки је прилагодљива и нестаје када и њен узрок. Насупрот томе, малигна агресивност, тј. деструктивност и окрутност, везана је само за људски род и манифестује се у животу кроз убијање и бестијалност који код субјекта који овакве радње предузима изазива уживање и то је искључива сврха њиховог предузимања. Није филогенетски програмирана и није биолошки прилагодљива, нема сврхе, задовољство налази у похотности. "Деструктивност" и "окрутност" *Фром* је назвао специјалним људским склоностима уништавању и тежњи за апсолутном влашћу.⁴⁵ Према њему, узроци за малигну агresiју су, међутим, искључиво одређене друштвене и породичне околности, које својим утицајем постојеће природне и људске потенцијале развијају у малигну агresiју.⁴⁶

Човек се разликује од животиње по томе што је убица, он је једини примат који убија и мучи чланове своје врсте без разлога, било биолошких било економских, и при томе осећа задовољство. Та биолошки неприлагодљива и нефилогенетски програмирана "малигна" агresiја сачињава бит проблема и опасност по одржање човека као врсте.⁴⁷

Деструктивност и окрутност нису инстинктивни нагони, већ страсти укорене у читавој човековој егзистенцији. Оне су један од начина да се нађе смисао у животу; оне не постоје и не могу постојати код животиња јер су у својој природи укорене "у уветима људског живота". Само људи са садистичким карактером чекају на прилику да се понашају садистички, исто као што људи с карактером пуним љубави чекају на погодну прилику да изразе своју љубав.⁴⁸

Конрад Лоренц (Konrad Lorenz) у познатом делу „*On Aggression*“ истиче да је узрок агресивног понашања људи и животиња урођени агресивни инстинкт који

⁴⁵ Више о томе: Е. Fromm, *Анатомија људске деструктивности*, књига 2, Напријед, Загреб, 1975, стр. 13-14 и 20.-21.

⁴⁶ Цитирано према: З. Николић, „Агресивна понашања: узроци, последице и могућност сузбијања“, текст у зборнику „Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција“ (ур. Л. Крон), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010, стр. 25.

⁴⁷ Е. Fromm, 1975, *op. cit.*, стр. 21.

⁴⁸ Е. Fromm, 1975, *op. cit.*, стр. 86.

је важан за одржавање јединке и врсте. У давању одговора на питање чему служи агресивност он полази од Дарвинове борбе за опстанак па истиче да је борба стално присутни процес, а њени механизми понашања и оруђа напада и одбране су веома високо усавршени и очигледно настали под притиском селекције њеног некадашњег утицаја на одржавање врсте.⁴⁹ *Лоренц* даље истиче да у интересу очувања врсте агресивност, у правом и ужем смислу речи, испуњава и функцију одржања врсте. Он сматра да је агресивност у оквиру једне те исте врсте једна од највећих опасности за човечанство док се оно налази у садашњој културној и технолошкој ситуацији. Он повезује физиологију и патологију на један занимљив начин истичући да сигурно нећемо побољшати наше изгледе, при сусрету са агесијом, ако је прихватимо као нешто метафизички и неизбежно, али можда на тај начин ако пратимо ланац њених природних узрока. Кадгод је човек успео да неку природну појаву вољно усмери у одређеном правцу, он је то могао учинити захваљујући његовом увиду у карике узрока који га условљавају. Физиологија, наука која се бави нормалним животним процесима и како они испуњавају своје функције за одржавање врсте, чини неопходну подлогу за патологију, науку која испитује њихове поремећаје.⁵⁰

Лоренцов модел агесије (агресивност није реакција на спољни стимуланс, већ на „уграђену“ унутрашњу раздраженост која тражи растерећење и која ће се испољити без обзира на то да ли постоји адекватан спољни стимуланс, „Спонтаност је оно што чини инстинкт тако опасним“) оправдано се назива хидрауличким моделом, аналогним притиску који врши вода или пара нагомилана у затвореној посуди. Ово хидраулично схватање агесије је, да тако кажемо, један од стубова на којима почива *Лоренцова* теорија а односи се на механизам којим се агесија ствара. Други стуб је идеја да је агесија корисна за живот, да служи одржању јединке и врсте. Уопштено говорећи, *Лоренц* сматра да интраспецијска агесија (агесија унутар једне врсте) има функцију продужавања опстанка врсте. Али, каже *Лоренц*, инстинкт који је служио животињи у одржању, код човека је постао "гротескно увеличан" и "дивљи". Агесија је претворена у претњу, а не у помоћ одржавању.⁵¹

⁴⁹ К. Lorenz, *On Aggression*, Routledge Classics, London, 2002, стр. 20.

⁵⁰ *Ibid.*, стр. 26-27.

⁵¹ Цитирано према: Е. Fromm, 1975, *op. cit.*, стр. 36.

Очигледно је да психолози никада нису игнорисали насиље. Велика пажња се посвећује односу између „фрустрације“ и „агресије“. На тај однос се гледа као на неки постојан закон на основу којег наша свест преводи неуспех у освету. Очигледно је по мишљењу психолога улога фрустрације у изазивању насиља велика.⁵²

1.2. Социолошки и криминолошки појам насиља

Криминолошке и социолошке дефиниције се не задовољавају одређивањем насиља као „противправне примене силе и претње“. Њихов задатак је да што јасније и прецизније одреде појмове идентификујући њихове кључне атрибуте и различите реалне манифестације, с полазном претпоставком да културолошко и социјално вредновање није дефинишући атрибут појаве која је предмет посматрања, већ управо супротно – последица хетерогености њених (дисфункционалних и функционалних) манифестација.⁵³

У појму насиља, сви који се њиме баве, препознају један свеприсутни друштвени феномен који има пресудну улогу у интерној структурализацији друштва. Парадоксално је што тај његов пресудни значај треба довести у везу с недовољно стриктним употребама речи насиље у различитим историјским изворима.⁵⁴ Али, потпуно је сигурно да друштвена средина у којој долази до насиља утиче на однос који људи имају према тим појавама и на природу њихових реакција.⁵⁵

Пре него што се позабавимо схватањима социолога и криминолога, с обзиром на разнородност теме којом се бавимо, с намером да укажемо на еволуцију у схватању насиља, али и на комплементарну везу између тумачења насиља и историјског развоја, сматрамо целисходним да искажемо и схватања појединих антрополога. Допринос антропологије је значајан у истраживањима интеракције између насиља и друштва. Она омогућава да се јасно уоче димензије насиља као друштвене појаве.

⁵² Х. Тох, *Насилници*, Просвета, Београд, 1978, стр. 23.

⁵³ Б. Симеуновић-Патић, 2015, *op. cit.*, стр. 7.

⁵⁴ А. Bayardet, 1975, *op. cit.*, стр. 239.

⁵⁵ Е. Станко, *Енциклопедија друштвених наука*, одредница насиље, Том 2, приредили А. Купер и Ц. Купер, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 888.

Пјер Кластр (Pierre Clastres), француски антрополог и етнограф, указујући да је насиље свеприсутно у традиционалним друштвима дефинише друштвено биће као „биће створено за рат“. Рат је, заједно с осветом, тип насиља који су антрополози највише проучавали јер је он његов „најбруталнији, најколективнији и најчистији облик управо због тога што је најдруштвенији“. Полазећи од тога, могу се издвојити три најзначајнија правца у проучавањима интеракција између друштва и насиља: натуралистичко становиште, утилитаристичко становиште⁵⁶ и, коначно, становиште које се темељи на размени.⁵⁷

Андре Лероа-Гуран (Andre Leroi-Gourhan), један од најистакнутијих археолога, антополога и палеонтолога двадесетог века, у свом делу *Понашање и говор (Le geste et la parole)*, дефинише појам насиља у праисторијским друштвима као историјско-етнолошку еволуцију агресивног понашања. Реч је о једном сасвим природном елементу који је повезан с ловом. Ипак, таква врста расуђивања не може да задовољи историчара јер се базира на јазу између задовољена неке примарне потребе (глад) и облика понашања (агресивност). Та „биологизација“ пре свега лишава насиље сваке социјалне димензије.⁵⁸

У *Енциклопедији друштвених наука* свесни многозначности појма насиља аутори, најпре, указују да насиље обухвата nanoшење емоционалних, психичких, сексуалних, физичких повреда и/или причињавање материјалне штете. Оно подразумева употребу силе или физичке принуде од стране појединаца ради личне користи или остварења колективног циља или оног који држава санкционише. Истраживања посвећена насиљу обухватају његово дефинисање, психолошке последице, порекло и друштвене манифестације, те његово културно значење и одговарајући значај који му се посвећује у области права.⁵⁹ Потом приступају насиљу са становишта различитих научних дисциплина. Истичу, да у праву и у култури уопште, када се говори о насиљу, обично се мисли на посебно

⁵⁶ Утилитаристичко становиште насиља почива на идеји да су некадашња друштва била блокирана природном производњом која је омогућавала пуко преживљавање. У таквом систему, недостатак добара је био повод жестокој конкуренцији која је нагонила на борбу за живот, пре свега, оружаним сукобима. Узмимо пример јужноамеричког племена Јаномами: значај рата у том племену је индуован недостатком намирница богатих протеинима у њиховом природном окружењу. Марксистички дискурс о смислу историје и континуираном развоју средстава за производњу такође се уклапа у такво тумачење. Цитирано према: А. Bayardet, *op. cit.*, стр. 240-241.

⁵⁷ А. Bayardet, 1975, *op. cit.*, стр. 240.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ Е.Станко, 2009, *op. cit.*, стр. 887.

понашање прекршилаца кривичног закона. У биолошким објашњењима се тврди да потреба за насилничким понашањем настаје због хормоналне неравнотеже, ниске интелигенције или повреде мозга. Психологија пружа још један путоказ ка тумачењу насилничких дела. Слаб осећај самопоштовања, осећаји неадекватности и депресије – објашњења су која се нуде о онима што врше насиље. Еволуциони психолози такође дају оквир за објашњење насиља, тврдећи да друштвени престиж, друштвени положај и контрола рађања пружају мушкарцима богато наслеђе у чијим би оквирима требало тражити разлоге због којих појединац данас прибегава насиљу.⁶⁰ На овом месту нам је значајно социолошко објашњење насиља које даје *Енциклопедија друштвених наука*. Њени аутори полазе од повезаности насиља с економском депривацијом, припадништвом бандама, доминантним друштвеним групама и с употребом насиља у нелегалним пословима чиме указују на друштвену средину у којој се збива насиље, али указују да социолошка објашњења не успевају да предвиде који ће појединци у тој средини прибећи насиљу. Анализа структуралне рањивости, као што је, на пример, насиље које врше мушкарци над женама, расни напади и хомофобично насиље, указују на то да се насиље врши како би се показала надмоћ. Насиље које је уперено посебно против одређених група или појединаца због њихових уверења, боје коже, родне припадности, те њихове сексуалне оријентације или друштвене класе – има за циљ подсећање оних рањивих како ће их они који у друштву имају повластице изложити принуди. Насиљем се успешно стиче доминантан положај, јер оно подразумева употребу силе. Оно пак може бити и знак отпора. Насиље које се врши у приликама када се изражава грађанска непослушност јесте насиље у овом смислу.⁶¹

The Collins Dictionary of Sociology насиље види као наношење физичких повреда, људском телу или имовини, физичком силом. Наглашавајући друштвени значај примене насиља у истом речнику се истиче да је способност да се примени физичка сила често одлучујући фактор у друштвеним односима, нпр. у породичним односима између мужа и жене, или родитеља и деце. У политици, потраживање легитимног монопола над контролом над средствима насиља унутар територије (укључујући и одбрану) је одређујућа карактеристика државе.

⁶⁰ *Ibid.*, стр. 889.

⁶¹ *Ibidem.*

Али, исто тако, главно средство ограничења моћи владара је стална претња од поданика који могу применити насиље према њему.⁶²

У *Социолошком лексикону* је истакнуто да је насиље употреба физичке силе да би се изнудило одређено понашање људи. У нормалним условима друштвеног живота насиље је противправно и кажњава се. Насиље је последица сукоба интереса у друштву. Зато ће нестати тек у бескласном друштву. У ширем смислу, насиље се врши и другим средствима а не физичком силом.⁶³

The Sage Dictionary of Criminology покушава да објасни да насиље није само правни феномен чије појавне облике треба уобличити у правну норму и захтевати одговарајућу реакцију надлежних државних органа: судова, тужилаштва и др, већ истраживања криминалитета веома јасно показују да већина насиља остаје изван делокруга дејстава државног система, тј. кривичног правосуђа. Употреба насиља је уткана у само ткиво друштвених односа. *Елизабет Станко (Elizabeth Stanko)* истиче да би адекватнији опис насиља укључивао следеће: било који облик понашања појединца који намерно прети или проузрокује физичку, сексуалну или психичку повреду другима или себи. То није само кривично дело одређено кривичним правом.⁶⁴ Дакле, *Елизабет Станко* под насилничким понашањем сматра и самоповређивање, што је у литератури ретко заступано схватање.⁶⁵ Насиље се уобличава кроз и од стране перцепција и акција оних који су директно укључени у њега. Како власти и појединци етикетирају дела као насиље и процењују његов утицај, зависи од ситуационог контекста у коме се насиље догодило. Како укључене стране и институционални доносиоци одлука процењују насиље, има последица. Као што *Елизабет Станко (Elizabeth Stanko)* тврди, многа наша искуства са претњама и физичким насиљем се сматрају обичним и рутинским деловима свакодневице.⁶⁶ Начин на који људи схватају насиље и институционални одговори на њега су веома важни. Интерпретација људи и њихов доживљај око тога шта је претеће или угрожавајуће може помоћи у истраживању (сексуално узнемиравање, расистичко злостављање, погрдно

⁶² D. Jary, J. Jary, *Collins Dictionary of Sociology*, Harper Collins Publishers, Glasgow, 1995, стр. 721.

⁶³ *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 391.

⁶⁴ E. Stanko, *The Sage Dictionary of Criminology*, compiled and edited by E. McLaughlin, J. Muncie, Sage Publications, London, 2001, стр. 316.

⁶⁵ Ђ. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр. 183.

⁶⁶ E. Stanko, 2001, *op. cit.*, стр. 316.

називање разним именима, ухођење, вандализам и други облици наметљивог понашања које чини да се људи осећају непријатно...). Такав широк дијапазон облика насиља не садржи само елементе физичког, сексуалног и психолошког повређивања. Шири друштвени контекст погоршава или минимизира психолошке и социјалне последице насиља.⁶⁷

Жорж Сорел (Georges Sorel), француски филозоф друштва, се залагао за насиље као нужну стратегију промене друштва, и под тај термин је подводио све облике бескомпромисне конфронтације. По њему постоји насиље принципа, баш као што постоји и физичко насиље и оправдање насиља зависи од оправданости циља којем служи.⁶⁸ Иначе је Сорел у свом делу „Размишљања о насиљу“ оставио у аманет својеврсни „кондензат“ онога што сачињава суштину његове социјалистичке филозофије (излаже основе своје друштвене критике).⁶⁹

Мајкл Леви (Michael Levi) у књизи *The Oxford Handbook of Criminology* поставља питање шта је то што чини криминалитет насилним и како је настао проблем насиља? По њему прво треба набројати понашања која стављамо у опсег насилничког криминалитета па онда дати његово објашњење. То су сигурно класична кривична дела као што су: убиство, тешка телесна повреда, али и кривична дела квалификована тежом последицом где су смрт и повреда настале као последица нехатног понашања. Поред тога, ту су различите врсте напада који подразумева доста породичног и уличног насиља и нападе на полицију. Такође, у категорију насилног криминала можемо ставити и сексуално насиље. Дилема остаје код понашања која обухватају неки облик узнемиравања нпр. расно или сексуално узнемиравање који проузрокују *страх* од насиља без да неко уопште буде ударен? *Леви (Levi)* помиње и облике насиља где је мотив финансијска корист (многи пљачкаши осете „узбуђење“ приликом примене силе или претње). Један од облика насиља где је мотив новац је сигурно насиље који се дешава у ужем центру града које је мотивисано територијалним наркодилерским циљевима. По њему и репутација коју неко лице има као насилник може бити значајна за добијање „пристанка“ од уцењених особа (економски исплатива). Када је

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ В. Риз, *Речник „Филозофија и религија-источна и западна мисао“*, Дерета, Београд, 2004, стр. 787.

⁶⁹ Ф. Шатле, О. Дијамел, Е. Пизије, *Енциклопедијски речник политичке филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 1993, стр. 934.

репутација довољно јака, можда чак ни нема потребе да се користи насиље, бар док се не појаве неустрашиви и насилни супарници (као што су чеченске, колумбијске и руске банде). Он помиње и колективно насиље према различитим групама.⁷⁰

Питање које радње тј. дела убрајамо у насилне не интересује пуно криминологе и они га обично игноришу. Криминологију много више интересују узроци криминалитета, као и његови појавни облици. Насиље у породици је само један појавни облик криминалитета. Поставља се питање, када се ради о узроцима криминалитета, да ли је могућа једна теорија која би обухватила и објаснила све облике насилничког криминалитета? Додуше, битно је и какву врсту објашњења тражимо. Да ли објашњење зашто је та конкретна особа учинила тачно одређено кривично дело на одређеном месту и у одређеном времену? Или се, алтернативно, бавимо истраживањем и објашњењем насиља у различитим географским подручјима или у различитим земљама? Сигурно је да ћемо доћи до различитих одговора за различите нивое објашњења. Тако нпр. када су у питању кривична дела убиства обављено је истраживање у развијеним државама да би се дошло до закључка које чињенице најбоље објашњавају разлике у броју извршених кривичних дела убиства. Тако се закључило да државе са већом материјалном оскудицом, великим културолошким разликама⁷¹, са породичним проблемима, са

⁷⁰ M. Levi, *Violent Crime, in: The Oxford Handbook of Criminology*, Clarendon Press, Oxford, 1997, стр. 841-843.

⁷¹ Када је у питању утицај културе она у великој мери утиче на схватања у средини у погледу одговорности и кривице лица чије радње проузрокују штетне последице. Може постојати и висок степен слагања унутар и између различитих култура и током времена. Она посредно утиче и на кривично законодавство. Узмимо пример појма „испровоцираности“ код кривичног дела убиства где је неопходан *изненадан и привремен* губитак самоконтроле од стране убице, иако многе феминисткиње тврде да дуготрајно злостављање неких жена које су убиле треба да се тумачи као оправдана провокација. У неким пресудама судови су донели одлуку да је одложена реакција на злостављање чини одбрану на основу испровоцираности мање вероватном, али не и немогућом. Ова ситуација није одређена полом, иако је већи проценат оваквих убистава од стране жена. Кроз историју, закон, судије и порота су више симпатисали мушкарце који су изгубили контролу, него жене које убијају „хладнокрвно“ али, увек се постављало питање који је ниво изиритираности, раздражености прихватљив који би нас навео да прогласимо да су убиства или телесна повређивања оправдано испровоцирана? Насупрот партнерском насиљу, где је изобиље претпоставки о „испровоцираности“, насиље на јавним местима може бити погрешно стереотиписано као конфликт између лица које је криво и невине жртве, посебно уколико постоји старосна и статусна разлика између њих. Више о томе: M. Levi, 1997, *op. cit.*, стр. 841-891. У нашој земљи постоји убиство на мах и тешка телесна повреда на мах где се захтева стање јаке раздражености у које је учинилац доведен без своје кривице нападом, злостављањем или тешким вређањем и ту се наравно поставља питање која је то радња злостављања довољна и подобна да проузрокује стање јаке раздражености. Више о томе: Д. Коларић, *Кривично дело убиства*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 263-280.

већим учешћем жена у радно способном становништву и већом изложеношћу насиљу уопште, генерално имају више кривичних дела убиства.⁷²

Криминолози су у пружању објашњења тј. узрока насилничког криминалитета углавном полазили од друштвене средине у којој се насиље врши. Та друштвена средина, услови живота, породичне околности што подразумева и статус учиниоца у породици као и степен контроле његовог понашања од стране породице у великој мери утичу и на личност учиниоца кривичног дела и на њега као потенцијалног учиниоца кривичних дела са елементима насиља. Интересантна је тврдња да свака група има своје, културолошки посматрано, одобрене вентиле за агресију. Насиље је много функционалније за оне који га практикују у сиромашној средини него за оне из средњег сталежа код којих је степен самоконтроле много већи и агресија се каналише према нпр. надметању у бизнису.⁷³

Насиље које се вршило последњих деценија, говори о моделима насилничког понашања и факторима који утичу на њега, као што су: друштвени сталеж, етничка припадност, пол.⁷⁴ Усвајање модела понашања у породици и у окружењу у погледу питања како да одговоримо на тензије, као и разлике у индивидуалном темпераменту и условима живота играју главну улогу у бројном стању и кретању насилничког криминалитета.⁷⁵

Ларс Свенсен (Lars Svendsen) истиче да генерално можемо разликовати три типа дефиниције насиља: 1) уопштене, 2) уске и 3) засноване на легитимитету.⁷⁶

1. Уопштене дефиниције насиља обухватају низ различитих феномена, као на пример друштвену неправду. Једна од најраспрострањенијих уопштених дефиниција насиља јесте појам *Јоана Галтунга (Galtung)* о структуралном насиљу: “До насиља долази када су људи под таквим утицајем да су њихове реалне соматске и менталне реализације на нижем нивоу од њихових

⁷² М. Levi, 1997, *op. cit.*, стр. 861.

⁷³ *Ibid.*, стр. 881.

⁷⁴ Некада раса надвладава пол, као што је ослобађајућа пресуда за афричко-америчку звезду америчког фудбала, О. Џеј Симпсона за убиство своје жене плавуше, где су интервјуи након суђења открили да су црнкиње из пороте сматрале да је његова жена „кучка“ која је заслужила да је он и раније претуче (иако су веровале да је Симпсон није убио). Цитирано према: М. Levi, 1997, *op. cit.*, стр. 844.

⁷⁵ Види: М. Levi, 1997, *op. cit.*, стр. 882.

⁷⁶ Л. Свенсен, *Филозофија зла*, Геопоетика, Београд, 2006, стр. 133.

потенцијалних реализација“.⁷⁷ Проблем са оваквом дефиницијом насиља јесте што у том случају готово не можемо замислити област људског живота која није прожета насиљем, што доводи до разводњавања појма насиља. 2. Уске дефиниције насиља више су у складу са уобичајеном употребом језика и упућују на поступке који представљају намерно наношење физичких или, евентуално, психичких повреда. 3. Трећи тип насиља, заснован на легитимности, углавном је сужена варијанта дефиниција под бројем два, где је појам насиља резервисан за поступке којима се неке намерно наносе повреде и где ти поступци нису легитимни према позитивном законодавству.⁷⁸ По његовом мишљењу, ова дефиниција је контраинтуитивна, и одређени поступак – на пример када полиција туче демонстранте – неће бити мање насилан ако има законску основу. Он сматра да је друга дефиниција најлогичнија. *Свенсен* дели људи на добре и зле и истиче да се та подела нарочито јасно види кад је реч о групном насиљу, али је налазимо и на индивидуалном нивоу. Једноставније је схватити групно насиље од индивидуалног зато што у првом случају можемо указати на притисак групе, заједнички циљ и слично. Али како треба разумети индивидуално насиље? Обично се упућује на угрожено самопоштовање или на његов низак степен као на извор насиља и агресије код појединца. Али то никако не може бити једино објашњење. Није доказано да постоји било каква јасна веза између ниског степена самопоштовања и насилног понашања.⁷⁹

По *Свенсену* најлакше је дефинисати физичко насиље: оно је брутално, болно и усмерено ка телу. Он насиље дефинише као оно што за циљ има да бићу које има способност да осећа нанесе нежељену штету или бол. Питање је како се то постиже. Увек можемо пронаћи читав низ разлога да нападнемо другог човека. Самоконтрола нас задржава, али се дешава да јој попустимо. Желим да истакнем да ми бирамо да попустимо, тј. да је губитак самоконтроле активни чин. То нам показује и чињеница да већина људи која губи самоконтролу не губи контролу сасвим, већ успева да се заустави на време, пре него што другоме нанесе озбиљне повреде. Обично се самоконтрола губи тако што бивамо изложени неком облику неправде. Интересантна је његова теза да насиље ствара не само хаос него и ред.

⁷⁷ Цитирано према: Л. Свенсен, 2006, *op. cit.*, стр. 133.

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ *Ibidem.*

Насиље је често покушај стварања реда у хаосу, поновног успостављања равнотеже.⁸⁰

Ђорђе Игњатовић истиче да насилнички криминалитет обухвата дела код којих се ради постизања одрженог циља користи напад на жртву или се њиме прети. Једно од најважнијих питања којим се криминологија бави јесте - који су корени насиља?⁸¹ У погледу одговора који на ово питање дају, разликујемо следеће приступе:

а) биолошки и психолошки - одликује их тежња да човекову агресивност повежу са разним чиниоцима: структуром мозга, генетским деформацијама, ниском интелигенцијом и сличним чиниоцима. У новијој литератури сматра се да код проучавања био-психичких корена насилности треба узети у обзир: висок ниво тестостерона у организму који може помоћи у објашњењу агресивног понашања младих мушкараца; повреде мозга (најчешће, његовог фронталног дела), генетски дефект који се преноси у мушкој линији; најзад, синдром хиперактивности и хиперкинетички импулсивни поремећај.⁸²

б) инстинктивистички - који, попут Freud-а, сматрају да понашањем човека, па и агресивним, управљају нагони, попут полног (*libido*) и нагона смрти (*thanatos*)⁸³ и

в) супкултурни - указују да се значај социјалних чинилаца човекове агресивности не може занемарити. На то указује и чињеница да се велики број (око 40%) насилних дела врши према пријатељима и брачним (садашњим или бившим) партнерима.⁸⁴

У насилнички криминалитет се, према Игњатовићу, убрајају традиционална кривична дела као што су: убиства, телесне повреде⁸⁵, силовање,

⁸⁰ *Ibidem.*

⁸¹ Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 105-106.

⁸² *Ibidem.*

⁸³ *Ђорђе Игњатовић* истиче да је на овој духовној традицији никло и објашњење које је дао *Konrad Lorenz*. Он тврди да човек поседује исте агресивне инстинкте као и животиње, али се од њих разликује по томе што не поседује кочнице које би спречиле фатално насиље пема припадницима сопствене врсте. Животиње, насиље користе само у мери у којој се њиме омогућава опстанак, за разлику од човека који, усавршавањем све опаснијих оруђа, може уништити сопствену врсту. Види: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 105.

⁸⁴ *Ibidem.*

⁸⁵ Када се ради о угрожавању телесног интегритета, последњих деценија у литератури се велика пажња посвећује делима узнемиравања, прецизније прогањања којим се угрожава слобода и право на приватност жртве – телефонско узнемиравање, праћење, слање порука, изазивање осећаја

разбојништва, разбојничка крађа, али и новији облици као што су насиље у породици, где доминирају насиље над женама, а у ширем смислу међу партнерима, насиље над децом и насиље над родитељима од стране деце. Разбојништво и разбојничка крађа имају елементе и насилничког али и имовинског криминалитета.⁸⁶

Биљана Симеуновић Патић истиче да је насиље само наизглед лако појмљива појава: у бити реч је о насртају на физички или психички интегритет другог ради остваривања неког циља, односно задовољавања неке потребе. Она наводи да постоје три основна облика овог феномена у интерперсоналној равни: физичко, психичко и сексуално насиље.⁸⁷ Под физичким насиљем подразумева се намерна употреба физике силе која изазива или може изазвати смрт жртве, повреду и телесну бол, а варира у распону од лакшег злостављања до убиства. Психичко насиље у најширем смислу обухвата намерни напад на психички интегритет другог: примену претње, емоционално злостављање (заstraшивање, емоционалне уцене и др.), психофизичко исцрпљивање, односно сваки чин управљен на изазивање психичке повреде, душевне патње, нарушавање слободе избора, самопоштовања, идентитета или социјалног интегритета жртве укључујући принуду, заstraшивање, вређање, понижавања, контролу кретања, понашања и располагања имовином и ограничавање одржавања социјалних веза. Сексуално насиље подразумева принуду неког лица на сексуални чин – обљубу, с њом изједначен чин или другу полну радњу, као и сваку сексуалну злоупотребу свесним и вољним навођењем другог на учествовање у нежељеном сексуалом односу искоришћавањем позиције моћи у односу на жртву, жртвине немоћи или односа зависности.⁸⁸ Насиље се често манифестује у интерперсоналној равни и врши се према појединцу, али се може вршити и према групама и колективима. Насиље може вршити појединац, група или колектив.⁸⁹ Иста ауторка истиче да појам насилничког криминалитета по правилу подразумева кривична дела која укључују директни напад на физички интегритет у контексту интерперсоналног

несигурности код жртве, оштећење њене имовине и сл. Види: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 106.

⁸⁶ Види: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 107-109.

⁸⁷ Б. Симеуновић-Патић, 2015, *op. cit.*, стр. 16.

⁸⁸ *Ibid.*, стр. 16.

⁸⁹ *Ibid.*, стр. 17.

насиља, односно тзв. деликте против личности. По њеном мишљењу, деликти насиља, пак, појмовно би требало да обухвате сва забрањена дела која се врше употребом силе или претње и она чија је радња извршења злостављање, односно поступање на начин којим се вређа људско достојанство. По природи ствари, појам деликата насиља обухвата и деликте који укључују намерно уништење или оштећење туђе имовине или разарање објеката ради принуђивања другог да нешто учини, не учини или трпи, или с циљем застрашивања појединца, групе или заједнице људи. Треба, међутим, имати у виду и чињеницу да уништење и оштећење имовине већег обима, уз произвођење штете, редовно повлачи и наношење душевне патње оштећеном. Најзад, нема оправдања да деликти који укључују убијање и злостављање животиња не буду обухваћени појмом деликата насиља. Зато би најчистије решење било да сва кажњива дела која се врше применом силе према лицима, животињама или стварима, применом претње или злостављањем, буду обухваћени најширим појмом деликата насиља.⁹⁰

Насиље у породици у феноменолошком и етиолошком смислу представља изузетно комплексно девијантно понашање због чега привлачи пажњу стручњака из области социологије, криминологије, права, психологије и других научних дисциплина. Иако још увек не постоји универзално прихваћена дефиниција насиља у породици, у савременој литератури обично се наводи да је насиље у породици сваки вид физичког, сексуалног, психичког или економског злостављања, које врши један члан породице према другом члану породице, без обзира на то да ли такво понашање правни прописи инкриминишу и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења. У сагледавању феномена насиља у породици у први план истичу се два његова битна обележја: да насиље у породици угрожава домен сигурности и однос поверења међу члановима породице и да је насиље облик контроле и манифестација моћи над члановима породице.⁹¹

Светска здравствена организација дефинише насиље као „намерну примену физичке силе или моћи према себи, другом појединцу, групи или заједници, или претњу њиховом применом, која резултира или има високу вероватноћу да резултирала повредом, смрћу, психичком патњом, нарушавањем

⁹⁰ *Ibid.*, стр. 18.

⁹¹ Н. Петрушић, Н. Константиновић-Вилић, *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Женски аутономни центар, Београд, 2010, стр.7.

развоја или депривацијом.⁹² Насиље се, даље, с обзиром на карактеристике оног ко чини насиље, класификује у три широко постављене категорије: насиље усмерено према себи; интерперсонално насиље и колективно насиље, са више подкатегорија. Тако, насиље усмерено према себи обухвата суицид и самоповређивање. Интерперсонално насиље се дели у две подкатегорије: насиље у породици и између партнера – које се обично, али не и искључиво, дешава у кући и насиље у заједници – насиље међу особама које нису у сродству, и које могу и не морају познавати једни друге, које се обично дешава ван куће. Прва група насиља укључује облике насиља као што су насиље према деци, насиље међу партнерима и према старим особама. Друга група укључује малолетничко насиље, насумичне акте насиља, силовање или сексуални напад од стране лица непознатог жртви, и насиље у институционализованом окружењу, као што су школе, затвори или старачки домови. Колективно насиље се дели на друштвено, политичко и економско насиље. Ова подела указује на могуће мотиве због којих се насиље врши од стране већих група људи или од држава (кривична дела учињена из мржње, терористички акти, кривична дела са елементима организованог криминалитета). Истакнута је и природа насилног дела а она може бити физичка, психолошка, сексуална или начин који укључује занемаривање (начин на који изложена лица могу бити погођена). Тако нпр. насиље над децом учињено у дому може укључити физичко, сексуално и психичко насиље, као и занемаривање. Насиље у заједници може укључивати физичке нападе међу младима, сексуално насиље на радном месту и занемаривање старих особа у старачким домовима. Политичко насиље може укључити силовања за време сукоба, психолошко ратовање итд.

1.3. (Кривично)правни појам насиља

Изразита лексичка нејасноћа појма насиља и његов имагинативни карактер указују да је са становишта кривичног права готово немогуће прецизно одредити овај појам. Овде се, уосталом и не ради о кривичноправном већ криминолошком, а у ширем смислу социолошком појму. И поред тога што се користи у Кривичном

⁹² E.G. Krug, *et al.*, *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002, стр. 5.

законику Србије на неколико места јасно је да се не може доћи до његовог прецизног кривичноправног дефинисања. Због тога је код свих кривичних дела код којих се употребљава, овај појам дубиозан, са становишта начела законитости и његовог сегмента *lex certa*. У кривичном праву, као што ћемо видети, на срећу, веома ретко наилазимо на термин „насиље“. Члан 21. Кривичног законика нормира кривичноправни значај силе и претње као облика принуде. Наиме, није кривично дело оно дело које је учињено под дејством неодољиве силе. Ако је кривично дело учињено под дејством силе која није неодољива или претње, учиниоцу се казна може ублажити. Дакле, насиље није општи институт, већ се користи термин сила.

И поред изразите сличности и делимичног подударња између „насиља“ и „силе“ (у оба случаја користи се физичка снага) постоји и више разлика. Прво, сила као облик принуде увек је усмерена на одређени циљ, а то је деловање на вољу пасивног субјекта. То код насиља као радње извршења није нужно. Штавише, насиље може бити само себи циљ. Даље, сам израз насиље има негативни призвук, тј говори о нечему што је недозвољено, противправно. Сила, пак представља термин који је сам по себи вредносно неутралан. Зато се код кривичних дела која се врше употребом силе она увек везује за постизање одређеног циља који јој даје противправни карактер. Осим тога, силу може представљати и најнезнатније коришћење физичке снаге, док је код насиља неопходна употреба осетније, знатније физичке снаге.⁹³

У сваком случају, тема насиља је у кривичном праву потцењена за разлику од, на пример, криминологије, у којој јој се можда поклања и претерана пажња. Приликом одређивања кривичноправног појма насиља, од извесне користи могло би да буде одређивање тог појма у другим наукама. Међутим, ни у друштвеним, а нити у правним наукама не постоји један јединствен појам насиља.⁹⁴

Све правне дефиниције у суштини у себе укључују појам принуде, и то углавном примену силе.

⁹³ З. Стојановић, „Кривичноправни појам насиља“, текст у зборнику „Насиље у Србији, узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 3.

⁹⁴ *Ibid.*, стр. 1.

Blacks Law Dictionary указује на насиље као на употребу физичке силе, обично праћене бесом, жестином или гневом; посебно, незаконито примењена физичка сила са намером да се неко повреди. На истоме месту се наглашава да насиље није ограничено на физички контакт или повреду, него може да укључи и облике насиља као што су обманујући натписим, прикривене претње речима и делима и сл.⁹⁵

Dictionary of crime истиче да је насиље употреба физичке снаге која проузрокује повреде, штету или злостављање. Таква противправна или неоснована употреба силе обично подразумева гневно понашање или неку другу јаку емоцију или увреду.⁹⁶

Dictionary of Law се за дефиницију насилног кривичног дела позива на Закон о кривичним судовима⁹⁷ из 2000. године. Тако, насилно кривично дело је оно које проузрокује или се предузима са намером да проузрокује или ће вероватно проузроковати смрт неког лица или телесне повреде и укључује и понашање које се квалификује као подметање пожара, док је насилна радња, према Закону о јавном реду⁹⁸, свака радња уперена према личним или имовинским добрима, и не своди се само на проузроковање или намеру да се проузрокује повреда или штета, већ укључује било које насилно понашање.⁹⁹

Правна енциклопедија Савремене администрације за садржину појма насиље упућују на појам принуде, где се истиче да је принуда употреба силе (физичке или психичке) или озбиљне претње у циљу принуђавања неког лица на одређено понашање.¹⁰⁰

Израз насиље КЗ Србије користи у називу само једног кривичног дела и то код насиља у породици из члана 194. КЗ. Кривични законик Србије¹⁰¹ у законском опису неколико кривичних дела користи и изведене појмове као што су „насилно“ и „насилничко“. Док „насилно“ означава употребу силе (нпр. код

⁹⁵ *Black's Law Dictionary*, 8th edition, Thomson West, St. Paul, 2004, стр. 1601.

⁹⁶ J. R. Nash, *Dictionary of Crime*, Paragon House Publishers, Pasadena CA, 1992, стр. 410.

⁹⁷ *Powers of Criminal Court Sentencing Act*, 2000. Види: L.B.Curzon, *Dictionary of Law*, Pearson-Longman, London, 2002, стр. 444.

⁹⁸ *Public Order Act*, 1986. Види: L.B.Curzon, *Dictionary of Law*, Pearson-Longman, London, 2002, стр. 444.

⁹⁹ L.B.Curzon, 2002, *op. cit.*, стр. 444.

¹⁰⁰ *Правна енциклопедија*, Београд, Савремена администрација, 1985, стр. 1298.

¹⁰¹ Кривични законик Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.

кривичног дела позивање на насилну промену уставног уређења, члан 309. КЗ), атрибут „насилничко“ који се на неколико места користи уз именицу „понашање“ је у чврстој вези са појмом насиља, тј. реч је о понашању којим се врши насиље. Ту је реч о називу два кривична дела (насилничко понашање чл. 344. и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу чл. 344а) што и није од већег значаја, али у трећем случају то представља квалификаторну околност код тешког убиства (лишење живота „при безобзирном насилничком понашању“) где са аспекта постулата *lex certa* јављају озбиљне сумње у погледу оправданости таквог решења.¹⁰² Али, као што ћемо видети круг кривичних дела са елементима насиља је знатно шири и не исцрпљује се у горе наведеним.

Љубиша Лазаревић истиче да се кривичноправни појам у великој мери ослања на општи појам насиља. Мада постоје веће или мање нијансе у схватањима насиља, за све њих је заједничко да је то понашање које је увек праћено силом, с тим што је она најчешће средство за остварење неког циља, али она може бити и сама себи циљ. Додуше, и појам силе се често различито одређује. Неки аутори дефинишу насиље као однос кроз који се повређује тело или живот људи или се оштећују ствари. За друге, насиље је напад на личност који се састоји у наношењу удараца, повреда и других чињења који произлазе из примене физичке силе.¹⁰³ *Лазаревић* под деликтима насиља подразумева она инкриминисана људска понашања којима се употребом силе или озбиљне претње повређују или угрожавају правно заштићена добра.¹⁰⁴ Он истиче двосмерни значај насиља: с једне стране насиље је инкриминисано као кривично дело, реч је о тзв.

¹⁰² Види: З. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 5; *Драгана Коларић*, такође, скреће пажњу на непрецизно одређену формулацију. Она истиче да Кривични законик Србије, у тачки 2. члана 114, изразом „ко другог лиши живота при безобзирном насилничком понашању“ не одређује ни појам безобзирности, ни појам насилничког понашања. Из тих разлога, овај облик тешког убиства је веома споран како у кривичноправној теорији, тако и у судској пракси. Квалификаторну околност чини непрецизно одређена формулација – чињеница да се убиство врши при безобзирном насилничком понашању. Дакле, за постојање овог кривичног дела неопходно је да су испуњена три квалификаторна обележја. То су: да постоји „насилничко понашање“ на страни учиниоца кривичног дела; да је реч о „безобзирном“ насилничком понашању и да је неко лице лишено живота „при“ таквом понашању. Више о томе: Д. Коларић, „Убиство при безобзирном насилничком понашању“, текст у зборнику „Насиље у Србији, узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Београд, 2014, стр. 108.

¹⁰³ Љ. Лазаревић, „Деликти насиља-кривичноправни аспект“, текст у зборнику: „Деликти насиља-кривичноправни и криминолошки аспект“ (ур. Д. Радовановић), Београд, 2002, стр. 12-13.

¹⁰⁴ *Ibid.*, стр. 13.

деликтима насиља¹⁰⁵, а са друге стране, насиље је од значаја за утврђивање кривице када је неко извршио кривично дело под утицајем силе или претње. Док се код деликата насиља сила и претња појављују или као елементи кривичног дела или као начини извршења или као квалификаторне околности други аспект, сасвим супротан од претходног, обухвата извршење кривичног дела под утицајем силе или претње и поставља се питање какав је кривичноправни значај такве ситуације (члан 21. КЗ).

Зоран Стојановић сматра да у кривичном праву насиље као радњу извршења треба ограничити само на употребу силе, тј. физичке снаге. Насиље као кривичноправни појам и као радњу извршења код кривичних дела код којих је оно садржано у законском опису треба одредити на следећи начин. То је употреба физичке снаге која представља напад на нечији телесни интегритет.¹⁰⁶ Дакле, то мора бити (активна) радња, а не и пропуштање. Затим, вршење насиља подразумева употребу силе (а не и претње), која мора бити управљена на тело неког лица с тим што то мора бити осетнија, грубља примена физичке снаге. У појам насиља не улази и циљ којим се њиме хоће постићи. Насиље као радња извршења представља примену само оне физичке снаге којом се напада на телесни интегритет. Приликом примене насиља, тј. примене физичке снаге која представља напад на телесни интегритет неког лица, није ретко да се акт насиља у конкретном случају може схватити и као претња, а такође га често прате и неки други облици понашања који се граниче са насиљем. Другим речима, ужи појам насиља као битни елемент бића кривичног дела не обухвата претњу, док његов шири појам као критеријум за одређивање круга деликата насиља, под одређеним условима, може да обухвати и она кривична дела која се врше употребом (квалификоване) претње. То значи да се нека кривична дела учињена употребом претње могу, под одређеним условима, сврстати у кривична дела насиља¹⁰⁷

¹⁰⁵ У деликте насиља спадају: кривична дела код којих је насиље само себи циљ (примена силе и претње није средство за остварење неког претходно постављеног циља, довољно је утврдити само да су примењена сила и претња нпр. насиље у породици, телесне повреде), кривична дела код којих су сила или претња средство за остварење одређеног циља (њихово остварење мотивише употребу насиља нпр. отмица), кривична дела код којих употреба силе и претње улази у конструкцију сложеног кривичног дела (нпр. разбојништво). Види: Љ. Лазаревић, 2002, *op. cit.*, стр. 16-17.

¹⁰⁶ З. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 3-4.

¹⁰⁷ *Ibid.*, стр. 6.

Имајући у виду све изложено, слажемо се са тврдњом да у одређивању круга кривичних дела са елементима насиља треба поћи и од неких материјалних, а не само формалних критеријума (дакле, то нису само кривична дела која изричито у свом законском опису садрже елемент насиља). Пресудна је оцена да ли радња извршења неког кривичног дела предствља у једном суштинском смислу акт насиља. При томе, ипак треба узети у обзир сва законска обележја кривичног дела укључујући и последицу.¹⁰⁸

Полазећи од горе наведених критеријума, оправдано је, у категорију деликата насиља сврстати три врсте кривичних дела с обзиром на њихов законски опис. Прво, то су она кривична дела која у свом законском опису (било основном, било квалификованом облику) експлицитно садрже израз „насиље“. Друго, ту спадају и она кривична дела која у свом законском опису садрже силу или (квалификовану) претњу као начин извршења. Најзад, деликтима насиља треба сматрати и она кривична дела која у свом законском опису не садрже ни насиље, а ни силу или претњу, али је њихова радња извршења, по правилу, везана са чином насиља.¹⁰⁹

Остаје донекле спорно да ли се у деликте насиља могу сврстати и нека нехатна кривична дела. Ту се углавном мисли на нехатано лишење живота и нехатну тешку телесну повреду. Пошто појам насиља подразумева и субјективну компоненту у смислу да је учинилац свестан тога да чини насиље и да то хоће (или бар пристаје на то), нехатна кривична дела не би требало овде укључити, али када се ради о кривичним делима квалификованим тежом последицом ситуација је другачија јер је ту ипак реч о умишљајном (основном) делу. Насиље као тежа последица је по правилу у тесној вези са природом и врстом радње извршења којом је проузроковано.¹¹⁰

У теорији је изнето становиште да је казненоправна заштита од насиља више или мање фрагментарна и да се претежно своди на заштиту од противправних напада на живот и телесни интегритет, тежих напада на психички интегритет и нарушавања основних човекових слобода применом принуде.¹¹¹

¹⁰⁸ *Ibid.*, стр. 6.

¹⁰⁹ *Ibid.*, стр. 6.

¹¹⁰ *Ibid.*, стр. 7.

¹¹¹ Б. Симеуновић-Патић, 2015, *op. cit.*, стр. 18.

Када је у питању кривичноправна заштита истичемо да је једна од основних особина кривичног права његов фрагментарни карактер, да кривично право регулише хетерогене друштвене односе али само парцијално и фрагментарно. Кривично право пружа заштиту само одређеним вредностима, односно највреднијим, а не свим добрима и то само од најопаснијих облика напада на њих. Стога је примедба која се односи на фрагментарност кривичноправне заштите, као облика казненоправне заштите, неприхватљива јер кривично право штити само у оним сегментима где је заштита коју пружају друге гране права нпр. грађанско и породично право недовољна. Претерана агресивност изражена кроз жељу за интервенцијама у свакој области друштвеног живота и у детаљној кривичноправној регулативи у свим областима би битно нарушила парцијалност кривичноправне заштите. У вези са изреченим је битно истаћи и супсидијарни карактер кривичног права јер је кривично право *ultima ratio* и долази у обзир само када се другим гранама права не може обезбедити довољно ефикасна заштита.

Због претходне расправе је криминално политички дубиозно да ли појам насиља треба да обухвати и насиље према стварима. Законодавац је у Кривичном законнику Србије имао резервисан став према тој могућности, јер и тамо где је употребљен појам насиља он не обухвата и насиље према стварима. Тако је нпр. код кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу направљена разлика између вршења насиља и оштећења имовине, што значи да вршење насиља не обухвата и оштећење имовине (то су две засебне алтернативно прописане радње). И код кривичног дела уништење и оштећење туђе ствари из члана 212. које представља напад на туђу ствар законодавац говори о уништењу или оштећењу.

И Зоран Стојановић примећује да у КЗ Србије није ни код једног кривичног дела изричито прописано вршење насиља према стварима. Такође, вршење насиља према држави или другим колективитетима као радња извршења није предвиђено ни код једног кривичног дела, а то не би било ни оправдано, јер се насиље може извршити само према представнику државе, односно члану колективитета.¹¹²

¹¹² 3. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 5.

Ако насиље као кривичноправни појам и као радњу извршења код кривичних дела код којих је оно садржано у законском опису одредимо као употребу физичке снаге која представља напад на нечији телесни интегритет, ту не можемо никако сврстати и насиље према стварима. Појам силе може да обухвати и примену силе према стварима али само уколико се тако утиче на вољу неког лица (тако нпр. уништење и оштећење туђе ствари из члана 212. КЗ је кривично дело које представља напад на туђу ствар али уколико се тако утиче на вољу неког лица могло би се сматрати деликтом насиља).

Дакле, могуће је да се у кривичном закону изричито пропише и насиље према стварима, а као што је речено, и сам појам силе може, у неким случајевима, да обухвати и примену силе према стварима. Али то нужно води преиспитивању могућих стратегија кривичноправног реаговања у условима његове експанзије и ограничених правосудних и других ресурса. Реформу кривичног законодавства у европским земљама у последњој деценији карактерише прописивање великог броја нових кривичних дела, одступање од неких основних начела кривичног права која дуго времена нису довођена у питање и коришћење кривичног права као *sola* или *prima ratio*, а не *ultima* или *extrema ratio*.¹¹³

2. ОДНОС ИЗМЕЂУ ПОЈМА НАСИЉА И ПОЈМА АГРЕСИЈЕ

У претходном делу код радова многобројних аутора помиње се појам агресије или агресивног понашања па смо обавезни да дамо његово објашњење. Етимолошки посматрано реч агресија води порекло од латинског израза *aggredior* што има више значења, а првенствено значи: коракнути ка, закорачити, ближе прићи, али и: изненада напасти, насрнути. Појам агресије је много шири од појма насиља, дакле појмови агресије и насиља се не поклапају.

Ђорђе Игњатовић истиче да се израз „насиље“ најчешће везује за агресивност и у том смислу схвата се као испољавање нападачког (лат. *aggressio* - напад, насртај) понашања.¹¹⁴ Пре свега, ваља указати да се проучавање насилничког криминалитета не може замислити без указивања на корене и

¹¹³ З. Стојановић, Д. Коларић, „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и кривично законодавство Републике Србије“, *Српска политичка мисао*, 3/2015, стр. 122-123.

¹¹⁴ Ђ. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр 181.

факторе људске агресије и насиља. У том погледу, требало би правити разлику између ова два израза (први има у виду пре свега био психолошку структуру, други друштвене чиниоце и консеквенце); такође, не би требало изједначавати агресију (реакција не спољне надражаје и унутрашње побуде) и агресивност (склоност да се тако реагује). У тријасу у коме се злочин догађа: учинилац, жртва и место извршења дела, могу се предузети многи кораци у циљу успешније контроле насилничког криминалитета.¹¹⁵

Златко Николић истиче да се појам агресије као латински термин одомаћио у скоро свим светским језицима и да он подразумева напад, нападање, насртљивост или слично, а у циљу потчињавања и освајања некога или неких. При томе, за сам појам није важно да ли је агресија нужна или не, да ли је изазвана или умишљена, оправдана, неоправдана или слично. Она увек подразумева насиље неког над неким или некима, са јединим циљем да потчини неког или неке из ма ког разлога. Појмовно, дакле, нећемо погрешити ако под агресивним понашањем увек подразумевамо насиље над неким или некима, био да је оно изазвано или неизазвано, оправдано или неоправдано. Тај неко или неки, насилник или насилници, својим нападом или агресијом настоје и желе да остваре нешто што им треба, припада или не припада, што је стварно или је само умишљено, а он или они не налазе начине да то другачије разреше. Стога прибегавају насиљу, без обзира на то да ли су јачи или слабији, да ли се бране насиљем или нападају, да ли имају шансе да жељено остваре или не. Они, једноставно, осећају тако и тако се понашају, па код насилничког понашања не треба увек тражити и рационалну основу.¹¹⁶

Многи указују, да и поред повезаности, појмови агресија и насиље нису подударни. Тако *Zulueta* види насиље као есенцијално људску карактеристику којом се у интерперсоналне односе уноси деструкција (одвија се у друштвеном контексту), док је агресија оно што нам је заједничко са животињама.¹¹⁷

После низа година жучног расправљања о стварном пореклу агресије код човека, према мишљењу већине научника данас, нарочито после обимних истраживања етолога, дошло се до становишта да је агресија нагонске природе, да

¹¹⁵ *Ibid.*, стр. 206.

¹¹⁶ З. Николић, *op. cit.*, стр. 23.

¹¹⁷ Цитирано према: Ђ. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр. 182.

се може запазити и код животиња и код деце и да има практично исту вредност и значај као и сексуални нагон. Циљ агресивног нагона био би опстанак индивидуе, а у одређеним облицима помешаности са либидом и одржавање врсте. И даље се расправља о томе да ли су агресија и сексуалност два стабла са два различита корена, да ли су то два стабла од истог корена, као и о недовољно дефинисаном, мада сигурно присутном уделу тзв. реактивних чинилаца, у првом реду породичне и друштвене средине у развоју, испољавању и последицама агресивне снаге у човеку.¹¹⁸

Фројд указује да спречавана агресија може да представља велико оштећење. Заиста нам се чини као да морамо да уништавамо друге ствари и друге људе, да не бисмо уништили сами себе, да бисмо се заштитили од тежње ка самоуништењу.¹¹⁹

Лоренц (*Konrad Lorenz*) у тумачењу људске агресије полази од тога да је деструктивна интензивност агресивног нагона, као наслеђено зло човечанства, последица процеса интраспекцијске селекције, која је деловала на наше прадедове отприлике пре четрдесет хиљада година, тј. кроз рано камено доба (Лоренц вероватно мисли кроз касно камено доба). Када је човек дошао у стадијум у коме је поседовао оружје, одећу и друштвену организацију, надвладавши тако страх од гладовања, смрзавања и дивљих животиња, када су те опасности престале бити битни фактори који утичу на селекцију, мора да се појавила злоћудна интраспекцијска селекција. Чинилац који је утицао на селекцију сада су били ратови између непријатељских суседних племена. Из њих мора да су се развили екстремни облици свих такозваних "ратничких врлина" које, на жалост, још и данас многи сматрају пожељним идеалима.¹²⁰

Лоренцова претпоставка о четрдесет хиљада година организованом ратовању није ништа друго до Хобзов клише о рату као природном стању човека, изнесен као аргумент који би требао доказати урођеност човекове агресивности. Логика Лоренцове тврдње је да човек јесте агресиван јер је био агресиван, а био је агресиван јер јесте агресиван.¹²¹

¹¹⁸ В. Јеротић, *op. cit.*, стр. 18.

¹¹⁹ С. Фројд, *op. cit.*, стр. 318-319.

¹²⁰ Цитирано према: Е. Fromm, *op. cit.*, стр. 36.

¹²¹ *Ibidem*.

Биљана Симеуновић-Патић указујући да је појам агресије шири од појма насиља истиче да се појам насиља у најширем смислу може изједначити са појмом директне агресије. Наиме, иста ауторка међу најзначајнијим класификацијама агресије истиче разликовање на директну и индиректну агресију. Директна агресија је отворена и испољава се у непосредном контакту, док је индиректна агресија прикривенија и подразумева наношење штете жртви нарушавањем њеног друштвеног статуса унутар групе.¹²²

Занимљиво је што велики број аутора прави разлику између оних видова агресије који су друштвено дозвољени, па и корисни за развој појединца и друштва, и оних најболеснијих и најдеструктивнијих видова агресије – насиља. Дакле, насиље је само један облик агресије.

Када су у питању видови агресије који у себи не носе обележја насиља Јеротић помиње *мисионарску агресију* или „агресију из убеђења“ својствену само људима. Само људи намећу своја убеђења другима. Пошто убеђења могу бити интелектуално-рационална, или емотивна, јасно је да се прва могу доказати, а у друга се може само веровати, и само се за друга испољава агресија. Сви фанатичари-идеолози, и у политици, и у религији, филозофији или науци, патили су, или пате од танатофобије- страха да ће једном умрети. Они морају да измисле, или да се прикључе некој идеологији од "трајне" вредности и да се за њу залажу без имало толеранције према другоме. Овом се још приближава и агресија према онима који друкчије мисле, дакле према "упадљивима".¹²³

Треба, такође, разликовати активност од агресије, мада се не може негирати да свака активност садржи и агресију и либидо (либидо у овом случају схваћен као сексуални нагон). Активност се испољава у симпатији па и љубави према објекту без субјектовог непријатељства, више као жеља за игром. Нема игре, те основне полуге живота, без активности, али и без извесне примесе агресије. У њој нема мржње, нити примарно непријатељског импулса, па се због тога ова агресија са правом зове активно-спонтана и прихваћена је као вероватно ендогена. Од ове здраве, спонтане агресије, која је присутна код живих бића, већ у

¹²² Б. Симеуновић-Патић, 2015, *op. cit.*, стр. 11.

¹²³ В. Јеротић, *op. cit.*, стр. 21.

раном добу треба разликовати нездраву, болесну, неуротичну, још тачније: реактивну агресију.¹²⁴

Размишљајући у правцу прихватљивих и недопустивих облика агресије *Фром* истиче да појам агресије изазива много збрке. Та реч се употребљава за понашање човека који брани свој живот, за крадљивца који убија жртву да би узео новац, за садисту који мучи затвореника. Збрка, по њему, иде још и даље јер се појам агресије употребљава и за сексуални приступ мушкарца жени, за амбициозне пројекте планирања, за трговца или сељака који оре земљу.¹²⁵ На тај начин он указује на разлику између друштвено дозвољених видова агресије и оних неприхватљивих.

Зоран Ђурђевић истиче да је термин „агресија“ по својој природи шири и да, поред негативног, може имати и позитивно значење. У последње време његова употреба је у порасту посебно у бизнису и спорту. Тако се можемо срести са агресивним техникама продаје.¹²⁶

У групу позитивно означених облика агресије никако не можемо уврстити „агресију из послушности“ иако је *Levi* у *The Oxford Handbook of Criminology* помиње као један вид насиља, позивајући се на *Kelman-a* и *Hamiltona*, који истичу да такве особе дефинишу себе и обично су дефинисани у својој култури као „лојални“, пре него „насилни конспиратори“ (убиство 800 000 Тутсија у Руанди током 90-их година прошлог века).¹²⁷

Анализирајући мишљења филозофа, психолога и антрополога долазимо до закључка да се њихови погледи, у суштини, исцрпљују у тврдњи *Јеротића* да је насиље неког човека или читаве групе управљено према неком другом човеку, групи, па и према природи или стварима од вредности, често једини начин самоодржања пред незадрживом навалом ничим обуздане агресије, која би се, у супротном, свом силином управила према унутра и довела до самоуништења.¹²⁸

¹²⁴ *Ibidem.*

¹²⁵ Е. Fromm, *op. cit.*, стр. 13.

¹²⁶ З. Ђурђевић, *Кривична дела убиства*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 43.

¹²⁷ М. Levi, *op. cit.*, стр. 844.

¹²⁸ В. Јеротић, *op. cit.*, стр. 29.

3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Након претходне расправе слажемо се са тврдњом да су објашњења насиља субјективна. Друштвена средина у којој долази до насиља утиче на однос који људи имају према тим појавама и на природу њихових реакција.¹²⁹ Такви субјективни погледи на насиље, као и социјалне и политичке прилике у којима се оно одвија, често се могу оспоравати. Значење које се придаје насиљу представља социјални конструкт.¹³⁰ Зашто? Зато што се насиље јавља у извесним круговима, у одређеним амбијенталним условима и у одређеним приликама. Насиље има своје различите видове и облике.

По типологији насиља *Светске здравствене организације* насиље у породици се убраја у категорију интерперсоналног насиља. Наиме, у зависности од повезаности између учиниоца и жртве разликују се аутодеструктивно насиље (где су учинилац и жртва иста особа), интерперсонално насиље (где спадају насиље у породици и насиље у заједници) и колективно насиље које је последица конфликта међу групама (социјално, политичко и економско). Насиље у породици, према пасивном субјекту, може бити: насиље над децом, супружником (најчешће су жене у питању) и старим лицима.

Класификација *Светске здравствене организације* препознаје групе које су изузетно рањиве на било коју манифестацију насиља у породици (деца, супружници и стари). *Жељко Бјелајац* и *Јелена Матијашевић* препознају и друге групе које су изложене насиљу у заједници управо због тога „ко су или шта су“. Тако су оне изложене виктимизацији због својих сексуалних склоности или боје коже, због тога што не могу да се одбране или зато што их други не разумеју, зато што не могу да користе своја грађанска права и тако даље. Стога акти насиља која се врше према овим групама нису усмерена само против појединца/јединке, већ и против његовог/њеног порекла, културе, наслеђа или идентитета (злочини из мржње). Међу посебно рањиве групе они убрајају: децу, жене, жртве расистички

¹²⁹ Е.Станко, 2001, *op. cit.*, стр. 888.

¹³⁰ Да се заиста ради о субјективном доживљају потврђено је и у следећим редовима. Како се тврди: „отпор насиљу може бити дело појединца, као у случају када злостављена жена убија своје нападаче, или може бити колективни чин, као у случају оружаних побуна против државних режима. Учесници у јавним расправама, као и у судским процесима против окривљених за кривична дела, врте се у круг око употребе појма, значења и последица кривичних дела насиља“. Види: Е. Станко, 2001, *op. cit.*, стр. 889.

мотивисаног насиља, жртве насиља из мржње, старе, особе са инвалидитетом, особе на маргинама друштва, особе које путују, туристи, итд.¹³¹

Дебате о томе како се друштвене разлике одржавају на насиље могу се наћи у академским дискусијама о полу, раси, старости, религијској и етничкој социјалној ексклузији, сиромаштву и социјалној помоћи, дискриминацији при запошљавању, бескућништву итд. Ове расправе се често повезују са делегирањем насиља и страха од насиља као озбиљног проблема за многе категорије људи, само због тога ко су и шта су. Али, оно што је важно нагласити је како су многи облици насиља који су некад третирани као део и пакет свакодневног живота, сада дигнути на ниво друштвених проблема. Узнемиравање жена, на пример, је сматрано за нормалну појаву уколико си жена. Међутим, када је то проблематизовано као стање женског бивствовања, последице таквог узнемиравања по осећање сигурности жена постају доказ полне дискриминације. Таква диференцијална штета је доказ да појединачно насилно понашање има различит утицај на људе. Људска рањивост у односу на насиље и његове последице је укоренењено у индивидуалним и друштвеним ресурсима. На пример, сексуално злостављање и претње, по свим резултатима истраживања, утичу више на живот жена него мушкараца.¹³²

Blacks Law Dictionary даје објашњење појавног облика насиља у породици (*domestic violence*) објашњавајући га као насиље међу члановима домаћинства, обично супружника; напад или други насилни акт почињен од стране једног члана домаћинства према другом. Наношење физичке повреде или стварање основаног страха да ће физичка повреда или штета бити нанета, од стране родитеља или члана или бившег члана домаћинства, према детету или другом члану домаћинства. – Користе се и термини *domestic abuse, family violence*.¹³³

Dictionary of crime не користи термин насиље у породици али помиње *violent crime* што уствари подразумева свако кривично дело, па и насиље у породици које у себи укључује претерану употребу принуде нпр. убиство, силовање или тешки напад.

¹³¹ Ж. Бјелајац, Ј. Матијашевић, "Насиље као облик социо-патолошког понашања", *Култура полиса*, бр. 22, 2013, стр. 417.

¹³² Е. Stanko, 2001, *op. cit.*, стр. 317.

¹³³ Black's Law Dictionary, *op. cit.*, стр. 1601.

У *Енциклопедији друштвених наука*, *Расел Добаши*, истиче да научници који се баве друштвом нуде различита објашњења насиља у породици. Они износе да се ту ради о социјалним и личним патолошким појавама, да је то питање међусобних односа, ситуације и темпа живота, да томе доприносе установе, култура и идеологија. У многим овим гледиштима у различитом степену се истичу мушка снага, доминација и контрола. У историјским, антрополошким и савременим истраживањима непрестано се показује да сукоби праћени насиљем обично настају због жеље мушкарца да поседује моћ и ауторитет, због љубоморе и сексуалне посесивности, и због рада жена у кући (нпр. око припремања хране и бриге о деци). Установљено је да у томе важну улогу имају порекло мушкарца и његово образовање.¹³⁴

Ђорђе Игњатовић веома успешно препознаје проблем а то је деградација породице. Он, наиме, истиче да породица, у данашње време, све мање подсећа на „основну ћелију здравог друштва“. Односе између њених чланова, како показују многобројна истраживања, често карактеришу све врсте злоупотреба и насиља.¹³⁵

Интересантни су митови о насиљу у породици, које је апострофирао *Ђорђе Игњатовић* позивајући се на *Gwen De Vasto*, који указују да и у овој области постоји низ погрешних схватања који нас спречавају да схватимо колико је проблем насиља у породици озбиљан. То су следећи мотиви: 1. Таква дела ретко остављају последице на децу (осим ако су они жртве); 2. Изазивају их алкохолизам, наркоманија и стрес; 3. Жртве заслужују да се са њима тако поступа; 4. Учиницац дело врши у стању сужене свести и није за њега одговоран; 5. Насиље се дешава међу сиромашнима из одређених друштвених, економских и културних група; 6. Већина оваквих дела представљају изоловане инциденте; 7. Напуштање такве заједнице доноси спас; 8. Одређене форме саветовања су најбоље средство за решавање проблема.¹³⁶

Међу дефиницијама насиља у породици поменућемо и ону коју је 1986. дао Савет Европе: „свака радња или пропуштање извршени у породичном оквиру од стране неког од њених чланова, којим се угрожавања живот, тело или психички

¹³⁴ Види: R. Dobash, *op. cit.*, стр. 891.

¹³⁵ Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 107.

¹³⁶ Цитирано према: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 108.

интегритет или слобода другог члана или који озбиљно угрожава развој личности неког од чланова породице¹³⁷.

Једна од могућих дефиниција би могла да гласи: Насиље у породици је сваки облик физичког, психичког и сексуалног насиља над женама које се догађа у оквиру породице, домаћинства и интимних односа.¹³⁸

*Физичко насиље*¹³⁹ подразумева бројне и веома различите манифестације примене силе или претње силом.¹⁴⁰

*Сексуално насиље*¹⁴¹ подразумева широк спектар радњи које представљају свако нежељено понашање сексуалне природе. Јавно мњење, па и стручна јавност, имају битно различите реакције када је у питању силовање и сексуално злостављање брачног или ванбрачног партнера и злостављање непознатог лица. Претпоставке о добровољности и могућности злоупотребе врло су присутне у случајевима сексуалног насиља према партнерки, иако их истраживања не потврђују.¹⁴² Наводи се да што је контекст приватнији и што је већа блискост односа између особа, мања је вероватноћа да ће сексуални напад бити препознат.¹⁴³ С аспекта друштвене акције, иако подаци потврђују распрострањеност овог вида насиља у породици, оно је веома потцењено.¹⁴⁴ За разлику од других облика насиље, чини се да, када је у питању сексуално насиље, жртве га ретко пријављују (било истраживачима, било полицији), а као разлози се наводе (поред најчешћег, а то је страх од реакције партнера) да се и данас сексуално насиље у партнерским односима тешко може препознати као насиље, као и да се често знају под окриљем насиља појавити и инцестни односи. Ова

¹³⁷ Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 107.

¹³⁸ В. Николић-Ристановић, М. Докмановић, *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на западном Балкану*, Прометеј, Београд, 2006, стр. 17.

¹³⁹ Оно обухвата, али не искључује и друге облике: гурање, повлачење за косу, шамарање, ударање, угризе, дављење, паљење, поливање врелом водом, убоде, премлаћивање, физичко мучење, употребу оружја или оруђа са намером да се жртва повреди, али и убиство.

¹⁴⁰ Т. Игњатовић, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција Женски фонд, Нови Сад, 2011, стр. 42

¹⁴¹ Свака сексуална активност без пристанка, што укључује непожељне сексуалне коментаре и предлоге, присилу на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилни секс, силовање, инцест.

¹⁴² Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр. 42-43.

¹⁴³ *Ibid.*, стр. 43.

¹⁴⁴ *Ibid.*, стр. 42-43.

врста виктимизације често доводи до самоокривљавања код жртве, а због трауме процес пријаве овог насиља често је доживљен као ревиктимизација.¹⁴⁵

*Психичко насиље*¹⁴⁶ најчешће се третира као пратилац и индикатор других облика насиља, а анализе упућују на то да је у насилничком понашању некада тешко раздвојити независне облике.¹⁴⁷ Самостално присутан, или у комбинацији са другим облицима насиља, овај облик насиља игра кључну улогу у "сламању отпора" и у обезбеђивању "добровољне жртве". "Теже" форме насиља (физичко и сексуално) нису нужне у постизању моћи и контроле над партнерком, осим као потенцијална претња, са реалном могућношћу реализације, која жену држи у сталном страху за живот и здравље. Истовремено због недовољно јасних одређења, честа је пракса стручњака да психичко насиље замењују, односно неразликују од "лоших партнерских реакција" и "дисфункционалних партнерских односа" као широко распрострањених појава у којима не мора бити насиља. Психичко насиље према партнерки је свесно, намерно и са циљем спроведено како би се нанео психички бол. Оно се често основано пореди са тортуром.¹⁴⁸ Као специфичан облик психичког насиља јавља се и контролисање жртве праћењем, односно ухођењем, где се понављано користи узнемиравање и застрашивање, као што је прогањање особе, појављивање на месту рада или становања, узнемиравајући позиви, писма и поруке и уништавање жртвине имовине.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводини за период од 2008. до 2012. године, http://www.psrzrp.vojvodina.gov.rs/uploads/contpics/informacija_nasilje_latinnica.pdf, 6. март 2015.

¹⁴⁶ Психичко (ментално, емотивно) насиље подразумева, али не искључује и друге облике: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са употребом или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, контролу, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербални напад. Посебан облик психичког насиља представља "духовно насиље" усмерено на национална, религијска и културна својства жртве. Овај облик је одувек био веома распрострањен, и најчешће се јавља када су две особе:

- различите вероисповести (тада се насиље може испољавати кроз вређање или омаловажавања религије и веровања партнера, уништавања предмета/реликвија који симболишу партнерову религију, забране практиковања религије партнеру, па чак и присиљавање партнера да прихвати насилникову веру/вероисповест);

- одрасле у различитим срединама (чести случајеви када је жена рођена и одрасла у градској, а муж у сеоској средини)

- различитог степена образовања (где је често тешко утврдити да ли је већи степен насилника у ситуацији када су образованији од жене или када су нижег степена образовања)

¹⁴⁷ Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр.43.

¹⁴⁸ *Ibid.*, стр. 43.

¹⁴⁹ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, http://www.gendernet.rs/files/dokumenta/Domaci_Opsti_protokol.pdf, asp 06. март. 2014.

Када је реч о насиљу у породичном контексту, уз честу употребу "родно неутралних" појмова, не постоји сагласност теоретичара ни у одређењу два кључна појма: шта је (све) "насиље" и ко су (све) чланови "породица". То у практичном смислу утиче на одређивање друштвене реакције, пре свега на санкционисање одређених понашања и на круг лица на које се заштита односи. Заправо, питање је где повући демаркациону линију широком дијапазону споља видљивих и доживљајно препознатљивих форми, које могу ући у оквир насилног понашања.¹⁵⁰

У нашој земљи, као и у великом броју других земаља, предузето је низ законских активности и других мера на регулисању спречавања и сузбијања насиља у породици. Посебно издвајамо одредбе *Кривичног законика Србије, Породичног закона и Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* (у даљем тексту Стратегија).

Уважавајући одредбе два поменута закона и идентификовање проблема тј. анализу стања у нашој земљи, као и конкретне мере за побољшање препознате ситуације истакнуте у Стратегији, насиље у породици ћемо одредити на начин како је оно одређено у тим изворима.

*Кривични законик Србије*¹⁵¹ регулише насиље у породици као кривично дело у члану 194. у групи кривичних дела против брака и породице. Дело чини лице које применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице (став 1). Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година (став 2). Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година (став 3). И најтежи облик дела постоји ако је услед дела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице, када ће се учинилац казнити затвором од три до петнаест година (став 4). У ставу 5 прописано је да ко прекрши мере заштите од

¹⁵⁰ Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр. 21.

¹⁵¹ Кривични законик Србије - КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.

насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Према члану 112. тачка 28. КЗ чланом породице сматрају се: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Зоран Стојановић истиче да је све већи број оних законодавстава која предвиђају ово кривично дело, иако се инкриминисано понашање углавном може обухватити и постојећим инкриминацијама (нпр. угрожавање сигурности, принуда, злостављање малолетног лица, а у случају наступања теже последице, тешка телесна повреда, нехатно лишавање живота итд.). Међутим, због давања комплексне кривичноправне заштите, као и због значаја овог феномена, оправдано је прописати посебно кривично дело насиља у породици. Ипак, извесну сумњу у погледу прописивања једне овакве инкриминације побуђује аргумент да у случајевима када је дошло до драстичног погоршања односа у једној породици, које се изражава у насиљу једног члана према другом члану породице, таква породица не може ни да опстане, односно у том случају не постоје елементарни услови за даљи заједнички живот тих чланова породице. И у погледу генералне превенције, поставља се питање да ли је кривично право позвано да спречава потенцијалне учиниоце овог кривичног дела, односно чланове породице да не врше насиље једно према другом. Да ли кривично право треба да штити чланове породице једне од других и да ли може да заштити у тој мери нарушене породичне односе? Наравно, сваки члан породице има право на заштиту својих основних права, као и сваки други човек, али да ли му припада и право на додатну кривичноправну заштиту од чланова сопствене породице?¹⁵²

Слична дилема постоји и код кривичног дела угрожавање сигурности, где се поставља питање да ли је потребна појачана кривичноправна заштита одређеног круга лица у односу на остале грађане (став 3, члан 138).

¹⁵² 3. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 572.

Љубиша Лазаревић истиче да је основни разлог за прихватање ове инкриминације уверење да се у породици врше насиља према појединим члановима, а да из разних разлога не долази до кривичног гоњења, чак и кад је остварено биће неког другог кривичног дела. Као што је указано, специфичност овог дела је у својству извршиоца и пасивног субјекта. По средствима извршења и последици оно је идентично са неким другим кривичним делима.¹⁵³

Милан Шкулић указује на хибридну природу насиља у породици јер се овим кривичним делом штити „породица“, што би се рутински могло закључити с обзиром на законску систематизацију, односно сврставање те инкриминације у групу кривичних дела против брака и породице (глава XIX КЗ Србије). Али, ради се у ствари о поприлично хетерогеном кривичном делу с обзиром на објект заштите, оно се делом може сматрати кривичним делом против живота и тела, делом против душевног спокојства¹⁵⁴, полне слободе итд.¹⁵⁵

Игор Вуковић на интересантан начин преиспитује потребу појачане кривичноправне заштите од чланова своје породице истичући да је кривично право одувек врло опрезно уређивало кривичноправну заштиту у сфери породичних односа, и то не само из перспективе кривичног поступка. Тако је препознат нарочити интерес члана породице да не мора да пријави припремање кривичног дела (чл.331 ст. 3 КЗ) односно учињено кривично дело и његовог учиниоца (чл. 332. ст. 4 КЗ) ако се ради о другом члану породице, или чак да може некажњено и да му помогне после извршења кривичног дела (чл. 333 ст. 5 КЗ). Осетљивост породичних односа се осећа и у материји нужне одбране, где многи аутори захтевају узмицање или чак трпљење извесних лакших телесних повреда, ако је усмрћење члана породице једини ефикасан начин одбијања напада. Блискост веза између чланова породице основни је аргумент за одмерени приступ у кривичноправном регулисању осетљивих породичних и брачних односа.¹⁵⁶

¹⁵³ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006, стр. 549-550.

¹⁵⁴ Посебна група кривичних дела против душевног спокојства не постоји у систематизацији Кривичног законика Србије.

¹⁵⁵ М. Шкулић, „Кривично-правни аспект, основни ставови“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012а, стр. 68.

¹⁵⁶ И. Вуковић, „Насиље у породици као кривично дело-поједини проблеми у примени права“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 127.

*Породични закон*¹⁵⁷, у деветом делу у члану 197, регулише заштиту од насиља у породици. Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице (став 1). Насиљем у породици, у смислу става 1. овог члана, сматра се нарочито: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Према Породичном закону члановима породице сматрају се: супружници или бивши супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. У члану 198. Породичног закона истакнуто је да против члана породице који врши насиље суд може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. Мере заштите од насиља у породици јесу: издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрана даљег узнемиравања члана породице. Ове мере могу трајати највише годину дана. Мера заштите од насиља у породици може се продужавати све док не престану разлози због којих је мера била одређена. Али исто тако мера заштите од насиља у породици може престати пре истека времена трајања ако престану разлози због којих је мера била одређена.

¹⁵⁷ Породични закон - ПЗ, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011-др. закон и 6/2015.

Илија Бабић на основу систематског тумачења Породичног закона и Закона о облигационим односима (ЗОО) закључује да насиље у породици настаје ако су се кумулативно стекле следеће претпоставке: 1) да један члан породице предузима чињење или нечињење, 2) да је радња учињена намерно или грубом непажњом, 3) да између радње једног члана породице и повређивања лично добра другог члана породице мора постојати узрочно последична веза и 4) да се овом радњом повређује или угрожава неко лично добро другог члана породице као што је телесни интегритет, душевно здравље или његово спокојство. Најчешће радње насиља у породици, наведене у Породичном закону, одређене су употребом правних стандарда које ће, у свакој појединој правној ситуацији, конкретизовати судска пракса.¹⁵⁸

Слободан Панов полази од провере искрености племенитих амбиција и скептично истиче да је правни институт заштите од насиља у породици, пласиран у „свет права“ са бољег дела Планете. Концепт заштите од насиља у породици афирмише апсолутну и безусловну пацификацију у породичним и интимним релацијама законски релевантних субјеката. Насилни акт у породичним и интимним релацијама је апсолутно недозвољен, без обзира на евентуалну изазваност/оправданост. Дакле, „у модерном микрокосмосу“ породичне и интимне сфере акт насиља није дозвољен. Занимљива је аналогија да ли је „у модерном макрокосмосу“, у друштву, држави или у међународним односима, акт насиља (не)дозвољен, без обзира на (не)оправданост (стварну или корисну). Он истиче да искрена борба против насиља мора бити универзална и неселективна. Лицемерно је глумити Махатма Гандија у појединим друштвеним сегментима и мање комплексним друштвеним областима, а понашати се опозитно Гандију, као „ужежени активиста у процесу линча на дивљем западу“, у његовој аутентичној сфери: друштвеној и политичкој борби за правду и ненасиље. Како веровати у нелукративну племенитост оних који се згражавају када се неко „политички

¹⁵⁸ И. Бабић, „Насиље у породици и мере заштите“, текст у зборнику „Насиље у Србији-узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том I, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 51-52.

некоректно титулише“, а остају неми када се, зарад, рецимо, нафтног интереса и миљама далеко, убијају деца, жене и цивили.¹⁵⁹

Марија Драшкић породично насиље описује као понашање које се испољава кроз континуирану употребу силе, претње или злоупотребе поверења у односима између чланова породице.¹⁶⁰

Породични закон Србије, као и ранији Закон о браку и породичним односима¹⁶¹, не дефинише породицу. Стога је корисно да се у правној литератури одреди појам породице као "темељни и врхунски појам Породичног права".¹⁶²

У нашем породичном праву породица се може дефинисати као скуп лица везаних браком или ванбрачном заједницом и сродством, између којих постоје законом утврђена права и дужности, чије непоштовање повлачи за собом одређене правне санкције,¹⁶³ или као скуп сродника који имају међусобна права и дужности утврђене законом,¹⁶⁴ или као скуп лица везаних браком и сродством,¹⁶⁵ или као животна заједница лица везаних браком и ванбрачном заједницом и сродством или само сродством (крвним или грађанским) која имају међусобна права и обавезе,¹⁶⁶ или као заједница лица повезаних браком или ванбрачном везом, односно сродством, или животна заједница родитеља, деце и осталих блиских сродника између којих постоје права и дужности,¹⁶⁷ или као "заједница сродника повезаних одговорношћу за живот и узајамну добробит".¹⁶⁸

Према *Панову* сходно броју лица која чине породицу, можемо утврдити да постоји тзв. нуклеарна породица (коју чине две генерације: родитељ(и) и дете/деца; тзв. проширена породица (трогенерацијска: родитељ, дете и баба/деда) или тзв. велика породица или породична задруга (вишегенерацијска породица).

¹⁵⁹ С. Панов, „Насиље у породици – позитивно правни контрапунктови“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2012а, стр. 37.

¹⁶⁰ М. Драшкић, *Породично право и права детета*, Правни факултет, Београд, 2011, стр. 56.

¹⁶¹ Закон о браку и породичним односима, *Службени гласник СРС*, бр. 22/80, 24/84, 11/88, 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01.

¹⁶² С. Панов, *Породично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012б, стр.33.

¹⁶³ М. Младеновић, *Породично право*, том 2, Привредна штампа, Београд, 1981, стр. 46. Види и: М. Младеновић, С. Панов, *Породично право*, Досије, Београд, 2003, стр. 44. и даље.

¹⁶⁴ Љ.Ђуровић, *Породично право*, Научна књига, Београд, 1988, стр. 34.

¹⁶⁵ В. Бакић, *Породично право у СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1988, стр. 35.

¹⁶⁶ М. Јањић-Комар, Р. Кораћ, З. Поњавић, *Породично право*, Номос, Београд, 1996, стр. 41.

¹⁶⁷ И. Бабић, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 1999, стр. 30.

¹⁶⁸ М. Јањић-Комар, „Родитељска одговорност“, текст у зборнику „Ново породично законодавство“, Правни факултет, Крагујевац, 2006, стр. 250.

Појам породице чине два конститутивна елемента: брачна или ванбрачна заједница и сродство. Између чланова породице постоје законом утврђена права и дужности. Такође, једно од обележја породице је санкција, тј. могућност употребе принуде од стране државе према оним члановима породице који не извршавају добровољно своја права и дужности. За повреду неких односа у породици поред првенствено породичноправних санкција, примењују се и неке друге: грађанскоправне (накнада штете), кривичне (осуде због бигамије, родоскрвњења и др) и административне (кажњавање стараоца).¹⁶⁹

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, слично као и други међународни уговори о људским правима, не садржи дефиницију породице. Према члану 8. Конвенције „Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке“.¹⁷⁰ Међутим, у пракси Европског суда за људска права, која се формирала на основу тумачења права на поштовање породичног живота, Европски суд одлучује о појму породице имајући у виду *de facto* ситуацију у сваком поједином случају.¹⁷¹

*Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*¹⁷² указује да се насиље које се чини према члановима породице разликује од насиља учињеног ван породице. Насиље у породици увек представља злоупотребу моћи и контролисање чланова породице који имају мање моћи или располажу мањим ресурсима. У већини друштава, нарочито у традиционалним и патријархалним заједницама, мушкарци имају знатно више моћи – не само физичке, већ и економске и друштвене. Према Стратегији насиље у породици је „сваки акт физичког, сексуалног и психичког насиља које се дешава у породици или домаћинству или било ког другог партнерског, односно интимног односа, без обзира на то да ли насилник дели или не дели исту стамбену јединицу са жртвом“, као што је утврђено у члану 2. Нацрта Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици. Насиље у породици укључује различите облике и

¹⁶⁹ Више о томе: С. Панов, 2012б, *op. cit.*, стр. 33-38.

¹⁷⁰ Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf 10.10.2015.

¹⁷¹ Council of Europe, *European Court of Human Rights, Case Law*, <http://www.legislationline.org/topics/organisation/4/topic/25> (13.05.2015.).

¹⁷² Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, *Службени Гласник РС*, бр. 27/2011.

манифестације (Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године): физичко насиље које подразумева: гурање, одгуривање, повлачење за косу, ударање, ударање ногама, угризе, дављење, убоде, физичко мучење, непружање неопходне неге и помоћи женама са инвалидитетом, премлаћивање и убиство, али не искључује и друге манифестације. Тежина повреда варира од најмањих до озбиљних (преломи, подливи, модрице), трајних повреда и смрти. Сексуално насиље представља сваку сексуалну активност без пристанка, што укључује: сексуално задиркивање, непожељне коментаре, нежељене сексуалне предлоге, присилу на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилан сексуални однос, силовање и инцест. Психичко (ментално, емотивно) насиље подразумева: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са употребом или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербалне нападе, али не искључује и друге манифестације. Економско насиље представља: неједнаку доступност заједничким средствима, ускраћивање, односно контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво, присиљавање на одрицање власништва или тражење власништва од којег се жртва насиља одрекла, односно намеравала да се одрекне, продају ствари без сагласности власника/це, продају под принудом, али не искључује и друге манифестације.

Појавни облици насиља у породици према најчешће заступаној подели су: насиље над женама, децом и старим лицима.

Дакле, осим случајева који су именовани у Породичном закону, омогућено је судовима да се као насиље окарактеришу и друге радње – неименовани облици. Према одредбама Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (Стратегија) насиље у породици укључује различите облике и манифестације и то: физичко, сексуално, психичко и економско. Суд не суди на основу Националне стратегије него на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђеном законом, опште

прихваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора (члан 142. став 2. Устава Републике Србије). Појмови коришћени у Националној стратегији омогућавају судовима да правне стандарде употребљене у члану 197. ПЗ поузданије протумаче и конкретизују.¹⁷³

3.1. Насиље према женама

Правилније би било овај одељак назвати насиље у партнерском односу, јер је потребно идентификовати и жене и мушкарце као оштећене, како супружнике тако и ванбрачне партнере.

Према дефиницији *Светске здравствене организације* насиље међу партнерима се односи на свако понашање у оквиру партнерског односа које узрокује физичку, психичку или сексуалну повреду особама у том односу. Такво понашање укључује: акте физичког насиља – као што су шамарање, ударање, шутирање и пребијање; психичко злостављање – као што су претње, константно омаловажавање и понижавање; принуда на одржавање везе и други облици сексуалне принуде; различите контроле понашања – као што је изолације особе од породице и пријатеља, надгледање њиховог кретања, и ускраћивање приступа информацијама или помоћи. Када се злостављање изнова и изнова јавља у једној вези, тај феномен се често назива “малтретирање” (*battering*).¹⁷⁴

Чињеница да истраживања у свету и у нашој земљи показују да су жене најчешће жртве насиља у породици, не пружа, како се примећује и у нашој литератури, основни закључак да се насиље у породици сматра једним од облика насиља над женама. Јер жртве оваквих дела су и мушкарци. Најновији подаци показују да они чине око 8% виктимизоване популације.¹⁷⁵

Видимо да многе одредбе које се односе на насиље у породици усвојене у међународним документима и у стручној литератури, под насиљем у породици подразумевају превасходно насиље над женама. Међутим, без обзира што насиље над женама преовладава у укупном броју извршених деликата ове врсте, насиље у породици је доста шири појам који обухвата насиље између чланове породице и

¹⁷³ И. Бабић, 2014, *op. cit.*, стр. 53.

¹⁷⁴ Е.Г. Krug, *et. al*, *op. cit.*, стр. 5-7.

¹⁷⁵ М. Лукић, С. Јовановић, *Друго је породица: Насиље у породици-насиље у присуству власти*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001, стр. 19.

подразумева у најужем смислу насиље над децом и супружницима а у ширем смислу и над родитељима, и свим другим члановима породице (нпр. дефиниција породичног насиља у Аустралији не односи се искључиво на насиље између супружника, него је проширено и на ширу породицу). У појединим дефиницијама насиље у породици подразумева и насиље између партнера не само у хетеросексуалним браковима, већ и у истополним заједницама. Насиље се може десити у току везе, док партнери раскидају или када се веза заврши.

Насиље које се чини према члановима породице разликује се од насиља учињеног ван породице. Насиље у породици увек представља злоупотребу моћи и контролисање чланова породице који имају мање моћи или располажу мањим ресурсима. У већини друштава, нарочито у традиционалним и патријархалним заједницама, мушкарци имају знатно више моћи - не само физичке, већ и економске и друштвене.¹⁷⁶

Факат је да се злостављани, повређени, силовани мужеви-партнери срећу са низом проблема. Доминира однос неповерења према мушкарцима приликом пријављивања учињеног кривичног дела надлежним органима. Овај стереотип да мушкарац може бити само учинилац а не и оштећени није везан само за нашу средину већ за друштвену заједницу у целини.¹⁷⁷ Прихватање да се у улози оштећених могу наћи и особе мушког пола је изузетно значајно и зато се кривично дело у Кривичном законик у Србије зове насиље у породици. Као што је инкриминација силовања као кривичног дела значајно еволуирала у смислу да пасивни субјекти и учиниоци могу бити и жене и мушкарци, тако је то исто важно и за насиље у породици.

На питање како реаговати на насиље партнера у породици, искуства у свету показују да су органи реда и правосуђа дуго показивали уздржаност сматрајући да својом интервенцијом нарушавају приватност, задиру у приватне односе чиме се додатно компликовало стање.

Када посматрамо жене као жртве насиља, на први поглед, чини се крајње погрешним идентификовати половину светске популације као рањиву групу. Међутим, насиље према жена се често може окарактерисати као систематска

¹⁷⁶ Д. Спасић, Ж. Никач, *Појмовни оквир*, Родна равноправност и родно засновано насиље - приручник, Криминалистичко - полицијска академија, Београд, 2012, стр. 24.

¹⁷⁷ Слично примећује и: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 108.

репресија над женама као појединкама. Акти насиља, често се дешавају у кући. То може да буде физичко или психичко насиље, али и провале и оштећење имовине. У случају мушког насиља над женама, махом није у питању један изоловани догађај, који одређује ту рањивост жене, већ чињеница да он често представља део систематског насиља усмереног ка жени.¹⁷⁸

Када се ради о насиљу међу партнерима, подаци Светске здравствене организације (прикупљени у 10 држава и објављени 2005 (41) и они које прикупиле Уједињене нације (42) дају основ за неколико заједничких закључака: насиље према женама је израз неравноправности полова и до изражаја више долази у земљама у развоју него у високо развијеним државама; више у сеоским него у градским подручјима.¹⁷⁹ Такође, када је пасивни субјект код кривичног дела убиства жена, обично се ради о њеном партнеру као учиниоцу. Према подацима СЗО више од 38 % убиства жена су учињена од стране њиховог мушког партнера док у истој ситуацији када су мушкарци жртве само код 6 % учиниоци су жене-партнери. Глобално посматрано, 42% жена које су биле физички и психички злостављане од стране партнера има и телесне повреде као последице.¹⁸⁰

3.2. Насиље према деци

Имајући у виду да деца спадају у посебно осетљиву категорију лица, јер нису у могућности због свог психо-физичког степена развоја увек да схвате намере одраслих, јер су лаковерни, јер их је једноставно преварити па се аутоматски налазе у неповољнијем положају од осталих, сасвим је оправдана њихова појачана заштита. Кривична дела, па и друга казнена понашања која се врше према деци, имају далекосежније последице за друштво него деликти учињени против одраслих. Напредак друштва у целини почива на постепеном побољшању кроз генерације. Повреда или убиство детета много јаче повређују свест и осећања људи, јер изражавају у већем степену безобзирност и безосећајност појединца према детету као пасивном субјекту било ког кривичног

¹⁷⁸ Ж. Бјелајац, Ј.Матијашевић, *op. cit.*, стр.418.

¹⁷⁹ Види: Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 105-109.

¹⁸⁰ *Global status Report on Violence Prevention*, World Health Organization, 2014, стр. 10. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/ 10.10.2015.

дела. Посматрајући даље, једно дете је далеко од тога да може да пробуди негативне осећаје код неког лица, већ напротив само сажаљење па због тога, када је једно дете лишено живота, повређено или злостављано очигледно се ради о изузетно бескруполозној особи.

Деца могу да буду повређена на много начина. Она могу да буду телесно повређена, психички и физички злостављана, сексуално искоришћавана, занемаривана и запостављена. Најчешће се, као учиниоци насилних кривичних дела према деци појављују одрасли из њиховог непосредног окружења. Код неких кривичних дела то би требало да буде квалификаторна околност (поготово чињеница да се ради о родитељима). Код насиља о породици то наравно није могуће јер се већ ради о инкриминацији која је унета у кривично законодавство, између осталог, и зато што се на неки начин злоупотребљава посебан однос поверења који треба да постоји између чланова породице. Члан породице је већ довољно екстензивно постављен тј. специфичност својства учиниоца је већ узета у обзир приликом уобличавања ове инкриминације. Такође, као што ћемо видети тежи облик у односу на пасивног субјекта већ постоји када се дело врши према малолетном лицу без обзира ко се појављује као учинилац од чланова породице.

Кривични законик Србије, као и већина других савремених европских закона код великог броја кривичних дела предвиђа тежи, квалификовани облик ако се као пасивни субјект појављује дете. Тако је нпр. 2006. године, када је ступио на снагу нови Кривични законик, у наше кривично законодавство уведено убиство детета као сасвим нови облик тешког убиства. До ступања на снагу Кривичног законика Србије убиство детета се третирао као обично убиство, уколико није било неког квалификаторног обележја, а околност да се ради о убиству детета узимала се само као отежавајућа околност приликом одмеравања казне.¹⁸¹

Дететом се, у смислу члана 112. Законика, сматра лице које није навршило четрнаест година живота. Као што се може приметити овом одредбом нису обухваћени малолетници (лица између четрнаест и осамнаест година живота). *De lege ferenda* требало би размислити у правцу померања границе кривичноправне заштите са четрнаест на осамнаест година, јер посматрајући реално неке велике

¹⁸¹ КЗ у члану 114. ст. 7. одређује да је лишење живота детета тешко убиство.

разлике између категорије у коју спадају деца и категорије малолетника, у психо-физичком развоју, нема.¹⁸² Код кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ законодавац у ставу 3. предвиђа тежи облик ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу. Малолетним лицем се према аутентичном тумачењу законодавца сматра лице које није навршило осамнаест година.

Наравно, старосни распон, за категорију деце, у Европи је различит и углавном се креће између 0 и 17 година. И код нас сва лица која нису навршила 18 година представљају једну хомогену категорију малолетних лица, али се поставља једно аналитичко питање да ли нпр. децу до 5 година која су у великој мери зависна од родитеља изједначавати са стилем живота који воде нпр. тинејџери. У неким земљама казнена политика се разликује у зависности да ли се дело врши према деци до пет година или старијој деци.¹⁸³ Препознајући такву ситуацију, кривично законодавство наше земље у категорију деце сврстава децу до четрнаест година па се у погледу кривичноправног положаја прави разлика између деце, малолетника и синтетичке категорије претходне две, а то су малолетна лица.

*Конвенција о правима детета Уједињених Нација*¹⁸⁴ предвиђа, у члану 19, обавезу за све државе потписнице да предузму одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотреба, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуално искоришћавање, док се о њему старају родитељи, законски старатељи, или неко друго лице коме је поверена брига о детету. У циљу заштите деце од свих облика сексуалног изабљивања и сексуалне злоупотребе, државе чланице су у обавези да предузимају све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање (члан 34): навођења или присиљавања детета да учествује у незаконитим сексуалним активностима; експлоататорског коришћења деце у

¹⁸² Д. Коларић, 2008, *op. cit.*, стр. 244.

¹⁸³ Тако, Кривични закон државе Тексас у глави 19, која носи назив "Кривично дело убиства", дефинише и одређује облике убиства, и између осталог наводи да је за тешко убиство (murder) детета млађег од 6 година предвиђена смртна казна. Цитирано према: Д. Коларић, 2008, *op. cit.*, стр. 245.

¹⁸⁴ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 4/96 и 4/97.

проституцији или другим противправним сексуалним активностима и експлоатаорског коришћења деце у порнографским представама и часописима. У циљу реализације ових одредаба уз Конвенцију о правима детета, 25. маја 2000, донет је *Факултативни протокол о спречавању продаје деце, дечије проституције и дечије порнографије*.¹⁸⁵

Од регионалних Конвенција треба поменути *Европску конвенцију о остваривању дечјих права* коју је донео Савет Европе 25. јануара 1996.¹⁸⁶ Комитет министара Савета Европе је још 1985. године донео препоруку о забрани кажњавања деце. Парламентарна скупштина је 2004. позвала Комитет министара да хитно покрене координирану и удружену кампању у свим земљама чланицама за потпуно укидање телесног кажњавања деце. Програм „Изградња Европе за децу и са децом“ јесте тежња да се изгради и гарантује заједнички приступ промовисању права деце.

Међународно друштво за превенцију злостављања и занемаривања деце (*International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect*) је упоредило дефиниције злостављања из 58 земаља на основу чега је *Светска здравствена организација* усвојили јединствену дефиницију злостављања и занемаривања деце 1999. године. Злостављање или малтретирање деце чине сви облици физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, угрожавања живота и развоја и достојанства злоупотребом односа сродства, старатељства, поверења или моћи.¹⁸⁷

Ова дефиниција покрива широк спектар злостављања, повређивања и занемаривања деце. Она у први ред ставља радње чињења или нечињења предузете од стране родитеља или стараоца који за последицу имају повреду детета. Посебно су наглашене четири врсте радње извршења и то: 1) физичко злостављање; 2) сексуално злостављање; 3) емоционално злостављање; 4)

¹⁸⁵ Закон о потврђивању Факултативног протокола о спречавању продаје деце, дечије проституције и дечије порнографије, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/2002.

¹⁸⁶ *European Convention on the Exercise of Children's Rights*, ETS No 160. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdaf> 05.10.2015.

¹⁸⁷ E.G.Krug *et. al, op. cit.*, стр. 59.

занемаривање.¹⁸⁸ Дефиницију Светске здравствене организације прихватила је и Европска унија.¹⁸⁹

3.3. Насиље према старим лицима

Постоји генерална сагласност да је злостављање старих особа радња чињења или нечињења (у том случају обично се описује као “занемаривање”), и да може бити намерно или ненамерно. Злостављање може бити физичко, психичко (укључујући емоционалну и вербалну агресију), или може укључити финансијско или друго материјално злостављање. Без обзира на врсту злостављања, оно увек резултира непотребном патњом, повредом или болом, губитком или нарушавањем људских права, и ниским квалитетом живота старијих особа. Да ли ће овакво понашање бити названо злостављањем, занемаривањем или искоришћавањем ће вероватно зависити од тога колико често се радња понавља, колико траје, узеће се у обзир тежина последице, и посебно окружење тј. средина у којој се дело догађа. Међу Навахо народом у САД, на пример, оно што се неком истраживачу споља чини као економско искоришћавање од стране чланова породице, сматрано је од стране старих Навахо људи као културна дужност, и привилегија, да деле своју материјалну својину са својим породицама. Друга индијанска племена у САД виде злостављање старих као проблем заједнице, пре него лични проблем. Дефиниција Акције против злостављања старих у Великој Британији (*Action on Elder Abuse*) усвојена од стране Међународне мреже за превенцију злостављања старих (*International Network for the Prevention of Elder Abuse*) каже: “Злостављање старих особа је појединачна

¹⁸⁸ Физичко злостављање деце се дефинише као они поступци старатеља који узрокују стварну физичку повреду или потенцијално могу повредити. Сексуално злостављање се дефинише као они поступци где старатељ користи дете за сексуално задовољење. Емоционално злостављање укључује пропуст да се обезбеди прикладна средина, и укључује поступке који имају штетно дејство на емоционално здравље и развој детета. Такви поступци укључују ограничавање дететовог кретања, омаловажавање, исмевање, претње и застрашивање, дискриминацију, одбијање или друге нефизичке облике злостављања. Занемаривање се односи на пропуст родитеља да обезбеди развој детета – када је родитељ у позицији да то уради – у једној или свим следећим областима: здрављу, образовању, емоционалном развоју, исхрани, смештају и безбедним условима живота. Занемаривање се, дакле, разликује од услова сиромаштва по томе што се занемаривање може јавити само у случајевима када су породици или старатељу на располагању разумна средства. Види: E.G.Krug *et. al, op. cit.*, стр. 59-60.

¹⁸⁹ Decision No 803/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L .2004.143.01.0001.01.ENG> 06.10.2015.

или поновљена радња, или нечињење, које се јавља у било ком односу где се очекује поверење, које проузрокује штету или узнемирење старијој особи.” Такво злостављање се обично дели у следеће категорије: физичко злостављање, психичко или емоционално злостављање, финансијско или материјално злостављање и сексуално злостављање.¹⁹⁰

Игњатовић скреће пажњу да је међу криминолозима најзанемаренији од свих типова породичног насиља оно код кога су родитељи жртве насилничког понашања своје деце. У литератури су дела која третирају овај вид породичног криминалитета изузетно ретка, понајвише због тога што су покривена тамном бројком и чињенице да се за њих сазна тек када прерасту у најтеже дело, убиство. Због тога, чак ни аутори који су проучавали криминалитет младих над старима нису констатовали учешће деце у насиљу над родитељима.¹⁹¹

У новијој виктимолошкој литератури може се наћи нешто више података о виктимизацији старих лица. Тако, *Karmen* наводи да је годишње преко 1,5 милиона Американаца (око 5% од популације старих особа) жртва физичког, психичког и финансијског злостављања. Учиниоци су лица која се о старима старају, често њихови најближи сродници.¹⁹²

3.4. Појмовно одређење насиља у породици у најзначајнијим међународним прописима

Насиље у породици се на међународном плану карактерише као озбиљно кршење основних људских права као што су право на слободу, физички интегритет и право на живот.¹⁹³

Када је у питању правна регулатива у области спречавања и сузбијања насиља у породици потребно је поћи од појединих универзалних механизма заштите. То су свакако: Универзална декларација о правима човека која усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација 1948. године и Међународни пакт о грађанским и политичким правима усвојен од истог органа 1966. године.¹⁹⁴

¹⁹⁰ *Ibid.*, стр. 126-127.

¹⁹¹ Ђ. Игњатовић, 2010, *op. cit.*, стр. 109.

¹⁹² *Ibidem.*

¹⁹³ В. Николић-Ристановић, 2006, *op. cit.*, стр. 82.

¹⁹⁴ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/1971.

Иако се ови документи експлицитно не баве насиљем у породици, они истичу дужност државе да заштити основна људска права, а која се најчешће и крше у случајевима насиља у породици.¹⁹⁵ Та права укључују право на живот, слободу и безбедност личности.¹⁹⁶ Међународни пакт о грађанским и политичким правима гарантује право на живот, забрану мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, право на слободу и безбедност личности. Такође, гарантују се једнака права како мушкараца тако и жена.¹⁹⁷

Свакако најважнији међународни извор у области заштите права жена представља *Конвенција Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) и њени опциони протоколи.*¹⁹⁸ За сврху Конвенције израз „дискриминација жена“ означава свако разликовање, искључење или ограничење у погледу пола, што као последицу или циљ има угрожавање или онемогућавање признања, остварења или вршења од стране жена људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, а на основу равноправности мушкараца и жена (чл. 1.). Обавеза држава је да активно спроводе политику отклањања и спречавања дискриминације жена кроз проактивну уставну и законску регулативу (чл. 2.). Али, посматрано циљано са становишта теме насиља над женама и уопште насиља у породици, као важна одредба истиче се одредба која налаже државама рад на измени друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена (чл. 5). Посебан аспект ове одредбе је отклањање предрасуда и уобичајеног понашања заснованог на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола тј. традиционалној улози мушкараца и жена. Ова одредба, практично, хвата се у коштац са друштвом и намеће обавезу држави да мења друштво, друштвену свест,

¹⁹⁵ Г. Ковачек-Станић, С. Самарцић, Новине које доноси Конвенција савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2014, стр. 96.

¹⁹⁶ Члан 3. Универзалне декларације о правима човека, Декларација усвојена у Генералној скупштини УН 10. децембра 1948. године.

¹⁹⁷ Члан 3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/1971.

¹⁹⁸ Закон о ратификацији *Конвенције Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена*, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 11/81., Закон о потврђивању опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 13/2002.

што је заправо и био увод у потоњу изградњу регулативе о спречавању насиља над женама. Преглед права и обавеза у смислу спровођења равноправности жена и мушкараца дат је у члану 16 – једнако право на склапање брака, слободан избор брачног партнера, склапање брака само по слободној вољи и уз потпуну сагласност, једнака права и одговорности у браку, једнак положај приликом развода, једнака родитељска права и обавезе у односу на децу, једнака права на слободно и одговорно одлучивање о планирању породице, једнака лична права мужа и жене – име, презиме, избор професије, власништво над заједничком имовином.¹⁹⁹

Права која су загарантована овом Конвенцијом сама по себи представљају доказ постојања неповољне позиције које жене имају у многим друштвима. Чињеница да је овај акт усвојен и да је ступио на правну снагу ипак не може сам по себи да значајније допринесе конкретном поправљању позиције жена у великом броју држава које су веома различите по својој структури, историји, религијама, традицији, економској позицији и другим мерилима. Да би се обезбедила ефикаснија примена одредаба ове конвенције (чланом 17. Конвенције) установљено је уговорно тело под називом *Комитет за елиминацију дискриминације жена*. Државе чланице Конвенције предлажу лица високих моралних квалитета, а саме бирају 23 члана који учествују у раду овог органа у личном својству и не заступају интересе својих држава. Приликом избора чланова Комитета водиће се рачуна о два критеријума: правилној географској расподели и представљању главних правних система и цивилизација. Надлежност Комитета у смислу контроле у вези примене одредаба Конвенције установљена је на основу подношења периодичних извештаја од стране држава чланица. Државе су дужне да подносе периодичне извештаје о предузимању законодавних, управних и свих других мера (чл.18) које су предузеле у циљу извршења својих обавеза које произлазе из Конвенције, као и да изнесу и објасне све потешкоће које имају у погледу поправљања положаја жене и испуњења минималних стандарда заштите

¹⁹⁹ Т. Шурлан, „Заштита жена од насиља- универзални међународноправни акти“, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 2, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 134.

које предвиђа Конвенција.²⁰⁰

У спровођењу одредаба *Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена*, Република Србија је у свој правни систем и дугорочну политику у обезбеђивању недискриминаторног окружења према женама донела више основних правних и стратешких докумената и то: Породични закон, Кривични законик, Закон о равноправности полова, Закон о забрани дискриминације, Националну стратегију за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности и Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Општа препорука бр. 19 Комитета CEDAW о насиљу над женама (усвојена на 11. седници у јануару 1992. године).²⁰¹ Општа препорука бр. 19. Комитета за елиминацију дискриминације жена, позива државе потписнице да предузму све одговарајуће мере како би елиминисали дискриминацију према женама од стране било које особе, организације или предузећа и сузбијање насиља у породици, укључујући усвајање специфичне легислативе о насиљу у породици, кривичне санкције за учиниоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере. У овој Препоруци се истиче да насиље базирано на различитости полова представља „облик дискриминације који озбиљно онемогућава жене да уживају иста права и слободе као мушкарци“. Ова Препорука је била први акт који се тицао заштите људских права, а који је тумачен тако да обухвата и заштиту од насиља у породици.²⁰² Квалификативи насиља над женама дати су у следећим тезама – насиље у породици један је од најподмуклијих облика насиља над женама; преовлађује у свим друштвима; заснива се и подстиче традиционални начин размишљања, често везан и за недостатак економске еманципације жена; жртве насиља су жене свих старосних доба; манифестује се као премлаћивање, силовање и други облици сексуалног напастовања, ментално насиље, укидање права женама на извршавање

²⁰⁰ Б. Милисављевић, „Преглед међународноправне регулативе у области спречавања насиља у породици“, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 268.

²⁰¹ *General Recommendation No 19: Violence against Women, Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Eleventh Session*, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19> 01.10.2015.

²⁰² Г. Ковачек-Станић, С. Самарцић, 2014, *op. cit.*, стр. 97.

породичних обавеза; угрожава опште здравље жена и умањује им могућност да учествују у породичном и јавном животу на равноправним основама.²⁰³

У препоруци је заузет став да је насиље над женама у свим облицима покривено Конвенцијом о елиминацији свих облика дискриминације над женама и у складу са тим обавезе које су државе преузеле Конвенцијом протежу се и на материју насиља. Овакав став заснован је на тумачењу да је насиље над женама заправо само један израз дискриминације жена. У оквиру Препоруке истакнуто је и да извештаји држава чланица нису фокусирани ка спони између кршења фундаменталних људских права, дискриминацији и насиљу над женама. Стога се посебно подвлачи да насиље које је засновано на разлици полова подразумева насиље према жени зато што је жена и то као насиље које подразумева вршење радњи којима се наноси бол – физички, ментални или сексуални бол или патња, претње таквим делима, принуда и други видови ограничавања слобода. Проширење тумачења Конвенције дато је и у односу на субјекте. Стандардни субјекти кршења међународноправних норми су државе или појединци који предузимају радње у интересу и за рачун државе. Према схватању Комитета, образложеном у Препоруци, нису само државе и појединци који делају у њихово име ти који одговарају за насиље над женама, него и појединци, организације, правна лица која учествују у спровођењу насиља над женама.²⁰⁴

Од значаја је и *Декларација Генералне скупштине Уједињених нација о елиминацији насиља над женама*²⁰⁵ коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација. Декларација даје дефиницију насиља у породици и одређује поједине облике испољавања насиља. Наведена Декларација препознаје насиље као „манифестацију историјске неједнакости у моћи између мушкараца и жена, која је довела до доминације мушкараца и њихове дискриминације жена и која спречава потпун напредак жена, и да је насиље над женама један од круцијалних социјалних механизма којим су жене присиљене на потчињени положај у односу на мушкарце“ Под насиљем над женама подразумева се „сваки акт насиља

²⁰³ Т. Шурлан, 2014, *op. cit.*, стр. 135.

²⁰⁴ *Ibid.*, стр. 135.

²⁰⁵ *Декларација Генералне скупштине Уједињених нација о елиминацији насиља над женама*, усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација 48/104 од 20. децембра 1993., <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>, asp 01.02.2015.

базиран на припадности полу који резултира или је подобан да резултира у физичкој, сексуалној или психолошкој повреди или патњи жене, укључујући претње таквим радњама, принуду или арбитарно лишење слободе, без обзира да ли се то догађа у јавном или приватном животу (члан 2) “.

Ова Декларација конкретизује акције које би држава требало да предузме ради елиминисања насиља у породици, а под којима подразумева одговарајуће кривично законодавство, развијање националних акционих планова, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обуку и родну сензибилизацију јавних службеника, као и обезбеђивање ресурса из буџета владе у циљу борбе против насиља над женама

Као незаобилазни универзални акт који регулише положај жена на нивоу целокупне међународне заједнице, а тиме се посредно односи и на насиље у породици, намеће се и *Допунски протокол уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена*.²⁰⁶ Ово је допунски акт и он се одвојено ратификује од Конвенције уз коју је усвојен. Овај акт је ступио на снагу већ 2000. године и до данас има 104 државе чланице. Република Србија је такође чланица овог Допунског протокола од 31. јула 2003. Очигледно је да је овај акт за веома кратко време доживео велико прихватање од стране држава чланица Уједињених нација. Допунски протокол је предвидео могућност непосредног обраћања појединаца, то јест жена, којима је повређено било које право према Конвенцији о спречавању свих облика дискриминације жена. Допунски протокол је већ остварио значајне резултате у погледу поправљања позиције жена у различитим државама, али се не може заобићи чињеница да систем контроле који је уведен на основу овог акта није спроведен до краја. То се може закључити из најмање два разлога. Први се односи на компликовану и дугу процедуру у погледу испитивања поднеска потенцијалне жртве, која не резултира облигаторним мерама од стране Комитета према држави. Други разлог се односи на чињеницу да иако нису допуштене резерве на овај акт он сам предвиђа могућност изузимања основних чланова битних за његову примену. Тако конципиран Допунски протокол, иако уводи могућност директног обраћања појединаца у приличној мери је ублажио механизме контроле и надзора који би били уобичајени у таквим случајевима као

²⁰⁶ Закон о потврђивању опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 13/2002.

што је рецимо случај са надлежношћу Европског суда за људска права.²⁰⁷

Када је у питању заштита деце од насиља централно место заузима *Конвенција Уједињених нација о правима детета и њени опциони протоколи*.²⁰⁸ Конвенција о правима детета је први међународноправни инструмент који је обухватио целокупан опсег људских права – грађанска, културна, економска, политичка и социјална права. Четири основна принципа Конвенције су: недискриминација; посвећеност најбољим интересима детета; право на живот, преживљавање и развој; и поштовање ставова детета. Конвенција штити дечија права тако што поставља стандарде здравствених услуга; образовања; правних, грађанских и социјалних сервиса. Република Србија је преузела обавезу да, у складу са чланом 44. Конвенције, подноси Комитету за права детета иницијалне и периодичне извештаје о начину примене Конвенције и опционих протокола и поштовању гарантованих права детета. Члан 19. Конвенције о правима детета обавезује државе чланице да предузимају све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу... Даље, прецизирано је да се у те мере сврставају социјални програми за обезбеђивање подршке детету, као и сви облици спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева наведеног злостављања детета и, по потреби, обраћања суду.²⁰⁹

*Резолуција Комисије Уједињених нација за људска права 2003/45 о елиминацији насиља над женама*²¹⁰ посвећена супротстављању насиља "потврђује да израз „насиље над женама” значи сваки чин родно заснованог насиља који за

²⁰⁷ Б. Милисављевић, *op.cit.*, стр. 269-270.

²⁰⁸ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ Међународни уговори*, бр. 4/96 и 4/97. и оба њена протокола - Факултативни протокол о продаји деце дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета у јулу 2002. године, *Службени лист СРЈ*, бр. 7/2002.

²⁰⁹ С. Јовановић, Б. Симеуновић-Патић, В. Мацановић, *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад, 2012, стр. 104.

²¹⁰ Резолуција Комисије за људска права 2003/45 о елиминацији насиља над женама, 59. састанак, 23. април 2003. године. Види више о Резолуцији: *Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи*, Аутономни женски центар, Београд, 2005, стр. 59.

результат има, или ће вероватно имати, физичку, психичку, сексуалну или психичку повреду или патњу жена" (члан 5.) и подстиче да државе уводе: „афирмативну обавезу да унапређују и штите људска права жена и девојчица и да морају са дужном пажњом спречавати, истраживати и кажњавати све акте насиља над женама и девојчицама” (члан 14.).

*Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом (2006)*²¹¹ у члану 6. истиче да државе потписнице признају да су жене и девојчице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и у том смислу предузеће мере ради осигуравања пуног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода жена и девојчица са инвалидитетом.

Пекиншка декларација и платформа за акцију је усвојена 1995. године на четвртој светској конференцији о женама.²¹² Пекиншка декларација и платформа деловања наглашава да су у свим државама жене и девојке изложене физичким, сексуалним и психолошким насилним радњама, које су распрострањене без обзира на имовинске, класне или културне разлике. Појам „насиље према женама“ означава сваки акт насиља заснован на полним разликама који доводи, или ће вероватно довести, до психичког, физичког или полног угрожавања или патње жена, укључујући и претње таквим актима, присилу или самовољно одузимање слободе, било да се то дешава у јавном или приватном животу.²¹³ Пекиншка платформа третира породично насиље над женама као један од три кључна облика насиља, уз насиље које се према женама одвија у широј заједници и уз насиље које врши држава.²¹⁴ Насиље над женама је један од основних друштвених механизма којима се жене присиљавају да буду у подређеној позицији у односу на мушкарце. У многим случајевима насиље над женама и женском децом се дешава у породици или у оквиру домаћинства, где се насиље често толерише. Занемаривање, телесно и полно злостављање, те силовање женске деце и жена од стране чланова породице и других чланова домаћинства, као и појаве

²¹¹ Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом, Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 42/2009.

²¹² Пекиншка декларација и платформа за акцију, Четврта светска конференција о женама у Пекингу, 4. – 15. септембра 1995. године. Види више о Декларацији: *Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи*, Аутономни женски центар, Београд, 2005, стр. 44.

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ Г. Ковачек-Станић, С. Самарцић, 2014, *op. cit.*, стр. 96.

злостављања од стране брачног друга и других особа, често се не пријављују и стога их је тешки уочити. Чак и кад се такво насиље пријави, често изостаје заштита жртве или кажњавање учинилаца.²¹⁵

У члану 9. Платформе за акцију усвојено је да циљ Платформе за акцију, који је у пуном складу са сврхом и принципима Повеље Уједињених нација и са међународним правом, јест оспособљавање и давање овлашћења женама. Потпуна реализација свих људских права и основних слобода свих жена од битне је важности за оспособљавање и давање овлашћења женама. Иако постоје државне и регионалне особености и различити историјски, културни и верски амбијенти, дужност је држава, без обзира на њихове политичке, економске и културне системе, да унапређују и штите сва људска права и основне слободе. Имплементација ове Платформе, између осталог, кроз државне законе и формулацију стратегија, правила, програма и приоритета развоја треба да буде суверена одговорност сваке државе, у складу са свим људским правима и основним слободама, а значај и пуно поштовање различитих верских и етичких вредности, културног миљеа и филозофских уверења појединаца и њихових заједница треба допринети потпуном уживању људских права од стране жена, а са циљем постизања равноправности, развоја и мира. У области насиља у породици, као приоритетно питање препоручено је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз формирање одговарајућих механизма како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом.

У члану 124, између осталог, се захтева од стране држава потписница: да осуде насиље над женама и суздрже се од спомињања било којих уобичајених, традиционалних или верских ставова с циљем избегавања својих обавеза; да спрече насиље над женама и исказују уобичајену пажњу при превенцији, истрази и, у складу са државним законодавством, кажњавању за дела насиља над женама, било да су то дела учињена од стране државе или од стране појединаца; да примене адекватне санкције у домаћем законодавству с циљем кажњавања и исправљања неправди учињених женама и женској деци који су изложени било

²¹⁵ Пекиншка декларација, члан 117. Упореди: "Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи" (ур. Т. Игњатовић), Зборник међународних прописа, Аутономни женски центар, Београд, 2005, стр. 44.

којем облику насиља, било да је то у кући, на радном месту, у заједници или друштву; да усвајају и/или примењују и периодично ревидирају и анализирају законодавство да би се осигурала његова ефикасност у елиминацији насиља над женама, са нагласком на превенцији насиља и гоњењу учинилаца.²¹⁶

На регионалном нивоу од посебног значаја су механизми Савета Европе и судска пракса Европског суда за људска права.

Најважнији документ који се односи на спречавање насиља у породици који је донет на европском тлу је *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)*.²¹⁷ Ова Конвенција је од нарочите важности с обзиром да представља први правно обавезујући документ на европском континенту, који се бави превенцијом насиља над женама, њиховом заштитом и кажњавањем извршиоца. Ова Конвенција представља свеобухватни међународни документ који детаљно регулише превенцију, заштиту, кривично гоњење али и партиципацију жртава насиља и уводи обавезне програме за учиниоце насиља (тзв.4Р- *prevention, protection, prosecution, participation*). Имајући у виду значај ове Конвенције као посебног правног акта чији је предмет искључиво спречавање насиља над женама и насиља у породици део који следи посветили смо њеној анализи.

3.4.1. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици представља први регионални правни међународно-правни инструмент, донет на нивоу Европе, за борбу против насиља над женама и насиља у породици. Свеобухватни циљ ове Конвенције је заштита права жртава насиља, превасходно жена али и осталих жртава насиља у породици.

²¹⁶ На ванредној седници Генералне скупштине Уједињених нација (New York, 5. – 9. јуни 2000.) под насловом *Жене 2000: једнакост родова, развој и мир за двадесет и први век*, прослављена је пета годишњица Пекиншке конференције и прихваћен низ „даљих акција и иницијатива за спровођење Пекиншке декларације и Платформа за акцију“ Овај текст садржи иновативне одредбе о насиљу будући да препознаје убијање у име части и брачно силовање као праксе које треба осудити.

²¹⁷ Закон о потврђивању Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2013.

Примарни циљ Конвенције је заштита жена од свих видова насиља и спречавање, кривично гоњење и елиминисање насиља над женама и насиља у породици. Допринос сузбијању свих облика дискриминације над женама и промовисање суштинске једнакости између жена и мушкараца укључујући и оснаживање жена је такође један од циљева Конвенције. При томе, има се у виду неопходност постизања и правне и фактичке родне равноправности. Коначни циљ Конвенције представља и пружање подршке и помоћи организацијама и органима унутрашњих послова у делотворној сарадњи да би се усвојио обухватни приступ елиминисању насиља над женама и насиља у породици. Разлози оваквог конципирања циљева леже у чињеници да елиминисање насиља захтева интензивну сарадњу већег броја агенција у оквиру интегрисаног приступа, што је додатно разрађено у Поглављу 2 и другим одељцима Конвенције.²¹⁸

Конвенција је, као регионални инструмент, отворена за ратификацију и приступање државама чланицама Савета Европе, али такође и државама које нису чланице СЕ и Европској унији, као целини. Према тренутном стању Конвенцију је ратификовало укупно деветнаест држава.²¹⁹

Превасходно регулише сузбијање насиља над женама, али укључена је и заштита деце, старих и особа мушког пола од насиља у породици. Посебан фокус је, ипак, усмерен ка спречавању насиља над женама и успостављању ефикасног система заштите и све то у циљу унапређења механизма који постоје на међународном плану.

Има укупно 81 члан. У Преамбули Конвенције јасно је истакнута решеност земаља потписница да заштите људска права и основне слободе, која су дефинисана у најзначајнијим правним документима Савета Европе и Уједињених нација (УН).

Према члану 1. Циљеви Конвенције су: а) заштита жена од свих видова насиља и спречавање, кривично гоњење и елиминисање насиља над женама и насиља у породици; б) допринос сузбијању свих облика дискриминације над женама и промоција суштинске једнакости између жена и мушкараца, укључујући

²¹⁸ *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици*, Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност-Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2012, стр. 18.

²¹⁹ http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?p_auth=uoSbOeSB Стање на дан 29.11.2015.

и оснаживање жена; ц) израда свеобухватног оквира, политика и мера заштите и помоћи свим жртвама насиља над женама и насиља у породици; д) промоција међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици; е) пружање подршке и помоћи организацијама и органима унутрашњих послова у делотворној сарадњи да би се усвојио обухватни приступ елиминисању насиља над женама и насиља у породици.

Она свакако представља и један од правних инструмената којима се штите људска права и основне слободе, па Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена и њен Опциони протокол, на неки начин, представљају њену претечу, примарне изворе права и основну референцу за нову Конвенцију Савета Европе.

Конвенцијом се установљава и посебан механизам праћења с циљем делотворне примене Конвенције од свих страна уговорница (GREVIO).

Област примене Конвенције односи се експлицитно на све жртве насиља у породици, али су се стране уговорнице обавезале да посебну пажњу поклоне женама, које су жртве родно заснованог насиља (члан 2).

Ово је веома значајна одредба Конвенције око које су се водили једногодишњи преговори да би се одредио примарни фокус Конвенције, односно поље њене примене. Основна дилема састојала се у ширини обухвата примене Конвенције, односно да ли ће се односити само на жене које иначе чине претежни проценат жртава насиља у породици (а и шире), или ће примена бити проширена и на остале жртве насиља у породици тј. децу, мушкарце и стара лица.²²⁰

Сходно томе, била су испољена два приступа: један који је Конвенцију усмерио на спречавање и борбу против насиља над женама, док би остале жртве породичног насиља биле обухваћене посебним протоколом уз Конвенцију. Други приступ се пак залагао за укључење свих жртава породичног насиља (деце, мушкараца и старих лица) у домен примене Конвенције.

Преовладало је компромисно решење где је приоритет дат заштити жена као примарних жртава породичног насиља, као и свих видова насиља. Јасно је истакнуто, у наведеним одредбама чл. 2., да насиље у породици погађа жене несразмерно у односу на мушкарце. Међутим, у поље примене Конвенције

²²⁰ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, 2012, *op. cit.*, стр. 19.

укључене су и остале жртве породичног насиља, тиме што је формулисана препорука земљама чланицама да примењују ову Конвенцију на све жртве насиља у породици. После тешких преговора у оквиру САНВИО²²¹ комитета, где су нарочито предњачиле међународне невладине организације (Amnesty Internacional, WAVE и др.) у промовисању искључивог акцента Конвенције на женама као жртвама насиља, нађен је компромис у виду одредаба чл. 2.²²² За сврху ове Конвенције „насиље у породици” означава свако дело физичког, сексуалног, психичког, односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто домаћинство са жртвом (чл 3).

Насиље у породици обухвата углавном два облика насиља: партнерско насиље између садашњих односно бивших супружника односно партнера и међугенерациско насиље које се најчешће јавља између родитеља и деце. Ова дефиниција је родно неутрална и обухвата жртве и учиниоце оба пола.

Партнерско насиље обухвата физичко, сексуално, психичко односно економско насиље између садашњих односно бивших супружника као и садашњих односно бивших партнера. То је облик насиља који несразмерно погађа жене и који је самим тим одређен као родно заснован. Иако у породици изгледа као да ограничава контекст у којем може доћи до насиља, насиље се често наставља након прекида везе, те заједничко место становања жрте и учиниоца није неопходно.

²²¹ *Ad hoc* Комитет за спречавање и борбу против насиља над женама и насиља у породици (*Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence CAHVIO*). *Ad Hoc CAHVIO* комитет је формиран одлуком Комитета министара СЕ децембра 2008., а отпочео је са радом априла 2009. године на основу мандата повереног од стране Комитета министара СЕ. Мандат САНВИО комитета је од самог почетка био врло широко дефинисан, што је представљало камен спотицања приликом експертских преговора о Конвенцији. Формирала су се, генерално гледано, два приступа: један, који је акцентовао регулисање спречавања и борбе против насиља над женама, као приоритетну област и други, који се залагао за укључење свих жртава породичног насиља (деце, мушкараца и старих лица) у домен примене Конвенције. Преовладало је компромисно решење, те је фокус Конвенције усмерен ка сузбијању и борби против насиља над женама, али су у поље њене примене укључене и остале жртве породичног насиља. Финални ток рада на Конвенцији текао је на следећи начин: текст Конвенције утврђен је на новембарском заседању САНВИО комитета (8-10.XII 2010), децембра 2010. текст Конвенције усвојен је на састанку САНВИО комитета, марта 2011. Парламентарна Скупштина СЕ дала је позитивно мишљење о тексту Предлога Конвенције, маја 2011. Конвенција отворена за потписивање на конференцији министара чланица Савета Европе у Истанбулу.

²²² *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици*, 2012, *op. cit.*, стр. 20.

Међугенерациско насиље у породици обухвата физичко, сексуално, психичко и економско насиље особе над њеним односно његовим дететом односно родитељем (злостављање старих лица) односно такво насиље између било која два односно више чланова породице различитих генерација. Такође, као и код партнерског насиља, заједничко место становања жртве и учиниоца није неопходно.²²³

Конвенција поставља обавезу спречавања и борбе против насиља у ширим оквирима остваривања једнакости између жена и мушкараца, те је важно дефинисати појам рода. У контексту ове Конвенције, појам рода, који се заснива на два пола, мушком и женском, подразумева да такође постоје и друштвено изграђене улоге, понашања, активности и атрибути које дато друштво сматра одговарајућим понашањем за жене и мушкарце. Истраживња су показала да родне улоге и стереотипи резултирају штетном праксом и доприносе да насиље над женама постане друштвено прихватљиво.

У циљу превазилажења таквих штетних родних улога, члан 12 (1) даје оквир којим врши сузбијање предрасуда, обичаја, традиција и других пракси које се заснивају на инфериорности жена односно на стереотипним родним улогама, те постаје општа обавеза у спречавању насиља. Поред тога, и на другим местима у Конвенцији позива се на сагледавање насиља над женама и насиља у породици из родне перспективе, која треба да буде у основи свих мера за заштиту и подршку жртвама.

То значи да се овим облицима насиља треба бавити у контексту преовлађујуће неједнакости између жена и мушкараца, постојећих стереотипа, родних улога и дискриминације над женама како би одговор на сложеност овог феномена био адекватан. Отуда, појам род према овој дефиницији није замена за појмове жене и мушкарци у Конвенцији.

Појам родно засновано насиље користи се у Конвенцији и односи на насиље које је усмерено против жене, зато што је жена, односно оно које утиче на жене несразмерно.

Оно се разликује од других типова насиља у томе што је род жртве примарни мотив за дела насиља. Другим речима, родно засновано насиље односи

²²³ *Ibidem.*

се на сваку повреду која је учињена жени, а представља и узрок и последицу неједнаких односа моћи који се заснивају на перцепцији разлика између жена и мушкараца, које доводе до подређеног положаја жена, као у приватној тако и у јавној сфери.

У Конвенцији се на много места помињу жртве. Појам „жртва“ односи се и на жртве насиља над женама и на жртве насиља у породици, како је дефинисано у члану 2 (а) односно члану 3 (б). Док само жене, и девојчице, могу бити жртве насиља над женама, жртве насиља у породици могу обухватити мушкарце, жене и децу. У складу са другим споразумима у области људских права, појам „дете“ означава свако лице млађе од осамнаест година. Појам „жртва“ треба разумети у складу са широким обухватом примене Конвенције.

Што се тиче дефиниције „жена“ која такође има своје место у Конвенцији, њени творци свесни чињенице да су многи облици насиља обухваћени Конвенцијом учињени и над женама и над девојчицама, примењивост Конвенције није лимитирана само на одрасле жртве. Стога се јасно наводи да појам „жене“ обухвата и девојчице испод осамнаест година старости.²²⁴

Посебно се осуђују сви облици дискриминације над женама, и обавезују се државе чланице да, без одлагања, предузму неопходне законодавне и друге мере за спречавање дискриминације (члан 4).

Комплексност феномена насиља над женама базира се на преовлађујућој суштинској неједнакости међу половима. Стога Конвенција идентификује постизање *de iure* и *de facto* једнакости између жена и мушкараца, као кључни елемент у превенцији насиља над женама.²²⁵

Свака држава чланица треба да предузме неопходне законодавне или друге мере за усвајање и примену делотворне, свеобухватне и координиране државне политике за спречавање и борбу против свих видова насиља обухваћених овом Конвенцијом.

Значајно место у Конвенцији заузимају мере превенције, мере заштите и подршке, као и одредбе које се односе на материјално кривично право.

²²⁴ *Ibidem*.

²²⁵ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, 2012, *op. cit.*, стр. 21-24.

Када је у питању превенција стране се обавезују да предузму неопходне мере у промоцији промена друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца у циљу искорењивања: предрасуда, обичаја, традиције и других пракси, које се заснивају на идеји инфериорности жена односно на стереотипним улогама жена и мушкараца. Такође, државе чланице се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере у превенцији свих облика насиља обухваћених овом Конвенцијом и спроведеним од сваког физичког односно правног лица; све мере предузете у складу с овим поглављем морају да обухвате и одговарају специфичним потребама лица угрожених одређеним околностима и поставе у средиште људска права свих жртава; стране се обавезују да предузму све неопходне мере у подстицању свих чланова друштва, посебно мушкараца и дечака, да активно доприносе спречавању свих облика насиља обухваћених Конвенцијом; потписнице Конвенције ће обезбедити да се култура, обичаји, религија, традиција или такозвана „част“ не сматрају оправдањем за било које дело насиља обухваћено Конвенцијом; учиниће се све на промоцији програма и активности за оснаживање жена.

Спречавање насиља над женама и насиља у породици захтева многобројне далекосежне промене у ставу шире јавности, превазилажење родних стереотипа и подизање свести, што творци Конвенције препознају. Локалне и регионалне власти могу бити кључни актери у спровођењу ових мера прилагођавајући их специфичним ситуацијама.

Када је у питању подизање свести потребна је потпуна информисаност опште јавности о различитим облицима насиља које жене редовно доживљавају као и о различитим манифестацијама насиља у породици. То би помогло свим члановима друштва да препознају такво насиље, изјасне се против њега и подрже његове жртве као суседи, пријатељи, рођаци односно колеге, тамо где је то могуће и одговарајуће. Ова обавеза обухвата редовно вођење јавних кампања односно програма за подизање свести који се баве овим питањима и објашњавају их на родно осетљив начин. Активности подизања свести требало би да укључе ширење информација о једнакости између жена и мушкараца, о нестереотипним женским улогама и ненасилном разрешењу сукоба у међуљудским односима. Поред тога, аутори сматрају да је значајно да свака кампања истакне штетне последице које

насиље над женама и насиље у породици може да има по децу у непосредном односно посредном облику. Многе невладине организације (НВО) традиционално спроводе успешне активности подизања свести на локалном, регионалном односно националном нивоу. Ова одредба стога подстиче на сарадњу са државним институцијама за људска права и телима за родну равноправност, цивилним друштвом и невладиним, посебно женским, организацијама, према потреби, а у циљу утицаја на ширу јавност. Укључивање синтагме „према потреби“ у одредбу значи да чланице нису у обавези да успоставе таква тела односно институције тамо где их нема. Коначно, треба нагласити да се термин женске организације односи на женске НВО које раде у области заштите и подршке за жене жртве насиља над женама.

У члану 14. је истакнута важност континуираног образовања јер се ставови, уверења и обрасци понашања образују веома рано у животу појединца. Промоција родне равноправности, узајамног поштовања у међуљудским односима и ненасиља мора да започне што раније и првенствено је обавеза родитеља. Просветне установе, међутим, играју значајну улогу у повећаном промовисању ових вредности.

Приликом утврђивања текста Конвенције, јасно је истакнуто да је обука професионалаца од кључног значаја за примену релевантних прописа о борби против насиља над женама и насиља у породици. То је показало и недавно извршено истраживање у 27 земаља чланица Европске уније (ЕУ). Обука стручњака о бројним узроцима, манифестацијама и последицама свих облика насиља обухваћених овом Конвенцијом представља делотворно средство за превенцију таквог насиља. Обука омогућава не само подизање свести стручњака о насиљу над женама и насиљу у породици, већ и доприноси промени становишта и понашања ових стручњака у односу на жртве. Уз то, ово значајно побошљава природу и квалитет подршке која се пружа жртвама.

Програми превентивне интервенције и програми за рад са учиниоцима насиља постоје како би помогли учиниоцима да промене своје ставове и понашања и спрече даље насиље у породици и сексуално насиље.

Када је у питању учешће приватног сектора и средстава јавног информисања прво, обавезују се чланице Конвенције да подстичу приватни

сектор, сектор за информационе и комуникационе технологије (у даљем тексту: ИКТ сектор) и средства јавног информисања да учествују не само у изради локалних, регионалних односно националних политика за спречавање насиља над женама, већ и да узму учешће у њиховом спровођењу. Да ли и који тим активности ће предузети зависиће од самих компанија. Значај улоге медија у тексту посебно указује на то да подстицај чланица мора да поштује слободу говора и независност медија; ово последње треба посматрати посебно из аспекта независности уређивачке политике. Друго, чланице су у обавези да подстичу приватни сектор, ИКТ сектор и средства јавног информисања да успоставе правилнике и стандарде свог пословања ради већег поштовања достојанства жена чиме се доприноси спречавању насиља над њима. Међутим, примедбу у члану 17, ставу 1 која се односи на политике, правилнике и стандарде за спречавање насиља над женама треба тумачити као подстицање већег броја приватних компанија да успоставе протоколе односно правилнике, примера ради, о томе како да решавају случајеве сексуалног узмиравања на радном месту.²²⁶

Нарочита пажња је према одредбама Конвенције посвећена пружању помоћи жртвама насиља у породици па је у том смислу потребно пружити опште мере подршке које се састоје у психолошком саветовалишту, финансијској помоћи, пружању смештаја, образовања, потребне обуке и помоћи у смислу проналаска посла. Специјалне мере заштите предузимају се према деци, жртвама сексуалног насиља и увођењу сталних телефонских веза где се жртве породичног насиља могу јавити у било које доба за савет или неку врсту помоћи која им је потребна.²²⁷

Конвенције, без обзира на област деловања, препознавши одређена противправна понашања за која је заинтересована међународна заједница у целини да буду сузбијана, углавном имају одређени број одредби које наглашавају потребу усклађивања материјалног кривичног законодавства држава потписница са одредбама Конвенције.

Овај међународни уговор обавезује државе потписнице да инкриминишу одређена понашања у свом кривичном законодавству и то: закључивање принудних бракова, психичко насиље, прогањање, физичко насиље, сексуално

²²⁶ *Ibidem.*

²²⁷ Б. Милисављевић, *op.cit.*, стр. 273.

насиље, укључујући силовање, генитално сакаћење жена, принудне абортусе и стерилизацију и сексуално узнемиравање.

Психичко насиље се одређује као свако намерно понашање које значајно нарушава психички интегритет другог лица кроз принуду односно претње.

Јасно је да је принуда појам који обухвата силу и претњу, па није било потребно у Конвенцији истицати у истом контексту принуду и претњу. Поставља се питање да ли се психичко насиље може нанети применом силе и да ли ту улазимо у оквире физичког насиља. Можда, ако појам насиља схватимо екстензивно па под њим подразумевамо и примену физичке снаге према ствари то онда посредно може представљати психичко насиље. То схватање, као што смо раније видели, заступају поједини теоретичари. Могућа је додуше и примена силе према једном лицу што проузрокује психичке патње другог лица. Термин „*intentional conduct*“ треба тумачити као умишљајно деловање.

Прогањање је, према одредбама Конвенције, умишљајно понављање претњи другом лицу, које узрокују да се она односно он плаши за своју безбедност.

Прогањање обухвата свако поновљено понашање претеће природе уперене против одређеног лица које за последицу изазива осећај страха код тог лица. Претеће понашање може се састојати од поновљеног праћења другог лица, ступања у нежељену комуникацију са другим лицем односно обавештавања другог лица да је предмет посматрања. То обухвата физичко праћење жртве, појављивање на њеном односно његовом радном месту, на месту где се бави спортом односно где се образује, као и праћење особе у виртуалном свету (собе за четовање, сајтови социјалних мрежа итд.). Ступање у нежељену комуникацију подразумева трагање за било каквим активним контактом са жртвом кроз било који постојећи начин комуникације, укључујући и модерна средства комуникације и ИКТ. Уз то, претеће понашање може обухватити разнолико понашање као што је уништавање имовине другог лица, остављање суптилних трагова контакта са личним предметима неког лица, напад на нечијег љубимца, односно постављања лажног идентитета односно ширења неистинитих информација на интернету. Да

би било у надлежности ове одредбе, свако дело овако претећег понашања мора бити извршено намерно и са намером да се код жртве изазове осећај страха.²²⁸

Физичко насиље подразумева свако намерно дело физичког насиља над другим лицем независно од контекста у којем до њега долази. Термин „физичко насиље“ односи се на телесне повреде проузроковане као последицу примене непосредне и противправне физичке силе. Он обухвата такође и насиље које за последицу има смрт жртве.

Сексуално насиље, укључујући силовање обухвата следеће облике радње извршења: вагинална, анална или орална пенетрација сексуалне природе на телу другог лица без њеног/његовог пристанка, коришћењем било ког дела тела односно предмета; друге сексуалне радње са лицем без њеног/његовог пристанка; навођење друго лица на покушај сексуалних радњи са трећим лицем без њеног/његовог пристанка.

Принудни брак подразумева присиљавање одрасле особе, односно детета да ступи у брак.

Генитално сакаћење жена подразумева: обрезавање, инфибулацију или било какво друго сакаћење целих односно било ког дела малих и великих усмина или клиториса код жене; принуда и навођење жена да се подвргну некој од наведених радњи; подстицање, принуда односно навођење девојчице на неку од радњи наведених радњи.

Захваљујући природи гениталног сакаћења жена, ово је једно од кривичних дела које је изузето од начела родне неутралности у кривичном праву које чини део ове Конвенције. Овај члан садржи кривично дело гениталног сакаћења жена, где су жртве неизоставно жене односно девојчице. Он има за циљ инкриминисање традиционалне праксе одсецања одређених делова женских гениталија коју неке заједнице спроводе над својим чланицама. Значајно је да генитално сакаћење жена чини кривично дело у оквиру ове Конвенције, јер ова пракса узрокује непоправљиву и доживотну штету и обично се спроводи без пристанка жртве.²²⁹

²²⁸ *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, стр. 32. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a> 29.11.2015.

²²⁹ *Ibid.*, стр. 34.

Инкриминише се обрезивање, инфибулација односно било какво друго сакаћење целих односно било ког дела малих и великих усмина односно клиториса и када га спроводе лекари, како је садржано у Резолуцији Светске здравствене скупштине СЗО 61.16 о убрзавању акција за елиминацију гениталног сакаћења жена. Термин „обрезивање“ односи се на делимично односно тотално уклањање клиториса и великих усмина. „Инфибулација“, с друге стране, обухвата делимично зашивање великих усмина вулве у циљу сужавања вагиналног отвора. Термин „било какво друго сакаћење“ односи се на све остале физичке измене на женским гениталијама.²³⁰

Генитално сакаћење жена, најштетнији и најозбиљнији облик кршења људских права жена и девојчица, веома је распрострањен и сходно актуелном извештају УН о женама (2010)²³¹, показује благо опадање у пракси. Ипак, у многим регионима света, дуготрајни обичаји и негативни родни стереотипи врше тежак притисак на жене да прихвате различите форме насиља.

Отуда и Конвенција савета Европе директно бави, *inter alia*, потребном уклањања штетних родних стереотипа и предрасуда, обичаја и традиција, које се заснивају на идеји инфериорности жена или примени стереотипних родних улога (чл. 12). То је уједно и општа обавеза сузбијања насиља над женама.

Принудни абортус и принудна стерилизација подразумевају две самосталне тј. одвојене радње и то: абортус жене без њеног претходног пристанка и операцију у сврху или уз исход онемогућавања природне репродукције код жене без њеног пристанка или разумевања процедуре.

Сексуално узнемиравање захтева од држава чланица да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да сваки облик нежељеног вербалног, невербалног или физичког понашања сексуалне природе у сврху или уз исход повреде достојанства лица, посебно када се ствара застрашујућа, непријатељска, деградирајућа, понижавајућа односно увредљива атмосфера, буде предмет кривичне или друге санкције. Државе чланице имају могућност да ове

²³⁰ *Ibidem.*

²³¹ The Worlds Women 2010, Trends and Statistics, United Nations, New York, 2010, Department of Economic and Social Affairs, стр. 132. <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/Worldswomen/WW2010pub.htm> 22.10.2015.

радње предвиде као кривично дело или да га регулишу одговарајућим одредбама у оквиру радног или неке друге гране права.

У ову Конвенцију унет је један важан општи принцип: нико у надлежности суда једне од чланица Конвенције не може да се позове на оно што он односно она сматра да је елемент њене односно његове културе, религије односно неког другог облика личног разлога да би оправдао/ла извршење нечега што је једноставно елемент кривичног дела, тј. насиља над женама (члан 42). Дакле, изузећа тј. оправдања насиља на основу културе, обичаја, религијских ставова или тзв. „разлога части“ потпуно су неприхватљива за било који акт насиља обухваћен одредбама Конвенције.

У члану 46. Конвенције набројане су и отежавајуће околности које суд може да узме у обзир приликом одмеравања казне: а) кривично дело учињено над бившом или садашњом супружницом или партнерком, у складу са националним законодавством од стране члана породице или лица, које живи заједно са жртвом, односно лица, које је злоупотребило свој ауторитет; б) поновљено кривично дело, односно сродно дело; ц) кривично дело учињено над лицем, које је постало угрожено услед одређених околности; д) кривично дело учињено над дететом или у присуству детета; е) кривично дело учињено од стране двоје или више удружених лица; ф) кривично дело коме је претходило или га је пратило екстремно насиље; г) кривично дело учињено уз употребу оружја или уз претњу оружјем; х) кривично дело са озбиљним физичким, односно психичким последицама за жртву; и) да је учинилац претходно осуђиван за кривична дела сличне природе.

Околности под б) и и) се уствари односе на повратнике па су непотребно дуплиране.

За међународне документе је, када су у питању инкриминације, карактеристичан широк приступ, коришћење паушалних, непрецизних термина што је све у супротности са начелом законитости као једним од основних начела кривичног права. Због тога је немогуће просто преузимање појединих одредби међународних уговора и њихова имплементација у кривично законодавство државе чланице. Прво је потребно проверити да ли већ имамо одговарајуће инкриминације којима се штите поменута правна добра. Уколико немамо,

приликом уобличавања правне норме свакако је потребно водити рачуна о нашој терминологији, општим институтима и правној традицији. Такође, међународни уговори не садрже санкције за поједина понашања већ најчешће користе синтагму по којој државе чланице треба да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да кривична дела утврђена на основу Конвенције буду кажњива санкцијама „које су делотворне, сразмерне и које одвраћају од вршења кривичних дела“.

Ако проучимо и дефиницију насиља у породици истакнуту у Конвенцији можемо само да потврдимо горе изнете ставове. Она је веома широко постављена. Обухвата не само физичко насиље, већ и сваки други облик насиља. Такође, санкционише насиље у нетипичним заједницама као што су ванбрачне заједнице и атипична домаћинства. Прати, такође, и понашање бившег партнера према жртви у продуженом трајању.²³²

3.4.2. Остале активности Европске Уније

На нивоу Европске Уније постоји релативно мали број докумената који се баве проблемом насиља у породици. Још већи проблем представља чињеница да су они правно необавезујући, како за чланице ЕУ, тако и за државе које су у процесу придруживања ЕУ. Поменућемо неке конкретне *Резолуције и Препоруке*.

*Резолуција Европског парламента*²³³ указује на то да кривичноправна заштита од насиља у породици, представља одговарајући начин за државе чланице да испуне своје законске обавезе према ЕУ. Наиме, Резолуција позива државе чланице да "насиље над женама, укључујући и силовање у браку и сексуално узнемиравање, дефинишу као кривично дело и да формирају тела која би помогла женама, жртвама ове врсте насиља".²³⁴

Од значаја је и *Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи*²³⁵ из 1993. године у којој се потврђује да

²³² Б. Милисављевић, 2014, *op.cit.*, стр. 271.

²³³ Резолуција о извештају Комисије Савету, Европском парламенту, Економском и социјалном комитету и Комитету региона о стању здравља жена у Европској заједници (COM (97) 0224 C4-0333/97) Official Journal C175, од 21.6.1999. године.

²³⁴ Г. Ковачек-Станић, С. Самарцић, 2014, *op. cit.*, стр. 98.

²³⁵ *Declaration on policies for combating violence against Women in a democratic Europe*, усвојена на Трећој Европској министарској конференцији о једнакости мушкараца и жена, одржаној у Риму 21-

примена физичког, сексуалног и психичког насиља мушкараца над малолетним или пунолетним женама води кршењу права на живот, сигурност, слободу, достојанство и интегритет жртве и представља сметњу за функционисање демократског друштва базираног на владавини права, уз наглашавање да насиље над женама у породици мора бити третирано подједнако озбиљно као насиље ван породице, те да је неопходно обезбедити бесплатну правну помоћ жртвама.²³⁶

Навешћемо списак Резолуција и Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе у вези са насиљем над женама у периоду 2000-2012:

- *Резолуција 1861 (2012) о промовисању Конвенције Савета Европе о превенцији (спречавању) и сузбијању (борби против) насиља над женама и насиља у породици;*

- *Резолуција 1852 (2011) о психичком насиљу;*

- *Резолуција 1853 (2011) о заштитним мерама за жртве насиља у породици;*

- *Мишљење 280 (2011) о нацрту Конвенције о превенцији и сузбијању насиља над женама и насиља у породици;*

- *Резолуција 1765 и Препорука 1940 (2010) о захтевима за азил заснованим на полној припадности;*

- *Резолуција 1714 и Препорука 1905 (2010) о деци која су сведоци насиља у породици усвојена у марту 2010. године, указује на неопходност заштите деце која су сведоци насиља у породици;*

- *Резолуција 1697 и Препорука 1891 (2009) о женама мигрантима посебно изложеним ризику насиља у породици;*

- *Резолуција 1691 и Препорука 1887 (2009) о силовању жена, укључујући ту и силовање у браку;*

22. октобра 1993. год. Декларацијом је утврђена непосредна одговорност државе само за насилне радње извршене од стране државних службеника, док је њена одговорност за радње насиља приватних лица остављена само као отворена "могућност" за случај да не предузме, с довољно марљивости, активности на плану превенције кршења права или не истражи акте насиља, не санкционише их или не обезбеди помоћ жртви (тач. 18. Декларације). Декларација је допуњена "Планом акције", додатком који садржи четири дела: "Истраживање и оцена", "Законодавни, судски и полицијски аспекти", "Превенција" и "Образовање и помоћ". О садржини Декларације, детаљно: С. Константиновић Вилић, Н. Петрушић, Н. Жунјић, „Европски стандарди о елиминацији насиља над женама“, текст у зборнику „Усклађивање права СР Југославије са правом Европске уније“, Правни факултет, Ниш, 1999, стр. 157-168.

²³⁶ Н. Петрушић, Н. Константиновић-Вилић, 2010, *op. cit.*, стр. 17.

- Резолуција 1681 и Препорука 1881 (2009) о ургентној потреби борбе против тзв. злочина из части;
- Резолуција 1670 и Препорука 1873 (2009) о сексуалном насиљу над женама у оружаним сукобима;
- Резолуција 1662 и Препорука 1868 (2009) о активностима борбе против кршења људских права заснованих на полној припадности, укључујући ту отмицу жена и дјевојчица;
- Резолуција 1654 и Препорука 1861 (2009) о убиствима жена;
- Резолуција 1635 и Препорука 1847 (2008) о борби против насиља над женама: ка Конвенцији Савета Европе;
- Резолуција 1582 и Препорука 1817 (2007) о парламентима уједињеним у борби против насиља над женама унутар породице: средњорочна процена кампање- подстиче државе чланице да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама;
- Препорука 1777 (2007) о сексуалним нападима повезаним са употребом тзв. дрога за силовање;
- Резолуција 1512 и Препорука 1759 (2006) о парламентима уједињеним у борби против насиља над женама унутар породице;
- Препорука 1723 (2005) о присилном закључењу брака и закључењу брака са децом;
- Препорука 1681 (2004) о кампањи борбе против насиља над женама у Европи; Државе чланице имају обавезу по међународном праву да делују дужном пажњом како би предузеле ефикасне кораке ка окончању насиља над женама, укључујући и насиље у породици и да штите жртве тог насиља. Уколико оне не желе да буду одговорне, државе морају предузети ефикасне мере спречавања и кажњавања таквих дела појединаца и заштите жртвава/преживелих (члан 2).
- Резолуција 1327 (2003) о тзв. злочинима из части;

- Препорука 1582 (2002) о насиљу над женама унутар породице.²³⁷

Препорука дефинише: мере које треба предузети у погледу жртава насиља у породици; мере које треба предузети у погледу превенције насиља у породици; законске мере које треба предузети да би се сузбило насиље над женама унутар породице;

- Резолуција 1247 (2001) о осакаћивању женских гениталија;
- Препорука 1450 (2000) о насиљу над женама у Европи;

Препорука REC 5 (2002) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља²³⁸ спада у корпус препорука Комитета министара земаља чланица Савета Европе. Ове препоруке немају обавезујућу правну снагу, већ се могу сврстати у тзв. меко право (*soft law*). Једнодушан је став да „*soft law*“, иако без правне обавезе, има значајан утицај на развој унутрашњих правних система и праксе држава чланица.

Ова Препорука у члану 1. дефинише да израз „насиље против жена“ треба схватити као свако дело насиља засновано на родно/полној основи, које има, или може имати за последицу физичку, сексуалну или психолошку повреду или патњу жена, укључујући претње таквим делима, присиљавање или одузимање слободе, без обзира догађа ли се то у јавном или у приватном животу. Ово укључује, али није лимитирано, следеће: **а.** насиље које се догађа у породици или домаћинству, укључујући физичку и менталну агресију, емоционално и психолошко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање међу супружницима, сталним или повременим партнерима и укућанима, злочине почињене у име части, женска генитална и сексуална мутилација и остали традиционални обичаји штетни за жене, као што су присилни бракови; **б.** насиље које се догађа у заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање, сексуално малтретирање и застрашивање на послу, у институцијама и другде, трговина женама у сврху сексуалног искоришћавања, економског искоришћавања и секс-туризма; **ц.** насиље учињено или одобрено од стране државе или њених представника/службеника; **д.** кршење људских права жена у ситуацијама ратног

²³⁷ Текст усвојен од стране Скупштине 27. септембра 2002. године (32. заседање), Упореди: *Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи*, Аутономни женски центар, Београд, 2005, стр. 79.

²³⁸ Упореди: *Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи, op. cit.*, стр. 83-85.

конфликта, посебно узимање за таоце, прогон, системско силовање, сексуално ropство, присилна трудноћа, те трговина у сврху сексуалне и економске експлоатације.²³⁹ Мишљења смо да су допунске мере у вези са насиљем у породици које ова препорука дефинише у члановима 55-58 веома значајне за примену и у нашем законодавству.²⁴⁰

Аутори су као потенцијалног учиниоца описали сваку одраслу особу која стално или повремено живи са жртвом. Околност заједничког живота, чак и повременог и без специфичног успостављања ауторитета, ствара ништа мање интимну ситуацију у којој је оправдано појачати заштиту. У таквој ситуацији полицијско деловање остаје есенцијални чинилац. Полицијске снаге требале би имати право да, ако је особа у опасности, учиниоца одмах удаље из стана, независно о стању власничког односа или приговорима укућана. Одредбе Препоруке спецификују забрану прилажења злостављача жртвином стану и/или другим местима, или забрану приласка (док је конвенционално законодавство захтевало од жртве да напусти дом). Таква уредба која почива на бризи о заштити жртава и покушају да се поштеде трауме напуштања дома, прихваћена је у Аустрији и Финској. На пример, према аустријском закону, злостављача из стана може удаљити полиција на основу административног налога који последично треба потврдити судском одлуком.²⁴¹

Према *Препоруци 1582 (2002) Савета Европе* насиље у породици може имати неколико облика, као што су физички напад, сексуално злостављање и силовање, претња и застрашивање и требало би га признати као злочин. У овој

²³⁹ *Ibidem.*

²⁴⁰ Препорука упућује државе чланице да би требале да: класификују као кривична дела све облике насиља у породици; ревидирају и/или повећају казне, где је неопходно, за напад и пребијање са умишљајем које је учињено у породици, без обзира на то о којем се члану породице ради; искључе прељубу као изговор за насиље у породици; предвиде могућност предузимања мера да би се: **а.** омогућило полицијским јединицама да уђу у место боравка угрожене особе, ухапсе учиниоца и постарају се да исти/а буде изведен/а пред судију; **б.** омогућило правосудним органима да усвоје забрану учиниоцу да контактира, комуницира или приближава се жртви, да станује или улази на одређена, дефинисана, места као привремене мере са циљем да се заштите жртве; **ц.** успостави обавезни протокол за поступање како би полиција и здравствене и социјалне службе могле придржавати исте процедуре; **д.** унапредиле проактивне услуге заштите жртве уз помоћ којих се преузимају иницијативе за контактирање жртве чим се полицији сачини извештај; **е.** обезбедила одлична сарадња свих релевантних институција, као што су полицијске власти, судови и сервиси за заштиту жртава како би се жртви обезбедило да предузме све неопходне релевантне правне и практичне мере како би користила помоћ и предузела радње против учиниоца у постављеним роковима и без нежељених контаката са учиниоцем; **ф.** прописала казну за свако кршење мера које су власти изрекле учиниоцима.

²⁴¹ *Ibidem.*

Препоруци се наглашава да су жене често изложене вишеструкој дискриминацији на основу свог пола и порекла, укључујући жртве традиционалних или обичајних навика. За насиље у породици предвиђено је предузимање додатних мера: квалификовати све облике насиља у породици као кривично дело, ревидирати и/или повећати казне за намерно нанесене телесне повреде члану породице, искључити прељубу као изговор за насиље у породици; омогућити полицији да уђе у стан особе која је у опасности, ухапси насилника и осигура да се појави пред судом; омогућити да суд усвоји, као меру заштите жртве, забрану контактирања, комуникације са жртвом или прилажења жртви, становања или уласка у одређене просторије; установити обавезан протокол за деловање како би полиција и медицинска и социјална служба пратиле исти поступак; промовисати проактивне службе за заштиту жртава које контактирају жртву чим је поднета пријава полицији; осигурати сарадњу између свих релевантних институција, као што су полиција, судови и службе за заштиту жртава и др.²⁴²

Европски парламент је усвојио политику нулте толеранције према свим видовима насиља над женама. У *Резолуцији о борби против мушког насиља над женама (2006)* захтева се од држава чланица да предузму одговарајуће мере превенције и санкционисања у својим законодавствима, као и мере подршке жртвама и онима који су под ризиком да постану жртве. Ова резолуција позива државе чланице да надзиру активности и напредак држава кандидаткиња и оних који теже прикључењу ЕУ у погледу третмана жена у свим областима друштва, као и да се сигурност и третман жена у овим државама узме као критеријум за прикључење.²⁴³

Посматрајући међународне прописе и национално законодавство можемо да закључимо да је наш законодавац имао у виду и уважио нека од решења из међународних извора. Мада, морамо признати да свака радња која сада спада у насиље у породици би и иначе била кривично дело. Дилема постоји и око неких нових кривичних дела која су поједине земље у региону предвиделе у свом кривичном законодавству, као што је прогањање, на основу одредби Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у

²⁴² Н. Петрушић, Н. Констатиновић-Вилић, 2010, *op. cit.*, стр. 20.

²⁴³ Ј. Вјештица, С. Нешић, *Насиље над женама у породици - пут до решења*, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2007, стр. 10.

породици. Битно је истаћи да неке велике европске демократије уопште немају у свом законодавству посебно кривично дело насиље у породици, а камоли прогањање. Поставља се питање да ли би његова декриминализација послала негативну поруку јавности и да ли је моменат одговарајући за такву одлуку. Морамо признати да је то и политичко питање, без обзира на велики број правно-догматских проблема.

3.4.3. Значај међународних прописа за регулисање противправних понашања у националним законодавствима

Да ли насиље представља појаву која добија митолошки значај или се треба одлучно обрачунати са таквом митологијом, њеним лажним лицем и са имагинарним успоном насиља покушаћемо да одговоримо у наредним поглављима овог рада. Већ сада изражавамо озбиљну забринутост, али и скепсу, у погледу прихватања појединих појавних облика насиља, увођења нових инкриминација у кривично законодавство и због расплинутости и коришћења широких формулација у међународним документима што је све довело до екстезивних тумачења у националном праву у погледу бића појединих кривичних дела. Отварају се проблеми казуистичког приступа, облика интернационализације кривичног права која је неприхватљива.

У овом делу рада се, некако природно, намеће питање хармонизације, усклађивања националног законодавства са међународним уговорима. Тако посредно долазимо и до проблема интернационализације кривичног законодавства. Процес имплементације појединих одредби међународних уговора се често правда интернационализацијом тј. чини се под плаштом интернационализације која је најчешће „насилна“. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*²⁴⁴ истиче да је насилно оно што је „вештачки, неприродно направљено, исконструисано, постигнуто са циљем да делује ефектно“.

Ова дефиниција нам импутира барем две теме за размишљање. Једна се односи на питање да ли је издвајање појединих облика насиља као засебних кривичних дела вештачки и неприродно, и друга, је питање побуђивања

²⁴⁴ Речник српскохрватског књижевног и народног језика, *op. cit.*, стр. 398.

интересовања јавности и начина на који се то ради јер на лаике и широке народне масе је релативно лако деловати колумнама и прилозима чији циљ управо и јесте поопштена казнена политика у појединим областима. Најгора ситуација управо јесте када се делује на формирање мишљења у јавности да је потребно увођење нових кривичних дела, из популистичких разлога, најчешће ради убирања јефтених политичких поена, иако одговарајуће инкриминације већ постоје.

Насиље у породици као засебно кривично дело је уведено у кривично законодавство Републике Србије у марту 2002. године.²⁴⁵ Да ли су пре тога чланови породице били незаштићени? Наравно да нису. Постоји и сада, а и тада је постојао читав низ кривичних дела која веома лепо „покривају“ сваки елемент инкриминације насиља у породици.

Поставља се питање да ли поступити по принципу „*родило се ваља га љутити*“ или, ипак, размишљати у правцу његове модификације која би била примеренија нашој кривичноправној теорији и традицији.

Милан Шкулић истиче да насиље у породици ипак треба да остане у нашем кривичноправном систему као посебно кривично дело, јер би се вероватно схватило као лоша порука ако би се такво кривично дело формално елиминисало из Кривичног законика, али га не треба непотребно компромитовати претераним ширењем појма члана породице.²⁴⁶

Зоран Стојановић указује да се инкриминисањем насиља у породици даје комплексна кривично-правна заштита али да ипак извесну сумњу у погледу прописивања једне овакве инкриминације побуђује аргумент да у случајевима када је дошло до драстичног погоршања односа у једној породици, таква породица не може ни да опстане.²⁴⁷

Када је у питању популистичко деловање посебно је занимљива расправа *Панова* где он указује на лако креирање ставова људи. Наиме, истиче он ако је тзв. јавно мњење (*о неспонтаности креирања јавног мњења, о режираној спонтаности, о „дресираним медијима“ пише Ноам Чомски*) индикатор моралне забринутости, мере ангазоване хуманости, поставља се питање и квантума и

²⁴⁵ Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.

²⁴⁶ М. Шкулић, „Кривично дело насиља у породици“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет, Београд, 2012б, стр. 85.

²⁴⁷ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 572.

дубине/искрености/непозерства тема које се актуелизују. Зашто постоји морална тупост, равнодушност, ћутање водећих медијских кућа о чињеници да је у неким државама последица – одговор на трагедију/узрок за 290 пута богатији од почетних жртава које су „инспирисале хуманитарну интервенцију“? Која теорија морала објашњава нужност моралности у сфери узрока, а аморалност, нехуманост у сфери последица? Како се постиже манихејска хармонија хиперсензитивности моралних, племенитих и независних медија и њихове логистике, с једне стране, и апсолутне атрофије морала, с друге стране?²⁴⁸

Драгана Коларић сасвим оправдано примећује да треба, када је реч о интернационализацији кривичног законодавства, правити разлику између њене две врсте, и да као последицу тога уочавамо два опортунa става. Први облик интернационализације, који наилази на критике, подразумева уједначавање позитивног кривичног права путем имплементације одредаба међународних извора. У ствари, данас претежно доминира дуготрајан и перманентан процес имплементације одговарајућих чланова међународних уговора, али и усаглашавање са правном тековином ЕУ. Други начин, који има много дужу традицију, подразумева интернационализацију науке кривичног права у којој се претежно заговара одређена универзалност. Она даље примећује, да што се стања у Србији тиче може се запазити да је до интернационализације кривичног законодавства више дошло под утицајем преузетих обавеза из одређених међународних уговора, него под утицајем науке кривичног права. Кривични законик Србије обилује кривичним делима код којих је у неколико последњих измена и допуна криминална зона проширена (тако нпр. код кривичних дела примање и давање мита криминална зона је проширена и на подмићивање страних службених лица под утицајем ратификованих међународних уговора-Кривичноправне Конвенције о корупцији Савета Европе и Конвенције за борбу против корупције Уједињених Нација) или су унете поједине нове инкриминације у Посебни део након ратификације међународних уговора.²⁴⁹ Према томе, процес глобализације, до којег долази делом због убрзаног протока информација, све веће

²⁴⁸ Види: С. Панов, 2012а, *op. cit.*, стр. 36.

²⁴⁹ Д. Коларић, “Концепцијске новине у Кривичном законнику Србије и адекватност државне реакције на криминалитет“, текст у зборнику „Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет“ (ур. Станко Бејатовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2015а, стр. 16.

фреквенције људи и делимично дејством мултинационалних тела и корпорација²⁵⁰, у Србији, углавном, подразумева интернационализацију кривичног законодавства под утицајем преузетих обавеза из одређених међународних уговора, него под утицајем науке кривичног права. Због тога се поставља питање да ли се нове инкриминације, иако им се могу упутити извесне критичке примедбе, могу оценити као даље усавршавање кривичног законодавства Србије или интернационализација није у потпуности била добровољни процес, већ у одређеним моментима политичка одлука, услов за приступање одређеним регионалним и међународним организацијама.²⁵¹

Очигледно је кривично дело насиље у породици уведено из одређених „помодних“ разлога, а вероватно и под утицајем разних експерата и „експерата“, па и својеврсних лобија, који су инсистирали на томе, тврдећи да се само тако могу заштити жртве од насилника и сл.²⁵² Ради се о облику интернационализације кривичног законодавства до којег је дошло под утицајем преузетих обавеза из одређених међународних уговора а не под утицајем науке кривичног права.

Тог кривичног дела нема у многим европским државама, као на пример у Немачкој, што наравно не значи да тамо нема насиља у породици, нити да се насилници не кажњавају, као ни да се жртве таквог насиља не штите, јер насиље у породици у основи и није кривичноправни појам, већ се више ради о криминолошко-феноменолошком појму, слично као што је то и иначе, случај када су у питању „кривична дела са елементима насиља“.²⁵³

Начин на који је кривично дело насиље у породици нашло своје место у Кривичном закону нам пуно говори о квалитету саме инкриминације и потреби њеног постојања у КЗ. Ушло је „путем амандмана“, а не по „регуларној“ односно „редовној“ процедури, која по правилу, ипак подразумева значајно виши ниво квалитета у формулисању конкретне инкриминације.²⁵⁴

²⁵⁰ М. Cavadino, J. Dignan, *Penal Systems-a comparative approach*, Sage Publications Ins, London, 2006, стр. 3.

²⁵¹ Д. Коларић, 2015а, *op. cit.*, стр. 17.

²⁵² М. Шкулић, 2012а, *op. cit.*, стр. 68.

²⁵³ *Ibidem.*

²⁵⁴ И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 128.

Интересантно је, иначе, да наша држава ретко користи до сада легитимно право да приликом ратификације међународних уговора стави резерве на неке одредбе што се аутоматски рефлектује и на кривично законодавство.²⁵⁵

Такође, појављује се проблем који многи не примећују или бар не на први поглед, а то је чињеница да се усклађивање са међународним уговорима истиче као имератив.

Најгори могући епилог процеса интернационализације је када услед брзоплетости и нестручних превода и методе директног преузимања појединих одредби нанесемо пуно штете кохерентности правног система. Због тога је све чешћа појава да елементи бића нових кривичних дела нису прилагођени домаћој терминологији и општим институтима, садрже нејасне и широке формулације што све генерише неколико проблема. Прво, општи циљ хармонизације је и унификација појединих одредаба, па стога лош квалитет законских одредби може да угрози и међународну сарадњу, што је непожељно и у супротности је са самом сврхом међународне регулативе. Даље, оно што је важније, широке и непрецизне формулације могу довести у питање једно од основних начела кривичног права *nullum crimen nulla poena sine lege*.²⁵⁶

Због тога, колико год је то могуће, треба заступати интернационализацију, не путем међународних уговора, него путем интернационализације

²⁵⁵ Као потврда става да не треба увек безрезервно прихватати ставове међународне заједнице изражене кроз одредбе појединих међународних уговора сведочи и следећа анализа. GET, односно евалуациони тим GRECO-а у извештају за Србију истиче потребу да све врсте поклона или какве друге користи буду покривене Кривичним закоником у мери у којој би такве користи биле од утицаја на деловање јавних, државних службеника. Нагласили су да, иако извесни ситни поклони могу бити друштвено прихватљиви, у Кривичном законнику се мора примењивати критеријум нетолеранције на овакве поклоне. У извештају са објашњењима који је донет уз Кривичноправну конвенцију о корупцији даје се значење термина употребљених у Конвенцији. Објекат радње према Конвенцији је "незаслужена корист" (текст у КЗ-у као објекат радње означава "поклон или какву другу корист"). Те користи су обично имовинске али могу бити и неимовинске природе. Оно што је важно јесте да учинилац кривичног дела буде у бољем положају него што је био пре извршења кривичног дела и да нема право на ту бенефицију. Такве бенефиције могу подразумевати, на пример, новац, одморе, позајмице, храну и пиће, брже напредовање у каријери итд. „Незаслужена корист“ у смислу Конвенције треба да буде протумачена као она корист коју прималац нема законско право да прихвати или прими. За ауторе Конвенције, „незаслужена корист“ не обухвата бенефиција дозвољене законом или административним прописима, као и ситне поклоне, поклоне веома ниске вредности или друштвено прихватљиве поклоне. Види: Groupe of States against corruption, *Third Evaluation Round, Evaluation Report on the Republic of Serbia-Incriminations* (ETS 173 and 191, GPC 2), Adopted by Greco at its 48 th Plenary Meeting (Strasbourg, 27 September – 1 October 2010), стр. 16. Више о томе: Д. Коларић, „Реформа кривичног законика Републике Србије у области сузбијања корупције“, текст у зборнику „Реформа кривичног права“ (ур. Г. Илић), Удружење јавних тужилаца Србије, Копаоник, 2014б, стр. 129.

²⁵⁶ Д. Коларић, 2015а, *op. cit.*, стр. 18.

кривичноправне теорије што оставља довољно широк простор свакој земљи да пронађе решење које одговара њеним приликама и потребама. Хармонизација са европским стандардима треба да се чини суптилно и рафинирано кроз приближавање прописима и решењима у кривичном законодавству европских земаља. Такав процес интернационализације је пожељан и прихватљив према схватањима великог броја теоретичара са европског поднебља.

Када су у питању одредбе међународних уговора (Конвенције), где је степен обавезности највећи, морамо пажљиво да прочитамо све њихове чланове. Битно је и тумачење међународних извора тј. није исто да ли пише „државе ће...“ или „државе могу...“ или „државе ће озбиљно размотрити...ако то није у супротности са њиховим правним системом...“.²⁵⁷ Даље, када су у питању Резолуције знамо да нису обавезујуће, али, у једном ширем смислу, ако пођемо од позиције наше земље у међународној заједници и њеног будућег статуса потребно је да такве врсте међународних аката уважавамо. Чак и тада морамо да избегнемо погрешна тумачења. Међународни правници би нам могли замерити да се држимо начела законитости чврсто, да смо ригидни и да не остављамо простора за флексибилност, да можемо да не уважајемо декларације, резолуције али да то онда нарушава државно правни положај у међународној заједници. Све у свему то је једно политичарање на које, ипак, не смемо остати у целини глуви.²⁵⁸

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици Савета Европе у делу који се односи на материјално кривично право садржи углавном унификоване синтагме по којима се стране уговорнице „обавезују“ да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да понашање, које се састоји у ..., буде инкриминисано. Због тога се поставља питање потребе постојања засебне, рогобатне инкриминације насиља у породици када се већ ради о радњама које су покривене осталим одредбама Кривичног

²⁵⁷ Тако нпр. *Конвенција Уједињених Нација за борбу против корупције* предлаже да се *размотри* увођење у кривично законодавство новог кривичног дела "Незаконито богаћење" уколико то није у супротности са уставно-правним поредком земље потписнице (али не и да га обавезно уведу). Република Србија је ратификовала *Конвенцију Уједињених Нација против корупције*. Конвенција је у Републици Србији ступила на снагу 30. октобра 2005. године. Види: Службени лист СЦГ, *Међународни уговори*, бр. 12/2005.

²⁵⁸ Д. Коларић, „Концепцијске новине у општем делу Кривичног законика Србије и нормативни аспект адекватности државне реакције на криминалитет“, текст у зборнику „Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму VI“ (ур. В. Цветковић, М. Поповић, Т. Кесић, Ж. Никач), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015б, стр. 57-58.

законика. У последњем периоду се актуелизују и друге одредбе Истанбулске конвенције и то посебно силовање без принуде, прогањање и сексуално узнемиравање и њихова имплементација у национално законодавство. Тако нпр. Конвенција, као што смо већ видели, код силовања у први план ставља недостатак пристанка приликом предузимања сексуалног чина, а не принуду па се поставља питање како то усаглашавање спровести и да ли је оно неопходно? Ако би се и прихватило ново кривично дело *de lege ferenda* које би инкриминисало предузимање обљубе и са њом изједначеног чина без пристанка лица према коме се предузима казна би морала да буде значајно блажа јер нема принуде.²⁵⁹

Од посебног значаја за реформу су и *Директиве ЕУ и Оквирне одлуке* Савета ЕУ. *Оквирне одлуке Савета ЕУ* имају за циљ усклађивање законодавства држава чланица. Оне обавезују државе у погледу резултата које треба да остваре, али препуштају државама да одаберу облик и метод којим ће остварити постављени резултат. Оне се примењују тек након имплементације у националном законодавству што јасно произилази из члана 34. Уговора о оснивању ЕУ.

Директиве стварају обавезе само држави којој су упућене и то само у погледу резултата који она мора постићи. Сам избор начина спровођења препуштен је државама.²⁶⁰

Тако нпр. Европски парламент и Европски савет предложили су Директиву, којом би жртвама породичног насиља било омогућено да задрже место свог пребивалишта у ЕУ, чак и после развода од супружника који је грађанин ЕУ.²⁶¹

Што се тиче *Резолуција и Препорука* о њиховом значају смо говорили у претходном делу.

Треба приступити усаглашавању али, ипак, оставити довољно широк простор да Србија пронађе оно решење које одговара њеним приликама и потребама. У процесу придруживања треба избећи потенцијална условљавања и

²⁵⁹ Многобројне дилеме постоје и код питања инкриминисања прогањања и сексуалног узнемиравања. Мада неке западноевропске државе, које немају насиље у породици као засебно кривично дело, имају прогањање. Нпр. Немачка од 2007. године у параграфу 238.

²⁶⁰ Уговор о оснивању европске заједнице, члан 249. ст. 3.

²⁶¹ Чл. 13, ст. 2. Предлога Европског парламента и Директиве Савета о праву грађана Европске уније и чланова њихових породица да се слободно крећу и настањују унутар територије држава чланица (СОМУ2001/0257), *Official Journal* C 270 E, од 25.9.2001. године.

ситуације у којима вам се сервирају решења која морате да прихватите, када кривично право постаје талац политике и инструмент у рукама владајућих структура. Свака држава треба да сачува кохерентност свог правног система који треба да следи уставне принципе. То са друге стране значи, да не треба тврдоглаво инсистирати на посебности националног правног система²⁶², јер посебност сама за себе не представља неку вредност, што се може уочити у бројним случајевима, него кривично законодавство треба да представља кохерентан систем који следи уставне принципе и обезбеђује ефикасан и ефикасан рад државних органа.

3.5. Пракса Европског суда за људска права

Европски суд за људска права заступа становиште да држава није дужна само да обезбеди одговарајући правни оквир за борбу против насиља у породици већ да треба да осигура његово ефективно спровођење и да међународна пракса снажно сугерише да кривично гоњење учинилаца насиља у породици треба да се врши ако постоји довољно доказа и када жртва насиља повуче кривичну пријаву или одустане од ове.

Дакле, Европски суд за људска права полази од тога да су државе одговорне за неспречавање активности које представљају насиље у породици а догађају се на њеној територији. Он има надлежност да контролише рад државних органа и процењује да ли је држава предузела све мере да би спречила насиље у породици, као и да ли је спроведен одговарајући судски поступак.

²⁶² Сетимо се само кривичних дела корупције. Наиме, стање које смо имали пре ступања на снагу Кривичног законика Србије, које се огледало у паралелном постојању посебне главе Кривичног закона Србије која се звала "Кривична дела корупције" и одговарајућих инкриминација чији је циљ сузбијање корупције у групи кривичних дела против службене дужности, може се окарактерисати као, најблаже речено, атипично и неприхватљиво. Прво, због самог назива главе који се не везује за заштитни објекат. Друго, опис ових кривичних дела се углавном подударало са постојећим што је довело до непотребног дуплирања инкриминација и озбиљних проблема у пракси при разграничењу између новописаних и постојећих кривичних дела. Ако је мотив законодавца био да се поштре казне то се могло учинити допунама постојећих решења. Треће, такав казуистички приступ је неприхватљив када су у питању кривичноправне норме. Четврто, користио се термин корупција у називу главе и у називу појединих кривичних дела, а да га при томе није било у законском опису појединих кривичних дела, нити је он уопште прецизиран. Мада, такав казуистички приступ није стран ни данас. Погледајмо инкриминације насилничког понашања, насилничког понашања на спорској приредби или јавном скупу и насиља у породици (што ме мало подсећа на корупцију у здравству, просвети, правосуђу итд...). Више о томе: Д. Коларић, 2015б, *op. cit.*, стр. 59.

Насиље у породици или како се још назива "насиље у тишини"²⁶³ није посебно регулисано *Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода*, али то не значи да се Европски суд за људска права у својој пракси није сусретао са овим проблемом. Наиме, овом питању најчешће се може прићи са аспекта члана 8. Конвенције (право на поштовање породичног живота). Међутим, и остали чланови Конвенције били су у фокусу Суда, када се радило о случајевима породичног насиља. Тако је пред Судом било више случајева у вези са повредом члана 2. (право на живот), члана 3. (забрана мучења), члана 4. (забрана принудног рада), члана 6. (генерално право на фер суђење) или чл. 13. (право на делотворно правно средство) и 14. (забрана дискриминације) Конвенције.²⁶⁴

Конвенција не предвиђа изричито право на заштиту од насиља у породици, па према томе, ни одговарајуће дужности државе у овом погледу. С друге стране, водећи рачуна о еволуцији међународног права у погледу права човека у последње време, може бити интересантно видети да ли се може и како заштити појединац, члан породице, посредно, системом европске конвенцијске заштите, од сваког насиља које је учињено од стране неког члана породице. Одговор на ово питање се може наћи у пракси Европског суда за људска права, чија је основна надлежност да одлучује о питањима тумачења или примене Конвенције. Обраћање грађана држава уговорница овом Суду подразумева да су исцрпљена правна средства заштите пред националним судовима „будући да механизам заштите устројен Конвенцијом има супсидијеран карактер у односу на систем националних гаранција права човека“.²⁶⁵

²⁶³ На сличан начин размишља и *Зоран Поњавић* који истиче да је насиље у породици тешко открити јер то подразумева продирање у интиму породичног дома, поготово што су традиционално и према „либералној“ концепцији, права човека конципирана као заштита индивидуе од свих мешања државе у приватну „неповредиву“ сферу. На овој концепцији је заснована и Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Конвенција), која је данас темељ заштите људских права и слобода у Европи. Питање је, међутим, да ли се њоме може обезбедити и заштита појединаца у случају насиља у породици? Види: З. Поњавић, „Одговорност државе за насиље у породици према Конвенцији о људским правима“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет, Београд, 2012, стр.149.

²⁶⁴ Параграф лекс, приступљено дана 15.05.2015.

²⁶⁵ З. Поњавић, 2012, *op. cit.*, стр. 150.

Када је у питању повреда права на живот тј. члана 2. Конвенције најзначајнији случајеви су свакако *Опуз против Турске*²⁶⁶ и *Томашић против Хрватске*.²⁶⁷

У оба случаја Суд је нашао да су државе криве јер њихови органи нису адекватно поступали у случајевима породичног насиља који су довели до смртног исхода. У тим пресудама донетим 2009. године поводом случајева породичног насиља са смртним исходом, Томашић против Хрватске и Опуз против Турске, донете су осуђујуће пресуде против поменутих држава. Европски суд за људска права у Стразбуру је стао на становиште да постоји одговорност држава у случајевима породичног насиља због непредузимања одговарајућих радњи и мера од стране надлежних државних органа.

У случају *Томашић против Хрватске*, М.М. је од јула 2005. претио да ће своју бившу супругу, ако му се не врати, разнети бомбом, као и њихову заједничку кћер. Како је ту претњу понављао и у Центру за социјали рад, као и током кривичног поступка који се водио против њега због породичног насиља, осуђен је на казну затвора од пет месеци и меру обавезног психијатријског лечења. У августу 2006. након 45 дана од изласка из затвора, убио је из пушке своју бившу супругу, њихову заједничку кћер којом приликом је извршио и самоубиство. Најближи сродници убијене жене тужили су државу Хрватску Суду за људска права у Стразбуру који је донео осуђујућу пресуду против Хрватске.

У случају против *Опуз против Турске*, Х.О. је у периоду 1995-2002 шест пута озбиљно напао своју супругу и/или њену мајку, укључујући при том и наношење тешких телесних повреда опасних по живот. Истрага је три пута обустављана због повлачења тужбе жене, а два пута због недостатка доказа. Случај је резултирао убиством женине мајке од стране Х.О. из ватреног оружја. Убиство је резултат вишегодишњег насиља, мирења под принудом (које је обично резултирало повлачењем кривичне пријаве) и поновног насиља. Након спроведеног поступка Европски суд за људска права једногласно је одбацио све приговоре Турске у поступку, те пресудио да је Турска повредила чланове 2, 3 и члан 14. У вези са члановима 2. и 3. Европске конвенције о људским правима (право на живот, забрана мучења и забрана дискриминације).

²⁶⁶ Предмет *Опуз против Турске*, Апликација бр. 33401/02, Пресуда од 09.06. 2009.

²⁶⁷ Предмет *Томашић против Хрватске*, Апликација бр. 46598/06, Пресуда од 25.01. 2009.

Суд је тим пресудама пре свега недвосмислено потврдио позитивне обавезе државе које се тичу заштите свих лица која се налазе под њеном влашћу, а која трпе или би могла трпети насиље или други облик нечовечног и понижавајућег поступања. Право на заштиту права на живот и заштиту од мучења спада у перемпторне правне норме, *ius cogens* и захтева од држава адекватне активности у погледу истраге и кривичног гоњења таквих дела. Одговорност је државе да обезбеди ефикасно спроведену истрагу и кривично гоњење учиниоца.

Суд је, такође, јасно и недвосмислено изразио становиште да у предметима који се односе на смрт у околностима из којих би могла произаћи одговорност државе, власти морају деловати на властиту иницијативу чим сазнају за конкретан случај. Суд је констатовао да немоћ државе да ефикасно спречи родно засновано насиље представља облик дискриминације жена. Државе су одговорне када пропусте да са дужном пажњом спрече насиље над женама, као и да истраже, кривично гоне и казне то насиље.

Не треба испустити из вида и чињеницу да је Суд нагласио потребу да држава, односно јавни тужилац, настави гоњење учиниоца кривичног дела које је по карактеру породично насиље, иако се жртва повукла из поступка, односно одустала од кривичног гоњења. По мишљењу Суда, држава мора да посвети дужну пажњу чињеници да се жртва из поступка често повлачи против своје воље и под претњом учиниоца. Важна је и констатација Суда да међународна пракса препознаје више разних обавезних актера, а не само жртву, који имају дужност да пријаве и иницирају истрагу у случајевима породичног насиља.

Ова пресуда представља прекретницу у случајевима породичног насиља. Суд је јасно утврдио које су обавезе државе у вези са случајевима у којима је дошло до породичног насиља. Посебно је важан закључак Суда да родно засновано насиље представља облик дискриминације, што је већ било предмет разматрања пред Комитетом Уједињених нација за уклањање свих облика дискриминације жена (CEDAW), који је то оценио и као кршење једнакости пред законом, без обзира на одсуство намере. Нарочито је значајан закључак Суда у вези са питањем прихватљивости представке. Наиме, Суд је сматрао да случајеви породичног насиља представљају трајне ситуације (јер насиље се непрестано понавља), због чега се ради о континуираном кршењу Конвенције, па приговор

Турске о непоштовању рока од шест месеци за поједине радње у конкретном случају, Суд није прихватио.

У погледу повреде члана 3. Конвенције можемо поменути пресуду у случају *A. против Уједињеног Краљевства*.²⁶⁸ Ту је оспорен концепт „разумног кажњавања“ од стране родитеља. Септембра 1998. суд је у случају против Уједињеног Краљевства једногласно закључио да је телесно кажњавање дечака (стални ударци баштенским штапом) од стране очуха представљало понижавајуће кажњавање, што је супротно члану 3. Европске конвенције о људским правима. Претходно је тужба пред надлежним судом Уједињеног Краљевства била одбијена уз образложење да је у питању било „разумно кажњавање“. Европски суд је закључио да је влада Уједињеног Краљевства одговорна што је домаћим законом дозволила „разумно кажњавање“, а није обезбедила одговарајућу заштиту деце. Суд је наложио Уједињеном Краљевству да плати надокнаду од 10 000 фунти стерлинга дечаку који је стално трпео ударце баштенским штапом. У предмету *A. против Уједињеног Краљевства*, у пресуди се цитирају чланови Конвенције УН о правима детета, укључујући и члан 19, којим се од држава захтева да заштите децу од „свих облика физичког и менталног насиља“ док су под старатељством родитеља и других. Суд је био мишљења да члан 3, у разматрању заједно са чланом 1, налаже држави да предузме мере којима ће обезбедити да лица не буду изложени мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, укључујући и злостављање које се врши у приватној сфери. Суд је нагласио: "*Посебно деца и остале угрожене особе имају право да добију заштиту од државе у виду ефикасне одбране од тако озбиљних престапа против личног интегритета*".

У пресуди *S.W. против Уједињеног Краљевства*²⁶⁹ и *C.R. против Уједињеног Краљевства*²⁷⁰, такође, се указује на неадекватно законодавство у области породичног насиља, овога пута у случајевима силовања. Тако су две пресуде *S.W.* и *C.R.* против Уједињеног Краљевства донете по представкама

²⁶⁸ Предмет *A. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 100/1977/884/1096, Пресуда од 03.09.1998.

²⁶⁹ Предмет *S.W. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 20166/92, Пресуда од 22.11.1995.

²⁷⁰ Предмет *C.R. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 20192/92, Пресуда од 22.11.1995.

двојице енглеских држављана. Они су сматрали да је њихова осуда од стране енглеског суда за покушај силовања својих супруга противна одредби члана 7. Конвенције, којом се пружа заштита од ретроактивне примене кривичних закона, будући да такво њихово понашање није било инкриминисано као кривично дело у време извршења. Суд, међутим, констатује да „треба напустити неприхватљиву идеју да муж не може бити гоњен због силовања властите супруге јер то није у складу не само са цивилизацијским појмом брака, већ нарочито са основним циљевима Конвенције чија је суштина у поштовању достојанства и људске слободе“.²⁷¹

Позивање на поступање супротно члану 4. Конвенције долази до изражаја у случају *Силиадин против Француске*.²⁷² Ту се суд бавио питањем да ли су француске власти испуниле своју обавезу из позитивног права у вези са санкционисањем принудног рада. Упркос препоруци Парламентарне скупштине Савета Европе 1523(2001), да би државе требало у свом кривичном законодавству да регулишу принудни рад у домаћинству, Суд је са жаљењем констатовао да ниједна од држава чланица Савета Европе то није учинила, тако да је Француска читав случај свела на питање грађанске одговорности, па је Суд у пресуди од 3.5.2005. године утврдио да је прекршен члан 4. Конвенције. Случај се тичао петнаестогодишње девојчице из Тогоа, која је од стране једне породице, а уз пристанак њеног оца, доведена у Париз у циљу стицања образовања и добијања потребних папира за останак у Француској. За узврат, она је требало да ради у домаћинству код тих људи. Међутим, убрзо по доласку она је од стране породице којој је била поверена "изнајмљена" на рад у домаћинству код друге породице и тада јој је одузет пасош од стране породице код које је дошла да ради. Она је код те породице проводила по 15 часова на раду и чувању деце, сваког дана, без икакве плате (добила је за неколико година боравка само једну новчаницу од 500 франака, што одговара вредности од око седамдесетак евра) и уз сталну претњу да уколико напусти ту породицу ризикује да буде пријављена да илегално борави у Француској. Изнети пример сведоче о важности коју Суд придаје потреби да се пружи заштита жртвама. С тим у вези су позитивне обавезе за државе да заштити жртве, при чему је од велике важности успостављање одговарајућег законског

²⁷¹ З. Поњавић, 2012, *op. cit.*, стр. 156.

²⁷² Предмет *Силиадин против Француске*, Апликација бр. 73316/01, Пресуда од 21. јула 2005.

оквира, примена адекватних превентивних мера оперативног карактера и дужност сарадње и координације међу државним органима у заштити. У свим случајевима који су наведени, поред евидентне пасивности домаћих органа, изостао је неки од побројаних аспеката (одговарајући законски оквир, превентивне мере и координацију због чега је Суд утврђивао повреду људских права).

Дакле, породица којој је она била изнајмљена је користила услуге оштећене у периоду од јула 1995. до јула 1998. године користили без накнаде или уз накнаду која је била у очигледној несразмери са извршеним радом, користећи рањивост особе у питању и стање зависности у коме се она налазила. Такође, држали су је у животним и радним условима којима се крши људско достојанство. Првостепени суд је осудио господина и госпођу Б. на по дванаест месеци затвора и одредио новчану казну у износу од 100 000 франака као и обавезу да госпођици Силиадин исплате 100 000 франака на име накнаде штете. Апелациони суд је господина и госпођу Б. ослободио свих оптужби. Госпођица Силиадин је због тога поднела представку Европском суду за људска права.

У погледу повреде члана 8. Конвенције значајан је случај *Е.С. и други против Словачке*.²⁷³ Овај случај указује на то да је породично насиље често сакривано од јавности и да се истина сазнање тек накнадно, у поступку развода брака. У конкретном случају радило се о физичком злостављању подносиоце и деце, као и сексуалном злостављању једне ћерке. Након две године суђења муж подносиоце представке бива осуђен на четири године због насиља у породици и сексуалног злостављања једне ћерке. Независно од ове осуде, једина мера која је могла да се одредити према супругу подносиоце представке, према словачком закону у циљу спречавања насиља била је мера да му се наложи да се "*уздржи од непримереног понашања*". Ова мера, од Суда је оцењена као неделотворна. Због чега Суд није прихватио приговор Словачке у вези са тим. С обзиром на већ добро установљену праксу у случају Опуз, Суд је у конкретном случају установио повреде чл. 3. и 8. Конвенције, због пропуста словачких власти да на адекватан начин заштите мајку и децу од насиља у породици.

²⁷³ Предмет *Е.С. и други против Словачке*, Апликација бр. 8227/04, Пресуда од 15. септембра 2009.

На повреду права на приватни живот у случају насиља у породици указано је и пресуди *А. Против Хрватске*.²⁷⁴ У овој пресуди Суд инсистира на томе да није довољно само постојање закона против насиља у породици већ је потребно да и држава (полиција и судство) спроводи и поштује закон. У овом случају радило се о представци разведене жене која је тврдила да је представници власти нису на одговарајући начин заштитили од породичног насиља, будући да је била непрекидно физички и психички малтретирана, заједно са дететом, од стране свог бившег супруга (Б). Ово је трајало више од две године и за то време она је више пута тражила помоћ од државних органа. Пред судовима је вођено више поступака у којима су изречене мере заштите од насиља у породици, укључујући његово затварање, као и мере психијатријског лечења. Неке од тих мера су реализоване (притвор и судске забране), док друге нису. Суд је осудио Хрватску за кршење права на поштовање приватног и породичног живота (чл. 8 Конвенције). И у овом случају је Суд поновио да се обавезе према овој одредби не односе само на државне активности као што су (нпр. да формира старатељске органе), већ и да примора државу да штити грађане од насиља у породици. У овом случају, Хрватска није, као прво, довољно пратила примену постојећег закона против насиља у породици. Суд сматра да би подносиатељица била боље заштићена од насиља бившег мужа да су органи власти сагледали укупну ситуацију уместо што се водило више различитих поступака. Само на тај начин би имали прави увид у све опасности и били у стању да на прави начин предузму адекватне мере. Поред овога, Суд напомиње да одређен број наложених мера није извршен, што све слаби циљ одвраћања на коме ове санкције почивају.²⁷⁵

Поступање супротно члану 13. Конвенције долази до изражаја у случају *Контрова против Словачке*.²⁷⁶ У овом предмету ради се о дугогодишњем физичком и психичком насиљу, од стране мужа подносиатељке представке, у коме је повучена кривична пријава, претходно поднета због тих аката. Неколико недеља након тога, муж подносиатељке убио је њихово двоје деце и самог себе. Суд је поводом овог случаја указао да је обавеза државе да има ефикасно кривично законодавство у циљу одвраћања од вршења овог типа кривичних дела.

²⁷⁴ Предмет *А. против Хрватске*, Апликација бр.55164/08, Пресуда од 14. октобра 2010.

²⁷⁵ З. Поњавић, 2012, *op. cit.*, стр. 159.

²⁷⁶ Предмет *Контрова против Словачке*, Апликација бр. 7510/04, Пресуда од 31. јула 2007.

Поред тога, неопходне су и превентивне оперативне мере у вези са тим. Наиме, власти би требало да предвиде ризик по живот у случајевима дугогодишњег породичног насиља и да предузму адекватне мере, које би од њих могле да се разумно очекују, да се тај ризик отклони или сведе на најмању могућу меру. Те мере би биле и мере покретања кривичног поступка одмах по пријему кривичне пријаве, поготово у случају дугогодишњег породичног насиља, као у конкретном случају. Штавише, у конкретном случају полицијски службеник је подносиољку посаветовао да измени пријаву, која се свела на мањи прекршај, што је касније резултирало убиством њене деце, чиме је прекршен члан 2. Конвенције, а због одсуства делотворног средства за овакве ситуације, утврђена је и повреда члана 13. Конвенције. С обзиром на утврђене повреде Конвенције, Суд се није посебно бавио повредама чл. 6. и 8. Конвенције, које су такође истакнуте у конкретном случају.

И на крају поменућемо кршење члана 14. Конвенције поново кроз случај *Опуз против Турске*. Наиме, у овој пресуди је констатовано кршење и члана 14, у комбинацији са члановима 2 и 3. Конвенције. Суд се у овом случају бавио родно заснованим насиљем (дискриминацијом жена). У овој пресуди, која се може сматрати преседаном, Турска је осуђена за повреду права на недискриминацију жене која није била заштићена у случају насиља у породици. Наиме, доказано је да је жена, жртва насиља, различито третирана у остваривању или уживању својих права што није било објективно и разумно оправдано чиме је учињена дискриминација на основу пола.²⁷⁷

Судије су на крају рекле да „Слабости државе у заштити жена од насиља у породици крше право на једнакост, чак и ако ти недостаци нису били намерни“. Заштита по члану 14. не функционише самостално, већ као додатак другим материјалним правима у Конвенцији. Његова сврха је да појединце заштити од дискриминације у уживању других, самосталних, права зајемчених одредбама Конвенције. У пракси Суда најчешће су одлуке о повреди овог права у комбинацији са правима из чл. 8 или 6. Конвенције.

²⁷⁷ 3. Поњавић, 2012, *op. cit.*, стр. 160.

II ДЕО: НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ ПРЕМА КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ СРБИЈЕ

Треба нагласити да је насиље у породици као посебно кривично дело уведено у кривичноправни систем наше државе 2002. године²⁷⁸ изменама и допунама Кривичног закона РС.²⁷⁹ У групу кривичних дела против брака и породице додат је члан 118а „Насиље у породици”. То не значи да до тада насиље над члановима породице није кажњавано у нашем законодавству. На учиниоце таквих дела могле су се применити бројне друге класичне инкриминације, а чињеница да је насиље учињено према члану породице могла се узети као отежавајућа околност.

Историјски посматрано, још је *Казнителни законик за Књажевство Србију из 1860. године* у параграфу 176. код кривичног дела лаке телесне повреде прописивао заштиту крвних сродника по усходној линији од намерног злостављања док се чињеница да је извршилац сродник по крви у односу на оштећеног у нисходној линији „сматрала као отежавајућа околност”. Поред отежавајуће околности Законик прописује врло оштре казне за учиниоца – кривца, како за само злостављање, тако и у случају повреда нанетих крвном сроднику у усходној линији. Иста казна предвиђена је у ставу два за саучеснике, тако што се одређује: „Тако исто да се казне саучесници који са злостављаним у истом одношају сродства стоје”.²⁸⁰

Кривични законик Краљевине СХС из 1929. године као засебно кривично дело инкриминише злоставу деце у параграфу 294.: „Родитељи, хранитељи, стараоци и уопште они којима је поверено старање о личности детета, ако ово запусте или прекорачујући своје право кажњавања злостављају дете које је под њиховом влашћу или надзором, казниће се казном строгог затвора уколико та

²⁷⁸ Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.

²⁷⁹ Кривични закон РС, *Службени гласник РС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91- одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, &7/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002- испр, 80/2002-др закон, 39/2003 и 67/20.

²⁸⁰ Д. Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Giordano Bruno, Градина, 1991, стр. 232.

радња не прелази у теже кривично дело“. Радња „запустити дете“ је радња нечињења, која се састоји у неизвршавању прописаних дужности у погледу чувања, издржавања и васпитања деце. Ради се, дакле, о облику овог кривичног дела са бланкетном диспозицијом. Под злоставом се подразумевало „предузимање радњи према другоме у намери да га кињи, да га мучи, да га натера да осети, било у телу, било у души, извешан бол, извесну nelaгодност, без намере да му нанесе повреду тела или наруши здравље, па се то и оствари, онда он њега злоставља и таква се радња сматра за противправну“.²⁸¹

Кривични законик ФНРЈ, кривичноправну заштиту од насиља унутар породице директно је пружао малолетницима, инкриминишући кривично дело „Злостављање и запуштање малолетника“.²⁸²

Кривични закон СРС из 1977. године, кривичним делом „Запуштање и злостављање малолетног лица“,²⁸³ на идентичан начин као и КЗ ФНРЈ инкриминише ово понашање. Ово кривично дело предвиђено је у сличној форми и у Кривичном законнику Србије (члан 193)²⁸⁴, само је за тежи облик запрећена строжија казна затвора.

Брак и породица као институције у савременом друштву имају изузетан значај за успостављање нормалних односа у друштву и развој нових генерација. Иако брачни и породични живот спадају у сферу интимности у коју законодавац не треба много да улази, ипак је извесно законско регулисање нужно пре свега да би се брак и породица као институције друштва заштитиле.²⁸⁵ Нормативна регулатива брачних и породичних односа примарно подразумева примену одговарајућих уставноправних, породичноправних, грађанскоправних и административних односа. Супсидијарно, брак и породица штите се кривичним правом.²⁸⁶ У склопу тога и кривичноправна заштита се појављује као нужна у случајевима најтежих облика кршења прописа о браку и породици и повређивању како самих институција брака и породице, тако и заштите припадника брачне и

²⁸¹ Л. Урошевић, *Кривични законик Краљевине СХС са коментаром*, Државна штампарија, Београд, 1929, стр. 295.

²⁸² Кривични закон ФНРЈ, *Службени лист ФНРЈ*, бр.13/51.

²⁸³ Кривични закон СРС, *Службени гласник РС*, бр. 26/77, члан 118.

²⁸⁴ Кривични законик РС, *Службени гласник РС*, бр.85/2005,88/2005-испр.,107/2005-испр.,72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

²⁸⁵ Ђ. Ђорђевић, *Кривично право - посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 93.

²⁸⁶ З. Стојановић, Н. Делић, *Кривично право - посебни део*, Београд, 2013, стр. 94.

породичне заједнице и добрих односа међу њима.²⁸⁷ У сфери брачних односа кривичноправна заштита је обезбеђена једино начелу моногамности брака. Кривичноправна заштита породице функционише искључиво у односу на њене најосетљивије чланове попут деце, малолетних лица и малолетника или других лица која нису у стању да се сама о себи старају, као и када су у питању тежи облици угрожавања или повреде појединих права која припадају корпусу права предвиђених одредбама породичног законодавства.²⁸⁸

Унутрашњу систематику кривичних дела из ове главе чини, према важећем Кривичном законнику Републике Србије (КЗ), једно кривично дело против брака - двобрачност и следећа кривична дела против породице - ванбрачна заједница са малолетником, одузимање малолетног лица, промена породичног стања, запуштање и злостављање малолетног лица, насиље у породици, недавање издржавања, кршење породичних обавеза и родоскрвњење (чланови од 187. до 197.).

За сва кривична дела против брака и породице релевантан облик кривичног дела је унишљај. Нехатни облик кривичног дела предвиђен је само у једном случају - приликом промене породичног стања (члан 192. став 2).²⁸⁹

Насиље у породици је смештено у групу кривичних дела против брака и породице и дефинисано чланом 194. КЗ речима:

(1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

²⁸⁷ Ђ. Ђорђевић, 2009, *op.cit.*, стр. 93.

²⁸⁸ З. Стојановић, Н. Делић, 2013, *op.cit.*, стр. 94.

²⁸⁹ *Ibidem.*

(4) Ако је услед дела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година.

(5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Као што смо приметили објекат заштите ове групе су брачни и породични односи. То би значило да се и насиљем у породици штите породични односи, али поставља се питање да ли су то само породични односи или су то и чланови породице.

Милан Шкулић тврди да када се мало пажљивије анализирају елементи конкретног кривичног дела, може се уочити да његов објект заштите, односно *заштићени објект*, није породица као таква, већ *члан породице*.²⁹⁰ Када је оптужени у односу на сваког од чланова породице предузео радње која свака за себе садржи елементе кривичног дела насиље у породици, у исто време и на истом месту користећи исте прилике као и са истим циљем због чега као такве чине једно природно јединство и целину, онда су све појединачне радње које је оптужени предузео према оштећенима само физички делови једног понашања оптуженог као чињеничног комплекса чији кривично-правни садржај се исцрпљује у правној квалификацији кривичног дела насиље у породици, имајући у виду да је објекат кривично-правне заштите у конкретном случају пре свега породица као друштвено добро, а посредно њени чланови (Пресуда Окружног суда у Ужицу, Кж. 143/2007 од 26.3.2007. године).

Као што смо већ напоменули, изменама и допунама Кривичног закона Србије (КЗ РС)²⁹¹, уведено је кривично дело „насиље у породици“. Ступањем на снагу КЗ²⁹², 01.01.2006. године, дошло је до промена, како основног бића кривичног дела, тако и запрећених казни. Тежи-квалификовани облици предвиђени чланом 118а КЗ РС из 2002. године су остали идентични и у члану 194. КЗ, с тим што је додат још један облик овог кривичног дела, којим се

²⁹⁰ М. Шкулић, „Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици - нека спорна питања и дилеме“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. М. Шкулић), Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр.11.

²⁹¹ Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС - ЗИД КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.

²⁹² Кривични законик РС - КЗ, *Службени гласник РС*, бр.85/2005.

санкционише кршење мера заштите од насиља у породици. Запрећене казне су у КЗ који је ступио на снагу 01.01.2006. године биле нешто блаже. Изменама КЗ 2009. године²⁹³ дошла је до изражаја оштрија казнена политика не само за ово кривично дело него и за низ других.

До измена првобитне инкриминације којом се санкционисало насиље у породици из члана 118а дошло је због бројних, уочених недостатака у пракси. Међутим, као што ћемо видети у даљем делу рада, ни ново законско решење није отклонило бројне недоумице.

2. КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У ПОЈЕДИНИМ ЗЕМЉАМА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Постоји неколико могућих начина кажњавања за насиље у породици. Први, обухвата државе које пружају заштиту постојећим инкриминацијама које су део укупног кривичног законодавства у конкретној земљи.

Тако нпр. *Кривични законик Немачке* нема посебне одредбе о насиљу у породици, што не значи да породичног насиља у Немачкој нема. Према владајућем схватању у Немачкој, насиље у породици је обухваћено диспозицијама других кривичних дела па није потребно његово издвајање у засебну инкриминацију (дела против живота и тела, слобода и права, полне слободе итд). Приликом одмеравања казне, чињеница да је дело учињено према члану породице може бити посебно узета у обзир. У складу са § 46 при одмеравању казне суд цени мотиве, циљеве учиниоца и вољу коју је испољио при извршењу дела.²⁹⁴

*Кривични законик Руске федерације*²⁹⁵, такође, не познаје насиље у породици као засебно кривично дело. Свака радња са елементима насиља учињена према члану породице се квалификује према већ постојећим одредбама КЗ-а, нпр. члан 111. КЗРФ (Умишљајно наношење тешке повреде по здравље). У КЗ Руске Федерације, у оквиру поглавља „Кривична дела против личности“, могуће је пронаћи одговарајућу инкриминацију и квалификовати радње усмерене

²⁹³ Закон о изменама и допунама Кривичног законика - ЗИД КЗ, Службени гласнику РС, бр. 72/2009.

²⁹⁴ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, Центар маркетинг, Београд, 1998, стр. 25.

²⁹⁵ А. И. Рарог, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Проспект, Москва, 2013, стр. 253-263.

против нпр. жена у породици, старијих лица, деце. Тако, члан 117. КЗ РФ (Злостављање) покрива и одговорност за породично насиље и састоји се у „наношењу физичке или душевне патње систематским наношењем удараца или другим насилним актима, које није резултирало последицама указаним у чл. 111. и 112 (члан 111 – Умишљајно наношење тешке повреде по здравље; члан 112 – Умишљајно наношење средње тешке повреде по здравље). У *Кривичном закону РФ* физичко насиље се одређује као реално или потенцијално наношење физичких повреда човеку (наношењем ударца, батинама, оружјем...). Важно је истаћи да Руси немају ни посебан закон о насиљу у породици, у којем би биле утврђене функције, права и обавезе органа за спровођење закона и специјалних служби за чување и успостављање права чланова породице. Да поменемо неке од чланова КЗ РФ који се најчешће примењују у ситуацијама кућног насиља: *члан 111. Наношење тешке повреде по здравље са умишљајем*²⁹⁶, *члан 112. Наношење средње тешке повреде по здравље са умишљајем*, *члан 115. Проузроковање лакше повреде по здравље са умишљајем*, *члан 116. Наношење удараца*, *члан 117. Злостављање*, *члан 119. Претња убиством или проузроковање тешке повреде по здравље*.

Други, могући пут сузбијања насиља у породици, подразумева увођење посебних квалификованих облика код појединих кривичних дела која су, по правилу, типична кривична дела са елементима насиља. Дакле, ако се ова кривична дела буду вршила према члановима породице (нпр. убиства, телесне

²⁹⁶ Погледајмо биће кривичног дела *Наношење тешке штете по здравље са умишљајем*: „1. Умишљајно наношење тешке штете по здравље, која је опасна по живот човека, или има за последицу губитак вида, говора, слуха или другог органа или његове функције, прекид трудноће, психичко растројство, оболење од наркоманије или токсикоманије, или је изазвала губитак опште радне способности најмање за једну трећину, или губитак професионалне радне способности, казниће се лишењем слободе у трајању од осам година. 2. Те исте радње извршене: а) у односу на лица или њему блиских лица у вези са остваривањем од стране тог лица службене дужности или извршењем друштвеног дуга; б) у односу на малолетно или друго лице, за које је извршилац знао да је у беспомоћном стању, уз суровост, изругивање или мучење жртве; в) на општеопасан начин; г) по унајмљивању; д) из хулиганских побуда; е) из политичких, идеолошких мотива, расне, националне или верске мржње или непријатељства због мржње или мржње у односу на неку друштвену групу; ж) с циљем да користи органе или ткива жртв, казниће се лишењем слободе у трајању до десет година, с ограничењем слободе у трајању до две године. 3. Дела предвиђена у члановима један или два овог члана, уколико су извршена: а) од стране групе лица, групе лица по претходном договору или организоване групе; б) у односу на два или више лица, казниће се лишењем слободе у трајању до дванаест година, с ограничењем слободе у трајању до две године. 4. Дела предвиђена у ставовима један, два или три овог члана, ако су из непажње изазвала смрт жртве, казниће се лишењем слободе у трајању до петнаест година с ограничењем слободе у трајању до две године. Види: А. И. Рарог, *op.cit.*, стр. 253.

повреде итд...) постојаће тежи облик кривичног дела. Такво решење има нпр. *Кривични законик Македоније*²⁹⁷, *Кривични законик Шпаније*²⁹⁸ и *Кривични законик Швајцарске*²⁹⁹ а до скоро га је имао и *Казнени закон Хрватске*.

Кривични законик Македоније инкримише насилне радње чланова породице, изменама кривичног законодавства 2004. године, на тај начин што код једног броја кривичних дела прописује квалификоване облике и то код: убиства, телесних повреда, тешких телесних повреда, принуде, противправног лишења слободе, угрожавања сигурности, подвођења на проституцију и сексуалног злостављања деце. Кривични закон садржи дефиницију насиља у породици и прописује теже казне ако се ова дела чине против чланова породице. У члану 122. КЗ Македоније, где се даје значење израза употребљених у закону, у тачки 21. се пружа дефиниција породичног насиља под којим се подразумева малтретирање, грубо вређање, угрожавање сигурности, телесно повређивање, сексуално или друго психичко или физичко насиље којим се проузрокује осећање несигурности, претње или страха према брачном партнеру, родитељима или деци или другим лицима која живе у брачној или ванбрачној заједници или заједничком домаћинству, као и према бившем брачном другу или лицу са којим има заједничко дете или се налази у блиским личним односима. Под породицом се подразумева брачни друг, ванбрачни друг, деца, родитељи, браћа и сестре и друга родбина са којом лице живи у породичној заједници (тачка 25, члан 122). Да резимирамо, код кривичних дела: убиство (члан 123), телесна повреда (члан 130), тешка телесна повреда (члан 131), принуда (члан 139), противправно лишење слободе (члан 140), угрожавање сигурности (члан 144), сексуално злостављање деце (члан 188) и посредовање у вршењу проституције (члан 191) у КЗ Македоније постоји тежи облик запрећен тежом казном ако је кривично дело учињено у оквиру породичног насиља.

Кривични законик Шпаније је неколико пута био предмет измена и допуна ради пружања свеобухватне заштите од насиља у породици. Након што је у

²⁹⁷ Кривичниот законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/96, Закон за изменување и допуновање на Кривичниот законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09 година, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013.

²⁹⁸ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (Vigente hasta el 28 de Octubre de 2015), http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html 10.10.2015.

²⁹⁹ <http://www.admin.ch> 05.10.2015.

Шпанији усвојен *Закон о родно заснованом насиљу*³⁰⁰ извршене су измене и допуне Кривичног закона. Код одређеног броја кривичних дела нпр. телесних повреда повећана је казна у случају ако је оштећени жена са којом је учинилац дела био или је у блиском односу, без обзира на то да ли с том особом живи или не или ако је жртва посебно рањива особа која живи са учиниоцем кривичног дела.

Наиме, у члану 147. *Кривичног законика Шпаније* одређено је кривично дело које се састоји у nanoшењу повреда. Њега чини лице које на било који начин или поступак изазива повреду која нарушава физички интегритет или физичко или психичко здравље неког лица, под условом да је повреда објективно таквог карактера да захтева лечење, пружање прве помоћи, медицински или хируршки третман. Једноставан преглед и праћење тока повреде се не сматра медицинским третманом. Учинилац се може казнити затвором од три месеца до три године или новчаном казном (став 1). Дело чини и лице које изазива и неки други облик повреде која није наведена у претходом ставу (став 2). Овде се ради о мање озбиљним повредама од оних наведених у ставу 1. јер је забрањена само новчана казна. Као посебан облик наведен у ставу 3. означава се ударање или малтретирање друге особе без nanoшења повреда. Дело из става 2. и 3. се гони по приватној тужби.³⁰¹

У члану 148. *Кривичног законика Шпаније* се истиче да се дела из става 1. претходног члана кажњавају затвором од две до пет година, између осталог, ако је дело учињено према лицу до дванаест година старости или особи са инвалидитетом којима је потребна посебна заштита (став 3), ако је жртва жена са којом је учинилац дела био или је у блиском односу, при томе није нужно да су живели заједно (став 4), ако је жртва посебно рањива особа која живи са учиниоцем.

Према члану 153. кажњава се лице које предузима било коју радњу којом се изазива психичка или физичка повреда мање озбиљна од оне наведене у ставу 2. члана 147, или лице које батина или малтретира другу особу без изазивања повреда, када је жртва жена са којом је учинилац дела био или је у блиском

³⁰⁰ Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, <http://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf> 01.10.2015.

³⁰¹ C. Lamarca Perez, et. al., *Derecho Penal-Parte especial*, Colex, Madrid, 2005, стр. 75-78.

емотивном односу, без обзира на то да ли с том особом живи или не или ако је жртва посебно рањива особа која живи са учиниоцем кривичног дела. Казна је затвор од шест месеци до годину дана или рад у јавном интересу, тридесет један до осамдесет дана. Такође, ако је оштећени радњом кривичног дела наведеном у у претходном ставу било које лице на које се односи члан 173. став 2, са изузетком лица наведених у претходном ставу, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до годину дана или радом у јавном интересу у трајању од тридесет једног до осамдесет дана.

Члан 173. се налази у групи кривичних дела која носи назив „Мучење и друга кривична дела против морала“. Према став 1. дело се састоји у понижавајућем поступању којим се озбиљно угрожава морални интегритет (запрећен је затвор од шест месеци до две године).

Истом казном се кажњава и службено лице које у вршењу службене дужности, користећи свој службени положај, више пута учини радње које, иако нису достигле степен понижавајућих радњи, представљају озбиљно узнемиравање жртве.

Такође, истом казном се кажњава и лице које више пута учини радње које, иако нису достигле степен понижавајућих радњи, имају за циљ спречавање законитог уживања стана.

Према ставу 2. кажњава се лице које предузима радње које се састоје у физичком или психичком насиљу против: брачног партнера и бившег брачног партнера, против особе са којом је учинилац у блиском емотивном односу или је био у таквом односу, при томе није потребно да су живели заједно, деце, родитеља, браће и сестара, рачунајући и браћу и сестре по усвојењу, или њихових бивших или садашњих брачних партнера или особа са којима су у блиском емотивном односу или су били, против малолетника или особа са инвалидитетом којима је потребна посебна заштита а живе са њима у заједничком домаћинству, према лицима са којима се он или његов супружник или партнер налази у односу храниоца, храњеника, стараоце, стараника или према било којој другој особи која је интегрисана у језгро њиховог породичног живота или ако је жртва посебно рањива особа која живи са учиниоцем. Казна је затвор од шест месеци до три године.

Према ставу 3. да би постојало кривично дело из става 2. овог члана размотриће се број предузетих радњи насиља, као и њихов временски континуитет, без обзира да ли је пасивни субјект исто лице или се радње предузимају према различитим лицима набројаним у горњем ставу, као и чињеница да ли су насилни акти предмет гоњења у другим поступцима.

Како је то *Ксенија Турковић* приметила, шпански законодавац, исто као и шведски, горе наведена понашања (став 2. члан 173) третира као посебно кривично дело уколико се ради о поновљеним понашањима и то без обзира на то да ли је насиље било усмерено према истој или другој особи. При томе треба узети у обзир и време које је прошло између таквих напада. То не значи да се одређена количина насиља толерише већ ће се радити о блажим облицима насиља, када учинилац одговара прекршајно.³⁰² Уколико се блажи облици насиља понављају, ради ће се о кривичном делу. Слично мишљење заузима и Зоран Стојановић када је у питању радња извршења код нашег кривичног дела насиље у породици. Наиме, код нас је радња извршења примена насиља, претња да ће напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање којим се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. Имајући у виду последицу дела, а то је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, дрско и безобзирно понашање може проузроковати такво угрожавање само онда када се више пута понавља.³⁰³

И према ставу 4. члана 173. кажњава се лице које проузрокује лаке повреде или благе патње, ако је жртва неко од лица набројаних у ставу 2. члана 173. Казна је рад у јавном интересу од пет до тридесет дана или новчана казна. Гоњење се предузима по приватној тужби.

*Кривични законик Швајцарске*³⁰⁴ слично као и претходни законодавци не предвиђа засебно дело насиље у породици, али је инкриминисање породичног насиља учињено кроз различита дела (нпр. члан 123-лака телесна повреда, члан 126- злостављање, члан 180-претња...) где је прописано гоњење по службеној дужности чиме се на неки начин олакшава положај оштећеног. Навешћемо,

³⁰² К. Турковић, *Кривично право-посебни део*, уредник П. Новоселец, Свеучилиште у Загребу, Загреб, 2011, стр. 213.

³⁰³ Види: З. Стојановић, 2012, *op.cit.*, стр. 573.

³⁰⁴ Code pénal suisse <http://www.admin.ch> 05.10.2015.

примера ради, поменути три члана. Тако, кривично дело лаке телесне повреде чини: 1. Онај ко умишљајно наруши телесни интегритет или здравље другог лица биће кажњен, на основу поднете приватне тужбе, казном лишења слободe у трајању од три године или више, или новчаном казном. У мање озбиљним случајевима везаним за овај став, судија може ублажити казну. 2. Онај ко умишљајно наруши телесни интегритет или здравље другог лица биће кажњен казном лишења слободe у трајању од три године или више, или новчаном казном и биће предузето гоњење по службеној дужности: уколико је учинилац употребио отров, оружје или неки опасни предмет, уколико је жртва лице које није било у стању да се брани, или лице, нарочито дете, које је учинилац чувао или о коме је био дужан да се стара, уколико је учинилац супружник жртве и ако је напад учињен док су у браку или током годину дана након развода, уколико је учинилац регистровани партнер жртве и ако је напад учињен за време трајања регистрованог партнерства или током годину дана од његовог судског поништења, уколико је учинилац хетеросексуални или хомосексуални партнер жртве док год живе у заједничком домаћинству неодређеног трајања и ако је напад учињен током тог периода или током годину дана од њиховог раздвајања.

Злостављање чини онај ко злоставља друго лице, а да му при том не наноси телесне повреде нити нарушава здравље. Кажњава се новчаном казном по поднетој приватној тужби. Гоњење по службеној дужности биће предузето уколико је учинилац то учинио у више поновљених наврата: а) против лица, нарочито детета, које је чувао или о коме је био дужан да се стара; б) против свог супружника док су у браку или током годину дана од развода; б^{bis}) против свог партнера за време трајања регистрованог партнерства или годину дана од његовог судског поништења; с) против свог хетеросексуалног или хомосексуалног партнера док год живе у заједничком домаћинству неодређеног трајања и ако су напади чињени током тог периода или током годину дана од њиховог раздвајања.

Претњу чини онај ко озбиљном претњом узнемири или застраши друго лице. Кажњава се, на основу поднете приватне тужбе, казном лишења слободe у трајању од три године или новчаном казном. Гоњење по службеној дужности биће предузето: а) уколико је учинилац супружник жртве и ако је претња упућена док су у браку или током годину дана од развода; а^{bis}) уколико је учинилац партнер

жртве и ако је претња упућена за време трајања регистрованог партнерства или током годину дана од његовог судског поништења; b) уколико је учинилац хетеросексуални или хомосексуални партнер жртве док год живе у заједничком домаћинству неодређеног трајања и ако је претња упућена током тог периода или током годину дана од њиховог раздвајања.

Трећи начин регулисања породичног насиља подразумева увођење посебне инкриминације у кривично законодавство, што је случај и са нашом земљом (*Казнени закон Хрватске, Кривични закон Републике Српске, Кривични законик Црне Горе, Казнени закон Словеније, Кривични законик Норвешке, Кривични законик Шведске*).

Занимљиво је, међу првима у овој групи, погледати ситуацију у Хрватској која је неколико пута мењала свој однос према насиљу у породици. Наиме, у хрватско кривично законодавство је 2000. године, изменама Казненог закона из 1997. године³⁰⁵ први пут уведено кривично дело „насилничког понашања у обитељи.“ Дело је чинио члан породице који насиљем, злостављањем или особито дрским понашањем доведе другог члана породице у понижавајући положај (члан 215а).

Овој инкриминацији се замерало да крши начело законитости, његов сегмент *lex certa* и да на тај начин доводи у питање једнакост грађана пред законом. Због своје неодређености ова инкриминација је изазивала и велике потешкоће у практичној примени. Даље, како се истиче, кривично дело из члана 215а поклапало се с многим другим кривичним делима (телесне повреде, сексуални деликти, злостављање и запуштање детета итд.), а питање стицаја није било јасно решено као ни разграничење с прекршајима из Закона о заштити од обитељског насиља.³⁰⁶ Како се у теорији наводи једина разлика била је у томе што кривично дело из чл. 215а за последицу има довођење члана породице у понижавајући положај док су остали елементи овог кажњивог понашања већином идентични с прекршајем.³⁰⁷ Овде се огласио и Врховни суд Хрватске наводећи

³⁰⁵ *Казнени закон РХ* који је био на снази до 1. 1. 2013, *Народне новине РХ*, бр. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 84/2005, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 143/2012.

³⁰⁶ И. Радић, А. Радина, Заштита од насиља у обитељи: обитељскоправни, прекршајноправни и казненоправни аспект, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, 3/2014, стр. 744.

³⁰⁷ *Ibidem*.

да је основа разликовања између прекршаја и кривичног дела у интензитету радње и да је радња мањег интензитета лакши облик насиља те представља прекршај: "Нужно је да радња буде одређеног интензитета, већином да се понавља у одређеним временским размацама (који не могу бити предуги) при чему *modus operandi* може и варирати".³⁰⁸

Након пресуде Европског суда за људска права у случају *Марести против Хрватске* у којој је утврђена повреда чл. 4. Протокола 7. Конвенције (повреда начела *ne bis in idem* кумулацијом прекршајног и казненог поступка за исто дело), Влада Хрватске је закључила како треба преиспитати све двоструке инкриминације истог кажњивог понашања као кривичног дела и прекршаја те тако избећи да се окривљеном два пута суди за исто чињенично стање.

Сви наведени проблеми и разлози довели су до укидања члана 215а приликом доношења Казненог закона који је почео да се примењује 2013.³⁰⁹ Мења се појам члана породице и уводи се појам блиске особе. Према члану 87. став 8. Казненог закона чланови породице су брачни и ванбрачни партнери или истополни партнер, њихова заједничка деца, те деца сваког од њих, сродник по крви у правој линији, сродник у побочној линији закључно до трећег степена, сродник по тазбини до другог степена, усвојилац и усвојеник. КЗ Хрватске се не упушта у дефинисање породице што је препуштено породичном закону. Ова дефиниција је у неким сегментима шира од оне из Казненог закона из 1997. године (укључује истополне партнере), а у неким ужа (искључује бивше брачне и ванбрачне партнере јер су покривени појмом блиске особе).³¹⁰ Под појмом блиске особе се подразумевају чланови породице (дакле сва лица наведена у ставу 8), бивши брачни или ванбрачни друг или истополни партнер и особе које живе у заједничком домаћинству. Наводи се да се под појмом блиске особе подразумевају и храниоци и храњеници јер живе у заједничком домаћинству.³¹¹

Појам блиске особе уведен је због специфичног међусобног односа свих особа које су њиме обухваћене, а којима је потребно пружити појачану кривичноправну заштиту. Стога је чињење кривичних дела с елементима насиља

³⁰⁸ VSRH III-Kr 149/08-3 од 22. 7. 2009. http://www.iusinfo.hr/LegisRegistry/Content.aspx?SOPI=mVSRH2008IIIKrB149A3&Doc=VRHSUD_HR_01.10.2015.

³⁰⁹ *Казнени закон РХ* који је на снази од 01.01.2013, *Народне новине РХ*, бр. 125/2011, 144/2012.

³¹⁰ К. Турковић, *et al.*, *Коментар Казненог закона*, Народне новине, Загреб, 2013, стр. 127.

³¹¹ *Ibidem*.

према блиској особи прописано као кваквалификаторна околност тих кривичних дела. Кривично дело насилничког понашања у породици је након ступања Казненог закона из 2013. године било распоређено у неколико различитих кривичних дела: телесна повреда (чл. 117.), тешка телесна повреда (чл. 118.), особито тешка телесна повреда (чл. 119.), принуда (чл. 138.), претња (чл. 139.), увреда (чл. 147.), тешка кривична дела против полне слободе (чл. 154.), тешка кривична дела полног злостављања и искоришћавања детета (чл. 166.) и кривично дело тешког убиства (чл. 111., ст. 3.).

Дакле, као што можемо да видимо, дефиниције чланова породице и блиских лица су важне због низа кривичних дела с елементима насиља у којима извршење дела према блиској особи представља квалификовани облик дела где је запређена тежа санкција, а уз све то за сва кривична дела са елементима насиља учињена према блиској особи прописано је предузимање гоњења по службеној дужности. Међутим, овакво стање је у Хрватској кратко потрајало. Иако се истицало да је наведени концепт Казненог закона из 2013. године заједно са Законом о заштити од насиља у обитељи довољан за заштиту чланова породице изложених насиљу, у образложењу новог Закона о заштити од насиља у обитељи³¹² је истакнуто да део понашања, која у својој бити представљају насилништво у породици, није покривен важећом кривичноправном регулативом. Истакнуто је да је остављањем одређених облика насиља у породици „само“ у прекршајној сфери (првенствено злостављања и иживљавања које није резултирало последицом у виду телесне повреде) нарушено, у судској пракси добро примењивано, санкционисање насиља у породици те да су жртве заправо остале незаштићене губитком дела кривичноправне заштите. Стога је, последњим изменама Казненог закона³¹³ враћено, као самостално кривично дело, насиље у обитељи. Дело врши лице које крши прописе о заштити од насиља у породици и тиме код члана породице или блиске особе изазове страх за њену сигурност или сигурност њој блиских особа или је доведе у понижавајући положај, а тиме није

³¹² Види: Образложење уз Предлог Закона о заштити од насиља у обитељи који се налази у процедури у Сабору Хрватске.
<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2015/237%20sjednica%20Vlade/237%20-%201.pdf>
15.11.2015.

³¹³ Закон о изменама и допунама Казненог закона, *Народне новине РХ*, бр. 56/15 и 61/15 – исправак.

учињено теже кривично дело.³¹⁴ Казна је затвор до три године. Дакле, оно обухваћа теже облике насилништва у породичном окружењу којима нису остварени елементи нити једног кривичног дела, а ради се о интензитету која прелази оквире прекршајне одговорности, као нпр. тешка вређања, застрашивања, физичка злостављања која нису резултирала телесном повредом и сл.

Разлози због којих је насиље у породици враћено у кривично законодавство Хрватске не звуче довољно уверљиво. По нашем мишљењу преовладавају разлози пре свега политичке природе који се манифестују у виду притисака одређених међународних субјеката, а разлози којима се позива на могуће правне празнине су нетачни јер у Казненом закону Хрватске постоје и друге инкриминације којима могу бити обухваћена наведена понашања.

*Кривични Закон Републике Српске*³¹⁵ из 2003. године је у члану 208. регулисао насиље у породици на следећи начин: „(1) Ко примјеном насиља, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, тјелесни интегритет или душевно здравље члана своје породице или породичне заједнице, казниће се новчаном казном или затвором до двије године. (2) Ако је при извршењу дјела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тијело тешко повриједи или здравље наруши, учинилац ће се казнити затвором од три мјесеца до три године. (3) Ако је усљед дјела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка тјелесна повреда или тешко нарушење здравља или су она чињена према малољетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година. (4) Ако је усљед дјела из претходних ставова наступила смрт члана породице или породичне заједнице, учинилац ће се казнити затвором од двије до дванаест година. (5) Ко лиши живота члана породице или породичне заједнице којег је претходно злостављао, казниће се затвором најмање десет година. (6) Под породицом или породичном заједницом у смислу овог дјела подразумијевају се и бивши супружници и њихова дјеца, као и родитељи бивших супружника.

У међувремену донет је и посебан Закон о заштити од насиља у породици који својим прекршајноправним одредбама компликује практичну примену

³¹⁴ Ради се о законском супсидијаритету, што значи да ће насиље у обитељи постојати као кривично дело под условом да нису испуњена обележја неког тежег кривичног дела тј. ова одредба се примењује само у оним случајевима у којима није дошло до остварења неког другог тежег дела.

³¹⁵ *Кривични Закон Републике Српске, Службени гласник Р.Српске*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13.

одредбе Кривичног закона о насиљу у породици. Наиме, настојећи да обезбеди бржу, ефикаснију и трајну заштиту угрожених особа, Народна скупштина Републике Српске 2005. године усваја посебан Закон о заштити од насиља у породици, који ступа на снагу 1. јануара 2006. године.³¹⁶ Од тада у Републици Српској постоје два модела правне заштите тј. кривичноправни и прекршајноправни. Први модел обухвата изрицање кривичних санкција учиниоцима кривичног дела насиља у породици или породичној заједници, док други модел, поред изрицања прекршајне санкције тј. новчане казне, омогућава примену заштитних мера. Из наведеног произилази да се насиље у породици може третирати као кривично дело и/или као прекршај, зависно од околности конкретног случаја.³¹⁷ Иако се наведеним моделом правне заштите од насиља у породици настојала обезбедити адекватна заштита жртава овог облика насилничког понашања, те пронаћи оптималне мере за сузбијање и спречавање ове негативне друштвене појаве, овај модел је показао и одређене слабости. Прва и најзначајнија слабост огледала се у немогућности прецизног разликовања прекршајноправног и кривичноправног појма насиља у породици или породичној заједници, што је имало за последицу неадекватну примену појединих облика заштите. Суштина овог проблема произилазила је из чињенице да су Законом о заштити од насиља у породици, одредбом члана 6. којом су набројане поједине радње насиља у породици, обухваћене радње које представљају и радње извршења основног облика кривичног дела из члана 208. став 1. КЗ РС.³¹⁸

Највећи проблем у пракси се састојао у чињеници да су тужилаштва прихватила становиште да не постоји кривично дело већ прекршај, ако је радња насиља у породици предузета само једном. Таквим тумачењем радње извршења кривичног дела из члана 208. став 1. на све случајеве насиља у породици који су извршени први пут, примењиване су одредбе Закона о заштити од насиља у породици а не Кривичног закона. Из тих разлога доноси се нови Закон о заштити од насиља у породици³¹⁹ и мења се инкриминација *Законом о изменама и*

³¹⁶ Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник Р.Српске*, бр. 118/05, 17/08.

³¹⁷ И. Марковић, "Обележја Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске", *НБП-Журнал за криминалистику и право*, 2/2013, стр. 73.

³¹⁸ *Ibidem*.

³¹⁹ Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр.102 /12.

*допунама Кривичног закона Републике Српске.*³²⁰ Дело чини онај (1) Ко примјеном насиља, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, тјелесни интегритет или душевно здравље члана своје породице или породичне заједнице и тиме доведе до повреде физичког или психичког интегритета пасивног субјекта, казниће се новчаном казном или казном затвора од три мјесеца до три године. (2) Ако је при извршењу дјела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство погодно да тијело тешко повриједи или здравље наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест мјесеци до пет година. (3) Ако је усљед дјела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка тјелесна повреда или тешко нарушавање здравља или су она учињена према лицу млађем од 18 година или у присуству лица млађег од 18 година, учинилац ће се казнити затвором од двије до десет година. (4) Ако је усљед дјела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице или породичне заједнице, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година. (5) Ко лиши живота члана породице или породичне заједнице којег је претходно злостављао, казниће се затвором од најмање десет година. (6) Ко прекрши мјере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се новчаном казном и затвором од три мјесеца до три године. (7) Чланом породице или породичне заједнице, у смислу овог кривичног дјела, сматрају се суружници или бивши супружници и њихова дјеца и дјеца сваког од њих, ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, њихова дјеца или дјеца сваког од њих, сродници по тазбини закључно до другог степена без обзира на чињеницу да је брачна заједница престала, родитељи садашњих и бивших брачних и ванбрачних партнера, сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној закључно са четвртим степеном, као и сродници из непотпуног усвојења, лица која везује однос старатељства, лица која живе или су живјела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство, те лица која имају заједничко дијете или је дијете зачето, иако никада нису живјела у истом породичном домаћинству.

Такође, уведене су нове мере безбедности забрана приближавања и комуникације са одређеним лице, обавезан психосоцијални третман и удаљење из заједничког домаћинства.

³²⁰ Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр.67/2013.

*Кривични законик Црне Горе*³²¹ у члану 220, у групи кривичних дела против брака и породице, регулише кривично дело насиље у породици или породичној заједници речима: (1) Ко применом грубог насиља наруши телесни или душевни интегритет члана своје породице или породичне заједнице, казниће се новчаном казном или затвором до једне године. (2) Ако је при извршењу дела из става 1 овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године. (3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година. (4) Ако је услед дела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице или породичне заједнице, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година. (5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд или други државни орган одредио на основу закона, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци. У смислу члана 142, став 31. Кривичног законика Црне Горе под породицом или породичном заједницом сматрају се и бивши брачни другови, крвни сродници и сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном, сродници из непотпуног усвојења, тазбински сродници закључно са другим степеном, лица која живе у истом породичном домаћинству и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никад нису живела у истом породичном домаћинству.

У разграничењу основног облика кривичног дела тј. када је у питању примена грубог насиља важно је његово разграничење са прекршајем из члана 36. Закона о заштити од насиља у породици. Оно што представља радњу прекршаја, по правилу не може бити радња кривичног дела. Једино ако су те радње предузимане континуирано и систематски, а за последицу имале нарушавање телесног или душевног интегритета члана своје породице или породичне заједнице, постојаће кривично дело.³²²

³²¹ Кривични законик Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Службени лист ЦГ", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013.

³²² З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Мисија ОЕБС-а у Црној Гори, Подгорица, 2010, стр. 482.

*Кривични законик Словеније*³²³ прописује насиље у породици као посебно кривично дело у члану 191, у групи кривичних дела против брака, породице и омладине. Оно обухвата акте насиља међу члановима породице и унутар друге трајне животне заједнице. Занимљиво је да се дело иначе кажњава затвором до пет година, али ако је учињено према особи с којом је насилник раније живео у породичној или другој животној заједници, а у вези с том заједницом, кажњава се затвором до три године. Када су у питању мере социјалне подршке жртвама, споменимо да су жене и деца жртве породичног насиља обухваћене категоријом социјално угрожених особа које могу остварити право на привремени смештај (члан 88.).

Дело чини лице које у породичној заједници са другим лоше поступа, туче га или предузима друге болне или деградирајуће поступке, прети да ће напасти на живот или тело, или да ће извршити избацивање из заједничког домаћинства или ограничити слободу кретања, прогања га, приморава га да ради или да одустане од посла, или га на било који други начин ставља у положај подређеног агресивно ограничавајући његове основне слободе и права. Казна је затвор до пет година. Истом казном кажњава се и лице које предузима радње набројане у претходном ставу у било којој другој перманентној животној заједници. Ако је нека од радњи набројаних у претходном ставу предузета према лицу с којом је насилник раније живео у породичној или другој животној заједници, а у вези с том заједницом, кажњава се затвором до три године.

Кривични законик Краљевине Норвешке, у делу који се односи на породично насиље, новелиран је 1. јануара 2006. године.³²⁴ Члан 219, у најопштијем смислу, регулише кажњавање насилних напада на особе повезане браком, крвним сродством или животом у истом домаћинству. Наиме, казном затвора до две године казниће се лице које примени насиље, претњу, ограничи слободу, или предузме било коју другу радњу злостављања у већој мери или понавља радње злостављања према свом садашњем или бившем брачном партнеру, према садашњем или бившем брачном партнеру свог сродника по крви

³²³ Казенски законик Републике Словеније, *Урадни лист РС*, бр. 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 54/15.

³²⁴ *Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of Violence against Women*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg, Volume II, 2009, стр. 30. http://78.142.150.50/sites/wave.local/files/EG%282009%293-vol2_en.pdf 01.09.2015.

у правој линији, према рођаку по крви у правој линији свог садашњег или бившег брачног партнера, према било којој особи у свом породичном домаћинству или према особи о којој се стара. Казна је затвор до три године. Ако као последица кривичног дела наступи смрт тог лица, или тешка телесна повреда, или озбиљно нарушавање здравља, може се изрећи казна затвора до шест година. Лицу које наводи или подстиче друго лице да чини било коју од горе наведених радњи такође ће бити изречена иста казна.

Члан 282 (насиље у блиским везама) и члан 283 (тешко насиље у блиским везама) практично је идентичан са чланом 219. само је забрањена тежа казна, до шест година затвора за насиље у блиским везама и до петнаест година затвора за тешко насиље у блиским везама.

*Кривични законик Шведске*³²⁵ у поглављу 4, одељку 4а, кажњава лице које учини кривична дела дефинисана у поглављима 3, 4 или 6 усмерена против другог лица које има, или је имало, блиске односе с извршиоцем. Такво лице подлеже казни, под условом да та дела чине елемент поновљеног угрожавања интегритета тог лица и чија је последица озбиљно нарушавање самопоуздања тог лица, за кривично дело тешког угрожавања интегритета на казну затвора од најмање шест месеци до највише шест година. Ако је дела описана у претходном ставу учинио мушкарац против жене с којом је, или је био, у браку или с којом заједно живи или је заједно живео у околностима сличним брачној заједници, биће кажњен за тешко угрожавање интегритета жене на исту казну.

*Кривични законик Француске*³²⁶ законом број 2006-399 од 4. априла 2006. године за јачање превенције и сузбијање насиља у партнерским односима или против малолетника новелира Кривични законик. После члана 132-79 Кривичног закона уметнут је члан 132-80 који гласи: у случајевима предвиђеним законом, забрањене казне за кривична дела или преступе поштравају се када је дело учинио супружник, ванбрачни партнер или партнер који је са жртвом склопио уговор о организовању заједничког живота (PACS). Отежавајућа околност предвиђена у првом ставу постоји и када је радње учинио бивши супружник, бивши ванбрачни партнер или бивши партнер који је са жртвом склопио уговор о

³²⁵ The Swedish Penal Code <http://www.legislationline.org/> 01.09.2015.

³²⁶ Кривични законик Француске *Code pénal* <http://legifrance.gouv.fr/> 05.09.2015.

организовању заједничког живота ((PACS). Одредбе овог члана се примењују и када је дело учињено због односа који су постојали између учиниоца тих радњи и жртве.

Такође, тачка 6^о члана 222-3, тачка 6^о члана 222-8, тачка 6^о члана 222-10, тачка 6^о члана 222-12 и тачка 6^о члана 222-13 Кривичног закона допуњене су речима: „или партнер који је са жртвом склопио уговор о организовању заједничког живота“.

После тачке 8^о члана 221-4 Кривичног закона уметнута је тачка 9^о која гласи: „9^о Од стране супружника или ванбрачног партнера жртве или партнера који је са жртвом склопио уговор о организовању заједничког живота.“

После првог става члана 222-22 (сексуално насиље) Кривичног закона, уметнут је став који гласи: „Силовање и остали облици сексуалног насиља постоје када су били наметнути жртви у околностима предвиђеним овим одељком, без обзира на природу односа који су постојали између насилника и његове жртве, укључујући и постојање брачних односа између њих. У том случају, претпоставка пристанка супружника на сексуалне односе важи само док се не докаже супротно.“

Члан 222-24 (силовање) Кривичног закона допуњен је тачком 11^о која гласи: „11^о Када га је учинио супружник или ванбрачни партнер жртве или партнер који је са жртвом склопио уговор о организовању заједничког живота.“

Члан 222-28 (остали облици сексуалног насиља) Кривичног закона допуњен је тачком 7^о која гласи: „7^о Када га је учинио супружник или ванбрачни партнер жртве или партнер који је са жртвом склопио уговор о организовању заједничког живота.“

Тачка 19^о члана 132-45 (наметање специјалних обавеза оптуженом) Кривичног закона измењена је да гласи: „19^о У случају да је дело учинио било против свог супружника, свог ванбрачног партнера или свог партнера с којим је склопио уговор о организовању заједничког живота, било против своје деце или деце свог супружника, свог ванбрачног партнера или партнера, захтевати од учиниоца тих радњи да станује изван домаћинства или заједничког боравишта пара и, ако је потребно, да се не појављује у том домаћинству или заједничком боравишту или у њиховој непосредној близини, као и да, уколико за тим постоји

потреба, да се подвргне санитарном, социјалном и психолошком третману; одредбе ове тачке 19^о примењују се и када је радње учинио бивши супружник или ванбрачни партнер жртве, или лице с којим је жртва склопила уговор о организовању заједничког живота при чему је домаћинство о коме је реч истовремено и боравиште жртве.“

У *Великој Британији* дефиниција насиља у породици је усвојена 2004. године. Према њој насиље у породици је: „Појава која подразумева претњу, насиље или злостављање (психолошко, физичко, сексуално, финансијско или емоционално) између одраслих који су или су били интимни партнери или чланови породице, без обзира на њихов род или пол.“ Насиље у породици подразумева и сакаћење женских гениталних органа, присилни брак и такозвана убиства из части.³²⁷

У *Енглеској и Велсу* не постоји посебно кривично дело насиља у породици. Али постоји велики број дела која се могу применити на насиље у породичном контексту (лице окривљено за гушење или дављење може бити оптужено за напад или наношење лаких/тешких телесних повреда, или за специфично дело покушаја гушења или дављења; лице окривљено да је друго лице закључало у собу или у кућу, или да га је спречило да изађе може бити оптужено за неоправдано затварање или узнемиравање; лице окривљено за насиље са смртним исходом може бити оптужено за убиство с предумишљајем или убиство без предумишљаја; лице окривљено за присилан секс може бити оптужено за силовање, сексуално напастовање или узнемиравање).³²⁸

Тако, кривична дела физичког насиља могу подразумевати напад и теже облике напада у смислу Закона о кривичним делима против особе (*Offences against Person Act*) из 1861. године. Максимална запрећена казна за та дела креће

³²⁷ *Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of Violence against Women, op. cit.*, стр. 129.

³²⁸ Релевантни су могобројни закони, као што су: Закон о кривичним у делима против особе из 1861; Закон о кривичним делима изазивања материјалне штете из 1971; Закон о полицији и кривичним доказима из 1984; Закон против отмице детета из 1984; Закон о јавном реду из 1986; Закон о кривичном правосуђу и јавном реду из 1994; Закон о спречавању криминала и нерета из 1994; Закон о заштити од узнемиравања из 1997; Закон о малолетничком правосуђу и кривичним доказима из 1999; Закон против сакаћења женских гениталних органа из 2003; Закон о кривичном правосуђу из 2003; Закон о кривичним делима против полне слободе из 2003; Закон о насиљу у породици, криминалу и жртвама из 2004. Упореди: *Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of Violence against Women, op. cit.*, стр. 129-130.

се од шест месеци (за напад) до доживотног затвора (намерно наношење тешких телесних повреда).

Закон о заштити од узнемиравања (Protection from Harassment Act) из 1997. године уводи кривично дело узнемиравања у Енглеску и Велс. Кривично дело се односи на понашање за које неко лице зна, или би требало да зна, да ће узнемити друго лице или га навести да страхује од насиља. За кривично дело узнемиравања забрањена је казна до шест месеци затвора и/или новчана казна, док је за теже облике кривичног дела узнемиравања другог лица да страхује од насиља забрањена казна до пет година затвора и/или ограничена новчана казна.³²⁹

Поред тога, постоји и могућност да суд изда судску забрану приближавања, која онемогућава даље узнемиравање или поступање које изазива страх од насиља.³³⁰ Кршење судске забране приближавања представља кривично дело за које је забрањена затворска казна до пет година.³³¹

Закон из 1997. године био је примарно намењен борби против прогонитеља, али је широког спектра и може се применити и на поступке између породичних партнера која су једнака узнемиравању.

Закон о породичном насиљу, криминалу и жртвама (*Domestic Violence, Crime and Victims Act*) из 2004. године уводи одређени број одредби које обухватају кршење забране узнемиравања (*non-molestation order*) као кривично дело. Одељак 5 Закона из 2004. године такође уводи кривично дело проузроковања или допуштања да наступи смрт детета или рањиве одрасле особе. То дело се односи на чланове домаћинства који су у блиском односу с дететом или рањивом одраслом особом; који су свесни значајног ризика од настанка озбиљних повреда; који су пропустили да предузму разумне кораке како би

³²⁹ *Ibidem.*

³³⁰ Нешто слично нашој мери безбедности забране приближавања или комуникације са оштећеним.

³³¹ Нацрт ЗИД КЗ из 2015, који још није ушао у процедуру у Скупштину Србије, у члану 25. Нацрта закона уводи ново кривично дело (члан 340а КЗ) које има за циљ да се обезбеди санкција за кршење забране коју одређене мере безбедности садрже. Према важећем закону, не постоје никакве санкције за кршење одређених забрана код неких мера безбедности (ако осуђени и даље прилази оштећеној на одређеној удаљености). Код кршења других забрана, извесна санкција се огледа у томе што суд изричући условну осуду може одредити да ће се она опозвати ако осуђени прекрши забрану наложу мером безбедности (чл. 85. и 86. Кривичног законика). Међутим, и код тих мера безбедности постоји потреба за једним оваквим кривичним делом за случај да санкција уз коју се изриче мера безбедности није условна осуда. Види: Д. Коларић, 2015а, *op. cit.*, стр. 34.

заштитили дете или рањиву одраслу особу и када је жртва након тога убијена под околностима које су предвидели или морали да предвиде.³³²

Закон о породичном праву (*Family Law Act – FLA*) из 1996. године предвиђа заштиту онима који су претрпели насиље у породици на тај начин што допушта једној широј групи с њим „повезаних лица“ да затраже издавање судског налога како би се заштитили од насиља. Та заштита није ограничена само на директне чланове породице, већ укључује и брачне и ванбрачне парове и интимне партнере. Захтеви за издавање судског налога могу се подносити одвојено или у оквиру бракоразводне парнице или поступка утврђивања пребивалишта или модалитета виђања детета пред грађанским судовима.

Када је у питању *Шкотски* Закон о заштити од узнемиравања (*Protection from Harassment Act*) из 1997. године, он предвиђа да сваки појединац има право да живи без узнемиравања и забрањују било ком лицу да се понаша на начин једнак узнемиравању другог лица. Његовим одредбама се такође установљава шта се подразумева под узнемиравањем и предвиђа да кршење забране узнемиравања буде кривично дело и прописује се казне за узнемиравање.³³³

Кршење забране узнемиравања представља кривично дело кажњиво казном затвора до највише пет година и/или неограниченом новчаном казном, или у скраћеном поступку, казном затвора до шест месеци и/или новчаном казном у износу до 5.000 фунти.

Кривично дело нарушавања мира по систему обичајног права (*common law*) подразумева понашање које узрокује или је вероватно да ће проузроковати непријатност, неспокојство или узнемиреност. Реч је о флексибилној и свеобухватној одредби, а максималне казне за кривично дело нарушавања мира може да ограничи једино суд који води поступак (доживотни затвор у теорији постоји као опција коју може да изрекне Високи суд Енглеске и Велса, али нису познати примери његовог изрицања, већ су изрицане затворске казне до осам година).

Када су у питању остала типична, насилничка кривична дела поменућемо *Закон о кривичним делима против полне слободе Енглеске и Велса (Sexual Offences Act)*

³³² *Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of Violence against Women, op. cit.*, стр. 130.

³³³ *Ibidem.*

из 2003. године који инкриминише силовање у одељку 1. Закона о кривичним делима против полне слободе (Sexual Offences Act) из 2003. године. У пододељку 1(1) предвиђа се да „лице (А) чини кривично дело ако својим пенисом намерно продре у вагину, анус или уста другог лица (В), док В не пристаје на пенетрацију, а А не верује да В пристаје“.³³⁴

Постоје и друга кривична дела прописана Законом о кривичним делима против полне слободе која обухватају сексуални напад, укључујући и одељак 2 – Напад пенетрацијом и одељак 3 – Сексуални напад (додиривањем). У складу с одлуком Адвоката Њеног величанства (Lord Advocate's Reference, No 1 of 2001), кривично дело силовања је дефинисано у шкотском праву као полни однос мушкарца са женом без њеног пристанка. Мушкарац, по закону из 2003. године, не може бити силован пошто се полни однос код силовања схвата као вагинални, а да би се силовање заиста догодило, мора доћи до пенетрације пенисом. На дужину казне могу утицати степен употребљене силе и годиште жртве.

Нови Закон о кривичним делима против полне слободе Шкотске (Sexual Offences Act) из 2009. године предвиђа свеобухватнију дефиницију силовања, која ће укључивати и аналну или оралну пенетрацију и биће родно неутрална.

У Шкотској је, као и у нашој земљи, прихваћено правило да је силовање могуће и у браку. Као што се истиче, друштвени односи су се променили и супруг би могао да буде крив за силовање своје супруге чак и ако су живели заједно у време извршења кривичног дела. Максимална запрећена казна за силовање је доживотни затвор.

Када је у питању сексуална злоупотреба деце релевантан правни извор је, такође, *Закон о кривичним делима против полне слободе Енглеске и Велса*. Он укључују: силовање детета млађег од 13 година; напад пенетрацијом на дете млађе од 13 година; сексуални напад на дете млађе од 13 година; приморавање или навођење детета млађег од 13 година да учествује у сексуалним активностима; сексуалну активност с дететом; приморавање или навођење детета да учествује у сексуалним активностима; учествовање у сексуалним активностима у присуству детета; приморавање детета да посматра сексуални акт; уговарање или омогућавање извршење кривичног дела против полне слободе

³³⁴ *Ibidem*.

према малолетним лицима; упознавање детета након узнемиравања ради сексуалног искоришћавања (*sexual grooming*).³³⁵

Постоје и додатна кривична дела која укључују злоупотребу поверења. Када је реч о родоскврнављењу, Закон о кривичним делима против полне слободе (*Sexual Offences Act*) из 2003. године садржи и кривично дело против полне слободе према малолетним лицима у кругу породице када је дете млађе од 18 година; сексуалне активности с чланом породице и подстицање члана породице да учествује у сексуалним активностима.

Ова кривична дела би се односила на ситуације када је реч о породичном односу са оцем, дедом или бабом, братом, сестром, полубратом, полусестром, тетком, стриним, ујном, течом, стрицем, ујаком или хранитељем. Када лица живе или су живела у истом домаћинству, кривична дела би могла да се односе и на породичне односе са очухом или маћехом, браћама и сестрама од стрица, тетке или ујака, небиолошким полубратом или полусестром и тренутним или бившим поочимом или помајком.

У *Шкотској* дете старије од 16 година може добровољно ступати у сексуалне односе. За ступање у сексуалне односе с девојчицом млађом од 13 година максимална запрећена казна је доживотни затвор сходно Кривичном законнику Шкотске (*Criminal Law Act*) из 1995. године. За сношај или покушај сношаја с девојчицом млађом од 16 година запрећена је казна од десет година затвора – пооштрена Законом о кривичним делима и кажњавању Шкотске (*Crime and Punishment Act*) из 1997. године.

Кривична дела родоскврнављења такође су прописана Кривичним закоником Шкотске (*Criminal Law Act*) из 1995. године. Законодавством су обухваћени и поједини односи настали усвајањем, попут полног општења с пасторком или пасторакком ако је она или он млађа/и од 21 године или су током одређеног периода пре него што су навршили 18 година живели у истом домаћинству и били третирани као деца у породици. Лице старије од 16 година, које је члан истог домаћинства и које је задобило поверење детета млађег од 16 година из тог домаћинства, а с којим има сексуалне односе, такође ће бити одговорно за вршење кривичног дела. Лице проглашено кривим за било које од

³³⁵ *Sexual Offences Act*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> 08.10.2015.

горе наведених кривичних дела биће кажњено максималном затворском казном доживотног затвора уколико је осуђено на темељу оптужнице, а на темељу осуде у скраћеном поступку, на највише три месеца.³³⁶

Шкотски Закон о заштити деце и превенцији кривичних дела против полне слободе (*Protection on Children and Prevention of Sexual Offences Act*) из 2005. године предвиђа специфична кривична дела плаћања за сексуалне услуге детету млађем од 18 година, као и уговарања, омогућавања, подстицања, навођења или контролисања провизије од сексуалних услуга које је пружио дете млађе од 18 година. Године 2003, тадашња шкотска влада је објавила један водич који је требало да унапреди помоћ, подршку и заштиту деци и младима који се злоупотребљавају за проституцију.³³⁷

У Великој Британији се кажњава и приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала. Сав материјал који се објављује или емитује у Великој Британији (офлајн или онлајн) подлеже Закону о опсценим публикацијама (*Obscene Publications Act*) из 1959. године. У складу с тим законом, кривично дело представља објављивање било ког садржаја за који се сматра да је опсцен, тј., оног који, према мишљењу суда, настоји да „исквари или изопачи“ лице које ће га вероватно, с обзиром на све релевантне околности, видети, чути или прочитати. За потребе Закона из 1959. године, под лицем које објављује неки садржај подразумева се онај ко га дистрибуира, ставља у промет, продаје, изнајмљује, даје, позајмљује или ко га нуди на продају или за изнајмљивање; или када је у питању чланак који садржи или отелотворује неки садржај који је за гледање или снимање, показује, изводи или приказује тај садржај, или га, када је похрањен електронски, преноси.³³⁸

Када је у питању искоришћавање малолетног лица за порнографију постоји *Закон о заштити деце (Protection of Children Act) из 1978. Године* којим Велика Британија предвиђа апсолутну забрану снимања, стављања у промет и поседовања с намером даље дистрибуције недолучних фотографија детета млађег од 18 година. Одељак 160 Закона о кривичном правосуђу (*Criminal Justice Act*) из 1988.

³³⁶ Criminal law (Consolidation) (Scotland) Act 1995 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/39/contents> 08.09.2015.

³³⁷ Protection on Children and Prevention of Sexual Offences Act <http://www.legislation.gov.uk/asp/2005/9/contents> 09.09.2015.

³³⁸ Obscene Publications Act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/7-8/66/contents> 12.09.2015.

године такође предвиђа као кривично дело просто поседовање недоличних слика деце. Закон о кривичном правосуђу и судским службама (Criminal Justice and Court Services Act) из 2000. године поштрава максималне казне за кривична дела предвиђена Законом о заштити деце (Protection of Children Act) из 1978. године на десет година затвора и на пет година затвора за кривична дела предвиђена одељком 160 Закона о кривичном правосуђу (Criminal Justice Act) из 1988. године.³³⁹

Одељак 51 шкотског Закона о цивилној влади (Civic Government Act) из 1982. године предвиђа као кривично дело објављивање, продају или дистрибуцију опсценог материјала. Исти закон такође предвиђа кривична дела у вези са снимањем, поседовањем или објављивањем недоличних фотографија или других графичких слика деце. Шкотски Предлог закона о кривичном правосуђу и издавању дозвола (Criminal Justice and Licensing Bill) садржи одредбе које ће, када буду усвојене, поседовање „екстремно“ порнографског материјала сматрати кривичним делом.³⁴⁰

Занимљиво је да сакаћење женских гениталних органа постоји као специфично кривично дело у Великој Британији од 1985. године када је изгласан Закон о забрани женског обрезивања (*Prohibition of Female Circumcision Act*). Посебан Закон против женског гениталног сакаћења (*Female Genital Mutilation Act*) из 2003. године, који је ступио на снагу у марту 2004. године, ставља ван снаге и замењује Закон из 1985. године у Енглеској, Велсу и Северној Ирској и први пут предвиђа да држављани Велике Британије или они са сталним боравиштем у Великој Британији чине кривично дело када сакате женске гениталне органе у иностранству или помажу, саветују или обезбеђују услова за сакаћење женских гениталних органа у иностранству, чак и у земљама у којима је таква пракса легална. Да би указао на сву озбиљност штете коју узрокује сакаћење женских гениталних органа, Закон из 2003. године такође је повећао максималну запрећену казну за то дело са пет на 14 година затвора.³⁴¹

³³⁹ *Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of Violence against Women, op. cit.*, стр. 135.

³⁴⁰ *Ibidem.*

³⁴¹ *Ibidem.*

Шкотски Закон о забрани сакаћења женских гениталних органа (Prohibition of Female Genital Mutilation Act) из 2005. године ставио је ван снаге и заменио Закон из 1985. године са сличним дејством у Шкотској. У Шкотској се као кривично дело предвиђа инфибулацију (уклањање клиториса) или неки други вид сакаћења женских гениталија у целости или појединачно, или помагање, подстицање, саветовање или обезбеђивање услова неком другом лицу да то чини. Казна која се изриче на темељу оптужнице је затворска казна до 14 година или новчана казна (или обе), а на темељу осуде у скраћеном поступку, затворска казна до 12 месеци или новчана казна која не прелази законски максимум.³⁴²

На крају овог дела, важно је истаћи да велики број земаља има и посебне законе за заштиту од породичног насиља (нпр. Република Српска-Закон о заштити од насиља у породици, Хрватска- Закон о заштити од обитељског насиља, Словенија- Закон о заштити од насиља у породици, Аустрија- Закон о заштити од насиља и Велика Британија). Циљ тих закона је да обезбеде услове за бржу и ефикаснију заштиту оштећених.

3. ОБЕЛЕЖЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

3.1. Радња извршења

Правило је да се радња извршења кривичног дела приликом прописивања његовог бића предвиди као радња чињења. Чињењем се крши забрана напада на одређена добра којима кривично право пружа заштиту.³⁴³ Кривично дело насиље у породици спада у кривична дела чињења тзв. комисивна кривична дела која подразумевају активно понашање и предузимање одређене делатности. Према решењу Апелационог суда у Нишу (Кж. 2413/2012 од 12.7.2012. године) “неприхватљив је закључак првостепеног суда да је окривљени радњу кривичног дела насиље у породици извршио на тај начин што као отац оштећене није предузео ниједну радњу да оштећеној омогући лечење и узимање адекватне терапије која јој је била неопходна, те да се такво његово понашање може квалификовати као дрско и безобзирно којим се угрожава њено нарушено

³⁴² *Ibidem.*

³⁴³ З. Стојановић, *Кривично право - општи део*, Правна књига, Београд, 2015, стр.106.

здравље. Како се радња кривичног дела насиље у породици из члана 194. Кривичног законика може извршити применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело или дрским и безобзирним понашањем према члану своје породице, јасно је да се она састоји у чињењу, а не у пропуштању чињења, па су нејасни разлози које износи првостепени суд да је окривљени учинио кривично дело насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ-а."

Кривично дело насиље у породици има основни облик, три тежа и један посебан облик. Основни облик дела постоји када се применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.

У вези са радњом кривичног дела искристалисала су се два схватања. По првом радњу кривичног дела чини угрожавање. Тако, *Љубиша Лазаревић* истиче радња кривичног дела је угрожавање спокојства, телесног или душевног стања члана породице. По њему радња је одређена на последичан начин, као угрожавање, и обухвата оне делатности којима се ствара могућност повреде одређених добара и вредности. Код насиља у породици угрожава се спокојство, телесни интегритет и душевно стање. Начини извршења радње су примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело, дрско и безобзирно понашање. По другом, у теорији и пракси, заступљенијем схватању угрожавање представља последицу кривичног дела, док су радње извршења: примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање. *Зоран Стојановић* истиче да радњу извршења код овог кривичног дела представља примена насиља, употреба квалификоване претње, дрско или безобзирно понашање. Више основа, по њему, има став да је угрожавање спокојства, телесног или душевног стања члана породице последица у виду конкретне опасности која траје одређено краће или дуже време. *Милан Шкулић* изражава неслагање са одређивањем радње извршења овог кривичног дела као угрожавања спокојства, телесног или душевног стања члана породице. Он истиче да на први поглед није сасвим јасно да ли угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице представља радњу или последицу овог кривичног дела, али да сматра да је неспорно реч о последици

кривичног дела, јер сам законодавац утврђујући на алтернативан начин посебне радње којима се може угрожавати спокојство, телесни интегритет или душевно стање, те облике угрожавања одређује као последицу овог кривичног дела.³⁴⁴

Ђорђе Ђорђевић прихвата аргументацију да се код овог кривичног дела као радња извршења сматрају: примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело, дрско и безобзирно понашање.³⁴⁵

Прихватајући друго становиште можемо констатовати да код овог кривичног дела постоје три алтернативно прописана облика радње извршења: примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело, дрско и безобзирно понашање. Ово схватање је догматски исправније, јер је тешко бранити став да и код других последичних деликата, где је због специфичности законодавне технике законодавац радњом учинио сваку делатност што води проузроковању дате последице – последица заправо радња извршења. У односу на друга слична последично одређена дела, насиље у породици се разликује по томе, што овде законодавац није сматрао да сваки начин проузроковања стања угрожености члана породице задовољава, већ је изричито навео поједине радње извршења дела.³⁴⁶

Ово питање је веома важно и због правилне примене члана 112. става 30. КЗ-а, по коме се онда када је радња кривичног дела одређена трајним глаголом, сматра да је кривично дело учињено ако је радња извршена једном или више пута.

Због тога је нужно да поново погледамо основни облик кривичног дела насиље у породици. Он постоји када се применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. „Угрожава“ је трајни глагол. Такви глаголи подразумевају одређено перманентно стање, континуитет понашања. Како истиче *Милан Шкулић* управо због те језичке особености трајних глагола, који подразумевају одређено трајање, протезање у времену и понављање, је и било потребно да законодавац у члану 112. став 30.

³⁴⁴ М. Шкулић, „Насиље у породици: неки проблеми законске инкриминације и судске праксе“, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур.Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014б, стр. 39.

³⁴⁵ Ђ. Ђорђевић, „Кривичноправна заштита од насиља у породици“, текст у зборнику „Насиље у Србији-узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014. стр. 69.

³⁴⁶ И. Вуковић, *op.cit.*, 2012, стр. 128.

утврди правило да када се радња извршења кривичног дела дефинише на такав начин, није потребно више радњи, већ је довољно „ако је радња извршена једном или више пута“. Тиме се за потребе кривичног права одступа од уобичајених правила.³⁴⁷

Међутим, код кривичног дела насиље у породици, када је у питању угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, се уопште и не ради о радњи извршења кривичног дела, већ о његовој последици, до које долази предузимањем одређених алтернативно прописаних радњи, па је потребно применити уобичајена језичка и логичка правила која су у складу са духом кривичног дела насиље у породици.³⁴⁸ Све то значи да код насиља у породици стање угрожености подразумева одређени континуитет и да траје одређено време. Због тога се, по нашем мишљењу, углавном ради о предузимању више радњи али се изузетно може радити и о једнократном деловању. Ово мишљење заступа и *Зоран Стојановић* истичући да кривично дело може постојати и онда када је радња предузета само једном, али имајући у виду последицу, то зависи од тога о ком облику радње извршења се ради. Док је код коришћења грубог насиља и употребе квалификоване претње у неким случајевима довољно да је радња и једанпут предузета да би дошло до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице, дрско и безобзирно понашање, по правилу, може проузроковати то угрожавање само онда када се више пута понавља.³⁴⁹

Занимљиво мишљење износи судија *Никола Милошевић*. По њему, ако је учињен само један чин насиља члана породице према другом члану породице, а који (по свом испољавању, садржини, субјективном односу и сл.) указује да ће се насиље поновити (нпр. ударио/ла, запретио/ла озбиљно, одлучно да ће тако бити и сутра, прекосутра, да ће се и „уброчити“, наставити, то стављено јасно до знања, несумњива упорност...), онда би и један случај насиља, једна радња извршења, не занемарујући ни последицу, субјективни осећај тзв. „ненасилног члана“; могао да оствари биће кривичног дела насиље у породици, првенствено његовог основног

³⁴⁷ М. Шкулић, 2012б, *op. cit.*, стр. 77.

³⁴⁸ *Ibidem*.

³⁴⁹ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 573.

облика из члана 194 став 1. КЗ. Дакле, у питању је једнократност која указује на континуитет.³⁵⁰

На основу изнетог сматрамо да је погрешно Окружни суд у Нишу (Кж. 1022/2006 од 25.10.2006. године) када је тврдио да је код насиља у породици радња одређена трајним глаголом. У образложењу пресуде се износи да иако је радња кривичног дела насиље у породици одређена трајним глаголом: „ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојност, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице“, ово дело може бити извршено и само једном радњом. По њима је неоснован навод жалбе окривљеног да је за постојање кривичног дела насиље у породици нужно да се ради о више радњи јер је одредбама члана 112. тачка 30. КЗ-а прописано да кад је радња кривичног дела одређена трајним глаголом, сматра се да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута. Стога се неосновано жалбом окривљеног пресуда побија због повреде кривичног закона јер је првостепени суд правилно применио кривични закон када је окривљеног огласио кривим за кривично дело насиље у породици из члана 194. став 1. Кривичног законика.

Јасно је да се овде не ради уопште о радњи извршења кривичног дела која је одређена трајним глаголом, те је стога образложење погрешно. Мада суд није погрешно када је истакао да је могуће да радња буде предузета и само једанпут само је пропустио да ту чињеницу додатно објасни.

Са друге стране, у решењу Апелационог суда у Београду (Кж. 5139/2010 од 22.2.2011. године) се истиче да угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице представља последицу, а не радњу извршења кривичног дела насиља у породици, због чега за постојање овог кривичног дела није довољна једна радња, већ је потребно да угрожавање спокојства чланова породице траје одређено, дуге или краће време. Наиме, Апелациони суд у Београду је увидом у списе предмета утврдио: „да у изреци побијане пресуде није описана последица предметног кривичног дела, која чини обележје кривичног дела, сходно одредби члана 356. став 1. тачка 1 Законика о кривичном поступку (даље: ЗКП), због чега је изрека исте неразумљива, јер не садржи све потребне

³⁵⁰ Н. Милошевић, "Насиље у породици", текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур.С. Панов, М. Јањић-Комар, М.Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 92.

податке у смислу одредбе члана 361. став 4. ЗКП. Наиме, одредбом члана 112. став 30. КЗ-а је прописано да се сматра да је дело учињено уколико је радња извршена једном или више пута у случају када је радња кривичног дела одређена трајним глаголом. Међутим, овај суд налази да угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице представља последицу, а не радњу извршења предметног кривичног дела, због чега се у том смислу не може применити напред цитирана одредба закона, односно због чега у конкретној ситуацији није довољно да учинилац предметног кривичног дела једном угрози спокојство чланова своје породице, већ је неопходно да угрожавање траје краће или дуже време, јер код овог кривичног дела угроженост представља једно континуирано стање у коме се налази члан породице. Имајући у виду наведено, овај суд налази да окривљени дрским понашањем, као радњом извршења наведеног кривичног дела описаном у изреци побијане пресуде, није угрожавао спокојство оштећених, с обзиром да се окривљеном ставља на терет да је наведену радњу предузео само дана 8.5.2008. године. При томе, овај суд је имао у виду исказе оштећених, које су навеле да окривљени дужи низ година конзумира алкохол у већим количинама и да их у таквом стању физички и психички малтретира, односно да окривљени, према исказу ових оштећених, применом насиља и дрским понашањем, дужи низ година угрожава спокојство и телесни интегритет чланова своје породице, али наведено није од утицаја на другачију одлуку овог суда, с обзиром да се оптужним предлогом јавног тужиоца окривљеном ставља на терет да је наведене радње предузео само дана 8.5.2008. године, како је то напред наведено.“

У овој одлуци Апелационог суда је потврђено мишљење изнето у теорији по којем у случају да се ради о радњи дрског и безобзирног понашања, као радњи извршења наведеног кривичног дела, неће постојати последица угрожавања спокојства јер је радња предузета само једном.³⁵¹ У следећој одлуци Апелационог суда у Београду (Кж2. 1400/2013 од 4.4.2013. године) се децидно истиче у којим случајевима радња може бити предузета и само једном да би постојало кривично дело насиље у породици. Како се наводи: „кривично дело насиље у породици извршено употребом насиља и квалификоване претње постоји и кад радња

³⁵¹ Види: З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 573.

извршења буде предузета само једном. Полазећи од законског описа кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ-а, у ком је одређено, да наведено кривично дело чини лице које применом насиља, претњом да ће напасти на живот и тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, Апелациони суд у Београду цени да чињенице које се односе на угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице, а које су код овог кривичног дела предвиђене у трајном облику, у ствари представљају последицу у виду конкретне опасности која може трајати, краће или дуже време, па би према томе, радња извршења била примена насиља, употреба квалификоване претње, дрско или безобзирно понашање. Дакле, код овог кривичног дела, у зависности о ком облику радње извршења се ради, дело може постојати и онда када је радња предузета само једном. Таква је ситуација код коришћења насиља и употребе квалификоване претње где је довољно да радња буде предузета само једном да би дошло до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања пасивног субјекта.“

Истим питањима се бавио и Врховни Касациони суд (Кзз 83/2012 од 24.10.2012). У одлуци је истакнуто следеће: „код кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ ради се о такозваној последичној радњи извршења која садржајно може бити различита али се мора тумачити у контексту начина извршења наведених у члану 194. став 1. КЗ – примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело и дрско и безобзирно понашање. Радња извршења предметног кривичног дела која је, дакле, дефинисана последицом, одређена је трајним глаголом, те се, у смислу одредбе члана 112. став 30 КЗ, сматра да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута.“

На основу ове пресуде видимо да не постоји консензус у погледу питања шта је радња а шта последица кривичног дела насиља у породици и да посебно збуњује управо чињеница да ни Врховни Касациони суд не препознаје праву природу кривичног дела насиље у породици. Наиме, примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело и дрско и безобзирно понашање нису начини извршења кривичног дела чија је радња „угрожавање...“, већ алтернативно одређени облици радње извршења.

Најбоље објашњење, након дужег периода примене ове инкриминације у судској пракси и чињенице да она заузима значајан удео у статистици криминалитета, дао је у једној својој одлуци из 2013. године Апелациони суд у Београду (Кж1 315/2013 од 5.2.2013. године). Како се смислено наводи да би постојало кривично дело насиље у породици, потребно је да осећај угрожености код оштећеног лица буде континуиран, а не тренутан и да не постоји само у тренутку предузимања радњи од стране окривљеног, с тим што се и једном радњом може извршити наведено кривично дело, али је неопходно да у контексту свих осталих односа у породици, постоји осећај угрожености код оштећеног и да тај осећај угрожености има један континуирани облик. Због значаја ове пресуде за постављање прихватљивог кривичноправног оквира одредбе из члана 194. навешћемо део из објашњења одлуке: „основано се изјављеном жалбом побија првостепена пресуда због битних повреда одредаба кривичног поступка, а у којој жалби се наводи да радња извршења кривичног дела за коју је окривљени оглашен кривим, мора довести до одређеног континуираног стања угрожености, у коме се налази оштећено лице, а како то у ожалбеној пресуди није наведено, иста је неразумљива. Наиме, и по налажењу Апелационог суда у Београду, првостепена пресуда донета је уз битне повреде одредаба кривичног поступка из члана 368 став 1 тачка 11 ЗКП-а, а како се то основано истиче у изјављеној жалби браниоца окривљеног, будући да је побијана пресуда неразумљива и не садржи разлоге о одлучним чињеницама, због чега је иста применом одредбе члана 389 Законика о кривичном поступку укинута и предмет враћен првостепеном суду на поновно суђење. Пре свега изреком ожалбене пресуде, првостепени суд је окривљеног огласио кривим да је извршио кривично дело насиље у породици из члана 194 став 1 КЗ-а, јер је у време и на месту описаном у изреци првостепене пресуде, применом насиља и дрским и безобзирним понашањем, угрозио спокојство и телесни интегритет члана своје породице, при чему суд и на страни 4 ожалбене пресуде, приликом оцене психичког односа окривљеног према извршеном кривичном делу, наводи да је окривљени применом насиља и дрским и безобзирним понашањем угрозио спокојство и телесни интегритет члана своје породице. Одредбом члана 194 став 1 КЗ-а прописано је - ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело или безобзирним понашањем угрожава

спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године. Имајући у виду чињенично утврђење првостепеног суда, те напред цитирану законску одредбу, по налажењу Апелационог суда у Београду, ожалбена пресуда не садржи разлоге о одлучним чињеницама, јер кривично дело насиље у породици чини онај ко угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, а у погледу које одлучне чињенице првостепени суд није дао разлоге, па се првостепена пресуда за сада не може испитати. Наиме, суд је био дужан да са сигурношћу утврди да ли је понашање окривљеног критичном приликом изазвало континуирани осећај угрожености, или се радило о тренутном угрожавању у тренутку предузимања радњи, када би се у конкретном случају могло радити о неком другом кривичном делу, јер да би се радило о кривичном делу из члана 194 КЗ-а, потребно је да осећај угрожености буде континуиран, а не тренутан и не само у тренутку предузимања радњи од стране окривљеног. Дакле, у конкретном случају, неопходно је да постоји континуирани осећај угрожености, при чему је неспорно да се и једном радњом може извршити наведено кривично дело, али је неопходно да у контексту свих осталих односа у породици, постоји осећај угрожености код оштећеног и да тај осећај угрожености има један континуирани облик.“

Због тога, и по нашем мишљењу, када је радња предузета само једном важно је утврдити да ли је понашање окривљеног критичном приликом довело до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања оштећеног у краћем или дужем времену тј. да ли се у конкретном случају ради о породичном инциденту или моделу понашања окривљеног у смислу стварања сталног осећања страха и пресије да се у сваком моменту може догодити нови догађај. За постојање кривичног дела, стога, битно је утврдити трајност последице угрожавања или повређивања.

Као што смо рекли, код овог кривичног дела постоје три алтернативно прописане радње извршења. Први облик радње извршења подразумева примену насиља. О појму насиља већ је било говора у ранијем излагању (I део). Али да истакнемо још једном, када је у питању насиље у породици и друге инкриминације код којих законодавац употребљава радње насиља, посматрамо

само оне радње које у језичком значењу представљају насилно понашање, а занемарујемо оне које се у феминистичком и виктимолошком дискурсу могу сматрати видом породичног насиља. Стога, насиље постоји када се употребом физичке снаге повређује телесни интегритет другог лица, ако му се одузима слобода кретања или слобода да несметано одлучује о својим поступцима.³⁵²

У судској пракси примена насиља постоји нпр. када оптужени у више наврата своје осмомесечно дете које је плакало туче и тако му нанесе преломе костију лобање са оштећењем по живот важних можданих центара, олако држећи да тежа последица неће наступити, па је онесвешћено дете однео у болницу где је оно истога дана умрло од задобијених повреда. Вршење насиља које је оптужени учинио према своме ванбрачном осмомесечном детету састојало се у томе што га је када је плакало рукама стезао за врат и вилице, ударао и стезао по задњици и куковима да би критичног дана нанео детету више повреда које су се састојале у виду крвних подлица, а на крају ударањем у пределу главе нанео вишеструке преломе костију лобање са оштећењем по живот важних можданих центара, од којих је дете истога дана у болници умрло. Овде постоји квалификовани облик насиља у породици јер је оптужени у односу на радњу извршења кривичног дела – употребу силе према свом детету поступао у свему са директним умишљајем пошто је био свестан да употребом силе повређује своје дете, па је управо то и хтео, док је у односу на тежу последицу тј. на смрт детета поступао са свесним нехатом пошто је био свестан да таквим својим понашањем може проузроковати смрт детета, али је олако држао да до тога неће доћи, што потврђује и одношење повређеног детета у болници где је оно и умрло (Пресуда Оккружног у Београду К.842/02 од 9. маја 2003. и пресуда Врховног суда Србије Кж.1572/03 од 21. октобра 2003. године).³⁵³

Други облик радње извршења овог кривичног дела представља претња да ће се напасти на живот или тело. Претња је изјава којом се једном лицу ставља у изглед неко зло (непријатност) које ће снаћи њега или њему блиско лице. Потребно је да се претња састоји у стављању у изглед зла које ће настати деловањем лица које прети или које ће оно на неки други начин омогућити.

³⁵² З. Стојановић, Н. Делић, 2013, *op. cit.*, стр. 297.

³⁵³ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, пета књига, Службени гласник, Београд, 2004, стр. 102.

Претња се може извршити изричито или одговарајућим конклюдентним радњама. Претња треба да је озбиљна, стварна и остварљива са гледишта онога коме се прети. За постојање претње није потребно да онај који прети озбиљно мисли да ту претњу спроведе у дело, нити је потребна реална могућност за то. Да би постојало кривично дело, потребно је да је реч о *квалификованој претњи*, односно о претњи која је управљена на живот или тело, тј. о претњи убиством или наношењем тешке телесне повреде.³⁵⁴ То значи уколико претња није квалификована, нема кривичног дела насиља у породици.

Тако, изјава окривљене да ће се иселити и повести заједничко дете код рођака и да га отац више неће видети, не може се третирати као напад на душевни интегритет оштећеног као тужиоца, односно таква изјава не представља радњу извршења кривичног дела насиље у породици. Стога је правилан закључак првостепеног суда да не представља радњу извршења кривичног дела насиља у породици изјава окривљене да ће се иселити и са собом повести заједничко дете код рођака и да га отац више неће видети. Неосновано се жалбом оштећеног као тужиоца наводи да је на овај начин угрожен његов душевни интегритет и душевно стање и да после оваквих изјава није могао да спава. Ово тим пре што је овакве изјаве окривљена давала након свађа са оштећеним као тужиоцем. Оваква изјава се не може третирати као напад на душевни интегритет оштећеног као тужиоца (Решење Окружног суда у Београду, Кж. 3370/2005 од 29.12.2005. године).³⁵⁵

Окривљени је претњом да ће напасти на живот и тело и дрским понашањем угрозио спокојство и душевно стање своје супруге, на тај начин што је у више наврата упућивао оштећеној погрдне речи, говорећи јој да је „дроца“, претећи јој да ће висити на бандери, да ће да пасе траву, узнемиравао пуштајући гласно тон телевизора и викао по целу ноћ недозвољавајући оштећеној да заспи, држећи је будну целу ноћ иако је оштећена запослена и устаје рано да иде на посао (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 164/08 од 29. јануара 2008. и пресуда Петог општинског суда у Београду К. 971/07 од 20. новембра 2007. године).

³⁵⁴ З. Стојановић, Н. Делић, 2013, *op. cit.*, стр. 297.

³⁵⁵ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, седма књига, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 102.

Претња у смислу кривичног дела насиље у породици може бити упућена и мобилним телефоном (Виши суд у Врању 1Кж. Бр. 189/14).

Дрско и безобзирно понашање, као трећи облик радње извршења, се мора процењивати у сваком конкретном случају. Дрско или безобзирно понашање је такво понашање које у знатној мери одступа од уобичајених правила понашања.³⁵⁶ Дрско понашање као радња код овог кривичног дела састоји се у предузимању радњи којима се грубо и противно коректном понашању према другима нарушава спокојство другог лица. Безобзирно понашање се састоји у предузимању радњи при чијем се вршењу не води рачуна да се тиме другом не причињава какво зло или каква непријатност које други није дужан да трпи.³⁵⁷ У тумачењу појма безобзирности велику улогу имају морална схватања у једном друштву. Када је у питању личност учиниоца очигледно је да он не поштује елементарне норме правног и друштвеног поретка, показује крајњу равнодушност према туђим добрима, дело врши из обести. Његово понашање је у очигледној несразмери са општеприхваћеним правилима понашања.

Према ставовима израженим у судској пракси окривљени је безобзирним понашањем угрозио спокојство своје невенчане супруге тако што је оштећену руком ухватио за нос и повукао, а затим јој кућним маказама одсекао косу (Пресуда Вишег суда у Београду Кж1.бр. 138/14 од 20. марта 2014. и пресуда Трећег основног суда у Београду К.бр. 7817/13 од 27. јануара 2014. године). Такође, безобзирним понашањем угрожено је спокојство члана породице, када окривљени приликом свађе са супругом баца ствари по кући, руши и разбија ствари. Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је у више наврата приликом вербалних свађа са супругом бацао и разбијао ствари по кући. Да је једном приликом гурнуо сто у правцу оштећене који јој је пао на ногу, због чега је оштећена заједно са две малолетне кћерке напустила кућу (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 713/06 од 28. марта 2006. и пресуда Петог општинског суда у Београду К. 679/05 од 25. октобра 2005. године).³⁵⁸ Окривљени се безобзирно понашао према својој мајци када је, уз увреде, није пуштао да уђе у

³⁵⁶ З. Стојановић, Н. Делић, 2013, *op. cit.*, стр. 297.

³⁵⁷ Ђ. Ђорђевић, “Кривичноправни аспекти насиља у породици“, *Правни живот*, 9/2007, стр. 59.

³⁵⁸ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, седма књига, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 103.

кућу. Наиме, окривљени је оглашен кривим да се безобзирно понашао, према својој мајци, тако што је у наведеном периоду онемогућавао да уђе у стан на наведеној адреси у којој живи, свакодневно је вређао и психички злостављао, да би јој наведеног дана упутио речи „курво једна матора, јебали те за папуче Милан и Света“, затим је тражио од оштећене износ од 1.000,00 динара који је поцепао, након што му га је оштећена пружила, чиме је извршио кривично дело насиље у породици (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2204/06 од 29. августа 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 471/06 од 13. априла 2006. године).³⁵⁹ Окривљени је дрским и безобзирном понашањем угрозио душевно стање своје супруге тако што јој, између осталог, није дозвољавао да затвори врата од тоалета док би седела на ве-це шољи. Окривљени је осуђен да је извршио кривично дело насиља у породици, тако што је дрским и безобзирним понашањем угрозио душевно стање члана своје породице, своје супруге, јер јој је упућивао разне псовке, вређао је називајући је курветином дебелом, јаловом и фригдном кравом, говнарком и Циганком, и није јој дозвољавао да затвара врата од тоалета док би седела на ве-це шољи, због чега је оштећена отишла од куће (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 304/08 од 14. фебруара 2008. и пресуда Петог општинског суда у Београду К. 430/07 од 23. октобра 2007. године).³⁶⁰

Када је у питању овај облик радње извршења посебно је важно водити рачуна о разграничењу са одговарајућим прекршајима (о чему ће бити више речи у наредним главама ове дисертације) јер је веома могуће да се пресудом за прекршај онемогући вођење кривичног поступка. Тако је у пресуди Основног суда у Врању (К.бр.647/12 од 07.11.2012) против окривљеног одбијена оптужба да је извршио кривично дело насиље у породици јер је окривљени већ оглашен одговорним због два прекршаја из чл.6.ст.2 Закона о јавном реду и миру (оба пута је претио и упућивао погрдне речи свом оцу "има да те убијем, има да ти запалим кућу, видећеш ти ко сам ја"). Имајући у виду да је окривљени због предметног догађаја већ правноснажно кажњен у прекршајном поступку који је вођен против њега, суд је утврдио да се у овом случају ради о пресуђеној ствари, према

³⁵⁹ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 123.

³⁶⁰ А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, девета књига, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 89.

"мерилима Енгел", према којима се ради о пресуђеној ствари ако је испуњен услов да дело за које је окривљени већ осуђен има казнену конотацију у националном праву једне државе и да буду испуњен један од два алтернативно постављених услова и то сама природа дела и степен тежине санкције којој је извршилац дела изложен, па како је окривљени у конкретном случају, већ правноснажно кажњен због прекршаја које је у домаћем праву одређен као друштвено опасно дело, а испуњен је и услов у погледу карактера, природе дела јер је окривљени већ кажњен због дела које по свом опису одговара опису кривичног дела које се окривљеном ставља на терет јер у конкретном случају чињенице које представљају прекршај за који је окривљени већ правноснажно кажњен исте су као оне које представљају предметно кривично дело, па се у конкретном случају ради о пресуђеној ствари. У пресуди смо нашли и позивање на чл. 4. Протокола бр.7. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, које је саставни део правног поретка РС и који предвиђа да се никоме не може поново судити, нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежност исте државе за дело за које је већ био правноснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе. Наведено је и да је у Хрватској у пресуди Европског суда за људска права у предмету Марести против Хрватске од 25.06.2009. године бр. 55759/07 утврђена директна повреда напред наведеног члана Конвенције и утврђено је да чињенице које представљају прекршај у основи су исте као и оне које представљају кривично дело и према којој се ради о пресуђеној ствари ако је за исто дело према окривљеном већ вођен прекршајни поступак који је правноснажно окончан без обзира на то што прекршај има лакшу нарав дела јер то не искључује његово разврставање као казног дела у смислу Конвенције. Па, како је окривљени већ прекршајно кажњен због прекршаја који је у основи исти као и кривично дело које му се ставља на терет суд је применом чл. 354.ст.1.тач. 2. ЗКП одбио оптужбу, на начин као у изреци пресуде.

Због проблема који се у пракси могу јавити у вези са радњом дрског и безобзирног понашања у теорији се предлаже њена замена са радњом злостављања или пак задржавање само безобзирног понашања. Како се истиче дрскост уопште није појам који је примењив на породичне односе које карактеришу свакодневна комуникација и емоционалност, што значи да је дрско

понашање редовно могуће према лицима која или уопште не познајемо или их не познајемо довољно, при чему је и суштински дрско понашање као начин деловања у породичним констелацијама недовољно друштвено опасно да би било инкриминисано.³⁶¹ Према томе, јасно је да ту треба да се ради евентуално о сфери прекршајног кажњавања.

Слажемо се са мишљењем да се видом злостављања, односно према тренутној законској формулацији безобзирног понашања – може сматрати и прогањање оштећеног, независно од тога да ли се ради о његовом праћењу, узнемиравању телефонским позивима или слањем електронских порука. Такви акти реално могу створити осећање угрожености члана породице, а и чести су у животу. Сматрамо да чињеница да прогањање није изричито прописано као радња не искључује његово разумевање као облика безобзирног поступања.³⁶²

Када су у питању тежи облици насиља у породици, уколико је за извршење основног облика кривичног дела насиља у породици коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, *радиће се о првом квалификованом облику дела* (чл. 194. ст. 2). Оцена подобности неког средства да тело тешко повреди или здравље тешко наруши заснива се на природи самог средства и начину како је оно у конкретном случају употребљено. Од примарног значаја приликом оцене не мора да буде редовна намена датог средства, већ начин његове употребе и могућност проузроковања повреде у конкретном случају.³⁶³

Оружјем се у смислу овог кривичног дела сматра како ватрено (пушка, пиштољ и др.) тако и хладно оружје (нож, бајонет, сабља и др.). Оруђа су средства којима се људи служе у обављању професионалних и других делатности, а таква су да се њима може проузроковати повреда. Ту спадају: секира, ашов, чекић, лопата, коса, срд итд. У друга средства подобна да тело тешко повреди или здравље тешко наруше могу се убројати: камен, колац, нека тешка посуда и сл.³⁶⁴

Тако рецимо, када је окривљени, након што је оштећеној задао више удараца затвореном шаком у пределу главе отвореним шакама у пределу лица, па

³⁶¹ И. Вуковић, 2012, *op.cit.*, стр.131.

³⁶² *Ibidem.*

³⁶³ З. Стојановић, Н. Делић, 2013, *op.cit.*, стр. 111.

³⁶⁴ Љ. Лазаревић, 2006, *op.cit.*, стр. 390.

ногама по телу, око врата јој обавио кабл од телефона, као средство подобно да тело тешко повреди и здравље тешко наруши, радиће се о овом облику дела (Пресуда Основног суда у Крагујевцу бр. ЗК – 1197/13 од 15.10.2013. године).³⁶⁵

Такође, битно је нагласити да за постојање овог облика кривичног дела није потребно да учинилац приликом употребе оружја, опасног оруђа или другог средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши нанесе повреду члану породице. Уколико је у конкретном случају окривљени гађао члана породице циглом, овај предмет има значај средства које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, у складу са законским описом кривичног дела насиље у породици. (Решење Окружног суда у Суботици, Кж. 33/2008(1) од 12.2.2008. године).

Може бити спорно да ли се делови тела сматрају средствима подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруше. Сматрамо да ту треба имати у виду могућност повреде у конкретном случају. Зато, када окривљени употребом силе и озбиљном претњом извршио насиље тако што своју бабу, стару 70 година баци на под па је удара ногама по телу и глави, потребно је према утврђеним радњама и околностима закључити да ли су ноге средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. У овој пресуди је дат позитиван одговор (Пресуда Окружног суда у Београду Кж.1598/06 од 26. јуна 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 1897/05 од 28. марта 2005. године).³⁶⁶

Други тежи облик кривичног дела предвиђен у ставу три, постоји: ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља пасивног субјекта и ако су дела из ст.1. и 2. учињена према малолетном лицу.

О облику насиља у породици квалификованом тешком телесном повредом ћемо много више расправљати у делу рада који се тиче односа са другим делима. На овом месту истичемо да појмове тешка телесна повреда и тешко нарушавање здравља тумачимо у смислу како су објашњени код кривичног дела тешке телесне

³⁶⁵ Б. Бановић, В. Турањанин, М. Воштинић, "Насиље у породици – кривичноправни и кривичнопроцесни аспекти", текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 194.

³⁶⁶ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 122.

повреде (члан 121.), а малолетно лице је онај члан породице који у време извршења дела није навршио осамнаест година. Када је у питању тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља реч је о делу квалификованом тежом последицом. Тешка телесна повреда мора бити обухваћена нехатом насилника.

Према ставу истакнутом у судској пракси, тешка телесна повреда као тежа последица постојаће и када се оштећена повредила приликом бекства ради избегавања сукоба са својим супругом. Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело насиље у породици прописано у члану 194. став 3. у вези са ставом 2. КЗ. Окривљени је ово дело извршио тако што је применом насиља угрозио телесни интегритет своје супруге оштећене на тај начин што је након расправе електричном бушилицом, средством подобним да тело тешко повреди и здравље тешко наруши, насрнуо на оштећену у намери да је повреди. Након чега је ради избегавања сукоба оштећена скочила са терасе задобивши приликом пада на земљу тешку телесну повреду у виду прелома десне петне кости и прелома кости леве руке. Неосновани су жалбени наводи браниоца окривљеног да тешка телесна повреда која је наступила услед пада оштећене са терасе, односно након што је оштећена искочила са терасе, није у директној узрочној последичној вези са нападом окривљеног те стога и не стоји правна квалификација из става 3. члана 194. КЗ-а. Ово стога што се узрочна веза управо заснива на томе да је окривљена избегавала напад, на једини могући начин на који је то могла искакањем са терасе при чему је задобила предметне повреде (Пресуда Окружног суда у Београду Кж.2978/06 од 8. новембра 2006. и пресуда Општинског суда у Младеновцу К. 225/06 од 22. августа 2006. године).³⁶⁷

Код облика насиља у породици из става 3. члана 194. квалификаторну околност представља и узраст пасивног субјекта. Наиме, овде се ради о малолетном лицу под којим се, у складу са чланом 112. став 10, подразумева лице које није навршило осамнаест година. Ова квалификаторна околност мора бити обухваћена умишљајем учиниоца.

Радња извршења кривичног дела насиље у породици може се састојати и у томе што окривљени приморава своје малолетне сестриће, са којима живи у породичном домаћинству, да пију пиво. Првостепеном пресудом окривљени је

³⁶⁷ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 125.

оглашен кривим да је извршио кривично дело насиље у породици прописано у члану 194. став 3. у вези са ст. 1. и 2. КЗ-а (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2204/06 од 29. августа 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 471/ од 13. априла 2006. године).³⁶⁸ Такође, када окривљена малолетној оштећеној, својој ћерки са којом живи у заједничком домаћинству, задаје више удараца у пределу ногу, од којих удараца је оштећена задобила лаку телесну повреду у виду хематома у пределу обе бутине, хематома у пределу предње и задње стране леве подколенице, од којих је удараца изгубила равнотежу и пала на под на главу, којом приликом је задобила и повреду у виду огуљотине у пределу корена носа и горње усне са црвенилом, постојаће кривично дело насиље у породици из чл. 194. ст. 3 КЗ-а (Пресуда Основног суда у Сомбору, 6К.386/14).

Циљ овог облика кривичног дела је свакако и појачана заштита малолетних лица. То долази до изражаја и у пресуди Апелационог суда у Нишу (8Кж.1.бр.2931/12) којом је усвојена жалба јавног тужиоца, па је преиначена пресуда тако што је окривљени оглашен кривим за насиље у породици из чл.194. став 3. у вези ст.1. КЗ. Другачијом оценом доказа изведених на претресу пред другостепеним судом овај суд је утврдио чињенично стање и то да је окривљени почетком јануара месеца 2007. године свог пасторка, малолетног оштећеног, са којим живи у заједничком домаћинству, најпре ишамарао, а потом избацио из куће у мајици и панталонама, да би га поново децембра месеца 2008. године истерао из куће, при чему га је стално, за време трајања заједничког живота, вређао називајући га дебилом и нерадником, те му се тако дана 09.06.2009. године, приликом расправе малолетног оштећеног са сестром, обратио речима:"Немој да јој наређујеш, дебилу један, ја сам ти дао рок до 10. јуна и нећу после да те видим", а окривљени је био свестан свог дела и хтео његово извршење. Наиме, и првостепени суд је правилно утврдио чињенице да је окривљени свог пасторка са којим живи у заједничком домаћинству, малолетног оштећеног, шамарао, истеривао из куће, стално га вређајући, у време и под околностима ближе означеним изреком пресуде, али је закључио након оцене изведених доказа , да је окривљени предузео наведене радње у циљу васпитања и дисциплиновања малолетног оштећеног, због чега је окривљеног ослободио од

³⁶⁸ *Ibid.*, стр. 123.

оптужбе за кривично дело насиље у породици из чл.194.ст.3. у вези ст.1.КЗ. Овај суд је поновном оценом изведених доказа, супротно закључивању првостепеног суда, нашао да је окривљени у критичним приликама поступао са директним умишљајем, који обухвата његову свест да тиме што његовог пасторка, малолетног оштећеног шамара, истерује из куће и вређа га, угрожава његово спокојство и душевно стање, уз постојање објективне представе о извршеном делу и уз свест о наступању последице. Дакле, погрешан је закључак првостепеног суда да нема доказа да је окривљени поступао уз свест да тиме што поступа на начин наведен изреком пресуде угрожава спокојство и душевно стање оштећеног као малолетног лица и да је то хтео, а потом и закључак да је окривљени предузео описане радње у циљу васпитања и дисциплиновања оштећеног. Стога је овај суд усвајањем жалбе јавног тужиоца побијану пресуду преиначио.

Трећи тежи облик тј. најтежи облик кривичног дела насиље у породици предвиђен је у ставу четири и постоји ако је услед дела из става 1-3. овог члана наступила смрт члана породице, односно пасивног субјекта. Када је реч о делу квалификованим смртном последицом, смрт члана породице мора бити учињена из нехата, што је веома редак случај, тако да ће учинилац кривичног дела које је учинио са умишљајем одговорати за тешко убиство члана породице којег је претходно злостављао. За ово кривично дело запрећена је казна затвора од најмање 10 година, односно од 30 до 40 година (члан 114. ст 1. т.10. КЗРС). О овим и другим питањима везаним за став 4. више у делу дисертације у којем се разматра однос са другим кривичним делима.

Посебан облик кривичног дела предвиђен у ставу 5. врши онај ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона. Овај облик кривичног дела представља на неки начин нову инкриминацију, па се поставља питање да ли јој је место у ставу 5. Интенција законодавца нам је јасна а то је санкционисање за кршење мера заштите изречених у парничном поступку, а на основу правила Породичног закона. Овим обликом кривичног дела не санкционише се насиље у породици, него се обезбеђује ауторитет мерама заштите које парнични суд одреди на основу Породичног закона. Ради се о кршењу мера које парнични суд доноси на основу чл. 198. Породичног закона РС. Ове мере чине судске забране и налози: даљег узнемиравања члана породице, мера забране

приближавања члану породице на одређеној удаљености, издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности, издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности и забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице.

Иначе је веома дискутабилна могућност примене мера заштите од насиља у породици у породичном законодавству, јер када се одређена вредност штити кривичним правом које се сматра најефектнијим обликом правне заштите, резервисаним за заштиту најзначајнијих друштвених вредности, која је сврха да се та вредност додатно и паралелно штити другом граном права.³⁶⁹

То само указује да приступ решавању проблема насиља у породици треба да буде решен у оквиру казног права: кривичног и прекршајног. Када су у питању прекршаји они могу бити прописани и посебним Законом о заштити од насиља у породици, као што је то учињено у неким земљама у упоредном праву, чиме би се обезбедило и прецизно разграничење ове две врсте деликата.

Такође, не би требала да нам буде страна ни идеја декриминализовања насиља у породици, имајући у виду све препознате проблеме у пракси, уз, наравно, прописивање нових тежих облика код већ постојећих кривичних дела. Ако сексуално насиље према члану породице квалификујемо као дело против полне слободе, онда нема разлога зашто и телесно повређивање члана породице не би обухватили постојећим инкриминацијама лаке и тешке телесне повреде. И у случају прибегавања декриминализацији, остајемо за усвајање посебног закона о заштити од насиља у породици који би прецизно регулисао мере заштите и прекршаје чиме би, такође, били превазиђени дијагностификовани проблеми у вези са применом Закона о јавном реду и миру у сфери породичног насиља, о чему ћемо више говорити у наредним поглављима рада.

На крају разматрања о радњи кривичног дела имамо потребу да сумирамо овај део расправе чиме ће се олакшати и примена овог правног хибрида у пракси. Радњу извршења код овог кривичног дела представља примена насиља, употреба квалификоване претње, дрско или безобзирно понашање. Угрожавање спокојства, телесног или душевног стања члана породице је последица у виду конкретне

³⁶⁹ М. Шкулић, 2014б, *op. cit.*, стр. 43.

опасности која траје одређено краће или дуже време. У односу на друга слична последично одређена дела, насиље у породици се разликује по томе, што овде законодавац није сматрао да сваки начин проузроковања стања угрожености члана породице задовољава, већ је изричито навео поједине радње извршења дела а то су: примена насиља, употреба квалификоване претње, дрско или безобзирно понашање.

Дакле, када је у питању радња нема потребе да се позивамо на члан 112. став 30. али нам је битно да прецизно погледамо како је постављена инкриминација: „Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело или безобзирним понашањем **угрожава** спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.“ „Угрожава“ је трајни глагол. Такви глаголи подразумевају одређено перманентно стање, континуитет понашања. Али, подсећамо, угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице није радња већ последица, што у језичком погледу такође захтева да глагол посматрамо баш у оном смислу у којем је употребљен. У зависности о ком се облику радње извршења ради зависиће и да ли је неопходно да она буде предузета једном или више пута да би проузроковала последицу угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице.

„Да би постојало кривично дело насиље у породици, потребно је да осећај угрожености код оштећеног лица буде континуиран, а не тренутан и да не постоји само у тренутку предузимања радњи од стране окривљеног, с тим што се и једном радњом може извршити наведено кривично дело, али је неопходно да у контексту свих осталих односа у породици, постоји осећај угрожености код оштећеног и да тај осећај угрожености има један континуирани облик. Суд је био дужан да са сигурношћу утврди да ли је понашање окривљеног критичном приликом изазвало континуирани осећај угрожености, или се радило о тренутном угрожавању у тренутку предузимања радњи, када би се у конкретном случају могло радити о неком другом кривичном делу, јер да би се радило о кривичном делу из члана 194 Кривичног законика, потребно је да осећај угрожености буде континуиран, а не тренутан и не само у тренутку предузимања радњи од стране окривљеног. Дакле, у конкретном случају,

неопходно је да постоји континуирани осећај угрожености, при чему је неспорно да се и једном радњом може извршити наведено кривично дело, али је неопходно да у контексту свих осталих односа у породици, постоји осећај угрожености код оштећеног и да тај осећај угрожености има један континуирани облик.“

3.2. Последица

Нераскидиво повезана са расправом о радњи кривичног дела је расправа о последици. Као што смо рекли кривично дело насиља у породици јесте последично кривично дело чија се последица састоји у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице. Дело је извршено предузимањем радњи наведених у ставу 1. овог кривичног дела (применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем).

Насиље у породици је кривично дело угрожавања и последица се огледа у конкретној опасности. Кривично дело је довршено наступањем конкретне опасности, онда када дође до угрожавања, иначе би се радило о некажњивом покушају. То је константовано и у решењу Апелационог суда у Београду (К-1. 444/2011 од 18.2.2011. године) речима: „угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице код кривичног дела насиље у породици представља последицу овог кривичног дела, која постоји само у ситуацији у којој је проузрокована конкретна опасност на страни оштећеног која траје одређено време.“ У образложењу исте се наводи да је најпре, изрека побијане пресуде неразумљива, будући да је у истој наведено да је окривљени у време и месту ближе означеном у изреци побијане пресуде применом насиља и дрским понашањем угрозио телесни интегритет, душевно стање и спокојство члана своје породице - своје тадашње супруге. Међутим, угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице који су код овог кривичног дела предвиђени у трајном облику, представљају последицу, а не радњу овог кривичног дела. Наиме, последица у виду угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице постоји само у ситуацији у којој је проузрокована конкретна опасност на страни оштећеног која траје одређено време, краће или дуже, па је суд у конкретном случају био у

обавези да на несумњив начин утврди да ли једна радња коју је критичном приликом предузео окривљени може да буде оцењена као кривично дело насиље у породици. Ово стога што радња кривичног дела мора довести до одређеног континуираног стања угрожености у коме се налази оштећено лице. Следствено томе, првостепени суд је у обавези да на несумњив начин утврди да је једнократно понашање окривљеног, обзиром да закључује да је у конкретном случају окривљени само у једној ситуацији угрозио телесни интегритет, душевно стање и спокојство члана своје породице, довело до стања угрожености на страни оштећене у одређеном трајању, а што је првостепени суд пропустио да учини.

Према напред изреченом, правилно је поступио Апелациони суд у Београду (Кж1 бр. 3632/12) када је потврдио пресуду Основног суда у Ваљеву (К.бр.228/11). Наиме, Основни суд у Ваљеву је ослободио оптужбе окривљеног да је учинио кривично дело насиље у породици из члана 194. став 3. Апелациони суд истиче да је у оваквој ситуацији првостепени суд правилно оценио да, понашање окривљеног критичном приликом није довело до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања малолетног оштећеног у краћем или дужем времену, будући да је окривљени наведене радње предузео само дана 25.11.2009. године, а да се према доказима прикупљеним у поступку никада, ни пре ни после овог догађаја није понашао на сличан начин. Стога се овде не ради о моделу понашања већ о једном изолованом поступку. Нема доказа о постојању битног елемента кривичног дела - трајности последице угрожавања или повређивања.

Очигледно је да судови коначно уједначавају своју праксу код кривичног дела насиље у породици. Тако, Апелациони суд у Новом Саду (КЖ 1 596/15) укида пресуду Основног суда у Сомбору (К 386/14 ОД 24.03.2015. године) и предмет враћа првостепеном суду на поновно суђење. Наиме, првостепеном пресудом окривљена је оглашена је кривом због извршења кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 3 у вези става 1 Кривичног законика. По налажењу Апелационог суда првостепени суд је начинио битну повреду одредаба кривичног поступка која је имала утицаја на доношење правилне и на закону засноване одлуке, због чега се иста мора и укинути. У поновљеном поступку, првостепени суд ће водити рачуна о напред наведеним примедбама на које му је указано овим

решењем, а посебно о околности да ли је радњом окривљене код поменуте оштећене дошло до стања угрожености у одређеном трајању као последице, након чега ће бити у могућности да донесе правилну и на закону засновану одлуку.

Као што смо констатовали, последица се састоји у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице Појам телесног интегритета овде не би требао да буде споран, али одређене дилеме може изазвати значење "спокојства", а посебно "душевног стања". Могло би се рећи да спокојство означава осећање физичке и психичке сигурности, одсуство узнемиравања од страна неког лица и сл. Но, није јасно шта је законодавац мислио под душевним стањем, те би ту у обзир можда могао доћи тзв. душевни мир, односно одсуство страха и несигурности.³⁷⁰ Према ставу израженом у судској пракси окривљени је угрозио душевно стање своје супруге услед чега је она покушала да се отрује лековима јер је на Ускрс када је оштећена кренула на гробље, да обиђе гроб њиховом заједничког сина, исту вређао говорећи да је курва и да ће се курвати са циганима и покушао да је удави, те је због тога оштећена попила више таблета бромазепана, диклофенака и бенседина (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 491/07 од 5. марта 2007. и пресуда Општинског суда у Обреновцу К. 434/06 од 22. децембра 2006. године).³⁷¹

Код последице угрожавања интересантно је питање да ли се она има ценити са објективног или објективно-субјективног становишта тј. да ли је потребно да се пасивни субјект осетио угроженим. У судској пракси преовлађује став да то није потребно. Како се истиче, угрожавање телесног или душевног интегритета члана породице утврђује се са објективног становишта, с обзиром на све околности извршења кривичног дела. Наиме, првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је у алкохолисаном стању са пушком дошао до куће свога таста где се склонила његова супруга са дететом, лупао на врата, па када му је супруга отворила врата тражио је да му преда дете да га води кући, чему се она противила, али је довела дете да га окривљени види, који је тада узео дете у наручје а затим оштећену ујео за нос, након чега се са дететом удаљио.

³⁷⁰ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004, стр. 561.

³⁷¹ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 124.

Небитни су наводи браниоца да оштећена супруга није пред судом посведочила да се осетила угроженом од стране окривљеног, јер је њена угроженост објективно постојала с обзиром на све околности извршења кривичног дела. Правилно је првостепени суд закључио да долазак окривљеног до куће у којој је боравила његова супруга и син, у раним јутарњим часовима у алкохолисаном стању са пушком у руци, представља озбиљну претњу за живот и тело његове супруге, као и да је оружје само по себи довољно да проузрокује несигурност и страх, а посебно с обзиром на алкохолисаност окривљеног, како за душевни, тако и телесни интегритет сваког лица (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1506/03 од 13. јуна 2003 и пресуда Петог општинског суда у Београду К.210/03 од 21. марта 2003. године).³⁷²

Према решењу Вишег суда у Београду (Кж1 650/2014(2) од 4.12.2014. године) радње којима је изазвано нарушавање спокојства и душевног стања лица, оштећеног кривичним делом насиље у породици, морају бити такве да су и по објективним, а не само субјективним критеријумима, подобне да изазову нарушавање спокојства и душевног стања, дакле да су подобне да то изазову и код неког другог лица. По налажењу Вишег суда у Београду првостепени суд такође није објаснио по којим то објективним критеријумима су све наведене СМС поруке, а имајући у виду њихову садржину детаљно наведену у изреци побијане пресуде, подобне да изазову нарушавање спокојства и душевног стања код другог лица, те је нејасно на основу чега је првостепени суд утврдио да су наведене радње окривљеног угрозиле спокојство и душевно стање оштећене, јер је оштећена, између осталог, изјавила да се само осећала узнемирено, да се плашила за безбедност своје деце и своју безбедност, не објашњавајући шта је био узрок те њене узнемирености и страха за безбедност не само ње, него чак и њене деце и да се осећала прогањано, не објашњавајући зашто је често излазила испред да види да ли се негде у близини окривљени налази, посебно јер је радила до десет увече, па је била у страху да је негде окривљени не прати и у каквој је то узрочно последичној вези са СМС порукама описаним у изреци побијане пресуде.

³⁷² И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, пета књига, Службени гласник, Београд, 2004, стр. 100-101.

Наиме, када је у питању кривично дело насиље у породици из члана 194 став 1 Кривичног законика, неопходно је потребно да радња извршења буде таква да је она објективно подобна да доведе до угрожавања спокојства, а у овом случају, према наводима оптужног акта – и до угрожавања душевног стања оштећене, што по налажењу Вишег суда у Београду није утврђено током овог кривичног поступка од стране првостепеног суда. При том првостепени суд је требало да има у виду да је ово кривично дело довршено када дође до тог угрожавања, односно до угрожавања спокојства и конкретно – и до угрожавања душевног стања оштећене, а која околност није уопште утврђена, посебно када је у питању угрожавање душевног стања у погледу којег битног елемента бића кривичног дела је неопходно имати стручан налаз и мишљење вештака неуропсихијатријске струке који ће такође бити предмет оцене од стране суда у склопу свих осталих доказа. Дакле, став је Вишег суда у Београду да угрожавање како спокојства оштећене, тако и угрожавање њеног душевног стања, а имајући у виду садржину СМС порука ближе описаних у изреци пресуде, се не може процењивати само субјективно и на основу исказа оштећене, већ се мора процењивати објективно с обзиром на предузете радње у конкретном случају, не само с обзиром на бројност СМС порука, већ и обзиром на њихову појединачну садржину, да би се могло потпуно и тачно утврдити чињенично стање и постојање узрочно последичне везе између СМС порука које првостепени суд оцењује као дрско и безобзирно понашање окривљеног и наступеле последице – угрожено спокојство и угрожено душевно стање члана породице окривљеног – оштећене, бивше супруге .

Дакле, објективно-субјективно одређење угрожености више одговара циљу инкриминације.

3.3. Учишилац и пасивни субјект

Пасивни субјект код кривичног дела из члана 194. КЗ-а је члан породице. У смислу члана 112. став 28. КЗ-а чланом породице се сматрају: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши

супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живели у истом породичном домаћинству.

Као што смо већ поменули насиље у породици, као посебно кривично дело, уведено је у кривично законодавство наше државе 2002. године³⁷³, односно први пут је инкриминисано изменама и допунама КЗ РС³⁷⁴. У поглавље „Кривична дела против брака и породице” додат је члан 118а „Насиље у породици”. Тадашњи Кривични закон Србије није имао дефиницију члана породице па су у судској пракси као насиље у породици били квалификовани само случајеви насиља најближих сродника (супружници, деца, родитељи, баба и деда) уз услов да живе у заједничком домаћинству, док је насиље према даљим сродницима квалификовано кроз друге инкриминације, најчешће насилничко понашање и телесно повређивање.³⁷⁵

Из тих разлога КЗ који је ступио на снагу 01.01.2006. године настоји да превазиђе бројне критике ранијег правног система у коме су изван заштите остали нпр. бивши супружници. Према овом законском тексту под чланом породице сматрају се и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника. Може се отуда, закључити да се чланом породице у смислу овог кривичног дела неспорно сматрају: брачни другови, родитељи и деца, бивши супружници, њихова деца, као и родитељи бивших супружника. Ова одредба је нажалост на непрецизан начин регулисала важно питање за примену кривичноправне одредбе и отворила могућност за различита тумачења. Тако, *Љубиша Лазаревић* сматра, имајући у виду ову одредбу, да чланови породице могу бити само брачни другови и сродници по крви (деца, бабе и деда) који живе у заједничком домаћинству. По његовом мишљењу, чланом породице сматрају се и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника али да овај појам не би требало код овог кривичног дела узети у тако широком значењу,

³⁷³ Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС - ЗИД КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.

³⁷⁴ Кривични закон РС, *Службени гласник РС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91- одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, &7/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002- испр, 80/2002-др закон, 39/2003 и 67/20.

³⁷⁵ И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 133.

уколико ова лица не живе у заједничком домаћинству са учиниоцем дела.³⁷⁶ Са друге стране, *Зоран Стојановић* истиче да није спорно да су чланови породице брачни другови, као и родитељи и деца, као и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника. По њему, јасно је да се чланом породице сматрају и родитељи супружника, тј. лица у најближем тазбинском сродству, али то могу бити и други сродници уколико живе у истом породичном домаћинству.³⁷⁷

Ова одредба је довела до потребе супсидијарне примене одредбе Породичног закона који у члану 197. одређује појам насиља у породици и круг лица која се имају сматрати члановима породице. Према одредби члана 197. став 3. *Породичног закона Србије* чланом породице се сматрају: супружници и бивши супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, лица у тазбинском и адоптивном сродству, односно лица које везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Не упуштајући се у дубљу анализу овако конципиране норме *Породичног закона* (нпр. шта значи „лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези“, да ли нека школска, младалачка љубав, веза пре 20-30 година аутоматски подразумева и породични однос, односно да ли и плаћена сексуална услуга и сличне животне ситуације конституишу породични однос) која ће се у грађанском поступку посебно оцењивати и примењивати (за тачку 5 неки кажу и да се неће примењивати у пракси, па ако неће, ако је неживотна због чега је у закону), у кривичном поступку неминовно ће се постављати питање: да ли неки промискуитетнији мушкарац или жена, да ли неко ко је у младости, па и касније, имао више сексуалних и емотивних веза – искуства, па и емотивних веза путем средстава комуникације, интернета, на послу, у суседству (да ли емоције могу да се схвате и као испољавање нетрпељивости, па и мржње) да ли то лице

³⁷⁶ Љ. Лазаревић, 2006, *op. cit.*, стр. 550.

³⁷⁷ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 573-574.

има бројне чланове породице, иако са њима није живео у истој породичној заједници?³⁷⁸

Поставља се питање да ли овако екстензивна одредба одговара духу кривичног закона, основним правилима о кривичноправној заштити и разлозима због којих је насиље у породици издвојене као самостално кривично дело.

Када је у питању судска пракса, чланом породице код овог кривичног дела се сматра и очух са којим је учинилац живео у истом породичном домаћинству (Пресуда Округног суда у Београду Кж. 308/06 од 2. марта 2006 и пресуда Четвртог општинског суда у Београду К. 1027/05 од 26. октобра 2005. године).³⁷⁹ Такође, члан породице је и ванбрачна супруга, а из пресуде произилази да су радње насиља у породици предузимане за време заједничког живота. Наиме, првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је у периоду од три месеца, коришћењем ножа и озбиљном претњом да ће напасти на живот и тело, угрожавао телесни и душевни интегритет чланова породице мајке и ванбрачне супруге, на тај начин што је у два наврата потезао нож и кренуо према мајци и више пута у различитим ситуацијама хватао је за браду, терајући да га гледа у очи, а ванбрачној супрузи је говорио да ће скочити са дететом кроз прозор, да не сме да оде од куће, јер ће доћи и убити јој родитеље, брата, снаху, њихову децу, а затим и њу и претио да ће да је задави (Пресуда Округног суда у Београду Кж. 34/3 од 11. фебруара 2003. године и пресуда Петог општинског суда у Београду К.979/02 од 4. септембра 2002. године).³⁸⁰ Насиље у породици може извршити и очух према пасторцима (Пресуда Округног суда у Београду Кж.2599/06 од 15. новембра 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К.1377/06 од 8. августа 2006. године).³⁸¹ У следећој пресуди насиље у породици је извршено према баби окривљеног, на тај начин што ју је окривљени бацио на под па је ударао ногама по телу и глави (Пресуда Округног суда у Београду Кж.1598/06 од 26. јуна 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 1897/05 од 28.

³⁷⁸ Више о томе: Н. Милошевић, 2012, *op. cit.*, стр. 81-82.

³⁷⁹ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, седма књига, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 103.

³⁸⁰ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, пета књига, Службени гласник, Београд, 2004, стр. 100.

³⁸¹ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 122.

марта 2005. године).³⁸² Радња извршења кривичног дела насиље у породици може се састојати и у томе што окривљени приморава своје малолетне сестриће, са којима живи у породичном домаћинству, да пију пиво. Наиме, првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело насиље у породици прописано у члану 194. став 3. у вези са ст. 1. и 2. КЗ-а. Окривљеном је стављено на терет да је применом насиља и безобзирним понашањем угрозио телесни интегритет, душевно стање и својих сестрића, са којима живи у породичном домаћинству, а које је присиљавао да пију пиво, а пошто му је, његова мајка, скренула пажњу да наведени малолетни оштећени не пију пиво (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2204/06 од 29. августа 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 471/ од 13. априла 2006. године).³⁸³ Угрожавање телесног и душевног интегритета може бити извршено и према супрузи са којом је учинилац у разводу и са којом не живи у истом стану, тако што јој је путем телефона упућивао претње да ће је убити, пратио је на улици и физички нападао (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 44/04 од 15. јануара 2004. и пресуда Првог општинског суда у Београду К.1133/03 од 7. новембра 2003. године).³⁸⁴ Према пресуди Врховног суда Србије и девер се сматра чланом породице. Наиме, окривљена је у више наврата употребом силе угрожавала телесни и душевни интегритет члана породице оштећеног девера на тај начин што га је тукла, а критичног дана стецањем врата изазвала његову смрт. Она је живела у породичном домаћинству и са девером који је био заостао у развоју, отежано се кретао и у пијаном стању често вршио нужду у кревету. Окривљена га је у последње време више пута тукла и то исто је чинила и критичног дана и нанела му повреде по телу, па га је у једном моменту стегла за врат и држала неколико секунди услед чега је код оштећеног наступила смрт. Окривљена је оглашена кривом за кривично дело насиља у породици из члана 118а став 4. (Пресуда Врховног суда Србије Кж. 627/05 од 9. маја 2005. и пресуда Окружног суда у Београду К. 523/04 од 11. новембра 2004. године).³⁸⁵

³⁸² *Ibidem.*

³⁸³ *Ibid.*, стр. 123.

³⁸⁴ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, шеста књига, Службени гласник, Београд, 2005, стр.101.

³⁸⁵ И. Симић, А. Трешњев, *op. cit.*, 2006, стр. 104.

Изменама и допунама КЗ-а из 2009. године коначно се став 28. члана 112. мења у целини и уводи се својеврсна тростепеност која одговара „начелу законитости и у народу утемељеном разликовању најужих породичних односа и ширих фамилијарних односа“³⁸⁶. Тако се чланом породице сматрају:

1. супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник (чланови уже породице);

2. члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству (чланови шире породице под условом да живе у заједничком домаћинству);

3. као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству (чланови шире породице независно од живота у истом породичном домаћинству).

Како се у теорији оправдано истиче добро је што је појам члана породице рационално сужен, па се искључују и спорне ситуације да алтернативним постојањем емотивне или сексуалне везе настане породичан однос. То не значи да Кривични законик више неће штити лица која су била у брачној или ванбрачној заједници, а више не живе заједно, односно лица која су било када и у било ком контексту, имала емотивну или сексуалну везу, а никада нису живела у истом породичном домаћинству, али се тада не би радило о насиљу у породици, већ о неком другом кривичном делу.³⁸⁷

Главне замерке које се упућују постојећем одређењу члана породице се тичу њене неускалђености са релевантним међународним изворима из ове области, јер су из категорије члана породице искључени бивши супружници који не живе у истом домаћинству, као и бивши ванбрачни партнери.³⁸⁸

Када је у питању судска пракса након измена и допуна КЗ-а из 2009. године неколико случајева сматрамо посебно занимљивим. Тако је у пресуди

³⁸⁶ И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 134.

³⁸⁷ М. Шкулић, 20126, *op. cit.*, стр. 81.

³⁸⁸ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, насиље у породици дефинише као свако дело физичког, сексуалног, психичког, односно економског насиља до којег дође у породици или домаћинству, односно између бивших односно садашњих супружника односно партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио домаћинство са жртвом.

Првог основног суда у Београду (К-2107/10. од 3.02.2010) истакнуто да се насиље у породици не може извршити према бившим ванбрачним партнерима јер Кривични законик не познаје термин „бивших ванбрачних супружника“ чак и када би се прихватило да се у конкретном случају радило о ванбрачној заједници, а по мишљењу суда ни она не постоји. У образложењу пресуде је наведено да се у радњама окривљеног нису стекла обележја кривичног дела насиље у породици јер у време критичних догађаја окривљени и оштећена нису били ванбрачни супружници, дакле нису били чланови породице. Осим тога, заједница у којој су претходно били окривљени и оштећена не може се ни сматрати ванбрачном заједницом у смислу Породичног закона према коме „ванбрачна заједница постоји ако двоје људи живе у заједничком домаћинству дуже време или краће време уколико је у тој заједници рођено дете. Сам термин дуже време указује да се под тим не може сматрати заједница која је неспорно трајала пет месеци и која у конкретном случају није имала карактер озбиљне заједнице, а која по мишљењу суда претпоставља и испуњење неких других услова који у случају окривљеног и оштећене изостају. Чак и када би се прихватила теза да се у датом случају радило о ванбрачној заједници, што суд не сматра, треба имати у виду и то да Кривични законик „не познаје термин бивших ванбрачних супружника“.³⁸⁹ Ова пресуда је, по нашем мишљењу, потпуно у складу са одређењем члана породице у Кривичном законнику Србије.

У пресуди Врховног Касационог суда (Кзз 52/12 од 27.06.2012. године) заузето је становиште да се и унук окривљеног сматра чланом породице и ужива кривичноправну заштиту из члана 194. КЗ. Оваквим ставом не одступа се, по нашем мишљењу од Кривичног законика само се поред обичног, језичког или граматичког тумачења норме користе и неке друге врсте сложенијих тумачења чиме се заправо остаје у њеним оквирима. Како је у образложењу истакнуто заштитни објекат код кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ је члан породице, а одредбом члана 112. став 28. КЗ прописано је која се лица сматрају чланом породице. Тачно је да у овој одредби унук, као потомак у другом степену сродства у правој линији, није изричито наведен као члан породице, међутим, та

³⁸⁹ Цитирано према: Н. Делић, "Кривичноправни аспект насиља у породици", текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 114.

одредба се мора шире тумачити. Наиме, како се према одредби члана 112. став 28. КЗ-а, члановима породице, између осталих, сматрају супружници, њихова деца и преци супружника у правој линији крвног сродства, онда је логично да су и њихова деца (деца супружника), чланови породице предака супружника. Дакле, када је кривичноправна заштита дата деди, као члану породице, сроднику у правој линији крвног сродства, онда кривичноправну заштиту мора уживати и његов унук, такође сродник у правој линији сродства. Ово тим пре, што је у конкретном случају унук, после смрти своје мајке, а ћерке окривљеног, остао да живи у заједничком породичном домаћинству са дедом, односно окривљеним. Према томе, погрешно закључујући да унук није заштитни објекат предметног кривичног дела и да у радњама окривљеног нема дела за које је оптужен, јер радња извршења није предузета према члану породице, првостепени суд је доношењем ослобађајуће пресуде из тих разлога, повредио одредбу члана 369. тачка 1. ЗКП у вези члана 194. став 3. у вези става 1. КЗ у вези члана 112. става 28. КЗ, а исту повреду кривичног закона учинио је и другостепени суд који је првостепену пресуду потврдио, прихватајући напред изнети став првостепеног суда.

За ову тему интересантна је још једна пресуда Врховног Касационог суда (Кзз.36/10 од 07.04.2010. године) у којој се одлучивало о захтеву за заштиту законитости против правноснажних решења судова. Епилог је пресуда којом је одбијен Захтев за заштиту законитости Републичког јавног тужиоца као неоснован. Наиме, решењем Првог општинског суда у Београду К. 1946/08 од 19.12.2008. године одбијен је оптужни предлог јавног тужиоца Првог општинског јавног тужилаштва у Београду Кт. бр. 1757/08 од 3.12.2008. године због кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ. Одлучујући о жалби јавног тужиоца Првог општинског јавног тужилаштва у Београду, Окружни суд у Београду је решењем Кж. 353/09 од 6.2.2009. године жалбу јавног тужиоца одбио као неосновану. Против наведених правноснажних решења Републички јавни тужилац подигао је захтев за заштиту законитости због повреде одредаба члана 367. став 1. ЗКП у вези члана 368. став 1. тачка 11. и став 2. ЗКП и члана 367. став 3. ЗКП у вези члана 370. став 1. ЗКП, са предлогом да се захтев уважи и укине решење Окружног суда у Београду или да се утврди да је повређен закон у корист

окривљеног. Врховни касациони суд је, пошто је поступљено у смислу члана 422. став 2. и 3. ЗКП, одржао седницу већа на којој је размотрио списе предмета са решењима против којих је захтев за заштиту законитости подигнут, па је по оцени навода у захтеву и изјашњења присутних окривљеног и његовог браниоца, нашао да се неосновано захтевом за заштиту законитости указује да је првостепено и другостепено решење донето уз битну повреду одредаба кривичног поступка из члана 368. став 1. тачка 11. ЗКП јер иста садрже нејасне разлоге о одлучним чињеницама, које су уз то и погрешно утврђене. По налажењу Врховног касационог суда првостепени и другостепени суд нису учинили наведену битну повреду одредаба кривичног поступка јер оба решења садрже разлоге о оцени суда да у радњама окривљеног нема елемената кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ. Међутим, првостепени и другостепени суд заузели су погрешан став да се оштећена не може сматрати чланом породице у смислу одредбе члана 194. КЗ, на шта основано указује и јавни тужилац у захтеву за заштиту законитости. Заштитни објекат код кривичног дела из члана 194. КЗ је члан породице, а према истој одредби, чланом породице сматрају се, између осталих и ванбрачни партнери.

У конкретном случају првостепени и другостепени суд узимају као утврђене чињенице да су окривљени и оштећена, након пар месеци емотивне везе одлучили да изнајме стан и да су у том стану почели заједно да живе почетком јула 2008. године, али из тако утврђених чињеница изводе закључак да су окривљени и оштећена били у односу који се не би могао подвести под ужи или шири појам породице, јер су били само у емотивној сексуалној вези а њихов заједнички живот је трајао само неколико дана, дакле да нема заштитног објекта предметног кривичног дела и да стога не постоје сви елементи бића кривичног дела које је окривљеном стављено на терет.

Међутим, по налажењу Врховног касационог суда управо чињеница да су окривљени и оштећена почели да живе у стану који су заједно изнајмили, указује на њихову намеру да формирају трајнију заједницу живота, без обзира колико би она трајала, јер то свакако представља будућу, неизвесну околност, а таква заједница представља ванбрачну заједницу, па је оштећена заснивањем такве

заједнице стекла статус ванбрачног партнера, на самим тим имала је и статус члана породице у смислу одредбе члана 194. КЗ.

Погрешно закључујући да оштећена није заштитни објекат предметног кривичног дела и да у радњама окривљеног нема дела које му је оптужним актом стављено на терет, јер радња извршења није предузета према члану породице, првостепени суд је, одбијајући из тих разлога оптужни предлог, повредио одредбу члана 369. тачка 1. ЗКП, а исту повреду учинио је и другостепени суд који је првостепено решење потврдио. Међутим, Врховни касациони суд није могао да одлучује о повреди закона из члана 369. тачка 1. ЗКП, јер та повреда у захтеву није истакнута, а Врховни касациони суд као суд надлежан за одлучивање о захтеву за заштиту законитости, при решавању о захтеву, морао се, сходно одредби члана 423. став 1. ЗКП, ограничити само на испитивање повреда закона на које се јавни тужилац позива у захтеву. Иако тужилац као основ подношења захтева наводи и битну повреду одредба кривичног поступка из члана 368. став 2. ЗКП, у захтеву за заштиту законитости се тај основ не образлаже и не указује конкретно у чему се та повреда састоји, док одредбу члана 276. ЗКП, на коју такође указује у захтеву, није повезао са законском одредбом коју оспорава.

У вези са овом пресудом важно је утврдити неколико чињеница. Прво да ли су у време предузимања радње кривичног дела насиља у породици окривљени и оштећена били у ванбрачној заједници или су радње предузете касније када они више нису ванбрачни партнери, него су бивши ванбрачни партнери, којима онда КЗ не пружа кривичноправну заштиту. Ако су у моменту предузимања радње били ванбрачни партнери индикативно је да Врховни Касациони суд не полази од одредби Породичног закона о појму ванбрачне заједнице јер је по одлуци Врховног Касационог суда ванбрачна заједница и она која је трајала свега неколико дана, и да такво понашање указује на њихову намеру да формирају трајнију заједницу живота, без обзира колико би она трајала, јер то свакако представља будућу, неизвесну околност.

Ради лакше и једноставније примене права сматрамо да би морала да постоји усклађеност између одредби Породичног закона и КЗ-а. Мишљења смо да је потребно на истоветан начин дефинисати ко се може сматрати чланом породице, јер у практичној примени закона може доћи до проблема, зато што се

лицу - члану породице у смислу Породичног закона, у парничном поступку, може изрећи мера заштите, а након тога се истом лицу суди у кривичном поступку због кршења мере заштите од насиља у породици, а то лице у смислу КЗ-а није члан породице. Према *Милану Шкулићу* став 5. члана 194. је прилично дискутабилан како са становишта законске систематике, тако и из низа практичних разлога, а пре свега оних који се односе на конкретне доказне проблеме. Одређене мере заштите од насиља у породици могу се изрећи у парничном поступку, на основу правила Породичног закона, али нема логике да се њихово кршење санкционише на овакав начин, тим пре што би кршењем таквих мера, у највећем броју случајева, и иначе у највећем броју случајева био у питању основни облик кривичног дела насиља у породици (члан 194, став 1). Мере заштите (чл. 198. став 2 ПЗ) у великој мери имају добар *ratio legis*, али је добар део њих супротан другим позитивноправним прописима, те не само што у пракси није лако остварљив већ је повезан са низом веома озбиљних практичних проблема, који се ни на иоле ваљан начин не могу решавати коришћењем кривичног законодавства, а што је олако учињено прописивањем посебног облика кривичног дела насиља у породици (члан 194, став 5 КЗ).³⁹⁰

Прешироко дефинисање члана породице може довести до тога да се изгуби смисао овог кривичног дела, а то је заштита породичних односа. Наиме, ако би се применио члан 197. став 3. Породичног закона у кривичном поступку, онда би за ово кривично дело одговарала и лица која су била у тазбинском односу, а никада нису живела у истом домаћинству (нпр. отац и бивши старац некадашњег брачног партнера), или лице које је некада било са оштећеним лицем у сексуалном односу, а никада није живело у заједничком домаћинству. Због тога сматрамо да је одређење члана породице у КЗ-а прихватљивије и да нема више потребе за коришћењем одредбе Породичног закона.

И на крају желимо да додамо да извршилац кривичног дела насиље у породици може бити само члан породице. Ово кривично дело спада у *delicta propria*, што значи да учинилац може бити лице које има посебно својство које је иначе битно обележје дела. У питању је, дакле, тзв. својеручно кривично дело.

³⁹⁰ М. Шкулић, 2009, *op. cit.*, стр. 18-20.

Као саучесници у ужем смислу (подстрекач и помогач) могу се јавити и лица ван круга чланова породице.

3.4. Однос са другим кривичним делима

Као претходно, прејудицијално, питање, пре него што пређемо на однос овог дела са другим кривичним делима, намеће се решавање неколико спорних питања у судској пракси. Прво, да ли у случају више аката насиља учињених према истом лицу постоји једно кривично дело насиља у породици? Са тим у вези је и питање да ли је код овог кривичног дела могућа конструкција продуженог кривичног дела, јер је истоветност оштећеног, када се нападају нека лична добра као што су живот и тело, слобода, част и др, обавезан услов за постојање овог облика привидног реалног стицаја (због тога је важно утврдити шта је објекат заштите, породица и породични односи или њени чланови и њихова добра, као и да ли природа кривичног дела насиља у породици, која подразумева одређено стање континуитета, трајање последице, дозвољава конструкцију продуженог кривичног дела). Даље, потребно је заузети став да ли у случају када је радња извршења учињена према више чланова породице постоји само једно кривично дело насиља у породици или више кривичних дела насиља у породици.

На самом почетку желимо да кажемо да судови воле једноставна, лако примењива решења, а у случају насиља у породици ствар компликује чињеница да оно није на адекватан начин номотехнички регулисано. Из тих разлога прихватање решења која су у основи, правно-догматски посматрано, могућа би још више закомпликовало криминалну зону дела.

Питање односа са другим кривичним делима ће нам у једном сегменту указати и на питање да ли је заштита оштећених за дела насиља у породици на задовољавајућем нивоу, јер један од разлога прописивања овог кривичног дела је била и чињеница да се у породици врши насиље, а да из разних разлога не долази до кривичног гоњења, чак и када је остварено биће неког другог кривичног дела. Дакле, *ratio legis* инкриминације је био појачана заштита оштећених за насиље у породици.

Уколико имамо понављање више аката насиља према истом члану породице постојаће једно дело насиља у породици имајући у виду ранију

расправу у којој смо закључили да код насиља у породици стање угрожености као последица траје извесно време - трајно кривично дело, што значи да угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице као последица траје извесно време. Чак и када су према истом члану породице предузете радње различитог карактера постоји јединствено дело насиља у породици а стицај је само привидан.

Према пресуди Окружног суда у Београду (Кж. 865/09 од 7. априла 2009. и пресуда Општинског суда у Обреновцу К. 435/08 од 26. децембра 2008. године) када је окривљени предузимао сукцесивно више радњи извршења у односу на истог члана породице, у његовим радњама остварују се обележја једног кривичног дела насиља у породици.³⁹¹

У вези са стицајем треба имати у виду да његов смисао јесте установљавање посебних правила одмеравања казне за кривична дела учињена у стицају. У случају да је учињено дело према више чланова породице потребно је утврдити да ли је радња извршења таквог карактера да указује на природно јединство дела (итеративна и сукцесивна радња)³⁹² када може постојати једно

³⁹¹ Првостепеном пресудом окривљени оглашен је кривим због извршења два кривична дела насиља у породици из члана 194. став 1. КЗ. Међутим, првостепеном пресудом повређен је кривични закон на штету окривљеног, јер је оглашен кривим за извршење два кривична дела насиља у породици а, по налажењу Окружног суда, у радњама окривљеног стичу се сва законска обележја једног кривичног дела насиља у породици из члана 194. став 1. КЗ. Наиме, окривљени је дана 29. октобра 2007. године претњом да ће напасти на тело оштећене, своје супруге, дрским понашањем угрозио њено спокојство и душевно стање тако што је ка оштећеној уперео пластични пиштољ, за који она није знала да је пластичан, говорећи јој: „Курво једна, кћерка ти је курва, пичка ти матерна“, претећи да ће је ударити и убити. Док је на истом месту према оштећеној, дана 12. септембра 2008. године, упућивао увреде речима „Курво једна, ти имаш швалера, ти си луда, ускоро ће да те терају у лудницу“, потом „Курво пуши курац, јебем ти матер“, да би јој пришао у дворишту зграде и више пута је ударио у пределу главе и шака и наневши јој лаке телесне повреде, наставиши и после тога да је вређа, то је оштећену навело да побегне из дворишта и обрати се Хитној служби и полицијској станици за помоћ. У конкретном случају, радња извршења кривичног дела је угрожавање спокојства, телесног или душевног стања члана породице, а то што су радње које је предузео окривљени сукцесивно у односу на истог члана породице, наводи на закључак о постојању природног јединства ових радњи, јер су предузете са истим циљем и истим умишљајем окривљеног. Стога је Окружни суд по службеној дужности преиначио првостепену пресуду у погледу правне оцене дела и радње окривљеног, описане у изречи првостепене пресуде под тач. 1. и 2, правно квалификовао као једно кривично дело насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ.

³⁹² Код природног јединства дела треба разликовати две ситуације: итеративно и сукцесивно остваривање бића кривичног дела. У првом случају лице предузима више појединачних аката исте врсте, који један другог следе у врло кратким временским размацима, док се код сукцесивног остваривања бића кривичног дела ради о томе да све радње представљају само појединачне етапе које не морају бити у таквој тесној временској вези као итеративне радње, нити пак морају бити идентичне, али је неопходно да су управљене према истом циљу. Види: З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 261.

дело, а не стицај. Наиме, према овом схватању, у одређеним случајевима, иако је предузето више радњи, или су остварена бића више дела, стицаја нема, јер постоји или природно јединство дела или је стицај само привидан³⁹³, па се узима да постоји само једно дело.³⁹⁴ Природно јединство дела постоји зато што су сви појединачни акти обухваћени радњом извршења дела тј. радња извршења је природно повезана у једну целину. Овде се полази од схватања да је код насиља у породици објекат заштите породица у целини и породични односи.

У судској пракси се често прибегава квалификацији по члану 194. став 3. чак и када имамо више оштећених чланова породице од којих је неко тешко телесно повређен из нехата а према другом су нпр. остварена обележја из става 1. члана 194.³⁹⁵ При томе, не постоји јединствено становиште у погледу ситуације у којој је наступила смрт два лица произашла из основног облика дела. По једном схватању, у случајевима из става 4. члана 194. постојаће стицај имајући у виду тежину дела.³⁹⁶ Према другом, стицај је и овде привидан и постоји само једно дело.³⁹⁷ Ближи смо првом становишту.

Дакле, у одређеним ситуацијама када имамо више оштећених чланова породице и више појединачних аката исте врсте, па чак и када имамо више радњи које не морају бити идентичне нити у тесној временској вези постојаће једно дело. Неспорно је нпр. да у једној истој животној ситуацији, у истим околностима примене насиља, нпр. вика, рушење ствари по кући и претња уперена према више чланова породице постоји једно кривично дело. У истом правцу размишљају и представници праксе. Како се истиче, будући да је заштини објект породица, тј. породични однос, онда уколико окривљени на истом месту и у исто време примени насиље према два или више чланова породице, тада ће постојати једно кривично дело насиље у породици из члана 194. КЗ.³⁹⁸ По нашем мишљењу, чак и у ситуацијама примене различитих радњи од којих су неке радње насиља, а неке

³⁹³ Привидни стицај је правна конструкција, узима се да уколико су испуњени одређени услови, не постоји стицај кривичних дела, већ само једно кривично дело.

³⁹⁴ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 260.

³⁹⁵ С. Јовановић, *Правна заштита од насиља у породици*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010, стр. 197.

³⁹⁶ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 575.

³⁹⁷ Љ. Лазаревић, 2006, *op. cit.*, стр. 551.

³⁹⁸ В. Цветковић, "Радња кривичног дела: нека питања у вези кривичних дела насиља у породици и изазивања националне, расне и верске нетрпељивости – осврт на последичну радњу", *Билтен Врховног Касационог суда*, 2/2013, стр.131-141.

дрско и безобзирно понашање или претња да ће се напасти на живот и тело постојаће, такође, јединствено дело ако имамо исти циљ (сукцесивно остваривање бића).

Могуће је, исто тако, да се насиље не врши у исто време, на истом месту и у истом циљу, када би стицај више насиља у породици био замислив али, како се истиче у теорији таква ситуација би само још више закомпликовала криминалну зону дела и однос са другим делима, па је прво решење коме се често прибегава у пракси³⁹⁹ на неки начин „изнуђено“.⁴⁰⁰

Када је у питању посматрање насиља у породицу кроз призму продуженог кривичног дела судска пракса нема уједначено становиште. У суштини, јасно је да нема продуженог кривичног дела у случају када се предузимају акти насиља према различитим члановима породице јер није испуњен услов истоветности оштећеног. Наиме, ВСС у једној одлуци из 2006. године налази да код овог кривичног дела конструкција продуженог кривичног дела није могућа, када су радње извршене према различитим оштећеним. У образложењу се указује да ова конструкција овде није могућа ни теоријски, јер су у питању највиша лична добра грађана, као што су живот, телесни интегритет, слобода, част, достојанство.⁴⁰¹ Наиме, познато је да када се нападају нека строго лична добра, као што су живот и тело, част и углед, слобода и др. обавезно је да постоји истоветност оштећеног. Ова конструкција, даље се тврди, била би могућа само да су дела била учињена према истом лицу.⁴⁰² Исто мишљење заступа и судија Верољуб Цветковић по коме у смислу члана 61. ст. 1. и 2. КЗ, може постојати продужено кривично дело ако је окривљени два или више пута према истом члану породице применио насиље у смислу члана 194. КЗ.⁴⁰³

Слично и Основни суд у Сомбору сматра да је могућа примена одредбе члана 61. КЗ. Наиме, у пресуди Основног суд у Сомбору (ЗК 950/14 од 17.03.2015) утврђени су услови по којима је дело квалификовано као члан 194. став 5. у вези

³⁹⁹ Треба навести да има и супротних решења нпр. пресуда Апелационог суда у Новом Саду (бр. Кж.1.3077/13 од 08.07.2014. године), којом је преиначена пресуда Основног суда у Новом Саду (К.1441/12 од 10.05.2013. године). По њој, када је више чланова породице оштећено радњама окривљеног постоји онолики број кривичних дела насиље у породици из чл.194. КЗ, у стицају, колики је број оштећених у конкретној правној ствари.

⁴⁰⁰ И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 137.

⁴⁰¹ *Ibidem.*

⁴⁰² *Ibidem.*

⁴⁰³ В. Цветковић, *op.cit.*, стр.131-141.

члана 61. КЗ (дакле, у продужењу). По налажењу суда окривљени је прекршио мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона којима му је забрањено да се приближава бившој ванбрачној супрузи на удаљености мањој од 50 метара, као и приступ у простор око места његог становања и места њеног рада као и било какво даље њено узнемиравање, на период од годину дана. Наиме, оштећени је најпре у ноћи између 4 и 5.02.2013. без одобрења оштећене пришао кући у којој живи оштећена, покуцао на прозор њене куће и тражио да види њу и њихово заједничко дете а када му је оштећена рекла да оде и да не сме да јој прилази и да не жели да га пусти у кућу, прескочио је капију од дворишта њене куће и ушао у кућу а затим и у собу у којој се оштећена налазила. Потом се 13.04.2013 године приближио оштећеној на удаљености мањој од 50 м, тако што је дошао у двориште куће у којој оштећена станује где је затражио да види свог сина а затим одбио да изађе из дворишта куће и рекао да ће доћи када год он то буде хтео, сео на степениште испред куће, где га је пронашла патрола ПС Апатин, која је пристигла на лице места по позиву оштећене, након чега је на интервенцију полиције напустио објекат. Дана 25.04.2013. године у тренутку док је оштећена шетала и у колицима гурала њихово заједничко дете пришао је оштећеној која му је рекла да се удаљи јер ће позвати полицију, а кад је покушала да се удаљи од њега, ухватио је оштећену за руку и при том рекао "Зар мислиш да ћу ја проћи, а да нећу видети своје дете?" Суд је донео одлуку да је извршено кривично дело насиље у породици из чл. 194. ст.5. КЗ-а, у продужењу у вези чл.61 КЗ-а. Код овако утврђених чињеница, суд налази да се у радњама окривљеног стичу битни елементи бића кривичног дела из члана 194. став 5. КЗ-а. Наиме, у све три прилике окривљени је прекршио мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио правноснажном пресудом. Окривљени је све три радње овог дела извршио са директним умишљајем јер је он био свестан свог дела и хтео његово извршење, односно био је свестан да приласком оштећеној крши забране одређене парничном пресудом. Урачунљивост окривљеног ни једним доказом није била доведена у питање, како у време извршења сваке поједине радње, тако ни у време суђења. Он је био свестан да је његово дело било забрањено, односно да му је забрањено да оштећеној прилази. Забрана егзистира све док се не донесе другачија судска

одлука у погледу мере заштите од насиља у породици или до истека означеног рока. Све три самосталне радње извршења чине једно продужено кривично дело из чл. 194.ст. 5. јер све три радње имају обележје истоврсног кривичног дела које су извршене у временској повезаности. При томе је увек исто лице оштећено, окривљени користи исту ситуацију када зна да је оштећена са дететом сама, присутно је јединство места простора извршења кривичног дела. Код окривљеног се уочава јединствени умишљај, обзиром да он наводи да све то чини како би видео заједничко дете, а да при томе ништа није учинио да он буде у матичним књигама евидентиран као отац детета, те да остварује своја родитељска права на легалан начин.

У следећој пресуди Основни суд у Сомбору (VI К. 199/13 од 25.02.2013) сматра да је учињено кривично дело насиље у породици из члана 194 став 1. у вези члана 61. КЗ. Исту пресуду је потврдио Апелациони суд у Новом Саду (Кж.1 2332/13 од 22.08.2013). Овде је суд извео правни закључак да је окривљени применом физичког насиља, претњом да ће напасти на живот и тело, угрозио спокојство, телесни интегритет и душевно стање члана своје породице, тако што је 19.01.2013. у ноћним сатима ушао у кућу где оштећена станује са малолетном децом и након препирке задао јој четири ударца отвореном шаком у пределу главе услед чега је оштећена задобила лаку телесну повреду, затим јој истог дана у јутарњим часовима претио преко телефона да ће је убити. На тај начин је угрозио њен телесни интегритет наносећи јој лаке телесне повреде, затим је претњом угрозио њено спокојство, тако што је била у страху за своју безбедност, због чега и бежи из куће у којој станује са децом. Затим је и дана 23.01.2013. у просторији Центра за социјални рад, претњом да ће напасти и њен живот, говорећи да ће је убити, да је мртва, да ће је одробијати, угрозио њено душевно стање, мир и спокојство, јер је претње оштећена схватила озбиљно и била у страху за своју безбедност због чега је и смештена у "Сигурну кућу". На изнет начин окривљени је, по мишљењу суда, извршио једно продужено кривично дело јер се ради о истом оштећеном, те насиљу који је вршен у једном временском континуитету, са кратим размаком, са истоветним умишљајем од стране окривљеног.

Морамо се сложити са ставом да наша судска пракса лута када је у питању кривично дело насиље у породици и то баш у тражењу одговора на питање да ли

је специфичност овог дела у једном акту или у континуираном предузимању аката насиља.⁴⁰⁴ Ако је за ово дело карактеристично трајање стања угрожености, онда би по логици ствари квалификација по члану 194. у вези члана 61. КЗ требало да буде изостављена.

Тако, у пресуди Апелационог суда у Нишу (6Кж. 1. бр. 1934/12 од 23.04.2013. године) је истакнуто да се насиље у породици из чл. 194. ст. 1. КЗ које се врши према истом оштећеном не може извршити у продуженом трајању.⁴⁰⁵

Сличан став је заузет и у пресуди Апелационог суда у Новом Саду (бр. Кж.1.3077/13 од 08.07.2014. године) којом је преиначена пресуда Основног суда у Новом Саду (К.1441/12 од 10.05.2013. године). По њој, кривично дело насиље у породици из чл.194. КЗ је трајно кривично дело чија се последица састоји у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице, а у свом основном облику се може извршити једном или више радњи, чија последица може трајати краће или дуже време. Како се, обзиром на природу овог кривичног дела, ради о једном континуираном стању у коме се налази један члан породице, услед радњи које према њему предузима други члан породице, предузимање више радњи у једном одређеном временском периоду у односу на истог оштећеног не представља кривично дело у продуженом трајању, већ једно кривично дело.

У једној пресуди Окружног суда у Суботици из 2008. године се тврди да се код насиља у породици ради о кривичном делу са индиферентним бројем чињења, што би искључивало конструкцију продуженог кривичног дела. У одлуци Окружног суда у Нишу од 2009. године налазимо тврђење да продужено дело

⁴⁰⁴ С. Јовановић, 2010, *op. cit.*, стр. 194.

⁴⁰⁵ По мишљењу Апелационог суда, првостепени суд је погрешно применио кривични закон на штету окривљеног када је његове радње правно квалификовао као два продужена кривична дела насиље у породици из чл. 194. став 1. у вези чл. 61. КЗ, због чега је Апелациони суд у погледу правне квалификације кривичног дела, по службеној дужности, у смислу чл. 391. ЗКП преиначио пресуду. Ово стога што је кривично дело насиље у породици трајно кривично дело, чија је последица угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, тако да се ово дело у свом основном облику може извршити са једном или више радњи, чија последица траје краће или дуже време, а имајући у виду природу дела, да се ради о једном континуираном стању у коме се налази један члан породице, услед радњи које предузима други члан породице према њему. Стога предузимање више радњи у једном дужем временском периоду не представља кривично дело у продуженом трајању, већ једно кривично дело, те се ради о трајном кривичном делу, које се може извршити са више радњи и чија последица може трајати и дуже време.

овде није могуће, јер је насиље у породици трајно дело.⁴⁰⁶ Како видимо, објашњења се разликују, али се конструкција продуженог дела у наведеним случајевима одбацује.

На крају овог дела, важно је утврдити да ли је код кривичног дела насиље у породици уопште потребна конструкција продуженог кривичног дела јер смо већ раније анализирали да се овде може сматрати да постоји једно јединствено дело (природно јединство дела) и без примене члана 61. КЗ. До скоро је ово питање имало већи значај јер се од 2009.⁴⁰⁷ до 2012.⁴⁰⁸ године могла поштрети казна у случају продуженог кривичног дела па би се приликом квалификације по члану 194. у вези члана 61. нагласила потреба за тежим кажњавањем. Међутим, чланом 8. ЗИД КЗ-а из 2012. године бришу се одредбе члана 61. ст. 7. и 8. КЗ којима је предвиђена једина могућност поштравања казне, тј. могућност изрицања теже казне од прописане. Криминалнополитичка потреба за оваквим изузетком очигледно није постојала јер судска пракса није користила ову могућност, а ни једини случај када је била прописана могућност поштравања казне у ранијем југословенском кривичном праву (вишеструки поврат) никада није била коришћена.⁴⁰⁹ Прописане казне су довољно строге, тако да изричане казне у пракси скоро никада не достижу прописане посебне максимуме.

3.4.1. Однос између насиља у породици и убиства члана породице

Кривичноправна заштита у домену насилничког криминалитета је оснажена увођењем новог облика тешког убиства у КЗ из 2005. године, *убиства члана породице који је претходно злостављан* (чл. 114 ст. 1. т. 10).

Овај облик тешког убиства постоји када је лишен живота члан породице који је претходно злостављан. То значи да није довољно само својство пасивног субјекта за постојање овог кривичног дела, него и радње које се манифестују кроз злостављање тог лица. Под појмом злостављања у кривичном праву се најчешће

⁴⁰⁶ *Ibidem.*

⁴⁰⁷ Закон о изменама и допунама Кривичног законика РС - ЗИД КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

⁴⁰⁸ Закон о изменама и допунама Кривичног законика РС - ЗИД КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 121/12.

⁴⁰⁹ З. Стојановић, Д. Коларић, „Нова решења у Кривичном законика Републике Србије“, *Безбедност*, 3/2012, стр. 15.

подразумева наношење психичког или физичког бола мањег интензитета. То може бити свако деловање на тело, које нема елементе телесне повреде (шамарање, ударање, гурање, плување, поливање, повлачење за косу, нос и др.) а изазива телесни и психички бол.⁴¹⁰ Лице се може злостављати и психичким малтретирањем, као што је стално подсећање на нешто што је за њега непријатно, исмевање или омаловажавање или друго наношење психичких патњи.⁴¹¹

Овде је неопходно да је злостављање претходило убиству. Израз "*којег је претходно злостављао*", највероватније, обухвата једно континуирано злостављање, при чему убиство може уследити у току злостављања или непосредно после. Уколико је прошао дужи временски период између убиства и злостављања не би се могла применити ова одредба. Дакле, желимо да истакнемо, имајући у виду специфичности овог дела, да не треба искључити могућност квалификације по некој другој одредби о убиству, у случају када се ради о једном акту злостављања или када нпр. постоји велика временска дистанца између злостављања и умишљајног лишења живота па се не може применити одредба о убиству члана породице.

Ако је услед насиља наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година (чл. 194. ст. 4 КЗ). Овде је реч о делу квалификованом тежом последицом, што значи да смртна последица мора бити обухваћена нехатом насилника (члан 27. КЗ). Када у односу на тежу последицу постоји умишљај најчешће ће постојати тешко убиство члана породице из члана 114. тачка 10. Ако пођемо од становишта да је кривично дело чију радњу извршења представља вршење насиља супсидијарно у односу на кривично дело убиства, па и тешке телесне повреде, а до којег закључка долазимо применом правила о стицају, односно привидном идеалном стицају, то би значило да нема правог стицаја, већ само привидног, и да постоји само кривично дело убиства по принципу супсидијаритета. Као што смо рекли сасвим је могућа квалификација и по некој другој одредби о убиству, ако нису испуњени сви услови за постојање тешког убиства члана породице.

⁴¹⁰ З. Шепаровић, *Границе ризика-етичкоправни приступи медицине*, Правни факултет, Загреб, 1985а, стр. 138.

⁴¹¹ Љ. Лазаревић, 2006, *op. cit.*, стр. 361.

Пресудом Вишег суда у Јагодини (К.бр.105/10 од 03.11.2010. године) и Апелационог суда у Крагујевцу (Кж.1-5969/10 од 20.01.2011. године) оптужени је оглашен кривим због кривичног дела убиство из чл. 113. КЗ-а. Наиме, правном оценом утврђеног чињеничног стања у наведеној пресуди суд је нашао да се у радњама оптуженог стичу сва субјективна и објективна обележја бића кривичног дела убиства из чл. 113. КЗ, с обзиром да је лишио живота своју мајку на тај начин што је након краће свађе и расправе, до које је дошло када се оштећена сада покојна вратила из села кући, истој задао више снажних удараца песницама и ногама у пределу главе и тела, од чега је оштећена пала на под, а онда је наставио да је удара рукама, ногама и једном цепаницом од дрвета дужине око 40 цм у пределу главе, лица и тела, стежући је шакама у пределу врата и подјезичне кости, наневши при том оштећеној бројне повреде по глави, лицу, врату и телу у виду расцепа, раздеротина, крвних подлива, нагњечења структуре великог мозга, прелома на ребрима.... услед којих повреда, као и присуства алкохола у крви у концентрацији од 2,80 промила, је код оштећене брзо дошло до губитка свести и наступања смрти на лицу места, као последице продора крви у моздане коморе, услед оштећења и разорења структуре великог мозга и доспевања и затварања дисајних путева желудачним садржајем. У наведеној пресуди правилно је одређен и психички однос оптуженог према извршеном кривичном делу, обзиром да је суд нашао да је оптужени исто извршио са директним умишљајем, с обзиром да је био свестан да наношењем многобројних удараца цепаницом дрвета дужине око 40 цм, као и више снажним ударцима песницама и ногама у витални део тела - главу, оштећену може лишити живота, што је и хтео, што значи да је био свестан предузетих радњи и хтео наступање последице лишење живота оштећене, на шта посебно указује чињеница да је након наношења удараца оштећеној, наставио да пије, а није позвао хитну помоћ или најближе комшије да јој помогну. Такође, понашање оптуженог показује његову свест и хтење да оштећену лиши живота, јер након извршења кривичног дела је слушао телевизију и радио са којих се чула музика, ујутру позвао комшије да попију кафу и рекао да никоме не говоре шта су видели. Такво његово понашање несумњиво показује да је његова вољна радња била усмерена на лишење живота своје мајке, јер би у противном све преузео и ангажовао се тражио да јој се пружи помоћ. У конкретном случају се никако не

може радити о кривичном делу насиље у породици из чл. 194. став 4. у вези става 1. КЗ-а, како је истакнуто у жалбеним наводима, обзиром да најтежи облик кривичног дела насиље у породици предвиђен ставом 4. КЗ, постоји у случају да је услед дела из става првог наступила смрт члана породице, где се ради о кривичном делу квалификованом тежом последицом, тако да је у односу на смрт потребно постојање нехата. Док у конкретном случају, првостепени суд је на несумњив начин утврдио да је окривљени предметно кривично дело извршио са директним умишљајем. Такво тврђење првостепеног суда, прихвата и другостепени суд, који истиче да се никако не може радити о постојању нехата у односу на смрт оштећене, па ни постојања елемената како објективних, тако и субјективних у радњама окривљеног, који би могли бити квалификовани као кривично дело насиље у породици из чл. 194. став 4. КЗ-а.

Међутим, у ситуацијама које смо поменули, када је учинилац жртву раније у више ситуација систематски злостављао, а затим са умишљајем убио без злостављања у датој прилици, када дакле имамо више радњи које нису обухваћене једном ситуацијом насиља, од којих су неке радње кривичног дела насиље у породици а имамо и радњу кривичног дела убиства, појављује се питање да ли се ради о стицају убиства (нпр. из члана 113. КЗ) и насиља у породици (члан 194. КЗ). Ту је јако важно да утврдимо да ли је испуњен услов „да је лице претходно злостављано“, односно требају нам јасни критеријуми како тумачимо „претходно“. Од тога зависи и решење ове ситуације. Када год је могуће треба тражити излаз за третирање таквих ситуација као јединственог дела. Ако то ипак никако није могуће, стицај је хипотетички замислив.

Треба још напоменути да у навођењима статистичких података о смртно страдалим жртвама насиља у породици не треба укључивати умишљајна лишења живота, што се иначе редовно ради.⁴¹² Ако је учинилац поступао са умишљајем, што ће бити редовно случај, смрт члана породице се по правилу неће квалификовати као насиље у породици, већ као тешко убиство из чл. 114. тач. 10 (лишење живота члана своје породице којег је учинилац претходно злостављао).

⁴¹² И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 135.

3.4.2. Однос између насиља у породици и тешке телесне повреде

Кривично дело тешке телесне повреде је одређено у члану 121. КЗ. У кривичноправном смислу под појмом телесних повреда имају се подразумевати повреде телесног интегритета или нарушавање здравља другог лица. Повреда телесног интегритета је оштећење тела човека, узетог у његовој биопсихичкој јединствености, док нарушавање здравља значи изазивање неког телесног или душевног обољења, односно погоршање већ постојећег обољења.⁴¹³

Тешке телесне повреде су тешка нарушавања телесног интегритета или здравља неког лица. У теорији кривичног права врши се, на основу одговарајућих законских прописа, њихово разликовање на: обичну тешку телесну повреду, посебну или нарочито тешку телесну повреду, тешку телесну повреду квалификовану смрћу, тешку телесну повреду учињену на мах, тешку телесну повреду учињену из нехата и тешку телесну повреду учињену према малолетном лицу или бременитој жени или лицу које обавља послове од јавног значаја.

Према члану 121. кривично дело чини лице које другог тешко телесно повреди или му здравље тешко наруши (прописан је затвор од шест месеци до пет година). Према ставу 2. кажњава се ко другог тешко телесно повреди или му здравље наруши тако тешко да је услед тога доведен у опасност живот повређеног или је уништен или трајно и у знатној мери оштећен или ослабљен неки важан део његовог тела или важан орган или је проузрокована трајна неспособност за рад повређеног или трајно и тешко нарушење његовог здравља или унакаженост (прописан је затвор од једне до осам година). Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт повређеног лица, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година (став 3). Ко дело из ст. 1. и 2. овог члана учини из нехата, казниће се затвором до три године (став 4). Ко дело из ст. 1. до 3. овог члана учини на мах, доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране повређеног, казниће се за дело из става 1. затвором до три године, за дело из става 2. затвором од три месеца до четири године, а за дело из става 3. затвором од шест месеци до пет година (став 5). Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу или

⁴¹³ Љ. Лазаревић, *Кривично право – посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1995, стр. 230.

бременитој жени или лицу које обавља послове од јавног значаја, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година, за дело из става 2. овог члана затвором од две до дванаест година, а за дело из става 3. овог члана затвором од пет до петнаест година (став 6).

Ако је услед насиља у породици из става 1. и 2. КЗ наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година (чл. 194. ст 3. КЗ). Како је реч о делу квалификованом тежом последицом, тешка телесна повреда мора бити обухваћена нехатом насилника. На овом месту желимо да напоменемо да, с обзиром на законски појам тешке телесне повреде, није потребно посебно издвајање тешког нарушавања здравља као теже последице јер је јасно да појам тешке телесне повреде обухвата и тешко нарушавање здравља.

Проблем је у судској пракси што се судови неупуштају у утврђивање облика кривице у односу на тешку телесну повреду већ узимају, у великом броју случајева, када наступи тешка телесна повреда у случају насиља у породици да постоји члан 194. став 3. Постојање нехата у односу на тежу последицу није једноставно утврдити. Због тога судска пракса примењује блаже критеријуме приликом утврђивања постојања нехата, што се понекад граничи са објективном одговорношћу, односно прихвата се оно што се у теорији назива *dolus indirectus*.⁴¹⁴ То, међутим, није прихватљиво.

Тако је пресудом *Основног суда у Смедереву* (6К.бр. 644/12 од 7.9.2012) окривљени оглашен кривим за кривично дело насиље у породици из чл. 194 ст. 3. у вези са ст. 1. КЗ. Наиме, Суд је нашао да је доказано да је оптужени учинио крив. дело насиље у породици из чл. 194 ст. 3, у вези са ст. 1 КЗ и да у његовим радњама стоје сва битна обележја овог крив. дела, јер је у стању смањене урачунљивости, али не битно, свестан дела чије извршење је и хтео, применом насиља, нападом на живот и тело и безобзирним понашањем угрожавао спокојство, телесни интегритет и душевно стање члана своје породице, невенчане

⁴¹⁴ Ситуације када се умишљају могла приписати и тежа последица коју учинилац није хтео, али се она према општем животном искуству могла очекивати. Како професор Стојановић истиче то и није умишљај већ његова фикција и у савременом кривичном праву *dolus indirectus* није врста умишљаја па због тога треба примењивати правила о одговорности за дела квалификована тежом последицом и у односу на њу захтевати нехат. Види: З. Стојановић, *Кривично право-општи део*, Правна књига, Београд, 2015, стр. 197.

супруге при чему јој је нанео тешку телесну повреду. Понашајући се на начин како је то наведено у изреци пресуде, оптужени је био свестан да применом насиља, нападом на живот и тело и безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет и душевно стање своје породице, невенчане супруге те је тако и хтео, па је кривично дело учинио са директним умишљајем. Понашање оптуженог критичном приликом, по редовном току ствари, имајући у виду све околности извршења кривичног дела, изазвало је континуирани осећај угрожености код оштећене.

Суд је, дакле, дело квалификовао по члану 194. став 3. не образлажући облик кривице према тешкој телесној повреди. Интересантно је да и Апелациони суд у Београду (К-1 5667/2012) потврђује пресуду Основног суда у Смедереву и истиче да је на основу свих изведених доказа првостепени суд несумњиво утврдио да је оптужени критичном приликом био свестан да применом насиља, нападом на живот и тело и безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет и душевно стање члана своје породице, невенчане супруге и да је то хтео, а понашање оптуженог је имајући у виду све околности извршења кривичног дела изазвало континуирани осећај угрожености код оштећене.

У следећој пресуди је Основни суд поново донео одлуку да се ради о кривичном делу насиља у породици из чл. 194 ст. 3. у вези са ст. 2 и 1. КЗ. (ОС у Смедереву ЗК.бр. 1082/12) али је овога пута Апелациони суд у Београду укинуо пресуду првостепеног суда и вратио предмет на поновно суђење (АС у Београду Кж1 6954/13 од 28.1.2014).⁴¹⁵ Основни суд у Смедереву у новом поступку

⁴¹⁵ На основу свих изведених доказа, и њихове оцене, а посебно исказа оштећене, налаза и мишљења вештака медицинске струке, који докази су међусобно сагласни и непротивречни, Основни суд је утврдио да је окривљени дана 5.2.2012. године у заједничком стану применом насиља угрозио телесни интегритет члана своје породице бивше супруге оштећене, тако што је пришао оштећеној и ногом на којој је имао дубоку зимску ципелу која по оцени суда представља средство које је у конкретном случају и у конкретним околностима адекватно за наношење тешких телесних повреда, дакле средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, посебно с обзиром на начин употребе и место наношења повреде, обзиром да окривљени задаје ударац у леву страну грудног коша, услед чега је код оштећене наступила тешка телесна повреда, дакле, квалификаторна околност из става 3 члана 194. КЗ, у виду излива крви у трбушну дупљу, и повреде слезине, која је затим оштећеној и одстрањена хируршком интервенцијом. У оваквом поступању окривљеног, стекли су се сви елементи бића кривичног дела насиља у породици из чл. 194 ст. 3 у вези става 2. и 1. КЗ, обзиром да извршилац овог кривичног дела може бити само члан породице, а члан 112. ст. 28 КЗ одређује да се под појмом члана породице у овом закону сматрају и бивши супружници и њихова деца, те је суд окривљеног за наведено кривично дело и огласио кривим. Приликом доношења одлуке, суд је ценио и чињеницу да Устав Републике Србије наглашава значај улоге породице, обзиром да се у чл. 66 наводи да „Породица, мајка, самохрани

(БК.460/14 од 2.2.2015) доноси одлуку да се ради о кривичном делу тешке телесне повреде из чл. 121 став 2. КЗ-а. Међутим, желимо да истакнемо да је погрешно Апелациони суд тражио склоност ка вршењу насиља, што није услов за постојање члана 194, већ је једноставно требао да инсистира на утврђивању чињенице да ли је понашање учиниоца, без обзира што је предузето само једном, таквог карактера да је довело до тога да *осећај угрожености код оштећеног лица буде континуиран, а не тренутан.*

Могуће је да судови прибегавају квалификацији по члану 194 став 3. због запрећених казни. Наиме, за став 3. члана 194. је прописана казна од две до десет година затвора а за обичну тешку телесну повреду и нарочито тешку телесну повреду, као што смо видели, нижа казна, па испада да је боље и тешку телесну повреду у односу на коју постоји поступање са умишљајем квалификовати као члан 194. став 3, дакле као нехатну, јер постоји могућност изрицања теже казне него ако је у односу на њу постојао умишљај.

Сигурно је да су ретки случајеви у судској пракси у којима је повреда обухваћена нехатом учиниоца. За такав случај законодавац је прописао тежу казну од оне до које се може доћи применом одредби о одмеравању казне за дела у стицају (под условом да је реч о нехатном проузроковању последице). То је и основни разлог прописивања кривичног дела квалификованог тежом последицом,

родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом“. Окривљени је свестан да кривично дело врши према свом бившем супружнику. До вербалне расправе између окривљеног и оштећене и долази због поремећаја који су настали управо у брачној заједници, јер оштећена у стан у којем су живели долази по своје ствари. Такође, свестан је и да задавањем удараца ногом, на којој има обувену зимску, дубоку ципелу, у пределу тела оштећеној, може нанети телесне повреде окривљеној што и жели, у намери да вербалну расправу на тај начин и оконча. Дакле, поступањем на начин како је то суд утврдио изреком пресуде окривљени је испољио и очигледно хтење али и упорност у извршењу кривичног дела.

Међутим, Апелациони суд у Београду, имајући у виду да се у конкретном случају ради о кривичном делу насиље у породици, сматра да је потребно да би постојало ово кривично дело, да је учинилац кривичног дела склон вршењу истог, односно ово кривично дело може да буде учињено и предузимањем само једне радње извршења, али је потребно да из чињеничног стања произилази да је окривљени био склон да се према оштећеној насилнички понаша. Ово тим преуколико се има у виду да из списка предмета произилази да је у доказном поступку дана 11.3.2013. године саслушана оштећена која је изјавила да је иначе окривљени преке нарави, међутим до овог догађаја он према њој није примењивао насиље, па имајући у виду овакав исказ оштећене, то је по оцени овог суда првостепени суд пропустио да утврди да ли је окривљени био склон вршењу насиља према оштећеној, а на основу чега би могао да утврди да ли се у конкретном случају ради о овом или евентуално неком другом кривичном делу. Стога, по оцени Апелационог суда у Београду, првостепена пресуда нема разлога о одлучним чињеницама, а разлози који су дати су нејасни и у знатној мери противречни, чиме је учињена битна повреда одредаба кривичног поступка.

јер законодавац сматра да је ту реч о једном новом квалитету у погледу тежине кривичног дела.⁴¹⁶

Ако би се утврдило да је у односу на тежу последицу учинилац поступао са умишљајем онда се актуелизује питање односа насиља у породици и тешке телесне повреде. Према одредби из члана 27. КЗ кад је из кривичног дела произашла тежа последица због које закон за то дело прописује тежу казну, та се казна може изрећи ако је учинилац у односу на ту последицу поступао из нехата, а и са умишљајем ако тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела.

То значи да у случају да је учинилац поступао са умишљајем у односу на тешку телесну повреду, према општим правилима, требало би да постоји стицај између насиља у породици и умишљајне тешке телесне повреде. Међутим, у теорији се углавном истиче да је такав стицај привидан. Зашто? Један од разлога је свакако и запрећена казна. Наиме, у случају квалификовања дела као стицаја основног облика насиља у породици и нпр. обичне тешке телесне повреде учиниоцу би се могла изрећи блажа казна од оне прописане за став 3. члана 194, иако је поступао са умишљајем у односу на тешку телесну повреду. Други разлог смо већ поменули и он се тиче услова за третирање таквих ситуација као природног јединства дела када год је то могуће.

У погледу односа између нанете тешке телесне повреде и кривичног дела насиља у породици у теорији постоји неколико различитих мишљења.

По једном, ако су телесне повреде проузроковане са умишљајем учиниоца онда ће постојати само дело тешке телесне повреде које у том случају консумира насиље у породици ако се радња насиља састојала у извршењу овог дела (привидни идеални стицај по принципу консумпције). Ако су поред телесне повреде предузете и друге радње насиља био би могућ стицај насиља у породици и тешке телесне повреде.⁴¹⁷ Међутим, овде треба водити рачуна имајући у виду природу кривичног дела насиље у породици да ли су радње предузете итеративно и сукцесивно.

⁴¹⁶ *Ibidem.*

⁴¹⁷ Ђ. Ђорђевић, 2014, *op.cit.*, стр. 72.

По другом мишљењу, постоји привидни идеални стицај, али по принципу специјалитета.⁴¹⁸ Код специјалитета једно кривично дело се појављује као посебан облик другог кривичног дела па се поставља питање да ли између ових дела (тешке телесне повреде и насиља у породици) постоји однос општег и посебног. У једном ширем смислу ако се тешке телесне повреде схвате као облик насилничког криминалитета онда би насиље у породици могло представљати посебан, специфичан случај таквог насиља. Али овде треба, ипак, имати у виду да с обзиром на начин на који је одређено биће кривичног дела насиље у породици, радња умишљајног наношења тешке телесне повреде није садржана у насиљу у породици, за разлику од нпр. принуде и угрожавања сигурности где постоји привидан идеални стицај по принципу специјалитета.

И по трећем мишљењу, није јасно због чега би се радило о привидном идеалном стицају. Ако је насиље у породици трајно кривично дело, које одликује континуирано угрожавање члана породице, онда се његова невредност не исцрпљује наношењем једнократне тешке телесне повреде. Тешка телесна повреда би стога била у правом стицају са насиљем у породици, у облику у којем је ово дело данас формулисано.⁴¹⁹

По нашем мишљењу, ситуацију компликује лоша законодавна техника и чињеница да насиље у породици није типично последично дело, јер законодавац наводи радње извршења, тј. он не сматра да је сваки начин проузроковања стања угрожености члана породице довољан⁴²⁰, већ само примена насиља, претње да ће се напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање. Нас овде интересује примена насиља.

Имајући у виду да примену насиља као радње извршења код кривичних дела код којих је она садржана у законском опису одређујемо као употребу физичке снаге којом се напада на телесни интегритет јасно је да вршење насиља подразумева употребу силе, а не и претње па је због тога и примена претње издвојена као засебна радња код насиља у породици. У вези са чињеницом да

⁴¹⁸ Н. Делић, 2012, *op. cit.*, стр. 121.

⁴¹⁹ И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 135.

⁴²⁰ Убиство је нпр. типично последично дело јер законодавац описује радњу као процес проузроковања тј. то може бити свака радња која доводи до смрти другог лица, овде су само релевантне радње примене насиља, претње да ће се напасти на живот или тело, дрског или безобзирног понашања.

радњу насиља представља употреба само оне физичке снаге којом се напада на телесни интегритет може се појавити неколико сложених питања која су значајна за разрешење претходне ситуације. За нас у овом делу је битно, шта ако вршењем насиља буде нанета тешка телесна повреда? Ту су могућа три решења.⁴²¹ Ако је код учиниоца постојао умишљај у односу на наношење тешке телесне повреде постојаће кривично дело тешке телесне повреде из члана 121. КЗ. Кривично дело чију радњу извршења представља вршење насиља супсидијарно је у односу на тешку телесну повреду.⁴²² Уколико је постојао умишљај, а последица не наступи, радиће се о покушају кривичног дела тешке телесне повреде. Најзад, ако је постојао нехат у односу на тешку телесну повреду која је нанета вршењем насиља, постојаће нехатни облик тог кривичног дела (члан 121. став 4). У том случају неће постојати стицај кривичних дела, већ само кривично дело тешке телесне повреде, тј. реч је о привидном идеалном стицају.⁴²³ Наравно, у ситуацијама када постоји кривично дело квалификовано тежом последицом, као у нашем случају насиља у породици у члану 194. став 3, постојаће тај облик кривичног дела.

3.4.3. Однос између насиља у породици и лаке телесне повреде

Лаке телесне повреде представљају лако нарушење телесног интегритета или лако нарушење здравља. КЗ разликује два облика лаке телесне повреде: обичну лаку телесну повреду и опасну лаку телесну повреду. Обележја лаке телесне повреде нису одређена у Законику па до њих долазимо уз помоћ обележја обичне тешке телесне повреде, тј. на двоструко посредан начин, јер ни обична тешка телесна повреда није одређена у закону (када ни на који начин није доведен у опасност живот повређеног, када нема ни трајне ни привремене неспособности за рад, када би био ослабљен у мањој мери и привремено неки мање важан део тела или мање важан орган, када здравље оштећеног није ни трајно ни тешко нарушено односно када је привремено и лако и када није дошло до унакажености,

⁴²¹ З. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 4.

⁴²² *Ibidem.*

⁴²³ *Ibidem.*

нити пак ни до какве трајне деформације тела повређеног).⁴²⁴ Опасна лака телесна повреда постоји када је обична лака телесна повреда нанесена оружјем, опасним оруђем или другим средством подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруши.

Кривично гоњење за опасну лаку телесну повреду предузима се по службеној дужности, а гоњење за обичну лаку телесну повреду по приватној тужби.

КЗ није прописао могућност наступања лаке телесне повреде као теже последице код насиља у породици као што је то учинио у погледу тешке телесне повреде и смрти. Разлог је што у односу на тежу последицу мора да постоји нехат учиниоца, а лака телесна повреда није кажњива ако је учињена нехатно. Ако је дакле приликом вршења насиља нехатно нанета и лака телесна повреда, то би могла бити отежавајућа околност приликом одмеравања казне за кривично дело чија радња извршења се састоји у предузимању насиља.

Али поставља се питање како треба поступити у случају када је лака телесна повреда нанета умишљајно. Према *решењу Апелационог суда у Београду* (Кж 1. 142/11 од 05.04.2011.) између насиља у породици и лаке телесне повреде постоји привидни идеални стицај по основу консумпције будући да угрожавање телесног интегритета оштећеног може имати за последицу и наступање лаке телесне повреде код оштећеног.⁴²⁵

Иначе, важно је истаћи да је последица кривичног дела насиље у породици само угрожавање члана породице, без видљивих промена, дакле без лаких телесних повреда. У том правцу Апелациони суд у Београду (Кж 1 бр. 5913/10) у вези са жалбеним наводима браниоца окривљеног да у списима предмета нема никаквог доказа о повредама оштећеног, указује да је окривљени првостепеном пресудом оглашен кривим за кривично дело насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ, те да за постојање бића предметног кривичног дела није неопходно да су код оштећеног наступиле било какве телесне повреде већ кривично дело чини онај ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот, или тело, дрским, или безобразним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.

⁴²⁴ З. Стојановић, Н. Делић, *op. cit.*, стр. 34.

⁴²⁵ Цитирано према: И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 136.

Исто тако се и у пресуди Окружног суда у Чачку (Кж. 238/2008 од 2.4.2008. године) истиче да лекарско уверење којим се потврђују задобијене лаке телесне повреде оштећеног није услов постојања основног облика кривичног дела насиље у породици, јер је ово кривично дело остварено и у случају да радњом извршења није проузроковано телесно повређивање.⁴²⁶

Као што примећује Апелациони суд (Кж 1. 142/11 од 05.04.2011.) угрожавање телесног интегритета „*може*“ имати за последицу и наступање лаке телесне повреде код оштећеног. Јасно је да примена насиља, сама по себи, не обухвата и вршење лакших телесних повреда. С друге стране, ни наношење лаке телесне повреде не мора бити праћено вршењем насиља.⁴²⁷ Не само конзумпција, него ни супсидијаритет, не искључује овде могућност постојања стицаја кривичних дела. То значи да би се могло радити о стицају кривичног дела лаке телесне повреде и оног кривичног дела чија је радња извршења вршење насиља.

Тежи облик кривичног дела насиља у породици, из става 2. члана 194, постоји ако је при извршењу дела из става 1. коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Квалификаторну околност код овог облика представља средство којим је кривично дело извршено. Поставља се питање какав је однос између опасне лаке телесне повреде из члана 122. став 2. и овог тежег облика насиља у породици. Дело се квалификује по члану 194. став 2. који конзумира опасну лаку телесну повреду. Исто мишљење је истакнуто и у *решењу Апелационог суда у Београду* (Кж 1. 142/11 од 05.04.2011.).

⁴²⁶ У образложењу пресуде се истиче да је чињенично стање потпуно и правилно утврђено и да се жалбом пресуда неосновано напада. Правилном оценом одбране окривљеног и свих доказа који су цењени у смислу члана 352. ЗКП са сигурношћу је утврђено да је окривљени у време и на начин угрожавао спокојство, телесни интегритет и душевно стање оштећене, иначе своје бивше супруге, при чему је правилан закључак првостепеног суда да је то чинио претњама, насиљем, дрским и безобзирним понашањем. Без значаја је чињеница што оштећена за задобијене повреде од стране окривљеног није прибавила лекарско уверење, с обзиром на то да за постојање наведеног кривичног дела није неопходно постојање лаке телесне повреде, јер је и самим предузетим радњама од стране окривљеног остварено обележје кривичног дела из члана 194. став 1. КЗ. Правилност утврђеног чињеничног стања се дакле уопште не доводи у питање, па је жалба у овом делу неоснована.

⁴²⁷ З. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 4.

3.4.4. Однос између насиља у породици и угрожавања сигурности

Угрожавање сигурности је регулисано у члану 138. КЗ-а. Дело чини лице које угрози сигурност неког лица претњом да ће напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица. Казна је новчана или затвор до једне године. Ако је дело из става 1. учињено према више лица или ако је дело изазвало узнемиреност грађана или друге тешке последице, казна је затвор од три месеца до три године. Ко дело из става 1. овог члана учини према председнику Републике, народном посланику, председнику Владе, члановима Владе, судији Уставног суда, судији, јавном тужиоцу и заменику јавног тужиоца, адвокату, полицијском службенику и лицу које обавља послове од јавног значаја у области информисања у вези са пословима које обавља, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Када је у питању однос са кривичним делом насиља у породици, које у свом бићу има претњу као битан елемент, постојаће привидни идеални стицај по принципу специјалитета и предност треба дати насиљу у породици. У овом случају се радња насиља у породици подудара са радњом угрожавања сигурности. У таквим ситуацијама постојаће само једно кривично дело и то дело које је посебан случај оног другог, а то је дело насиља у породици.⁴²⁸ Стицај ће постојати само ако су посебним радњама остварени елементи једног, а другим радњама елементи другог кривичног дела.

Стицај између угрожавања сигурности и насиља у породици је могућ и у ситуацији ако су претње да ће се напасти на живот и тело уперене према више лица од којих се једно лице може сматрати чланом породице, а друго лице то није.⁴²⁹

⁴²⁸ Исти однос постоји и између насиља у породици и кривичног дела принуде. У члану 135. КЗ одређено је кривично дело принуде. Значајан нам је став 1. према коме дело чини лице које силом или претњом принуди другог да нешто учини или не учини или трпи. Казна је затвор до три године. Известан проблем може да представља ситуација када се у прети убиством или тешком телесном повредом (став 2 члана 135), што представља тежи облик принуде за који је забрањена казна од шест месеци до пет година, а у код насиља у породици се то квалификује као члан 194 став 1. за који је предвиђен затвор од три месеца до три године.

⁴²⁹ Апелациони суд у Нишу (7Кж.1.бр.1246/13 од 14.02.2014. године) је донео одлуку да се у конкретном случају ради о кривичном делу угрожавања сигурности из члана 138. став 1. и насиља у породици из члана 194. став 1. КЗ-а. Наиме, утврђено је да је окривљени дуже време узнемиравао оштећене, те да су посебно били узнемирени када је окривљени изјавио да ће бацити бомбу, због чега су морали да напусте кућу. Апелациони суд налази да се у оваквим радњама окривљеног стичу сва обележја кривичног дела угрожавања сигурности у односу на оштећеног оца

На крају овог дела рада поменућемо још однос према делима против полне слободе, као и према кривичним делима код којих постоји квалификовани облик уколико је извршење основног облика праћено тешким насиљем (члан 136. став 2), односно тешким насиљима (члан 321. став 1, члан 419. став 5. и 423. став 3).

Када су у питању кривична дела против полне слободе сасвим је могућа ситуација стицаја између насиља у породици и одговарајућег дела из те групе. Уколико понашање обухвата елементе нпр. родоскрвњења, силовања и насиља у породици нема разлога да се не иде на стицај ових дела. Слично мишљење заступа и *Игор Вуковић* који истиче да ако се ради о принудним полним односима, треба да постоји стицај одговарајућег дела против полне слободе, насиља у породици и родоскрвњења. Ако се ради о добровољном односу не треба ићи на стицај.⁴³⁰ У теорији и пракси иначе постоји и мишљење по коме у случају да је учињено кривично дело против полне слободе члана породице постоји само привидни стицај и те радње треба квалификовати само као сексуални деликт. Имајући у виду законодавну казнену политику која се, између осталог, огледа и у забрани ублажавања казне, свакако ће за нпр. силовање члана породице бити изречена строга казна.

У сва четири случаја, код којих постоји квалификовани облик уколико је извршење основног облика праћено тешким насиљем (члан 136. став 2), односно тешким насиљима (члан 321. став 1, члан 419. став 5. и 423. став 3), тај тежи облик обухвата и наношење лаке и тешке телесне повреде, тј. неће се радити о стицају. Тежи облик кривичног дела из члана 136. став 2. не обухвата проузроковање смрти, тј. постојаће стицај са убиством па и нехатним лишењем живота уколико је код учиниоца постојао нехат.⁴³¹ Код остала три кривична дела, иако је њихова природа и врста сасвим другачија, систематским тумачењем долази се до сличног резултата. И код њих „тешка насиља“ не обухватају лишавање живота неког лица са умишљајем. Код кривичних дела из чл. 419. и 423. тешко је замислити лишавање живота неког лица са умишљајем, тј.

невенчане супруге и кривичног дела насиље у породицу у односу на оштећену, јер се ради о члану породице, с обзиром да имају заједничку децу.

⁴³⁰ И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 136.

⁴³¹ З. Стојановић, 2014, *op. cit.*, стр. 4.

извршење кривичног дела убиства, док је код кривичних дела наведених у члану 321. став 1. то сасвим могуће, али се ни ту не би могло радити о стицају, јер је прописан најтежи облик у члану 321. став 2.⁴³² Међутим, нехатно лишење живота не може бити у стицају са тим кривичним делима, с обзиром на то да је алтернативно прописан као тежи облик и проузроковање смрти једног или више лица у поледу којег важе правила о одговорности за кривично дело квалификовано тежом последицом. Питање стицаја нарочито је сложено код најтежег облика кривичног дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317. став 3). Оно се разликује од претходних јер се не говори о „тешком“ насиљу, а и формулација да је „услед тих дела дошло до насиља“ указује на то да је овде реч о тежој последици у односу на коју треба да постоји нехат учиниоца. Систематским и телеолошким тумачењем долази се и до тога да овде, иако радња учиниоца стоји у одређеној вези са том тежом последицом, није он тај који непосредно предузима насиље. Овде би се за разлику од претходних случајева, ипак, могло радити о стицају не само са убиством (то је сасвим јасно, тим пре што је овде за одговорност за тежи облик довољно да се насиље може приписати нехату учиниоца), него и са тешком телесном повредом, и то како умишљајном, тако и нехатном.⁴³³

Насиље у породици и поред тога што је заживело у судској пракси и даље отвара велики број недоумица у правно-догматском смислу. Последица се разуме као једно континуирано стање угрожености које може бити остварено и једнократним поступањем насилника, што је нелогично.⁴³⁴ Судија *Никола Милошевић* је рекао да се ради о једнократности која указује на континуитет.⁴³⁵ Из тих разлога треба размишљати о декриминализацији насиља у породици, али уз прописивање одговарајућих тежих облика код већ постојећих кривичних дела.

4. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА

Казнена политика представља саставни део политике сузбијања криминалитета. Ако под појмом "политика", у најширем смислу, схватамо све

⁴³² *Ibidem.*

⁴³³ *Ibidem.*

⁴³⁴ И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 138.

⁴³⁵ Н. Милошевић, *op. cit.*, стр. 92.

свесне друштвене делатности које теже постизању одређених циљева⁴³⁶, а политику сузбијања криминалитета као рационалну и организовану делатност усмерену на сузбијање криминалитета⁴³⁷ - превентивним и репресивним мерама, онда казнену политику можемо одредити као рационалну практичну делатност судова у примени казни и других кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела тј. као укупност изречених кривичних санкција од стране судова у одређеном временском периоду и на одређеној територији.⁴³⁸ Циљ казнене политике је да се применом принудних мера, предвиђених у кривичном законодавству, делује у правцу успешног сузбијања криминалитета.⁴³⁹

Посебну пажњу, у вези са казненом политиком, обратићемо на два питања. Прво, каква је казнена политика судова у односу на кривично дело насиље у породици у нашем кривичном законодавству и друго, да ли казнени распони који постоје у нашем кривичном законодавству остављају довољно могућности да се у поступку индивидуализације изрекне сразмерна и праведна кривична санкција имајући у виду конкретно учињено кривично дело и личност учиниоца. Јасно је да казнену политику поред законодавца воде и судови. Наиме, законодавац је тај који одређује основна општа решења: која се дела сматрају кривичним делима, одређује кривичне санкције које се могу применити, максималне и минималне мере појединих санкција тј. одређује врсте казни и њихове најмање и највеће мере. Са друге стране је казнена политика судова који имају широк простор за слободно одлучивање, како у погледу избора врсте кривичне санкције, тако и у погледу одмеравања казне.⁴⁴⁰ У склопу јединствене казнене политике која се води у једној земљи најзначајније компоненте су казнена политика законодавца и казнена политика судова, које треба да су међусобно усклађене и да се на известан начин допуњавају.⁴⁴¹

⁴³⁶ Б. Краус, Развој, карактеристике и основни проблеми казнене политике у Југославији, у: *Проблеми казнене политике судова*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973, стр. 19.

⁴³⁷ З. Стојановић, *Политика сузбијања криминалитета*, Правни факултет, Нови Сад, 1991, стр. 14.

⁴³⁸ *Ibid.*, стр. 74.

⁴³⁹ Б. Краус, *op. cit.*, стр. 19.

⁴⁴⁰ З. Стојановић, 1991, *op. cit.*, стр. 74.

⁴⁴¹ М. Ђорђевић, *Кривично законодавство и казнена политика*, у: *Проблеми казнене политике судова*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973, стр. 16.

Казнену политику је најцелисходније анализирати на бази статистичких података које поседујемо. У вези са већ познатим слабостима статистике и сумњом коју она изазива у погледу прецизности одређивања односа између откривених кривичних дела насиља у породици, код којих је покренут кривични поступак, према стварно извршеним, истичемо да главни проблем представља либерална концепција права човека конципирана као заштита индивидуе од свих мешања државе у приватну неповредиву сферу. Због тога је насиље у породици као социјално-патолошку појаву тешко открити тј. употребу принуде између блиских лица је тешко открити и доказати јер то подразумева продирање у интиму породичног живота.

Законодавац у Србији као основну санкцију за кривично дело насиље у породици предвиђа казну лишења слободе. Због тога је најцелисходније, најпре, погледати казнене оквире у Кривичном законик у Србије прописане за основни и квалификоване облике насиља у породици.

Табела. 1: Прописане казне за кривично дело насиље у породици

Члан 194. ОБЛИК	КЗ (од септембра 2009. године)	КЗ (од 01.01. 2006. године)	КЗ (од марта 2002. године)
Став 1	од 3 месеца до 3 године	Новчана казна или затвор до 1 године	новчана казна или затвор до 3 године
Став 2	од 6 месеци до 5 године	од 3 месеца до 3 године	од 6 месеци до 5 године
Став 3	од 2 до 10 година	од 1 до 8 година	од 2 до 10 година
Став 4	од 3 до 15 година	од 3 до 12 година	Затвор најмање 10 година
Став 5	од 3 месеца до 3 год. и новчана казна	Новчана казна или затвор до 6 месеци	

Прелазећи на приказ података у вези са казненом политиком судова у Републици Србији истичемо да се материјали које смо користили односе на кривично дело насиље у породици у периоду од 2007 до 2014. године. Овај временски размак сматрамо довољно дугим да бисмо могли утврдити одређене тенденције. Као почетну годину посматрања узели смо 2007. годину, а као завршну 2014. годину.

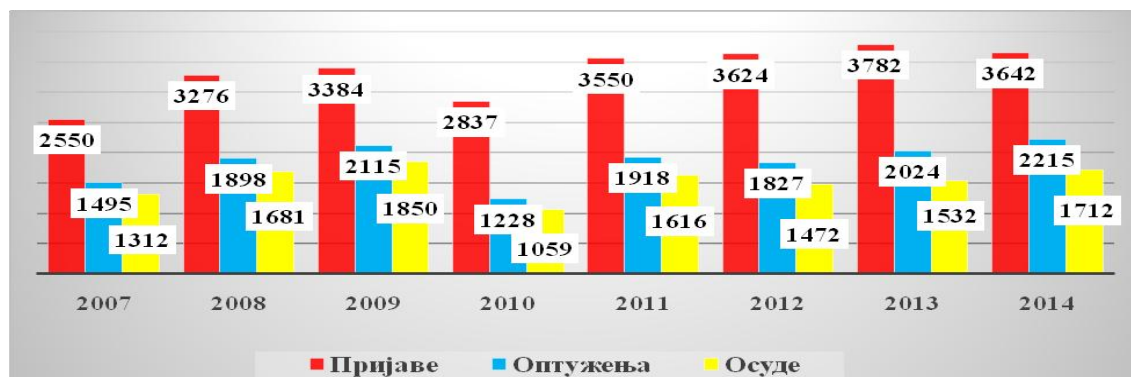
Пре него што утврдимо да ли је казнена политика судова, када је у питању кривично дело насиље у породици, адекватна приказаћемо бројно стање и

кретање осуђених лица за кривично дело насиље у породици у односу на остала кривична дела против брака и породице и у односу на укупан број осуђених лица у периоду 2007-2014. година.

Ради лакше прегледности изложили смо, у *Табели 1*, прописане казне за кривично дело насиље у породици у Републици Србији, имајући у виду измене и допуне нашег кривичног законодавства од ступања на снагу Кривичног законика.

Табела бр. 2: Однос између пријављених, оптужених и осуђених лица за кривично дело насиље у породици у периоду 2007 – 2014.

Насиље у породици									
Година	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Укупно
Пријаве	2550	3276	3384	2837	3550	3624	3782	3642	26.645
Оптужења	1495	1898	2115	1228	1918	1827	2024	2215	14.720
Осуде	1312	1681	1850	1059	1616	1472	1532	1712	12.234

Графикон бр. 1: Однос између пријављених, оптужених и осуђених лица за кривично дело насиље у породици у периоду 2007 – 2014.

Табела 2. нам приказује да је у Србији у периоду 2007-2014. година укупно пријављено 26.645 случајева насиља у породици. Од тог броја оптужено је 14.720 лица а осуђено је укупно 12.234 учинилаца.

На овом месту изнећемо и нека методолошка објашњења ради лакшег коришћења и обраде података који су објављени у овом раду. Прво, истичемо да су сви подаци коришћени у овом раду подаци о криминалитету које води Републички завод за статистику. Подаци о криминалитету пунолетних лица под називом „Пријаве“ добијени су на основу статистичког истраживања спроведеног путем обрасца СК-1: „Упитник за пунолетно лице против кога је завршен поступак по кривичној пријави“. Образац попуњавају сва надлежна јавна тужилаштва након што јавни тужилац/заменик у спису предмета констатује да је

поступак коначно завршен одлуком којом је: одбачена пријава, прекинута истрага, обустављена истрага или поднета оптужница – оптужни предлог. За кривичне пријаве по којима је од пријема пријаве у јавном тужилаштву протекла једна година а учинилац кривичног дела остао непознат, образац се попуњава за непознатог учиниоца кривичног дела. Подаци о криминалитету пунолетних оптужених и осуђених лица добијени су на основу статистичког истраживања које се спроводи путем обрасца СК-2: „Упитник за оптужено пунолетно лице против кога је правноснажно завршен кривични поступак“. Овај статистички образац попуњавају сви надлежни првостепени редовни судови после констатовања судије – председника већа да је постала правноснажна одлука којом је: одбачена приватна тужба, обустављен поступак или оптужба одбачена, учинилац ослобођен од оптужбе, оптужба одбијена, према учиниоцу изречена мера безбедности без изрицања казне, или учинилац проглашен кривим. Према прописаном упутству, снимање пријављених, оптужених и осуђених пунолетних учинилаца кривичних дела врши се континуирано. Попуњавање статистичког упитника СК-1 врши се у моменту окончања поступка у надлежном јавном тужилаштву, односно за непознатог учиниоца по истеку године дана од дана пријема кривичне пријаве. Попуњавање статистичких упитника СК-2 врши се у моменту правноснажног окончања поступка, сагласно законским одредбама, у надлежним првостепеним судовима. Овим истраживањима прикупљају се подаци о криминалитету на основу јединствене методологије, применом једнообразног поступка и идентичних статистичких инструмената како у истраживању о пријављеним пунолетним лицима, тако и у истраживањима о оптуженим и осуђеним пунолетним лицима, малолетним учиниоцима кривичног дела и учиниоцима привредних преступа. Све то се односи и на кривично дело насиља у породици. Дакле, с статистичким истраживањима обухватају се сви учиниоци кривичних дела (укључујући и кривична дела извршена од непознатих учинилаца) против којих је поднета пријава надлежном јавном тужилаштву и према којима је вођен и окончан законом утврђени поступак. Истраживањима је обухваћено кривично законодавство, при чему се подразумевају све кривично-правне одредбе садржане у законима. Исто тако, обухваћен је поступак свих надлежних основних и виших јавних тужилаштва и основних и виших судова.

Под појмом пунолетни учинилац кривичног дела подразумева се учинилац кривичног дела који је у време извршења дела имао навршених 18 година живота а кривично дело је учинио као: извршилац, саизвршилац, подстрекач или помагач. Ако је једно лице учинило више кривичних дела у стицају, као обележје учиниоца прати се само најтеже кривично дело. Као „најтеже кривично дело“ сматра се оно кривично дело за које је законом прописана најтежа казна. Ако је за два или више дела у стицају прописана иста врста и висина казне, најтежим делом сматра се дело које је јавни тужилац означио као такво. Када је више лица учествовало у извршењу једног кривичног дела, сваки учесник сматра се јединицом посматрања, те се исто дело евидентира као обележје код сваког учесника.

Пријављено лице – познати учинилац јесте пунолетни учинилац кривичног дела против кога су поступак по кривичној пријави и претходни поступак завршени одлуком којом је: одбачена пријава, прекинута истрага, обустављена истрага или поднета оптужница – оптужни предлог.

Пријављено лице – непознати учинилац јесте непознато лице – учинилац кривичног дела против кога је поднета кривична пријава јавном тужилаштву за учињено кривично дело, а учинилац и по истеку године дана није откривен. За ово лице дају се само обележја која су у вези са кривичним делом и кривичним поступком.

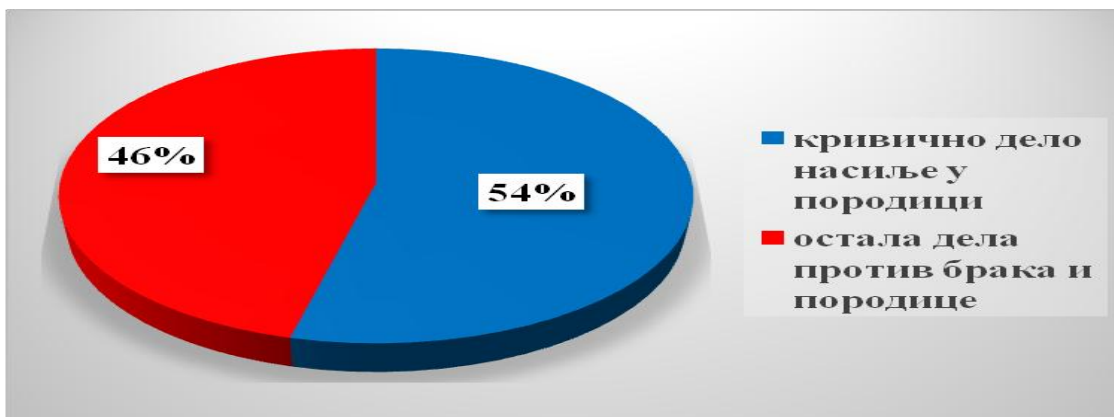
Под појмом оптужено лице подразумева се пунолетно лице против кога је суду поднета: оптужница, оптужни предлог или приватна тужба, против кога је кривични поступак правноснажно завршен одлуком суда којом је: одбачена приватна тужба, обустављен поступак или оптужба одбачена, учинилац ослобођен од оптужбе, оптужба одбијена, према неурачунљивом учиниоцу примењена мера безбедности без изрицања казне или учинилац проглашен кривим (проглашен кривим а ослобођен од казне или проглашен кривим уз изрицање кривичне санкције).

Под појмом осуђено лице подразумева се пунолетно лице проглашено кривим, према коме су изречене кривичне санкције.

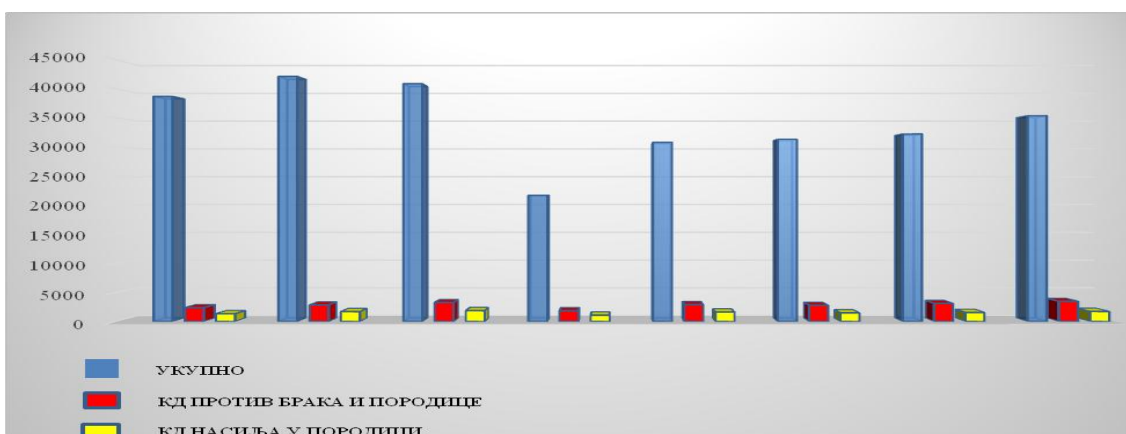
Табела бр. 3: Бројно стање и кретање осуђених за сва кривична дела у Србији за период 2007–2014, као и њихов однос према кривичним делима против брака и породице и кривичном делу насиље у породици

2007.	
Укупно	38.694
дела против брака и породице	2361
Насиље у породици	1312
% Насиље у породици / укупно	3%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	56%
2008.	
Укупно	42.138
дела против брака и породице	2842
Насиље у породици	1681
% Насиље у породици / укупно	4%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	59%
2009.	
Укупно	40.880
дела против брака и породице	3251
Насиље у породици	1850
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	57%
2010.	
Укупно	21.681
дела против брака и породице	1835
Насиље у породици	1059
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	58%
2011.	
Укупно	30.807
дела против брака и породице	2891
Насиље у породици	1616
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	56%
2012.	
Укупно	31.322
дела против брака и породице	2771
Насиље у породици	1472
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	53%
2013.	
Укупно	32.241
дела против брака и породице	3102
Насиље у породици	1532
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	49%
2014.	
Укупно	35376
дела против брака и породице	3465
Насиље у породици	1712
% Насиље у породици / укупно	5%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	59%
Укупан број осуђених лица у периоду 2007-2014	273.139
Укупно осуђених за кд против брака и породице у периоду 2007-2014	22.518
Укупно осуђених за кривично дело насиље у породици у периоду 2007-2014	12.234
% Насиље у породици / укупно	8%
% Насиље у породици / дела против брака и породице	54%

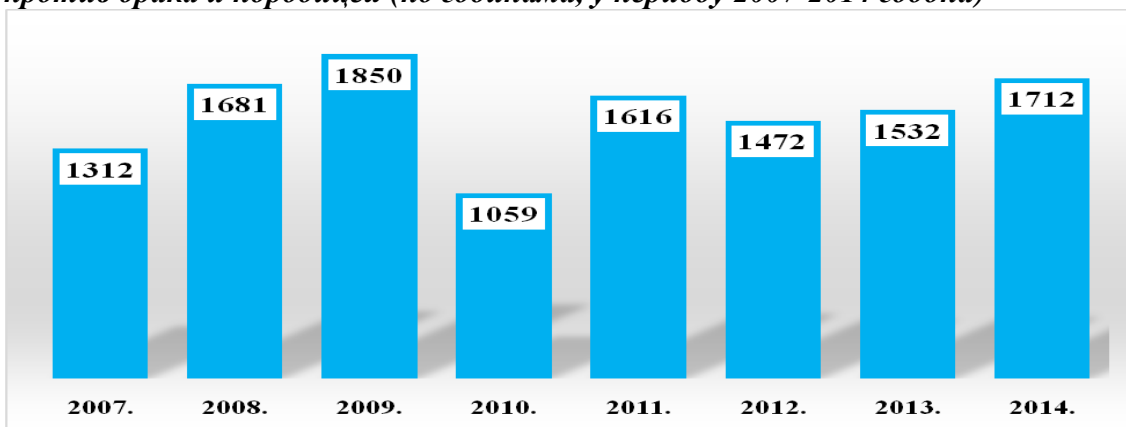
Као што се из *Табеле 3.* може закључити, у периоду 2007–2014. у Србији је укупно осуђено 273.139 лица. Од тога 22.518 лица за дела против брака и породице, а 12.234 лица за кривично дело насиље у породици. То значи да насиље у породици у маси целокупног криминалитета, у посматраном периоду, чини 8%, или у односу на дела против брака и породице 54% (види Графикон 2).

Графикон бр. 2.: Однос кд насиља у породици са осталим кд против брака и породице

Графикон бр. 3.: Однос осуђених за сва кд и кд насиље у породици, односно кд против брака и породице (по годинама, у периоду 2007-2014 година)

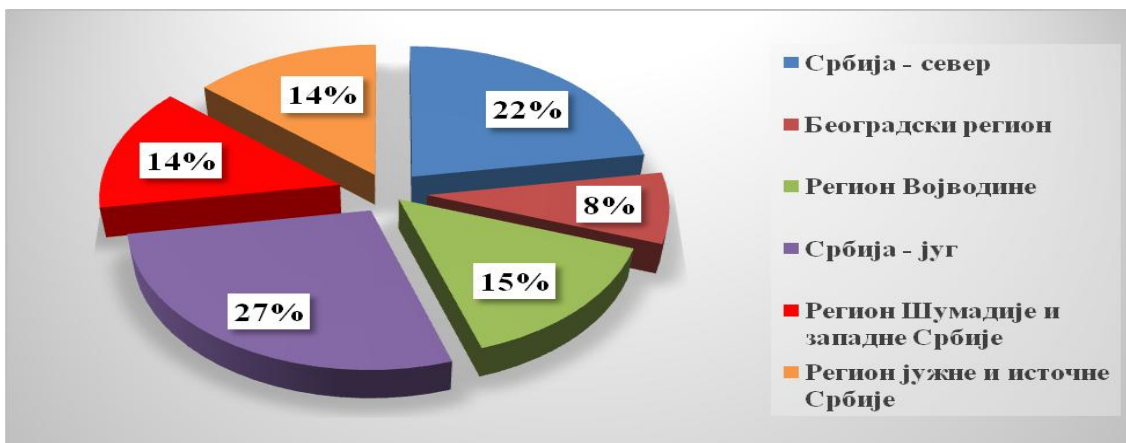
Графикон бр. 4.: Осуђена пунолетна лица за кд насиље у породици

Већ летимичан поглед на *Графикон 4*, показује да кривично дело насиље у породици није показивало осцилације у периоду 2007-2014. година, осим у току 2010. године када бележимо значајан пад тих кривичних дела. Прве 2007. године осуђено је 1312 особа, 2008. године 1681, 2009. године 1850, 2010. године 1059, 2011. године 1616, 2012. године 1472, 2013. године 1532 особе и 2014 године 1712 лица. По броју осуђених издвајају се 2009. и 2014. када је та стопа нешто виша у односу на остале посматране године. Као што показује *Графикон 4* 2012. године почиње благи скок броја осуђених пунолетних лица за кривично дело насиље у породици и таква тенденција је видљива до данас.

Табела бр. 4 : Осуђена пунолетна лица за насиље у породици према регионима у периоду 2007 – 2014.

Година	Укупно	Србија - север	Београдски регион	Регион Војводине	Србија - југ	Регион Шумадије и западне Србије	Регион јужне и источне Србије
2007	1312	536	155	381	776	405	371
2008	1681	675	222	453	1006	491	515
2009	1850	739	278	461	1111	559	552
2010	1059	598	238	360	461	261	200
2011	1616	756	289	467	860	468	392
2012	1472	746	312	434	726	362	364
2013	1532	757	232	525	775	373	402
2014	1712	689	211	478	1023	481	542
Укупно	12234	5496	1937	3559	6738	3400	3338

Табела 4 даје преглед броја осуђених пунолетних лица према регионима. Очигледно је да највећи број осуда бележи регион Војводине укупно 3559 осуда, а потом регион Јужне и источне Србије 3338, а најмање београдски регион 1937 (*Графикон 5*). **Регион Србија-југ** обухвата: регион Шумадије и западне Србије (Златиборска, Колубарска, Мачванска, Моравичка, Поморавска, Расинска, Рашка и Шумадијска област), регион јужне и источне Србије (Борска, Браничевска, Зајечарска, Јабланичка, Нишавска, Пиротска, Пчињска и Топличка област). **Регион Србија-север** обухвата: Београдски регион и регион Војводине .

Графикон бр.5. Осуђена пунолетна лица за насиље у породици према регионима у периоду 2007 – 2014.

Када су у питању изречене кривичне санкције за кривично дело насиље у породици (Табела 5), судови у нашој земљи су, у периоду од 2007. до 2014. године, изrekli 3.110 казни лишења слободе. Од тога највише краткотрајних казни затвора од 3 до 6 месеци 1205. Казни затвора од 6 до 12 месеци укупно 777 и затвора од 2 до 3 месеца 584. Најмање су заступљене казне затвора од 3 године и строжије.

У даљој анализи ове табеле уочавамо да је новчана казна изречена 689 пута. Морамо рећи да нам је, у веза са кажњавањем, пажњу привукла релативно висока стопа примене условне осуде (види Графикон 7). Ова кривична санкција изречена је у 8182 случаја што чини 67%. У последње три године посматраног периода запазили смо да се број условних осуда повећава. Тако је 2012. године изречено 970, 2013. укупно 977 и 2014. 1.041 условна осуда.

Изношењем ових података не желимо *a priori* да кажемо да је казнена политика била неадекватна. Желимо само да истакнемо да се код кривичног дела насиље у породици у великом броју прибегава условним осудама.

Мера безбедности забране приближавања или коминукације са оштећеним изречена је у посматраном периоду 323 пута, и то највише 2010 године, одмах након што је уведена, чак 170 пута. Након тога бележимо значајан пад у примени ове мере безбедности.

Увид у казнену политику судова открива нам да је присутно често условно осуђивање учинилаца. То је тенденција која долази до изражаја и у односу на друга кривична дела. Ако овоме додамо и често изрицање краткотрајних казни

лишења слободе онда нико не може оспорити хуманистички карактер нашег кривичног права. Али овде се намеће питање да ли наведени принцип хуманости долази у колизију са принципом ефикасности криминалне политике, и да ли је могуће задовољити оба? Политика сузбијања негативних појава, па тако и кривичног дела насиље у породици, мора посебну пажњу да посвети научном проучавању сваке појаве у циљу проналажења најпогоднијег средства за сузбијање те појаве. Тај циљ се може постићи, у нашем случају, ако се кривично дело насиље у породици као облик насилничког криминалитета упозна, истраже узроци и услови који до њега доводе, сагледају средства која стоје на располагању и ако се та средства перманентно и систематски примењују.

Мислимо да је важно да истакнемо да се судови често одлучују за условну осуду чак и у ситуацијама када је окривљени раније осуђиван за истородна кривична дела.⁴⁴²

На плану кажњавања, када се већ често прибегава условној осуди у теорији се заступа становиште, имајући у виду да се велики број случајева породичног насиља везује за конзумирање алкохола, да треба више прибегавати изрицању

⁴⁴² Апелациони суд у Београду потврдио (Кж 1 - 5248/11 од 02.11.2011) пресуду Основног суда у Ваљевоу (К.бр.2462/10 од 13.09.2011) у којој је изречена условна осуда за насиље у породици. Наиме, жалбом јавног тужиоца Основног јавног тужилаштва у Ваљевоу побија се првостепена пресуда због одлуке о казни у којој се истиче да изречена кривична санкција – условна осуда окривљеном није адекватна ранијем животу окривљеног, начину извршења предметног кривичног дела и држању окривљеног након извршења кривичног дела, узимајући у обзир његову троструку осуђиваност и то за истородна кривична дела са елементима насиља, те да са условним осудама и новчаним казнама изрицаним у ранијим судским поступцима очигледно нису остварени циљеви ни индивидуалне ни генералне превенције прописане одредбом члана 41 КЗ. Насупрот овим жалбеним наводима Апелациони суд налази да је првостепени суд приликом одлучивања о избору врсте и висине кривичне санкције коју ће изрећи окривљеном имао у виду све околности из члана 54. КЗ а које су од утицаја да кривична санкција буде правилно одабрана и њена висина правилно одмерена. Првостепени суд је од олакшавајућих околности на страни окривљеног ценио чињеницу да се оштећена, са којом је већ дуже време у добрим односима, није придружила кривичном гоњењу а као отежавајућу околност његову ранију осуђиваност, узимајући при томе у обзир и да је последњи пут осуђен пре непуних 9 година па је имајући у виду побројане како олакшавајуће тако и отежавајуће околности и правилном оценом истих, окривљеном изрекао условну осуду, тако што му је утврдио казну затвора у трајању од 1 године и истовремено одредио да се иста неће извршити уколико окривљени за време проверавања у трајању од 2 године, рачунајући од дана правноснажности пресуде не учини ново кривично дело, а за шта је у образложењу пресуде дао довољно јасне и аргументоване разлоге које у свему као правилне прихвата и Апелациони суд. По налажењу Апелационог суда а имајући у виду тежину извршеног кривичног дела као и степен кривице окривљеног, изреченом кривичном санкцијом – условном осудом ће се у потпуности остварити сврха исте из члана 64. КЗ а у оквиру опште сврхе кривичних санкција из члана 42 став 2 КЗ због чега се наводи жалбе ОЈТ у Ваљевоу оцењују као неосновани и без значаја на правилност донете одлуке.

условне осуде са заштитним надзором.⁴⁴³ Њена садржина би се нпр. могла односити на уздржавање од употребе дрога или алкохолних пића.

Табела бр. 5: Осуђена пунолетна лица у Србији за насиље у породици према изреченим санкцијама у периоду 2007–2014.

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	Укупно	
Насиља у породици - свега	1312	1681	1850	1059	1616	1472	1532	1712	12234	
Покушај	11	8	2	/	3	2	4	1	31	
ЗАТВОР	Свега	239	300	372	236	360	436	533	634	3110
	до 2 месеца	26	33	39	22	16	26	17	28	207
	од 2 до 3 месеца	57	58	85	44	77	79	75	109	584
	од 3 до 6 месеци	89	106	134	82	123	166	243	262	1205
	од 6 до 12 месеци	49	71	80	59	97	116	139	166	777
	од 1 до 2 године	12	20	22	21	31	31	30	44	211
	од 2 до 3 године	5	5	1	7	10	15	22	21	86
	од 3 до 5 година	/	1	4	/	5	3	5	3	21
	од 5 до 10 година	/	4	7	1	1	/	2	1	16
	од 10 до 15 година	1	2	/	/	/	/	/	/	3
Новчана казна	148	186	171	55	75	33	8	13	689	
Условна осуда (затвор)	887	1162	1265	745	1135	970	977	1041	8182	
Рад у јавном интересу	1	/	3	4	23	15	7	14	67	
Судска опомена	19	20	26	8	10	9	1	4	97	
Мера безбедности забране приближавања или комуникације са оштећеним	/	/	/	170	90	14	24	25	323	
Васпитне мере	4	4	4	2	3	6	3	4	30	
Проглашен кривим, а ослобођен од казне	14	9	9	9	10	3	3	2	59	

Има примедби од стране јавног мњења да се за ово кривично дело изричу благе казне. Сумирајући овај део расправе о насиљу у породици можемо извести неколико закључака. Прво, судови изричу релативно благе казне за ово кривично дело. Претходна табела потврђује тај закључак. У периоду 2007-2014. година, од укупно 12.234 осуде, изречено је 3.110 казни лишења слободе. Од тога највише казни затвора у трајању од 3 до 6 месеци, укупно 1205 или 38.75 %. Потом следе лишења слободе у трајању од 6 до 12 месеци, укупно 777 или 24.98%, лишења слободе од 2 до 3 месеца, укупно 584 или 18.78 %, па лишења слободе од 1 до 2 године, укупно 211 или 6.78 %, па потом затвор од 2 до 3 године, укупно 86 што је

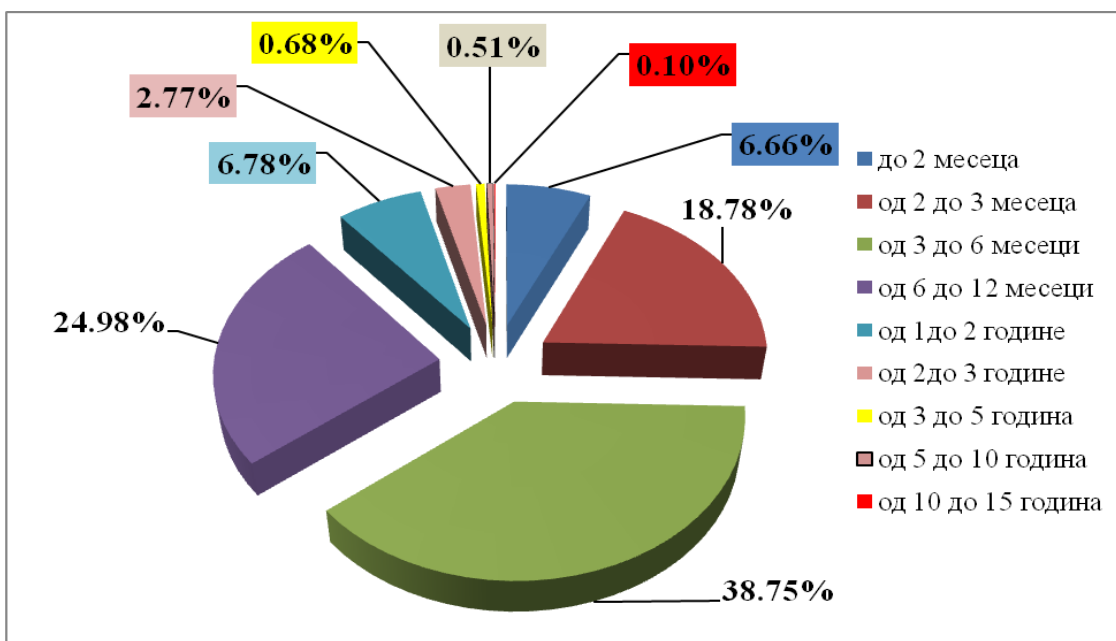
⁴⁴³ И. Вуковић, *op.cit.*, стр. 138.

2,77 %. Најстроже казне, у трајању од 3 до 5 година изречене су 21 пут, у трајању од 5 до 10 година 16 пута и само три затворске казне у временском трајању од 10 до 15 година (види Графикон б).

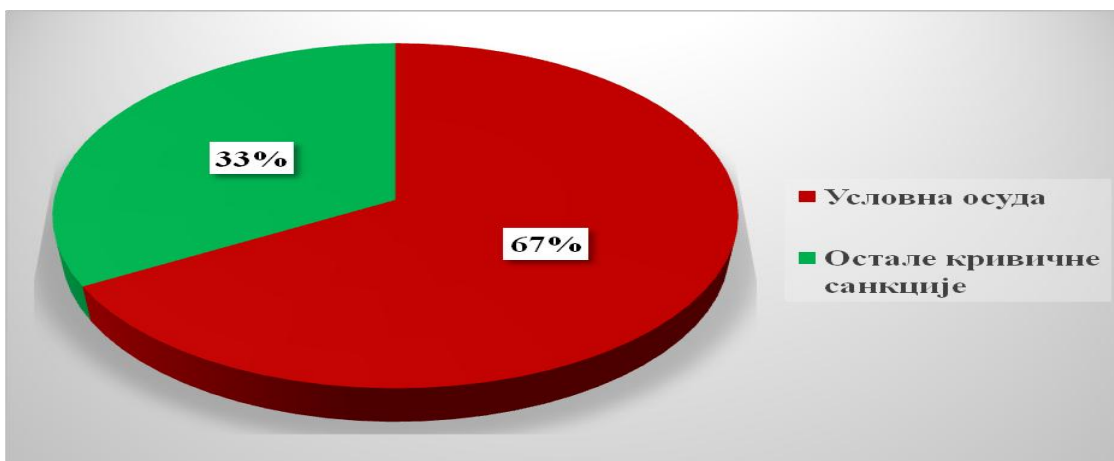
Увид у казнену политику законодавца и судова треба да нам укаже да ли је и у којој мери прво, законодавац успео да изађе у сусрет основним принципима политике сузбијања криминалитета и да ли су судови своју значајну улогу, коју имају у области одмеравања казне, успешно обавили. Свакако, законодавна и судска власт треба да делују синхронизовано.

Могла би се дати оцена да казне које су забрањене Кривичним закоником Србије одговарају тежини кривичног дела насиље у породици. Законодавна казнена политика је, када су у питању ова кривична дела, пролазила последњих година кроз динамичну фазу (види Табелу 1).

Што се тиче казнене политике судова поново указујемо на чињеницу да се код ових кривичних дела у великој мери изриче условна осуда. Такође, у структури казни лишења слободе изречених за ова кривична дела преовлађују кратке казне затвора до шест месеци. Тиме не желимо *apriori* да тврдимо да је казнена политика неадекватна. Али, ако се томе дода чињеница да број откривених кривичних дела насиље у породици знатно заостаје иза неслуђено великих размера овог насилничког деликта, онда је забринутост још већа.

Графикон бр. 6: Осуђена лица за кривично дело насиље у породици према изреченим казнама затвора у периоду 2007 – 2014. година

Графикон бр. 7: Однос између условне осуде и осталих изречених кривичних санкција за кривично дело насиље у породици у периоду 2007 – 2014.

КЗ Републике Србије, разликује различите појавне облике насиља. Насиље у породици је само један од тих облика. Као што је то већ назначено насиље у породици је одређено у члану 194. Кривичног законика Србије. Има основни облик, три тежа облика, као и један посебан облик.

Основни облик се састоји у угрожавању следећих алтернативно прописаних вредности члана своје породице: 1) спокојства, 2) телесног интегритета, или 3) душевног стања, што се чини једном од следећих алтернативно прописаних радњи, применом насиља, нападом на живот или тело или дрским или безобзирним понашањем.

Први тежи облик насиља у породици је установљен према модалном критеријуму, тј. с обзиром на средство извршења и он постоји ако је при извршењу основног облика коришћено неко од следећих алтернативно прописаних средстава: 1) оружје 2) опасно оруђе или 3) друго средство које је подобно да тело тешко повреди или здравље наруши.

Други тежи облик се установљава алтернативно с обзиром на: 1) тежу последицу кривичног дела – ако је наступила тешка телесна повреда, те 2) узраст пасивног субјекта – уколико је основни облик кривичног дела учињен према малолетном лицу. Према општим правилима, потребно је да учинилац основни облик предузима умишљајно, а да тешка телесна повреда наступи из нехата. Када се ради о чињењу кривичног дела према малолетном лицу, потребно је да учинилац има умишљај односу на малолетно лице, тако да буде свестан да је у

питању лице које није навршило 18 година, те да хоће да дело учини у односу на то лице или да је свестан да у односу на малолетно лице може учинити ово дело, па на то пристаје.

Најтежи облик кривичног дела насиља у породици постоји услед наступеле теже последице у односу на члана породице. Потребно је да услед неке од радњи основног облика овог кривичног дела, наступи смрт пасивног субјекта, а до ње мора доћи услед нехата учиниоца.

Већи део облика насилничког криминалитета може са кривично-правног становишта, условљеног врло често и криминално-етиолошким чиниоцима, да буде и различито правно квалификован. Са друге стране, за криминолошки аспект њиховог посматрања, понекад није одлучујуће значајна кривично-правна диференцијација. Тако нпр. у криминолошком смислу не мора да постоји битна разлика између два догађаја, од којих је један правно квалификован као убиство, а други као насиље у породици квалификовано смрћу пасивног субјекта-члана породице. Са криминолошке тачке гледишта може да постоји висок степен блискости између одређених догађаја, од којих се неки по одредбама Кривичног законика различито квалификују и представљају по тежини различита кривична дела.

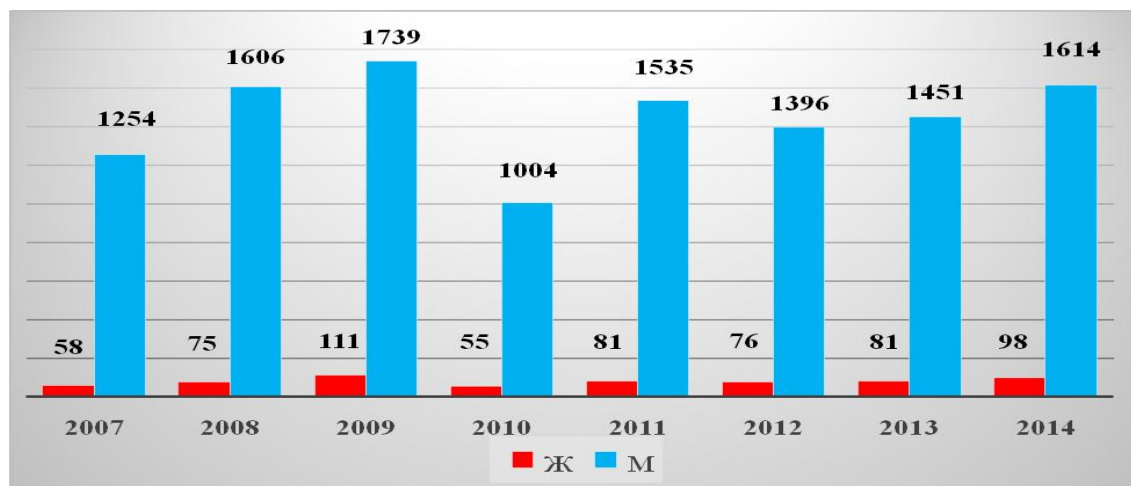
Кривични законик унапред одређује елементе бића једног кривичног дела које се још није испољило, да би се када се деси могао подвести под одређену кривично-правну инкриминацију. За разлику од кривично-правних обележја дела, која су прецизно законом предвиђена, све оно што је значајно са становишта криминалне феноменологије и етиологије сагледиво је тек пошто се догађај деси.

Сваку радњу извршења кривичног дела карактеришу одређени чиниоци, као што су начин предузимања, средство помоћу кога се предузима, разлог зашто се предузима, циљ због кога се предузима итд. Последица, такође, има своје временске, просторне и друге услове јављања. Такође, треба имати у виду и разна обележја учиниоца која се односе на ранију осуђиваност, саучесништво, али и на старост, пол, занимање и школску спремност као криминолошко-етиолошку димензију кривичног дела. Сви ови фактори су сагледиви тек пошто се догађај деси и помажу да се ближе расветли ово понашање.

Кривично дело насиље у породици, по броју, представља једно од најмасовнијих међу кривичним делима против брака и породице. Занимљиво је, када су у питању својства учиниоца, погледати њихову старосну структуру, утврдити учешће мушкараца тј. жена у укупном броју осуђених, да ли се ради о повратницима, запосленим или незапосленим учиниоцима и истражити да ли поједина занимања чешће врше кривична дела насиља у породици од других занимања.

Табела бр. 6: Осуђена пунолетна лица у Србији за насиље у породици према полу и годинама живота у периоду 2007–2014.

Година	укупно			18-20 година		21-24 година		25-29 година		30-39 година		40-49 година		50-59 година		60 и више година		непознато		
	свега	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	
2007	1312	58	1254	1	26	1	73	7	135	17	320	17	362	11	230	3	102	1	6	
2008	1681	75	1606	3	31	4	62	1	148	22	399	17	455	14	363	4	144	0	4	
2009	1850	111	1739	4	27	9	63	8	170	30	454	27	503	18	359	15	156	0	7	
2010	1059	55	1004	2	18	2	48	9	108	15	246	13	264	10	219	4	98	0	3	
2011	1616	81	1535	3	25	9	59	7	159	20	399	17	425	17	331	8	134	0	3	
2012	1472	76	1396	4	33	2	69	8	124	28	370	16	389	8	266	9	144	1	1	
2013	1532	81	1451	3	24	3	70	1	126	15	412	23	376	15	290	9	148	1	5	
2014	1712	98	1614	3	25	6	63	3	145	33	467	26	396	11	326	16	184	0	8	
Укуп.	12234	635	11599	2	3	3	209	6	5	1115	180	3067	156	3170	104	2384	68	1110	3	7

Графикон бр. 8: Осуђена пунолетна лица за насиље у породици према полу у периоду 2007 – 2014.

Између осталих узрока криминалитета, и полне разлике могу условљавати различита преступничка понашања. Тако, истиче се да је у савременом друштву, у

социјалним односима, ангажован различит број особа мушког и женског пола и да поремећаји у таквим односима доводе до конфликта.⁴⁴⁴

Проучавање криминалитета по половима, односно мање учешће жена у вршењу кривичних дела, објашњава се на различите начине. Тако једна група криминолога, криминалитет жена објашњава био-психичким специфичностима овог пола, док друга група потпуно занемарује ове чиниоце и објашњење проналази искључиво у социјално-економском положају лица женског пола у друштву. За разлику од претходних група трећа група аутора придаје одговарајући значај и једним и другим факторима.

Мишљења смо да је мањи удео жена у вршењу криминалитета пре свега резултат њиховог социјалног положаја. Жене су мање укључене у најразличитије друштвено-економске односе, мање изложене контактима који рађају поремећене људске односе. Оне су на неки начин, услед подизања деце и вођења домаћинства, изоловане од низа врло значајних фактора који утичу на криминално понашање.

Када је у питању кривично дело насиље у породици као извршиоци се, према табели бр.6, најчешће појављују мушкарци.

Учешће жена у укупном броју осуђених пунолетних лица, у Србији у испитиваном периоду износи 5,19%. Дакле, мушкарци су извршили 11.599 дела насиља у породици или 94,81%, док су жене извршиле свега 635 таквих дела.

Као што показује *Графикон 8* однос између мушкараца и жена у извршењу нашег деликта је 94,81%, према 5,19%.

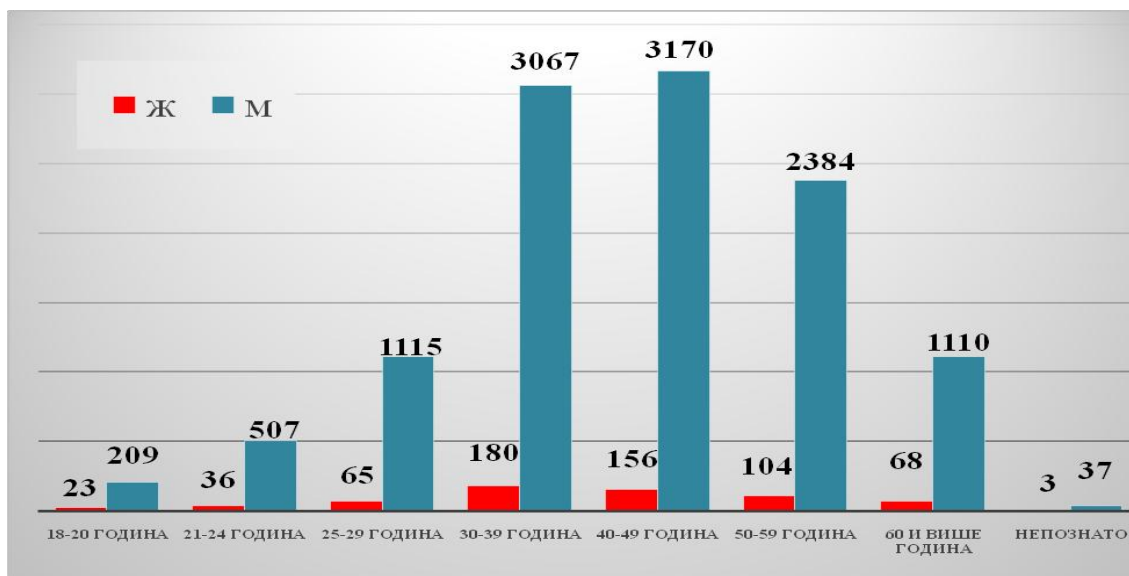
Неспорно је да и старост учинилаца кривичних дела може да утиче на криминалитет.

Према подацима израженим у *Табели 6* и *Графикону 9*, највише кривичних дела насиља у породици учињено је у узрасту од 40-49 године и то 3.326, затим у узрасту од 30-39 године старости и то 3.247, па потом од 50-59 године укупно 2.488.

Исто тако, после шездесете године старости смањује се покретљивост, телесна конституција и снага, па је и ангажовање ових лица у друштвеним односима све мање што се одражава и на криминалитет. Лица од 60 и више година извршила су 1.178 дела. Најмање у извршењу овог облика криминалитета

⁴⁴⁴ В. Пешић, *Убиства у Југославији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1972, стр. 73.

учествују лица од 18 до 24 године. Они су у посматраном периоду учинили укупно 719 кривичних дела насиља у породици.

Графикон бр. 9: Осуђена пунолетна лица за насиље у породици према полу и годинама живота у периоду 2007 – 2014.

Поврат представља посебно значајну криминолошку категорију и постоји када једно лице, после првог извршеног дела, изврши исто или друго кривично дело. Ово је криминолошки појам поврата за чије постојање није услов одређена временска дистанца између извршених дела, осуда или издржана казна за раније дело.

Поврат је индикатор не само успешности примењених средстава казнене реакције него и опасности регистрованих видова криминалитета са којима се дато друштво суочава.⁴⁴⁵ Он нам пружа податке да ли је систем мера које се предузимају на сузбијању криминалитета довољно ефикасан и да ли ту нешто треба мењати и у ком правцу. Поврат или рецидив представља проблем у свим казним системима данас, са тенденцијом раста у многим земљама.⁴⁴⁶

Према Табели 7 од укупно 12.234 осуђена лица за кривично дело насиље у породици у периоду од 2007. до 2014. године јавља се 4.673 повратника или 28 % (4.581 мушкарац повратник и 92 жене у поврату).

⁴⁴⁵ Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Номос, Београд, 1996, стр. 187.

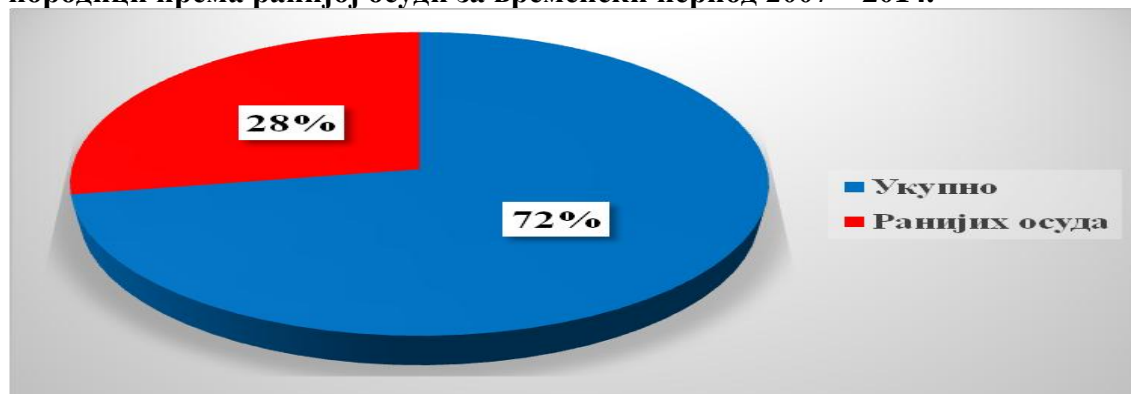
⁴⁴⁶ Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2015, стр. 108.

Табела бр. 7: Осуђена пунолетна лица у Србији за насиље у породици према полу и ранијој осуди у периоду 2007–2014.

Година		Укупно		
		свега	ж	м
2007	Укупно	1312	58	1254
	Раније осуде	497	7	490
2008	Укупно	1681	75	1606
	Раније осуде	666	15	651
2009	Укупно	1850	111	1739
	Раније осуде	753	15	738
2010	Укупно	1059	55	1004
	Раније осуде	385	6	379
2011	Укупно	1616	81	1535
	Раније осуде	584	7	577
2012	Укупно	1472	76	1396
	Раније осуде	556	11	545
2013	Укупно	1532	81	1451
	Раније осуде	594	16	578
2014	Укупно	1712	98	1614
	Раније осуде	638	15	623
Укупно		12234	635	11599
Укупно ранијих осуда		4673	92	4581

Графикон бр. 10: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици према ранијој осуди за временски период 2007 – 2014.

Графикон бр. 11: Однос између укупно осуђених за насиље у породици у периоду 2007 – 2014. и раније осуђиваности

Многи аутори истичу да занимање и криминалитет могу бити међусобно повезани.⁴⁴⁷ Тако истиче се да лица одређених занимања врше учесталије одређана кривична дела него лица других занимања, нпр. проноверу најчешће врше благајници, књиговође, побачаје - лекари и болничари, кућне крађе врше често кућне помоћнице итд. У погледу овог односа А. Schaffenburg закључује да су пожари, телесне повреде и крађе чешћи код лица земљорадничког, шумарског, ловачког и рибарског занимања, да су зеленашки послови најчешћи код трговаца и индустријалаца.⁴⁴⁸

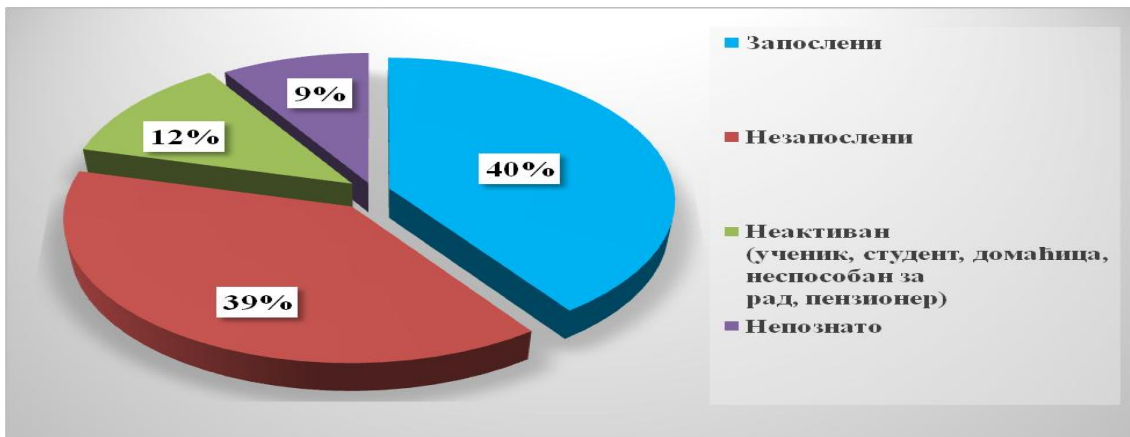
Однос занимања и криминалитета је значајан па је нужно да статистике осуђених лица евидентирају и занимање као важно социјално обележје. Уз то сазнајемо и каква је корелација између незапослености и извршења кривичног дела насиље у породици. Да ли незапослени више врше насиље у породици и да ли таква врста напетости која се огледа у недостатку основних средстава за живот тј. средстава за задовољење егзистенцијалних потреба утиче на повећање бројног стања и кретања кривичног дела насиље у породици.

Табела бр. 8: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици према радном статусу у периоду 2007–2014.

Година	Укупно	Запослени	Незапослени	Неактиван (ученик, студент, домаћица, пензионер)	Непознато
2007	1312	566	517	159	70
2008	1681	815	565	208	93
2009	1850	820	666	243	121
2010	1059	488	365	126	80
2011	1616	665	641	171	139
2012	1472	497	633	169	173
2013	1532	529	648	182	173
2014	1712	513	740	198	261
Укупно	12234	4893	4775	1456	1110

⁴⁴⁷ М. Милутиновић, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 339.

⁴⁴⁸ Цитирано према: М. Милутиновић, *op. cit.*, стр. 339.

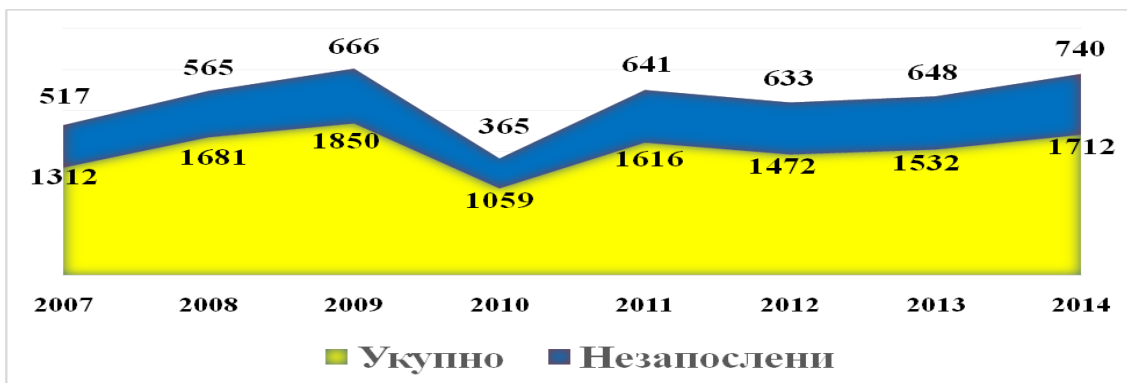
Графикон бр.12: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици према радном статусу у периоду 2007–2014.

Графикон бр. 13: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици и однос према незапослености у периоду 2007–2014.

Интересантно је утврдити да од 12.234 осуда за кривично дело насиље у породици чак се 4.775 осуда односи на незапослене учиниоце или 39 %. Запослени у укупном броју чине 4.893 осуда или 40%. Остатак чини групу неактивних (ученик, студент, домаћица, неспособан за рад или пензионер) укупно 1.456 или 12 % и групу непознато 1.110 или 9 %.

Графикон 14 нам показује какав је однос између осуда за кривично дело насиље у породици и незапослености. Посматрано по појединим годинама видимо да се тај број (учешћа незапослених у укупном броју осуда за насиље у породици) увек креће око 35 %. Што је већи број осуда за насиље у породици то је већи број и незапослених који учествују у њиховом извршењу и обрнуто са смањењем бројног стања истих кривичних дела мање је учешће незапослених учинилаца што се најбоље може видети у периоду 2009-2011. година.

Графикон бр. 14: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици и однос према незапослености у периоду 2007–2014.

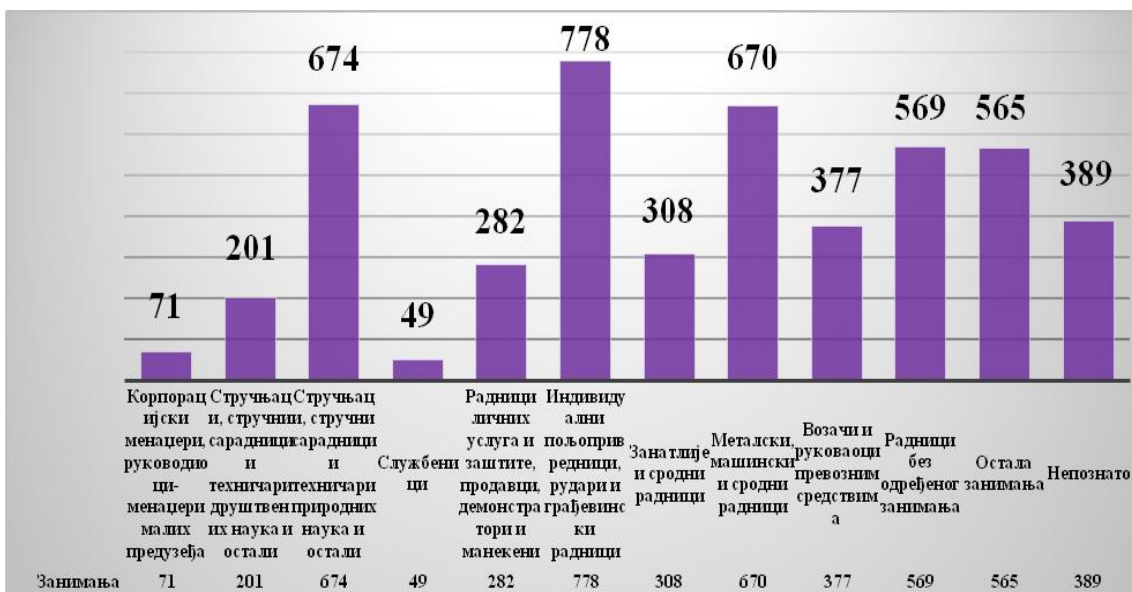
Статистика дели сва осуђена пунолетна лица према занимању на: корпорацијске менаџере, руководиоце-менаџере малих предузећа; стручњаке, стручне сараднике и техничаре друштвених наука и остале; стручњаке, стручне сараднике и техничаре природних наука и остале; службенике; раднике личних услуга и заштите, продавце, демонстраторе и манекене; индивидуалне пољопривреднике, рударе и грађевинске раднике; занатлије и сродне раднике; металске, машинске и сродне раднике; возаче и руковаоце превозним средствима; раднике без одређеног занимања; остала занимања; непознато.

У периоду 2007-2014. година, најбројнију категорију осуђених пунолетних запослених учиналаца чине индивидуални пољопривредници, рудари и грађевински радници који су осуђени за 778 случајева насиља у породици. Други, по бројности су стручњаци, стручни сарадници и техничари природних наука и остали, укупно 674 осуда, затим следе металски, машински и сродни радници, укупно 670 осуда итд.

Корпорацијски менаџери, руководиоци-менаџери малих предузећа, службеници и стручњаци, стручни сарадници и техничари друштвених наука као економско-социјално јачи друштвени слојеви најмање учествују у облику криминалитета који посматрамо (види *Графикон бр. 15*).

У вези са напред изреченим, пред нас се поставља питање да ли занимање само по себи представља узрок криминогеног понашања? Следи закључак да занимање не може бити узрок настајања криминалитета, ако се узме само за себе, ван везе са другим околностима (повољне ситуационе прилике, друштвени третман, положај у структури занимања, друштвене и личне особине деликвента и

др.). То значи да се занимање јавља само у виду услова који омогућавају предузимање инкриминисане радње и наступање последице.

Графикон бр. 15: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици према занимању у периоду 2007–2014.

Табела бр. 9: Осуђена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици према занимању у периоду 2007–2014.

Година	Укупно	Занимања											
		Корпорације, менаџери, руководиоци-менадери и малих предузећа	Стручњаци, стручни сарадници и техничари друштвених наука и остали	Стручњаци, стручни сарадници и техничари природних наука и остали	Службеници	Радници услуга и заштите, продавци, демонстратори и манекени	Индивидуални пољопривредници, рудари и грађевински радници	Занатлије и сродни радници	Металски, машински и сродни радници	Возачи и руководиоци превозних средстава	Радници без одређеног занимања	Остала занимања	Непознато
2007	566	4	11	64	7	47	104	44	79	41	81	60	24
2008	815	6	39	101	7	45	154	68	91	54	111	110	29
2009	820	8	40	101	7	47	135	42	118	59	110	105	48
2010	488	10	17	96	5	26	72	27	82	43	45	60	45
2011	665	13	32	94	11	33	86	36	100	47	77	79	57
2012	497	10	15	71	6	29	77	26	61	42	58	52	50
2013	529	13	21	75	4	23	72	33	74	45	48	54	67
2014	513	7	26	72	2	32	78	32	65	46	39	45	69
Укупно	4893	71	201	674	49	282	778	308	670	377	569	565	389

5. ЗНАЧАЈ МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЗАБРАНЕ ПРИБЛИЖАВАЊА И КОМУНИКАЦИЈЕ СА ОШТЕЋЕНИМ

*Изменама и допунама КЗ из августа 2009. године*⁴⁴⁹ у члан 89а уведена је нова мера безбедности којом се може забранити учиниоцу дела да прилази и комуницира са оштећеним. Реч је о *забрани приближавања и комуникације са оштећеним*.

Према чл. 89а суд може учиниоцу кривичног дела забранити приближавање оштећеном на одређеној удаљености, забранити приступ у простор око места становања или места рада оштећеног и забранити даље узнемиравање оштећеног, односно даљу комуникацију са оштећеним, ако се оправдано може сматрати да би даље вршење таквих радњи учиниоца кривичног дела било опасно по оштећеног (ст. 1). Суд одређује трајање ове мере које не може бити краће од шест месеци нити дуже од три године, рачунајући од дана правноснажности одлуке, с тим да се време проведено у затвору, односно у здравственој установи у којој је извршена мера безбедности не урачунава у време трајања ове мере (ст. 2). Мера из ст. 1. овог члана може се укинути пре истека времена за које је одређена, ако престану разлози због којих је одређена (ст. 3).⁴⁵⁰

Неоспоравајући добру намеру законодавца приликом њеног увођења, постављало се питање да ли она по свом значају заслужује да буде засебна кривична санкција и како обезбедити њену ефикасну примену. Ситуација помало подсећа на проблематичну ситуацију са мерама заштите из ПЗ где смо добили једно наопако решење, а то је да њихову примену обезбеђујемо КЗ. Додуше ефикасну примену ове мере безбедности, али и неких других, још нисмо обезбедили. Шта ћемо у ситуацији када осуђени коме је изречена ова мера

⁴⁴⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног законика РС, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

⁴⁵⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, КЖ1-2332/13 од 22.08.2013. године. Апелациони суд у Новом Саду је потврдио првостепену пресуду Основног суда у Смедереву (к. 199/13 од 25.02.2013.) којом је окривљеном за извршење кривичног дела насиље у породици и продуженом трајању (члан 194. став 1 у вези са чланом 61 КЗ) изречена казна затвора у трајању од 6 месеци и мера безбедности *забрана приближавања и комуникације са оштећеним* у трајању од 2 године, при чему је у пресуди наглашено да се ова мера може и укинути пре краја рока за који је одређена, уколико престану разлози због којих је одређена. Наиме, Апелациони суд је навео у образложењу пресуде да је првостепени суд правилно оценио да би приближавање окривљеног оштећеној могло довести до поновног насиља према оштећеној, јер се ради о тешко поремећеним међусобним односима. Време проведено на лишењу слободe у вези са овим кривичним делом не урачунава се у време трајања ове мере безбедности.

прекрши њену забрану. У теорији се одмах истицало да би било боље да се она предвиди као једна од обавеза у оквиру заштитног надзора под који се може ставити учинилац коме је изречена условна осуда у ком случају би постојала могућност опозива условне осуде уколико не испуњава ову обавезу.⁴⁵¹

Према ЗИД КЗ-а из 2009. год. забрана приближавања и комуникације са оштећеним је могла трајати најдуже три године. Имајући у виду да је законодавац 2009. год. пропустио да пропише колико најкраће може да траје ова мера безбедности, члан 10. ЗИД КЗ-а из 2012. год. исправља тај пропуст. Према решењу које се примењује од децембра 2012. год. трајање мере не може бити краће од шест месеци нити дуже од три године, рачунајући од дана правноснажности одлуке, с тим да се време проведено у затвору, односно у здравственој установи у којој је извршена мера безбедности, не урачунава у време трајања ове мере. Такође, сувишно је било и то што је законодавац 2009. год. у назив ове санкције унео „мера“, што иначе није случај са осталим мерама.⁴⁵² Ова мера се може изрећи уколико је учиниоцу изречена новчана казна, рад у јавном интересу, одузимање возачке дозволе, условна осуда и судска опомена (КЗ, чл. 80, ст. 6).

Према члану 78. КЗ сврха мере безбедности састоји се у отклањању стања или услова који могу бити од утицаја на то да учинилац убудуће не врши кривична дела. Ова одредба није само декларативног карактера, или одредба која само одређује природу мера безбедности као посебне врсте кривичних санкција. Она садржи и услове за њихову примену, тј. представља директиву судовима приликом изрицања мера безбедности. Њен значај је утолико већи с обзиром на то да је примена већине мера безбедности факултативна. За њену примену тражи се постојање стања или услова на основу којих се са високим степеном вероватноће може закључити да ће учинилац поново вршити кривична дела, као и да се мером безбедности могу отклонити та стања или услови.⁴⁵³

Сврха ове мере безбедности је отклањање услова за поновно извршење кривичног дела насиља у породици на тај начин што се учинилац онемогућава да даље узнемирава конкретно лице, оштећеног. Изрицањем неке друге кривичне

⁴⁵¹ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 331.

⁴⁵² З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2010а, стр. 313.

⁴⁵³ З. Стојановић, 2015, *op. cit.*, стр. 336.

санкције, поред мера безбедности, нагласиће се негативно вредновање његовог понашања од стране суда и утицати на друга лица која би следила његов пример.⁴⁵⁴ Значи, мере безбедности по својој природи представљају кривичне санкције које пре свега служе специјално-превентивној функцији, утолико што је социјално-етички прекор према учиниоцу кривичног дела ту у другом плану, док је отклањање опасности од поновног вршења кривичног дела приоритетно⁴⁵⁵ Казна се никада не сме изрећи (или не изрећи) само због специјалне превенције, док је код мере безбедности то правило. Разлог постојања мере безбедности и данас је, као и приликом њиховог настанка, то да се казна сувише не оптерети специјално-превентивним задацима и што основ за изрицање казне не сме бити опасност учиниоца.

Ова мера безбедности као што смо видели заузима значајно место међу изреченим кривичним санкцијама за кривично дело насиље у породици. Ипак, остаје чињеница да се у њеном прецизирању користе појмови које је потребно барем оквирно одредити а то су: „одређена удаљеност“, „простор око места становања или места рада“ „даље узнемиравање оштећеног, односно даља комуникацију са оштећеним“.

На овом месту је важно истаћи да је у току рад на новим изменама и допунама Кривичног законика. Актуелна верзија Нацрта ЗИД КЗ-а уводи ново кривично дело (члан 340а КЗ) које има за циљ да се обезбеди санкција за кршење забране коју одређене мере безбедности садрже. Према важећем закону, не постоје никакве санкције за кршење одређених забрана код неких мера безбедности (ако осуђени и даље прилази оштећеној на одређеној удаљености). Код кршења других забрана, извесна санкција се огледа у томе што суд изричући условну осуду може одредити да ће се она опозвати ако осуђени прекрши забрану наложену мером безбедности (чл. 85. и 86. КЗ). Међутим, и код тих мера безбедности постоји потреба за једним оваквим кривичним делом за случај да санкција уз коју се изриче мера безбедности није условна осуда.

⁴⁵⁴ М. Ковачевић, "Прогањање и средства реаговања", *Civitas*, 7/2014, стр. 50.

⁴⁵⁵ З. Стојановић, 2015, *op. cit.*, стр. 335-336.

III ДЕО: ЗАШТИТА ЖРТАВА И СВЕДОКА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. ПРАВНА ЗАШТИТА ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Први међународни документи који су се бавили питањима жртава криминалитета, односно њиховим правним положајем у кривичном поступку и неопходним видовима помоћи, подршке и заштите, почели су да се доносе средином осамдесетих година двадесетог века. Најзначајнији документ из тог периода је *Декларација Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти*.⁴⁵⁶ Декларација је прво значајно настојање Уједињених нација да изричито предочи права жртава криминалитета и злоупотребе моћи и обавезе држава и влада да штите и гарантују та права. Жртвама кривичних дела морају се обезбедити услуге и помоћ одмах након виктимизације. Врста услуге или помоћи може да варира зависно од природе претрпљене повреде.

Комитет министара Савета Европе донео је низ препорука које се односе на жртву кривичног дела: *Препорука о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка R(85)11, Препорука о помоћи жртвама и превенцији виктимизације R(87)21, Препорука о застрашивању сведока и праву одбране R(97)13 и Препорука о помоћи жртвама злочина R(2006)8. Препорука о помоћи жртвама злочина* инсистира на потреби уважавања потреба жртве и пружања адекватних информација, заштите и подршке. Нарочито је наглашена обавеза упознавања жртве са правним и административним механизмима за добијање

⁴⁵⁶ *UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A.40/34, annex, 40 U.N. GAIR Supp. (No.53) at 214. UN Doc A/40/53, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација, 40/34, од 1985. године. Према овој Декларацији УН жртве криминалитета јесу: "Особе које појединачно или колективно трпе повреде укључујући телесну или менталну повреду, емоционалну патњу, материјалну штету или суштинску повреду својих основних права, услед чињења или пропуштања које представљају кршење кривичних закона држава чланица, што се односи и на законе који забрањују злоупотребу власти. Жртвом се може сматрати свако ко испуњава опште услове, независно од тога да ли је учинилац дела откривен или није, да ли је ухапшен, да ли се против њега води судски поступак и да ли је проглашен кривим, и без обзира на то да ли постоје породични односи између учиниоца и жртве. Термин "жртва" обухвата по потреби и блиску породицу и лица која директна жртва издржава, као и лица која су претрпела штету помажући жртвама које су се нашле у невољи, односно спречавајући виктимизацију. (чл. А ст. 1 и 2)". Видети и: М. Жарковић, "Основни елементи права жртве на компензацију", текст у публикацији "Право жртве на компензацију" УЈТИЗЈТ, УСС, ОЕБС, Београд, 2011, стр. 9-10.

одштете, при чему учиниоци кривичних дела морају, што је могуће пре, надокнадити штету проузроковану жртви, а у случају да се од учиниоца не може добити накнада штете, држава треба да обезбеди финансијско обештећење. Државама се сугерише да установе шеме обештећења за жртве кривичних дела учињених на њиховој територији, независно од националности жртве. Накнада штете треба да буде исплаћена без непотребног одлагања, у правичном и одговарајућем износу.⁴⁵⁷

Република Србија је потписница *Европске конвенције за накнаду штете жртвама кривичних дела са елементима насиља*⁴⁵⁸ (октобар 2010. године), али процес ратификације још увек није започет. Истовремено, једна од две резерве коју је држава Србија ставила на *Конвенцију Савета Европе о борби и спречавању насиља над женама и насиља у породици* односи се на члан 30. став 2. и успостављање државног механизма за накнаду штете жртвама ових дела.

Помоћ жртвама насиља је данас организованија него у ранијем периоду и значајну улогу у томе имају државни органи (на националном и локалном нивоу). Она се састоји из три нивоа:⁴⁵⁹ **а)** заштита (кроз политику и праксу која се примењује на свим државним нивоима), **б)** превенција (кроз подизање свести и развој и унапређење едукативних програма), **в)** пружање директне помоћи жртвама насиља у породици (материјална или путем коришћења различитих услуга саветовања и слично).

Помоћ жртвама насиља је комплексна и подразумева:⁴⁶⁰ **а)** подизање свести и охрабривање жртава које су претрпеле насиље у породици, **б)** одговор на њихове потребе како би наставили нормалан живот, **в)** пружање услуга од стране жена које се, пре свега, у иницијалној фази састоји у слушању жртава и пружање моралне подршке, **г)** решавање евентуалних проблема који су произашли из претходно доживљеног насиља, **д)** подршка без дискриминације и пружање једнаких могућности свима, **ђ)** унапређење реда служби које се баве овим проблемом и рад на успостављању или јачању њиховог партнерства.

⁴⁵⁷ М. Жарковић, 2011, *op.cit.*, стр.14.

⁴⁵⁸ Усвојена у Стразбуру, 24. XI 1983.

⁴⁵⁹ J. Radford, L. Name, *Tackling Domestic Violence: theories, Policies and Practice*, Open Univesity Press, Berkshire, 2008, стр. 17.

⁴⁶⁰ *Ibid*, стр. 177.

Европски Парламент је 2012. године издао **директиве** које треба да се имплементирају у национално законодавство држава чланица Европске Уније са циљем успостављања минималног стандарда права, подршке и заштите жртава криминала (крајњи рок имплементације свих права био је 16. новембар 2015).⁴⁶¹

Женама жртвама насиља у партнерском односу које се одлуче да пријаве насиље, потребно је употпуности обезбедити сву безбедносну и медицинску заштиту, отклонити њихову забринутост и обезбедити им приступ информацијама и ресурсима и даљој подршци у збрињавању од даљег насиља.⁴⁶²

У поступању у случајевима насиља у породици потребно је водити се како општим тако и специфичним принципима, али и стандардима организовања заштите и подршке жртвама породичног насиља. Треба превасходно поћи од тога да је насиље неприхватљиво. Општи принципи у заштити жртава насиља у породици дати су *Општим протоколом о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*.⁴⁶³ Осим ових треба поштовати и још неке принципе: **а)** Осигурање безбедности полицијских службеника који први долазе у контакт са насилником, **б)** Уважавање личног доживљаја жртве о ризику по своју безбедност у односу на

⁴⁶¹ DG Justice Guidance Document related with implemetation Directive 2012/29/EU of the European Parlamet and the Council of 25 October 2012, establishing minimum standards on the rights, suport and protection of victims of crime. European Commission, 2013, стр. 4. Директиве су подељене у шест тематских целина: генералне законске одредбе, одредбе о информацијама и подршци, учешће у кривичним поступцима, заштита жтава и признавање жртава са специфичном заштитом потреба, остале законске одредбе и завршне одредбе. Главни циљ директива је да се према жртвиним потребама односи на индивидуалан начин, на основу индивидуалне процене уз њено учешће у постављању циљева и омогућавању права на информације, подршку, заштиту и процедурална права. Посебна пажња је посвећена жртвама кривичног дела насиља у породици, прецизније насиља над женама. Велика важност је посвећена учешћу жртве у кривичном процесу. Њена формална улога у националном систему мора бити одређена приступом који садржи имплементирана права из Директива. Основни циљ је да се изврши комбиновање легислативе, администрације и практичних мера које треба увести у позитивну праксу помоћи и подршке жртвама. Национална законодавства треба да изврше усклађивање и координацију између министарства правде, министарства унутрашњих послова, полиције и јавног тужилаштва, судова, министарстава за једнакост, недискриминацију, здравље и социјалну заштиту. Нека од права жртве која треба посебно да се штите су: право на жалбу, право да добије информације о свом случају, право на превод и тумачење, право да приступи сервисима за помоћ и подршку, право да презентује доказе, право да учествује у кривичном гоњењу, право на ресторативну заштиту, право на накнаду штете, право на повраћај имовине, право на заштиту од секундарне виктимизације и ревиктимизације и др. (шире о правима жртвава у истом документу). ес.euroa, eu/justice/criminal/.../victims/guidance_victims_rights_directiv.., 21. април 2015.

⁴⁶² Global status report on violence prevention, World Health Organization (WHO), 2014, стр. 42. <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>

⁴⁶³ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2012, стр. 21.

поступање према насилнику. **в)** Полицијски службеници би требали да обавесте жртву о лишавању слободе (хапшењу), и евентуалном задржавању (притварању) учиниоца како би она могла да усмери своје активности у циљу заштите своје породице. **г)** Неопходно је праћење породица у којој је извршено насиље одређени временски период са циљем реализације безбедносних планова. Треба нагласити да процена ризика није коначна, трајна и непроменљивог нивоа. **д)** Потребно је извршити усклађивање активности и сарадња међу институцијама које пружају заштиту жртвама насиља у породици на локалном нивоу (мултисекторски начин поступања).⁴⁶⁴

Модел који је интернационално и национално препознат као водећи алат у помоћи заједници да се бори против насиља у породици је, у литератури највише помињан, Дулут модел координисане интервенције локалне заједнице. Његова примена у пракси је врло значајна. Он је први подвукао значај мултидисциплинарних процедура у заштити жртва породичног насиља. Садржај модела служи како би се на основу њега извршило препознавање и елиминација породичног насиља, а кроз писане процедуре, протоколе и политику деловања са циљем гоњења окривљених за чињење овог кривичног дела.⁴⁶⁵ Дулут⁴⁶⁶ модел обухвата осам компоненти које са сигурношћу представљају стандард у ефикасној заштити жртва насиља у породици: **1)** безбедност жртве и одговорност учиниоца; **2)** протокол о поступању у циљу обезбеђења безбедности жртве; **3)** умрежавање пружалаца социјалних и здравствених услуга за породице; **4)** систем праћења и надзора учинилаца насиља; **5)** заступање жена жртва насиља; **6)** санкције и рехабилитација учинилаца; **7)** смањење штете нанесене деци учињеним насиљем (ублажавање последица насиља); **8)** евалуација координисаног одговора спроведеног у супротстављању насиљу у породици.⁴⁶⁷

Када говоримо о постављеним стандардима у мултисекторској сарадњи, сматрамо да је потребно као стандард, применити модификован Дулут модел у

⁴⁶⁴ Шире: З. Ђурђевић, *Поступање полиције у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, У приручнику: Б. Симеуновић-Патић, et al, *Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији*. Београд, 2014, стр.97-163.

⁴⁶⁵ Multiagency practice guidance domestic violence, 2013. стр. 7., <http://www.cheshirewestlscb.org.uk>, 29. јун 2015. године,

⁴⁶⁶ Полицијско одељење града Дулут (САД) је 1981 године усвојио један од првих политика обавезног хапшења осумњичених за насиље у породици.

⁴⁶⁷ Упореди: Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр.96-97.

целој Србији.⁴⁶⁸ Осигурање безбедности и заштита права жртве, као и заустављање насиља превасходно су улога полиције и јавног тужилаштва, одмах по добијању информације од грађана, установа, органа и организација о постојању насиља у породици. Друге службе, (социјалне, здравствене, образовне установе и сл.) пружају подршку жртвама, обезбеђују опоравак и предуслове за продуктиван живот без насиља. Ради успостављања ефикасног система заштите жртава насиља у партнерском односу и у породици неопходно је успоставити континуирану мултисекторску сарадњу између институција које су носиоци система заштите. То подразумева сарадњу између установа социјалне заштите, посебно центара за социјални рад, полиције, тужилаштва, судова и здравствених установа. У систем заштите потребно је укључити и удружења грађана која по свом програму имају активности везане за услуге жртвама насиља.⁴⁶⁹

Постоји велики број дефиниција појма жртве криминалитета, од којих су неке прилично широке, док су друге више ограничене. Са правне тачке посматрано, појам жртве се превасходно ограничава на оне који су погођени кривичним делима која су законом дефинисана, док социолошка дефиниција може посматрати као шира, која укључује чак и животиње, животну средину, друштво и државу који су погођени нечим што се дефинише или може да се тумачи као кривично дело. Психолошка дефиниција се, пак, бави искуствима појединаца и интерпретацијом криминалног понашања.⁴⁷⁰

Жртве насиља у породици, у највећем броју случаја, су жене и деца као посебно рањиве групе за ову врсту кривичних дела. Многа истраживања у Европи и Свету су показала да су жене и деца највише изложена насиљу, и то у кругу породице од познате особе.⁴⁷¹ Своје корене насиље над женама има у патријархалном поретку друштва, а одржавање патријархата и начина социјализације мушких родних улога, даје легитимност доминацији мушкараца

⁴⁶⁸ Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.* Шире у делу: Модел координираног интервенисања прилагођен нашем контексту: основне одреднице, стр.173-179. Шире о садржају (стандардних) поступака и процедура државних служби у заједници у: *Ibid.*, стр. 182-203

⁴⁶⁹ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, 2011, *op. cit.*, стр. 9.

⁴⁷⁰ М. Lindgren, В. Николић-Ристановић, *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији*, ОЕБС, Београд, 2011, стр. 20.

⁴⁷¹ Статистика Стокхолма 1975-1995. Видети у: М. Lindgren, В. Николић-Ристановић, 2011, *op.cit.*, стр. 61.

над другима.⁴⁷² Према подацима *Светске здравствене организације* из 2013. године⁴⁷³ у спроведеном истраживању у земљама Африке, Азије, Америке, и Европе, просечан проценат жена које су доживеле физичко или сексуално насиље је 35,6%, а у највећем броју случајева учиниоци су били њихови брачни или емотивни партнери. Највише су биле изложене жене старости од 35-44 године. Трећина жена које су икада биле у интимном партнерском односу у њему је доживело физичко или сексуално насиље.⁴⁷⁴

Истраживања показују да физичко насиље често прати психолошко злостављање. Од 613 анкетираних жена у Јапану које су биле жртве злостављања, 57% су претрпеле сва три облика. Мање од 10% њих трпело је физичко насиље. Подаци из 48 држава широм света показују да је између 10% и 69% жена било најмање једном жртва физичког напада свог партнера. Највећи број жена у току године буде више пута мета физичког злостављања од стране свог партнера. Просечан број физичких напада у току године које претрпи једна жена према спроведеним истраживањима у Енглеској јесте седам пута, а у САД, према националној студији из 1996. године, три пута.⁴⁷⁵

Тешко је навести све факторе који утичу на насиље у породици и начине на који они могу утицати у конкретном случају. Међутим, велики број научника и практичара као најрелевантније набраја следеће: старост учиниоца; тежина претходног насиља; трајање претходног насиља; историја антисоцијалног/асоцијалног понашања; постојање и историја насиља у породици из које потиче учиниоц; историја конфликта са жртвом, непријатељског понашања; историја болести зависности; стабилност односа; стално запослење; психичка стабилност,

⁴⁷² Д. Спасић, И. Радовановић, „Насиље као криминолошки феномен-теоријски оквир“, *Наука-безбедност-полиција*, 2/2012, стр.148.

⁴⁷³ *World health statistics 2013*, World Health Organization, http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf

⁴⁷⁴ С. Garcia-Moreno; Ch. Pallitto, *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*, World Health Organization, Geneva, 2013, стр. 19-20. <http://apps.who.int/iris/bitstream>, 05. јун 2015.

⁴⁷⁵ Global study on homicide (Trends, contexts, data), *United Nation Office on drugs and crime (UNODC)*, Vienna, 2011, стр. 57, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf, 11. новембар 2014.

постојање душевне болести; злостављање у току детињства учиниоца; ставови према женама и мотивација за лечење.⁴⁷⁶

Према америчком националном истраживању (1991.), 7% жена у САД (3.9 милиона) пријавило је физичко злостављање од стране супружника или интимних партнера у току претходне године.⁴⁷⁷ Друга студија која је урађена 1993. године је показала да је 14% жена изјавило да су трпеле насилно злостављана од стране супружника или партнера у неком тренутку њиховог заједничког живота.⁴⁷⁸ Од 1988. до 1991. године, 42% жена лишених живота је убијено од стране њихових интимних партнера.⁴⁷⁹ Студија убистава из Њујорка од 1990. до 1994. године утврдила је да је од 49% убијених жена, убијено од стране мужева или партнера.⁴⁸⁰ У истраживању спроведеном у Тексасу (САД) над женама којима је од 1983-1985 пружана помоћ у прихватилиштима утврђено је да је повреде главе претрпело 51% жена, фактуре костију 13%, а медицинску помоћ је затражило 42% жена.⁴⁸¹ Године 1994., 250.000 људи је третирано од стране хитне помоћи због повреда нанесених од стране интимних партнера, и чине 18% свих жртава насиља примљених у ургентне центре те године.⁴⁸² У 1989. години, у једној студији где је вршено истраживање поступања Хитне помоћи, утврђено је да је од свих жена којима је пружена помоћ чак 30% било жртва пребијања.⁴⁸³ Између 8% и 26% трудница у јавним и приватним клиникама су жртве насиља у породици.⁴⁸⁴

⁴⁷⁶ Шире о факторима који утичу на насиље у породици у: D. G. Dutton, P. R. Kropp, A review of domestic violence risk instruments, *Trauma, Violence, Abuse*, 1, 2000, стр. 171–181. <http://tva.sagepub.com/content/1/2/171.full.pdf>, 13. јун 2014.

⁴⁷⁷ D.C. Berrios (1991) Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, *Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies*. February 1998, стр. 8. <https://books.google.rs/books?isbn=0788178695>, 18. децембар 2015.

⁴⁷⁸ The Commonwealth Fund, "First Comprehensive National Survey of American Women Finds Them at Significant Risk" (news release), New York: July 14, 1993. Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁷⁹ Family Violence Prevention Fund, *Men Beating Women: Ending Domestic Violence, A Qualitative and Quantitative Study of Public Attitudes on Violence Against Women*, New York: conducted by EDK Associates, 1993, cited in "The Health Care Response to Domestic Violence Fact Sheet." Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁸⁰ Analysis by the Center for the Study and Prevention of Violence, Institute for Behavioral Science, University of Colorado at Boulder, cited in "The Health Care Response to Domestic Violence Fact Sheet." Преузето: *Ibidem*

⁴⁸¹ А. Рамљак, М. Симовић; Виктимологија, друго измењено и допуњено издање, Факултет правних наука, Бања Лука, 2006, стр. 351.

⁴⁸² P. Belleck, (1997), Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁸³ Abuse High, Survey Finds, *Boston Globe*, August 25, 1997, Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁸⁴ S. McLeer; R. Anwar, (1989), Цитирано према: K. Healey, C. Smith, C. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

Између 25% и 45% злостављаних жена доживи злостављања током трудноће.⁴⁸⁵ У 1992. години, трошкови медицинских услуга злостављане жене, деца и старијих особе у Чикагу био је 1,633 \$ по особи.⁴⁸⁶

Према истраживању *European Union Agency for Fundamental Rights* (FRA) објављеном 2014. године показало се да је 8% жена било жртва физичког и/или сексуалног насиља у току предходних годину дана од истраживања, тачније 13 милиона жена у Европској унији је било жртва физичког насиља, а 3,7 милиона жена жртва сексуалног насиља.⁴⁸⁷ Жене су биле најчешће старости од 18-29 година. Једна од 20 жена је била силована након 15. године живота од стране интимног партнера или неке друге блиске особе, док је 1,5 милиона, тачније 0.8% жена старости од 18-74 године, силовано у последњих годину дана живота. Једна трећина жртава силовања (31%) су доживеле шест или више напада од својих партнера.⁴⁸⁸

Подаци о насиљу над децом у свету показују следеће:⁴⁸⁹ **а)** Америчка истраживања показују да је око 1.500.000 деце изложено злостављању, а да око 2.000 подлегне повредама. **б)** „Национално друштво за борбу против суровости према деци“ процењује да је свако 13. дете у Британији изложено некој врсти насиља. **в)** У Француској је годишње око 300.000 деце, млађе од 6 године, злоупотребљавано на различите начине.

Одређена истраживања говоре и о томе да има одређен број случајева где су жене извршиоци насиља у породици, а жртве мушки партнери. Тако *Милер* (2005) у свом истраживању жена које врше насиље над мушким партнерима долази до резултата да је главни узрок насиља алкохолисаност жена - насилника чије понашање у таквом стању постаје "насилно, лудо и бесмислено"⁴⁹⁰ Међутим,

⁴⁸⁵ D.C. Bergios; D. Grady, (1991) Цитирано према: К. Healey, С. Smith, С. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁸⁶ *State of Iowa. Final Report of the Supreme Court Task Force on Courts' and Communities' Response to Domestic Abuse.* State of Iowa, submitted to the Supreme Court of Iowa, August 1994, стр. 7. Цитирано према: К. Healey, С. Smith, С. S. O'Sullivan, 1998, *op.cit.*, стр. 8.

⁴⁸⁷ *Violence against women an EU-wide survey*, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, стр. 33. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, 12.април 2015.

⁴⁸⁸ Детаљније у: *Ibid.*, стр. 41 - 43.

⁴⁸⁹ Н. Бањанин-Ђуричић, *Ударац по души - социолошка студија злостављања деце у породици*, Београд: ИКСИ и Центар за права детета, 1998. Преузето: М. Ковачић, „Насиље над децом у породици (појам, распрострањеност)“, *Социјална мисао*, 2-3/2005, стр. 185-186.

⁴⁹⁰ Шире о истраживањима: S. L. Miller, *Victims as offenders: The paradox of women's violence in relationships*. New Brunswick, New Brunswick: Rutgers University Press, 2005, стр. 73.

велики број студија је открио супротно, да су жене ретко иницијатори насиља, и да је већа вероватноћа да насиље учине у самоодбрани (Довнс, Ринделс, и Аткинсон, 2007; Милер и Мелои, 2006; Саундерс, 2002).⁴⁹¹

Хронолошки, истраживања породичног насиља у Србији започета су 1993. године иницијалним истраживањем брачног насиља од стране *Института за криминолошка и социолошка истраживања у Београду*, затим анализом трогодишњег рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља од 1991. до 1993. године⁴⁹² и комплексним истраживањем породичног насиља у Србији које је 2001. године спровело *Виктимолошко друштво*. Истраживање насиља у породици у Србији показало је да:⁴⁹³ **а)** 25,9% жена је као дете преживело насиље у породици; **б)** 21,6% су биле сведоци насиља оца над мајком у детињству **в)** 31,2% насилника је и сам био жртва насиља у детињству; **г)** деца су била присутна у 38,4% случајева насиља над мајкама, а у 43,8% отац је био насилан према њима.

Виктимолошко друштво Србије је 2001. године спровело прво квантитативно истраживање о насиљу у породици у Републици Србији. У том периоду насиље у породици још није било инкриминисано као посебно кривично дело у Републици Србији. Овим истраживањем добијени су подаци релевантни за планирање стратешких мера и они су се односили на: 1) *Распрострањеност различитих облика насиља*. 2) *Стопе пријављивања надлежним органима и службама*. 3) *Виктимизација деце и последице насиља у детињству*.⁴⁹⁴

https://books.google.rs/books?id=7CsgyvwFH-EC&printsec=frontcover&hl=sr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false 19.мај 2015.

⁴⁹¹ Шире о истраживањима: W. R. Downs; B. Rindels; C. Atkinson, Women's use of physical and nonphysical self-defense strategies during incidents of partner violence, *Violence Against Women*, 2007, стр. 28-45. S. L. Miller, M. L. Meloy, Women's use of force: Voices of women arrested for domestic violence, *Violence Against Women*, 2006, стр. 89-115. D. G. Saunders, Are physical assaults by wives and girlfriends a major social problem? A review of the literature. *Violence Against Women*, 2002, стр. 1424-1448

⁴⁹² Шире у: З. Мршевић, Анатомија домаћег насиља резултати истраживања: „Три године рада СОС телефона“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 2/1994, и у: З. Мршевић, Истраживање „Три године рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља“ – тенденција ускраћивања помоћи и разумевања женама жртвама насиља, *Феминистичке свеске*, vol 4, 1994, бр 2, стр. 43-48.

⁴⁹³ В. Николић-Ристановић, *Породично насиље у Србији*, Виктимолошко друштво Србије и Прометеј, Београд, 2002, стр. 87-89. Упореди: М. Ковачић, 2005, op.cit. стр. 186.

⁴⁹⁴ Шире о резултатима истраживања у: Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, *Службени гласник РС*, бр. 27/2011, стр. 11-12

Након ових, 2003. године урађено је и истраживање распрострањености насиља над женама у породици на територији града Београда у оквиру реализације програма Женско здравље, *Аутономног женског центра*.⁴⁹⁵

Најновији подаци о распрострањености и карактеристикама насиља у породици потичу из студије *Виктимолошког друштва Србије*, спроведене 2009. године на узорку пунолетних жена са територије АП Војводине којим се показало да је свака четврта жена доживела физичко насиље бар једном у животу, а око 9% жена је доживело сексуално насиље. Када је у питању психолошко насиље доживела га је свака друга жена (50%), а бар неку врсту насиља у животу претрпело преко 56% жена. Психичко злостављање је најраспрострањенији облик насиља, иза њега следе физичко, потом економско и на крају сексуално насиље.⁴⁹⁶

Када је у питању територија Београда и централне Србије, истраживањем којим се вршило мапирање и распрострањеност насиља над женама 2010. године, дошло се до података да су 37,5% жена преживеле насиље у последњих годину дана живота. У највећем проценту је било заступљено психичко насиље (31.8%), затим физичко (10.1%), док је посебно издвојено економско насиље (11.4%) које се сврстава у домен психичког насиља. Значајно је да су жене током свог живота у 54.2% случајева доживеле неки облик насиља.⁴⁹⁷

Ова, али и сва друга истраживања чији су резултати индиректно указивали на постојање, распрострањеност и интензитет различитих облика породичног насиља у Србији, дала су суморну слику савремене српске породице која, пролазећи кроз процес транзиционих трансформација у свим сферама њене егзистенције, није успела да се ослободи наметнутих стега традиције и стереотипа прошлости, занемарујући и угрожавајући права жена и деце кроз различите облике искључивости. Узимајући у обзир чињеницу да и Србија, као посткомунистичко друштво, у последњој деценији 20. и током прве деценије 21.

⁴⁹⁵ Истраживање је спроведено у оквиру кроскултуралне студије о женском здрављу и насиља над женама у породици (The Multicountry Study on Women's Health and Domestic Violence against Women), коју је осмислила и спровела Светска здравствена организација, по јединственој методологији, у десет земаља света, на укупном узорку од преко 24.000 жена.

⁴⁹⁶ Детаљније: В. Николић-Ристановић, *Насиље у породици у Војводини*, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад, 2010, стр. 25–26.

⁴⁹⁷ М. Бабовић, et al, *Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији*. Управа за родну равноправност. Министарство рада и социјалне политике. Београд, 2010, стр.48.

века пролази све фазе интензивних транзиционих промена,⁴⁹⁸ значајно је нагласити да су те промене везане за појачано раслојавање друштва, економске тешкоће, незапосленост, нестабилност, неизвесност и друштвени стрес, милитаризам, промене у родним (нарочито мушким) идентитетима, као и за структуралну неједнакост.⁴⁹⁹ У условима друштвене транзиције и рата долази до промена у свим областима живота, од макро до микро нивоа, а пре свега породице.⁵⁰⁰ Поремећени брачни односи, промењене родне улоге, економска несигурност и озбиљни поремећаји брачног и породичног живота, били су значајан индикатор постојања услова за испољавање свих облика породичног, брачног или партнерског насиља. У свему томе није тешко препознати традиционалну, историјски неговану патријархалну матрицу и модел на коме се заснива трајање и одржавање овог друштвеног феномена.⁵⁰¹

Као типичне карактеристике мушкараца који врше насиље издвајају се доминантно понашање, ригидност у традиционалним друштвеним нормама, лоше социјалне вештине, усмеравање кривице на жртву насиља и чешћа интерпретација осећања као гнев, а не као несигурност, страх и беспомоћност.⁵⁰²

Слика потпуно немотивисаног насиља по правилу потиче из описа жртве. Тамо где жртва говори о „слепом насиљу“, учинилац ће се углавном позвати на провокацију која је томе претходила. Такозваном „слепом насиљу“ у стварности увек претходи обострана агресија и то је често разлог окривљавања и жртве и учиниоца за напад.⁵⁰³

⁴⁹⁸ О општим друштвеним условима видети у: В. Николић-Ристановић, *Преживети транзицију: свакодневни живот и насиље у посткомунистичком и постратном друштву*, Службени гласник, Београд, 2008.

⁴⁹⁹ В. Николић-Ристановић, 2008, *op.cit.*, стр.15.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, стр. 28-30.

⁵⁰¹ Д. Спасић, „Породично насиље у Србији – историјско-културолошка димензија“, *Безбедност*, 2/ 2012, стр. 208.

⁵⁰² Dutton, (1988), цитирано према: П.К. Молин, *et al*, *О починиоцима насиља у породици и партнерским односима*, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2011, стр. 23.

⁵⁰³ Студија о 159 убистава где убиство није било повезано с другим криминалним активностима, показала је да се жртва у највећем броју случајева понашала агресивно и тако допринела трагичном исходу. Такву слику потврђује и низ других студија. Описи које дају и жртва и учинилац тенденциозно су у том смислу што жртве често описују дела као гора, а учиниоци као боља него што она изгледају независном посматрачу. Онај ко чини зло само ће у изузетним случајевима признати да је то злодело. Зло, другим речима, готово никада не постоји у слици коју учинилац има о самом себи, већ о судовима жртве и посматрача. Стога сопствена савест није непогрешив извор. Често постоји велика разлика између мотива за које учинилац мисли да га покрећу и мотива које му приписује жртва. Учинилац често мисли да има добре мотиве пошто је

Ранијим истраживањима, давани су одговори на питање, ко може бити извршилац, те су издвојена три типа учинилаца насиља у породици и партнерском односу:⁵⁰⁴ 1) *Насилници који врше насиље искључиво у породици*, а који чине око половину насилника. Карактерише их ригидност, перфекционизам, ограничене социјалне вештине. 2) *Генерално насилни/антисоцијални мушкарци*, које карактерише низак ниво психолошког дистреса, умерен ниво беса, екстремно висока импулсивност, антисоцијална личност, криминално понашање, злоупотреба алкохола, ригидне родне улоге и ставови, физичко злостављање у детињству. Они врше насиље у породици, али и ван ње. 3) *Дисфоричне/граничне личности*, које карактерише највиши ниво психолошког дистреса и емоционалне нестабилности, изражена зависност од партнерке, преокупираност партнерским односом и реакције гневом када осете да су одбачени или занемарени. Насиље врше претежно над члановима породице. Врше екстремно психолошко насиље.

Новије анализе које су вршене у области насиља у породици у Србији, показују да Србија иде у корак са међународним захтевима у овој области, али да и даље постоје извесни недостаци. У том смислу пре свега се говори о следећем: 1) Недостају законска решења о прогањању.⁵⁰⁵ 2) Постоје разлике у дефинисању члана породице у КЗ и ПЗ. 3) Интимни партнери који не живе заједно не сматрају се члановима породице у кривичном законодавству. 4) У случајевима насиља у породици не захтева се хитно поступање у кривичном поступку. 5) Српско законодавство не познаје програме за насилне мушкарце. 6) Не постоје посебне одредбе којима се регулише утицај насиља над женама у случајевима када жене изврше кривично дело.⁵⁰⁶ 7) У случајевима насиља над женама не

жртву протумачио као „злу“, док ће жртва тумачити мотиве учиниоца као „зле“. Ј. Свенсен, 2006, *op. cit.*, стр. 135.

⁵⁰⁴ Holtzworth-Munroe, 1994, наведено према: К. Healey; С. Smith and С. O'Sullivan, "Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies", *Criminal Justice, Law Enforcement and Corrections*, 2009, стр. 97.

⁵⁰⁵ У Италији је прогањање постало кривично дело 2009. године. Оно може бити кажњено затвором у трајању од шест месеци до четири године. Ако је учинилац бивши супружник или неко ко је био у интимној вези са жртвом, та санкција може бити продужена на шест година затвора. Исто се односи на малолетне жртве. (извор: *Без страха без насиља*, Приручник за парламентарце, Мрежа парламентарца "Жене ослобођене насиља", Издања Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, Сарајево, 2012, стр. 35.)

⁵⁰⁶ Овде се мисли на то да у многим случајевима у којима жена изврши насиље над партнером мушког пола то уради из разлога што је претходно дужи период трпела насиље од истог. Сматрамо да у закону не треба доносити посебну одредбу која би уређивала ову материју зато што суд код одмеравања казне то може узети као олакшавајућу околност.

постоји ефикасан механизам за заштиту жртава у ситуацији када државни службеник пропусти да пријави случај или да предузме одговарајуће мере.⁵⁰⁷

Поред тога, раније анализе указивале су и на проблеме који настају приликом примене постојећих законских решења. Навешћемо само неке:⁵⁰⁸ а) Гоњење се предузима само у случајевима који укључују теже повреде.⁵⁰⁹ б) Кривични поступци трају дуго.⁵¹⁰ в) Примећује се недостатак координације у предузимању различитих процедура у оквиру истог случаја насиља у породици. г) Мере заштите од насиља у породици се ретко изричу, нису довољно ефикасне и нема одговарајућег праћења њихове примене. д) Жртве нису заштићене када пријаве насиље у породици нити касније током кривичног поступка. ђ) Иако се гоњење за насиље у породици предузима по службеној дужности, јавни тужилац тражи да жртва подржи или да се придружи кривичном гоњењу.⁵¹¹ ж) Јавни тужиоци се претежно ослањају на исказ жртве као извор доказа, занемарујући друге доказе.⁵¹² з) Већину кривичних санкција за насиље у породици чине новчана казна⁵¹³ и условна осуда, при чему већина њих није ефикасна.

На седници Владе Србије одржаној 24. новембра 2011. године усвојен је

⁵⁰⁷ В. Николић-Ристановић, *Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања*. Београд: Un women, Београд, 2013, стр. 3.

⁵⁰⁸ В. Николић-Ристановић; 2013, *op.cit.*, стр. 6

⁵⁰⁹ Са овом констатацијом се не би сложили. Законска обавеза јавног тужилаштва је да гони осумњичене за све врсте насиља у породици који су предвиђени основним обликом кривичног дела. Међутим, у пракси је евидентан проблем да јавно тужилаштво у свим оним случајевима где оштећени ускраћује сведочење а нема тежих последица по истог, односно нису му нанете теже повреде, одбацује кривичну пријаву и не гони осумњичене. То је устаљена пракса у већини јавних тужилаштва у Србији.

⁵¹⁰ Ово је евидентан проблем кривичног правосуђа у целини за сва кривична дела. Сматрамо да би се морали донети прописи који би решили овај проблем, при чему би се ограничило време трајања кривичних поступака, а за оне судије и јавне тужиоце који би кршили те норме, требало би прописати одређене дисциплинске санкције.

⁵¹¹ У пракси, иако је ово кривично дело које се гони по службеној дужности, јавно тужилаштво тражи од оштећеног да се придружи кривичном гоњењу. У разговору са јавним тужиоцима дошли смо до следећих разлога за овакав став. Њихово објашњење је да уколико немају исказ оштећеног којим терети окривљеног, тешко предмет пролази на суду па чак и у оним случајевима у којим оштећени има телесне повреде, зато што без сведочења жртве не могу да докажу пред судом да је повреду нанео окривљени.

⁵¹² По нашем истраживању ово је тачно само у делу ако исказ жртве не терети окривљеног. У супротном, исказ жртве и остали материјални докази се цене са подједнаком важношћу, и на основу свих расположивих доказа се доноси одлука.

⁵¹³ У нашем истраживању нисмо дошли до резултата да се новчана казна претежно изриче за ову врсту кривичних дела, шта више новчана казна се изриче у занемарљиво мало случајева. Највећи проценат је изречених условних осуда, затим следе казне затвора до 6 месеци, а новчане казне су на последњем месту.

Општи протокол⁵¹⁴ и представља реализацију прве активности Владе РС у спровођењу општег циља "Унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета институција" у оквиру треће стратешке области *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Сврха општег протокола је да на целовит начин осигура да свака установа може да поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама делотворно и целовито, како би се дугорочно заштитила жртва насиља у породици, обезбедили услови за изрицање одговарајуће санкције насилнику, односно обезбедиле друге мере које би требало да помогну, путем промене вредносних ставова повратку насилника друштвено прихватљивом понашању. Усвајањем *Општег протокола* наша Влада је направила одлучујући корак ка усмеравању комплетног друштва да заједничким снагама у што већој мери сузбије насиље у породици које је евидентно попримило велике размере у нашем друштву. Након усвајања Општег протокола у наредним годинама сва релевантна министарства за ову област су усвојила *Посебне протоколе* са истим циљем - што ефикасније сузбијање насиља у породици у нашем друштву и што ефикаснија заштита жртва насиља у породици.

1.1. Неки сегменти кривичнопроцесне заштите од насиља у породици

Извештај Уједињених Нација из 2008. године се односи на питање мерљивости насиља над женама и одговора државе на проблем насиља над женама. Установљава одређене индикаторе за мерење и упоређивање насиља над женама између различитих држава. Међу индикаторима је и *индикатор везан за третирање насиља у породици као кривичног дела*. Наиме, у овом извештају се наводи да све облике насиља над женама треба инкриминисати и третирати као озбиљна кривична дела и то:⁵¹⁵ **1)** Сексуално узнемиравање и прогањање; **2)** Насиље у породици; **3)** Harmful practices (у буквалном преводу "штетне

⁵¹⁴ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, 2011, *op.cit.*

⁵¹⁵ Y. Ertürk, *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences: Indicators on violence against women and State response*, UN, Commission on Human Rights, A/HRC/7/6, 29. јануар 2008, стр. 22.

праксе");⁵¹⁶ 4) Силовање, укључујући и силовање у браку; 5) Трговине ради сексуалне експлоатације и кућног ропства.

Насиље у породици представља модел понашања, које један члан породице предузима, односно испољава према другом, како би успоставио моћ и контролу или задовољио неке своје потребе на штету другог члана породице, а не изоловани инцидент.⁵¹⁷

Законик о кривичном поступку (ЗКП) не познаје појам *жртве*, већ користи термин *оштећени*, под којим подразумева лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено (чл. 2. ст. 1, т. 11.). Термин жртва је првенствено виктимолошки и криминолошки појам, за разлику од појма оштећени који је кривичнопроцесни појам и под којим се подразумева свако физичко или правно лице чије је лично или имовинско право повређено или угрожено извршеним кривичним делом. И поред извесних мањих разлика теоријске природе, ова два термина имају исто значење, па због тога не треба да збуњује неуједначена терминологија у законима и бројним међународним документима. Оштећени је споредни процесни субјект чије постојање није неопходно да би се засновао и даље текао кривичнопроцесни однос. Споредни процесни субјекти не врше главне процесне функције (оптужење, одбрану или суђење), већ у процесном односу, заснованом између главних процесних субјеката, располажу другим, тачно одређеним и ограниченим овлашћењима.⁵¹⁸ У кривичном поступку жртва може учествовати у својству оштећеног, сведока, као оштећени са предлогом за кривично гоњење, супсидијарни и приватни тужилац. У ситуацијама када преузима улогу странке у поступку (супсидијарни и приватни тужилац), оштећени је главни процесни субјект.

Супсидијарна тужба према новом ЗКП (ово је велика новина у односу на решења из ранијег кривичнопроцесног законодавства) наступа само *кад јавни*

⁵¹⁶ Овим изразом желело се указати на одређене облике насиља над женама које су итекако присутне у Свету. Под овим изразом подразумевамо: избор трудноће с мушким потомством; генитално сакаћење женског потомства; присилни или уговорени бракови девојчица; киднаповање невеста; злочини због одбране части породице или заједнице; каменовање жена док им је тело закопано у земљу; присилно зачеће; наслеђивање или малтретирање удовица; полигамија; дискриминација у вези са миразом; спаљивање и прскање киселином; спаљивање вештица и одрубљивање главе; провера невиности невесте; пеглање груди...

⁵¹⁷ Шире: Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, ГЖ2. 51/10 од 03.02. 2010 године, Билтен Апелационог суда у Новом Саду, број 1/2010, стр. 95.

⁵¹⁸ М. Грубач, *Кривично процесно право*, четврто измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета Унион, ЈП Службени гласник, Београд, 2006, стр. 68.

тузилац одустане од подигнуте оптужнице после њеног потврђивања од стране суда (члан 52.), а у скраћеном поступку ако јавни тужилац одустане од гоњења после заказивања главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције (члан 497.).⁵¹⁹ Одлука јавног тужиоца којом је манифестован његов став да кривично не гони, ни иначе не производи дејство у смислу начела *ne bis in idem*. То значи да би се и према општим правилима, без обзира на то да ли је оштећени уложио приговор, осумњичени, односно окривљени могао поново кривично гонити за исто кривично дело у погледу којег је претходно јавни тужилац одустао од кривичног гоњења, што је наравно, могуће под условом да се за то испуне потребни фактички услови (на пример, нови докази), као и неопходни процесни услови.⁵²⁰ Ово је битно нагласити зато што се кривично дело насиља у породици често врши у дужем временском периоду, а оштећени често мења првобитно дат исказ, тако да уколико након одустајања јавног тужиоца од кривичног гоњења, осумњичени настави да чини насиље у породици, јавни тужилац може оптужбом обухватити све радње насиља, чак и оне које се налазе у кривичној пријави по којој је тужилац поступао и одустао од кривичног гоњења.

ЗКП у одредбама члана 50. прописује права која има оштећени у кривичном поступку. У права оштећеног да предузима друге радње у складу са Законом, између осталог, спада: подношење кривичне пријаве и предлога за кривично гоњење (чл. 280. и 53. ЗКП); присуство увиђају и испитивању сведока или вештака у истрази; право предлагања јавном тужиоцу да постави одређена питања осумњиченом, сведоку или вештаку, или да по његовом одобрењу непосредно постави питања овим лицима (чл. 300. ст. 1, 3 и 8 ЗКП), као **и право да тражи статус посебно осетљивог или заштићеног сведока** (чл. 103. и 107. ЗКП). О овом последње наведеном праву ћемо више рећи касније у раду јер је оно посебно битно за заштиту оштећених кривичним делом насиља у породици, нарочито када се ради о особама женског пола и деци.

Један од процесних института који проналази примену код одлучивања по кривичној пријави за насиље у породици, чл. 194, ст. 1, 2 и 5 КЗ јесте *одлагање*

⁵¹⁹ Шире о овоме: М. Грубач, „Нове установе и нова решења ЗКП Србије од 26. септембра 2011. године“, *Правни записи*, 2/2011, стр. 477.

⁵²⁰ М. Шкулић, *Водич за примену новог законика о кривичном поступку Србије*, Интермекс, Београд, 2014, стр. 38.

кривичног гоњења. Постоје разлози за и против овог института. Разлози који оправдавају његово нормирање свде се на потребу избегавања вођења скупих и дугих кривичних поступака у случајевима када осумњичени на то пристане. Међутим, садашње решење које постоји у ЗКП не подразумева да и оштећени мора да прихвати овакав начин решавања по кривичној пријави. Сматра се да је примена института одлагања кривичног гоњења од значаја и за жртву кривичног дела, с обзиром да се лишава учешћа у кривичном поступку, а тиме и ризика секундарне виктимизације, уз могућност остваривања права на обештећење. Међутим, поставља се питање оправданости одлагања кривичног гоњења код кривичних дела која се односе на породичне односе. Разлог за то лежи у породичном односу оштећени - осумњичени, чињеници да се жртва насиља у породици тешко одлучује да пријави насиље, а када скупи храбрости и то уради, види да то није имало ефекта и након тога се обесхрабри. Насилник није кажњен, а жртва насиља и даље наставља да живи са насилником и може очекивати да се насиље понови. У пракси нашег кривичног законодавства велики је број примера где је примењен овај институт, а осумњичени је поново учинио насиље у породици.

За даље потребе овог рада приказаћемо једну студију случаја⁵²¹ која показује лошу процену правосудних органа, где након првог одлагања кривичног гоњења вишегодишње насиље у једној породици која борави на територији града Ваљева се наставило и то још већим интензитетом. Након тога суд је доносио условну осуду и три казне затвора од пет до седам месеци али се насиље није зауставило. Меру безбедности "Забрана приближавања и комуникације са оштећеним, односно забрана приближавања жртви на одређену удаљеност, приступа у простор око места становања или рада жртве и забрана даљег узнемиравања жртве, то јест, даље комуникације с њом" суд није доносио.

Окривљени (насилник) је 1981. годиште, има средње стручно образовање, рођен је у Ваљеву где и има пребивалиште. У овом раду биће означен словима АА.

Оштећена (жртва) је мајка насилника, рођена 1953. године. Има пребивалиште у Ваљеву на истој адреси са насилником. Да не би трпела насиље

⁵²¹ Студија случаја је приказана у: С. Марковић, „Поступање полиције приликом спречавања насиља у породици на локалном подручју“, текст у зборнику радова „Насиље у Србији - узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић) Том 2, Београд, 2014, стр. 417-428.

често борави у сеоском домаћинству својих родитеља на територији општине Лајковац. У овом раду биће означен словима ББ.

Прва пријава насиља у породици од стране оштећене ББ поднета је ваљевској полицији у октобру 2006. године. Том приликом је иста поднела кривичну пријаву на записник против сина АА. Детаљно је описала прво физичко насиље које се десило у септембру исте године. Насиље није одмах пријавила полицији, већ је побегла из стана. Када се након месец дана вратила у стан поново је физички злостављана па је одлучила да исто пријави. Након неколико дана од пријављеног насиља кривична пријава са списима предмета је прослеђена јавном тужиоцу. Исти је уз сагласност оштећене донео одлуку о одлагању кривичног гоњења а након тога у априлу 2007. године, одбацио кривичну пријаву.

Следећа пријава насиља између истих лица пријављена је полицији 3.02.2008. године. Оштећена није желела да поднесе кривичну пријаву на записник против сина. Након прикупљених доказа, 10.02.2008. године пријава је прослеђена јавном тужилаштву. У јулу 2008. године поднет је оптужни предлог против АА а у октобру 2008. године ОС у В. донео је пресуду где је оптуженог огласио кривим и осудио га на условну осуду тако што је утврђена казна затвора у трајању од 4 (четри) месеца, коју окривљени неће издржати ако у року од 1 (једне) године од дана правноснажности ове пресуде не учини ново кривично дело. Није било жалби на пресуду.

Оштећена ББ дана 10. јула 2010. године поднела је ваљевској полицији нову кривичну пријаву против АА због физичког насиља. Осумњичени АА је лишен слободe и задржан а ОС у В. је одредио меру притвора. Исти је у притвору провео 35 дана. ОЈТ је 21.06.2010. поднело оптужни предлог а у октобру 2011. године је донета првостепена пресуда којом је осуђен на 5 месеци затвора. ОЈТ се није жалио на пресуду али окривљени јесте, при чему је жалба одбијена пресудом АС у Б. (КЖ 1886/12 од 17.05.2012.). Овом пресудом није обухваћен само тај догађај из јуна месеца већ и континуирано вршење насиље од стране АА које је трајало од почетка те године.

У време док је трајао овај кривични поступак ваљевској полицији је пријављено ново насиље у породици између истих лица. Наиме, 29.12.2010. године комисија именованих пријавио је да АА врши физичко насиље над оштећеном ББ.

Осумњичени АА је са екипом хитне помоћи приведен на одељење неуропсихијатрије. Постављена је дијагноза "антисоцијални поремећај личности". АА није задржан на лечењу. Оштећена је одбила да поднесе кривичну пријаву против сина. Након прикупљених доказа дана 5.01.2011. године ОЈТ у В. поднета је кривична пријава (чл. 194. КЗ). Половином марта 2011. године поднет је оптужни предлог а у септембру исте године и првостепена пресуда. Исти је кажњен казном од 6 месеци затвора. ОЈТ се није жалио на пресуду, док пуномоћници осуђеног и оштећене су поднели жалбе. АС у Б. донео је пресуду у јануару 2012. године (Кж 5975/11) којом је првостепена пресуда потврђена.

Пресудом ОС у В. (КВ.бр. 403/12) ове две пресуде (КЖ 1886/12 и Кж 5975/11) су спојене у јединствену казну од 10 месеци затвора. Док је био на издржавању казне затвора, одлуком истог суда (КВ.бр.627/12 од 27.11.2012.) исти је амнестиран на неиздржани део казне од 2 месеца и 23 дана.

Непосредно по изласку АА из КПЗ Ваљево, где је издржавао казну затвора, 13. децембра 2012. године, комшиница именованих пријавила је насиље у породици између истих лица. О насиљу је упознат ЦСР „Колубара“ Ваљево, при чему су радници истог покушали да направе кућну посету наведене породице али АА им није дозволио улазак у стан. Оштећена ББ није желела да поднесе кривичну пријаву против сина. Након прикупљених доказа ваљевска полиција је 17.12.2012. године писменим путем о насиљу обавестила ОЈТ. У марту 2013. године поднет је оптужни предлог а у мају исте године донета је и првостепена пресуда којом је АА кажњен казном затвора од 7 месеци. ОЈТ се није жалио на пресуду а пуномоћник осуђеног је уложио жалбу. АС у Б., у марту 2014. године, донео је пресуду којом укида првостепену пресуду, при чему је наложено допунско вештачење урачунљивости окривљеног. Пресуда је достављена у ОС у В., 28. 04. 2014. године, протеком скоро годину дана од доношења првостепене пресуде. Дана, 29.04. 2015. донета је осуђујућа првостепена пресуда којом је АА поново кажњен на казну затвора од 7 месеци. На ову пресуду бранилац окривљеног је уложио жалбу и поступак још није правноснажно окончан.

Из ове студије случаја можемо закључити колико је (не)ефикасна кривичноправна заштита жртава насиља у породици у пракси рада правосудних органа.

Суштина института одлагања кривичног гоњења манифестује се у могућности јавног тужиоца да одложи кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, ако осумњичени прихвати једну или више од обавеза наведених чланом 283 ЗКП. За кривично дело насиља у породици посебно је битно ако јавни тужилац наложи а осумњичени прихвати да испуни следеће обавезе: 1) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога; 2) да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања; 3) да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком. Наиме, у анализираним предметима насиља у породици, велики број осумњичених врши насиље у стању алкохолисаности или под дејством опојних дрога. Такође, чест је случај да осумњичени, када је у питању његов однос према жртви, не поштује ограничења одређена правноснажним судским одлукама, тако да је ово добар начин да се натера на поштовање истих.

У ЗКП установљена је могућност органа поступка да на одређени начин пружи заштиту сведоку и оштећеном у просторијама где се води поступак (члан 102). Та могућност је у правно-техничком смислу дефинисана као обавеза суда и нарочито је важна баш код кривичних дела насиља у породици зато што су осумњичени и оштећени често у блиском односу и док траје кривични поступак живе у истом домаћинству, тако да осумњичени своје насилничко понашање преноси и у просторије у којима се води поступак.

Под процесном заштитом сведока подразумевају се посебна правила доказног поступка која омогућавају такав начин саслушавања сведока који спречава обелодањивање идентитета сведока, односно личних података о њему.⁵²² Мере процесне заштите сведока обухватају основну заштиту, заштиту посебно осетљивог сведока и мере које се односе на заштићеног сведока.

У ЗКП одредбе које се односе на заштиту посебног осетљивог сведока примењују се и у поступцима у којима су жене жртве насиља у породици и

⁵²² С. Бркић, „Заштита сведока у законодавству Србије и перспективе развоја“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 39/ 2005, стр. 159.

партнерским односима.⁵²³ Орган поступка приликом испитивања посебно осетљивог сведока мора нарочито обратити пажњу на примену одређених чланова ЗКП (103 и 104). Посебно осетљиви сведок не може бити суочен са окривљеним, осим ако то сам окривљени захтева, а орган поступка то дозволи водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.⁵²⁴

У кривичним поступцима који се воде због извршења кривичног дела насиља у породици деца су чести сведоци или жртве насиља. Као пример добре праксе у прописивању заштите посебно осетљивог сведока-детета приликом сведочења у судском поступку може послужити шкотско законодавство.⁵²⁵

У кривичном поступку, до доношења правноснажне пресуде, заштита жртве и сведока насиља у породици врши се доношењем мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка.⁵²⁶ Могућност истовременог одређивања више мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, раније није била предвиђена. Сада законодавац изричито предвиђа да у случају потребе, орган поступка може

⁵²³ Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, Република Србија, Министарство правде и државне управе, Број: 119-01-00130/2013-05, датум: 14. јануар 2014. године, Београд

⁵²⁴ *Ibidem*

⁵²⁵ Према шкотском Кривичном законуку (Criminal Procedure Act) из 1995. године, измењеног усвајањем шкотског Закона о рањивим сведоцима (Vulnerable Witnesses Act) из 2004. године, деца могу, након подношења захтева суду и ако суд тај захтев одобри, пружити доказе поверенику у виду видео записа, уживо сведочити посредством телевизијског линка или иза скривених екрана. Докази се данас рутински дају посредством телевизијског линка. У складу с ажурираним инструкцијама председника Врховног суда Шкотске из 2005. године, предузимају се такође рутинске мере како би атмосфера у судници била што мање застрашујућа, укључујући неношење судијских перика и тога, смештање детета у ограђено место за адвокате пре него у одељак за сведоке, допуштање да неки рођак или друго лице које пружа подршку детету седи поред њега док оно сведочи, као и недопуштање да се у судници налази било која особа која није непосредно укључена у поступак. У складу с препорукама Радне групе адвоката Њеног величанства за пружање подршке деци као сведоцима (Lord Advocates Working Group on Child Witness Support), која је поднела свој извештај 1999. године, шкотска Влада је 2003. године издала *Водич за интервјуисање током истраге и испитивање деце на суду* (Draft Guidance on Investigative Interviewing and on Questioning Children in Court). Законом из 2004. године укинут је (судски) тест компетентности (познат као тест „истине и лажи“) за децу као сведоке. Шкотски Кривични законик (Criminal Procedure Act) из 1995. године такође предвиђа једну општу одредбу о свим појединостама које би могле да доведу до откривања идентитета сведока млађег од 16 година, осим ако је једина особа млађа од 16 година обичан сведок, чиме би забрана откривања идентитета била у надлежности суда. Штавише, када је у поступак укључено дете као сведок и када се он води за одређене типове кривичних дела попут недостојног понашања, суд може наложити да сви који нису непосредно повезани с датим случајем или припадници медија буду удаљени из суднице током сведочења детета. Више о овоме: *Legislation in the member states of the council of Europe in the field of violence against women, Volume II: Moldova to United-Kingdom, Strasbourg, December 2009*, стр. 134. <http://www.coe.int/equality> 16. март 2015.

⁵²⁶ ЗКП, члан 188.

одредити две или више мера из члана 188. ЗКП. Реч је о случајевима у којима је процесне циљеве, према схватању органа, немогуће постићи једном мером, већ је у том смислу неопходно применити две или више мера.⁵²⁷

Данас се и код нас, користи такозвани, *victim participation model* којим се уважава и поштује достојанство жртве, односно оштећеног у поступку. Он укључује и правичност према оштећеном у кривичном поступку односно његово учешће као извор доказа у својству сведока, али и у предлагању доказа у доказном поступку.⁵²⁸ Оштећени у кривичном поступку треба да буде заштићен од утицаја, притисака или претњи од стране окривљеног и у ту сврху се може користити *заштитна мера* забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, коју доноси суд. Суд одређује њено трајање, а на њено изрицање окривљени нема право жалбе.⁵²⁹

Две најважније мере које суд може предузети према окривљеном за насиље у породици а ради заштите оштећеног (жртве насиља) су 1) *забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем* и 2) *притвор*.

Треба нагласити да полиција и јавно тужилаштво могу да примене одређена овлашћења ради заштите жртве насиља и у фази предистажног поступка. Најбитнија су полицијско хапшење⁵³⁰ и задржавање осумњиченог⁵³¹.

Ако постоје околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на оштећеног, сведоке, сучеснике или прикриваче или би могао поновити кривично дело, довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети, суд може забранити окривљеном прилажење, састајање или комуницирање са одређеним лицем или забранити посећивање одређених места. Уз ову меру суд може окривљеном наложити да се повремено јавља полицији, поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом.⁵³²

⁵²⁷ Г. П. Илић, et al, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, 2013, стр. 447.

⁵²⁸ Т. Кесић, *Кривичнопроцесни аспекти насиља над женама у породици и у партнерском односу*, 2014. У приручнику: Б. Симеуновић-Патић, et al, *Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији*. Београд, 2014, стр.70.

⁵²⁹ *Ibid.*, стр.74.

⁵³⁰ ЗКП, чл. 291.

⁵³¹ ЗКП, чл. 294.

⁵³² ЗКП, чл. 197.

Разлози за одређивање ове мере лицу представљају истовремено и разлоге за одређивање притвора према члану 211. ст 1. тачка 2. и 3. Реч је о постојању околности које указују на то да би окривљени могао да омета поступак утицањем на оштећеног, сведоке, саучеснике или прикриваче (члан 211. став 1. тачка 2) или би могао да понови кривично дело, доврши покушано кривично дело или учини кривично дело којим прети (члан 211. став 1. тачка 3). У том смислу, евидентно је да је посебним предвиђањем ове мере, законодавац имао намеру да пружи стварну алтернативу одређивању притвора на основу веома честих притворских разлога.⁵³³

Функционални облик суда који доноси образложено решење о одређивању, продужењу или укидању мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, зависи од стадијума поступка у којем се та мера одређује, што значи да такво решење доноси: 1) у току истраге - *судија за претходни поступак*, 2) после подигнуте оптужнице - *председник већа*, 3) на главном претресу - *претресно веће*. Ако меру није предложио јавни тужилац (што је могуће само до потврђивања оптужнице), а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности, пре доношења одлуке, суд ће затражити мишљење јавног тужиоца.⁵³⁴ Окривљени се у решењу о изрицању мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, упозорава да се према њему може одредити тежа мера, а то је притвор због колузионе опасности или превентивних разлога, ако прекрши забрану која му је одређена. Решење се доставља и лицу у односу на које је окривљеном одређена мера, тј. лицу са којим је окривљеном забрањено да се састаје, односно са којим не сме да комуницира или не сме да му прилази.⁵³⁵ Ова мера може трајати док за то постоји потреба, а најдуже траје до правноснажности пресуде, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе. Суд је дужан да свака *три месеца* испита да ли је даље трајање мере оправдано.⁵³⁶

Судови су до сада одређујући ову меру у највећем броју случајева поред изрицања забране окривљеном да прилази, састаје се или комуницира с

⁵³³ Г. П. Илић, 2013, *op.cit.*, стр. 458.

⁵³⁴ М. Шкулић, 2014, *op.cit.*, стр. 48.

⁵³⁵ *Ibid.*, стр. 49.

⁵³⁶ *Ibidem*,

одређеним лицем или лицима, наводили и одређену минималну дистанцу која у оваквим ситуацијама мора бити одржавана. Тако се наине, у решењу окривљеном забрањивало да, на пример, оштећеној или сведоку прилази на мање од две стотине метара и слично. Сматрамо да овакав приступ има оправдање, имајући на уму да би у супротном у пракси могло доћи до недоумица у погледу тога када је извршено *прилажење и састајање*.⁵³⁷

Послове извршења спроводи организациона јединица надлежна за алтернативне санкције (у даљем тексту: Повереничка служба), у оквиру Управе за извршење кривичних санкција.⁵³⁸ Наине, када суд донесе одлуку којом је окривљеном изречена забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, односно друге мере одређене одлуком суда, са обавезом јављања окривљеног Поверенику⁵³⁹, одлуку доставља Повереничкој служби. Повереник је дужан да у року од три дана од дана пријема одлуке изради програм поступања са којим упознаје окривљеног. Повереник одмах обавештава суд, полицију и Повереничку службу о кршењу обавезе јављања.⁵⁴⁰

Сматрамо да је ово добра мера која се може применити ради заштите жртве кривичног дела насиља у породици. Наине, након полицијског хапшења осумњиченог, ако постоје разлози за одређивање ове мере, суд може на предлог тужилаштва одредити меру забране прилажења, састајања или комуницирања са оштећеном. Иста може бити сврсисходна и тренутно спречити даље вршење насиља према члану породице. Изрицање ове мере аутоматски би значило и онемогућавање осумњиченом да се врати у стан где живи оштећени (жртва) насиља, а ако дође до кршења мере полиција и орган поступка би имали нове механизме да заштите оштећену и поново процесуирају осумњиченог, уз постојање очигледних отежавајућих околности које би могле утицати на доношење теже мере - притвора.

Притвор је мера предвиђена ЗКП којом се може постићи сврха у заштити оштећеног лица од настављања насиља у породици од другог члана породице.

⁵³⁷ Г. П. Илић, 2013, *op.cit.*, стр. 458.

⁵³⁸ Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Сл. гласник РС*, бр. 55/2014, члан 3.

⁵³⁹ Послове извршења обавља државни службеник из повереничке канцеларије – Повереник. (Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, члан 6.)

⁵⁴⁰ Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, члан 19; Шире: Ђ. Игњатовић, „Нормативно уређење извршења ванзаводских кривичних санкција у Србији“, *CRIMEN*, 2/2013, стр. 156.

Одлучивање о притвору је увек у надлежности суда, а до потврђивања оптужнице је као *condition sine qua non*, потребна и формална иницијатива овлашћеног тужиоца који је у функцији официјелне оптужбе. О одређивању притвора одлучује суд на предлог јавног тужиоца, а после потврђивања оптужнице и по службеној дужности. Пре доношења одлуке о притвору, суд ће саслушати окривљеног о разлозима за одређивање притвора. Саслушању могу да присуствују јавни тужилац и бранилац.

Као и раније, *основни услов* за одређивање притвора је постојање *основане сумње*, да је окривљени учинио кривично дело насиља у породици. За разлику од некадашњег ЗКП када овај услов сам по себи и није имао неки посебан смисао, јер се једноставно подразумевао, онда када је кривични поступак већ покренут, с обзиром да се окривљени не би ни могао гонити, а да не постоји основана сумња да је учинио кривично дело, сада овај услов има свој *пуни смисао*, јер се *истрага води на нивоу нижег степена сумње – основа сумње*.⁵⁴¹ То значи да ако се притвор одређује у истрази, за коју је иначе, довољно да постоје основи сумње, мора истовремено постојати *виши степен сумње*, тј. *основана сумња* да је окривљени учинио кривично дело насиља у породици.⁵⁴²

Најчешћи разлози за доношење ове мере су постојање особите околности које указују да ће осумњичени за насиље у породици у кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети⁵⁴³ и уколико постоје особите околности⁵⁴⁴ које указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке.⁵⁴⁵ У првом случају, разлог за одређивање притвора практично представља једну врсту наглашено превентивног лишења слободе окривљеног, практично у циљу одређене

⁵⁴¹ М. Шкулић, 2014, *op.cit*, стр. 60.

⁵⁴² *Ibidem*,

⁵⁴³ Приликом предлагања одређивања мере притвора, особите околности се морају посебно образложити. Особите околности у овом случају код насиља у породици најчешће су те ако осумњичени и након извршења кривичног дела и даље прети жртви, често и у присуству полиције, или ако се насиље понавља више пута у историји те породице.

⁵⁴⁴ Код насиља у породици, особите околности које указују да ће осумњичени ометати поступак утицањем на сведоке најчешће могу бити те да оштећени (као и други сведоци насиља) и осумњичени живе у истом домаћинству и да се реално може претпоставити да ће осумњичени утицати на оштећеног да промени исказ на суду, а нарочито у околностима када се насиље понављало и када је осумњичени и раније вршио притисак на жртву да одустане од кривичног гоњења.

⁵⁴⁵ ЗКП, члан 211,

специјалне превентиве. Слично формулисан разлог за одређивање притвора је и раније постојао у нашем кривичном поступку, осим што је у једном кратком периоду током 2000-их, притвор из превентивних разлога, био оглашен неуставним, одлуком тадашњег Уставног суда, што је иначе, тада у пракси довело до озбиљних проблема.⁵⁴⁶ Основна *новина* у односу на разлог за притварање превентивног карактера у одредби члана 211 став 1 тачка 3 новог ЗКП је да се захтева да опасност од понављања кривичног дела, довршетка покушаног кривичног дела или чињења кривичног дела којим окривљени прети, *буде испољена у кратком временском периоду*. Постојање ових разлога за притварање су чести код чињења кривичних дела насиља у породици, а постојање опасности од понављања кривичног дела, довршетка покушаног кривичног дела или чињења кривичног дела којим окривљени прети можемо често видети у судским поступцима за ова кривична дела, а постоји и одређен број примере кроз које можемо видети да неадекватна реакција органа поступка доводи до фаталних исхода за жртву.⁵⁴⁷

За заштиту жртава насиља у породици без обзира на конкретно кривично посебно је значајна мера безбедности *забране приближавања и комуникације са оштећеним*. О овој мери смо говорили у другом делу рада. *Посебни протокол за*

⁵⁴⁶ М. Шкулић, 2014, *op.cit.*, стр. 81.

⁵⁴⁷ Јавни тужилац када предлаже одређивање притвора из овог разлога, односно суд када га из тог разлога одређује, морају у одговарајућој процесној форми учинити и високом степену вероватним, да постоји могућност таквих нових, односно поновљених криминалних активности окривљеног у неком будућем кратком временском периоду. Фактичко је питање које ће околности у таквој оцени да буду од значаја, то на пример, могу да буду нека посебна афективна стања у којима се окривљени очигледно налази, претходно испољена наглашена упорност окривљеног у чињењу кривичног дела (константно врши насиље над чланом породице), односно његовом покушају, или када се на пример, ради о покушају убиства члана породице којег је претходно злостављао, па се основано може очекивати да би окривљени, ако би био на слободи, настојао да доврши покушано убиство и сл. Наравно, у оваквој оцени треба бити изузетно пажљив и опрезан, уз посебно узимање у обзир и чињенице да се на окривљеног у односу на кривично дело које је предмет актуелног кривичног поступка, односи претпоставка невиности (члан 3 ЗКП), па се самим тим, само условно, тј. на нивоу одређеног степена сумње (а то је овде, *основана сумња*), може говорити о могућности да окривљени "понови" кривично дело, односно "доврши" покушано кривично дело. Овде треба имати у виду и да је прва пресуде Европског суда за људска права против Србије (случај *Матијашевић*), донета баш због *кршења претпоставке невиности у решењу о одређивању/продужењу притвора*, када је констатовано да је окривљени "извршио" кривично дело, те се кроз позивање на разлог из тадашњег члана 142 став 1 тачка 3 ЗКП/2001 (веома слично формулисан као и разлог у члану 211 став 1 тачка 3 ЗКП/2011.), упућивало на опасност од понављања кривичног дела. Овај притворски разлог по нашем мишљењу ипак није споран ни у светлу праксе Европског суда за људска права, а треба имати у виду и да већина европских држава (као на пример, Немачка), има у својим законодавствима практично истоветно нормативно решење, што се ни у теорији, нити у пракси, не сматра проблематичним. Видети и: М. Шкулић, 2014, *op.cit.*, стр. 81.

правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима⁵⁴⁸ предвиђа да ће суд ће нарочиту пажњу обратити приликом изрицања мера безбедности за кривична дела у којима је оштећена особа женског пола. Тако ће водећи рачуна о посебној заштити жртве, најчешће жене, суд водити рачуна да се изрекне одговарајућа мера безбедности извршиоцу кривичног дела имајући у виду потребу да се заштити жртва, како учинилац убудуће не би вршио кривична дела усмерена против особе женског пола. Суд ће нарочито приликом изрицања мере безбедности забране приближавања и комуникације са оштећеним, узети у обзир социјалне, економске, психолошке и друге факторе како би се ова мера безбедности спровела у циљу заштите угрожене, односно оштећене особе.

Графикон бр. 16: Мера безбедности "забрана приближавања и комуникација са оштећеним" у периоду 2010-2014.

Према подацима Републичког завода за статистику, на територији Републике Србије у периоду 2010-2014. година правноснажним пресудама суда изречено је укупно 324 мере безбедности "забрана приближавања и комуникације са оштећеним". На графикону бр. 16. приказали смо по годинама изрицање ове мере од стране судова.

Разлог што ћемо у судској пракси веома ретко наћи одређивање ове мере безбедности је и у томе што суд мора водити рачуна да ли окривљени има средстава за живот и да ли би изрицање ове мере могло утицати на његову егзистенцију (пример: Пресуда Вишег суда у Београду Кж1.бр. 132/14 од 21. марта 2014. и пресуда Првог основног суда у Београду К.бр. 4337/13 од 10. фебруара 2014. године).⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, Република Србија, Министарство правде и државне управе, Број: 119-01-00130/2013-05, датум: 14. јануар 2014. године, Београд

⁵⁴⁹ У пресуди Вишег суда у Београду Кж1.бр. 132/14 од 21. марта 2014. се наводи "Приликом одлучивања да ли ће изрећи меру забране приближавања и комуникације са оштећеном (супругом окривљеног), која се састоји у забрани приступа у простор око места становања, суд мора водити

Али, поред ове мере, значајне су и следеће мере које могу бити изречене кривичном пресудом, а може истовремено бити изречено и више њих: *Мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, Обавезно психијатријско лечење на слободи, Обавезно лечење алкохоличара и Обавезно лечење наркомана.*⁵⁵⁰

Пре него што статистички прикажемо податке о оштећеним лицима (жртвама) желимо још једном да поновимо, имајући у виду казнену политику коју смо анализирали у претходном делу рада, да велики број изречених условних осуда и казни затвора испод посебног законског минимума указују да се казнена политика мора поштрити. Мишљења смо да би првостепени судови требали посебно да обрате пажњу на сврху условне осуде и казне уопште, да би другостепени судови морали озбиљно да размотре, у својим одлукама донетим поводом жалби јавног тужилаштва на првостепену пресуду, могућност изрицања тежих казни и на тај начин би применом специјалне, али и генералне превенције

рачуна да ли окривљени има средстава за живот и да ли би изрицање ове мере могло утицати на његову егзистенцију. По налажењу ВС у Б., првостепени суд је правилно поступио и када у конкретном случају није прихватио захтев јавног тужиоца да се окривљеном у смислу члана 89-а ЗКП изрекне мера безбедности забране приближавања оштећеној, односно простору око места становања и даљег узнемиравања у трајању од 6 месеци, правилно узимајући у обзир да је окривљени незапослен и да нема средстава за живот, те да би изрицање ове мере безбедности могло утицати на његову егзистенцију, те да се запређеном казном од годину дана и дугим роком проверавања, у конкретном случају, постиже сврха кажњавања, па су супротни наводи жалбе јавног тужиоца оцењени као неосновани." Билтен Вишег суда у Београду, број 85, Интермех, Београд, Приредили: мр Александар Трешњев, судија и Бојана Станковић, виши судијски сарадник.

⁵⁵⁰ Морамо нагласити да је ово специфично кривично дело, и да чланови породице често трпе насиље дуги низ година, зато што имају емотиван однос и осећају љубав према насилнику (оцу, сину, ћерци и сл.), и да се на пријављивање насилника одлучују из разлога што имају жељу да помогну том насилном члану породице. У великом броју случајева, оштећени кривичним делом траже разговор у полицији са полицијским службеницима, којом приликом моле за савет на који начин да поступе, јер трпе насиље у породици, а при томе не желе да науде том члану породице (насилнику). Они траже од државних органа да им помогну, и да нађу начин како да излече насилника (нпр. отац алкохоличар који врши насиље у породици када је у стању алкохолисаности, при чему одбија да иде на лечење, или син зависник од опојних дрога, који да би набавио опојну дрогу продаје све ствари из куће, а након тога примењује насиље над члановима породице да би од њих изнудио новчана средства за куповину опојне дроге и сл.). Код таквих оштећених насиљем у породици, примарно је да престане вршење насиља, а секундарна је казна која треба да стигне учиниоца, чак им је она и непожељна, већ траже начин како да насилнику пружи лечење, на које он добровољно не пристаје. Приликом објашњавања зашто треба да пријаве насиље у породици, и да је то једини начин да помогну и себи и насилнику, искусни полицајци, који су прошли обуке за рад по овим кривичним делима, указују и на могућности изрицања ових мера безбедности, које су у свести жртве кривичног дела много боља опција од казне затвора или новчане казне, односно условне осуде (као најгоре опције, зато што насилник ем остаје и даље на слободи и може да настави са вршењем насиља, ем мора да плати новчану казну и трошкове суђења, који опет падају на буџет те породице).

деловали на заштиту жртава насиља у породици. Један од начина је и да се у другостепеној пресуди наложи првостепеним судовима да посебно образложе нарочито олакшавајуће околности као основе за судско ублажавање казне.⁵⁵¹ Такође, приликом одлучивања о казни за извршено кривично дело насиље у породици суд са посебном пажњом мора да узме у обзир чињеницу да је окривљени раније осуђиван и да је извршио кривично дело у стању акутне алкохолне напитости тешког степена, што указује да се ради о специфичној личности и да раније изречене кривичне санкције очигледно нису оствариле своју сврху и деловале на њега да престане са вршењем кривичних дела и да стога нема места изрицању условне осуде.⁵⁵²

⁵⁵¹ Решење Апелационог суда у Београду, Кж1 3792/2012 од 24.9.2012. године. Из образложења: "Наиме, из изреке побијане пресуде произилази да је првостепени суд окривљеног, уз примену одредаба чланова 45, 54, 56 и 57 КЗ осудио на казну затвора у трајању од шест месеци због извршеног кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 3 у вези става 1 КЗ, за које је прописана казна затвора у трајању од две до осам година, док је пропустио да у образложењу пресуде наведе којим разлозима се руководио када је окривљеном ублажио казну. Приликом одлучивања о врсти и висини казне првостепени суд је навео у образложењу само олакшавајуће околности, не налазећи отежавајуће, при чему није навео које од утврђених олакшавајућих околности имају карактер нарочито олакшавајућих (и да ли имају) због којих је окривљеном ублажио казну. Дакле, првостепени суд је на страни окривљеног само утврдио олакшавајуће околности, побројао их, али је пропустио да наведе од каквог су значаја те околности односно није навео разлоге којима се руководио када је окривљеном изрекао казну затвора испод законом одређеног минимума, односно блажу казну од законом прописане."

⁵⁵² Пресуда Апелационог суда (АС) у Крагујевцу, Кж1. 1545/2010 од 12.2.2010. године. Из образложења: "Побијаном пресудом окривљени Д. М. оглашен је кривим због кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 2. у вези става 1. КЗ, и за исто му је изречена условна осуда - утврђена казна затвора у трајању од шест месеци и истовремено одређено да се казна према њему неће извршити уколико за време од две године по правноснажности пресуде не учини ново кривично дело, а на основу члана 84. КЗ изречена му је и мера безбедности (МБ) обавезног лечења алкохоличара која ће се извршавати на слободи и која не може трајати дуже од две године, рачунајући од правноснажности пресуде, под условом да ће, уколико се окривљени без оправданих разлога не подвргне лечењу на слободи или лечење самовољно напусти, суд одредити да се мера принудно изврши у одговарајућој или другој специјализованој установи. Против те пресуде жалбу је изјавио ОЈТ у У., због одлуке о кривичној санкцији, с предлогом да другостепени суд пресуду преиначи и окривљеном изрекне казну затвора. Испитујући поводом жалбе првостепену пресуду у делу одлуке о казни, АС налази да је прв. суд правилно утврдио све околности у смислу члана 54. КЗ које утичу на избор врсте и висине кривичне санкције, међутим, утврђеним олакшавајућим околностима дат је неоправдано велики значај. Посебно, прв. суд није правилно оценио околност да је окривљени раније осуђиван, а такође да му је била изречена условна осуда и мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, а да је и ово кривично дело извршио у стању акутне алкохолне напитости тешког степена са алкоholeмијом од 2,80 промила, што указује да се ради о личности са повећаним степеном друштвене опасности и да раније изречене кривичне санкције очигледно нису оствариле васпитни утицај на њега да престане са вршењем кривичних дела. Стога је АС уважио жалбу ОЈТ, преиначио прв. пресуду у делу одлуке о казни и, дајући праву меру утврђеним олакшавајућим и отежавајућим околностима, осудио окривљеног на казну затвора у трајању од шест месеци и изрекао МБ обавезног лечења алкохоличара, будући да је кривично дело извршио услед зависности од употребе алкохола и да код окривљеног постоји озбиљна опасност да ће услед ове зависности и даље да врши кривична дела, одређујући, сходно одредби члана 84. ст. 2. и 3. КЗ, начин извршења ове мере, обзиром на

Ако на основу правноснажних пресуда за насиље у породици, анализирамо податке који се односе на жртве овог кривичног дела, у периоду 2010-2014. година,⁵⁵³ односно у периоду након тзв. велике реформе правосуђа, на територији Републике Србије, можемо доћи до одређених показатеља који ће нам указати на коју врсту жртава у структури оштећених органи кривичног гоњења морају обратити посебно пажњу и усмерити свој рад на њиховој заштити.

У следећем графикону, приказаћемо број правноснажно осуђених учинилаца кривичног дела насиља у породици по годинама, и број правноснажних пресуда којима су осуђена лица за насиље у породици, а из којих су доступни подаци о жртвама (оштећеним) кривичним делом.

Графикон бр. 17: Број осуђени лица

Из овог графикона можемо закључити да је у периоду 2010-2014. година правноснажно осуђено 7391 лице, а да је из 6090 пресуда (82,5%) било доступно анализирати податке о жртвама.

У наредном графикону приказаћемо однос по полу жртава насиља у породици.

Графикони бр. 18: Однос по полу жртава насиља у породици

изречену казну затвора. По оцени АС, тако одмерена казна и изречена МБ сразмерна је тежини и степену друштвене опасности извршеног кривичног дела и степену кривице окривљеног и нужна је за постизање сврхе прописане чланом 4. став 2. и чланом 42. КЗ."

⁵⁵³ Извор: Подаци Републичког завода за статистику.

Графикони бр. 19: Однос по полу жртава насиља у породици (по годинама)

Из ова два графика можемо закључити да је више од 3/4 жртава насиља у породици женског пола, и да је у 2014. години, у пресудама евидентиран највећи број жртава женског пола, 76%.

У наредном графикону приказаћемо однос пунолетних и малолетних жртава кривичног дела насиља у породици.

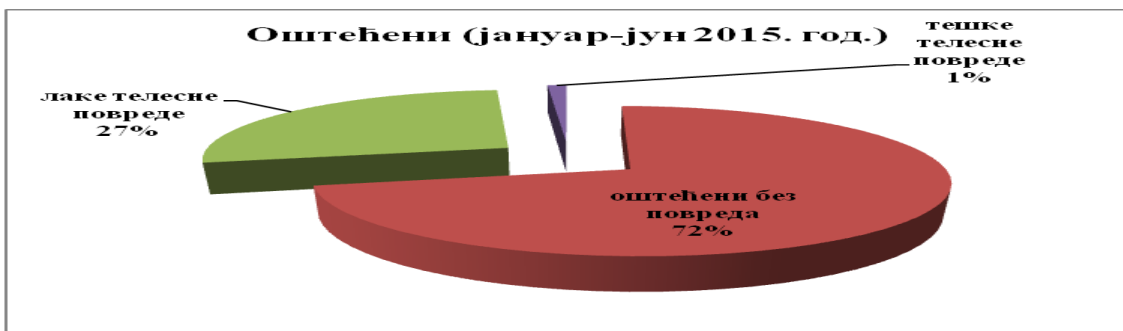

Графикон број 20: Однос малолетних жртава насиља у породици према пунолетним

Из графика 20. можемо закључити да је 90% жртава насиља у породици било пунолетно у време извршења кривичног дела. Ове податке морамо узети са резервом зато што су евидентирани само директно оштећени насиљем у породици, док индиректне жртве (најчешће деца) нису пресудама евидентирани.

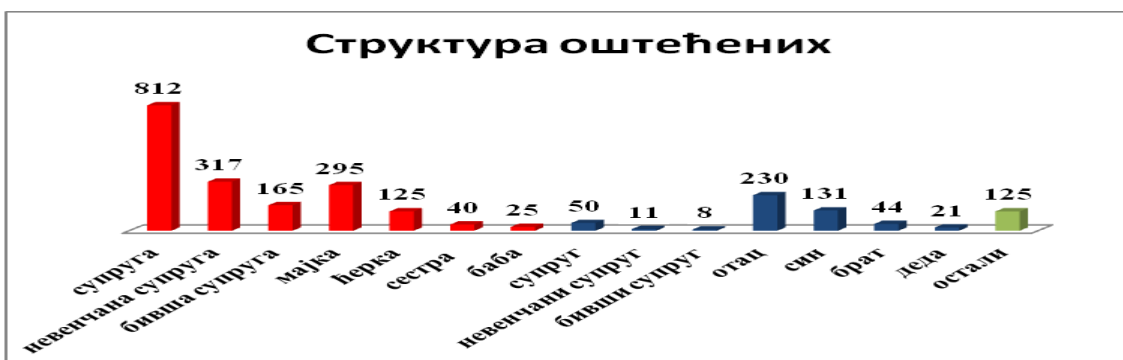
У даљем делу рада анализираћемо податке о оштећеним за насиље у породици на основу поднетих кривичних пријава за насиље у породици у првих шест месеци 2015. године (период 01-06. 2015. година)⁵⁵⁴.

⁵⁵⁴ Извор: Званични подаци МУП-а Р. Србије

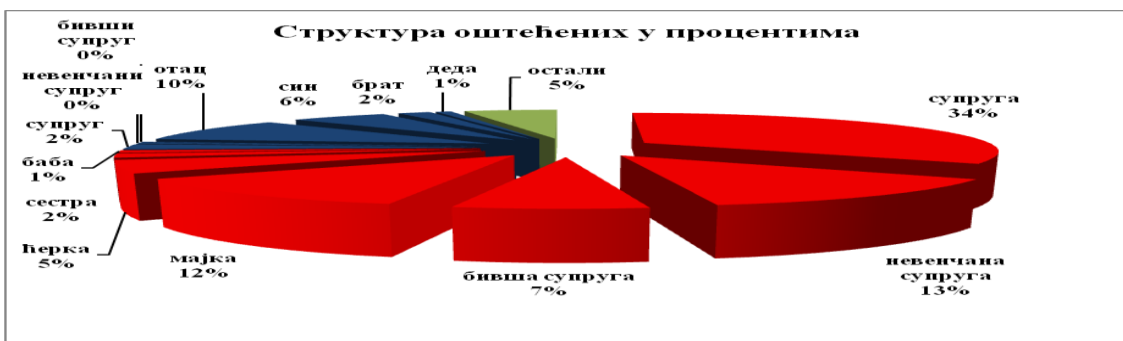

Графикон бр. 21: Однос задобијених телесних повреда код жртава насиља у породици (2015. година)

На територији Републике Србије евидентирано је укупно 2399 оштећених. Од тог броја 683 или 28% је имало од стране медицинских служби констатоване телесне повреде, и то 655 лаке телесне повреде (27%) и 28 тешке телесне повреде (1%). Женског пола је било 1866 оштећених или 78 %, а мушког пола 533 или 22%. Ако ове податке упоредимо са процентом жртава мушког и женског пола добијеног из анализираних пресуда на петогодишњем нивоу видећемо да се исти поклапају, односно да су занемарљива одступања.

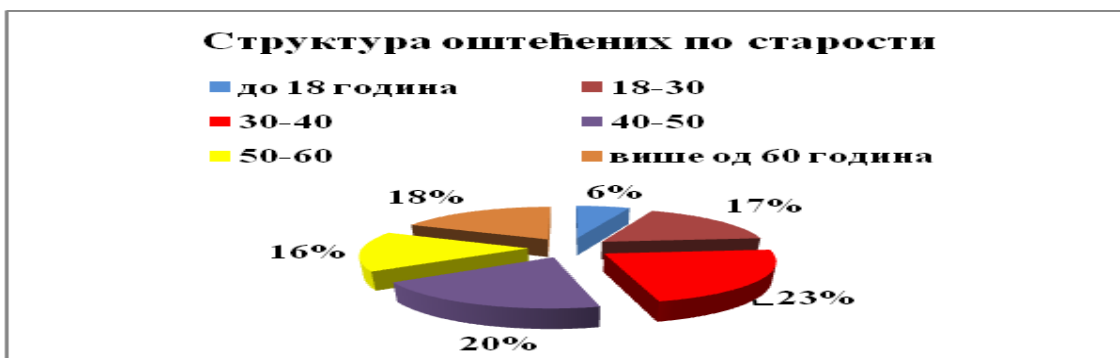
Графикон бр. 22: Структура оштећених чланова породице (2015. година)

Графикон бр. 23: Структура оштећених у процентима (2015. година)

Из наведених графикана можемо закључити да су супруге (укључујући и бивше и невенчане) највише угрожене насиљем у породици и оне чине 54% од свих оштећених док је само 3% мушкараца ове категорије (супруг, невенчани

супруг, бивши супруг), док очеви и мајке, синови и ћерке, бабе и деде, као и браћа и сестре су подједнако угрожени извршењем овог кривичног дела. Уз то, очеви су најбројнија категорија као жртве насиља у породици, ако посматрамо само мушке чланове породице.

Графикон бр. 24: Структура оштећених по старости (2015. година)

На основу поднетих кривичних пријава за насиље у породици у првих шест месеци 2015. године можемо закључити да је нешто мањи проценат малолетних жртава у односу на добијене резултате након анализе правноснажних пресуда у периоду 2010-2014. година (10% - 6%). Највећи број жртава је старости од 30-40 година, мада је проценат приближан са жртвама у животном добу од 40-50 година.

На основу свих обрађених резултата можемо донети закључак да су најчешће жртве насиља у породици особе женског пола, и то у партнерском односу (супруге, невенчане супруге и бивше супруге), и то у животном добу након 30 година живота.

1.2. Породичноправна заштита од насиља у породици

Породица је саставни део друштва, па се породични односи не могу посматрати изван друштвене стварности, односно одвојено од других друштвених односа и појава. Како је проблем породице веома сложен, то се проучавањем породице, као основне ћелије друштва, баве многе научне дисциплине, као што су право, социологија, психологија, антропологија итд. Породично право користећи достигнућа свих тих наука, најисцрпније регулише односе у породици позитивним правним прописима који истовремено одговарају захтевима савремене науке и нашој друштвеној стварности. Задатак породичног права је да

штити породицу и да обезбеди правилно развијање односа међу њеним члановима.⁵⁵⁵

Идеја земаља Европе о успостављању јединствене заштите људских права и основних слобода правно је уобличена чином доношења *Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода*.⁵⁵⁶ Циљ Конвенције није да замени национални систем којим се гарантују права човека, већ да се она осигурају колективним гаранцијама на међународном плану. Механизам колективне наднационалне контроле функционише само као допунски. Оригиналност овог система је у томе што успоставља једну врсту европског устава, санкционисаног од стране једног суда, који је близак уставном суду. Овом кодификацијом отпочела је правна стандардизација на европском тлу, која се одвија у складу са *Универзалном декларацијом о људским правима*.⁵⁵⁷

Европски суд за људска права је био у више наврата позван да се тумачећи право на поштовање породичног живота, изјасни о томе које особе сматра члановима породице, обзиром да право на поштовање породичног живота претпоставља постојање породице.⁵⁵⁸ Суд је појам породице увек тумачио потпуно аутономно и према фактичком стању ствари у сваком конкретном случају.⁵⁵⁹ Тако је у пракси Суда могуће пронаћи оквире за одређивање круга чланова породице, па су то супружници, ванбрачни партнери, деца и родитељи, браћа и сестре, бабе и деде са унуцима, одрасле особе и њихови родитељи, односно други сродници. При том, предност имају „вертикални породични односи“ над „хоризонталним односима.“ Да би Суд утврдио постојање породичног живота, пре свега испитује да ли постоји истинска ефективна заједница, блиски односи и степен повезаности међу појединцима, па је породични живот управо оно што „он“ одреди.⁵⁶⁰

⁵⁵⁵ Ј. Киурски, „Насиље у породици“, *„Темид“*, 2/2003, стр. 37.

⁵⁵⁶ *Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода* је међународни уговор потписан у Риму 1950. године. Србија је донела: Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, *Службени лист Србије и Црне Горе-Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005.

⁵⁵⁷ С. Ћорац, „Домен примене права на породични живот у пракси Европског суда за људска права“, *Страни правни живот*, 1/2014, стр. 293.-294.

⁵⁵⁸ М. Драшкић, „Право на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права“, у зборнику „Ново породично законодавство“ (З. Поњавић), Крагујевац, 2006, стр. 97.

⁵⁵⁹ *Ibidem*

⁵⁶⁰ С. Ћорац, 2014, *op.cit.*, стр. 296.

Породичноправна заштита од насиља у Републици Србији регулисана је тако што је законодавац изричито забранио насиље у породици, члановима породице право на заштиту од насиља у породици (члан 10 Породичног закона - ПЗ), регулисао мере породичноправне заштите и услове под којим се оне одређују и предвидео (одредбе чл. 197-200. ПЗ) и уредио посебан поступак по чијим се правилима поступа у парници која се води ради заштите од насиља у породици (одредбе чл.283-289. ПЗ).⁵⁶¹

Установљавање породичноправне заштите од насиља у породици било је неопходно зато што кривичноправна заштита није била довољна. Породичноправном заштитом могуће је брже и потпуније заштитити оштећене/жртве насиља у породици него кривичноправном заштитом. Ове две врсте заштите не морају се искључивати зато што одређивање породичноправних мера заштите, без кривичне санкције, није увек ефикасно за заштиту жртава насиља у породици.

Од великог значај за сузбијање насиља над женама је *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*.⁵⁶² Стратегија подстиче примену међународних и домаћих правних норми и стандарда којима се штите људска права, промовише родну равноправност и забрањује сваки вид насиља над женама у породици и партнерским односима, као облик насиља који у највећем обиму погађа жене. У Стратегији се истиче да је насиље у породици јавни, а не приватни проблем, као и да држава има обавезу да заштити жртве насиља у породици. У супротном, истиче се, насиље се прећутно одобрава.⁵⁶³

ПЗ у чланом 197. дефинише насиље у породици као *"понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице"*. Има мишљења да је овако широко постављена дефиниција насиља у породици била неходна како би заштитом били обухваћени сви акти насиља у породици и да се одређивање садржине насилничког понашања

⁵⁶¹ Н. Петрушић, "Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије", текст у зборнику радова са саветовања „Ново породично законодавство“ (З. Поњавић), Крагујевац, 2006а, стр. 26.-27.

⁵⁶² Усвојена на седници Владе Републике Србије 1. априла 2011. године.

⁵⁶³ С. Самарцић, „Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2012, стр. 437.

оставља судској пракси.⁵⁶⁴ Такође, сматра се да насиље у породици као социјалну појаву карактерише постепеност и континуитет у испољавању те да се дефинисањем насиља у породици на овај начин омогућава заштита од насиља у породици у раним фазама и онда када поприма најтежи облик.⁵⁶⁵

Овај закон изричито забрањује насиље у породици при чему прописује да свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици.⁵⁶⁶ Радње које предвиђа закон, сматрају се насиљем само уколико доведу до последице, односно до угрожавања телесног интегритета, душевног здравља или спокојства другог члана породице.⁵⁶⁷

У члану 197. став 2. ПЗ *exempli causa* наведени су поступци који ће се нарочито сматрати насилничким:

1. *наношење или покушај наношења телесне повреде* (независно од тога да ли је реч о лакој или тешкој телесној повреди у смислу кривичноправне квалификације);

Телесна повреда у најширем смислу је свако оштећење или нарушавање телесног интегритета другог лица и проузроковање каквог телесног (органског)

⁵⁶⁴ М. Драшкић, „Насиље у породици: прва пресуда Врховног суда Србије“, *Анали правног факултета у Београду*, 2/2008, стр. 346.

⁵⁶⁵ М. Миликић, „Породичноправна заштита од насиља у породици у парничком поступку“, *Билтен Врховног касационог суда*, 3/2011, стр. 189.

⁵⁶⁶ Сентенца из решења ВСС Рев 96/07 од 14.03.2007. године. Билтен судске праксе ВСС бр. 2/2007, стр. 41. У образложењу одлуке је, наведено: Ако угрожавање постоји, није битан степен угрожавања, како погрешно закључују нижестепени судови, већ је код постојања насиља у породици то потребно утврдити и одредити адекватну меру заштите. У пресуди ОС у Чачку Гж 2012/09 од 16.12.2009. године се наводи да "Изведеним доказима је утврђено да је туженик угрозио телесни интегритет своје невенчане супруге тиме што је физички насрнуо на њу, нанео јој повреде, да је тужиља у дужем временском периоду трпела како физичко тако и психичко насиље без обзира што је такво насиље односно узнемиравање телесног и душевног интегритета тужиле делом узроковано и понашањем саме тужиле. У конкретном случају физичко злостављање је оно које доводи до стварног или до потенцијалног физичког повређивања чега је овде било, али и емоционалног јер емоционална злоупотреба обухвата поступке којима се врши омаловажавање, потцењивање без разлога, изјаве претње, застрашивања, исмејавање, ограничавање кретања. Уколико постоји изазивачко понашање на другој страни, то не ствара право на злоставу, већ право обраћања надлежним институцијама, центру за социјални рад или пак суду уколико су односи међу супружницима поремећени у таквој мери да заслужују или помоћ или интервенцију надлежних државних органа." Овако мишљење суда је изнето и у решењу ВСС Рев 96/07 при чему по мишљењу суда ако насиље у породици постоји, потребно је без обзира на степен угрожавања то утврдити и одредити меру којом се најбоље постиже заштита. *Чињеница да су односи између тужиле и туженог поремећени и да због тога долази до међусобних свађа и малтретирања не искључује обавезу суда да према члану породице који врши насиље одреди адекватну меру заштите од насиља у породици.*

⁵⁶⁷ Г. Ковачек-Станић, *Породично право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011, стр. 44.

или душевног обољења.⁵⁶⁸ Сматрамо да степен телесне повреде може да буде релевантан, упркос законском ћутању, приликом избора и трајања мере заштите. Масовност телесних злостављања је значајна.⁵⁶⁹

За постојање покушаја наношења телесне повреде карактеристичан је изостанак последице, тј. телесне повреде.⁵⁷⁰ То значи да учинилац са умишљајем предузима радње извршења делимично или у целини, започиње радњу извршења, али последица изостаје. У првој, када је реч о несвршеном (недовршеном) покушају, учинилац је предузео само део радње извршења, он радњу извршења није довршио, па самим тим није ни проузроковао последицу. У другој ситуацији, када постоји свршени (довршени) покушај, учинилац предузима комплетну радњу извршења, али из различитих разлога последица не наступа. Покушај може постојати од момента када је извршилац започео радњу извршења, па све до момента наступања последице. Наступање последице искључује покушај.⁵⁷¹

2. *изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;*

Занимљиво је да ПЗ није убиство члана породице навео као акт насиља у породици, док је изазивање страха претњом убиством члана породице или њему блиском лицу навео као један од примера насиља у породици.⁵⁷²

⁵⁶⁸ Ј. Ђ. Таховић, *Кривично право: посебни део*, Научна књига, Београд, 1955, стр. 94. По неким ауторима телесну повреду у теоријском смислу можемо квалификовати и на следећи начин: 1) Најлакша телесна повреда, услед које настаје обољење које траје највише две недеље или мање; 2) Лака телесна повреда, услед које настаје обољење које траје од две до шест недеља; 3) Тешка телесна повреда, услед које настаје обољење које траје дуже од шест недеља; 4) Најтежа телесна повреда, услед које настаје обољење које је по својој природи трајно или неизлечиво. Наш Кривични законик даје властиту класификацију телесних повреда. Изнета правила о одређивању телесне повреде по трајању проузрокованог обољења могу послужити као упутство код одређивања адекватне мере заштите. Видети: *Ibid*, стр. 97.

⁵⁶⁹ С. Панов, 2012б, *op. cit.*, стр. 374

⁵⁷⁰ У пресуди Основног суда у Ваљево П2. бр. 454/14 од 09.06.2015. године, наводи се да је исказ тужиље да ју је супруг ударио неколико пута песницама у пределу леђа, и медицинска документација направљена одмах након поменутог насиља, у којој стоји да тужиља није имала видне повреде али је констатована дијагноза осетљивост задње стране-леђа, представља довољно за суд да се такво понашање туженог подведе под дефиницију насиља у породици из члана 197 став 1 ПЗ и изрекне мера заштите забрана приласка туженој на раздаљину од 200 метара и забрану сваког даљег узнемиравања тужиље у трајању од годину дана.

⁵⁷¹ Шире о покушају кривичног дела: З. Стојановић, *Кривично право-општи део*, Београд, 2013, стр. 223-229.

⁵⁷² У пресуди АС у Београду, ГЖ2 36/2010 од 19.1.2010. године се наводи да вређање супружника, претња убиством, употреба грубих речи и претњи који изазива интензиван страх представља насиље у породици које прати изрицање мере забраном даљег узнемиравања члана породице. Наиме, у пресуди се образлаже "Према чињеничном стању утврђеном у првостепеном поступку, које прихвата и овај суд, утврђено је да је тужени вређао тужиљу, претио убиством,

Национална стратегија као психичко (ментално, емотивно) насиље сматра: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са употребом или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербалне нападе, али не искључује и друге радње.⁵⁷³

Претња је релевантна ако код члана породице или њему блиског лица изазове страх. Ако је претња дата у шали и не изазива страх, не представља насиље у породици. Члан породице који прети другом члану породице да ће напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица чини и кривично дело угрожавања сигурности из члана 138. КЗ. Насиље у породици, сходно томе, јесте и претња коју упућује супруга љубавници свога супруга или претња супруга упућена љубавнику своје супруге, јер су љубавници блиска лица, као и претња коју родитељи упућују девојци свог сина или момку њихове кћерке.⁵⁷⁴

Појам "блиског лица" не би требало, међутим, нужно ограничавати на сроднике, као што ни, обрнуто, сродник не мора бити лице које је блиско жртви породичног насиља. Стога, значење овог правног стандарда треба да одреди суд који поступа у сваком конкретном случају.⁵⁷⁵

Такође је занимљиво и то да је законодавац прописао да је према блиском лицу члана породице само акт насиља претња да се учини телесна повреда, а сама телесна повреда није законом предвиђена као "породични насилнички акт" (иако је овај чин, наравно инкриминисан у КЗ).⁵⁷⁶ Долазимо до занимљивог закључка: акт насиља је претња смрћу или телесном повредом блиском лицу члана породице (на пример, љубавнику или љубавници), а остварење претње, тј. телесна повреда

употребом грубих речи и претњама код ње изазвао страх, који је оценио као интензиван, обзиром да је у питању старија жена која се тешко креће и немоћна је да се заштити од супруга који је покретан без обзира на године. Ценећи све те чињенице, а да не би дошло до ескалације насиља правилно му је одређена мера заштите од насиља у породици забране даљег узнемиравања члана породице са роком трајања од једне године, а позивајући се на одредбе чл. 197. и 198. ПЗ. АС сматра да је првостепени суд на правилно и потпуно утврђено чињенично стање правилно применио материјално право када је одлучио као у изреци побијане пресуде. За своју одлуку првостепени суд је дао довољне разлоге, које у потпуности прихвата и овај суд.

⁵⁷³ И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 54.

⁵⁷⁴ И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 54.

⁵⁷⁵ М. Драшкић, 2011, *op.cit.*, стр.57.

⁵⁷⁶ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 374,

блиског лица члану породице није акт насиља. И најзад, пароксизам: убиство наведеног блиског лица није акт насиља.⁵⁷⁷

3. присиљавање на сексуални однос;

Ова одредба се односи на особе старије од 14 година, па квалификација насилничког поступка подразумева употребу силе ради остварења сексуалног односа, односно постојање отпора на страни жртве.⁵⁷⁸ Код присиљавања на сексуални однос занимљиво је и питање "транзиције воље". када "НЕ" постане "ДА" или када "ДА" постане "НЕ". За разлику од ставова у кривичноправној литератури, сматрамо да природа сексуалног односа захтева сталну (од пенетрације до завршетка односа), специјалну (за сваки сексуални однос, без фикције генералног овлашћења на основу, на пример, брачног статуса или претпоставке да један /акт сагласности/ значи два или више) и спецификовану сагласност (не само за сваки однос, већ и за сваки модус, позицију) жене и мушкарца, тј. учесника полног односа.⁵⁷⁹ Примере насилничких поступака између чланова породице који се односе на сексуално насиље можемо видети и у судској пракси (пресуда ОС у Краљеву П2 бр. 634/11 од 08.12.2011. године).⁵⁸⁰

Занимљиво је и то што законодавац није ПЗ предвидео међу поступцима који ће се нарочито сматрати насилничким и поступке присиљавања на неке друге полне радње, и друге поступке сексуалног узнемиравања, већ само присиљавање на сексуални однос. Наиме, у данашње време када се информација преноси огромном брзином, путем интернета и других мас-медија, и бива доступна огромном броју корисника, поступци неовлашћеног постављања непримерених фотографија (нпр. обнажених чланова породице) или видео снимака са сексуалним садржајем члана породице, могу изазвати посебно тешке последице по душевно здравље и спокојство жртве. Сматрамо да се у будућности, изменама

⁵⁷⁷ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 375.

⁵⁷⁸ М. Драшкић, 2011, *op.cit.*, стр. 57.

⁵⁷⁹ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 375-376.

⁵⁸⁰ Пресуда ОС у Краљеву П2 бр. 634/11 од 08.12.2011. године. У образложењу пресуде, којом су донете мере заштите од насиља у породици, суд наводи да сматра да су у конкретном случају испуњени услови из члана 197. став 1 ПЗ, односно да је тужени (старости 18 година, нерођени ујак) вршио узнемиравање и сексуално насиље над малолетном тужиљом (15 година), на тај начин што је водио перверзну комуникацију и преписку са мал. тужиљом, приморао је да се слика обнажена, само у брусхалтеру и те фотографије постављао на фејсбук, и наговарао је и приморавао да одржавају оралне сексуалне односе, што значи да је својим радњама угрожавао душевно здравље и спокојство тужиље.

ПЗ, и овакви насилнички поступци морају третирати као посебно тешки насилнички поступци у виду сексуалног насиља.

4. *навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;*

За разлику од претходног случаја, будући да се овде ради о особама млађим од 14 година или немоћним лицима, за квалификацију насиља у породици није неопходно да постоји сила у понашању учиниоца породичног насиља нити да жртва таквом поступку пружа отпор. Другим речима, насилничко понашање очитује се већ у самом навођењу на сексуални однос или у његовом фактичком одигравању.⁵⁸¹ Овај вид насиља може бити у виду сексуалног вагиналног, оралног или аналног сексуалног односа. Навођење на сексуални однос врши се путем провакативног наметања сексуалног модела понашања које не одговара узрасту детета.⁵⁸² Као немоћно лице сматра се лице које је душевно болесно, које је заосталог душевног развоја или има другу душевну поремећеност, лице које је немоћно или ако се налази у каквом другом стању услед кога оно није способно за отпор (дроговано је, пијано, у дубоком сну, итд).⁵⁸³ Док према члану 180. КЗ постоји могућност искључења кажњивости ако не постоји знатна разлика у телесној и душевној зрелости учиниоца и жртве, због стварне заблуде у годинама, за насиље у породици стварна заблуда је мање могућа и није предвиђена ПЗ као основ искључења кажњивости.⁵⁸⁴

Уколико постоји минимум сумње да је дошло до навођења на сексуални однос или сексуалног односа са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем суд је дужан да изрекне меру заштите како би се предупредила свака могућност да у будућности не дође до таквог поступка према потенцијалној жртви (детету или немоћном лицу). Значи да се одлука мора донети у најбољем интересу детета или немоћног лица а интереси других чланова породице морају бити подвргнути њиховим интересима. То је у складу са чланом 266. ПЗ у ком се наводи да у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права суд је увек дужан да се руководи најбољим интересом детета.

⁵⁸¹ М. Драшкић, 2011, *op.cit.*, стр.58.

⁵⁸² М. Костић, "Насиље у породици – две методе судске заштите", текст у зборнику "Новине у породичном законодавству", Правни факултет, Центар за публикацију, Ниш, 2006, стр. 241

⁵⁸³ И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 54.

⁵⁸⁴ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 376.

Овакво наше мишљење темељи се и на пресуди Врховног касационог суда, Рев. 2857/2010 од 9.6.2010. године у којој се наводи да су испуњени услови за изрицање мере заштите од насиља у породици и кад постоји само минимум сумње на сексуално злостављање малолетног детета од стране оца.

5. *ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима* сама по себи није чињеница која представља насиље у породици, него зависи од конкретне ситуације (да ли су у питању деца или ванбрачни другови или други чланови породице). Тако су родитељи, вршећи родитељско право (старање, чување и подизање, васпитавање и образовање) дужни да забране ноћне изласке (нарочито после 24 часа) детету које је млађе од 16 година, комуникације са продавцима дроге или другим лицима која врше кривична дела итд.⁵⁸⁵

Основ за квалификацију ограничавања кретања или комуникација актом насиља према партнеру у (ван)брачној заједници јесте чињеница да закључење брака није одрицање од људске слободе, није капитулација, већ координација слобода партнера. Брак није пораз, већ афирмација - победа слободе личности. Законски основ за квалификацију ограничавања слободе кретања и комуникације према детету представља богат корпус права детета, као и бројни примери аутодетерминације малолетника.⁵⁸⁶

6. *вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.*

Увреда може да се схвати као омаловажавање (негирање или умањење) вредности које чине човекову част и углед (моралну, интелектуалну, полну, националну, верску, професионалну... димензију). Увреда може да се учини вербално (речима, повицима, звиждањем...) симболима (гестовима) или реално (шамарањем,⁵⁸⁷ штипањем, пљувањем...). Постојање увреде се цени по

⁵⁸⁵ И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 55.

⁵⁸⁶ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 376-377.

⁵⁸⁷ "Пресудом првостепеног суда, оптужени је оглашен кривим због кривичног дела насиља у породици из члана 118а. КЗС и лаке телесне повреде из члана 54. став 1. КЗ. Другостепени суд је одбио као неосновану жалбу браниоца оптуженог и потврдио је првостепену пресуду. Неосновано је истицање у жалби браниоца оптуженог да је суд погрешно применио кривични закон. Доказима је утврђено да су оптужени и оштећена брачни другови, да је у току поступак за развод брака, да су односи поремећени, да дуже време трају расправе, свађе, међусобно вређање, шамарање, ударање, омаловажавање пред другим лицима. У конкретном случају дана 21.8.2003. године **оптужени је шамарао оштећену у дворишту породичне куће уз присуство сведока и претио јој да ће још добити шамара.** У другој прилици дана 6.10.2003. године оптужени је оштећену извукао из аутомобила, шамарао је, вукао по асфалту, тукао је рукама по глави и нанео јој лаке телесне повреде. **Дакле, на бази правилно утврђеног чињеничног стања, у првом случају је повређен телесни и душевни интегритет** и употребљена је претња према члану породице, па је

објективном критеријуму, а не по субјективној импресији - солипсистички.⁵⁸⁸ Насиље у породици може бити учињено и повредом угледа члана породице због расне, верске, националне или друге припадности, а то представља кривично дело из члана 174. КЗ.⁵⁸⁹

Појмови "дрско понашање", "безобзирно понашање" и "злонамерно понашање", који су коришћени приликом формулисања правне норме, представљају типичне правне стандарде, чију садржину суд треба да попуни својим судом вредности. Иако суд има широка овлашћења у конкретизацији правних стандарда, то не значи да је лишен било каквих ограничења и да произвољно може попуњавати њихову садржину. Оно што се уопштено може рећи када је у питању конкретизација правних стандарда, важи и за стандарде које је законодавац употребио приликом дефинисања појма насиља у породици: суд је тај који ће, користећи објективна мерила и узимајући у обзир све специфичне објективне и субјективне околности конкретног случаја, заузети став да ли је конкретна радња, одн. понашање такво да се може сматрати дрским, безобзирним и злонамерним понашањем.⁵⁹⁰

Суд је овлашћен да изда меру заштите од насиља у породици када је насиље над чланом породице извршено радњама којима се константно угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице и када се такво дрско, злонамерно и безобзирно понашање понавља, па је стога сврха издатих мера заштите да спрече, односно да доведу до престанка таквог понашања које представља насиље у породици (Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 744/2009 од 1.4.2009. године).

Такође, суд је овлашћен да изда меру заштите од насиља у породици свим странама које врше насиље у породици, када је установио да је насиље међу члановима породице извршено међусобно, радњама којима се константно угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице и када се такво дрско, злонамерно и безобзирно понашање понавља, па

извршено кривично дело насиље у породици из члана 118а. став 1. КЗ, а у другом случају је извршено кривично дело лаке телесне повреде из члана 54. став 1. КЗ." (из образложења пресуде ОС у Чачку Кж 504/04 од 09.02.2005. године)

⁵⁸⁸ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 378.

⁵⁸⁹ И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 55.

⁵⁹⁰ Н. Петрушић, "Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије", *Билтен судске праксе*, 2/2006б, стр. 279.

је стога сврха издатих мера заштите да спрече, односно да доведу до престанка таквог понашања, за све стране, које представљају насиље у породици (пресуда Основног суда у Ваљеву П2. бр. 166/13 од 30.08.2013. године).⁵⁹¹

Поступци вређања, дрског и безобзирног понашања, често су комбиновани и са поступцима претњи и наношења и покушаја наношења повреда (пресуда Основног суда у Ваљеву П2 бр. 194/13).⁵⁹²

И у случајевима када је насилник променио своје понашање, након изласка из притвора који му је одређен у кривичном поступку, и престао да конзумира алкохол услед чијег дејства је вршио насиље (вређање, гурање и сл.) над члановима своје породице (родитеља и супруге), па чак када чланови породице и ускрате своје сведочење у парничном поступку по тужби за одређивање мера заштите коју је покренуо орган старатељства - ЦСР, суд може изрећи меру заштите од насиља у породици, као превентивну меру да се насиље поново не понови, а на основу других доказа који су изведени и приложени у судском поступку. (Пресуда ОС у Ваљеву П2.бр.123/15 од 28.05.2015. године).

7. *Остали акти насиља.* Наведени примери немају карактер *numerus clausus*. Постоје још многобројни могући акти насиља: Необичан степен

⁵⁹¹ Пресудом Основног суда у Ваљеву П2. бр. 166/13 од 30.08.2013. године суд је изрекао меру забране туженику (сину) да узнемирава на сваки начин којим се угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство тужиоца (оца), али је иако против њега није подигнута тужба, суд оценио да је потребно, и донео исту такву меру и за тужиоца (оца) и њему забранио даље узнемиравање сина. Суд је у образложењу пресуде навео да се у понашању туженика према тужиоцу и понашању тужиоца према туженику. стичу сви елементи насиља у породици из члана 197 ПЗ, па по оцени суда оправдано је да се и једном и другом изрекне мера предвиђена чланом 198 ст.2 тачка 5. ПЗ, којом је предвиђена забрана даљег узнемиравања, а на начин који је наведен у изреци пресуде.

⁵⁹² У пресуди ОС у В. П2 бр. 194/13, се наводи да поступци туженог, супруга тужиље, вређање речима "курво", наношење телесних повреда како тужиљи тако и њеним родитељима, вучење за косу, прскање водом из флаше, претња да ће је истерати из фотокопирнице у којој ради а ако затекне њену пријатељицу у радњи да ће је убити, као и покушај наношења повреда флашом када је исту баци у правцу тужиље али је није погодио, представљају поступке насиља у породици предвиђене чланом 197. ПЗ па се туженом изриче мера заштите забране приласка на удаљености од 50 метара тужиљи, како на месту становања, тако и месту рада тужиље, како би се тужени објективно спречио да врши даље насиље према тужиљи. У овом предмету је занимљиво и мишљење АС у Београду ГЖ2. бр.58/14 од 21.02.2014. година, који је преиначио првостепену одлуку, у делу у ком је одређено трајање исте 6 месеци, при чему је иста одлука преиначена на трајање од годину дана. Суд у образложењу пресуде наводи „У конкретом случају, чињеница да је против туженог поднет оптужни предлог због извршења кривичног дела насиља у породици које подразумева такво понашање којим се одступа од уобичајеног опхођења и комуницирања са члановима породице, као и да мере заштите које су прописане одредбом члана 198 став 2 ПЗ, између осталог, имају превентивно дејство у циљу спречавања понављања насилничког понашања и треба да за одређени временски период обезбеде мир, спокој, и безбедност за жртву породичног насиља, то је према налажењу АС а ради заштите тужиље од евентуалних нових испада туженог, неопходно изречене мере заштите од насиља одредити у трајању од годину дана“.

родитељског ентузијазма (здравственог - код тзв. синдрома Минхаузен, образовног - наметање огромног броја обавеза детету, ледени "енглески" маниризам, тј. емоционална хладноћа); стално критиковање; потцењивање; посесивно понашање; постављање нереалних захтева; злостављачки ауторитет; самовласно одлучивање о важним одлукама за породицу; одбијање учествовања у обављању кућних послова; прислушкивање телефонских разговора; разни примери економског насиља, онемогућавање виђање детета другом родитељу од стране првог, и сл.⁵⁹³ Тако, по мишљењу ВСС тужени – мајка и ујак малолетног детета, тиме што су онемогућавали било какав контакт и одржавање личних односа између мал. тужиоца и оца учинили су насиље у породици.⁵⁹⁴

Такође, пример постојања осталих аката насиља у породици можемо видети и у пресуди ОС у Краљеву, П2.бр.344/12 од 14.11.2012. године, у којој суд одређује мере заштите од насиља у породици и то забрану приласка туженом на мању удаљеност од 30м. од тужиље (ванбрачној супрузи) и забрану даљег узнемиравања а из разлога што је суд утврдио постојање елемената насиља у породици обзиром да узнемирава тужиљу на тај начин што је стално зове на телефон, пријављује је у ЦСР, полицији, хитној служби ДЗ, због чега се тужиља осећа узнемирено и угрожава јој душевно здравље и спокојство.

И у пресуди ОС у Краљеву, П2 бр.588/13, од 15.05.2014. године, можемо видети примере осталих аката насиља у породици. Суд наводи да у радњама туженог (оца) постоје елементи насиља у породици, предвиђених чланом 197. ПЗ, собзиром да тужени угрожава душевно здравље и спокојство како тужиље (супруге) и малолетне деце својим негативним васпитним деловањем, децу усмерава против мајке, урушава њен ауторитет, подржава развој негативних модела социјалног понашања, јер подстиче агресивност деце према вршњацима,

⁵⁹³ Шире: С. Панов, 2012б, *op.cit*, стр. 379-381.

⁵⁹⁴ Пресуда ВКС Рев 346/11 од 13.04.2011. године. У образложењу одлуке је, поред осталог, наведено: "Дошло је до сукоба између супружника и прекида брачне заједнице, када је тужена напустила брачну заједницу и са собом повела мал. тужиоца. Од тада па до закључења главне расправе отац није остварио контакт са својим сином јер тужена то оспорава. Утврђено је да је донета принудна мера о начину виђања оца и сина, а потом и правноснажна пресуда... Тужена ову одлуку није поштовала због чега је решењем Министарства рада и социјалне политике и одређен корективни надзор над вршењем родитељског права туженој над малолетним тужиоцем у коме се између осталог наводи да мајка није поставила јасне границе између партнерства и родитељства и да је од прекида брачне заједнице са оцем детета перманентно дете увлачила у партнерски сукоб који се временом продубио до нивоа емоционалне злоупотребе детета."

на тај начин угрожава оптимални развој деце, врши притисак на тужиљу тако да се она повлачи и извршава његове налоге зато што се плаши туженог.

Евидентно је да је законска дефиниција насиља у породици веома широка јер обухвата све могуће видове испољавања насиља, тј. свако дрско, безобзирно и злонамерно понашање, којим се угрожавају основне вредности људског бића: његов телесни интегритет, душевно здравље и спокојство. Сагласно томе, сваки вид испољавања насиља представља ваљан правни основ за пружање породичноправне заштите од насиља у породици.⁵⁹⁵

Члановима породице у смислу става 1 члана 197. ПЗ сматрају се: супружници или бивши супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Код заузимања становишта да ли се ради о члановима породице по ПЗ, и о актима који представљају насиље у породици, занимљиво је и мишљење суда, у пресуди ОС у Краљеви, П2 бр.123/14 од 03.06.2014. године.⁵⁹⁶ Мишљења смо да је овако широко тумачења чланова породице, које прописује ПЗ, исправно, јер и из наведених примера и судске праксе можемо закључити да само таквим широким тумачењем чланова породице се може постићи циљ, заштита лица која су постала

⁵⁹⁵ Н. Петрушић; Н. Константиновић-Вилић, *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Женски аутономни центар, Београд, 2010, стр. 20.

⁵⁹⁶ Овом пресудом донета је мера заштите од насиља у породици, тј. забрана туженом да се приближава тужиљи на удаљености мањој од 100 метара, као и свако друго узнемирење тужиље. Тужени је ожењен и има децу а тужиља је са њим била у емотивној вези претходне године, која је трајала 8 месеци, када су имали и сексуалне односе. Значи, суд је сматрао да су испуњени услови из члана 197 став 3 ПЗ, зато што је тужени, иако у браку, имао емотивну и сексуалну везу са тужиљом, тако да се и она може сматрати чланом породице. Тужиља има 18 година а тужени 49 година. Иначе, тужиљина мајка је удата за рођеног брата туженог. Суд је прихватио тужбу и одредио мере заштите од насиља у породици а из разлога што је тужени након раскида емотивне везе са туженом, наставио да је узнемирава, зове телефоном, брани да има дечка, а пошто је снимао сексуалне односе са њом претио јој да ће их јавно објавити, а исте видео записе и њене фотографије на којима је нага, је показивао њеном бившем дечку, због чега су се и потукли. Тужени је и отворио лажни профил са именом тужиље на фејсбуку, како би привукао њене пријатеље и на тај начин у комуникацији са њима контролисао њен живот. Такође, исти се потукао и са тужиљиним зетом и поломио му зуб а из разлога што је зет покушао да га спречи да даље узнемирава тужиљу. По мишљењу суда овакво понашање туженог представља акте насиља у породици предвиђене ПЗ, којим се нарушава душевно здравље и спокојство тужиље, па је одредио мере заштите наведене у изреци пресуде.

жртве због породичног, емотивног или сексуалног односа са насилником. Међутим, проблем се појављује када дође до кршења изречених мера заштите, зато што тада кривичноправном заштитом бивају обухваћена и она лица која КЗ не сматра члановима породице. Иако, чланом 194 став 5 КЗ правно-формално се штити донета судска мера, суштински се штити жртва насиља у породици, односно даје се на важности породичноправној заштити жртве.

Такође, код овако широке дефиниције насиља у породици прописане чланом 197 став 1 ПЗ, може се поставити питање, да ли је само један акт насиља довољан да проузрокује насиље у породици или је потребно да насиље буде континуирано?

Насиље у породици подразумева свако понашање које одступа од стандарда уобичајеног опхођења и комуницирања са члановима породице, за које, да би било квалификовано као насиље у породици, није неопходан одређени континуитет (трајност и вишекратност таквог понашања), већ је у одређеним ситуацијама довољан и један акт понашања који има карактер насиља у породици.⁵⁹⁷

Сматрамо да ако је реч о телесној повреди, претњи убиством или телесном повредом, повреди сексуалне слободе и достојанства, па и ограничењу слободе комуникације или кретања, и с аспекта кривичног законодавства, и с аспекта породичног законодавства, и с аспекта језичког и телеолошког тумачења, одговор је јасан: релевантан је и један акт насиља.⁵⁹⁸ Насиље у породици подразумева свако понашање које одступа од стандарда "нормалног" опхођења и комуницирања са члановима породице, у чији круг улазе и бивши супружници. Стога је довољан и један акт понашања који има карактер насиља.⁵⁹⁹ Такво наше мишљење можемо потврдити и у судској пракси (пресуде ОС у Краљеву, П2 бр. 381/14 од 16.09.2014. године и П2 бр. 277/13, од 04.10.2013. године).⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Пресуда ВКС Рев 2844/10 од 26.05.2010. године

⁵⁹⁸ С. Панов, 2012б, *op.cit.*, стр. 373.

⁵⁹⁹ Пресуда ВКС Рев 537/11 од 02.06.2011. године

⁶⁰⁰ Пресудом ОС у Краљеву, П2 бр. 381/14 од 16.09.2014. године, суд сматра да у радњама туженог постоје елементи насиља у породици, обзиром да је тужени угрозио телесни интегритет тужиље, душевно здравље и спокојство, тако што ју је претукао дана 10.08.2014. године. Тужиља је и даље у страху, узнемирена је и осећа се небезбедно, па је суд донео мере заштите. Исти став је суд заузео и пресудом ОС у Краљеву, П2 бр. 277/13, од 04.10.2013. године, где се у образложењу пресуде наводи да суд сматра да у радњама туженог постоје елементи насиља у породици обзиром да је 18.04.2013. године угрозио живот, телесни интегритет, душевно здравље и спокојство тужиље на тај начин што јој је нанео телесне повреде и претио даће је убити, па је донео мере заштите од насиља у породици.

На основу системског тумачења *ПЗ* и *Закона о облигационим односима* (ЗОО)⁶⁰¹ може се оценити да насиље у породици настаје ако су се кумулативно стекле следеће претпоставке: 1) да је један члан породице предузео чињење или нечињење, 2) да је радња учињена намерно или грубом непажњом, 3) да је између радње једног члана породице и повређивања личног добра другог члана породице мора постојати узрочно последична веза и 4) да се овом радњом повређује или угрожава неко лично добро другог члана породице као што је телесни интегритет, душевно здравље или његово спокојство.⁶⁰² ПЗ у првом члану, поред осталог, наглашава да у даљим одредбама уређује и заштиту од насиља у породици, при чему у другом члану наводи да „породица ужива посебну заштиту државе“. Односи у породици заснивају се пре свега на љубави свих сродника који чине породицу. Овакви односи представљају, због своје природе, породичну и личну интиму. Мешање у интиму појединца и породице било које, па и законско, мора бити сведено на нужност, а и тада, бити такве природе и толиког обима да чува природу и стабилност брака и породице, а не да их нарушава.

Против члана породице који врши насиље могуће је одредити једну или више мера заштите, а оне имају за циљ или да потпуно забране или да само ограниче одржавање личних односа са другим чланом породице.⁶⁰³

Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, одн. извршење других видова насиља. Суштина заштитних породичноправних мера огледа се у ограничавању или привременој забрани одржавања личних односа извршиоца насиља са жртвом насиља, што укључује и ограничавање извесних права и слобода извршиоца насиља. Полази се од тога да је у случају насиља над чланом породице привремена забрана контакта извршиоца насиља са жртвом једини начин да се предупреди ново насиље.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и *Службени лист СРЈ*, број 31/93" и Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља

⁶⁰² И. Бабић, 2014, *op.cit.*, стр. 51-52.

⁶⁰³ М. Драшкић, 2011, *op.cit.*, стр.59.

⁶⁰⁴ Н. Петрушић, 2006б, *op.cit.*, стр.282.-283.

Породични закон прописује мере заштите од насиља у породици.⁶⁰⁵

1. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности;

Право својине ужива третман основног људског права и, као такво, гарантовано је чл. 1. додатног Протокола бр. 1. уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода. Реч је, међутим, о једном квалификованом праву, праву које је подложно разноврсним ограничењима, укључујући и могућност да, под одређеним условима, буде у потпуности одузето. Према устаљеној пракси Европског суда за људска права, ограничавање својине допуштено је и легитимно, ако је извршено ради остваривања легитимног општег, одн. јавног интереса, при чему се појам "општи интерес", тумачи веома широко, а државама се признаје дискреционо право да саме процењују који су то општи интереси које треба да буду задовољени и на који начин се они могу задовољити. Европски суд за људска права, разматрајући друга ограничења својине, стоји на становишту да је „мешање државе у социјалноекономска питања, као што је становање, веома често потребно ради остваривања социјалне правде и јавне добробити и да на том подручју слобода процене коју државе имају у спровођењу социјалне и економске политике нужно мора бити широка“. По мишљењу Европског суда за људска права у Стразбуру,⁶⁰⁶ ова слобода процене мора се признати не само домаћем законодавцу, већ и судским и другим органима, који су позвани да тумаче и примењују важеће законске прописе.⁶⁰⁷

Дакле, и када је насилник искључиви власник непокретности, налогом за исељење не дира се у питање власништва, већ се насилник само привремено

⁶⁰⁵ ПЗ, чл.198. ст.2.

⁶⁰⁶ Одлуке: James and Others v. UK, A 98, (1986); Scollo v. Italy A 315-C (1995); Handyside v. the United Kingdom, A24 i dr. (<http://echr.coe.int>). Детаљно: Видети: Van Dijk, P., Van Hoof, G. J. H.: Theory and Practice of European Convention on Human Rights, London, Kluwer Law Int, 1998, pp. 619-625; Peukert, W., Protection of Ownership under Article 1 of the First Protocol to the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Journal, 12/1981, p. 3238; Coban, A. R., Protection of Property Rights Within the European Convention on Human Rights, Ashgate Pub Co, 2004; Gomien, D.: Short guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe, Strasbourg Cedex, 2000; Ђок, V., Право на имовину, у: Димитријевић, В. и др., Људска права, „Београдски центар за људска права“, „Досије“, 2004. електронско издање, <http://www.bgcentar.org.yu>, Петрушић, Н., "Ограничења права својине у јавном интересу – стандарди Европског суда за људска права", текст у: „Правни систем Републике Србије – усаглашавање са правом Европске уније“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2005, стр. 295-314.

⁶⁰⁷ Н. Петрушић, Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије, *Међународни и домаћи правни оквир женских људских права и родне равноправности - Клиничко образовање*, Приручник, Ниш, 2007, стр. 61.

ограничава да користи своје власништво због испољеног насиља. Сматра се да исељењем насилника из стана или куће чији је он искључиви власник није учињена повреда права својине. Право својине је апсолутно право, али држава може да предвиди ограничења у општем интересу. Мера исељења насилника јесте легитимно ограничење права својине јер се тиме штити општи, јавни интерес: заштита жртве насиља. Овакав правни став може се видети и у Одлуци Уставног суда, ИУ број 296/2005 од 9. јула 2009. године.⁶⁰⁸

Дакле, исељењем насилника - права власника су ограничена само *ius utendi*, а не *ius dispenendi* (тачније право располагања).⁶⁰⁹

Овакав став се темељи и на судској пракси (пример: пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3235/2008 од 18.12.2008. године,⁶¹⁰ и пресуда Основног суда у Ваљеву, П2 бр. 140/13 од 10.05. 2013. године⁶¹¹).

⁶⁰⁸ Одлука Уставног суда (УС), ИУ број 296/2005 од 9. јула 2009. године, објављена у *Сл. гласнику РС*, бр. 101/2009 од 4. децембра 2009. године да се не прихвата иницијатива за покретање поступка за утврђивање неуставности одредаба члана 198. став 2. тач. 1. и 2. ПЗ. Наиме, УС је утврдио да је, полазећи од врло присутног феномена породичног насиља, као и тешких последица тог насиља које се испољавају кроз телесне и душевне патње, нарочито жена и деце, законодавац је посебним поглављем ПЗ (чл. 197. до 200.) уредио заштиту од насиља у породици, а одредбама члана 198. ПЗ утврдио мере заштите које се примењују према члану породице који врши насиље. Оспореним одредбама члана 198. став 2. тач. 1. и 2. ПЗ утврђене су мере заштите од насиља у породици, и то: издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине, односно закупа непокретности, као и издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности. По схватању УС, наведене мере заштите, као и оне друге утврђене одредбом члана 198. ПЗ, јесу мере грађанскоправне природе и имају за циљ спречавање лица које врши насиље да понови акт насилничког понашања. Чињеница да се оспореним одредбама у извесној мери ограничава право мирног уживања својине и других имовинских права зајемчених одредбом члана 58. Устава, не чини основаном тврдњу да су оспорене одредбе Закона несагласне са том уставном одредбом. Наиме, управо наведена уставна одредба дозвољава како ограничење права својине, ако је то ограничење у јавном интересу који је утврђен законом, тако и ограничење начина коришћења имовине. Садржину права својине, које није апсолутно право, већ право које може да трпи Уставом дозвољена и дефинисана ограничења, чине три елемента (права): право држања, право коришћења и право располагања. Оспореним одредбама Закона ограничава се право својине, и то у оном његовом делу који се односи на право коришћења, као и друга имовинска права (право закупа), али са општеприхваћеним друштвеним циљем спречавања насиља у породици. Из изложеног произлази да је овакво ометање права својине (и других имовинских права), односно контрола начина њеног коришћења друштвено оправдано и дозвољено, јер поштује захтев легалитета – законитости (предвиђено је законом), затим, тежи остварењу општег, односно јавног интереса каква свакако јесте заштита од породичног насиља (захтев легитимитета), који се огледа и кроз уставно јемство достојанства и слободног развоја личности (члан 23. Устава), неповредивости физичког и психичког интегритета (члан 25. Устава) и заштите психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања детета (члан 64. став 3. Устава), као и што задовољава захтев разумности и пропорционалности. Суд сматра да у прилог наведеном треба навести и чињеницу да прописане мере заштите имају само привремен карактер и да се њима не узурпирају (одузимају) већ само ограничавају нека својинска права члана породице који врши насиље. Имајући све наведено у виду, оспорене одредбе су, по оцени Суда, у сагласности са Уставом.

⁶⁰⁹ С. Панов, 2012б, *op.cit*, стр. 382.

Међутим, мора се водити рачуна и о томе да ли одређивањем ове мере могу наступити теже последице за лице на које се мера односи у односу на корист коју мера доноси жртви насиља. Наиме, приликом одређивања мере заштите од насиља у породици суд ће водити рачуна о степену и облику испољеног насиља, али и о томе да ли ће тужени исељењем из стана постати социјални случај (пресуда АС у Београду, Гж2 60/2015 од 25.2.2015. године⁶¹² и пресуда ОС у Ваљево, П2.бр.166713 од 30.08.2013. године⁶¹³).

Занимљиво је гледишта суда и по питању начина повратка у кућу члана породице који је исељен одлуком у парничном поступку. Члан породице, који је исељен из породичне куће у поступку извршења мере заштите од насиља у породици, право на повратак у кућу после истека трајања мере не може да оствари

⁶¹⁰ Пресудом се наводи да су испуњени услови за изрицање мере заштите од насиља у породици издавањем налога за исељење члана породице из породичног стана, без обзира на његово право својине на истом, када је он својим понашањем у дужем временском периоду у континуитету угрожавао другог члана породице, не само душевно здравље и спокојство, већ и његов телесни интегритет.

⁶¹¹ Овом пресудом поред одређених осталих мера заштите од насиља у породици, забрањује се туженом становање у породичној кући, његово власништво, у којој је заједно становао са тужиљом (супругом) ималолетном децом и налаже му да се исели до 1.07. 2013. године (на његов захтев да би пронашао друго место за становање, одложено је исељење за 50 дана од тренутка доношења пресуде, уз сагласност тужиље), под претњом принудног извршења. Суд је одбио део тужбеног захтева који се односи на успостављање права становања јер се ово право установљава уколико је то неопходно ради обезбеђивања издржавања и адекватних услова за живот деце, што није разматрано у овом поступку. Међутим, ипак је одређена мера уселења тужиље и малолетне деце, иако тужбом није тражена, јер суд није везан границама тужбеног захтева, у складу са чланом 287. ПЗ.

⁶¹² Првостепеном пресудом одређена је мера заштите и забрањено туженом свако даље узнемиравање тужиље. Одбијен је захтев да се одреди мера заштите којом би се туженом наложило да се исели из стана и забрани туженом да тужилји прилази на удаљености мањој од 100м. Наиме, првостепени суд, а што је потврдио другостепени суд је одбио захтев да се одреди мера исељења туженог јер би исељем тужени постао социјални случај, изазвало потребу збрињавања штићеника установе социјалне заштите, чему се штићеник противи и ускраћивање његовог права на коришћење дела стана који му је припао у оставинском поступку, а тужиља и њен супруг имају још два стана у Б.. Уважено је мишљење ЦСР је да би исељењем туженог створило социјални случај, изазвало потребу збрињавања штићеника установе социјалне заштите. Одбијен је тужбени захтев да се одреди мера забране приближавања на удаљености мањој од 100м, а са образложењем да је овакав захтев тужиље, неизвршив имајући у виду да странке живе у истом стану, те да у свакодневном функционисању користе заједничке просторије, па из објективних разлога тужени не би могао да испоштује меру.

⁶¹³ Овом пресудом одбијено је доношење мере исељења из породичне куће, а из разлога што су учиниоци насиља у конкретном случају и тужилац и тужени, а оваква мера би била оправдана само у ситуацији да је тужилац заиста искључиво једина жртва насиља у породици, који својим понашањем ни на који начин не доприноси понашању туженика, које има елементе насиља у породици и који је незаштићен на било који начин. Поред тога, захтевана мера заштите од насиља у породици, угрозила би елементарну егзистенцију туженика, његове супруге и двоје малолетне деце, о чијем интересу суд такође води рачуна по службеној дужности. Имајући у виду све наведено суд је одбио захтев за исељење, као неоснован.

у извршном поступку само на основу чињенице да је истекло трајање мере, већ у парничном поступку (Решење Окр.С у Ваљеву., Гж. 1050/08 од 25.8.2008. год.).⁶¹⁴

2. издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности;

У погледу налога за усељење у породични стан, доносно кућу, због израза који су употребљени у формулацији законске одредбе чл. 198. ст. 2. т. 2, ПЗ појављује се низ спорних питања. Пре свега, поставља се питање на кога се уопште односи мера заштите од насиља у породици: на насилника, туженог у парници, или на тужиоца, жртву породичног насиља. С обзиром да се породичноправна заштита од насиља у породици пружа у парници, која има строгу двостраначку конструкцију, налог за усељење у породични стан, односно кућу може се издати само против туженог (извршиоца насиља), уколико су испуњени законом прописани услови за пружање породичноправне заштите од насиља у породици, будући да у парници тужилац не може бити осуђен ни на шта друго осим на накнаду трошкова поступка. Немогућно је, међутим, замислити да насиље у породици буде делотворно превенирано издавањем налога да се тужени усели у породични стан, одн. кућу. С друге стране, налог туженом да се усели у породични дом био би у супротности и са елементарним правом појединца на слободан избор места становања, одн. пребивалишта, па макар то био и члан породице који се насилнички понаша према осталим члановима своје породице. (Пре)остаје, стога, да се закључи да се усељење у породични стан може односити само на тужиоца, жртву породичног насиља. Ако је овај закључак исправан, онда је одредбу чл. чл. 198. ст. 2. т. 2, ПЗ требало друкчије редиговати јер суштина заштитне мере није у налогу за усељење, већ у налогу туженом да тужиоцу “допусти” усељење, тј. да се уздржи од радњи којима спречава усељење тужиоца, жртве насиља у породици⁶¹⁵ (пример: пресуда Основног суда у Краљеву, бр. П2-

⁶¹⁴ *Билтен Врховног суда Србије*, бр. 2/2009, Интермех, Београд, аутор сентенце: Душан Живковић, судија Окружног суда у Ваљеву. *Из образложења решења Окр.С у Ваљеву, Гж. 1050/08 од 25.8.2008. године*: "...Сама чињеница да је протекао рок за који је одређена мера заштите од насиља, не значи да тужилац има право да се на основу наведене пресуде може поново уселити у кућу, с обзиром да у извршној исправи није нигде утврђено ово његово право нити обавеза извршног дужника да му дозволи усељење и становање у кући. Поверилац би овакво извршење могао да тражи једино у ситуацији да је у одлуци којом је изречена мера заштите од насиља било предвиђено да је извршни дужник а у том поступку тужилац Д. П. у обавези да по истеку мере заштите од насиља туженом дозволи усељење и становање у кући."

⁶¹⁵ Н. Петрушић, 2007, *op.cit*, стр. 62,

494/10 од 03.06.2011. године).⁶¹⁶ Из овог случаја можемо видети начин на кој суд доноси ову меру, али и то да и поред континуираног вишегодишњег трајања насиља у породици над жртвом женског пола, са којом живи малолетно дете, нису покренути механизми кривичноправне заштите од стране државних органа, већ се жртва штитила кроз прекршајни поступак, односно жртва је породичноправну заштиту издејствовала у парничном поступку тако што је преко пуномоћника-адвоката поднела тужбу за изрицање мера заштите од породичног насиља. Јавни тужилац, нити орган старатељства нису подносили тужбе за изрицање мера заштите од насиља у породици, иако су имали такву законску могућност.

Мера заштите од насиља у породици "издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности" се доноси најчешће кумулативно са мером "забрана даљег узнемиравања члана породице" а из разлога да би се омогућио жртви насиља несметан даљи боравак у стамбеном објекту у који се усељава (пресудом Основног суда у Краљеву П2 бр. 676/13 од 01.04.2014. године).⁶¹⁷

⁶¹⁶ Овом пресудом суд усваја тужбени захтев тужилаца Н.А. из Краљева и њеног мал. сина и одређује мере заштите од насиља у породици тако што се туженима - бившем свекру, свекрви и деверу тужиоца Н.А (супруг тужиоца преминуо) налаже да омогуће тужиоцима усељење у поткровље породичне куће тужених, као и даље узнемиравање тужиоца Н.А, и то одмах по пријему пресуде под претњом принудног извршења. Мере заштите од насиља у породици су одређене да трају годину дана. У образложењу пресуде се наводи да су тужиоци имали пребивалиште у том стамбеном простору за време живота супруга, односно оца тужилаца, и да је након његове смрти дошло до нарушавања породичних односа са туженима, при чему су их тужени насилно уз примену физичке силе и претње, уз речи вређања избацили из куће у децембру 2009. године, а тек по доласку полиције на места догађаја, тужиоцима је омогућен повратак у кућу. Тада је ПУ Краљево, због поменутог догађаја поднела захтев за покретање прекршајног поступка против тужених, а због учињеног прекршаја из ЗОЈРМ. Такође, у јануару 2011. године, тужиоци су поново избачени из куће и забрањен им је повратак од стране тужених, а истима то није омогућено иако је донета привремене мере којом је ОС у Краљеву (П 2884/10) наложио да им се омогући улазак у кућу. Све ове наводе суд је утврдио на основу изведених доказа и то: увида у решење ОС Краљево П2884/10 од 12.03.2010. године, фотокопије списка предмета Прекр.С у Краљеву Пбр.6520/10, саслушањем сведока и парничних странака, увида у налаз и мишљење клиничког психолога, и у извештај полиције Пу-3076/10 од 01.06.2010. године. При томе је утврдио да у радњама тужених постоје елементи насиља у породици у смислу члана 197 став 1 тачка 1,2 и 6. ПЗ и то искључиво према тужиљи Н.А. а усвојен је и тужбени захтев малолетног сина тужиље, из разлога што живи са мајком и не може самостално да живи, па је на основу изведених доказа донео пресуду.

⁶¹⁷ Пресудом ОС у Краљеву П2 бр. 676/13 од 01.04.2014. године обавезује се тужени С.Ј. да бившој супрузи С.В. одмах дозволи да се усели у кућу (његово власништво) под претњом принудног извршења, и да престане са било каквим узнемиравањем тужиље од дана доношења пресуде па убудуће под претњом принудног извршења. Суд је утврдио да је тужени дана 8.08. 2013. године у видно пијаном стању упућивао увреде, покушавао да је физички нападне и да је истеривао из куће, након чега је иста напустила кућу а након спроведеног стручног поступка ЦСР иста се вратила у кућу. Међутим, тужени је тужиљу 26.11.2013. године вукао за косу и ударио

3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;

Сврха ове мере је да се предупреди ново насиље и жртви насиља у породици омогући слободно и безбедно кретање, обављање свакодневних животних активности без страха да ће је извршилац насиља узнемиравати самим својим појављивањем, ухођењем и другим сличним понашањем. Мера забране приближавања члану породице на одређеној удаљености има превентивни карактер и њено одређивање оправдано је кад постоји опасност да ће извршилац насиља поново извршити насиље. Услови за одређивање ове мере постоје, међутим, не само кад постоји опасност да ће жртва насиља бити (поново) физички повређена, већ и онда кад се процени да би и само приближавање извршиоца насиља жртви насиља било акт насиља, с обзиром да, у је извесним ситуацијама, само појављивање извршиоца насиља, односно његово приближавање жртви, вид испољавања психичког насиља јер код жртве насиља изазива узнемирење, оправдан страх од понављања насиља и бројне друге психичке последице.⁶¹⁸

Одређивање мере забране приближавања жртви насиља, подразумева да суд утврди удаљеност испод које се извршилац насиља у породици не сме приближити жртви.⁶¹⁹ Колика ће бити та удаљеност, одређује суд, имајући у виду низ околности: где се налази место становања и место рада извршиоца насиља и

шамаром, након чега је иста поново напустила породичну кућу. Странке у поступку су се сагласиле са оваквом пресудом и одрекле су се права на жалбу.

⁶¹⁸ Н. Петрушић, 2006б, *op.cit.*, стр. 286.

⁶¹⁹ „Пресудом ОС у Ковину П. бр. 347/07 од 29.11.2007. године, са решењем о исправци П. бр. 347/07 од 8.4.2008. године, усвојен је тужбени захтев тужиље - противтужене, па је одређена мера заштите од насиља у породици и то забрана туженом - противтужиоцу да се приближава тужиљи - противтуженој на удаљености од 50 метара и забрана туженом - противтужиоцу даљег узнемиравања тужиље - противтужене. Изречена мера заштите од насиља у породици изриче се у трајању од годину дана, а најдуже до 29.11.2008. године. Одбијен је противтужбени захтев туженог - противтужиоца којим је тражио да се одреди мера заштите од насиља у породици и то забраном тужиљи - противтуженој да се приближава туженом - противтужиоцу **на удаљености од 50 метара**, забраном тужиљи - противтуженој даљег узнемиравања туженог - противтужиоца, а да изречена мера заштите од насиља у породици туженом-противтужиоцу се изрекне у трајању од годину дана, а најдуже до 29.11.2008. године. Обавезана је тужиља - противтужена да туженом - противтужиоцу накнади трошкове парничног поступка, а обавезан је тужени - противтужилац да тужиљи - противтуженој накнади трошкове парничног поступка у износу од 33.200,00 динара. Окр.С у Панчеву је пресудом Гж. бр. 771/08 од 23.5.2008. године жалбу туженог-противтужиоца као неосновану одбио и пресуду ОС у Ковину потврдио. Против ове другостепене пресуде тужени - противтужилац је благовремено изјавио ревизију због битне повреде одредаба парничног поступка и због погрешне примене материјалног права. Врховни суд је испитао побијану пресуду у границама својих овлашћења из члана 399. ЗПП и нашао да ревизија није основана.“ (из образложења пресуде Врховног суда Србије, Рев 3250/08 од 04.12.2008. године)

жртве, да ли се ради о градском, приградском или сеоском подручју на коме су извршилац насиља и жртва настањени и др.

Ако би се утврдило ПЗ колика минимална дистанца мора да износи између насилника и жртве, као што прописује члан 12. Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске⁶²⁰, како се може знати да ли је дистанца прекршена за, на пример, један метар (осим ако би се увеле методе константног надзора жртве и насилника)?⁶²¹ Али каква је разлика када у нашем правном систему није прописана најмања удаљеност која се мора одредити између насилника и жртве, када се та удаљеност одреди пресудом. Како се у том случају може знати да ли је дистанца прекршена? По нашем мишљењу најмања дистанца између насилника и жртве треба да буде прописана законом, при чему није релевантна ствар то да ли је прекршема мера ако се насилник приближио жртви на удаљеност са које не може извршити насиље у породици (нпр. ако је одређена дистанца 200 метара нормално је да нико неће мерити у сваком моменту да ли је насилник на удаљености од жртве нпр. 193 метара, ако су се случајно срели на улици, ако је он у тој прилици видевши жртву, предузео мере да се што пре удаљи од исте, на дистанцу коју је суд одредио, односно ако није применио било који облик насиља према жртви).

Наиме, у нашој судској пракси доста је чест случај да суд одреди веома малу удаљеност испод које се извршилац насиља у породици не сме приближити жртви. Тако, у пресудама Основног суда у Краљеву П2 бр. 834/10, П2 бр.597/10, П2 бр. 321/12 та удаљеност је 5 метара, П2 бр.765/10, П2 бр.168/11, П2 бр. 177/12, П2 бр. 104/12 и П2 бр. 390/12 та удаљеност је 10 метара. Али у судској пракси има примера пресуда у којима се та удаљеност испод које се извршилац насиља у породици не сме приближити жртви одређује и на 500 метара. Тако, пресудом Основног суда у Ваљеву, П2 бр. 140/13 од 10.05.2013. године, забрањује се туженом да се приближава тужиљи (супрузи) и малолетној деци, као и њиховом месту становања и њеном месту рада на мању удаљеност од 500 метара.

Мишљења смо да и премала али и превелика дистанца, тј. удаљеност, која се одређује пресудом не може да испуни сврху због које се доноси.⁶²² У нашој

⁶²⁰ Овај члан закона прописује да је 200 метара минимална дистанца забране приступа насилника жртви.

⁶²¹ Видети: С. Панов, 2012а, *op.cit*, стр. 229.

⁶²² Тако, пресудом ОС у Краљеву П2 бр.597/10 од 09.03. 2011. године, разводи се брак и одређује се мера заштите од насиља у породици па се забрањује туженом да се приближи тужиљи (супрузи)

судској пракси постоје и пресуде суда којима се доноси мера заштите забрана приближавања члану породице али се не одређује удаљеност испод које се извршилац насиља у породици не сме приближити жртви.⁶²³

Анализирањем пресуда видећемо да је најчешћа најмања удаљеност испод које се извршилац насиља у породици не сме приближити жртви је између 100 и 200 метара. По нашем мишљењу таква удаљеност је и најадекватнија, тако да би законодавац и могао да је пропише, при чему би оставио као изузетну могућност да пропише већу или мању удаљеност, али би се то морало посебно образложити оправданошћу конкретног случаја.

Овакав наш став можемо поткрепити и пресудом Основног суда у Ваљеву П2. бр.48714 Од 13.03.2015. године у којој је туженом (супругу) забрањено да се приближава тужиљи (супрузи), и месту на ком она станује, на удаљеност мању од 100 метара, и свака врста узнемиравања тужиље, осим у случајевима преузимања и враћања њиховог малолетног детета, а тада му се забрањује приближавање тужиљи на удаљеност мању од 5 метара.

Ако би се усвојило наше мишљење и предлог да се законом пропише најмања дистанца на коју суд би могао да одреди забрану приласка насилнику од

и малолетним ћеркама - тужиљама, на удаљеност мањој од 5 метра и истом се налаже даље узнемиравање тужиља, и то одмах по пријему пресуде. Суд је у образложењу пресуде утврдио да постоје елементи насиља у породици предвиђених чланом 197 ПЗ обзиром да је изведеним доказима утврђено да тужени угрожава спокојство тужиља вршећи психичко насиље према њима, због чега осећају узнемиреност и страх у његовом присуству па је из тог разлога одлучено како је наведено у изреци пресуде. Међутим, када се анализира пресуда, утврдићемо да је суд утврдио да тужиље и тужени живе заједно у породичној кући зато што немају где да оду. Супруга са једном ћерком спава у једној соби, друга ћерка у другој а тужени у посебној соби. Такође је утврђено да тужени све што заради даје тужиљи за издржавање деце и плаћање рачуна. Мишљења смо да суд када је утврдио све чињенице у овом предмету није требао доносити овакву меру заштите, зато што је не могуће да се иста спроведе. Наиме, забрана приласка туженом супрузи и деци на растојање мање од 5 метара је немогуће спровести када сви живе у заједничком домаћинству. Такође, ова мера нема ни неког ефекта зато што је утврђено да је тужени вршио психичко насиље над тужиљама, а оваква мера без доношења других мера заштите (нпр. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности, и сл. не може постићи пун ефекат.

⁶²³ Тако, на пример у пресуди Основног суда у Краљеву П2 бр.101/12 од 05.04.2012. године, суд одређује меру заштите од насиља у породици и забрањује се туженом (бившем супругу тужиље) даље вршење насиља у смислу узнемиравања, вређања, дрског, безобзирног и злонамерног понашања, као и уништавања имовине, затим спречавања тужиљи повратка у њен стан који се налази на спрату породичне куће у Врњачкој Бањи, такође приближавања тужиљи, као и приступ у стан и места рада тужиље. У образложењу пресуде суд наводи да су се тужиља и тужени сагласили са оваквом мером, тј. забраном приближавања тужиљи, а без навођења најмање удаљености и да су се одрекли права на подношење жалбе. Овом пресудом није наведено ни трајање одређене мере заштите од насиља.

жртве, ово би била изузетна околност (преузимање и враћање заједничког детета) због које би суд у појединим случајевима могао да одреди мању дистанцу, али само изузетно.

Поставља се и питање која је потребна минимална сумња да је дошло (или да може доћи) до насиља у породици да би суд одредио ову меру заштите. Мишљења смо да, пошто је мера привремена и орочава се на период до годину дана, минимални услови за одређивање ове мере постоје и кад није утврђено да је дошло до насиља према члану породице, али је из превентивних разлога потребно ограничити право једном члану породице да се приближи другом члану породице када постоји процена да може доћи до насиља у породици. Наравно, код одређивања ове мере у таквим случајевима, потребно је поступати крајње обазриво и затражити мишљење стручних служби, нарочито органа старатељства. Већ смо навели да се овакав став мора применити када постоји само минимум сумње на сексуално злостављање малолетног детета од стране одраслог члана породице.⁶²⁴

4. забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице;

Сходно конкретним околностима, суд може да одлучи да ова забрана буде кумулативна или алтернативна.⁶²⁵ Ова мера изриче се у ситуацијама када постоји опасност да ће извршилац насиља, и након што престане заједничко становање са жртвом, наставити или започети да је узнемирава на јавним местима, у близини места становања или рада (пресретањем, сачекивањем, праћењем и сл.). Због тога је у таквим ситуацијама неопходно додатно физичко раздвајање насилника и жртве породичног насиља како би се ограничиле могућности за наставак и ескалацију насиља, а жртви омогућило да несметано настави да обавља своје редовне животне активности⁶²⁶ (Пример: пресуда ОС у Краљеву П2 бр. 183/11 од 16.04.2013. године).⁶²⁷

⁶²⁴ Испуњени су услови за изрицање мере заштите од насиља у породици и кад постоји само минимум сумње на сексуално злостављање малолетног детета од стране оца. Видети образложење пресуде: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2857/2010 од 9.6.2010. године.

⁶²⁵ С. Панов, 2012б, *op.cit*, стр. 382.

⁶²⁶ М. Драшкић, 2011, *op.cit*, стр. 59-60.

⁶²⁷ Овом пресудом потпуно се лишава родитељског права тужени Т.А. из Краљева над децом 1998. и 2001. годиште, и забрањује му се да се приближава деци на удаљеност мањој од 100 метара и истом забрањује приступ око места становања и око школе коју деца похађају на удаљености

Такође, ова мера заштите од насиља у породици изриче се често и у случајевима када постоје нерешени имовинско-правни односи између бивших супружника зато што је најадекватнија мера којом се постиже сврха заштите једног члана породице од другог насилног члана породице у таквим ситуацијама. Суд овакву меру заштите може донети чак и каа није тражена тужбеним захтевом.⁶²⁸

Насилнику се може изрећи мера заштите, забрана приласка месту становања жртве насиље, и у ситуацијама када је насилник власник непокретности али не живи у истој кући, односно стану са жртвом. Значи, насилнику се може изрећи забрана приласка непокретности која је у његовом

мањој од 100 метара. Мере заштите су одређене да трају годину дана од правноснажности пресуде. У образложењу пресуде је наведено да је суд извршио увид у правноснажне пресуде којим је тужени осуђен на казну затвора у трајању од 2 године и 8 месеци због извршења кривичног дела лажног пријављивања и насиља у породици из члана 194. став 3 над својим сином чије му је старатељство поверено након развода, при чему је извршен увид у списе јавног тужилаштва и у другом предмету за који се води кривични поступак за насиље у породици од стране туженог над истим дететом. Такође, суд је затражио мишљење стручног тима ЦСР и извршио увид у списе предмета који се води у том органу а у вези наведене породице. Између осталог стручни тим је изнео мишљење да малолетно дете туженог има понашање које је у психологији познато под називом "Стокхолмски синдром" и одликује се поистовећивањем жртве насиља са насилником, када особе које трпе насиље везују се за насилника, а уколико насилник покаже мало нежности, повлађују му, поричу терор, бране га и показују знаке захвалности и то из разлога страха од још драстичнијег повређивања. Такође, у доказни материјал уврстио је и мишљење школског психолога, који ради у школи коју похађа малолетно дете над којим је вршено насиље.

⁶²⁸ Тако, пресудом ОС у Ваљеву, П2. бр. 158/11 од 17.10.2011. године, суд је одредио само једну меру заштите од насиља у породици и то забрану приступа у простор око места становања тужиље, туженом-бившем супругу, из разлога што је суд мишљења да елементи насиља у породици се јављају према тужиљи и осталим члановима породице само када тужени долази у породичну кућу, а из разлога нерешених имовинско-правних односа. Из тог разлога, суд је нашао да изреченом мером заштите од насиља у породици се постиже сврха изрицања, а истовремено се тужени не спречава да посећује и да се стара о својим родитељима, који живе у истом дворишту, али у посебној кући. Суд је нашао да понашање туженог у смислу ненајављених долазака у породичну кућу у којој живи тужилца са децом, у припитом стању, са вређањем и бахатим понашањем, изрицањем претњи тужилци и деци, одступа од стандарда нормалног опхођења и комуницирања са тужилом, при томе рачунајући на "нулту" толеранцију за насиље. Овакво мишљење суда је потврђено и пресудом АС у Београду, гж2. бр. 854/12 од 28.08. 2012. године, који још навео да чињеница да је тужени власник куће са уделом 1/2 не утиче на другачију одлуку у овој правној ствари, с обзиром да одређивањем ове мере заштите од насиља у породици туженом нису одузета својинска права на кући, већ је само спречен да за време трајања одређене мере нема приступ у спорну кућу, како би се спречио контакт тужиље и туженог, као и њихове заједничке деце, у циљу да утврђено понашање туженог, у којем постоје елементи насиља у породици, ескалира и добије тежи облик. У образложењу пресуде, наведено је и то да у спорном понашању туженог постоје елементи насиља у породици, а имајући у виду члана 287 ПЗ суд није везан границама тужбеног захтева, те да може одредити меру која није тражена, зато се и одлучио за ову меру заштите од насиљу у породици, јер сматра да је иста адекватна и да се са истом постиже најбоља заштита.

власништву, да би се жртви насиља у породици омогућио нормалан живот и функционисање.⁶²⁹

5. забрана даљег узнемиравања члана породице.

Забрана даљег узнемиравања члана породице је најблажа мера заштите, која се састоји у налогу туженом да се уздржи од даљег узнемиравања члана породице, што подразумева да се уздржи од сваког понашања које, према законској дефиницији, представља акт испољавања насиља.⁶³⁰ Ова заштитна мера може бити одређена као једина мера заштите, али то се дешава веома ретко у судској пракси.⁶³¹

Међутим, у судској пракси ова мера се често комбинује са другим заштитним мерама, као пратећа мера.⁶³² Занимљиво је Решење АС у Београду,

⁶²⁹ Тако, пресудом Основног суда у Краљеву, П2 бр.337/12 од 25.10.2012. године, туженом, иначе власнику куће у којој живи тужиља са заједничком ванбрачном ћерком, забрањује се да се приближава у простор око места њиховог становања на удаљеност мању од 20 метара. По мишљењу суда, на изречену меру забране нема утицај то што је тужени једини власник те куће. Наиме, тужени живи са супругом и децом у другој кући, а долази када он хоће у своју другу кућу, у којој живе тужиља и њихова ванбрачна ћерка, и тако демонстрира своју моћ, да улази у кућу кад он то жели, показујући да је он власник куће, и на тај начин угрожава спокојство тужиље и њихове ћерке, односно врши насиље у породици, сходно члану 197. ст 1 ПЗ. Ова изречена мера заштите од насиља у породици је одређена на трајање од годину дана од правноснажности пресуде, а пресудом истог суда 15.08.2013. године је продужена на трајање од још годину дана.

⁶³⁰ Н. Петрушић, 2006б, *op.cit.*, стр. 286.

⁶³¹ Тако, пресудом Основног суда у Ваљево, П2.бр.503/11 од 06.01.2012. године усвојен је тужбени захтев ЦСР "Колубара" Ваљево против тужених родитеља и исти су у потпуности лишени родитељског права. При томе одређена је једна мера заштите од насиља у породици према оцу и то забрана даљег узнемиравања члана породице - детета 2009 годиште, које је смештено у хранитељску породицу. Суд је у образложењу пресуде навео да се у радњама туженог (оца) стичу елементи насиља у породици из члана 197 ПЗ, обзиром да је предложеним доказима несумњиво утврђено да је туженик више пута нанео телесне повреде свом детету, због којих је дете било подвгнуто лекарској нези. Суд је навео да је оправдано донети овакву меру предвиђену чланом 185. ст 5, а нарочито што је тужени своје дрско и безобзирно понашање поновио више пута и то у одсуству осталих чланова породице.

⁶³² Тако, пресудом Апелационог суда у Београду Гж2 705/10 од 06.10.2010. године се наводи "Тужиља и тужени као супружници се у смислу чл. 197. став 3. ПЗ сматрају члановима породице на које се односе одредбе деветог дела ПЗ. Претње убиством, или претње употребом речи: „Пази шта радиш“ и „Видећеш шта ће бити сутра“, које је тужиља обзиром на начин и околности у којима су изречене доживела као претњу убиством, вређање употребом погрдних израза, омаловажавање и оптуживање за везу са другим мушкарцем уз исказивање љубоморе не само речима него и понашањем као што су проверавање преко телефона, осматрање са терасе стана или испред зграде представљају злонамерно понашање које се у смислу чл. 197. став 2. тачка 2 и 6 третира као насиље у породици. Овакво понашање туженог угрожава тужиљино здравље и спокојство у дужем временском периоду. **Мера заштите забране узнемиравања тужиље** одређена решењем од 23.12.2009. године у току ове парнице очигледно није довела до престанка насиља, јер је после тога 31.03.2010. године дошло до инцидента након којег је тужиља напустила стан. Како из утврђеног чињеничног стања произлази да тужени угрожава тужиљино спокојство у највећој мери претњама и вређањем и то када је у алкохолисаном стању, како ни након усвајања привремене мере од таквог понашања није могао да се уздржи, и како такво понашање углавном испољава у стану, првостепени суд је правилно закључио да се сврха заштите не може остварити

Гж.2 8/2010 од 19.1.2010. године којим се констатује да позиви ванбрачној супрузи - мајци детета према којој је претходно ванбрачни супруг извршио насиље у породици, због чега му је изречена мера заштите од насиља у породици а који су имали за последицу да је она променила мобилни телефон могу представљати понашање противно мерама заштите од насиља у породици.⁶³³

Још занимљивија је пресуда Основног суда у Краљеву П2 бр 443/13 од 30.10.2014. године, којом се усвајају и тужбени захтев тужиље, али и противтужба туженог, и одређује обострано мера заштите забрана даљег узнемиравања члана породице, под претњом принудног извршења, у трајању од годину дана.⁶³⁴

Избор мера заштите подразумева процену степена опасности (ризика) од понављања насиља. Приликом избора мера заштите које ће бити одређене, суд мора да узме у обзир и максимално уважи мишљење саме жртве о нивоу опасности која јој прети јер је управо жртва та којој се заштита пружа, тако да њена субјективна процена, заснована на искуству, представља кључни фактор приликом избора мере заштите која ће у конкретном случају бити одређена. Приликом одређивања мера заштите од насиља у породици, треба имати у виду њихов заједнички циљ, сврху сваке појединачне мере и околности у којима ће

уколико би странке наставиле да живе у истом стану и уколико би туженом било допуштено да се приближава тужилји на растојање са којег би она могла да чује претњу или увреду. Стога су мере заштите из чл. 198. став 2. тачка 1, 3 и 4 ПЗ примерене околностима случаја. Оправданост ових мера наводима жалбе туженог није доведена у сумњу.“

⁶³³ Из образложења решења АС у Београду, Гж.2 8/2010 од 19.1.2010. године: "Наиме, првостепени суд констатује да је извршио увид у списе К. 138/09 и утврдио да између туженог и његове ванбрачне супруге није остварен контакт 9.5.2008. године. Међутим, из списка произилази да је првостепени суд здружио и потом раздружио списе К. 138/09, али без сачињавања службене белешке о садржини списка, због чега пресуда у овом делу има недостатака због којих се не може испитати. Код изнетог, нејасни су разлози првостепеног суда да између туженог и његове ванбрачне супруге није остварен контакт, како је то констатовао првостепени суд на страни 2 и 3 образложења побијане одлуке. Осим тога, из исказа сина туженог В.Ж. произилази да је тужени повремено позивао ванбрачну супругу упућујући јој речи ближе наведене у исказу овог сведока 6.7.2009. године, као и да је ванбрачна супруга туженог, а мајка сведока променила мобилни телефон у току марта или априла 2009. године, па је с обзиром на овакав исказ сведока, коме је првостепени суд поклатио веру, остао нејасан закључак првостепеног суда да се тужени није ни на који начин понашао противно одређеним мерама заштите од насиља у породици. Из ових разлога, побијана одлука је морала бити укинута и предмет враћен првостепеном суду на поновни поступак."

⁶³⁴ У образложењу пресуде суд је навео да је овакву одлуку донео ценећи изведене доказе, при чему је утврдио да су тужилја и тужени бивши супружници, разведени од 2010 године, да и даље живе у истој породичној кући коју су заједничким средствима саградили, да траје судски спор око деобе имовине, да је тужилја лечена на психијатрији због душевних обољења, а тужени од алкохолизма, и да у домаћинству живе са две пунолетне ћерке, при чему су обе потврдили да постоји обострано насиље у породици између њихових родитеља. Суд је утврдио постојање обостраног насиља у породици и донео обострану меру заштите, сматрајући да ће на тај начин ограничити и забранити међусобне личне односе бивших супружника.

свака појединачна мера бити испуњена. Ради спречавања даљег испољавања насиља према члану породице путем мера породичноправне заштите, по правилу је неопходно да кумулативно буде одређено више мера, а често и све законом предвиђене мере.⁶³⁵

Породични закон (чл. 199.) предвиђа да мера заштите од насиља у породици може се продужавати док не престану разлози због којих је била одређена. Ограничења у броју продужења нису предвиђена. Мере за заштиту од насиља у породици се основано продужавају уколико код жртве и даље постоји страх од понављања насиља.⁶³⁶

Приликом одређивања мере заштите од насиља у породици суд није везан границама тужбеног захтева и предложеном мером, али мора водити рачуна да она буде делотворна и сврсисходна.⁶³⁷ Такође, суд је овлашћен да одреди меру

⁶³⁵ Н, Петрушић, Н. Константиновић-Вилић, 2010, *op.cit.*, стр. 27-28.

⁶³⁶ Билтен Апелационог суда у Новом Саду, број 2/2011, Интермех, Аутор сентенце: Ђура Тамаш, судија. Тако, у образложењу пресуде АС у Новом Саду, пословни број Гж. 2-281/11 од 26.05.2010. године се наводи "Првостепени суд је погрешно одбио тужбени захтев тужила за продужење изречених мера насиља у породици преко периода од 6 месеци са образложењем да оне нису трпеле физичко насиље и злостављање, те да је отуда временски период од 6 месеци довољан да се постигне сврха изречене мере заштите од насиља у породици. Сагласно основаним наводима жалбе тужила, ПЗ у члану 198. не прави разлику у погледу одређивања дужине трајања мера заштита од насиља у породици у односу на чињеницу да ли је жртва насиља трпела физичко или психичко насиље и наведена околност није одлучујућа за правилно одмеравање дужине трајања мера заштите од насиља у породици. Одлучујућа чињеница која у сваком конкретном случају опредељује правилно одређивање дужине трајања мере заштите од насиља у породици јесте у ком периоду трајања те мере се постиже њена законом одређена сврха. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отколоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење, других видова насиља. Из наведеног произлази да се мере од заштите насиља у породици основано продужавају уколико код жртве и даље постоји страх од понављања насиља. Према мишљењу ЦСР, постоји висок ризик рецидива насиља туженог у конкретном случају, и то с обзиром на то да и млт. тужиле имају страх да ће се насиље оца према њима поновити уколико се он врати у стан. Имајући у виду чињеницу да и даље постоји страх код млт. тужила од рецидива насиља, а у одсуству околности које би указивале на то да би тужени престао са радњама психичког насиља према њима у периоду од 6 месеци, по оцени овог суда, сврха изречених мера у конкретном случају може се постићи њеним одређивањем у максималном законском трајању од годину дана. Стога је жалба тужила усвојена и првостепена пресуда, применом члана 380. тачка 4. ЗПП-а, преиначена као у изреци.

⁶³⁷ Тако у пресуди Врховног касационог суда, Рев. 2844/2010 од 26.5.2010. од године се наводи да мере заштите морају бити ефикасне и сврсисходне како би могле остварити свој циљ на плану превенције, како посебне тако и опште, а њихов крајњи циљ је заштита породице као основне али и најзначајније заједнице људског друштва, како као целине тако и сваког њеног члана појединачно. Оне не штите само жртве насиља, већ и учиниоце, јер их својим постојањем и деловањем осујећују у понављању таквог недозвољеног понашања и заштићују од поновног трпљења законских последица. За жртве породичног насиља ове мере заштите треба да буду такве да обезбеде мир, спокој и безбедност за одређени временски период, живот без страха од даљег насиља, ослобађање од траума и опоравак од задобијених повреда.

заштите од насиља у породици и у ситуацији када је у том погледу изостао захтев странке, уколико се током поступка докаже да је насиље извршено у било ком виду, па је такву меру оправдано изрећи. (Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж2. 739/2012 од 3.12.2012. године).⁶³⁸

Кроз праксу судова можемо видети најразличитије случајеве подношења тужби за изрицање мера заштите од насиља у породици. Тако се дешава и да насилник - лице које врши насиље тужбом тражи од суда заштиту од насиља и доношење мере заштите од насиља у породици. Међутим суд је донео одлуку да се мером заштите од насиља у породици не може дати заштита лицу које врши насиље у породици.⁶³⁹

Такође, уколико је тужиља (ванбрачна супруга) трпела физичко насиље у породици, услед којег је бацала ствари туженог, и друге ствари по кући, као и лупање ствари по кући као реакција на насиље које је тужени испољавао према њој, по мишљењу суда је без значаја за одлуку у овој правној ствари и неоправдава насиље, како психичко тако и физичко које је тужени у више наврата испољио према тужиљи, па је суд усвојио тужбени захтев и туженом одредио

⁶³⁸ Из образложења: "Инсистирање у наводима жалбе туженог, а у погледу ожалбеног дела пресуде, да је првостепени суд поступао мимо захтева тужиље, односно да је тужиља захтев за утврђење постојања насиља у породици и одређивања одређених мера заштите према туженом повукла, те да није било основа да се по овом захтеву одлучује, а како је то учињено првостепеном пресудом, није прихватио ни овај суд, а то све имајући у виду чињеницу да је првостепени суд током поступка утврдио да се у радњама туженог стичу елементи насилничког понашања, односно да је неопходно спречити даље такво понашање туженог у односу на тужиљу. С обзиром да је исти својим радњама учинио насиље у породици према тужиљи, то је неопходно изрећи одговарајуће мере заштите од насиља у породици, а које су предвиђене одредбом члана 198. ПЗ, овај суд налази да се тврдње туженог у делу којим се тврди да је одлучивано по захтеву који није постављен не могу сматрати релевантним и основаним. Одредбом члана 273. став 3. ПЗ се каже да суд може пресудом у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права одредити једну или више мера заштите од насиља у породици. Имајући овакву одредбу закона у виду овај суд налази да се у погледу одлучивања о мерама заштите од насиља у породици не мора директно од стране тужиоца поставити захтев за утврђивање постојања насиља у породици, односно за изрицање мера заштите од насиља у породици, него да је суд овлашћен у правцу цитиране законске одредбе да сам, у ситуацији када је изостао захтев у правцу одређивања мера заштите од насиља у породици, а уколико утврди да је насиља у породици између чланова породице било, одлучи да се мерама заштите заштите чланови породице у односу на које је вршено насиље у породици, па је тако и првостепени суд одлучивао правилно када је донео одлуку као у изреци своје пресуде..."

⁶³⁹ Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж2. 735/2013 од 23.7.2013. године. Из образложења: "Мера заштите од насиља у породици суд изриче у случају када један члан породице угрожава телесни интегритет другог члана породице наносећи му тешке телесне повреде или му угрожава душевно здравље и спокојство. У конкретном случају, из изведених доказа и резултата целокупног поступка, произлази да тужилац у дужем временском периоду угрожава телесни интегритет, душевно здравље и спокојство своје супруге, а да је то чинио и према туженом и његовом брату, док су били деца, па суд траженом мером заштите од насиља у породици не може да пружи заштиту тужиоцу као лицу које врши насиље у породици."

мере заштите - забрану приласка месту становања, месту рада и самој туженој на мању удаљеност од 100 метара (Пресуда ОС у Ваљеву, П2 бр. 458/12 од 29.04.2013. године).

Време проведено у притвору, као и свако лишење слободе у вези са кривичним делом односно прекршајем, урачунава се у време трајања мере заштите од насиља у продици.⁶⁴⁰ Ако је пре доношења пресуде донета привремена мера којом је одређена мера заштите од насиља у породици, у време трајања одређене мере треба рачунати и време одређено привременом мером.⁶⁴¹

1.3. Заштита од насиља у породици у парничном поступку

У литератури процесног права има мишљења да се, када је у питању овај поступак, не ради о посебном парничном поступку, већ да се ради о ванпарничном поступку у којем суд изрицањем одређене мере заштите, пружа заштитничку помоћ жртви насиља у породици, и у коме се уз садејство суда уређују односи странака.⁶⁴² Када је поступак у питању, законодавац говори о "поступку у спору за заштиту од насиља у породици". Не ретко законодавац прави грешку и не разликује основне институте процесног права. Спор представља повод за парницу, он се у парници решава. Парница је редован начин за решавање грађанскоправних спорова те се у овом случају може говорити о поступку у парници за заштиту од насиља у породици, о правилима по којима се поступа како би се спор који је пред суд изнет на решавање и решио и на тај начин пружила правна заштита.⁶⁴³

Закон о парничком поступку⁶⁴⁴(ЗПП), у члану 1. прописује да се овим законом уређују правила поступка за пружање судске правне заштите по којима се поступа и одлучује у парницама за решавање спорова насталих поводом повреде права личности и спорова из породичних односа, осим спорова за које је посебним законом прописана друга врста поступка. У десетом делу, прописује да

⁶⁴⁰ Члан 198. став 4. ПЗ

⁶⁴¹ Решење ВСС Рев 849/06 од 08.06.2006. године

⁶⁴² Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, прва свеска, Парнично процесно право, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013, стр. 605.

⁶⁴³ В. Боранијашевић, "Поступак у парницама за заштиту од насиља у породици", *Правни живот*, 12/2014, стр. 123.

⁶⁴⁴ Закон о парничном поступку- ЗПП, *Службени гласник РС*, бр.72/2011.

се одредбама овог дела закона уређују посебни парнични поступци у вези са породичним односима. На поступак суда који је у вези са породичним односима примењују се одредбе закона којим се уређује парнични поступак, ако овим законом није другачије одређено. У парницама за заштиту од насиља у породици стварно је надлежан основни суд.⁶⁴⁵ Месно је надлежан, поред суда опште месне надлежности, и суд на чијем подручју има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено.⁶⁴⁶ Правило о изборној месној надлежности у интересу је члана породице према коме је насиље извршено јер му пружа могућност да покрене поступак пред судом на чијем је подручју његово пребивалиште, одн. боравиште.

У овим парницама у првом степену одлучује веће састављено од једног судије и двоје судије поротника, а у поступку по жалби, веће састављено од троје судија.⁶⁴⁷

Правне ствари заштите од насиља у породици, као и остале правне ствари из брачних и породичних односа, веома су комплексне и зато постоји потреба да у овим правним стварима поступају посебно стручно оспособљене и квалификоване судије. Због тога је поступање у парницама за заштиту од насиља у породици поверено специјализованом већу. Специјализовано веће чине посебно стручно оспособљене и квалификоване судије професионалци, који су стекли посебна знања из области права детета⁶⁴⁸, и судије поротници, који се бирају из редова стручних лица са искуством у раду са децом и младима.⁶⁴⁹

Међутим, ако је у поступку пред првостепеним судом судио судија који не поседује посебна знања из области права детета, није учињена битна повреда одредаба поступка која би за последицу имала укидање нижестепених пресуда.⁶⁵⁰

⁶⁴⁵ Чл. 22. ст. 2. Закона о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011- др.закон, 101/2011 и 101/2013.

⁶⁴⁶ Чл. 283. ПЗ

⁶⁴⁷ Чл. 203. ст. 1. ПЗ

⁶⁴⁸ Правила о специјализацији суда почела су да се примењују од 1. јула 2006. год., после реализације програма едукације судија, који је утврђен Правилником о програму и начину стицања посебних знања из области права детета судија који суде у поступцима у вези са породичним односима, *Сл. гласник РС*, 44/2006

⁶⁴⁹ Н. Петрушић, 2007, *op.cit*, стр. 65.

⁶⁵⁰ Такав став изражен је у пресуди ВСС Рев. 3491/07 од 11.03.2008. године која је донета у спору утврђивања ванбрачног очинства. У образложење одлуке је, поред осталог, наведено: У спору за утврђивање очинства најбољи интерес детета је да се утврди ко је његов природни отац, што у је у овом случају и остварено. У таквој ситуацији стављањем у однос учињеног пропуста првостепеног суда и најбољег интереса малолетног детета, ВСС налази да је другостепени суд

Поступак у спору за заштиту од насиља у породици покреће се тужбом.⁶⁵¹ Тужбу за одређивање мере заштите од насиља у породици, као и за продужење мере заштите од насиља у породици, могу поднети: члан породице према коме је насиље извршено, његов законски заступник, јавни тужилац и орган старатељства.⁶⁵² Сходно члану 204. став 2. ПЗ ако се тужба односи на дете или родитеља који врши родитељско право, тужба се не доставља на обавезан одговор туженом а суд је дужан да поступак спроведе на највише два рочишта (чл. 204. ст. 3. ПЗ). Чланом 206. ПЗ прописано је да је у овим поступцима јавност законом искључена. На овај начин, односно правилом, се конкретизује начело хитности, као доминантно начело у овим поступцима.

Активну процесну легитимацију за покретање поступка има и дете али је тада неопходно да дете као странку у поступку заступа законски заступник. Уколико пак постоји колизија интереса између детета и законског заступника, детету се поставља привремени заступник. Дете може само или преко другог лица или установе затражити постављење привременог заступника када постоје супротни интереси између њега и његовог законског заступника. Дете то може затражити уколико је навршило 10 година живота и ако је способно за расуђивање (чл. 265. ст. 3 ПЗ).⁶⁵³

Пресудом о одређивању мере заштите од насиља у породици мора се прецизно одредити период трајања мере. (Решење АС у Новом Саду, Гж 2. 494/13 од 04.09.2013. године)⁶⁵⁴ Када је трајање изречене мере заштите од насиља у породици истекло, не може се поднети захтев за њено продужење, већ тужба за поновно одређивање мере заштите од насиља у породици.⁶⁵⁵

правилно закључио да у овом случају треба пружити заштиту интересу малолетног детета и да тиме није учињена наведена битна повреда поступка која би за последицу имала укидање нижестепених пресуда. По оцени ревизијског суда то би било у супротности са најбољим интересом малолетног тужиоца и заштите интереса детета из члана 3. Конвенције о правима детета.

⁶⁵¹ Чл. 284. ст.1. ПЗ

⁶⁵² Чл. 284. ст.2. ПЗ

⁶⁵³ В. Боранијашевић, 2014, *op.cit.*, стр. 127.

⁶⁵⁴ Билтен Апелационог суда у Новом Саду, бр. 6/2014, Интермех, Београд, Аутор сентенце: Мирна Попов, судијски помоћник

⁶⁵⁵ Тако, на пример у образложењу пресуде АС у Београду Гж2 422/14 од 25. јула 2014. године се наводи да "имајући у виду нарочиту хитност поступка у парницама за одређивање мере заштите од насиља, чињеницу да се извршење може одредити пре изјављивања жалбе и одлуке о жалби, те да је сврха мере нужна заштита физичког и психичког интегритета жртве насиља, дејство мере заштите од насиља почиње даном изрицања одлуке јер је тиме максимално уважен интерес жртве

Централни део тужбе за заштиту од насиља у породици је тужбени захтев, који може бити једноставан и сложен, у зависности од тога да ли се тражи издавање једне или више мера заштите. Тужбени захтев треба да буде прецизно и јасно одређен и опредељен и у субјективном и у објективном смислу. То подразумева да тужилац одреди: лице против кога се мера има одредити, лице ради чије се заштите мера одређује, врсту мере чије се одређивање тражи, укључујући све оне елементе који су потребни за њену конкретизацију, као и дужину трајања тражене мере. Свака тужба у парници за заштиту од насиља у породици којом се тражи одређивања мера заштите има и конститутивни и кондеминаторни елемент (природу). Конститутивни елемент тужбе огледа се у захтеву тужиоца да суд својом одлуком изрекне одређену промену, чија је суштина, без обзира на врсту мере, у томе да се туженом забрани вршење одређеног права, одн. понашања и тиме унесе промена у постојеће односе странака. Кондеминаторни елемент тужбе огледа се у тражењу да су изрекне конкретну заповест туженом, тј. да му наложи да, сагласно изреченој забрани, нешто учини или да се уздржи од неког чињења.⁶⁵⁶ Наиме, онда када се од суда захтева да изрекне меру заштите од насиља у породици и наложи туженом да нешто учини, трпи или се уздржи од неког чињења тужба има кондеминаторни карактер.⁶⁵⁷

Поступак у спору за заштиту од насиља у породици нарочито је хитан. Прво рочиште заказује се тако да се одржи у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду. Другостепени суд дужан је да донесе одлуку у року од петнаест дана од дана када му је достављена жалба.⁶⁵⁸

Поступак у парницама за заштиту од насиља породици може се водити и као адхезиони, придружени поступак уз поступак у брачним парницама,⁶⁵⁹ у

насиља. Претходна одлука о мери заштите којом је продужена раније изречена мера којом је туженом наложено исељење, донета је 21.11.2011. године и истекла је 20.11.2012. године. Истеком мере, не може се поднети захтев за њено продужење, већ тужба за поновно одређивање мере заштите од насиља. Будући да је тужба у овој парници којом је тражено продужење мере поднета 14.03.2014. године, када је трајање претходне мере истекло, правилно је одлучено одбијањем тужбеног захтева за продужење мере заштите одређене пресудом Првог основног суда у Београду П2 10431/10 од 21.11.2011. године." Види: Билтен АС у Београду, бр. 7/2015, Интермех, Београд, аутор сентенце: Зинаида Белић, судијски помоћник АС у Београду

⁶⁵⁶ Н. Петрушић; С. Константиновић-Вилић, 2010, *op.cit.*, стр. 32-33

⁶⁵⁷ В. Боранијашевић, 2014, *op.cit.*, стр. 126.

⁶⁵⁸ Чл. 285. ПЗ

⁶⁵⁹ Чл. 226. ст. 3. ПЗ.

матернитетским и патернитетским парницама,⁶⁶⁰ у парницама за заштиту права детета, у парницама за вршење родитељског права, као и у парницама за лишење и враћање родитељског права.⁶⁶¹ Поступак у парницама за заштиту од насиља у породици, као адхезиони поступак, може покренути нека од парничних странака у основном поступку или сам суд, *ex officio*. Потреба да суд по службеној дужности покрене поступак за заштиту од насиља у породици постоји када суд, на основу резултата извиђања и расправљања у основном поступку, који се води у некој од брачних парница или парница из родитељско-дечијег односа, дође до сазнања да постоји потреба за пружањем правне заштите од насиља у породици, а да ниједан од активно легитимисаних субјеката није затражио одређивање мере заштите.⁶⁶²

Оно што је од великог значаја, јесте да суд није везан границама тужбеног захтева, те тако може да изрекне и меру која није тражена, уколико сматра да ће се тако постићи адекватна заштита. Такође, суд може да изрекне и више мера, а њихово трајање је ограничено на годину дана, али постоји могућност да буду продужене.⁶⁶³ Наиме, у поступку у парницама за заштиту од насиља у породици начело диспозиције битно је сужено. Суд није везан границама тужбеног захтева и може одредити меру заштите од насиља у породици коју тужилац није тражио, ако оцени да се таквом мером најбоље постиже заштита члана породице према коме је насиље извршено (чл. 287. ПЗ). Одступање од начела диспозиције огледа се у томе, као што смо то већ рекли, суд по службеној дужности може да покрене адхезиони поступак за заштиту од насиља у породици уз поступак у брачним парницама, у матернитетским и патернитетским парницама, у парницама за заштиту права детета, у парницама за вршење родитељског права, као и у парницама за лишење и враћање родитељског права.⁶⁶⁴

За потребе овог рада извршен је увид у званичну статистику Основних судова у Ваљеву и Краљеву за период 2010-2014. година у предметима који су вођени у парничном поступку због одређивања мера за заштиту од насиља у породици предвиђених ПЗ. Утврђено је да је донето укупно 17 пресуда у парницама за заштиту од насиља породици где је тај поступак, уз основни

⁶⁶⁰ Чл. 260. ст. 3. ПЗ.

⁶⁶¹ Чл. 273. ст. 3. ПЗ

⁶⁶² Н. Петрушић; С. Константиновић-Вилић, 2010, *op.cit*, стр. 31.

⁶⁶³ С. Самарцић, 2012, *op.cit*, стр. 436.

⁶⁶⁴ Н. Петрушић, 2007, *op.cit*, стр. 65.

поступак, вођен као адхезиони. Извршен је увид у комплетне списе 11 предмета. Утврђено је, да је у свим случајевима поступак у парницама за заштиту од насиља у породици, као адхезиони поступак, покренула нека од парничних странака у основном поступку, а суд *ex officio* није покретао поступак. Из наведеног можемо закључити да суд не користи, или врло ретко користи, ту законску могућност. При томе, основни поступак је у осам случајева вођен у брачним парницама, у два случаја у парницама за вршење родитељског права и у једном случају у парницама за лишавање родитељског права.

У погледу прикупљања процесног материјала, у поступку у парницама за заштиту од насиља у породици доминира *истражно* начело насупрот општем парничном поступку у коме расправно начело има предност (чл. 205. ПЗ). Суд има активну улогу у прикупљању чињеничног и доказног материјала и дужан је да подстиче странке да износе чињенице и нуде доказе, а овлашћен је и да самостално истражује и прикупља чињенице које странке нису изнеле и проверава истинитост и оних чињеница које међу странкама нису спорне. Суд је, такође, овлашћен да изводи и оне доказе које странке нису предложиле. Сагласно истражном начелу, суд на усменој расправи није само онај ко руководи расправом странака, већ активни подстрекач страначке процесне делатности и активни "трагач" за релевантним чињеницама. Зато је неопходно да приликом извиђања стања ствари суд преманентно има на уму да је примарно одговоран за резултате извиђања. У том смислу, суд је дужан да подстиче странке да изнесу све правнорелевантне чињенице, да допуне своје наводе и изјасне се о наводима противника, да пружи потребна објашњења и понуде све расположиве доказе. Улогу активног подстрекача страначке активности суд врши тако што странкама поставља питања и тражи неопходна разјашења и допуне навода ради утврђивања стања ствари. У парницама за заштиту од насиља у породици суд сам истражује чињенице и у подлогу своје одлуке може да узме и ону правнорелевантну чињеницу на коју се ниједна странка није позвала. У складу са начелом контрадикторности, неопходно је, међутим, да странкама пружи могућност да се о тој чињеници изјасне. С обизром да суд није везан тужбеним захтевом, тј. да може одлучивати *ultra i extra petitum* у погледу мере заштите коју ће одредити, потребно је да суд постави радну тезу у погледу мере коју намерава да одреди и

да са тим отворено упозна странке, како би им омогућио да о томе расправљају. Од посебне важности је да суд странкама објасни смисао и сврху сваке од мера заштите од насиља у породици, као и последице одређивања мера заштите од насиља у породици.⁶⁶⁵

У поступку у парницама за заштиту од насиља у породици јавност је искључена а подаци из судских списа представљају службену тајну коју су дужни да чувају сви учесници у поступку којима су ти подаци доступни.⁶⁶⁶

Законодавац је изричито предвидео да сви органи који се нађу у позицији да одлучују о правима детета одлуку доносе у најбољем интересу детета.⁶⁶⁷ У многим парницама из породичноправних односа у којима се непосредно одлучује о правима детета, оно нема увек процесни положај странке, посебно у ситуацији кад се не јавља у улози тужиоца који штити своја права. У многим посебним парничним поступцима, законодавац је пропустио да нормама предвиди да дете треба да буде један од нужних супарничара иако се у том поступку одлучује о правима детета. Чак и кад одређени органи имају задатак да својим ангажовањем, као странке у функционалном смислу, покрећу парнични поступак у циљу заштите повређених, оспорених или угрожених права детета, дете, иако је субјект права које се штити у поступку, „ишчезава“ из поступка и постаје „прикривена“ или „притајена“ странка о чијем праву се одлучује. С друге стране, у многим адхезионим парничним поступцима који се официјелно покрећу уз пендентни парнични поступак у коме се решава спор родитеља, као што је то, на пример, случај са брачним парницама родитеља, дете је и даље „притајена“ или „прикривена“ странка, што се најбоље види из диспозитива многих судских одлука. У многим парницама које се воде поводом породичноправних односа и у судским одлукама, дете је и даље објект поступања, без обзира што је суд био у позицији да *ex offio* или на захтев једне од странака у поступку одлучује о правима детета, па чак и водећи рачуна о најбољем интересу детета.⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Н. Петрушић, 2007, *op.cit*, стр. 66.

⁶⁶⁶ В. Боранијашевић, 2014, *op.cit*, стр. 129.

⁶⁶⁷ Г. Станковић, „Дете као странка у парничном поступку“, Зборник радова „Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног“ (Г. Марковић), Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, Источно Сарајево, 2012, стр. 31.

⁶⁶⁸ *Ibid.*, стр. 43.

Суд доноси мериторну одлуку у парницама за заштиту од насиља у породици у форми пресуде. Приликом редакције диспозитива пресуде којом се одређује мера заштите од насиља у породици, неопходно је да суд води рачуна о чињеници да се ради о пресуди двојачке правне природе, тј. о пресуди која има и *конститутивни и кондемпнаторни* елемент. Из формулације и стилизације конститутивног дела пресуде треба да буде јасно видљиво ког је конкретног права, одн. слободе тужени лишен, тј. у чему се ова промена огледа и за који ће временски период она важити. Приликом редакције кондемпнаторног дела пресуде, суд мора користити оне формулације које су уобичајене кад су у питању кондемпнаторне одлуке, како би било сасвим јасно и недвосмислено како се тужени има понашати да би његово понашање било саобразно наређењу из судске одлуке. Кондемпнаторни део диспозитива пресуде којом суд одређује меру заштите од насиља у породици треба да буде формулисан и стилизован тако да он буде сажет, прецизан, потпун и јасан. Од изузетне је важности да кондемпнаторни део пресуде буде јасно и прецизно одређен, на начин који је уобичајен кад су у питању кондемпнаторне пресуде, како би се обезбедила потпуна извесност у погледу обавеза извршиоца насиља, што олакшава препознавање понашања супротног изреченом судском налогу и утврђивање претпоставки за евентуално принудно извршење пресуде. Осим тога, томе треба имати у виду да се кондемпнаторним делом диспозитива пресуде одређују предмет, обим и границе евентуалног принудног извршења. Коначно, прецизно и јасно одређен и опредељен судски налог у погледу мере забране приближавања жртви значајан је и због тога што прекршај мере заштите од насиља у породици, коју је суд одредио на основу закона, представља посебан облик кривичног дела насиља у породици (члан 194. ст. 5 КЗ).⁶⁶⁹

Пресуду у парницама за заштиту од насиља у породици суд доставља странкама. Пресуду у спору за заштиту од насиља у породици суд је дужан да одмах достави како органу старатељства на чијој територији има пребивалиште односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено, тако и органу старатељства на чијој територији има пребивалиште односно боравиште члан породице против кога је мера заштите одређена. Орган старатељства дужан је да

⁶⁶⁹ О овоме опширније: Н. Петрушић, 2007, *op.cit.*, стр. 68-69.

води евиденцију и документацију како о лицима према којима је насиље извршено, тако и о лицима против којих је одређена мера заштите.⁶⁷⁰ Орган старатељства може издати уверење из евиденције и документације о лицима према којима је извршено насиље у породици, као и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, на образложен захтев: 1) лицу које је претрпело насиље у породици; 2) законском заступнику; 3) другом органу старатељства; 4) правосудним органима; 5) министарству надлежном за унутрашње послове; 6) здравственим и образовним установама.⁶⁷¹

Чланом 288. ПЗ предвиђено је да жалба у парницама за заштиту од насиља у породици не задржава извршење пресуде о одређивању или продужењу мере заштите од насиља у породици. Против одлука у овим парницама ревизија је дозвољена (чл. 208 ПЗ).

Активна легитимација у парници у којој се тражи престанак мера заштите од насиља у породици пре истека времена на који је она одређена, према чл. 200. ПЗ, припада искључиво лицу против кога је мера одређена. У том случају тужба има само конститутивни карактер.

У предметима које води у парницама за заштиту од насиља *судија треба да*: буде стручно потпуно оспособљен и да стално усавршава своја знања из области породичног права; користи своја законска овлашћења поступања по службеној дужности увек када се за то укаже потреба, јер на то има право у смислу члана 205. ПЗ и члана 287. ПЗ (истражно начело и начело одступања од диспозиције странака); делује у складу са начелом нарочите хитности поступка; добрим припремањем главне расправе, проучавањем предмета хитно прибавља доказе по службеној дужности; сагледава све околности случаја и одређује мере заштите дечијих права не само од насиља у породици већ и у смислу адекватног регулисања вршења родитељског права, по потреби и лишења родитељског права (јер неадекватност у тим поступцима рађа ново насиље); води рачуна о ефикасном поступању уз поштовање законских рокова, али и уз утврђивање правно

⁶⁷⁰ Члан 289. ПЗ. На основу члана 289. став 3. ПЗ, Министар рада, запошљавања и социјалне политике донео је Правилник о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, *Службеном гласнику РС*, бр. 56/2005

⁶⁷¹ Члан 7. Правилника о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици

релевантних чињеница; оствари пуну сарадњу са ЦСР и другим специјализованим организацијама које се баве дечијом заштитом и породичним односима уопште; уредно доставља центрима за социјални рад пресуде за које се води евиденција у центру за социјални рад; пажљиво бира мере заштите од насиља у породици, комбинује их и усваја више њих без обзира да ли је тражено усвајање једне или више мера; да усваја привремене мере заштите од насиља у породици и онда када странке то не траже. *Суд треба да:* води рачуна и о уредности заступања; ако је потребно да постави привременог заступника или затражи од центра за социјални рад да постави колизијског старатеља; обавештава центар за социјални рад о свим важним дешавањима у којима центар може бити од помоћи; остварује нулту толеранцију на насиље; детаљно образлаже своју одлуку и снагом аргумената увери онога према коме се изриче заповест, да је заповеђено понашање оправдано; да прати и поштује хитност у извршењу пресуде; у извршном поступку обезбеди заштиту интереса малолетног детета на најбољи начин; оствари пуну сарадњу са свим државним органима који прате и помажу у остварењу права из области породично правних односа, све до коначног извршења пресуде.⁶⁷²

Против одлука донесених у споровима породичноправне заштите од насиља у породици у члановима од 389. – 433. ЗПП предвиђени су следећи ванредни правни лекови: ревизија, захтев за заштиту законитости и понављање поступка.⁶⁷³

Комбиновањем кривичноправне заштите и изрицањем мера заштите на основу ПЗ у парничном поступку може се обезбедити врло ефикасна заштита оштећеног лица над којим је извршено насиље у породици. Да би утврдили да ли јавно тужилаштво активно учествује у свим видовима заштите оштећених од насиља у породици извршили смо увид у евиденције Основног суда у Ваљеву, Краљеву, Смедереву, Сомбору и Врању. Утврдили смо да јавно тужилаштво није

⁶⁷² Параграф лекс, Изабрани документ: Стручни коментар - Правни инструктор: Насиље у породици: • *Грађанско-правна заштита од насиља у породици са посебним освртом на значај и улогу судије у ефикасном остварењу благовремене и делотворне заштите*, приступљено 15.05. 2015. године.

⁶⁷³ У периоду 2005- 2010. година пријављено је укупно 48 ревизија у споровима породичноправне заштите од насиља у породици и то: у 2005. години није изјављена ниједна ревизија, у 2006. години изјављене су 2 ревизије, у 2007. години 8 ревизија, у 2008. години 10 ревизија, у 2009. години 17 ревизија, у 2010. години 11 ревизија. Извор: званична статистика Високог касационог суда Србије.

подносило тужбе ради заштите оштећене (жртве) насиља.⁶⁷⁴ Сматрамо да се јавно тужилаштво мора активније укључити у решавање проблема насиља у породици и искористити све законске могућности ради постизања тог циља. По нашем мишљењу, јавно тужилаштво би у сваком предему у којем подноси оптужни предлог или оптужницу због насиља у породици, требао да истовремено поднесе и тужбу за одређивање мера заштите од насиља у породици.

За доношење мера заштите на основу ПЗ, у парничном поступку, потребно је суду доставити довољно материјалних доказа релевантних за усвајање тужбе.⁶⁷⁵

Велики број пресуда у парничном поступку се доноси и без одржане расправе, када тужена страна у одговору на тужбу призна извршење насиља у породици, и сагласи се са мером заштите коју је у тужби предложила тужилачка

⁶⁷⁴ Увид извршен 02.02.2015. године

⁶⁷⁵ Тако, у пресуди Основног суда у Ваљево, П2 бр. 70/15 од 16.07.2015. године, одбијен је тужбени захтев за одређивање мера заштите по ПЗ из разлога недостатка доказа да је дошло до извршења насиља у породици сходно члану 197, ПЗ. Наиме, суд није поверовао у исказ оштећене из разлога што није био идентичан са наводима тужбе, а иста догађаје насиља није у претходном периоду пријављивала полицији и центру за социјални рад, тако да није било доказа да су се догађаји десили на начин на који исти описује у тужби. Суд наводи да је тужила у тужби против бившег супруга навела да ју је исти вређао и није навела на који начин, а у исказу пред судом је навела да ју је назвао погрдним исказом "курва". У тужби је навела да ју је тада ударио у главу а у исказу то није навела. У тужби је навела да ју је тужени ударио у леђа а није навела како, а у исказу је навела да ју је ударио песницама у леђа, али ни тада није навела ближе детаље, а није имала крвних подлива нити других повреда од удараца. У исказу је навела да јој је тада покидао 3-4 златна ланчића са врата и нарукнице са руке, да јој је отео мобилни телефон и разбио га, и да је био пијан и да се понашао као звер, а у тужби то није навела. По оцени суда због наведених недоследности и неописивања догађаја и битних чињеница на идентичан начин у тужби и исказу, због чега није ни поклатио веру исказу тужиле, тужени није ни учинио насиље у породици које би оправдало изрицање мере заштите у смислу одредаба 197. и 198. ПЗ.

У пресуди Основног суда у Ваљево П2 бр. 142/12 од 16.05.2012. године, суд је одбио тужбени захтев за одређивање мере заштите, иако је у судском поступку доказано да су у нарушени односи међу члановима породице који живе у заједничком домаћинству и да долази до честог вербалног сукоба, и међусобног вређања оца и сина, односно тужиоца и туженог. Наиме, у овом поступку отац је тужио сина са којим живи у заједничком домаћинству, и тражио одређивање мере забране приближавања на мањој удаљености од 5 метара. Суд је на основу исказа тужиоца, туженог и осталих чланова породице утврдио да су између њих породични односи нарушени и да долази до честих вербалних сукоба, и свађа, па је чак и констатовао у образложењу пресуде да према члану 197 став 2 ПЗ насиљем у породици се сматра између осталог и вређање, као и свако дрско, безобзирно и злонамерно понашање, али је одбио тужбени захтев, а није сам одредио неку другу меру заштите од насиља у породици, иако је имао довољно доказа да се насиље у породици често врши између тужиоца и туженог, и да може ескалирати још већим насиљем са тежим последицама. По нашем мишљењу суд мора узети активнију улогу у случајевима када у току судског поступка установи да је у одређеној породици дошло до извршења насиља у породици, сходно члану 197. ПЗ, и донети такву одлуку којом ће спречити даље вршење насиља у породици. Насупрот овој одлуци је већ поменута пресуда истог суда П2 бр. 166/13 од 30.08.2013 године којом је суд одредио меру заштите од насиља у породици не само према тужено, већ и према тужиоцу, зато што је у поступку утврдио постојање обостраног насиља у породици.

страна. У таквим пресудама странке се одричу права на жалбу, и изостаје и образложење пресуде (нпр. пресуда ОС у Ва., П2 бр. 8/14 од 28.01.2014. године).

Већ смо рекли да је на основу ПЗ суд у обавези да достави правноснажну пресуду којом су у парничном поступку изречене мере заштите месно надлежном органу старатељства. Орган старатељства је у обавези да води евиденцију о лицима према којим је извршено насиље у породици (жртвама), и евиденцију о лицима против којих је одређена мера насиља у породици (насилницима).

Евиденцију и документацију о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, води орган старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште члана породице према коме је насиље извршено, односно орган старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште лице против кога је одређена мера заштите од насиља у породици.⁶⁷⁶

У евиденцију и документацију о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, уписују се подаци из судске пресуде којом је одређена мера заштите од насиља у породици.⁶⁷⁷

Документацијом у смислу овог правилника сматрају се:⁶⁷⁸ 1) пресуда у спору за заштиту од насиља у породици; 2) евиденциони картон о лицу према коме је извршено насиље у породици; 3) евиденциони картон о лицу против кога је одређена мера заштите од насиља у породици; 4) уверење.

Проблем у вођењу евиденције настаје због тога зато што пресуде не садрже све податке који су одређени овим Правилником да се воде у евиденционим картонима (нпр. матични број лица према коме је извршено насиље у породици, матични број лица против кога су донете мере заштите од насиља у породици, девојачко презиме итд). Највећи број пресуда не садржи чак ни годину рођења парничних странака, а камоли све оне податке који се траже у евиденционим картонима. Наиме, пресуде у парничном поступку морају да садрже податке који су прописани Законом о парничном поступку, а ти подаци нису они који су

⁶⁷⁶ Правилник о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 56/2005, члан 2.

⁶⁷⁷ *Ibidem*

⁶⁷⁸ *Ibidem*

потребни да се воде по *Правилнику о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици*. Неусаглашеност правних прописа у нашој држави је евидентна и на овом примеру.

1.4. Заштита од насиља у породици у прекршајном поступку

Прекршајни суд је значајан партнер у препознавању случајева насиља над женама у породичним и партнерским односима. Овај орган често решава граничне случајеве прекршаја и насиља над женама као облика породичног насиља, понекад и саме случајеве овог насиља када нису препознати као такви од стране полиције као кривично дело. У таквим случајевима потребна је сарадња између прекршајног суда, јавног тужиоца и центра за социјални рад како би се жртви обезбедио потпуни и адекватни вид заштите.⁶⁷⁹

*Закон о прекршајима*⁶⁸⁰ (ЗОП) и посебни закони који у казним одредбама предвиђају прекршаје не прописују материју која би се односила на насиље у породици. Међутим, Закон о јавном реду и миру⁶⁸¹ (ЗОЈРМ), предвиђа одређену врсту прекршаја који за последицу имају нарушавање јавног реда, а може се десити да извршилац и оштећени буду чланови породице.

Прекршаји којима се нарушава јавни ред и мир представљају веома значајну категорију прекршаја, посебно важну и интересантну за органе унутрашњих послова који имају перманентни задатак њиховог спречавања, откривања и пријављивања.⁶⁸² То су најчешће поступци и понашања којима се ремети нормалан начин живота грађана, угрожава лична безбедност и имовинска сигурност грађана, ремети и онемогућава несметано кретање лица на јавним местима, изазива узнемиреност грађана, нарушава јавни морал, омета рад и извршење службених задатака државних и других органа који врше јавна

⁶⁷⁹ Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, Република Србија, Министарство правде и државне управе, Број: 119-01-00130/2013-05, датум: 14. јануар 2014. године, Београд

⁶⁸⁰ Закон о прекршајима-ЗОП, *Сл. гласник*, бр. 65/2013

⁶⁸¹ Закон о јавном реду и миру-ЗОЈРМ, *Сл. гласник РС*, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - др. закон и 85/2005 - др. закон Види: Предлог Закона о јавном реду и миру који је ушао у процедуру Народне скупштине РС 31.12.2015. http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/3710-15.pdf 17. јануар 2015.

⁶⁸² Н. Мрвић-Петровић, Љ. Митровић, *Прекршајно право*, ВШУП, Бања Лука, 2007, стр. 75.

овлашћења или на други начин противно прописима, нарушава друштвена дисциплина и мир грађана. ЗОЈРМ предвидео је више различитих прекршаја којима се ремете јавни ред и мир или угрожава спокојство или безбедност грађана. Овде се ради о последици која је по обиму или интензитету знатно испод друштвене опасности која постоји код кривичних дела против јавног реда и мира (нпр. насилничко понашање).⁶⁸³ Овај закон је карактеристичан по томе што је већина одредби казненог карактера.

ЗОЈРМ у одредбама члана 6. прописује одређена противправна понашања која се често могу јавити приликом извршења неког облика насиља у породици.

У ставу 1. предвиђено је да лице које свађом или виком ремети јавни ред и мир или угрожава безбедност грађана, прекршајни суд може казнити новчаном казном до 20.000 динара или казном затвора до 20 дана. Радња овог прекршаја састоји се у ремећењу јавног реда и мира или угрожавању безбедности грађана свађом или виком. Под свађом се подразумева вербални сукоб две или више особа, најчешће праћен повишеним тоном и употребом погрдних или увредљивих израза, а под виком говор и испуштање гласова и звукова јаког интензитета. Ове две радње се најчешће врше истовремено, свађа је, по правилу, праћена виком. Свађа и вика морају бити таквог интензитета и морају да се одигравају под таквим околностима да могу да доведу до ремећења јавног реда и мира или угрожавања безбедности грађана. Последица овог прекршаја састоји се у ремећењу јавног реда и мира или угрожавању безбедности грађана.

У ставу 2. истог члана предвиђено је да лице које угрожава сигурност другог лица претњом да ће напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, прекршајни суд може казнити до 25.000 динара или казном затвора до 30 дана. Овај прекршај се састоји у угрожавању сигурности неког лица претњом да ће се напасти на живот или тело тог или њему блиског лица. Претња представља стављање неком лицу у изглед неког зла, чије наступање зависи од оног који прети, а то зло се састоји у нападу на живот или тело тог или неког другог њему блиског лица. Претња мора бити стварна, тј. објективно могућа, озбиљна и остварива. Својом садржином, начиним на који је изнесена и околностима под којима је дата, претња мора да буде подобна да код онога коме се прети изазове

⁶⁸³ П. Димитријевић, Д. Јовашевић, *Прекршајно право*, ЈП Службени лист СЦГ, Београд, 2005, стр. 140.

страх, нелагодност и неспокојство и да му на тај начин угрози његов утицај сигурности.⁶⁸⁴ Последица овог прекршаја састоји се у угрожавању мира, сигурности и спокојства грађана, а у изведеном смислу (у виду апстрактне опасности) и у угрожавању живота, телесног интегритета и здравља људи.

Члан 6. ЗОЈРМ у ставу 3. прописује да лице које вређањем или злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој, угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир, прекршајни суд може казнити новчаном казном до 30.000 динара или казном затвора до 60 дана. Радња овог прекршаја постављена је алтернативно, тј. она се може извршити било којом од наведених радњи. Међутим, закон не утврђује шта се подразумева под овим радњама, односно не одређује ближу садржину бића ових прекршајних дела. Појам вређања треба схватити као вршење одређених делатности којима се омаловажава друго лице. Радња извршења се састоји у изјави, а по садржини изјава се може састојати, на пример, у понашању које значи изражавање непоштовања менталне вредности одређеног лица (да је душевно поремећена личност). Вређање може бити учињено вербално, делом (пљувањем), конклюдентном радњом. За постојање прекршаја вређањем, потребно је да се за вређање сазнало, а узима се да се за вређање сазнало ако је са тим упознато лице према коме је вређање уперено или неко друго лице или и једно и друго. Злоупотреба, као прекршај представља све оне радње којима се другом наносе физичке или психичке патње или се вређа његово људско достојанство (нпр, вучење за косу, нос, браду, увртање руку и сл.). Неки аутори сматрају да у законском тексту уместо термина злоупотреба треба употребити термин злостављање и под тим треба подразумевати све оне радње којима учинилац више иде за тим да жртву увреди и понизи, него да је физички повреди.⁶⁸⁵ Под вршењем насиља над другим подразумева се примена нешто јаче физичке силе, подобне да изазове патњу или болове, али, ипак, недовољне да би довела до телесног повреивања. Закон није утврдио све облике вршења насиља над другим, јер то није ни могуће, пошто се насиље може манифестовати у бројним облицима. Отуда закон вршење насиља над другим утврђује и као самостални деликт под који се

⁶⁸⁴ Ђ. Ђорђевић, *Прекршајно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 78.

⁶⁸⁵ Ђ. Ђорђевић, 2010, *op.cit.*, стр. 78.

могу подвести сви облици насилничког понашања који нису утврђени у овом члану, као, на пример, намерно разбијање прозора на туђој кући или намерно превртање столова у угоститељском објекту. Изазивање на тучу представља физичку или вербалну радњу једног према другом лицу подобну да доведе до конфликта или физичког разрачунавања. Та радња треба да има такав карактер и интензитет да је подобна да изазове или започне тучу, па према томе понашање које није таквог карактера не представља противправну радњу. Туча се дефинише као физичко обрачунавање између више лица. Физичко обрачунавање се састоји у међусобном задавању удараца које се може вршити рукама или другим деловима тела (ногама, главом) или уз помоћ извесних оруђа (штап, ланац, чекић, камен), што тучи даје опаснији карактер. За појам туче није од значаја колики је број учесника у њој. У дефиницијама се обично наводи да је потребно учешће више лица. Иако се за појам „више лица“ у судској пракси, по правилу, захтевају само два лица ипак постоје разлике између кривичноправног и прекршајноправног појма туче. Док је за кривичноправни појам туче неопходно учешће најмање три лица, за прекршајноправни појам преовлађује сватање да овај израз означава најмање два лица. Код свих наведених облика овог прекршаја последица се састоји у угрожавању спокојства грађана или у ремећењу јавног реда и мира.

Такође, ЗОЈРМ у одредбама члана 12. прописује чињење прекршаја лица које непристојним, дрским и безобзирним понашањем угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир, при чему прекршајни суд исто може казнити новчаном казном до 20.000 динара или казном затвора до 30 дана. Радње извршења овог прекршаја већ смо објаснили у делу где смо говорили о радњи извршења кривичног дела насиља у породици, тако да непристојно, дрско и безобзирно понашање из овог члана ЗОЈРМ можемо посматрати на исти начин.

Да би наведени прекршаји били извршени довољно је да учинилац предузме само једну радњу чињења предвиђену бићем прекршаја.

Да би насиље у породици уопште могло постојати као прекршај из области ЗОЈРМ мора да буде усмерен на неког од чланова породице и у исти мах мора да угрожава безбедност, односно спокојство грађана или ремети јавни ред и мир, односно да насиље буде извршено на јавном месту.

Овде се може поставити питање да ли је неопходно да прекршај насиља у породици мора да буде учињен на јавном месту. Да би одговорили на ово питање, прво морамо поћи од првог члана ЗОЈРМ који дефинише да се овим законом утврђују прекршаји и кривична дела којим се угрожавају и ремете јавни ред и мир. Чланом 2. истог закона дефинише се израз јавни ред и мир, при чему у смислу овог закона, јавни ред и мир јесте усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту. Из ова два члана закона можемо закључити да је за чињење прекршаја из овог закона неопходно да буде угрожено и ремећено усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту.

У члану 6. истог закона, прописано је да је за чињење прекршаја свађе или вике неопходно *ремећење јавног реда и мира или угрожавање безбедности грађана*, односно за чињење прекршаја претње неопходно је да учинилац *угрожава сигурност другог лица* претњом да ће напасти на живот или тело тог или њему блиског лица. За чињење прекршаја вређањем или злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој, неопходно је да учинилац *угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир*. Учинилац прекршаја из члана 12. може бити лице које непристојним, дрским и безобзирним понашањем *угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир*. Из ова два члана ЗОЈРМ видимо да законодавац на различите начине дефинише добра које штити, тако да ако би те чланове посматрали независно од уводних чланова закона могли би закључити да за чињење прекршаја није неопходно да исти буде учињен на јавном месту. Међутим, узимајући у обзир прва два члана овог закона, наше мишљење је да би постојао прекршај из овог закона између чланова породице мора бити учињен на јавном месту, али јавно место теба тумачити у најширем могућем значењу. Наиме, наше мишљење је да ова група прекршаја се искуључиво може извршити на јавном месту.

Под јавним местом подразумева се, најшире посматрано, свако место на коме је слободан приступ релативно неодређеном броју људи.⁶⁸⁶

⁶⁸⁶ Д. Васиљевић, *Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира*, ВШУП, Београд, 1998, стр. 104. Види и упореди: члан 3 став 1 тач. 2 предлога Закона о јавном реду и миру који је ушао у процедуру Народне скупштине РС 31.12.2015. "Јавно место" јесте простор доступан неодређеном броју лица чији идентитет није унапред одређен под истим условима или без посебних услова"

У теорији постоји подела на: апсолутна и релативна јавна места. Апсолутна јавна места су она где се не тражи никакав услов за приступ неодређеном броју лица (улице, паркови, јавне чекаонице, пијаце, продавнице и друго). Релативна јавна места где је приступ дозвољен одређеном кругу људи под одређеним условима. Ти услови се најчешће односе на куповину улазнице, поседовање пропуснице и слично (биоскопи, позоришта, музеји, галерије, концертне сале, ресторани, сајмови, возила јавног саобраћаја и друго). Пошто се највећи број ових прекршаја (насиља у породици) изврши у кући, односно стану може се поставити и питање да ли се прекршај из овог закона може извршити и на тим местима, односно да ли је стан/кућа јавно место. Наравно, стан/кућа нису јавно место. Међутим, по нашем мишљењу, уколико дешавања у стану (бука, галама, вика, физичко насиље) могу бити доступна чулима других грађана (слуху, виду) онда се такав догађај, ако има друга обележја прекршаја из овог закона, и ако је извршен на таквом месту, може сматрати прекршајем из области ЗОЈРМ.⁶⁸⁷ Наиме, за наступање последице на јавном месту, настале радњом извршења ван јавног места, релативно је, да је последица створила промену или изазвала стање на јавном месту чиме је нарушен јавни ред и мир и угрожена безбедност грађана. Дакле, без значаја је где је радња извршења учињена. За постојање прекршаја меродавна је последица, тј. да је она наступила на јавном месту.⁶⁸⁸

Породична веза учиниоца прекршаја и оштећеног лица не представља битан елемент ових прекршаја из ЗОЈРМ, односно битну околност за изрицање пресуде и одмеравање казне (затвора или новчане), али се на основу ЗОП може донети заштитна мера „забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја“, тако да та чињеница (породична веза) може бити одлучујућа код доношења пресуде, зато што се и на овај начин оштећени, тј. жртва насиља може ефикасно заштитити од даљег угрожавања.

Наиме, забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја изриче се ради спречавања учиниоца да понови прекршај или да настави да угрожава оштећеног (жртву). Ова мера изриче се на писмени предлог

⁶⁸⁷ Види члан 3. став 2 предлога Закона о ЈРМ (Народна скупштина РС 31.12.2015.).

⁶⁸⁸ Ж. Обреновић, С. Тркуља, *Заштита јавног реда и мира у СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 292. Шире о јавном месту: Ibid, стр. 290-292.

подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка⁶⁸⁹ или на усмени захтев оштећеног истакнут при саслушању у прекршајном поступку. Одлука суда којом је изречена забрана приступа мора да садржи: временски период у ком се извршава, податке о лицима којима учинилац не сме приступати, назначење објеката којима не сме приступити и у које време, места или локација у оквиру којих се учиниоцу забрањује приступ. Изречена мера забране приступа оштећеном укључује и меру забране приступа заједничком стану или домаћинству у периоду за који важи забрана. Заштитна мера забране приступа може се изрећи у трајању до једне године, рачунајући од извршности пресуде. О одлуци суда којом се изриче забрана приступа обавештава се оштећени, полицијска управа надлежна за извршење мере и надлежан орган старатељства уколико се мера односи на забрану учиниоцу приступа деци, брачном другу или члановима породице.⁶⁹⁰

Прекршајни поступак у неким случајевима, када су испуњени законски разлози за довођење, из члана 190. ЗОП⁶⁹¹, може бити доста ефикаснији од других врста судских поступака, при чему се жртва насиља на адекватан начин може тренутно заштитити од даљег насиља. Полиција осумњиченог за прекршај, уз захтев за покретање прекршајног поступка, мора привести судији прекршајног суда без одлагања.⁶⁹² Уколико полиција осумњиченог затекне у вршењу прекршаја и не може га одмах привести у прекршајни суд, а постоје основи сумње да ће побећи или опасност да ће непосредно наставити да врши прекршаје, може га задржати најдуже 24 часа.⁶⁹³

Овај члан ЗОП (190.) је ефикасан са становишта тренутне заштите жртве насиља зато што се лице које врши насиље одмах након догађаја насиља доводи судији, уз захтев за покретање прекршајног поступка, и предлог да се на основу члана 308. ЗОП пресуда донесе одмах, а иста може постати извршна, пре правноснажности.⁶⁹⁴ Наиме, осуђујућа пресуда се може извршити и пре њене правноснажности, између осталог, ако је окривљени кажњен за тежи прекршај из

⁶⁸⁹ Подносилац захтева може бити јавно тужилаштво или (што је најчешће) полиција.

⁶⁹⁰ ЗОП, члан 61.

⁶⁹¹ ЗОП, члан 190, "Привођење осумњиченог за извршење прекршаја пре покретања поступка"

⁶⁹² ЗОП, члан 190. ст 1 и 2

⁶⁹³ ЗОП, члан 190. ст 3

⁶⁹⁴ ЗОП, члан 308, "Извршење пре правноснажности"

области јавног реда и мира, или је кажњен за прекршај од којег могу настати теже последице, а постоји основана сумња да ће наставити са вршењем прекршаја, поновити прекршај или да ће избећи извршење изречене санкције. У овим случајевима суд ће у пресуди одредити да окривљени и пре правноснажности пресуде приступи њеном извршењу.

Наиме, из претходног можемо закључити да заштита жртве насиља у породици, уколико би прекршајни суд одмах по привођењу учиниоцу прекршаја изрекао казну затвора (до 20, 30 или 60 дана) и заштитну меру „забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја“, могла да буде прилично ефикасна у прекршајном поступку.⁶⁹⁵

На следећем примеру можемо видети један од начина ефикасне заштите жртава насиља у породици (пресуда Прекршајног суда у Ваљеву - Пр.бр. 4154/15 од 14.05.2015.)

Окривљени М.Р. (1981.) оглашен је кривим за прекршај из члана б. став 3 ЗОЈРМ, и осуђен на казну затвора од 15 дана, зато што је 14.05.2015. године око 13,10 часова у Лајковцу у породичној кући нарушио јавни ред и мир, на тај начин што је у алкохолисаној стању без икаквог разлога и повода почео да баца ствари по кући, свог оца ударио затвореном шаком у пределу лица, а мајку која је покушала да га смири одгурнуо након чега је иста пала на под куће. Такође, претио је родитељима да ће их побити а кућу запалити. Увидом у предмет може се видети да је полиција поступала по пријави мајке окривљеног, да је

⁶⁹⁵ Занимљив је прекршајно-правни начин заштите жртава насиља у породици који се примењује у Републици Српској. Усвајањем Кривичног законика Републике Српске (ступио на снагу 1. 10. 2000. године) и увођењем нове инкриминације „насиље у породици или породичној заједници“ (чл. 198.) у оквиру групе кривичних дела против брака и породице било је од изузетног значаја јер се држава тиме први пут јасно очитовала према насилничком понашању у породици као према криминалном понашању које заслужује реакцију органа државне принуде у форми примене одговарајуће кривичне санкције. Посебан Закон о заштити од насиља у породици примењује се у Републици Српској од 1. јануара 2006. године. Основни мотив за доношење овог закона јесте целовито и систематско регулисање насиља у породици које ће омогућити бржу, ефикаснију и трајну заштиту угрожених особа. Законом је одређен појам насиља у породици, круг особа које се сматрају члановима породице, начин њихове заштите те врсте и сврха прекршајно правних норми уз истицање чињенице да су сви поступци покренути по овом закону хитне нарави. Вођење прекршајног поступка не искључује вођење кривичног поступка, уколико за то постоје законски услови. Логично би било да се у конкретном случају, који испуњава обележја неког од облика кривичног дела насиља у породици или породичној заједници, покрене и кривични поступак те утврди кривична одговорност извршиоца и изрекне одговарајућа кривична санкција. Из овога произилази да се насиље у породици може третирати као кривично дело и/или као прекршај, зависно од околности конкретног случаја. Шире о овоме: И. Марковић, „Правна заштита жртава насиља у породици у Републици Српској“, *Темида*, 2008, стр. 5-24.

интервенисала и прекинула насиље у породици, након чега је пријављеног довела до службених просторија полиције, и уз захтев за покретање прекршајног поступка привела у Пр.С у Ва. Стављен је и предлог да се донесе пресуда која би била извршна пре правноснажности. У образложњу пресуде се наводи да је окривљени кажњаван за исту врсту прекршаја, односно да је и раније угрожавао безбедност чланова своје породице и то у тој мери да је угрожен сам опстанак породице као такве, при чему се код чланова породице формирао страх од истог када је под утицајем алкохола, што је чест случај. Суд је образложио због чега је донео пресуду која је извршна пре правноснажности (применом члана 308. став 2 ЗОП) тако што је навео да је окривљени већ кажњаван за прекршаје из области јавног реда и мира, да постоји објективна бојазан да ће наставити са вршењем сличних прекршаја и да је реч о тежем прекршају из области јавног реда и мира.

У наредном случају, догађај који евидентно има сва обележја бића кривичног дела насиља у породици, санкционисан је од стране прекршајног суда као прекршај (пресуда Пр.С у Ва. - Пр. бр. 736/14 од 21.01.2014.)

Дана 20.01.2014. године, око 19,15 часова, лице АА је у видно алкохолисаном стању, у породичном стању, вређао своју супругу речима "курво" и претио јој да ће јој ископати око и одсећи пола тела, након чега је физички насрнуо на њу тако што ју је рукама хватао око врата да већи је. Након што је иста побегла и јавила се у Дом здравља ради санирања повреда, исти је кренуо за њом и претио батинама дежурном лекару и псовао му матер, зато што је исти закључао оштећену у своју ординацију до доласка полиције, страхујући за безбедност исте. Полиција је осумњиченог АА привела, а након консултације са дежурним јавним тужиоцем, осумњиченог задржала на основу одредаба Закона о прекршајима и истог привела дежурном судији Пр.С у Ва. због извршења прекршаја из члана 6. став 3 ЗОЈРМ. Окривљени АА је осуђен на казну затвора од 10 дана, која је постала извршна одмах по изрицању, пре правноснажности.

Из ова два примера можемо видети да је учинилац насиља у породици осуђен у прекршајном поступку за радње извршења које по нашем мишљењу у потпуности чине биће основног облика кривичног дела насиља у породици (члан 194. КЗ).

У трећем примеру видећемо како лице које врши насиље у породици вређањем чланова породице може у ефикасном прекршајном поступку бити санкционисано и жртва насиља тренутно заштићена (пресуда Пр.С у Ва. Пр. бр. 8-3891/15 од 04.05. 2015. године).

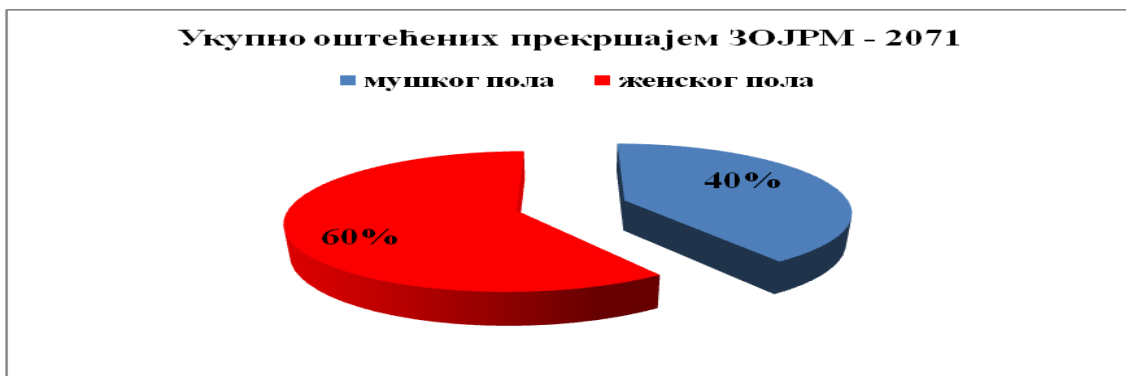
Дана 03.05. 2015. године, око 23,30, лице ББ је вређањем и злостављањем нарушило јавни ред и мир тако што је у видно алкохолисаном стању вређао свог сина и супругу, након чега је супругу закључао у једну просторију куће, где је иста остала до доласка полиције којој је пријављен догађај. По доласку патроле полиције исти је вређао и полицијске службенике речима "где сте лудаци, једите говна". Јавни тужилац се у овом случају изјаснио да нема елемената кривичног дела већ да се ради о прекршају. Осумњичени је задржан на основу одредаба ЗОП-а након чега је приведен дежурном судији Пр.С у Ва. Пресудом изречена му је новчана казна у износу од 20.000 динара коју је дужан да уплати одмах пре правноснажности пресуде.

По нашем мишљењу без обзира на ефикасност прекршајног поступка, у радњама окривљеног у овом прекршајном предмету постоје обележја кривичног дела из члана 194 КЗ "Насиље у породици" и члана 23. ЗОЈРМ "Ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира". Јавни тужилац је надлежан да доноси одлуке да ли ће вршити кривично гоњење учинилаца или не, тако да смо мишљења да због оваквих одлука тамна бројка учињених кривичних дела насиља у породици и других кривичних дела расте.

Међутим, прекршајан поступак, када је извршено насиље у породици у неким случајевима када се подноси захтев за покретање прекршајног поступка, у редовној процедури може бити и прилично неефикасан начин заштите жртве. У пракси се често догађа да подношењем захтева за покретање прекршајног поступка престаје улога органа унутрашњих послова као странке у поступку. Самим тим, брзина и начин вођења прекршајног поступка од покретања па до доношења пресуде, се оставља судећем судији на вољу. Из тих разлога поступци трају дуго, а често долази и до обуставе услед застарелости.⁶⁹⁶

⁶⁹⁶ С. Марковић, "Проблеми са којима се среће орган унутрашњих послова као странка у прекршајном поступку", *Безбедност*, 3/2012, стр. 301.

У првих шест месеци 2015. године, по званичним подацима МУП-а, на територији Републике Србије, евидентирано је укупно 2071 оштећених насиљем у породици у догађајима за које је покренут прекршајни поступак. Од тог броја 833 је било лица мушког и 1238 женског пола. Број малолетних лица оштећених прекршајем је веома мали, испод 1%, тј. укупно 17.

Графикон бр. 25: Жртве насиља у породици у својству оштећеног у прекршајном поступку

Из графикона можемо закључити да је однос у структури оштећених прекршајем по полу доста приближнији у односу на оштећене кривичним делима (78% : 22%), и да велики број прекршаја из ЗОЈРМ се изврши и над учиниоцима мушког пола.

1.5. Мере које предузима полиција приликом заштите жртава насиља у породици

Заштита жртава кривичних дела и других лица је овлашћење полиције које прописује *Закон о полицији*. Наиме, ако и док за то постоје оправдани разлози, полиција ће предузимањем одговарајућих мера заштитити жртву и друго лице које је дало или може дати податке важне за кривични поступак или лице које је са наведеним лицима у вези, ако им прети опасност од учиниоца кривичног дела или других лица.⁶⁹⁷ Видимо да иако *КЗ* и *ЗКП* не познају појам жртва кривичног дела већ користе термин оштећени, *ЗП* уводи овај термин, по нашем мишљењу са правом, у наш правни систем као синоним за термин оштећени.

⁶⁹⁷ Закон о полицији – ЗП, *Сл. гласник РС*, бр. 101/2005, 63/2009 - одлука УС и 92/2011,64/2015, члан 73.

Значај који полиција има за жртве криминалитета препознат је у *Препоруци Савета Европе* Р (85) 11 из 1985. године.⁶⁹⁸ Стандарди поступања полиције су предвиђени у бројним обавезујућим документима Савета Европе (конвенцијама)⁶⁹⁹ и препорукама Савета Европе⁷⁰⁰.

Задатак полиције која, по правилу, прва ступа у контакт са жртвом неког кривичног дела јесте да се ублаже последице дела и да се избегне секундарна виктимизација током спровођења полицијских истражних мера, са циљем да се жртва заштити и да јој се помогне. Жртвама кривичних дела потребно је саветовање, при првом сусрету треба им пружити разумевање и помоћи им. Тиме би се жртви пружила примерена заштита и позитиван осећај безбедности. Може се уочити да се, поред уобичајеног начина рада полиције и правосућа усмереног ка учиниоцу, све више значаја придаје и појачавању активности у интересу жртве – пружањем помоћи, заштите и саветовањем. У оквиру свакодневног рада полицијски службеници својим разумевањем и способношћу уживљавања у положај жртве доприносе превладавању индивидуалних кризних ситуација. Они уочавају неопходност да се жртвама помогне, пружи подршка и нуде помоћ усмерену ка решавању проблема.⁷⁰¹

Кривична дела, а нарочито насиље у породици, чак и када не доведу до неке здравствене повреде жртве, често оствљају за собом различите „ране“, као на пример осећај страха, несигурност, повлачење у себе и несаницу. Неретко, жртва након претрпљеног дела остаје сама са својим страховима и патњама. Оне видљиве ране могу и да зарасту, материјална штета се може надокадити, али често су баш оне невидљиве, нематеријалне последице неког дела оно што жртву

⁶⁹⁸ Council of Europe, Recommendation No. R (85) 11 on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (1985). Ова Препорука наглашава улогу полиције у заштити жртве криминалитета, па према томе и жртве насиља у породици. Према Препоруци полиција треба да буде обучена за хуман, флексибилан и оснажујући однос са жртвама, да треба да обезбеди тужилаштву све информације о губицима и штети по жртву, имајући у виду накнаду штете жртви. Жртва има права и треба да буде информисана о оптужбама против учиниоца, да буде информисана у случају ако је оптужни акт одбачен или је упућен на парнични поступак. Разговор са жртвом треба да се води у присуству особе која жртви може да пружи подршку. Жртви током саслушања треба омогућити заштиту од публицитета, од узнемиравања и освете.

⁶⁹⁹ Council of Europe, *Police*, Treaty Standards. <http://www.legislationline.org/topics/organisation/4/topic/>, 17. мај 2015.

⁷⁰⁰ Council of Europe, *Police*, Non-Treaty Standards. <http://www.legislationline.org/topics/organisation/4/topic/>, 17. мај 2015.

⁷⁰¹ Н. Rainer, "Помоћ жртвама као тема у образовању полиције – идејно надметање: алтернативни пут у репетиторијум", *Безбедност*, 1/2011, стр. 189.

изузетно дуго оптерећује. Стога, она често цитирана реченица: „Ниједан учинилац није тако тешко кажњен као што је кажњена жртва!“ погађа у саму срж ствари.⁷⁰²

Према једном Америчком истраживању, у којем је укупан узорак чинило 8000 жена са територије САД које су претрпеле силовање, физичко насиље и прогањање од стране интимног партнера најчешћи разлози жртве да не пријави физичко насиље полицији су: уверење да полиција не може да уради ништа (99.7%), да јој полиција не би поверовала (61.3%), страх од насилника (11.7%), жртва не жели укључивање других институција (32%) и жртва жели да заштити насилника, партнерску везу, децу (34.8%).⁷⁰³

Жртве незадовољство полицијом, описују кроз неефикасност полиције у проналажењу и хапшењу учинилаца, али и кроз однос како се са њима опходе. У спроведеним истраживањима у Србији током 2009. године⁷⁰⁴ дошло се до резултата да су жртве пријавале насиље у породици полицији у 23,2% случајева, а од њих је 56,8% било незадовољно радом полиције (најчешће су викали на жртве, непријатно се понашали, исмевали или окривљавали). Сматрале су да полиција треба ефикасније да реагује, а не тек после неколико месеци од пријаве, затим да им одмах дају информације о томе како да се заштите. Жртве нису биле задовољне начином поступања полицијских службеника, нарочито јер су полицајци мушког пола. Истраживање спроведено у Централној Србији 2010. године, показало је да је 46% жртва било незадовољно радом полиције, док је само 22% рекло да им је полиција пуно помогла. Показало се да жртве желе да добију две врсте информација од полиције: информације о самом конкретном случају и информације о видовима подршке и помоћи.⁷⁰⁵

На приказаној слици 1, Хојл (Hoyle) илуструје своје виђење стварања полицијске културе и фактора који утичу на њу. Већ је раније разматрано како су феминистичке теорије и перспективе о породичном насиљу директно утицале на стварање и промену социјалних услова и ставове према насиљу у породици. Такви ставови су утицали и на полицују и њихову организацију. Неизбежно

⁷⁰² *Ibid.*, стр. 194.

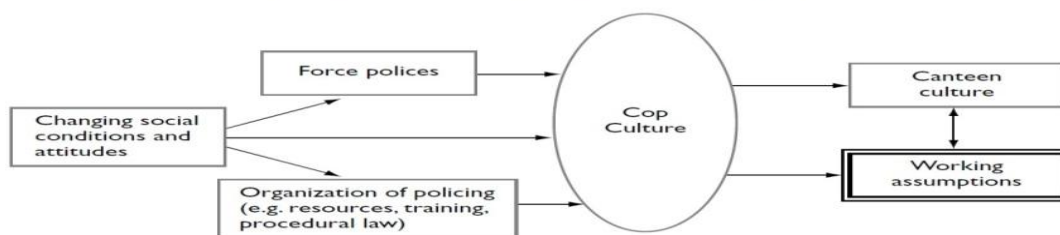
⁷⁰³ Р. Тјаден, Н. Thoennes, *Extent, Nature and Consequences of Intimate Partner Violence*, Research Report, Findings From the National Violence Against Women Survey, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice. NCJ, 2000, стр. 49.

⁷⁰⁴ Студија Виктимолошког друштва Србије, спроведеног 2009. године на узорку пунолетних жена са територије АП Војводине.

⁷⁰⁵ М. Lindgren, В. Николић-Ристановић, 2011, *op. cit.*, стр.107-109.

полицејска перспектива породичног насиља је стереотипизована. *Domestic violence Units* су јединице које су специјализоване за пружање адекватног одговора на насиље над женама. То је водило ка још саосаћајнијем реаговању на жене жртве. Полицејске сумње су стереотипизоване и пуне предрасуда. Полиција ретко прихвата насиље жена над мушкарцима јер тиме нарушава свој патријархални социјални поглед на свет. Њихове предрасуде и усвајање феминистичких ставова о насиљу над женама је очигледна у њиховом поступању.⁷⁰⁶

Figure 1: 'A reconceptualization of cop culture: its creation and its influences'

Source: C Hoyle, *Negotiating Domestic Violence: Police, Criminal Justice and Victims* (Clarendon Press, Oxford, 1998) 101.⁶²

Слика 1: Формирање полицејске културе, стварање и утицаји.

Полицејски службеници имају посебну одговорност у опхођењу са жртвама, јер је полиција прва званична инстанца којој се нека жртва обрати након криминалног дела. Важан циљ полиције јесте да на основу полицејског поступања, утемељеног на потребама грађана задобије и задржи поверење становништва. Коначно, органи безбедности су упућени на сарадњу са грађанима. У вези с тим треба тежити све интензивнијој оријентацији ка правима и потребама жртве. Специјално у погледу полицејске заштите, оквирни концепт упућује да та врста заштите мора садржавати разумевање и сензибилност за ситуацију у којој се жртва налази, за њене интересе, као и одговарајуће опхођење, објективно признавање статуса жртве, и компетентно саветовање. У оквиру саветовања полиција жртви пружа информације о току истражног поступка, о полицејском поступању, поучава је у погледу њених права током кривичног поступка и обавештава о осталим расположивим правима и могућностима да јој се помогне. У вези с тим полиција треба да активно сарађује са институцијама за пружање

⁷⁰⁶ C. Hoyle, R. Young, *New Visions of Crime Victims*. Centre for Criminological Research, University of Oxford, Hart Publishing, 2002, стр. 83,84.

помоћи и да жртвама криминала и незгода брзо и циљано помогне да стигну до тих институција.⁷⁰⁷

Када полиција дође до сазнања да је дошло до насиља у оквиру породице мора предузети одређене, на закону засноване, мере усмерене ка даљем спречавању вршења насиља и заштити оштећене (жртве насиља).

Препоруке како треба поступати се заснивају на поштовању следећих принципа:⁷⁰⁸ **1)** Планирање и управљање поступањем у случају насиља мора се заснивати на активном промовисању следећих принципа: насиље је неприхватљиво; за насиље је одговоран учинилац; безбедност жртве, деце и других угрожених лица је полазна тачка у планирању поступања. **2)** Планирање и управљање поступањем у случају насиља увек ће за свој примарни циљ имати повећање безбедности деце и одраслих жртава, других чланова породице, полицијских службеника и других лица укључених у доказивање насиља или пружање помоћи жртвама насиља. **3)** Пажљива процена природе и нивоа ризика за децу, жене, кроз преглед историје насиља, комуникацију са члановима породице и консултације са другим службама које раде са породицом претходиће доношењу одлука, нарочито поступања према насилнику. Ова процена ризика мора да узме у обзир ставове одраслих и деце жртава о безбедности и ризику. **4)** Процена ризика је неопходна у сваком контакту са породицом или појединим члановима породице. **5)** Планирање и управљање мерама и радњама треба ускладити са локалним службама у чијој је надлежности супротстављање насиљу (као што су сигурне куће, центри за социјални рад), укључујући и спровођење иницијатива, по потреби, да се подржи и промовише безбедност жртава и деце. **6)** У планирању и управљању поступањем код сваког конкретног случаја треба уважити његове специфичности (на пример: културне разлике, језичке баријере).

Различити профили насилника и жртви и специфичност ситуација у којима се насиље врши довели су до формирања уверења да је потребно имати више посебних, специјализованих приступа у реакцији на насиље:⁷⁰⁹ **1)** интервенција у односу на одређени тип насилника (на основу психолошких фактора, процену ризика, или историју злоупотреба различитих супстанци); **2)** интервенција

⁷⁰⁷ *Ibid.*, стр. 192.

⁷⁰⁸ Healey K., Smith C., O'Sullivan C. S., 2009, *op. cit.*, стр. 4.

⁷⁰⁹ *Ibidem.*

дизајнирана да повећа ефикасност програма са специфичним популацијама (на основу друштвено-културних разлика, као што су сиромаштво, писменост, расе, етничке припадности, националности, пола или сексуалне оријентације).

Без ефикасне процене ризика немогуће је донети одлуку о начинима заштите жртве, евентуалном измештању из породичне куће или стана у сигурну кућу.⁷¹⁰

⁷¹⁰ *Асоцијација шефова полиције у Великој Британији* је указала да је неопходно имати у виду следеће претпоставке при идентификацији ризика: **1)** Нема научне формуле за прогнозу насиља и могућих последица насилничког понашања, укључујући и најтеже последице. Међутим, истраживања показују да одређени фактори повећавају вероватноћу да до насиља може доћи, укључујући и убиства; **2)** Сви припадници полиције који раде на случајевима насиља у породици треба да прођу одговарајућу обуку како би на ефикаснији начин идентификовали и разумели факторе ризика; **3)** Процес идентификације, процене и управљања ризиком има за циљ да помогне полицији и другим државним органима у испуњавању позитивне обавезе да штите права, посебно права из Европске конвенције о људским правима (чланови 2 и 3); **4)** Рана и одговарајућа интервенција у случајевима породичног насиља је кључни елемент одговора полиције на насиље у породици. Процена и управљање ризиком треба да повећају степен ефикасности рада полиције у случајевима насиље у породици; **5)** Процес процене и управљања ризиком треба да се фокусира на повећање безбедности и заштиту жртава, деце и других, а не на остварење краткорочних циљева организације; **6)** Идентификација утврђених фактора ризика је саставни део сваке фазе ефикасне истраге свих случајева насиља у породици. Полицијски службеници би требало да обрате пажњу и на значај примера добре праксе истрага насиља у породици (укључујући и прикупљање доказа и интервјуисање/испитивање осумњичених, жртава и сведока). Формална процена ризика и управљање ризиком не би требало да угрозе ефикасну истрагу; **7)** Процена ризика и управљање ризиком не смеју се користити за доношење одлуке о томе да ли ће се спроводити ефикасна истрага или, чак, уместо ефикасне истраге; **8)** Идентификоване факторе ризика треба узети у обзир приликом доношења било какве одлуке о предузимању неке радње полиције; о њима треба обавестити све који учествују у реализацији те радње; **9)** У процесима процене и управљања ризиком у случајевима породичног насиља полиција треба да прикупља информације и да се консултује са жртвом, децом и другим угроженим лицима; **10)** Информације и обавештења која се односе на осумњиченог, а до којих се дошло током ефикасне истраге (нарочито у фази разговора са осумњиченим) требало би да се користе за процену и управљање ризиком; **11)** За ефикасну процену и управљање ризиком није довољна полиција. Овај процес мора бити реализован у сарадњи са другим релевантним државним органима и агенцијама и на основу заједничких ставова о природи ризика. У случајевима када је ризик идентификован као изузетно висок корисно је да решења буду донета као резултат мултиагенцијске сарадње; **12)** Ефикасна размена информација између државних органа и агенција од кључног је значаја за свеобухватан процес процене и управљања ризиком. Постоји обавеза државних органа да размењују информације. Процес одлучивања у циљу размене информација треба да буде дефинисан, уравнотежен и, уз заштиту података, увек усмерен на обезбеђивање сигурности жртава; **13)** Одговорност за процену и управљање ризиком, када је у питању осумњичени, не могу имати жртве; **14)** Процес процене и управљања ризиком у контексту насиља у породици је динамичан и комплексан. Детерминанте насиља се брзо мењају. Сви системи за процену и управљање ризицима морају одражавати ту реалност; **15)** Свака интервенција од стране полиције или других, укључујући и процес процене и управљања ризиком, има потенцијал да повећа ризик од насиља. Таква могућност мора бити предвиђена у процени ризика и управљању процесима; **16)** Сви механизми и процеси за процену и управљање ризиком треба да се прате и оцењују од самог почетка. То је обавеза полиције према грађанима; **17)** План безбедности подразумева и дефинисање начина на који жртве могу да се консултују са другим државним органима и агенцијама када желе да остваре неко своје право или употребу неког свог добра, како својим поступком не би повећале ризик за угрожавање своје и безбедности своје деце. Овај процес би требало да буде одвојен од процеса истраге и процене ризика, иако ефикасна истрага и процена

Најчешће прву информација о насиљу у породици полиција добија на основу пријаве жртве насиља у породици. Пријаву насиља често подносе и очевидци - сведоци насиља, али насиље у породици пријављују и други чланови породице или пријатељи жртве, којима се жртва поверила да трпи насиље. Није редак случај да сумњу на насиље у породици пријаве полицији и здравствене, образовне установе, органи старатељства или друге владине или невладине институције које у свом раду дођу до таквих сазнања, односно сумњи.

Пријаве насиља у породици могу бити и анонимне, а најчешће се врше путем телефона или личним доласком жртве у дежурну службу полиције. Када се пријављује насиље у породици путем телефона, иницијални разговор полицијског службеника са лицем које пријављује насиље (обавештење од грађана), треба да омогући да се формира што је могуће потпунија и квалитетнија прелиминарана слика о насиљу које се пријављује.⁷¹¹ У циљу осигурања безбедности грађана, полиција је дужна да предузме неодложну интервенцију у свим случајевима, а посебно када се процени да живот и здравље лица могу бити угрожени.

На пријаве насиља у породици прво поступа униформисана полиција - полиција опште надлежности а ако се дође до основа сумње да је дошло до извршења кривичног дела насиља у породици где је дошло до наношења тешке телесне повреде или смрти лица, поступање по конкретном догађају преузима криминалистичка полиција.⁷¹² Прва мера коју треба да преузме полиција је прекид вршења насиља, ако исто траје, и заштита жртве насиља.⁷¹³

ризика треба да поштују план безбедности жртве. Шире: Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence*, National Centre for Policing Excellence, Bramshill, 2005, стр. 2-4.

⁷¹¹ Полицијски службеник коме је пријављено насиље треба да прибави одговоре на следећа питања: **1.** Где се дешава насиље (адреса, број стана)? **2.** Са ким разговара (са жртвом, сведоком, чланом породице)? **3.** Шта се догодило (да ли се насиље дешава у тренутку позива)? **4.** Да ли је неко повређен (ако да, да ли је потребна хитна медицинска помоћ)? **5.** Ко је пријављено лице, да ли је присутан, ако није где се налази? **6.** Ко је жртва, (да ли је у непосредној опасности)? **7.** Да ли је коришћено оружје, да ли је прећено оружјем, којим, где је сада оружје? **8.** Да ли је пријављено лице под утицајем алкохола или опијата? **9.** Да ли су присутна деца (колико деце, којих година, да ли су безбедна)? **10.** Да ли се насиље дешавало и раније (да ли је полиција интервенисала и раније)? **11.** Да ли је на снази нека од судских мера заштите од насиља? *Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, стр 9.

⁷¹² Упутство начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета, СТ 01 стр. пов. број 1426/02, од 08.03.2002.

⁷¹³ По доласку на место догађаја полицијски службеници су дужни да: **1.** изврше идентификацију учиниоца насиља (једног или евентуално више), жртве и сведока догађаја; **2.** раздвоје жртву и учиниоца насиља, а жртви насиља обезбеде физичку заштиту и омогуће да да

Прилоком обављања разговора са жртвом насиља, у току разговора неопходно је обратити пажњу на: узнемиреност, избегавање теме, минимизирање радње и последице; испољавање страха од понашања насилника и страха за сопствену безбедност; страх од одузимања деце, страх да насилник не угрози децу, став да су деци „потребна оба родитеља”; страх за друге укућане или чланове породице; показивање стида и кривице, преузимање одговорности за насиље, испољавање ставова да је насиље „заслужено”; указивање на економску зависност, изолацију и недостатак подршке шире породице; страх од полиције и других ауторитета.⁷¹⁴

Полиција има на располагању низ законских овлашћења које може предузети да заштити жртву насиља. Уколико је потребно да би се заштитила жртва насиља или одбио противправни напад од себе или другог полицијски службеник према насилнику може употребити и средства принуде у складу са Законом о полицији. При томе мора се водити рачуна да се употребљава оно средство принуде које је адекватно датој ситуацији, уз поштовање начела сразмерности, полазећи од најблажег ка најтежем.

Једно од најрепресивнијих овлашћења које је на располагању полицији је полицијско хапшење. Полиција може неко лице ухапсити ако постоји разлог за одређивање притвора (члан 211. ЗКП⁷¹⁵), али је дужна да такво лице без одлагања спроведе надлежном јавном тужиоцу. Приликом довођења, полиција ће јавном тужиоцу предати извештај о разлозима и о времену хапшења. Полицијско хапшење насилника се најчешће врши ако особите околности указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке (жртву насиља и друге чланове породице) и особите околности указују да ће у кратком временском периоду поновити

изјаву о догађају без присуства учиниоца насиља и ван његовог видокруга; **3.** прикупе све податке неопходне за расветљавање и доказивање кривичног или прекршајног дела, које се односи на насиље над женом у породици и у партнерским односима. При томе треба посебно узимати у обзир све информације које се тичу околности везаних за конкретни догађај насиља, прецизније одређивање врсте насиља и начина на који је почињено насиље, трајања, континуитета, евентуално ранијег насиља и да ли су надлежне институције већ поступале и у ком обиму; **4.** посебно узму у обзир изложеност деце насиљу; **5.** обавесте жртву насиља да ће о наведеном случају бити обавештен надлежан Центар за социјални рад; **6.** упознају учиниоца насиља о конкретним мерама које ће против њега предузети. *Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, стр.11-12.

⁷¹⁴ Association of Chief Police Officers: *Guidance on investigating domestic violence*, National Centre for Policing Excellence, Bramshill, 2004, стр. 38

⁷¹⁵ ЗКП, члан 291.

кривично дело насиља у породици или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети. Поставља се питање које су то особите околности? За одговор на ово питање може нам послужити судска пракса која кроз низ случаја и одлука судова, за кривична дела извршена применом насиља, утврђује које су особите околности које указују да ће осумњичени ометати поступак утицањем на сведоке, односно указују да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело насиља у породици или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети: **1)** Окривљеном који лично познаје сведока значајног за утврђивање кривице окривљених потребно је продужити притвор, јер та чињеница представља особиту околност која указује да ће окривљени уколико се нађе на слободи вршити притисак на тог сведока (решење АС у Београду, Кр. 69/2012(2) од 4.5.2012.) **2)** Околност која указује да ће окривљени поновити кривично дело је и чињеница да је у периоду од 2004. до 21.6.2005. године полиција шест пута интервенисала због сукоба између окривљеног и његове супруге, по пријави супруге да је муж туче. (Решење Ок.С у Београду, Кж. 1824/2005 од 11.7.2005. године). **3)** Иако је отац окривљеног ослобођен од дужности сведочења суд, пре него што он буде позван да сведочи и изјасни се о томе да ли жели да сведочи или не, против окривљеног може одредити притвор због постојања особитих околности које указују да ће ометати кривични поступак утицањем на сведоке, с обзиром да отац окривљеног може слободно изабрати да ли жели да сведочи, па и да прихвати да сведочи (Решење ВС у Нишу, К. 698/2013 од 4.10.2013. године). **4)** Ранија осуђиваност окривљеног може имати значај особите околности која указује да ће поновити или довршити покушано дело, само под условом да се ради о истоверним кривичним делима. (Решење Врх.С Србије, Кж. II 96/2009 од 15.1.2009. године) **5)** Постојање опасности од понављања кривичног дела, као разлог за притвор односно меру забране напуштања стана, може се односити само на истоветно или слично кривично дело. (Решење АС у Београду, Кж2. По1 241/2013 од 18.6.2013. године) **6)** Чињенице да се окривљеном на терет ставља постојање основане сумње да је у кратком временском периоду предузео више радњи извршења истог кривичног дела и да је према извештају из казнене евиденције више пута осуђиван и то између осталог и због истородног кривичног дела у односу на дела која му се

стављају на терет, представљају особите околности које указују да би окривљени уколико би био пуштен на слободу могао поновити кривично дело. (Решење Окружног суда у Београду, Кж. 3464/2009 од 5.10.2009. год.).

Полиција када се одлучи да предузме меру хапшења насилника, мора водити рачуна да буду исуњени законски услови за одређивање притвора, без обзира на то да ли ће јавни тужилац даље у поступку предложити одређивање притвора или не. На овај начин полиција може ефикасно тренутно заштитити жртву насиља и омогућити другим државним органима (јавном тужилаштву, суду) да предузму законом предвиђене мере (нпр. одређивање мере притвора или мере забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем) ради даље заштите жртве насиља.

Већ смо рекли да уколико је пријављено насиље и исто траје по доласку полиције на интервенцију, а није таквог интезитета да постоје основи сумње да је извршено кривично дело, полиција може насилника и уз захтев за покретање прекршајног поступка због учињеног прекршаја (члан 6. или 12. ЗОЈРМ) ако су испуњени законски услови за довођење, привести у Прекршајни суд (члан 190. став 1 и 2 ЗОП), или евентуално задржати до 24 часа (члан 190. став 3 ЗОП) и након тога привести у Прекршајни суд.

Полиција мора заштити жртву насиља и на друге начине предвиђене позитивноправним прописима, ако нису испуњени законски услови за хапшење насилника, или задржавање у прекршајном поступку.

Уколико је жртви потребно пружање лекарске помоћи, полиција ће позвати хитну помоћ да приступи месту догађаја ради пружања медицинске помоћи, или ће жртву упутити у најближу здравствену установу, а по потреби и превести жртву до здравствене установе да јој се укаже медицинска помоћ.

Приликом доласка на лице места догађаја, а након успостављања стабилне ситуације, полиција мора утврдити и то да ли насилник поседује ватрено оружје у легалном или илегалном поседу. То ће утврдити провером кроз евиденције МУП-а, у обављеном разговору са жртвом насиља и осталим укућанима - члановима породице. Ако је потребно извршиће се и претрес стана и других просторија ради проналаска ватреног оружја. Уколико насилник поседује оружје исто ће се привремено одузети. Наиме, ЗП прописује да ће овлашћено службено лице

полиције привремено одузети предмет ако околности случаја указују да је одређени предмет намењен за извршење кривичног дела или прекршаја; ако је одузимање предмета неопходно за заштиту опште безбедности.⁷¹⁶ Након привременог одузимања полиција ће покренути одговарајући поступак за евентуално доношење одлуке трајног одузимања оружја у кривичном или управном поступку. Такође, уколико неко од укућана поседује ватрено оружје, полиција је поступити на исти начин и привремено оружје одузети а ради заштите опште безбедности.

2. СПРЕЧАВАЊЕ СЕКУНДАРНЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Развијено је више теоријских модела објашњења насиља у породици.⁷¹⁷ **1) Медицински модел**⁷¹⁸ **2) Теорија ресурса**⁷¹⁹ **3) Теорија моћи и контроле**⁷²⁰ **4) Теорија размене**⁷²¹ **5) Теорија социјалног учења**⁷²² **6) Социокултурна теоријска објашњења**⁷²³ **7) Феминистичка теоријска објашњења**⁷²⁴.

⁷¹⁶ ЗП, члан 60.

⁷¹⁷ Шире: Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, *Виктимологија*, Правни Факултет Универзитета у Београду, 2011, стр. 63.

⁷¹⁸ Усредсређује се на индивидуалне психијатријске и психопатолошке проблеме као факторе насилништва. Злостављачи чешће посматрају жену као објекат, имају ниско самопоштовање, низак социо-економски статус, а често су у прошлости и сами били сведоци насиља. Теорије базиране на медицинском моделу покушавају да објасне и понашање жртве идентификујући одређена обележја личности која увећавају ризик виктимизације (нпр. зависност)

⁷¹⁹ Усредсређује се на ниво персоналних, социјалних, економских и других ресурса које појединци унутар породице поседују.

⁷²⁰ Указују на диспаратитет моћи између чланова породице, при чему они који поседују већу моћ (по правилу мушкарци) користе насиље да би ту моћ задржали.

⁷²¹ Скреће пажњу на улагање појединаца у неки партнерски/породични однос и бенефите које очекују да добију заузврат - уколико та очекивана добит изостане, особа може прибећи насиљу у настојању да је оствари.

⁷²² Указују на то да се насилно понашање учи, као и свако друго понашање. Деца која су злостављана или посматрају насиље су у већем ризику да и сама постану насилна у својим породицама.

⁷²³ Усредсређују се на утицај друштвених вредности и норми на прихватљивост насиља у друштву. Уколико се (унутар одређене културе или поткултуре) насиље прихвата као легитимно средство решавања сукоба или достизања друштвених циљева, онда ће оно сходно бити примењивано као такво и унутар породице.

⁷²⁴ Одржавања мушког насиља према женама у првом реду потенцирају: патријархални распоред моћи и контроле између мушкараца и жена; традиционалну родну социјализацију у комбинацији са положајем у друштвеној структури; научену беспомоћност у вези са родном социјализацијом и одсуство ефикасне друштвене помоћи и подршке од стране институција.

У реалности, насиље у породици представља изузетно сложен проблем који није могуће без остатка објаснити било којом појединачном теоријом. Стога се данас све више тежи развијању мултидисциплинарног приступа у објашњењу ових појава. с тим у вези, указује се на факторе ризика који укључују, пре свега:⁷²⁵ одређене психичке чиниоце код учиниоца (ниска самоконтрола, ниско самопоштовање, импулсивност, психопатски склоп личности); традиционалну родну социјализацију; кризе у породичном функционисању; трпљење и посматрање насиља у детињству (учење насилничког понашања по моделу, учење женске пасивне улоге/улоге жртве), и употребу психоактивних супстанци.

Две америчке студије које су испитивале учесталост вршења, односно да ли је у току трајања брачне-ванбрачне заједнице долазило до насиља у породици између партнера, дошле су до резултата да је у 28%-30% случајева дошло до насиља.⁷²⁶ Једна друга студија користећи податке из *Националног статистичког истраживања породица и домаћинства*⁷²⁷ показала је да се у 3% америчких парова изврши насиље у породици на годишњем нивоу.⁷²⁸ Резултати следеће три студије које су урађене у америци показују да је стопа виктимизације подједнака између мушкараца и жена за партнерско насиље на годишњем нивоу (Morse, 1995;⁷²⁹ Straus, 1977-1978;⁷³⁰ Straus & Gelles, 1985⁷³¹). Након ових истраживања поставило се питање због чега су добијени овако ниски резултати извршеног насиља између партнера у породици. Дошло се до закључка да партнери не желе да пријаве свако насиље до којег је дошло између њих, нарочито оно нижег интензитета. Након промене питања и постављеног новог које се односи на све врсте насиља у породици без обзира на идентитет лица (направљена је скала од најмањег до највећег где је требало заокружити врсту насиља), добијени

⁷²⁵ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit*, стр. 64.

⁷²⁶ М. А. Straus, R. J. Gelles, "Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys", *Journal of Marriage and the Family*, 1986, стр. 465-479. <http://pubpages.unh.edu/~mas2/VB2%20Societal%20Change%20and%20Change%20in%20fam%20viol.pdf> 17. јун 2015.

⁷²⁷ National Survey of Families and Households (NSFH)

⁷²⁸ Више о истраживању: L. D. Brush, „Violent acts and injurious outcomes in married couples: Methodological issues in the national survey of families and households“, *Gender & Society*, 1990, стр.56-67.

⁷²⁹ Више о истраживању: В. Morse, „Beyond the conflict tactics scale: Assessing gender differences in partner violence“, *Violence and Victims*, 1995, стр. 251-272.

⁷³⁰ Више о истраживању: М. А. Straus, „Wife beating: How common and why?“, *Victimology*, 2, 1977-1978, стр. 443-458

⁷³¹ Више о истраживању: М. А. Straus, R. J. Gelles, 1986, *op.cit*, стр. 465-479.

результати су показали да је проценат извршеног насиља у партнерским односима између жена и мушкараца на годишњем нивоу порастао.⁷³²

Разлози ненапуштања насилног партнера од стране жртве дуготрајног насиља укључујући најчешће једну или више следећих околности: економску зависност; емоционалну везаност за насилног партнера; самоокривљавање и бојазан да ће је окривљавати окружење, и наду да је насиље привремено и да ће се насилник променити.⁷³³

Иако остајање у партнерској вези повећава ризик од поновног насиља, излазак из везе не гарантује безбедност жртви. Више од једне трећине жена које су изашле из партнерског односа такође бивају поново жртве бившег партнера. Показатељи могућег злостављања од стране бившег партнера су: дужина односа пре распада везе; постојање претходних претњи; његова сексуална љубомора; његова географска близина жени; њено учешће у новој партнерској вези.⁷³⁴

Многе студије указују да је силовање од стране брачног партнера често елемент екстремног насиља. Истраживање спроведено у оквиру пројекта „Hate Crime“, чији је предмет била анализа случајеве породичног сексуалног насиља које је регистровала Метрополитен полиција у току три месеца 2001. године, показало је да су повреде које су повратници нанели биле теже од оних које су нанели примарних учинилаца, тако да је претходно сексуално злостављање фактор ризика за будуће насиље. Прегледом литературе може се доћи до констатације да се тежина повреда повећава са повратом (поновним насиљем), осим ако не дође до промене околности. Истраживања указују да породичном убиству претходи ескалација насиља. Наиме, у 73% случајева убистава претходила је историја насиља у породици.⁷³⁵

Прегледом евиденције кривичних дела убистава утврдило се да су претње/подстрекавање на убиство као фактори ризика претходили убиству члана

⁷³² C. Kindermann, J. Lynch, D. Cantor, Effects of the redesign on victimization estimates. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice, 1997, <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/ERVE.PDF> 17. јун 2015.

⁷³³ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit.*, стр. 65.

⁷³⁴ Шире о искуствима жена које су претрпеле насиље од бившег партнера у: R. E. Fleury, C. M. Sullivan, D. I. Bybee, “When Ending the Relationship Doesn’t End the Violence: Women’s Experiences of Violence by Former Partners.” *Violence Against Women*, 6(12), 2000, стр. 1363–1383. <https://vaw.msu.edu/wp-content/uploads/2013/10/Expartner.pdf> 25. јун 2015.

⁷³⁵ R. Richards, *Findings from the Multi-agency Domestic Violence Murder Reviews in London*, Metropolitan Police, London, 2003, стр. 15. <http://www.dashriskchecklist.co.uk/uploads/Findings%20from%20the%20Domestic%20Homicide%20Reviews.pdf> 13. јул 2015.

породице.⁷³⁶ Исто тако, истраживања у САД су указала да претње убиством претходе породичном убиству.

Виктимологија или учење о жртви (од *victima* /лат./ - жртва и *logija* /грч./ - знање, учење, наука) настала је као резултат повећаног интересовања за жртву, посебно жртву криминалитета, у годинама после Другог светског рата,⁷³⁷ када су Ханс фон Хентиш, Бењамин Менделсон и Хенри Еленберг у центар истраживања ставили интеракцију између учинилаца и жртви, и допринос жртве извршењу кривичног дела.

Психолози Бартол С. и Бартол А. (2005) дефинишу виктимологију као научну студију о узроцима, околностима, индивидуалним карактеристикама и социјалном контексту који утиче да неко постане жртва криминала. Кармен (2006) дефинише виктимологију као научну студију о виктимизацији, укључујући везу између жртве и учиниоца, интеракцију жртве са кривичним, правосудним системом, то јест полицијом, судовима и корективним установама, као и конекцију жртве са другим друштвеним групама и институцијама.⁷³⁸ Аналогно наведеној дефиницији у литератури се могу срести и термини: општа виктимологија (*general victimology*), казнена/интеракционистичка виктимологија (*penal / interactionist victimology*), критичка виктимологија (*critical victimology*) и форензичка виктимологија (Turvey, Petherick, 2009). Виктимологија у ужем смислу је емпиријска, чињенично учење о жртвама злочина и других кажњивих радњи, и као таква најуже је повезана са криминологијом, има релативну самосталност и улази у ширу дисциплину, заједно с криминологијом, у учењу о злочину. То је тзв. криминална или пенална виктимологија. Виктимологија у ширем смислу или општа виктимологија је укупност знања о жртвама уопште (жртвама кажњивих радњи и несрећа, жртвама друштва, државе и њених представника или група).⁷³⁹

⁷³⁶ К. Soothill, *et al*, *Murder and serious sexual assault: What criminal histories can reveal about future serious offending*, Police Research Series Paper 144, Home Office, London, 2002, стр. 41, <http://eprints.lancs.ac.uk/3423/1/prs144.pdf> 08. август 2014. (У овом тексту шире о истраживањима о претходној историји кривичних дела која су претходила убиствима и сексуалним деликтима).

⁷³⁷ В. Ристановић-Николић, *Утицај жртве на појаву криминалитета*, Београд, 1984, стр. 34.

⁷³⁸ А. Karmen, *Crime Victims: An Introduction to Victimology* (6th ed.) Belmont: Thomson, 2006, стр.1.

⁷³⁹ З. Шепаровић, *Виктимологија – студије о жртвама*, Загреб, 1985, стр. 13.

У најширем смислу појмом жртве обухваћена су сва физичка и правна лица која трпе неку штету од криминалног понашања, прекршаја или случајног догађаја.⁷⁴⁰ Жртва кривичног дела у ширем смислу је свака она особа, правна или физичка, која је неко добро или право кривичним делом угрожено, повређено или уништено.⁷⁴¹ Жртва кривичног дела у ужем (правом) смислу јесте свака она физичка особа, којој је неко добро или право кривичним делом директно угрожено, повређено или уништено.⁷⁴²

Виктимизација (*victimizing*, *victimisation*) означава процес настајања жртвом, док се само стање кад је неко постао жртва назива виктимизираност (*victimizirt*, *victimise*).⁷⁴³

Да бисмо разумели позитивно превазилажење стресних ситуација у контексту криминалне виктимизације, неопходно је да разумемо сам процес виктимизације. Модел који је предложен од стране *Casarez* (1992) говори о томе како особа себе од некога ко је део опште популације доживљава као жртву криминала. Аутор тврди да се особа креће од стања пре него што се десила криминална активност (превиктимизација), преко криминалног догађаја (виктимизација), до превладавања и прилагођавања (транзиција) и на крају настављања са својим животом у будућности (резолуција). За особе које раде са жртвама криминала је важно да имају на уму неке од снага и врлина које могу помоћи жртви да се боље носи са ситуацијом у којој се налази. Листа од 24 врлине коју су предложили *Peterson i Seligman* (2004) између осталог садржи: креативност, отвореност ка учењу новог, интегритет, социјалну интелигенцију, могућност праштања, самоконтролу, наду, хумор, спиритуалност и др. Најбољи начин рада са жртвом криминала подразумева развој неке од врлина које особа већ поседује. За жртве криминала је важан процес налажења смисла у животу, па су терапијске интервенције овог типа неопходне у раду са жртвама било силовања или оних који су доживели неку другу врсту трауме (*Foy et.al* 2001). Терапијске интервенције могу почети од тражења смисла у виктимизацији која се догодила, па до емоционално фокусираних механизма превладавања, у зависности од саме

⁷⁴⁰ З. Шепаровић, *Криминологија и социјална патологија*, Загреб, 1981, стр. 365.

⁷⁴¹ З. Шепаровић, 1985, *op.cit*, стр.42.

⁷⁴² З. Шепаровић, 1985, *op.cit*, стр.42

⁷⁴³ В. Ристановић-Николић, 1984, *op.cit*, стр. 49.

жртве и начина рада који њој одговара. Процес резолуције који представља последњу карику у моделу, односи се на наставак живота и рада жртве након виктимизације. Раст и развој особе након доживљене трауме односи се првенствено на то како особа себе види, како се повезује са другима, као и промену животне филозофије. Већина жртава говори о промени на ова три нивоа (Calhoun, Tedeschi, 2006). У раду са особом која је доживела криминалну виктимизацију је важно развијати свесност о ономе што се догодило, прихватити то као део живота и искуства, али не дозволити да се жртва идентификује само са тим делом себе и оним што је преживела. То што је особа жртва криминала је реалност, али не одређује ту особу. Имајући ово на уму, кроз терапијске интервенције у раду са особом која је доживела неку врсту насиља, трауме или тортуре, можемо помоћи да особа настави свој живот и интегрише искуства у вези са трауматичним догађајем.⁷⁴⁴

Постоје жртве, које свој статус жртве прихватају као стање које се не може променити. За њих је карактеристичан осећај беспомоћности, он или она верују да немају контролу над таквом ситуацијом и да је сваки напор да га промене узалудан. Резултат је често пасивност, равнодушност, понашање којим се без обзира на патње и насталу штету свој положај прихвата као чињеница која се не може променити. Наведено понашање у случајевима насиља има и психолошке последице, које се манифестују у различитим синдромима, међу којима је најпознатији синдром испребијане жене (Battered Woman Syndrome - BWS)⁷⁴⁵. Исто тако, потребно је рећи да у оваквим ситуацијама није жртва само жена, то су и деца.⁷⁴⁶

Примарна виктимизација обухвата процес и последица самог трауматичног догађаја, односно страдања жртве које непосредно проистиче из радње извршења кривичног дела.⁷⁴⁷

⁷⁴⁴ Ј. Желесков - Ђорић, "Резилијентност и криминална виктимизација", *Зборник ИКСИ*. 1-2/2011, стр. 224.

⁷⁴⁵ Ментални поремећај који се јавља код жена које су дужи временски период биле изложене насиљу које за последицу има усвојено понашање да се злостављању не супротстављају, зато што не могу утицати да оно престане.

⁷⁴⁶ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 221.

⁷⁴⁷ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, *Виктимологија*, Правни Факултет Универзитета у Београду, 2011, стр. 23.

Секундарна виктимизација је данас постала уобичајени термин који се користи у виктимолошко-криминолошкој литератури и он у ствари означава све оне социопсихофизичке проблеме које жртва једног кривичног дела има, након што прође одређено време од тренутка када се кривично дело догодило. Дакле, није реч о непосредним боловима, патњама и социопсихолошким проблемима који се догађају у тренутку и непосредно након што се догађај одиграо, већ је посредни један дуготрајан процес, који је у ствари сећање на све оно што се догодило, а при томе то сећање такође има знатне негативне последице на психофизички и социјални живот жртве (оштећеног) па и на њене најближе пријатеље и сроднике. Суштински, могло би се рећи да су овде у првом плану накнадне психолошке последице догађаја који се одиграо, трауме која се догодила, односно злочина који је извршен.⁷⁴⁸

Како последице радње кривичног дела представљају примарну виктимизацију, тако „секундарна виктимизација подразумева поштравање последица примарне виктимизације, путем неодговарајућег реаговања, пре свега представника органа формалне контроле криминалитета, али и других субјеката који непосредно или посредно долазе у контакт са жртвом кривичног дела“⁷⁴⁹ тј. настаје као последица негативне реакције социјалне средине и кроз неадекватну или чак погрешну реакцију органа гоњења.⁷⁵⁰

Контекст секундарне виктимизације често укључује: *Стигматизацију* - окривљавање жртве за оно што јој се догодило - разарање самопоштовања жртве и њеног кредибилитета; *Негирање значаја догађаја* (порицање реалитета трауме) - неповерење према жртви и површност у раду преставника органа задужених за формалну контролу криминалитета производи осећање небезбедности, напуштености, бесмисла и неправде код жртве; *Реактивирање трауме* током прикупљања и извођења доказа унутар (прет)кривичног поступка; *Неадекватан третман жртве*, њених права и потреба као оштећеног и сведока у кривичном поступку - осећања небезбедности, "искоришћености" и неправде код жртве.⁷⁵¹

⁷⁴⁸ Ј. Ђирић, "Жртва и правосуђе – могући извори секундарне виктимизације", текст у зборнику "Насиље у породици", Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, Шкулић, М. и др..., АТЦ, Београд, 2009, стр. 68.

⁷⁴⁹ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit*, стр. 23.

⁷⁵⁰ Н. Ј. Schneider, *Victimologie*, Tubingen, 1975, стр. 32. према: *Ibidem*

⁷⁵¹ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit*, стр. 115.

Последица криминалне виктимизације може бити и *терцијална* виктимизација, где жртва остаје трајно заробљена у контексту последице виктимизације коју је претрпела.⁷⁵² Жртва насиља у породици често може имати трајне и тешке стигматизације виктимизованих особа.

Поновљена виктимизација (ревиктимизација) подразумева поновљени криминални напад на добра неког лица.⁷⁵³ Жртве насиља у породици су често погођене овом врстом виктимизације.

Индикатори који указују на могућност да ће се насиље поновити и то према истој жртви и њој блиским лицима од стране пријављеног учиниоца су: Постојање више жртава; Поновљен напад на исту жртву; Жртва припада групацији нарочито рањивих чланова породице (са инвалидитетом, душевно болесна лица, лица другачије сексуалне оријентације, лица зависна од психоактивних супстанци, старије особе и др.); Присуство других лица насиљу, нпр. рођака, а посебно деце или других нарочито рањивих чланова породице; Додатно понижавање и деградација жртве (нпр., фотографисање, излагање погледима других након извршеног насиља и друго). Иако резултати истраживања показују да не постоји "типичан" насилник, *National Domestic Violence Hotline* упозорава жртве да буде свесна потенцијалне опасности када партнер испољава неколико кључних понашања заједно: демонстрира екстремну љубомору или посесивност; прелазак од шарма до беса без упозорења; криве друге за своје негативне поступке; повлачи љубав, новац, или одобрење као казну; подривање осећања и достигнућа свог партнера; изоловање свог партнера од пријатеља и породице; и испољава проблем са дрогом или алкохолом.⁷⁵⁴

На овом месту треба поменути најважније међународне документе који се односе на спречавање секундарне виктимизације, а то су: *Препорука Комитета министара ЕУ R(85)11*,⁷⁵⁵ *Декларација УН о основним принципима правде у вези*

⁷⁵² Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit.*, стр. 25.

⁷⁵³ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић - Патић, 2011, *op.cit.*, стр. 23.

⁷⁵⁴ К. Healey, С. Smith, С. S. O'Sullivan, 1998, *op. cit.*, стр.7. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/168638.pdf> 13. септембар 2014.

⁷⁵⁵ (Council of Europe, Committee of Ministers) *Recommendation No.R(85)11 of the Committee of ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure* усвојена 28. јуна 1985. године;

са жртвама кривичних дела и жртвама незаконитог коришћења надлежности (1985)⁷⁵⁶ и Препоруке Европског форума служби за помоћ жртвама.⁷⁵⁷

Препорука Комитета министара Савета Европе бр. Р(85)11 подразумева спречавање директне и индиректне секундарне виктимизације. Под директном виктимизацијом подразумева се несензитивни третман од стране полиције,⁷⁵⁸ поновљено и несензитивно испитивање, недовољна заштита од непримереног публицитета, застрашивања или освете. Индиректном виктимизацијом сматра се недовољан проток информација између жртве и кривично правног система, тешкоће у вези права жртве на компензацију од стране државе и проблеме у добијању накнаде штете од учиниоца.⁷⁵⁹

У целом друштву често постоји тежња да се жртва потцени и убеди да је сама крива што је до кривичног дела дошло. Ова тенденција постоји почев од најближе околине жртве, преко органа кривичног гоњења, до најширих друштвених структура.⁷⁶⁰ Она настаје услед неадекватне друштвене реакције на насиље, занемаривањем проблема, негирањем његовог постојања, умањивањем његовог значаја, незадовољењем потреба жртве. Постојање предрасуда, патријархалних уверења је и даље заступљено нарочито у погледу улога чланова породице, те истим не одолевају ни државни службеници који би требали да пруже помоћ.⁷⁶¹ Под појмом *директне или примарне жртве* подразумева се лице

⁷⁵⁶ *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, усвојена од стране Генералне скупштине УН резолуцијом А/RES/40/34, од 29.11.1985

⁷⁵⁷ (Council of Europe, Committee of Ministers) *Recommendation No.R(87)21 on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation*, усвојена 17.9.1987. године.

⁷⁵⁸ Препоруком Комитета министара савета Европе бр. Р(85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка сугерише се да полиција унапреди приступ жртви и њен третман ради спречавања секундарне виктимизације, на следеће начине: **1)** Полицијски службеници треба да покажу благонаклон, конструктиван однос који жртви улива поверење и који неће доводити у сумњу спремност полиције да јој помогне; **2)** Полиција треба да информише жртву о исходу својих активности, као и могућности добијања помоћи, практичних и правних савета и обештећења од стране учиниоца или државе; **3)** У кривичној пријави или записнику који се доставља тужилаштву полиција треба да да јасан и комплетан опис повреда и штете коју је жртва претрпела; **4)** Ради спречавања фрустрираности жртве и јачања њеног гнева, страха и несигурности, полицијски службеници треба да воде рачуна да не остављају утисак да дело сматрају тривијалним или да га не узимају за озбиљно. Шире: Г. Милошевић, (ур.); *Родна равноправност и родно засновано насиље*: приручник, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 117-118.

⁷⁵⁹ Шире о овој теми: В. Николић-Ристановић, „Међународни правни документи о заштити права жртава кривичног дела“, *Темид*, 2/2001, стр. 41-47.

⁷⁶⁰ В. Николић Ристановић, "Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремена законска решења и пракса", *Темид*, 1/2003, стр. 3.

⁷⁶¹ О овоме опширније у: С. Јовановић, „Насиље у породици у Србији: учиниоци, жртве и друштвена реакција“, *Ревизија за криминологију и кривично право*, бр. 1-2/2012б, стр. 254.

које је непосредно искусило виктимизацију, односно претрпело кривично дело и његове последице, док индиректне или секундарне жртве укључују лица из ближег окружења директне жртве (нпр. чланови породице и др.) која емоционално пате или трпе финансијске последице кривичног дела, иако нису биле непосредно изложене виктимизацији.⁷⁶²

Истраживања, спроведена у земљама у којима се виктимолошким аспектима кривичног права до сада посвећивала већа пажња, показују да сваки човек који постане жртва неког кривичног дела (злочина) у принципу проживљава слична негативна искуства и пролази кроз четири фазе. Најпре, то су шок, страх, љутња, беспомоћност, неверица и осећај кривице. У теорији се такође истиче да се неки од ових осећаја могу појавити накнадно у каснијим фазама, а пре свега када жртва дође на суђење, када започне кривични поступак, односно када жртва на пример буде примљена у болницу на лечење. Другу фазу карактерише одговарајућа дезорганизација у животу оштећеног, односно жртве. Жртви се чини да живот постаје све успоренији и све безначајнији и бескориснији. Ово обично бива праћено и губитком поверења, поверења не само у формалне органе друштвене контроле него и губитком поверења у најближе пријатеље и сроднике. Трећа и четврта фаза су међусобно повезане и оне би требало да означавају потпуну рехабилитацију, прихватање реалности и повратак у нормалан живот. Међутим, ово може бити врло осетљива фаза, јер она заправо подразумева да се жртва суочава са својим злочинитељем, те да се она (жртва) мора суочити са реалношћу, што најчешће подразумева реинтерпретацију сопственог искуства и проналажење некаквог разумног објашњења за све што јој се догодило. Овде су улога и значај правосудних органа од посебног значаја зато што је ту у ствари реч о фази суђења, где и када жртва мора својим исказима помоћи тужиоцима да ови пронађу праве и ваљане доказе које ће презентирати на суду, као и да ти докази буду адекватно интерпретирани на суду.⁷⁶³

Оно што и данас често карактерише одговор друштва/државе на насиље у породици јесте занемаривање проблема, умањивање његовог значаја и неадекватан одговор на потребе жртве који се огледа у њеној секундарној, па и терцијарној виктимизацији. И даље се на насиље у породици гледа као на

⁷⁶² А. Кармен, 2006, *op. cit.*, стр. 2.

⁷⁶³ Ј. Ђирић, 2009, *op. cit.*, стр. 70.

првенствено приватни, породични проблем (те се од жртве очекује одређена акција: да напусти насилника, да насиље пријави, да безрезервно заштити дете и сл.) или пак проблем којим се не вреди бавити (жртва ће се предомислити, одустаће од поступка, помириће се са насилником, сама је крива за то што јој се дешава и сл.). Проблем у друштвеном одговору на насиље компликују и типичне предрасуде са дискриминаторном основом везане за (традиционалне) улоге појединих чланова породице, па у вези са тим и насиљем у њој, којима не одолевају ни представници друштвених институција који се позивају у помоћ. Тако се од мушкарца очекује да буде хранилац и глава породице, док се од жене очекује да буде управо жена – супруга и мајка, наравно, добра, послушна и пожртвована. Деца су ту да слушају и испуњавају очекивања родитеља, јер у супротном, међу васпитачким техникама се могу наћи и средства, односно начини који укључују и насиље.⁷⁶⁴

О секундарној виктимизацији жена рађена су многа истраживања. У једном су учествовала 33 професионалца која су радила са осуђеним сексуалним преступницима у оквиру групних третмана у затворима. Закључено је да су жртве чешће претрпеле секундарну виктимизацију и да су насилници добијали блаже казне. Наиме, жртва се осуђује за своје понашање и одговорна је за то што је силована. Утицала је својим начином облачења, физичком атрактивношћу, историјом предходних сексуалних активности, нивоом пијанства, нивоом отпора који је пружала током напада, врстом односа са насилником. Расна припадност, социјални ниво и брачни статус су такође имали битну улогу у оцени њене одговорности.⁷⁶⁵

Увек треба имати у виду да поједини облици понашања често најављују друге, лакша кривична дела са елементима насиља често наговештавају тежа, породичном убиству обично претходе радње које указују на ескалацију насиља. *Донсон, Луц и Вебдејл*⁷⁶⁶ дефинисали су факторе ризика који указују на

⁷⁶⁴ Шире у: С. Јовановић, 2012б, *op.cit.*, стр. 254.

⁷⁶⁵ Шире о истраживању: S. J. Lea, A Discursive investigation into victim responsibility in rape, Univ. of Minnesota Dulut. *Feminism & Psychology*, Vol.17, 2007, стр. 495-514 <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/3925925HomeComputer/Rape%20myths/Discursive%20Investigation.pdf> 11.11.2014.

⁷⁶⁶ Детаљније о процени ризика за могућност извршења убиства у породици: J. Johnson, V. Lutz, N. Websdale, Death by Intimacy: Risk Factors for Domestic Violence, *Pace Law Review* 20, Spring, 2000, стр. 1101-1134. <http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=plr> 11. новембар 2014.

вероватноћу да ће се извршити убиство (писано из перспективе жена жртава): историја насиља у породици (ескалација насиља; покушај убиства у прошлости, најчешће гушењем; силовање и сексуално насиље; насиље према кућним љубимцима; насиље у току трудноће); бежање од насилних веза (брачно отуђење); опсесивна посесивност (екстремна љубомора; стално наметање, претње и узнемиравања; опсесивност у односу; покушаји самоубиства или претње); интервенције полиције; криминална прошлост учиниоца; претње убиством; проблеми услед конзумирања алкохола/наркотика; мере заштите; акутна перцепција издаје; старатељство над децом – спорови (у прошлости покушаји да се убију или киднапују деца; озбиљне злоупотребе деце; сексуално злостављање деце); менталне болести учиниоца – параноја⁷⁶⁷, шизофренија⁷⁶⁸, депресија (доживео озбиљне злоупотребе као дете); узимање талаца; њена деца нису његова; промене у условима (незапосленост).⁷⁶⁹

Полицијски службеници бавећи се својим надлежностима, из вида изгубе потребе жртава и доводе до тога да се она осећа занемареном, искоришћеном и често пониженом. Приликом пријаве и давања изјаве, она се још увек налази у стању шока, страха од освете насилника, страха од уласка у непознато, не сећа се свега тачно, није сигурна у себе, не зна како треба и шта да прича, конфузна је. Полицијски службеници могу да својим неадекватним и непрофесионалним понашањем, продубљују ове реакције, умањују самопоштовање жртве и њен кредибилитет.⁷⁷⁰

Виктимогени фактори могу помоћи полицији и представницима других државних органа да разумеју околности које утичу да неко лице постане жртва насиља у породици.⁷⁷¹ **1) Перцепција жртве да може доћи до насиља.**⁷⁷² **2)**

⁷⁶⁷ Параноја је психоза за коју су карактеристичне болесне идеје величине и прогањања, док је интелигенција особе очувана. Зато се ова болест понекад назива „разумно лудило”. Види у: P. Michael; W. Padraig; J. Stern, *Core psychiatry*. Philadelphia: Saunders, 2000

⁷⁶⁸ Шизофренија (*схизофренија*) је ментални поремећај који се карактерише наглим прекидом мисаоног процеса и веома емотивном реакцијом. Види у: "Schizophrenia" Concise Medical Dictionary. Oxford University Press, 2010. Oxford Reference Online. Maastricht University Library.

⁷⁶⁹ З. Ђурђевић, Н. Радовић, 2015, *op.cit*, стр. 222.

⁷⁷⁰ Шире: Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић-Патић, 2011, *op.cit*, стр.114-116.

⁷⁷¹ Шире: Б. Симеуновић-Патић, et al, 2014, *op.cit*, У делу приручника "Поступање полиције у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима" стр. 64-65.

⁷⁷² Перцепција ризика жртве која је већ доживела насиље важан је елемент који би требало да буде укључен у процену. Без обзира што жртве често потцењују ризик од насиља, постојање страха је битан фактор који се мора узети у обзир процени.

Покушај да се напусти учинилац, укључујући и време непосредно после напуштања.⁷⁷³ 3) Трудноћа жртве.⁷⁷⁴ 4) Инвалидитет и/или ментално здравље жртве.⁷⁷⁵ 5) Социјална изолација.⁷⁷⁶

Истраживања су показала да су мањем ризику од насиља изложене жене које имају већу друштвену подршку и већа финансијска средства након извршеног насиља у породици, од оних жена које су економски сиромашније и где су слаби друштвени системи подршке. Код првих се насиље није понављало и након три године од интервенције, а код других се насиље понављало у периоду од 2-3 године након интервенције.⁷⁷⁷

Подразумева се да су и јавни тужилац и полицијски службеници, сагласно општим правилима о дужностима и овлашћењима, као и то да је, у складу са чланом 6. став 1 ЗКП јавни тужилац дужан да предузме кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности. Јавни тужилац и полиција дужни су да непристрасно разјасне сумњу о кривичном делу за које спроводе службене радње, и да са једнаком пажњом испитују чињенице које

⁷⁷³ Покушај да се оконча веза је један од фактора који је у навећој корелативној вези са убиством у породици. Упркос уобичајеној претпоставци да ће са изласком из насилне везе насиље престати, неопходно је знати да жене које се одвајају од свог партнера имају већи ризик да буду жртве физичког и сексуалног насиља и убиства. У студији која је реализована у Канади, истраживачи су закључили да насиље које се наставља након раздвајања има тенденцију да буде теже – насилници у раној фази одвајања (посебно у прва три месеца) прате своје жртве када и постоји већа вероватноћа да дође до убиства. Поред тога, важно је знати да посебан ризик постоји у ситуацијама када насилник треба да види дете

⁷⁷⁴ Трудноћа као фактор ризика нема исти значај код жртава различите старости. Ризик код жена старости од 16 до 24 година је знатно већи него код жена другог старосног доба, али се не може рећи да указује на узрочну везу. Трудноћа може повећати изолацију и зависност жртве и представља ризик у смислу насилног прекида трудноће, као и додатних ризика по животе самих жена. Подаци студије која је реализована у Лондону указују да је једна од двадесет жена жртва насиља у породици била трудна. (Metropolitan Police Service: *Understanding and Responding to Hate Crime Factsheet: Domestic Violence*, Metropolitan Police Service, London, 2002).

⁷⁷⁵ Физичко и ментално здравље, тачније болест, повећава ризик од насиља у породици. На пример, депресија и/или суицидна понашања могу бити важни у процени рањивости жртве. Поред тога, алкохол и злоупотреба наркотика такође могу указати на ментално и физичко здравље и ризик до насиља.

⁷⁷⁶ Жене које су незапослене или домаћице имају највећи ризик да буду жртве насиља у породици. Међутим, постоји већи број начина на који се овакав њихов статус може повезати са ризиком. На пример, то може бити недостатак финансијских средстава за одлазак, страх од веће друштвене изолације, мања могућност за приступ неформалним и формалним мрежама за подршку жртвама насиља.

⁷⁷⁷ Шире о истраживањима: С.М. Sullivan, D.I. Bybee, *Using a Longitudinal Data Set to Further Our Understanding of the Trajectory of Intimate Violence Over Time*. Final report (grant 98–WT–VX–0013) submitted to National Institute of Justice, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. Washington, DC. 2000. Document No.: 185728 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/185728.pdf> 17.jul2015.

терете окривљеног и чињенице које му иду у корист (члан 6, став 4 ЗКП).⁷⁷⁸ Логично је да жртва (оштећена) мора бити саслушана (уколико је у могућности да да исказ) од стране органа кривичног гоњења на околности пријављеног кривичног дела. Међутим, жртва бива поново испитивана (испитивана више пута), чиме се реактивира њена траума, а додатно се налази под проценом веродостојности свог исказа од стране тужиоца, његовим неповерењем и површношћу, те некада и минимизирањем значаја трауме и самог насилног акта.⁷⁷⁹

Јавно тужилаштво, у случајевима насиља у породици, у складу са својим законским овлашћењима, поступа како у кривичном, тако и у прекршајном поступку, подноси тужбе и учествује као странка у парничном поступку, ради одређивања мера заштите од насиља у породици. У ситуацијама насиља над женама, јавни тужиоци своја законска овлашћења треба да примењују увек водећи рачуна о уважавању интереса и очувању достојанства и приватности жртве, приликом првог контакта са жртвом, имајући у виду потребу изградње и очувања поверења у државне органе и институције, као и избегавање секундарне виктимизације.⁷⁸⁰

Забрињава тенденција да се поступци надзора над вршењем родитељских права, као и поступци делимичног и потпуног лишења родитељских права, покрећу *према мајкама или према оба родитеља*, мада су мајке идентификоване као жртве насиља у породичном контексту. Ове мере представљају *двоструку виктимизацију* жене жртве насиља, што сигурно повећава њен страх од реакције ЦСР, као и избегавање да се у овој служби отворено говори о насиљу и затражи помоћ. О појави погрешног разумевања проблема насиља према женама и насиља којем су деца директно или индиректно изложена у тим околностима, сведочи и податак у којем се наводи да је у извештајном периоду (2011. год.) привременим закључком о обезбедивању смештаја, ради заштите безбедности, из породице измештено 137 деце чији *родитељ није у могућности да заштити дете од*

⁷⁷⁸ А. Боровић, Н. Павлица, М. Жарковић, Жртве насиља у породици као привилеговани сведоци, текст у зборнику радова "Насиље у Србији - узроци, облици, последице и друштвене реакције" (ур.Д.Коларић), Том 2, КПА Београд, 2014, стр. 282.

⁷⁷⁹ Шире: Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић Патић, 2011, *op.cit*,

⁷⁸⁰ Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, Република Србија, Министарство правде и државне управе, Број: 119-01-00130/2013-05, датум: 14. јануар 2014. године, Београд

зостављања другог родитеља.⁷⁸¹ Иако ова интервенција у конкретном случају безбедносног ризика за здравље и живот детета може бити оправдана, она такође може значити и озбиљно кршење права детета и ненасилног родитеља, због нечињења или неадекватне заштите од насиља у породици од стране државе. Ови су подаци узнемиравајући и због могућности да се услед непоступања ЦСР-а по службеној дужности у заштити (свих) чланова породице од насиља, а да би се избегао висок безбедносни ризик за дете, *успостави штетна пракса одвајања деце од ненасилних родитеља*, која би представљала секундарну виктимизацију и детета и родитеља.⁷⁸²

Заштита жртва насиља, па и насиља у породици се најефектније може остварити бољим правилима кривичног поступка и адекватнијом праксом службених актера тог поступка. Важно је и да на пример, оштећена која је силована или пребијена, не буде „поново силована“ и не добије поново „батине“, јер безброј пута мора објашњавати шта јој се и како догодило, вишесатно се саслушава, непотребно се суочава са окривљеним, приговара јој се да је сама крива што није била опрезнија и сл., што све представља тзв. секундарну, односно накнадну виктимизацију, када се жртва додатно трауматизује и приморава да психолошки поновно проживи зло које ју је већ задесило када је према њој учињено кривично дело.⁷⁸³ Истраживања су показала да жртве насиља у породици које су ангажовале адвоката и обратиле се преко пуномоћника државним институцијама ради заштите од насиља, су много мање изложене ризику новог насиља од стране члана породице, а нарочито након шест месеци од ангажовања адвоката, без обзира и ако су остале да живе са насилником.⁷⁸⁴

⁷⁸¹ *Извештај о раду центара за социјални рад у Србији у 2011. години*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2012, стр. 60.

⁷⁸² Т. Игњатовић, *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*, Аутономни женски центар, Београд, 2013, стр. 18.

⁷⁸³ М. Шкулић, „Насиље у породици“, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Београд, 2012, стр.123

⁷⁸⁴ Шире о истраживању: С.М. Sullivan, D.I. Bybee, Reducing Violence Using Community-Based Advocacy for Women With Abusive Partners, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(1), 1999, стр. 43–53.

“Када је постала држава, тада је настала полиција. Држава се без ње не може замислити. Држави је нужна полиција, казао је француски слободњак Лабулеј, јер где ње нема ту је анархија, а где је анархија ту није слобода. Остављајући на страну то, што би једни хтели, да је она свуда и у свакоме послу, а други опет да је никако нема, у добро уређеним државама хоће се: да је полиција свагда на месту онде, где је у опасности јавни мир и ред, живот и имање грађана... Полиција је дакле јемство за добар ред и безбедност. Она мора непрекидно да прати како појаве радње човекове, тако и појаве природне; па кад год ови појави буду ишли на то, да штете мир друштву или појединцу – полицијасе ту одмах јавља као заштита.”⁷⁸⁵

IV ДЕО: ФУНКЦИЈА И ОВЛАШЋЕЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. ФУНКЦИЈА И ОВЛАШЋЕЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

У теоријским разматрањима посебно се подвлачи, а на емпиријском плану потврђује, да је брзо и ефикасно откривање кривичног дела и њихових учиналаца један од фактора који у великој мери утиче на превенцију криминалног понашања. У мери у којој доприноси смањењу "тамне бројке" криминала, полиција даје одређени допринос превенцији криминалитета у одређеном друштву. На превентивном плану су од истог значаја и активности које се састоје у праћењу стања криминала на одређеном подручју, затим процена безбедносне ситуације и у вези са тим пружање информације надлежним државним органима, као и информисање грађана о свим питањима из домена рада ове службе која утичу на сигурност грађана и нормално одвијање друштвене функције. На квалитет у сарадњи у великој мери утиче степен поверења који грађани имају у односу на овај државни орган.⁷⁸⁶

⁷⁸⁵ Н. Димитријевић (ур.), *Полицијски гласник*, Година II, Српска краљевска државна штампарија, Београд, 1898, стр. 2

⁷⁸⁶ Љ. Радуловић, *Криминална политика*, Центар за публикације Правног факултета, Београд, 1999, стр. 146.-147.

У Републици Србији, *Уставом* су загарантована основна људска права између којих су и она која могу бити угрожена насиљем у породици: право на живот, физички и психички интегритет, деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребљавања. Самим тим, државни органи су дужни да се старају да загарантована права буду сваком грађанину доступна, тако да могу превентивно деловати на потенцијалне изворе угрожавања.

Законске одредбе обавезују, односно упућују полицију на сарадњу са јавним тужиоцем приликом сваке активности коју предузима у вези одређеног криминалног догађаја. Ово је, поред осталог, значајна гаранција да ће се делатности полиције кретати у строгим законским оквирима, чиме се у великој мери спречава могућност злоупотреба и повреда права грађана од стране овог органа.⁷⁸⁷ Превентивно поступање не треба везати само за овлашћења и предвиђеност мера у закону, јер се законске мере највећим делом односе на примену репресивних мера. Превентивна делатност се у законима разрађује минимално и на уопштен начин.

Превенцију криминала можемо дефинисати као предузимање мера да не дође до криминалног понашања, односно да се спречи извршење кривичног дела или противправног дела. Традиционални начин превенције криминала је *кривично-правна превенција* и она има два облика: *општа или генерална превенција*, којом се утиче на друге да не врше законом забрањена дела и *посебна или специјална превенција*, којом се делује на осуђено лице да у будуће не врши нова законом забрањена дела. Зависно од правца у ком смислу се превентивно делује мерама којима кривично законодавство прописује, превентивно деловање се остварује како на плану генералне, тако и на плану специјалне превенције, тј. како утицањем на све потенцијалне учиниоце да се одврате од могућег вршења кривичних дела, тако и деловањем на оне који су већ извршили кривично дело да то убудуће не чине.⁷⁸⁸ *Кривично законодавство* штити права и слободе човека и грађанина, сувереност, независност и безбедност земље и уставом утврђен поредак. Ту своју функцију оно остварује одређивањем која се понашања људи

⁷⁸⁷ Љ. Радуловић, 1999, *op. cit.*, стр. 146.

⁷⁸⁸ Н. Мрвић –Петровић, Ђ. Ђорђевић, *Моћ и немоћ казне*, Војно издавачки завод, Београд, 1998, стр.17.

сматрају кривичним делима, прописивањем општих услова за примену кривичних санкција према учиниоцима, одређивањем врста кривичних санкција и начина њиховог одмеравања, регулисањем поступка у којем се утврђује кривична одговорност учиниоца кривичног дела и изричу кривичне санкције, као и поступак њиховог извршавања. На тај начин кривично законодавство представља, и ако не једини, важан чинилац у сузбијању и спречавању криминалитета. Вршећи ту своју функцију, кривично законодавство остварује превенцију криминалитета и то како генералну, тако и специјалну, што се у савременом кривичном праву сматра најважнијом компонентом сврхе кривичних санкција.⁷⁸⁹

Ако анализирамо резултате спроведеног истраживања који су приказани у другом делу рада, можемо закључити да досадашња кривично-правна превенција не даје резултате код вршења кривичног дела насиља у породици, пре свега због благе казнене политике суда (огроман број условних осуда), начина рада јавног тужилаштва (велики број одбачаја кривичних пријава због примене опортунитета) али и због одустајања оштећених (који су углавном привилеговани сведоци) од сведочења, између осталог и због дужине трајања кривичног поступка. Мишљења смо да успостављени кривично-правни систем у нашој држави (када се ради о овој врсти кривичних дела) не даје резултате ни у општој, ни у специјалној превенцији. Наиме, ако пођемо од претпоставке да је учинилац кривичног дела избегао казну, учинио поново насиље у породици па опет избегао казну, а тек за неко четврто или пето поновљено насиље буде осуђен минималном казном затвора, то је лоша порука како за жртву тог кривичног дела али и за све остале грађане који могу бити потенцијалне жртве насиља у породици, односно таква политика правосуђа може се тумачити и као својеврстан позив свим потенцијалним насилницима да слободно врше кривична дела насиља у породици зато што их законом предвиђена казна (не)ће стићи.

Велика пажња превенцији поклања се и од стране европских институција. Европска унија и Савет Европе основали су своја радна тела која имају задатак истраживање и планирање превенцији криминалитета. Министарски комитет Савета Европе за превенцију криминалитета дао је следеће препоруке које су се показале као корисне: Препорука бр. *P(87)19* о организацији превенције

⁷⁸⁹ Шире: М. Ђорђевић, "Улога кривичног законодавства у превенцији криминалитета", *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Београд, 2002, стр. 63-78.

криминала⁷⁹⁰, Препорука бр. *P(96)8* о креирању политике борбе против криминала у времену великих политичких промена и Препорука бр. *P(2000)20* о улози ране психо-социјалне интервенције за превенцију криминалитета.

Савет европског Комитета експерата о полицијској етици и проблемима полиције је усвојио *Европски кодекс полицијске етике* у септембру 2001. Препорука РЕЦ (2001)10⁷⁹¹ Комитета министара државама чланицама о Европском кодексу полицијске етике даје смернице за владе држава чланица Савета Европе о свом унутрашњем законодавству, пракси и кодексима понашања за своје полиције.⁷⁹² Полицијска овлашћења у истрази, као што су истражне радње (мере), надзор, заштита сведока и подршка жртвама, регулисане су у члановима 41-42 и 47-53 овог Кодекса. Полицијска овлашћења у одржавању јавног реда, као што је овлашћење претраге, хапшења, одузимања предмета и овлашћење за употребу силе, такође су регулисани у *Европском кодексу полицијске етике*.

Из аспекта спречавања и сузбијања криминалитета од стране полиције најзначајнији подзаконски акти код нас су: *Упутство о начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета*,⁷⁹³ *Упутство о начину организовања и вршењу унутрашњих послова на безбедносном сектору*⁷⁹⁴ и *Обавезна инструкција о оперативном раду полиције*.⁷⁹⁵

Основни циљ превентивног деловања полицијских службеника је спречавање извршења кривичног дела или хватање извршиоца на лицу места извршења кривичног дела, а то се може постићи применом појединих оперативно - тактичких мера и радњи и њиховом комбинацијом, чија практична реализација треба да доведе до тог циља. Спречавањем извршења појединих кривичних дела

⁷⁹⁰ *Препоруке о организацији превенције криминала* из септембра 1987. године имају шест тежишта. Према њима европске владе би требало да: превенцију криминала посматрају као стални политички задатак и да се побрину за јасне надлежности; стварају и помажу институције које се баве превенцијом криминала на националном и/или регионалном, односно локалном нивоу; састављају програме превенције за специфичне деликте; унапређују истраживачки рад у области превенције; раде на побољшању рада приватних безбедносних служби и унапређују међународну кооперацију.

⁷⁹¹ Европски кодекс полицијске етике, Препорука Рец (2001)10.

⁷⁹² Council of Europe, *Police*.

⁷⁹³ Упутство о начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета, СТ 01 стр.пов.бр. 1426/02, од 08.03.2002. год.

⁷⁹⁴ Упутство о начину организовања и вршењу унутрашњих послова на безбедносном сектору, СТ 01 стр.пов.бр.1308/97, од 08.04.1997. год.

⁷⁹⁵ Обавезна инструкција о оперативном раду полиције, ст. пов. 01 број 13419/106 Од 15.11. 2010. године

смањује се укупан обим криминалитета. Превентивне мере полиција може предузимати самостално, али је боља варијанта да их предузима са другим државним органима и органима локалне самоуправе јер само тако се могу постићи жељени резултати.

Која мера ће бити конкретно примењена од стране полиције зависи од прикупљених оперативних информација и од циља који треба реализовати. Управо од тога зависи и тактика њиховог спровођења. По правилу, превентивне мере предузимају униформисани полицијски службеници који обављају делатност (оперативну, патолну и позорничку) на безбедносном сектору. Након извршеног кривичног дела (насиља у породици), у циљу откривања извршиоца, полиција примењује овлашћења садржана, пре свега, у ЗКП, који прописује под којим се условима могу применити поједина овлашћења. Успешно репресивно сузбијање криминалитета истовремено је и одлично његово предупредивање, јер се оно у нашој стварности испуњава превентивним садржајем.⁷⁹⁶ Многа истраживања (студије) показују да грађани желе полицајца у суседству. Наиме, када дође до извршења насиља у породици или грађани дођу до сазнања да се нешто неуобичајено дешава у породици која живи у суседству (на простору где живе и раде) желе да имају полицајца у близини, кога добро познају, и у кога имају поверења да би са њим поделили такву информацију. Сматрају да је то много боља солуција него када се деси криминални догађај да пријављују на број за хитне позиве а онда на интервенцију дође патрола полицајаца коју не познају, и која нема сазнања о историји насиља у датој породици. Рад полиције у заједници зависи од проактивног решавања проблема од стране полиције. Решавању проблема помаже познавање подручја на ком ради полицајац, насеља, односно суседства, изградње међусобног поверења и стицање обавештајних података о догађајима у том делу града.⁷⁹⁷

Нови концепт рада полиције који би се усмерио на рад полиције у заједници могао би допринети повећању превентивних активности које би допринеле смањењу појаве насиља у породици. Ако заузмемо становиште уз превентивне активности да применимо и теорије *"сломљеног прозора"* и *"нулте*

⁷⁹⁶ Шире: О. Крстић, *Криминалистичка превенција и прогностика*. Бања Лука, 2005, стр. 165.

⁷⁹⁷ Шире: Н. Sergeant, *The Public and the Police*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London, 2008 <http://www.civitas.org.uk/pdf/PublicAndThePolice.pdf> 16. април 2015.

толеранције" то би значило да полиција мора реаговати на сваку пријаву и најблажег насиља у породици на тај начин што ће ухапсити насилника и процесуирати га у најкраћем року.⁷⁹⁸ На тај начин постигао би се такав ефекат да би се, у старту повећао број евидентираних/пријављених насиља у породици, али би се сигурно смањио стварни број учињених насиља у породици. Међутим, постојао би ризик од злоупотребе пријављивања насиља и у оним случајевима када насиље није учињено, а поставља се и питање какав би ефекат таква политика полиције имала на даљи опстанак породица и бракова. Наиме, присутан је одређени проценат лажног пријављивања кривичних дела са елементима насиља у породици, а најчешћи мотиви за лажно пријављивање тих догађаја дела су:⁷⁹⁹ 1) освета партнеру због раскида везе, 2) љубомора, 3) неузвраћена љубав, 4) материјална корист, 5) код млађих особа ради оправдања због: бегства од куће, касних излазака, неоправданих изостанака из школе, недовољних оцена, скретања пажње родитељима на личне или породичне проблеме. Неке од индиција које могу указати да се ради о лажном пријављивању насиља у породици и партнерским односима су:⁸⁰⁰ – нетачни детаљи о времену, месту и начину извршења кривичног дела, – непостојање одбрамбених повреда код оштећене особе која изјављује да је силом принуђена на обљубу, – проток дужег времена од тренутка „извршења” кривичног дела до пријављивања, и др.

Мишљења смо да треба наћи праву меру и комбиновањем више метода радити на превенцији и сузбијању насиља у породици.

Превенцији појаве насиља у породици полиција може допринети сталним едуковањем и обучавањем полицијских службеника да препознају ову појаву, у циљу подизања свести да је насиљу у породици и родно засновано насиље друштвено неприхватљива појава која је позитивноправним прописима регулисана као криминални деликт. Потребно је полиција као државна институција да узме учешће кроз кампање и апеле на борбу против насиља у

⁷⁹⁸ Шире о теоријама: J. Q. Wilson, G. L. Kelling, "The police and neighborhood safety: Broken windows", *Atlantic Monthly*, 1982, стр. 29–38 https://www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf. 17.мај 2015. Такође о овоме у: Key idea: The police can control crime, *Key ideas in criminology and criminal justice*, стр. 103-119. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/36813_8.pdf 17.мај 2015.

⁷⁹⁹ Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, стр.15-16

⁸⁰⁰ *Ibid*, стр.16.

породици, кроз покретање иницијатива које ће да спроводи у оквиру заједнице у којима ће учествовати припадници полиције са циљем промоције полиције као социјално-услугне организације. Потребно је успоставити сталну сарадњу са медијима по питању заједничког иступања са невладиним организацијама које се баве овом проблематиком и другим државним институцијама и информисати јавност о распрострањености и расту насиља у породици. Такође, потребно је узети учешће кроз организовање округлих столова, трибина, саветовања, научних и стручних конференција од стране компетентних организационих нивоа МУП-а на којима ће учествовати представници свих институција укључених у процес превенције насиља у породици.

Мишљења смо да је неопходно успоставити партнерски однос са локалном заједницом, у циљу заједничког преузимања одговорности за откривање и сузбијање сваке појаве насиља у породици. Потребно је едуковати чланове заједнице како да умање ризик да постану жртва насиља у породици и на који начин да препознају почетне облике насиља, и на који начин да се супроставе истим. Полицајац који ради на одређеном микро подручју (позорничком рејону, безбедносном сектору) мора добро познавати прилике на терену, пратити безбедносно стање у оним породицама где је у ранијем периоду евидентирано насиље у породици, едуковати чланове заједнице о проблему насиља у породици и начинима сузбијања истог, а сталним прикупљањем обавештења на терену уочавати сваку појаву која може довести до извршења кривичног дела или прекршаја, при чему је потребно да му главни циљ буде спречавње таквих догађаја - превенција насиља у породици. Неопходно је да полицајци дужи низ година раде на истом подручју, да добро упознају грађане који бораве и раде на том подручју и да успостави са њима пријатељски однос. Сваку обавештајну информацију/податак, до које дође а која се односи на безбедносне догађаје полицајац треба да проследи надлежној криминалистичкој служби ради даље обраде и анализе, а све у циљу проактивног деловања, да се спречи криминални догађај. Такође, потребно је да едукује грађане на који начин да пријаве насиље, којим државним органима, које су законске могућности да се заштите од насиља, а такође их упознати и са могућношћу остваривања контакта са невладиним организацијама које се баве проблемом насиља у породици.

Последњих година светска искуства, као и искуства код нас, показују да је модел активности полиције у локалној заједници најефикаснији и да даје добре резултате у превенцији злостављања деце и њиховој заштити. Полицијски службеници, у сарадњи са грађанима, породицом и појединцима, лакше долазе до информација које указују на постојање проблема насиља над децом, како у породици тако и међу вршњацима, и у ситуацији су да правовремено и ефикасно предузимају неопходне активности. Полицијски службеници који су стекли посебна знања из области права детета и кривично-правној заштити малолетних лица, у сарадњи са директорима и психолошко-педагошким службама образовно-васпитних установа на територији Републике Србије реализацију превентивне активности код школске деце и омладине, по моделу радионица.⁸⁰¹ Посебно треба истаћи да је и концепт "школског полицајца" у нашој држави уведен после 2001 године, увелико заживео, и да полицијски службеници који раде позорничку делатност у школама, имају многе могућности да дођу до информација, како од деце, тако и од васпитног-наставног особља, ако је дошло до насиља у породици над децом, зато што се последице насиља над децом углавном манифестују на лако препознатљив начин, ако не видно (телесне повреде) онда у промени понашања деце у школи.

2. УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ ПРИЛИКОМ ДОКАЗИВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Полиција има одређену улогу у прекршајном поступку приликом доказивања насиља у породици. Међутим, мишљења смо да се та улога креће у оним границама и простору који јавни тужилац додели полицији приликом поступању по пријављеном догађају насиља у породици. Наиме, јавни тужилац је странка у прекршајном поступку и предузима мере ради откривања, проналажења и прибављања потребних доказа за гоњење учинилаца прекршаја и успешно вођење прекршајног поступка пред судом; подноси захтев за покретање

⁸⁰¹ Ј. Играчки, "Улога полиције у превенцији малолетничког преступништва", текст у зборнику "Деликти, казне и могућности социјалне профилаксе" (ур. Л. Крон), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012, стр. 355.

прекршајног поступка, жалбу или ванредна правна средства против одлука суда; предузима друге радње на које је овлашћен ЗОП и посебним прописима.

Јавни тужилац је стварно надлежан да поступа у прекршајном поступку уколико је поднео захтев за покретање прекршајног поступка. Ако је јавни тужилац први поднео захтев за покретање прекршајног поступка, поступак ће се водити по његовом захтеву, а наставити по захтеву оштећеног или другог органа надлежног за подношење захтева за покретање поступка ако јавни тужилац одустане од захтева. Ако одустане од захтева за покретање прекршајног поступка, јавни тужилац је дужан да у року од осам дана од дана одустајања од захтева, обавести оштећеног или друго лице овлашћено за покретање поступка да би наставили поступак. Ако је оштећени или други овлашћени орган за покретање прекршајног поступка већ поднео захтев за покретање поступка, поступак ће се наставити по том захтеву.⁸⁰² Када је за подношење захтева за покретање прекршајног поступка надлежан други орган, он има сва права која има и јавни тужилац као странка у поступку, осим оних која припадају јавном тужиоцу, као државном органу.⁸⁰³

МУП-а, између осталог, обавља послове државне управе који се односе на: заштиту живота, личне и имовинске безбедности грађана; спречавање и откривање кривичних дела и проналажење и хватање учинилаца кривичних дела и њихово привођење надлежним органима; одржавање јавног реда и мира.⁸⁰⁴ Полицијски послови, између осталих, су и спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и других деликата, откривање и хватање извршилаца кривичних дела и прекршаја и других лица за којима се трага и њихово привођење надлежним органима и одржавање јавног реда.⁸⁰⁵

Јавни ред и мир, у смислу ЗОЈРМ, јесте усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање права грађана на личну и имовинску сигурност, мир и спокојство, приватни живот, слободу кретања, очување јавног морала и људског достојанства

⁸⁰² ЗОП, члан 127.

⁸⁰³ ЗОП, члан 128.

⁸⁰⁴ Закон о министарствима, *Службени гласник РС*, бр. 44/2014 и 14/2015, члан 11.

⁸⁰⁵ ЗП, члан 10.

и права малолетника на заштиту. Службена лица надлежних органа заштићена су у обезбеђивању јавног реда и мира.⁸⁰⁶ Овлашћена службена лица МУП-а (ОСЛ) могу привремено одузети предмете који су употребљени за извршење прекршаја или су прибављени прекршајем или који су настали извршењем прекршаја.⁸⁰⁷

Треба нагласити да полицијски службеници имају кривичноправну заштиту приликом обављања послова обезбеђивања јавног реда и мира. У члану 23. ЗОЈРМ прописано је кривично дело "Ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира"⁸⁰⁸

Из изложеног видимо да је МУП-а странка у прекршајном поступку. ОСЛ (по правилу униформисана полиција опште надлежности) овлашћена су да прикупе довољно материјалних и личних доказа и уколико дође до основане сумње да је учињен прекршај из области ЗОЈРМ (код догађаја који може имати елементе насиља у породици, члан 6. и 12.) подносе прекршајну пријаву. На основу исте месно надлежна организациона јединица МУП-а (подручна полицијска управа, полицијска станица) подноси захтев за покретање прекршајног поступка, месно надлежном прекршајном суду.

Захтев за покретање прекршајног поступка, предлоге, правне лекове и друге изјаве и саопштења подносе се у писаном облику или се дају усмено на записник.⁸⁰⁹ У члану 181. ЗОП прописана је садржина захтева за покретање прекршајног поступка. Предвиђено је да подносилац захтева мора навести податке о томе да ли је, према лицу на који се захтев односи, покренут кривични поступак за дело које би обухватило обележја прекршаја поводом ког се иницира прекршајни поступак. Ако овлашћени подносилац за ту околност не зна у моменту подношења захтева за покретање прекршајног поступка, дужан је одмах по сазнању, а до правноснажног окончања поступка обавестити прекршајни суд о тој околности (чл. 181. ст. 8). Чињеница да је према истом учиниоцу поводом истог догађаја покренут кривични поступак представља процесну сметњу за вођење прекршајног поступка на коју прекршајни суд пази по службеној дужности, па ће зато по чл. 183. ст. 2 и 3 списе предмета доставити надлежном

⁸⁰⁶ ЗОЈРМ, члан 2.

⁸⁰⁷ *Ibid.*, члан 22.

⁸⁰⁸ *Ibid.*, члан 23.

⁸⁰⁹ ЗОП, члан 129.

суду на даље поступање и о томе обавестити подносиоца захтева без формалне одлуке о самом захтеву за покретање прекршајног поступка.

Треба имати у виду да радње које су као прекршај санкционисане одредбама члана 6. став 2. (угрожавање сигурности другог лица претњом да ће се напасти на живот или тело тог или њему блиског лица) и члана 6. став 3. (вређање и злостављање другог, вршење насиља према другом, изазивање туче и учествовање у њој), ЗОЈРМ, уколико су извршене према другом члану породице представљају радњу извршења кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ, а не прекршаја, док радње које су као прекршај санкционисане одредбама члана 12. став 1. ЗОЈРМ (угрожавање спокојства грађана дрским и безобзирним понашањем), у зависности од интензитета безобзирног понашања и степена угрожавања другог члана породице, такође могу представљати радњу извршења истог кривичног дела насиље. Управо из разлога што су одређене противправне радње и понашања формално санкционисани и као прекршај по одредбама члана 6. или члана 12. ЗОЈРМ и као кривично дело по одредбама члана 194. став 1. КЗ, потребно је да о сваком пријављеном случају насиља буде обавештен јавни тужилац, како би размотрио сваки случај и оценио који од њих садржи обележја кривичног дела, а који обележја прекршаја и како би се против насилника покренуо одговарајући судски поступак сходно тежини и природи учињеног дела. Према томе, захтев за покретање прекршајног поступка поднеће се углавном у ситуацијама када један члан породице виком или свађом ремети јавни ред и мир или угрожава другог члана породице (члан 6. став 1. ЗОЈРМ) или када један члан породице дрским и безобзирним понашањем угрожава спокојство другог члана породице или ремети јавни ред и мир (члан 12. став 1. ЗОЈРМ), под условом да насилник у конкретном случају није предузео и друге противправне радње које су санкционисане као радња кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ или неког другог кривичног дела, у ком случају ће све радње насилника бити обухваћене кривичним делом, те ће се поднети само кривична пријава.⁸¹⁰

Закључујемо да насиље у породици није изричито предвиђено као прекршај, али се може квалификовати као прекршај против јавног реда и мира,

⁸¹⁰ М. Жарковић, et al, *Ка бољој заштити жртава насиља у породици: одговор правосуђа, Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије*, Београд, 2012а, стр. 289-290

уколико су испуњени услови из ЗОЈРМ, односно, ако је прекршај настао свађом, виком, дрским понашањем... при чему је јавни ред и мир нарушен и уколико се угрожава безбедност грађана. Овде је прекршајни поступак флексибилнији и мање формализован, али не искључује вођење кривичног поступка.⁸¹¹ Међутим, треба имати у виду да се покретањем прекршајног поступка и евентуално доношење правноснажне одлуке у том судском предмету, нпр. за прекршај из члана 6. и 12. ЗОЈРМ, у неким случајевима може довести до потешкоћа, па и немогућности вођења кривичног поступка за кривично дело насиља у породици из члана 194. КЗ. Иако није исти заштитни објект за кривично дело и прекршај, правноснажна пресуда за прекршај вршење насиља или угрожавање претњом, може бити процесна сметња за доношење пресуде у кривичном поступку за насиље у породици по истом догађају.

Код нас постоје различита правна мишљења и различите судске одлуке по овом питању. У нашој пракси, по једном мишљењу, у случају иако дође до покретања, мора доћи до обуставе кривичног поступка, јер са становишта Европског суда за људска права, не може се судити по истом догађају два пута.⁸¹²

Европски суд за људска права у пресудама тумачи Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода. Наш Устав прописује да се Европска конвенција примењује као део унутрашњег правног поретка са могућношћу непосредне примене и примата у односу на права Србије. То значи да српски судови морају да поштују Европску конвенцију и примењују стандарде Европског суда.⁸¹³ Наиме, исходи судских случајева, у којима су одговорним за кршења права на правично суђење (због повреде забране „не двапут у истој ствари“) биле оглашене Хрватска и Босна и Херцеговина, су упозорили стручну јавност у Србији. О очигледним променама судске праксе „говоре“ случајеви обустава накнадно покренутог кривичног поступка пошто је поводом истог чињеничног

⁸¹¹ А. Човић, "Значај ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици", *Страни правни живот*, 3/2013, стр. 282.

⁸¹² Пресудом Вишег суда у Ваљево К. 50/11 од 12. 1. 2012. године одбијена је оптужба за кривично дело насилничко понашање на спортској приредби, на основу чл. 354, ст. 1 ЗКП-а из разлога што је јавни тужилац одустао од оптужбе. Наиме, оптужени су у току поступка доставили правноснажно решење Органа за прекршаје Ваљево, 3. пр. бр. 3660/06 којим су кажњени новчаном казном за прекршаје из чл. 6. ст. 3 и чл. 12. ст. 1 ЗОЈРМ по истом догађају, а тужилац одустао од даљег кривичног гоњења.

⁸¹³ Интересантно је тумачење појма *idem* као део начела *ne bis in idem* које је и нашим Уставом прописано, у пресуди Европског суда, Марести против Хрватске, од 25. јуна 2009. године, јер су правни системи ове две државе (бивше републике СФРЈ) слични.

стања већ донео одлуку прекршајни суд са образложењима које се позивају на забрану „не двапут у истој ствари“ и уважавање аргумената из пресуда Европског суда за људска права.⁸¹⁴

Пракса је, ипак, разнолика, па се тако у образложењу решењу Апелационог суда у Београду Кж1. 4512/2012 од 1. 10. 2012. године, наводи: „Тачно је да је поводом истог догађаја вођен конкретан прекршајни поступак. Међутим у прекршајном поступку у конкретном случају је заштитни објекат био јавни ред и мир, док заштита физичког интегритета није била обухваћена прекршајем због кога је окривљени оглашен кривим и осуђен. При томе, ни телесне повреде оштећеног нису биле предмет прекршајног поступка, због чега Апелациони суд сматра да, имајући у виду да се ради о истом догађају али и о потпуно различитим заштитним објектима, првостепени суд у конкретном случају није могао да, применом начела *ne bis in idem*, у односу на окривљеног одбије оптужбу налазећи да је он већ једном правоснажно осуђен због истог дела“.⁸¹⁵

У другом случају је још занимљивије. Основни суд је заузео једно мишљење, Апелациони супротно, а Врховни касациони суд је изнео правни став идентичан Основном суду. Наиме, изрека одлуке ВКС гласи "Када су против истог окривљеног вођени и правоснажно окончани прекршајни и кривични поступак због истог животног догађаја, али је чињенични опис кривичног дела битно различит од чињеничног описа прекршаја, тада се не ради о пресуђеној ствари у смислу члана 6. став 1. ЗКП (Пресуда ВКС КЗЗ ОК 13/2013 од 4.10.2013. год. утврђена на седници Кривичног одељења 23.12.2013. године).⁸¹⁶

Сви ти судски случајеви односе се на проблематичну кумулативну примену норми о прекршајима против јавног реда и мира (и то оним који би одговарали прекршајима прописаним у чл. 6. ЗОЈРМ) и одговарајућих правних квалификација кривичних дела, као што су увреда, угрожавање сигурности, лаке и тешке телесне повреде, принуда, насиље у породици, насилничко понашање, насилничко понашање на спортским приредбама, ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира и

⁸¹⁴ Н. Мрвић-Петровић, "Поштовање начела *ne bis in idem* при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела", *Наука, безбедност и полиција*, 2/2014, стр. 32.

⁸¹⁵ *Ibidem*

⁸¹⁶ Видети: *Билтен Врховног касационог суда*, Интермекс, Београд, 1/2015, стр.189-191

слична. Тешкоће разграничења казних деликата те врсте постоје зато што је законодавац, свестан животне повезаности аката вербалног и физичког насиља, у настојању да постигне адекватну казненоправну заштиту, описом прекршаја омогућио да они лако могу „прерасти“ у одговарајућа кривична дела. Због тога су прописане исте радње извршења неких прекршаја из члана 6. ЗОЈРМ као и код појединих кривичних дела (на пример, вређање, изазивање туче, учествовање у тучи) а најважнија разлика у бићима тих казних деликата испољава се једино у предвиђеној последици. Таква сличност бића казних деликата објективно доприноси да чињенице у истом животном догађају могу бити опажене као релевантне како за примену правне квалификације прекршаја, тако и за примену квалификације кривичног дела, што ће најпре зависити од посматрача. Ако је „посматрач“ државни орган задужен за спречавање прекршаја и криминалитета и овлашћен како на подношење захтева за покретање прекршајног поступка, тако и кривичних пријава, очигледно је да могу постојати недоумице на који начин правилно да поступи у случају када је могуће успешно применити правне квалификације различитих казних деликата на исти случај. Правила по којима ће бити бирани чињенични скупови којима се доказује испуњеност бића казних деликата са сличним обележјима не могу бити понуђена у закону, али је јасно да у конкуренцији кривичноправне и норми из прекршајног и привреднопреступног законодавства предност у примени треба да има кривичноправна норма.⁸¹⁷

Улога полиције као подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка у разрешавању овог проблема је у томе што би требало у договору и тесној сарадњи са надлежним јавним тужилаштвом да одлучи да ли ићи на покретање прекршајног поступка или препустити предмет тужиоцу да покрене кривични поступак за конкретан догађај. Не треба заборавити да је тужилац законом овлашћен у сваком тренутку може да покрене прекршајни поступак за све прекршаје, тако да у случајевима када након спроведене истраге нађе да нема основа за подизање оптужнице, може иницирати прекршајни поступак.⁸¹⁸

Треба имати у виду и чињеницу да ЗОП у члану 8. став 3 прописује да против учиниоца прекршаја који је у кривичном поступку правноснажно оглашен

⁸¹⁷ Н. Мрвић-Петровић, 2014, *op. cit.*, стр. 33.

⁸¹⁸ Шире: С. Марковић, "Улога полиције у сузбијању насиља у породици у прекршајном поступку", *Наука, безбедност, полиција.*, 2/2015, стр. 211-231.

кривим за кривично дело које обухвата и обележја прекршаја не може се за тај прекршај покренути поступак, а ако је покренут или је у току, не може се наставити и довршити. Поставља се питање: Да ли се подношењем захтева за покретање прекршајног поступка од стране полиције, и покретањем прекршајног поступка од стране судије прекршајог суда према осумњиченом за насиље у породици, у ствари њему омогућава да избегне кривичну одговорност за извршено кривично дело које се гони по службеној дужности?

Да би одговорили на ово питање прво морамо поћи од одредбе члана 128. ЗОП којом је прописано да полиција ако поднесе захтев за покретање прекршајног поступка за прекршај за који је прописана казна затвора, дужна је о томе да обавести надлежног јавног тужиоца који ће одлучити о преузимању гоњења. ЗКП прописује својим одредбама да јавни тужилац руководи предходним кривичним поступком. Али ниједна одредба ЗКП а ни ЗОП не забрањује полицији, као надлежном органу да поднесе захтев за покретање прекршајног поступка ако сматра да је дошло до извршења прекршаја из области ЗОЈРМ. При томе нема потребе да консултује надлежног јавног тужиоца, већ као што смо рекли, мора да га писмено обавести о исто ако је за прекршај прописана казна затвора. Овако тумачење законских прописа може да доведе до проблема у пракси. Наиме, рокови застарелости у прекршајном поступку су краћи од рокова застарелости у кривичном поступку. Кривични поступци трају дуго и то често више година. Постоји могућност, да се покрене истовремено и кривични и прекршајни поступак за исти догађај насиља у породици. Након сазнања прекршајног суда да је покренут кривични поступак доћи ће до прекида прекршајног поступка. Међутим, апсолутна застарелост наступа најкасније у року од две године од учињеног прекршаја и судија мора донети пресуду о обустави прекршајног поступка због наступања застарелости прекршајног гоњења. Шта се дешава ако за то време кривични поступак није правноснажно окончан, а окривљени достави суду да је против њега правноснажно окончан поступак по истом догађају? Да ли се може донети пресуда за кривично дело насиља у породици?

И по овом питању има различитих пресуда у пракси. По једном мишљењу ради се о „пресуђеној ствари“ када је поводом истог кривичноправног догађаја,

прекршајни поступак против окривљеног код прекршајног суда обустављен због застарелости, па има места доношењу пресуде којом се оптужба одбија из чл. 354. ст. 2 ЗКП⁸¹⁹ (пресуда АС у Крагујевцу Кж 4409/12 од 27. 9. 2012).⁸²⁰

На сличан начин АС образлаже своју одлуку којом одбија оптужбу и у другом предмету. Међутим, ВКС сматра да је основан захтев за оцену законитости који је поднео РЈТ и износи правни став у изреци пресуде да за оцену о пресуђеној ствари релевантна је одлука општинског органа за прекршаје којом је прекршајни поступак правноснажно обустављен због застарелости гоњења или из другог законом прописаног разлога који трајно спречава вођење поступка.⁸²¹

Препознајући реалну опасност да се у пракси неоправдано казненоправна заштита важних интереса исцрпи кажњавањем учиниоца за прекршај, а не за кривично дело, Уставни суд РС је у образложењу пресуде Уж 1285/2012 са правом указао указао да „непостојање јасног разграничења између кривичних дела и прекршаја у српском законодавству не сме да доведе до ситуације да у судској пракси пресуђена ствар у прекршајном поступку представља сметњу за прогон учинилаца кривичних дела“.⁸²² Истовремено је суд скренуо пажњу

⁸¹⁹ Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002 и *Сл. гласник РС*, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон, 72/2009 и 76/2010)

⁸²⁰ АС у овом предмету своју одлуку образлаже на следећи начин: „Побијајући првостепену пресуду у жалби Јавног тужиоца се наводи да се у конкретном случају не може радити о пресуђеној ствари с обзиром да је због формалних пропуста дошло до обуставе прекршајног поступка за прекршај за који је наступила застарелост вођења прекршајног поступка због краћих рокова“. Имајући у виду наведено другостепени суд налази да је правилно утврђење првостепеног суда да се у конкретном случају ради о правноснажно пресуђеној ствари, а што указује да су испуњени услови за примену чл. 6. ЗКП, као и чл. 4 Протокола број 7 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, с обзиром да је окривљени у конкретном случају оглашен одговорним и кажњен за исти догађај односно за исто кажњиво дело – радњу које му је оптужним актом стављено на терет.“

⁸²¹ „Пресудом АС одбијена је оптужба против окривљеног због кривичног дела тешке телесне повреде из члана 121. став 1. КЗРС, на основу члана 354. тачка 2. ЗКП, јер се ради о пресуђеној ствари у вези члана 6. ЗКП... У конкретном случају, другостепени суд констатује постојање раније осуде окривљеног за исто дело, што није тачно јер означено решење прекршајног органа, којим је утврђена прекршајна одговорност окривљеног и изречена му новчана казна за прекршај из члана 6. став 3. ЗОЈРМ, није постало правноснажно већ је услед наступања застарелости гоњења окривљеног за наведени прекршај прекршајни поступак обустављен, решењем. Стога је основан навод у захтеву за заштиту законитости да је констатацијом о ранијој осуди другостепени суд учинио битну повреду одредаба кривичног поступка из члана 368. став 1. тачка 11. ЗКП, јер су разлози другостепене пресуде о наведеној чињеници, коју другостепени суд узима као релевантну код оцене да се ради о пресуђеној ствари и на основу које закључује да је окривљени „за исто дело већ правноснажно осуђен“, противречни са стањем у списима предмета (Сентенца из пресуде ВКС К33 110/2012 од 26.12. 2012. године утврђена на седници Кривичног одељења 23. децембра 2013. године). <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/krivi%C4%8Dna-materija-2> 21. мај 2015

⁸²² Из образложења пресуде Уставног суда Србије, Уж 1285/2012 од 26.3.2014, доступно на: <http://www.slglasnik.info/sr/45-27-04-2014/23268-odluka-ustavnog-suda-broj-uz-1285-2012.html>, 12.6.2014

прекршајним судовима да својом изреком не треба да проширују чињенични опис прекршаја и обухватају чињенични супстрат кривичног дела, јер постоји опасност да активирају забрану *не два пута у истој ствари*. Констатује се да се „јединствен догађај, који започиње као ремећење јавног реда и мира, а завршава као повреда телесног интегритета, може (...) временски и садржински сагледати као две засебне целине, односно као два различита чињенична стања, једно у прекршајном а друго у кривичном поступку“, чиме би се избегла ситуација да учиниоцу у прекршајном и кривичном поступку буду стављене на терет исте чињенице.⁸²³

Такође, код заузимања нашег става по питању *ne bis in idem* треба узети у обзир и текст одговора утврђен на седници Кривичног одељења ВКС 4.4.2014. године. Наиме, на постављено питање примене правила "*ne bis in idem*", предвиђеног у члану 4 став 1. ЗКП у ситуацији када је пре кривичног поступка против окривљеног правноснажно окончан прекршајни, односно дисциплински поступак из истог догађаја, дат је одговор да у сваком конкретном случају се процењује идентичност чињеничног описа прекршаја и радње извршења кривичног дела а кажњавање у дисциплинском поступку не представља основ за примену овог начела.⁸²⁴

По нашем мишљењу, да би се избегле овакве ситуације потребно је да полиција за све догађаје са елементима насиља у породици поднесе кривичну пријаву јавном тужиоцу а никако истовремено захтев за покретање прекршајног поступка и кривичну пријаву (односно обавештење и извештај о догађају) јавном тужилаштву. Јавни тужилац, као орган кривичног гоњења, поступајући по поднетој кривичној пријави због кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ или другог кривичног дела, ако нађе да се у радњама пријављеног лица не стичу битни елементи кривичног дела или да из прикупљених доказа не произилази основана сумња да је одређено лице учинило кривично дело, дужан је да поднесе захтев за покретање прекршајног поступка уколико утврди да се у радњама пријављеног лица стичу елементи прекршаја, уколико такав захтев већ није поднет од стране другог овлашћеног подносиоца. Подношењем захтева за покретање прекршајног поступка јавни тужилац заснива своју стварну

⁸²³ Н. Мрвић-Петровић, *op. cit.*, стр. 34.

⁸²⁴ *Билтен Врховног касационог суда*, Интермекс, Београд, 1/2015, стр. 202.

надлежност за поступање у прекршајном поступку, а уколико постоји више подносиоца захтева, поступак се пред прекршајним судом увек води по захтеву јавног тужиоца само уколико је он први поднео захтев, али се може наставити по захтеву оштећеног или другог органа надлежног за покретање прекршајног поступка уколико јавни тужилац одустане од захтева, у ком случају је дужан да у року од осам дана од дана одустајања од захтева обавести оштећеног или друго лице овлашћено за покретање поступка.⁸²⁵

Међутим, иако усклађеност у раду јавног тужилаштва и полиције буде на највишем нивоу, опет може доћи до проблема. Наиме, оштећени насиљем у породици може самостално поднети захтев за покретање прекршајног поступка пред надлежним прекршајним судом. У том случају, јавно тужилаштво се може срести са истим проблемима *ne bis in idem* приликом кривичног гоњења осумњиченог за насиље у породици.

Такође, треба обратити пажњу и на околност да је за извршење основног облика кривичног дела насиља у породици потребан умишљај учиниоца. За извршење прекршаја довољан је и нехат учиниоца. Наиме, члан 18. ЗОП прописује да физичко лице одговара за прекршај који му се може приписати у кривицу зато што је било урачунљиво и учинило прекршај са умишљајем или из нехата, а било је свесно или је било дужно и могло бити свесно да је такав поступак забрањен. У члану 20. прописано је да за постојање одговорности довољан је нехат учиниоца ако прописом о прекршају није одређено да ће се казнити само ако је прекршај учињен са умишљајем. ЗОЈРМ не прописује да је за извршење прекршаја из члана 6. и 12. потребан умишљај. Прекршај је учињен из нехата кад је учинилац био свестан да услед његовог чињења или нечињења може наступити забрањена последица, али је олако држао да је може спречити или да она неће наступити, или кад није био свестан могућности наступања забрањене последице, иако је према околностима и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности. И у овом случају ако тужилац утврди да је дело насиља у породици учињено из нехата, одбациће кривичну пријаву али поднеће захтев за покретање прекршајног поступка надлежном прекршајном суду.

⁸²⁵ М. Жарковић, et al, 2012а, *op. cit.*, стр. 288.

У прилог нашем мишљењу иде и одредба члана 99. ЗОП, која прописује да се на прекршајни поступак сходно примењују одредбе ЗКП, ако овим или другим законом није другачије одређено. Јавни тужилац, који према одредбама ЗКП и ЗОП има водећу (главну) улогу у гоњењу учинилаца кривичних дела и прекршаја, треба да преузме комплетну одговорност у одлучивању о сваком догађају који има елементе насиља, па и насиља у породици. По нашем мишљењу, самим тим улога полиције треба да се минимализује у прекршајном поступку, а јавни тужилац мора да преузме улогу која му на основу закона и припада. Наиме, полиција треба да поступа у расветљавању догађаја насиља у породици и да прикупи довољно доказа за успешно вођење судског поступка, а јавни тужилац мора у сваком тренутку бити укључен у поступање полиције, при чему ће својим налозима и захтевима усмеравати рад полиције и доносити одлуке око вођења кривичног поступка или евентуалног вођења прекршајног поступка.

Иако сматрамо да је овако наше мишљење једино исправно, кроз праксу се могу видети најразличитије одлуке јавног тужиоца и то по питању постојања кривичног дела или прекршаја по пријављеним догађајима насиља у породици. Олако доношење одлука, без вршења увида у предмет, и предузимања потребних мера и радњи на прикупљању доказа, тј. доношење одлука само на основу телефонских консултација са полицијом представља опасност за доношење правилне одлуке о постојању насиља у породици.

Овакво изнето мишљење можемо проверити на неколико примера.

Пример 1.: Догађај насиља у породици пријављен је дана 5.05.2015. године ПС Љиг. Женска особа (1985) пријавила је невенчаног супруга (1953) да ју је физички напао и ударио шамаром у пределу десне стране лица. Иста је изашла из своје породичне куће, и из куће комшинице пријавила догађај полицији. Консултован је надлежни ОЈТ. Када су му од стране полиције предочене чињенице догађаја и да оштећена не жели да јој се укаже лекарска помоћ, да не жели подношење кривичне пријаве за насиље у породици а учинилац насиља да је негирао наводе пријаве, јавни тужилац је наложио полицији да сходно члану 39. ЗП примени овлашћење и изда меру упозорења пријављеном, и предмет архивира.

Пример 2.: Дана 14.05.2015. године, догађај са елементима кривичног дела насиља у породици полицији у ПС Лајковац су пријавили оштећени-родитељи.

Наиме, они су пријавили сина да у алкохолисаном стању баца ствари по кући, да је оца ударио затвореном шаком у пределу лица и мајку одгурнуо при чему је иста пала на под куће. Исти је претио родитељима да ће их побити а кућу запалити. Полиција је одмах изашла на лице места догађаја, прекинула насиље и осумњиченог привела. Утврђено је да исти има 1,8 промила алкохола у крви. Консултован је надлежни ОЈТ који се изјаснио да нема елемената кривичног дела насиља у породици и да се против осумњиченог поднесе захтев за покретање прекршајног поступка због учињених прекршаја из области ЗОЈРМ, и да се приведе у прекршајни суд.

Пример 3.: Догађај насиља у породици пријављен је полицији у ПС Уб дана 01.11.2015. године. Оштећена (1978) пријавила је свекра, како су је истог дана око 17, 20 часова, дошао кући у видно алкохолисаном стању, и вербално је напао називајући је разним погрдним именима (курво, курветино, можеш да ми попушиш и сл.) при чему је покушао да је применом физичке снаге истера из куће. Тада је истима пришла свекрва оштећене, стала између њих да би спречила вршење физичког насиља, а затим је и она почела врећати оштећену речима: "Дукело једна ја ћу те истерати из куће" а онда ју је ухватила за рамена и почела гурати из куће. По доласку полицијске патроле на место догађаја, свекар оштећене је наставио са врећањем исте и пред полицијом. Оштећена је приликом интервенције полиције пријавила да је њена свекрва неколико дана пре овог догађаја вукла за руку њено дете-ћерку (2009) којом приликом јој је нанела видне повреде по рукама у виду модрица али да то раније није пријављивала и да дете није водила у медицинску установу ради збрињавања насталих повреда. О наведеном догађају консултован је ОЈТ који се изјаснио да у овом догађају нема елемената кривичног дела које се гони по службеној дужности и да полиција поднесе прекршајну пријаву на основу ЗОЈРМ. Пошто је осумњичени затечен у вршењу прекршаја а извршење истог је наставио и након доласка полиције, исти је задржан на основу Закона о прекршаја, а затим приведен судији Прекршајног суда у Ваљево. О догађају је обавештен усменим и писменим путем ЦСР УБ.

На следећој студији случаја приказаћемо на који начин државни органи, комбинацијом кривичноправних и прекршајноправних одредби, покушавају да сузбију насиље у породици.

Породицу, у којој долази до вршења насиља од стране АА (1991) према другим члановима, чине још и његова невенчана супруга ЦЦ (1993), њихово заједничко дете старо 2 године, отац ББ (1963), сестра ВВ (1993). Породица има пребивалиште у једном селу у околини места УБ у Колубарском управном округу.

Прве пријаве које су примљене у полицији поводом агресивног понашања АА су биле крајем 2014. године, при чему се отац ББ обраћао полицији, и то први пут у септембру, и други пут у новембру, оба пута пријављујући сина да се лоше психички осећа, да када конзумира алкохол прети да ће извршити самоубиство, односно да ће убити укућане. У оба случаја ангажована је медицинска служба ДЗ а полиција је пружала помоћ истој да се АА одведе на здравствени преглед и да му се пружи медицинска помоћ.

У јануару 2015. године (16.01.) отац ББ је пријавио полицији да је АА дошао кући у видно алкохолисаном стању и да прети супрузи ЦЦ и сестри ВВ да ће их побити, да је покушао да удари ВВ али је ЦЦ стала између њих, када је исту одгурнуо, услед чега је ЦЦ задобила телесне повреде десне потколенице од пада. Оштећени нису желели да поднесу кривичну пријаву на записник против АА, након чега је ОЈТ УБ наложила полицији да не подноси кривичну пријаву по службеној дужности, већ да поднесе Захтев за покретање прекршајног поступка против АА због учињених прекршаја из ЗОЈРМ. ОЈТ УБ је прослеђен извештај о догађају и поднет захтев Прекршајном суду у Ваљеву 29.01.2015. године, а 29.09.2015. године АА је прекршајно осуђен на новчану казну у износу од 12000 динара због учињеног прекршаја из члана 6. став 3 ЗОЈРМ.

У априлу 2015. године (12.04.), АА је поново пријављен полицији ПС Уб, да када је дошао кући у видно алкохолисаном стању, претио ЦЦ да ће да је "оплави", а када се отац ББ умешао између њих, истог је ударио песницом у пределу левог рамена, а када је сестра ВВ покушала да га спречи да даље физички насрће на оца, исту је одгурнуо од себе. Након тога АА је песницом ударио и разбио стакло од излазних врата куће. ОЈТ Уб је обавештен о догађају којом приликом је наложено полицији да поднесе прекршајну пријаву против АА због учињених прекршаја из ЗОЈРМ, што је и учињено - 14.04.2015. године поднет је Захтев прекршајном суду. Пресудом Прекршајног суда у Ваљеву 3857/15 од 03.11.2015.

године АА је кажњен због учињених прекршаја из члана 6 став 3 и 12 став 1 ЗОЈРМ новчаном казном у износу од 10.000 динара.

Дана 24.05.2015. године отац ББ је пријавио полицији сина АА да је покушао самоубиство вешањем. Уз асистенцију полиције лице АА је возилом хитне помоћи превезено на одељење неуропсихијатрије Ваљевске болнице, где је задржан на даљем лечењу. О догађају писменим путем је обавештен и ЦСР Уб из разлога што су поред овог постојали и раније пријављивани догађаји са елементима насиља вршени према члановима породице, при чему АА има дете старости 2 године које живи у заједничком домаћинству са њим.

Дана 5.07.2015. године, полиција ПС Уб је ухапсила АА после пријаве да је поново учинио насиље у породици и то тако што је у видно алкохолисаном стању вређао своју супругу ЦЦ речима "курво, дрољо, слепице" а након тога свог оца ББ који је покушао да га спречи у даљем чињењу кривичног дела је стезао око врата, ударао песницом у пределу рамена, потиљка главе, а када је ББ пао исти га је ударио песницом у пределу лица, којом приликом му је нанео лаке телесне повреде у виду огуљотине коже и оток у пределу спољашњег глежња, отока и болне осетљивости поченог чланка трећег прста левог стопала, огуљотине 4x2 цм, на предњој страни леве подлактице у доњој трећини и мање огуљотине на задњој страни левог лакта. По овлашћењу ОЈТ Уб АА је задржан на основу члана 294 ЗКП. Пресудом Основног суда у Убу (К.бр. 170/15 од 13.10.2015. године) исти је оглашен кривим за учињено кривично дело насиља у породици и изречена му је условна осуда 6 месеци затвора која се неће извршити уколико окривљени за време од две године од дана правноснажности ове пресуде не учини ново кривично дело. Том приликом му је изречена и мера безбедности "обавезног лечења алкохоличара" која ће трајати док постоји потреба за лечењем, али не дужи од две године. У образложењу пресуде је наведено "приликом одлучивања о казни... суд је нашао од олакшавајућих околности **његову неосуђиваност**, као и чињеницу да се оштећени нису придружили гоњењу, док отежавајућих околности није било... Мишљење суда је да овако изречена кривична санкција, како по својој врсти, тако и по својој висини у потпуности одговара степену друштвене одговорности извршеног кривичног дела, наступелим последицама и степену кривичне одговорности окривљеног, те да ће се овом мером упозорења

постићи и сврха генералне превенције... Имајући у виду налаз вештака неуропсихијатра да код окривљеног постоје знаци болести зависности од алкохола, те да вештак сматра да постоји реална опасност од понављања или чињења нових кривичних дела због чега је предложила меру обавезног лечења болести зависности од алкохола која се може спроводити у диспанзерским условима, одн. на слободи, суд је окривљеном, сходно члану 84 КЗ, изрекао ову меру безбедности".

Дана 11.11.2015. године, у 00,45 часова, полиција ПС Уб је ухапсила лице АА, због основане сумње да је претходног дана учинио кривично дело насиља у породици, тако што је у вечерњим сатима дошао кући у алкохолисаном стању, почео да виче и вређа супругу ЦЦ називајући је погрдним именима, тако да је пробудио дете старости 2 године, а затим је ЦЦ ударио песницом у пределу груди. ББ који је био у истој просторији стао је између њих, али је АА ударио и њега, при чему га је ухватио за врат и оборио на кревет. Док је лежао на њему претио је да ће убити све у кући. ЦЦ је узела дете и док је бежала из куће АА је залупио вратима која су ЦЦ ударила у пределу ноге. ЦЦ је побегла из куће, а док се кретала путем сустигао ју је свекар ББ и повезао ПМВ у смеру УБа. Лицу ЦЦ су констатоване лаке телесне повреде. По овлашћењу ОЈТ Уб осумњичени је задржан, а након истека ове мере приведен у ОЈТ УБ, где је након саслушања пуштен. О догађају је обавештен и ЦСР УБ.

Дана 13.11.2015. године, око 12 часова, супруга ЦЦ пријавила је АА полицији да ју је дана 12.11.2015. године а након завршетка мере лишење слободe која му је одређена 11.11.2015. године, по уласку у кућу вређао погрдним именима, а дана 13.11.2015. године око 10 часова поново психички малтретирао, називао курвом и другим погрдним именима. ОЈТ Уб је обавештен о догађају којом приликом се изјаснио да се пријава проследи у виду извештаја ОЈТ на даље поступање а да ће они исту спојити са кривичном пријавом поднетом против истог лица 11.11.2015. године. О догађају је обавештен и ЦСР УБ који је донео одлуку да се због учесталих пријава насиља у породици ЦЦ са дететом измести из породице и то код њених родитеља а који имају пребивалиште у другом селу.

Дана 13.11.2015. године, око 20,30 часова, уследила је нова пријава против АА, где га је овом приликом пријавила сестра ДД. Исти је по доласку кући у

алкохолисаном стању, почео вређати ДД, након чега ју је ударио са неколико шамара а ДД му је на ударце вратила на исти начин, тако да су наставили међусобно да размењују ударце. По изласку на место догађаја, патрола полиције је привела АА а ОЈТ Уб се изјаснио да нема елемената кривичног дела и да се поднесе прекршајна пријава. АА је задржан по члану 193 став 3 Закона о прекршајима, а по истеку мере је приведен у Прекршајни суд у Ваљево. Оба лица, АА и ДД су оглашени одговорни за прекршај из члана 6 став 3 ЗОЈРМ и то пресудом 9717/15 од 14.11.2015. године која је постала извршина пре правноснажности. АА је кажњен новчаном казном у износу од 20.000,00 динара а ДД новчаном казном у износу од 7000,00 динара. Из разлога што АА није имао новца да плати казну уста му је замењена казном затвора у трајању од 20 дана.

Из ове студије случаја можемо видети колика је (не)моћ државних органа да сузбију насиље у једној породици у Србији. Можемо видети лутање јавног тужилаштва приликом квалификовања дела (кривично дело или прекршај, а радња извршења је иста или слична) а када полиција одлучи да примени меру хапшења, лице након саслушања код јавног тужиоца бива пуштено да се брани са слободе. Кривични суд доноси пресуду којом изриче условну осуду окривљеном, наводи као олакшавајућу околност његову неосуђиваност (он је два пута осуђиван али у прекршајном поступку за радње насиља), изриче му меру безбедности обавезног лечења алкохоличара на слободи, а окривљени након тога наставља да пије, и да у таквом стању врши насиље у породици. Полиција исто лице које је под условном казном хапси, али он после саслушања код јавног тужиоца бива пуштен на слободу, и одмах по доласку наставља да врши насиље над члановима породице. ЦСР измешта жртву и њено дете и то код њених родитеља, из чега можемо закључити да је насилник победио све државне органе. Након тога, истог дана (ваљда из разлога што није више у кући супруга) исти врши насиље над сестром, а она када му узврати шамарима бива као и он осуђена за ремећење јавног реда и мира.

На овом примеру желели смо да покажемо да је неопходно хитно предузети одговарајуће мере и активности у нашем правном систему како би жртве насиља у породици биле заштићене а према насилницима предузете праведне и сразмерне санкције.

3. МОДЕЛИ ПОСТУПАЊА ПОЛИЦИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА КАО ОДГОВОР НА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

У овом делу рада ћемо приказати, кроз анализу одговора државних институција на насиље у породици, у појединим државама Европе и Света, моделе рада полиције, чија би се комбинација, и прилагођавање нашим специфичностима, могла применити у нашој држави као начин сузбијања насиља у породици. У већини развијених држава Европе и других делова Света насиље у породици је у кривичном законодавству прописано као посебно кривично дело, а у неким државама је прописан и посебан закон који се односи на насиље у породици. Међутим у неким развијеним државама то није случај али се те државе успешно боре са појавом насиља у породици (Француска, Белгија,⁸²⁶ Канада, Немачка).

3.1. Аустрија

Аустрија је мала земља са око осам милиона становника. Од 1995. године је чланица Европске уније. Иницијативе на међународном нивоу на тему заштите жртава насиља у породици, као што је *Програм превенције насиља у породици у Дулуту/Минесота*, послужиле су као модели прилагођени ситуацији у Аустрији. Након три године припреме, и неколико ревизије нацрта закона из јуна 1995. године, аустријски парламент је већином гласова усвојио *Закон о заштити од насиља* (Gewaltschutzgesetz) у јесен 1996. године.⁸²⁷ Закон је ступио на снагу 01.05.1997. године.⁸²⁸ За Аустрију, конзервативну католичку земљу, овај закон је био нешто револуционарно: законом се пресуђује да господар куће више не може да ради оно шта хоће, иначе ће бити избачен из сопствене куће уколико примењује насиље. До почетка примене закона сви полицајци су прошли убрзану кратку обуку (приближно 25.000). Породични судови, друга важна институција

⁸²⁶ У Белгији Кривични закон не прописује конкретно дело насиља у породици. Међутим, уколико садашњи или бивши супружник или партнер учини физичко насиље, у том случају учињено дело сматра се озбиљнијим обликом кривичног дела и за њега се изричу теже санкције.

⁸²⁷ Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie, BGBl. I Nr. 759/1996.

⁸²⁸ Одређена правила заштите жртава насиља из "аустриског модела" можемо видети у моделима заштите жртава насиља у Немачкој, Финској, Луксембургу, Холандији и Чешкој Републици.

која примењује овај закон такође је развила систем обуке за своје колеге.⁸²⁹ Овај закон је претрпео измене и допуне 1999, 2002. и 2004. године, а 2009. године донет је *Други Закон о заштити од насиља* (*Zweite Gewaltschutzgesetz*) који је ступио на снагу 01.06.2009. године. Овим законом побољшана је заштита жртава насиља у породичном односу и продужени су временски периоди на које полиција, односно суд доноси мере заштите. Законске измене из 2009. године обухватиле су и проширење Кривичног закона и Закона о кривичном поступку. Заштита од насиља је у КЗ (који не садржи дело "насиље у породици") регулисана већим бројем дела, да би 2006. г. била проширена делом "упорно прогањање"⁸³⁰, а 2009. године делом "трајно вршење насиља"⁸³¹, за које је забрањена строжија казна него за појединачно вршење насиља.⁸³² Законодавац је увођењем овог дела имао у виду да код партнерског насиља, односно насиља у породици, оно углавном траје континуирано дужи временски период, па је желео да на овај начин заштити жртву.⁸³³

Даље у раду посебну пажњу ћемо посветити одредбама и решењима која су предвиђена у *Закону о заштити од насиља у породици* зато што је то један од првих европских закона у коме је у тој мери наглашена улога полиције у превенцији насиља при чему су јасно дефинисане надлежности полиције која интервенише у институционализованим оквирима са значајно смањеним улогом дискреционог права у поступању у случају насиља у породици. Аустријским законом о заштити од насиља у породици су дата јасна овлашћења полицији како у би имала могућност репресивног поступања према потенцијалном насилнику на прву сумњу да може доћи до насиља у породици, а уколико је до насиља већ дошло, полицији су законски прописани јасни и недвосмислени начини поступања, при чему полиција нема могућност дискреционог одлучивања на који начин ће да реагује, већ треба само да примени законску регулативу. Нова заокружена пракса (тзв. орахова љуска) обезбеђује одређене институционалне

⁸²⁹ R. Logar, *Насиље над женама: примери ДОБРЕ ПРАКСЕ у елиминацији насиља и борби против насиља над женама – Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, АЖЦ, Београд, 2005, стр 12-13.

⁸³⁰ 1. јул 2006 (BGBl. I Nr. 56/2006)

⁸³¹ „fortgesetzte Gewaltausübung“

⁸³² Т. Игњатовић, 2011, *op. cit.*, стр. 101.

⁸³³ G. Heinisch-Hosek, *Frauenbericht 2010: Bericht betreffend die Situation von Frauen in Österreich im Zeitraum von 1998 bis 2008*, Bundesministerin für Frauen und Öffentlichen Dienst im Bundeskanzleramt Österreich, Wien, 2010, стр 529.

одговоре за случајеве насиља у породици. Полиција има овлашћење да уђе у породични стан-кућу без обзира на противљење једне стране (оне која врши насиље). Полицијски службеници могу да се лично увере да ли је члан породице извршио насиље над другим чланом. Полиција може да тражи од насилника да одмах напусти место пребивалишта (без обзира ако је он власник стана) и изриче му се забрана приласка објекту где станује. Наредба полиције се издаје по службеној дужности и не зависи од жеље жртве. Самим тим жртва не трпи притисак да повуче пријаву против насилника. Полиција ову врсту наредбенолога насилнику може изрећи превентивно, односно ако није дошло до насиља. Уколико је претходно дошло до насиља и уколико су живот, здравље или слобода неке особе угрожени, полиција мора искористити меру исељења. У овом случају нема места дискрецији. Насилник има право да понесе личне ствари са собом. Ова наредба полиције по првобитном закону из 1997. остајала је на снази седам дана⁸³⁴, изменама 1999. продужена је на десет дана⁸³⁵, а по закону из 2009. продужена је на две недеље (четрнаест дана⁸³⁶).⁸³⁷ Наредба за исељење насилника штити сваку особу која живи у том стану, без обзира на то чије је стан власништво или ко га изнајмљује. Тиме полицијска наредба за исељење штити све особе које су угрожене насиљем у простору становања. У случају кршења забране, насилник се кажњава новчано и наређује му се да се удаљи из стана и његове околине, а ако одбија да оде, удаљава се силом. Уколико поново прекрши забрану приласка, може бити ухапшен. Исељење је превентивна мера због тога што не зависи од тога да ли се чин насиља већ догодио.⁸³⁸ Међутим, ако је чин насиља учињен, полиција ће поред тога поднети извештај.⁸³⁹

Полиција је дужна да контролише и прати да ли се наредба забране приласка спроводи. У прва три дана од издавања наредбе, полиција је дужна барем једном да провери да ли се наредба поштује. После почетне интервенције, полиција одмах а најкасније у року од 24 сата, извештава (често путем факса)

⁸³⁴ BGBl. I Nr.759/1996

⁸³⁵ BGBl. I Nr. 146/1999

⁸³⁶ Zweiten Gewaltschutzgesetz

⁸³⁷ Аустријска пракса је показала да су првобитни временски интервали на које се односила наредба кратки да омогуће жртви насиља да предузме мере за судску заштиту.

⁸³⁸ Шире: R. Logar, 2005, *op. cit.*, стр.15-19, Такође види у: G. Heinisch-Hosek, 2010, *op. cit.*, стр. 503-535.

⁸³⁹ Према КЗ Аустрије мора се поднети кривична пријава у случају било какве физичке повреде.

невладине организације специјализоване за подршку жртвама (Интервентни центри) о евидентираним насиљу. Интервентни центри контактирају жртву насиља да би јој понудиле подршку и савете. Када су укључена и деца, *Одељење за младе Центра за социјално старање* ће такође бити обавештено. У случају исељења и носилац опасности (насилник) и жртва ће бити информисани о овој мери путем информативног памфлета. У току ових 14 дана који су покривени наредбом полиције, жртва може да тражи од грађанског - Породичног суда да изда меру заштите. У том случају полицијски извештај се шаље суду, а налог полиције остаје на снази додатни исти период (од 1997 - додатних седам, од 1999 - додатних десет, од 2009 - додатних четрнаест дана), са циљем да заштити жртву док суд не донесе одлуку. У току овог периода судска одлука замењује наредбу полиције, продужавајући трајање мере на још шест месеци (по закону из 2009., а претходно тај рок је био три месеца). Полиција има овлашћење да спроводи судску одлуку али само у случају када то захтева жртва. Судска одлука може да укључи и оне мере које нису биле укључене наредбом полиције, нпр. забрана насилнику да приступи радном месту жртве или школи детета.

На Прес-конференцији која је одржана у Београду 2007. године, Silvija Taler⁸⁴⁰ је саопштила да се у Аустрији изда више од 5.000 полицијских налога годишње. Приближно је сваки трећи налог полиције праћен судском одлуком.⁸⁴¹ Према искуству сакупљеном у Аустрији, полицијски налог за исељење насилних партнера из заједничког стана и забрана приласка у ситуацији акутног насиља је важан и целисходан инструмент превенције насиља у кризним ситуацијама.

Треба рећи да у Аустрији, до 2001. године, узроковање телесне повреде није било кажњиво ако је учињено уз сагласност жртве. Резултат тога је да пракса сакаћења женских гениталија није била кажњива ако би правну сагласност дао родитељ или старатељ девојчице. Изменама и допунама Кривичног закона Аустрија је осигурала да се не може дати сагласност за "сакаћење или повређивање гениталија чија је намера трајно оштећење полних осећаја".⁸⁴² Током

⁸⁴⁰ Судија и саветница у Министарству правде Аустрије, у Директорату за кривично законодавство,

⁸⁴¹ S. Taler, Прес конференција: Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици, АЖЦ, Београд, 28.6.2007, стр. 1-2, <http://www.womenngo.org.rs/konferencija/SilvijaTalerPressKonf.pdf> (08.02.2015.)

⁸⁴² *Без страха без насиља*, 2012, *op. cit.*, стр. 37.

2008. године у Аустрији су урађене две студије које се односе на штетне традиционалне праксе, где се прва односи на сакаћење женских гениталија, присилне бракове и убиста због части, а друга искључиво на присилне и уговорене бракове, при чему су резултати показали да су правни инструменти у Аустрији у начелу довољан гарант да се сузбију ове друштвено штетне појаве.⁸⁴³

Ако упоредимо полицијске праксе у Србији и Аустрији у примени Закона о заштити од насиља у породици видећемо колико је ефикаснији аустријски модел у заштити жртава насиља. Наиме, према аустријском моделу показатељ добре праксе је ефикасна полицијска интервенција и поверење жртве у кривични правосудни систем. Код нас полицијска интервенција не може да буде ефикасна зато што је улога полиције минимизирана у законодавном систему, и комплетно руковођење и одлучивање у кривичном поступку (то обухватамо и фазу предистражног поступка) је у рукама правосудних органа, јавног тужилаштва и суда. Ти органи руководе и одлучују из "канцеларије" тако да ефикасност на терену мора да изостане.

Важан показатељ добре праксе у Аустрији је поверење жртве у власт. У демократским земљама полиција је институција задужена за заштиту и безбедност грађана. Веома је проблематично за безбедност и правну заштиту грађана ако жене које постану жртве насиља не верују полицији, ако се плаше да позову полицију или ако осећају да их полиција не схвата озбиљно и не подржава их. Полиција има важну функцију вратара. У многим земљама, полиција је још увек институција у којој доминирају мушкарци и која је недовољно сензибилисана да се бави женама које су постале жртве насиља. Према међународном истраживању, жртве сексуалних и насилних злочина су много мање задовољне полицијским активностима од жртава крађе. Жене жртве се често третирају без дужног поштовања.⁸⁴⁴

Код нас грађани, а самим тим и жртве насиља у породици губе поверење у полицију делом због постојања субјективних околности (лоша обученост полицајаца, незаинтересованост, не посвећивање довољно пажње жртви и сл.) али због објективних околности за које није крива полиција. Наиме, грађани не знају која су све права и овлашћења полиције у поступању по пријави насиља, и

⁸⁴³ G. Heinisch-Hosek, 2010, *op. cit.*, стр. 531.

⁸⁴⁴ Према: Šnajder, 1999; у R. Logar, 2005, *op. cit.*, стр. 16.

углавном очекују од полиције нереално. Наиме, треба грађанима презентовати законодавни систем наше земље и усмерити део њихових захтева, односно оштрицу незадовољства на правосуђе а све из разлога да се изврши медијски и сваки други притисак на правосуђе да постане ефикасније. Касније у раду ће мо све ове тврдње детаљно образложити уз прегршт доказа и чињеница које потврђују исте.

Други важни аспекти Аустријског модела су: специјалне јединице полиције које се баве случајевима насиља у породици, а ради заштите професионалног вођења случаја, показале су се као успешне у интервенцијама насиља у породици; специјалне јединице такође треба да постоје на нивоу управљања ради континуираног мониторинга, евалуације и побољшања квалитета интервенција; специфичне мере као што су конференције на којима случајеве тешког или континуираног насиља износи више организација (*multi-agency case conferences*) су се показале ефикасним.⁸⁴⁵

Према аустријском моделу Закона о заштити од насиља, након периода полицијске заштите почињу да функционишу различити системи заштите жртве. У случају непосредне опасности држава је дужна да заштити жртву. Ипак, мера безбедности као што је забрана приласка не може трајати бесконачно, пошто би то онда жртви одузело моћ деловања. Циљ иселења насилника из куће јесте да се жртви олакша и да се ослободи сфере утицаја насилника. Та привремена одвојеност је доказала своју вредност у пракси. Уколико се особе које трпе насиље одлуче у корист дугорочних мера заштите, могу тражити од судова за грађанско право издавање привременог судског налога за заштиту. Уколико намеравају да покрену бракоразводну парницу, трајање привременог налога је пуноважно све док се парница не заврши. Привремени налог се такође може користити да се насилнику забрани сваки контакт са жртвом, то јест, да се насилник спречи да зове жртву телефоном, да јој пише писма или *e-mailove*, да долази на њено радно место, вртић или школу у коју иду њихова деца. Заштитни налог одмах издаје суд тако да заштита не буде ометена. Ради заштите деце, Канцеларија за младе такође може затражити издавање привременог судског налога. Молба за издавањем привременог налога не зависи од претходног

⁸⁴⁵ *Ibid.*, стр.17.

исељења насилника из куће. За сада, Савезно Министарство правде не сакупља податке о захтевима судских налога за заштиту. Судаћи по подацима Интервентних центара, једна од три жене тражи судски налог након полицијског исељења насилника из куће.⁸⁴⁶

Ако се упореде статистички подаци у Аустрији број наредби о исељењу и забрани приласка је растао првих неколико година. Разлог за пораст броја издатих наредби је највероватније тај што је полиција усвајала законске прописе и чешће их примењивала у послу. Међутим, после одређеног броја година број издатих наредби је остао на приближно истом нивоу са одређеним осцилацијама. Из тога можемо закључити да тек након 7-10 година пракса полиције у поступању по законским одредбама се устаљује и од тог тренутка можемо пратити да ли се број наила у породици смањује или повећава.

Табела бр. 10: Статистика од почетка примене Закона о заштити од насиља сакупљених од 01. маја 1997. до 2013. године⁸⁴⁷

Година	Наредбе о исељењу / забрани приласка	Поднете пријаве за насиље	Остале интервенције у вези са насиљем у породици
1997	1449	138	-----
1998	2673	252	-----
1999	3076	301	5233
2000	3354	430	7638
2001	3283	508	7517
2002	3944	475	7391
2003	4174	633	6552
2004	4764	641	6195
2005	5618	668	6171
2006	7235	629	6467
2007	6347	586	4967
2008	6566	615	5118
2009	6731	655	5307
2010	6759	770	-----
2011	7993	-----	-----
2012	8063	-----	-----
2013	7810	-----	-----
Укупно:	89845	-----	-----

⁸⁴⁶ *Ibid.*, стр.18.

⁸⁴⁷ R. Logar, Research and data collection in the field of women's access to justice carried out by NGOs, Seminar: "Tackling the Gaps in Research and the Lack of Data Disaggregated by Sex Concerning Women's Access to Justice" 26-27 June 2013, Council of Europe Office, Paris, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05_conferences/2014_Paris_Seminar_AccessJustice/Presentations/Logar%20Rosa.pdf (08.02.2015. године)

Као главни проблем у примени аустријског модела је кривични правосудни систем у Аустрији као карика која недостаје: као што пратећа студија о Закону о заштити од насиља показује, у кривичном правосудном систему изгледа још увек постоји став да "приватно насиље" од стране мужа држава не треба да кажњава.⁸⁴⁸ Халер је открила да је приближно свака друга пријава физичке повреде одбачена и само у једном од седам случајева забележена је примена казне. Сваки трећи случај је одбачен јер жртва није хтела да сведочи, а у многим случајевима, злочин је одбачен као "ситан" прекршај. Држава се не придржава доследне стратегије и њена порука и жртвама и насилницима је контрадикторна: с једне стране, полиција исељава насилника из стана, а с друге стране јавно тужилаштво одбацује поступак који је започет после пребијања жена, што слаби напоре за превенцију насиља.⁸⁴⁹

Мишљења сам да је Аустријски модел пример изналажења доброг начина сузбијања насиља у породици а нарочито у погледу заштите жртве насиља. Ефикасна заштита кроз мере из грађанског права је показатељ добре праксе. Важно је да ефикасне мере из грађанског права буду доступне женама које су жртве насиља у породици, јер не траже све жртве помоћ од полиције. У наше законодавство треба уградити модификован и прилагођен нашој држави Аустријски модел при чему је одлично решење давање овлашћења полицији да на лицу места хитно може иселити насилника на одређено време и забранити прилазак жртви док правосудни органи не преузму цео предмет у рад и донесу одлуке у систему правосуђа. На тај начин се жртва насиља штити у тренутку када јој је то најпотребније, док непосредно траје насиље или постоји претња да ће до истог доћи а полиција, доношењем привременог решења, не улази у домен доношења коначне одлуке, већ се то препушта правосудним органима. Такође, потребно је да буде ефикаснија имплементација судских налога за заштиту – у Аустрији полиција има мандат да примени судски налог. На тај начин би се успоставила и блиска сарадња судова са полицијом и организацијама за помоћ жртвама насиља у породици.

⁸⁴⁸ Према Haller, 2002, у R. Logar, *op. cit.*, стр. 24.

⁸⁴⁹ R. Logar, 2005, *op. cit.*, стр. 24.

3.2. Сједињене Америчке Државе (САД)

У већини држава САД, као и на савезном нивоу, све до средине осамдесетих година XX века, насиље у породици није било регулисано као посебан тип криминалног понашања, већ су за овај облик криминалитета примењивани стандардни кривичноправни прописи. У том периоду, полиција је примењивала неформално правило „хирушког шава“, када је долазила по позиву за насиље у породици. Полиција би ухапсила насилника када би жена имала такву повреду која је захтевала неколико хируршких шавова да се рана зашије. Средином осамдесетих, после низа кампања, отварања склоништа за претучене жене, залагања женских група, насиље у породици превазилази статус личне и породичне несреће и постаје друштвени проблем, облик криминалног понашања. Државе су почеле да доносе законе о насиљу у породици који су женама омогућавали да брже и лакше дођу до налога за заштиту, а полицији да може да ухапси насилника без званичног подношења пријаве од стране жртве.⁸⁵⁰

Први закон којим су додељена овлашћења полицији да приведе и задржи насилника уколико постоји основана сумња да је учинио неко од дела против брака и породице усвојен је 1978. године у Минесоти, а први Закон о насиљу у породици 1979. године. У међувремену је претрпео измене и допуне. Данас представља један од најнапреднијих модела правне заштите од насиља у породици.⁸⁵¹

Тек почетком деведесетих година неколико држава, међу којима су најистакнутије Сан Дијего, Калифорнија и Квинси, Масачусетс, почело је да уводи модернији, свеобухватнији приступ спровођења Закона о насиљу у породици. Поред стратегија које су заговарале хапшења, нови приступ је укључивао и комплетну полицијску истрагу имајући у виду улогу тужилаштва, подршку жртвама, и појачани надзор за условне казне и/или пролазак кроз поправне програме. Тек када је овај потпуни спектар одговора кривичног правосуђа примењен на насиље у породици, уследило је тренутно и драматично

⁸⁵⁰ R. Gelles, *Public Policy for Intimate Violence and Child Maltreatment: A Few Successes, Many False Promises*, 2000, Преузето: *За живот без страха* (ур. Т. Игњатовић, Б. Мацановић), Приручник, АЖЦ, 2005/2006, Београд, стр. 74.

⁸⁵¹ С. Миливојевић, "Safe Horizon - Служба за помоћ жртвама криминалитета у Њујорку", *Темид*, 2/20026, стр. 55-56.

опадање убистава као последице насиља у породици у градовима који су иницирали ове програме. Такви позитивни и истакнути резултати сада се успешно примењују у бројним државама у САД.⁸⁵² Можемо рећи да типични кривично-правни одговори на насиље у породици у САД јесу политика обавезних хапшења (*mandatory arrest policy*) и интерна политика тужилаштва (*no-drop policy*). Реч је о начинима којима се настоји обезбеђење ефикасности кривичне процедуре у случајевима насиља у породици.

Одговор на насиље у породици у појединим државама је дат кроз *Duluth* пројекат (*Domestic Abuse Intervention Project*) - модел координисане мултидисциплинарне интервенције у локалној заједници. Развила га је непрофитна организација *Minnesota Program Development Inc.* 1981. године. У оквирима овог пројекта је зачета идеја о хапшењу насилника у случају да постоји основана сумња да се догодио напад. До 2005. године, 23 државе су усвојиле политику обавезног хапшења насилника.⁸⁵³

Интересантно је поменути резултате студије објављене 1984. године, која се назива „Eksperiment Mineapolis”⁸⁵⁴, у којој је указано да је хапшење, за смањивање броја поновљених злостављања супружника, далеко ефикаснија мера од саветовања и раздвајања. Истраживање рађено у Минеаполису показало је да су насилници који су провели осам часова у затвору, за разлику од оних који нису притварани, у дупло мањем броју случајева понављали насиље у периоду у наредних шест месеци. „Eksperiment Mineapolis” је утицао на политику хапшења

⁸⁵² М. Машић, "Насиље у породици-искуства у пракси Велике Британије и САД", текст у зборнику *"Насиље у породици"*, Милан Шкулић ... [и др.]. Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр. 180.

⁸⁵³ *Duluth model*, Home of the Duluth model, <http://www.theduluthmodel.org/about/index.html> (01.03.2015.).

⁸⁵⁴ Експеримент у Минеаполису о насиљу у породици (Minneapolis Domestic Violence Experiment) вршен у раздобљу 1981-1982. године, је била прва студија у САД која је требала да покаже ефекте политике хапшења учинилаца насиља у породици. Истражено је укупно 330 случајева насиља у породици у којима је интервенисала полиција. Свака интервенција је подразумевала примену једне од три полицијске методе: **1)** пружање савета и неформално посредовање; **2)** раздвајање насилника и жртве, при чему се насилник удаљаво на 8 сати да се "охлади"; **3)** хапшење учиниоца и притварање у локалном затвору. Истраживање је показало да је хапшење дупло ефикасније у односу на друге начине поступања полиције, када је у питању понављање вршења насиља у периоду од 6 месеци након извршеног насиља. Шире о ексерименту: L. W. Sherman, R. A. Berk, "The specific deterrent effect of arrest for domestic assault", *American Sociological Review*, 49, 1984, стр. 263-264 <file:///C:/+++%20%20Downloads/Sherman.pdf> 13. фебруар 2015.

у одељењима полиције у целој Америци.⁸⁵⁵ Иако су аутори експеримента у Минеаполису предлагали да се на основу њихових закључака усвоји политика хапшења, а не обавезног хапшења, многи поборници обавезног хапшења позивали су се управо на овај експеримент. Међутим, било је потребно да прође чак десет година да би савезна влада у Америци основала *Канцеларију за насиље над женама при Министарству правде* и обезбедила финансијску помоћ службама за жртве насиља над женама.⁸⁵⁶

Криминолог *Лоренс Шерман*⁸⁵⁷ сматра да је обавезан притвор исправна политика у крајевима где је већина насилника незапослена. Он верује да хапшење незапослених насилника може ставити сиромашну жртву, која је истовремено врло често и припадница мањинских група, у већу опасност. Овакав селективан приступ би, ипак, представљао кршење права из судског поступка и Клаузуле о једнакој заштити из четрнаестог амандмана Устава САД.⁸⁵⁸

Прописивању обавезног хапшења код кривичног дела насиља у породици у већини држава САД, када оштећена има телесне повреде или када полиција интервенише непосредно након извршеног насиља (ако је насиље у току или је

⁸⁵⁵ У периоду 1984-1987. године хиљаде шефова полицијских управа чита новинске чланке о повољним трендовима у вези смањења насиља у породици, а који су резултат политике хапшења. Извештај Националног института правде (NIJ) је такође похвалио студију и навео да је хапшење најбољи начин одвраћања од насиља између брачних партнера. До 1989. године 13 држава САД је донело политику обавезног хапшења. У две државе (Delaware and North Carolina) хапшење је постало обавезно када насилник прекрши забрану приласка оштећеној. Да би потврдио студију NIJ финансира ново истраживање политике хапшења у шест држава и то: Atlanta, Georgia; Omaha, Nebraska; Charlotte, North Carolina; Colorado Springs, Colorado; Dade County, Florida; and Milwaukee, Wisconsin. Резултати студије су били лошији за политику хапшења него у Миннеполису експерименту. Утврђени су и разлози за то а главни су били ти да је насилник доста краће време проводио у притвору (нпр. у Милвокију за кратка хапшења у просеку 2,4 часа а за пуна хапшења 11,1 час, а у Шарлоту 15,75 часова, док је у претходној студији у Минеаполису то време износило 24 часа, односно 168 часова). Такође, ухапшенима су након хапшења од суда изрицане новчане казне а оне нису имале ефекат на насилника. Ефекта није било ни код оних ухапшених који су претходно већ више пута били хапшени, тако да је и било нереално да на њих хапшење има утицаја да престану да врше насиље у породици, нарочито ако су насилници незапослени и нису у брачној вези са жртвом. Шире: L. W. Sherman, R. A. Berk, 1984, *op.cit*, стр. 266.

⁸⁵⁶ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., "Реаговање полиције на насиље у породици- теоријски оквир и страна искуства-", *Темид*, 1/ 2005, стр. 6.

⁸⁵⁷ Lawrence W. Sherman, född 25 oktober 1949 i Schenectady, New York, är en amerikansk kriminolog. Sherman tog doktorsexamen i sociologi 1976 vid Yale University i New Haven, Connecticut och har därefter haft en lång karriär vid olika lärosäten. År 2006 utsågs han till Wolfson Professor of Criminology vid Cambridge Institute of Criminology på Cambridge University. År 2008 blev utsedd till chef för det nygrundade centret Jerry Lee Center for Experimental Criminology.

⁸⁵⁸ С. Миливојевић, "Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку", *Темид*, 3/2002, стр. 26.

прошло пар минута од насиља до доласка полиције на интервенцију), допринео је случај (*Thurman v. City of Torrington*, 595 F. Supp. 1531 (1984)).⁸⁵⁹

Ова политика обавезног хапшења је наишла на многе заговорнике *за* као и многе који су заговарали политику *против хапшења*. Они који заговарају ову политику истичу чињенице да је број поврата у породицама где је ухапшен насилник драстично опао, да жртва након хапшења насилника осети огромно олакшање, да је искључена субјективност која је могућа од стране полиције на лицу места догађаја насиља, да се смањује агресија насилника према жртви у каснијем периоду, да се по статистици коју води полиција смањило број насиља у породици и сл. На ову тему је урађено више студија и истраживања на територији САД које су дале сличне резултате.⁸⁶⁰

Међутим, примећени су одређени проблеми у примени нових прописа. Наиме, полицији у појединим окрузима је требало неколико година да се привикну на нове прописе и да почну да поступају у складу са њима. Примећено је и то да, иако код осталих кривичних дела је мали број оштећених "некоперативан" у кривичном поступку, код ових кривичних дела је обрнуто. Велики број оштећених одбија да сарађује даље у поступку стављајући додатни терет на тужиоца да докаже биће кривичног дела у судском поступку, тако да то резултира ниским стопама осуђујућих пресуда.⁸⁶¹ Заговорници против обавезног хапшења тврде да се на овај начин полицији одузима овлашћење дискреционе

⁸⁵⁹ Госпођа Турман тужила је град из разлога што полиција није успела да је заштити од насиља њеног супруга, а она је претходно пријављивала више пута насиље у породици (у року од 8 месеци), при чему је добила и судску забрану приласка за њеног супруга. Без обзира на то, супруг ју је поново напао, она је пријавила случај полицији, која је дошла на интервенцију тек након 25 минута, при чему није ухапсила њеног супруга, већ је одложила његово хапшење за неколико минута. То је било довољно да је насилник ножем нападне и да јој нанесе повреде опасне по живот и то: више убода у груди, врат, и лица; оштећење грлића материце, оштећење кичмене мождине и пршљенова; парцијална парализа испод врата; посекотине на образима и устима и велики губитак крви. У судском поступку утврђено је и да је доживела шок, задобила више ожиљака, претрпела јак физички и душевни бол. Суд је утврди да су 24 полицајца крива за лоше процене приликом интервенције, приликом чега је оштећеној (тужитељки) досуђена одштета у износу од 2,3 милиона долара, зато што је прекршено њено уставно право на јадаку заштиту пред законом, што јој гарантује 14 амандман Устава САД (Fourteenth Amendment to the Constitution). Након овакве судске одлуке полицијске управе широм земље су почеле промена закона и увођење обавезног хапшења а полиција је почела више да примењују политику хапшења насилника и да спроводити обуке полицајаца за поступање када се пријави насиље у породици. Шире: A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, "Police Responses to Battered Women, Past, Present, and Future", *Handbook of Domestic Violence Intervencion Strategies, Policies, Programs, and Legal Remedies*(eds. A.R. Roberts), Oxsford, University press, New York, 2002, стр. 111.

⁸⁶⁰ Шире: С. Миливојевић, 2002а, *op. cit*, стр. 27-40.

⁸⁶¹ A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, *op. cit*, стр.112.

одлуке на лицу места о начину поступања, да може доћи до разних злоупотреба код пријаве насиља у породици и сл. Розенбаум у свом истраживању које је урадио у Калифорнији долази до резултата да обавезно хапшење доводи до мање насиља према том члану породице (жртви над којом је вршено насиље пре хапшења) али долази до повећања насиља над осталим члановима породице. Он је творац теорије "ефекат супституције"⁸⁶² којом је поставио питање безбедности осталих чланова породице, нарочито деце.⁸⁶³

У многим полицијским управама направљене су посебне специјализоване јединице које се баве насиљем у породици, и које су поред посебне специјализације за ова кривична дела, уместо традиционалног реактивног применили проактиван приступ решавања проблема насиља у породици, тј. применили су мултисекторски приступ у решавању проблема (нпр. "Austin Police Department" где су на једном месту смештене поред полицијске јединице која се бави сузбијања насиља у породици, све остале владине и невладине организације које пружају помоћ жртвама, између осталих и адвокати који дају правне савете и заступају жртве насиља пред судом. Овај тим је био доступан жртвама од 1997. године⁸⁶⁴). Специјализоване јединице такође пружају могућност развоја и побољшања добре праксе и тренинг службеника, што на крају доводи до повећања ефикасности, ефективности, кохезије међу службеницима и побољшање радног морала. Многе државе САД⁸⁶⁵ су примениле програме - моделе рада повезивања полиције са локалном заједницом да би обезбедили добро координирани мултисекторски одговор на насиље у породици од полиције, судова, служби за помоћ жртвама-сведоцима, и социјалним службама. Након промена државних закона, службе за помоћ жртвама, здравствени радници, школе, службама за социјално старање о деци, тужиоци, судије и други су се окупили, да би заједно иницирали програме превенције и интервенције. Закључили су да полиција не може сама смањити стопу насиља и да је заједничка

⁸⁶² Substitution effect theory

⁸⁶³ A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, *op. cit.*, стр.113.

⁸⁶⁴ Austin City Connection, Austin Police Department: Family violence protection team. 2000 Available on-line: www.ci.austin.tx.us/police/afvpt.

⁸⁶⁵ Baltimore County, Maryland; Quincy, Massachusetts; Duluth and Minneapolis, Minnesota; Boulder and Denver, Colorado; Memphis, Tennessee; Milwaukee, Wisconsin; Lincoln, Nebraska; and Seattle, Washington.

мултисекторска превенција и рана ефикасна интервенција вероватно кључ за прекид "циклуса насиља".⁸⁶⁶

Један од начина сузбијања насиља у породици је и примена нових технологија. Наиме, жртвама насиља су давани мобилни телефони, или наруквице, односно привесци, који су били бежично повезани са полицијским управама, и притиском на "паник" тастер, одмах је успостављана линија са дежурном службом полиције, и то је био аларм за интервенцију. Притиском на "паник" тастер, на полицијском монитору читавао се и положај где се налази жртва, тако да је полиција знала где треба да интервенише. То је умногоме допринело превенцији и смањењу насиља над жртвама насиља у породици.⁸⁶⁷ Такође, полицијска одељења широм земље почињу да користе интернет сајтове у вези безбедности (*World Wide Web*) као алат за комуникацију са заједницом у вези са питањима криминала. На тај начин размењују информације са грађанима а које се тичу прописа који се односе на насиље у породици, програме заштите, дају правне савете, процену ризика за насиље у породици, како да добију забрану приласка, и упућују жртве на програме и ресурсе који се односе на ту територију коју покрива та полицијска управа.⁸⁶⁸

Почев од фискалне 1991. године, Савезна канцеларија за жртве злочина (*Office for Victims of Crime - OVC*) из Министарства правде САД је почела финансирање и пружање техничке помоћи државним академијама за полицијске обуке. Њихова сврха је да развија и спроводи програме обуке за државну администрацију и локалне званичнике у спровођењу закона о актуелним политикама и процедурама за реаговање на инциденте насиља у породици. Тренутно ОВС обезбеђује средства за федералне, државне и локалне полицијске управе за обуку у вези са питањима жртава. На пример, у фискалној 2000. години, планирано је улагање новца у наставни план и програм за основна и напредна учења о виктимологији. Наиме, предвиђено је да финансира Савезни центар за обуку спровођење закона (*Federal Law Enforcement Training Center*) који пружа обуку савезних службеника за спровођење закона, који представљају 70

⁸⁶⁶ A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, *op.cit.*, 2002, стр.114.

⁸⁶⁷ A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, *op.cit.*, 2002, 117.

⁸⁶⁸ Medison Police Department, *Domestic violence information*. Avable on-line: [www. ci.madison.wi.us/ police/ domestic](http://www.ci.madison.wi.us/police/domestic)

федералних агенција. Закон о насиљу над женама (Violence Against Women Act - VAWA) донет 1994. год. овлашћује Услуге и Обука за официре и тужиоце (Services and Training for Officers and Prosecutors - STOP) да донира новац за обуку кадрова за спровођење закона. Urban Institute је урадио истраживање којим је утврђено да је STOP трошио донације за вршење обука на следеће начине: ширење потребе за обуке како би државни апарат био ефикаснији; улагање новца у ажурирање наставних планова и програма обуке; улагање у тренажни процес везан за питања о насиљу у породици; развијање обука тужиоца, судија полиције и пружаоца услуга жртвама за мултидисциплинарни приступ спровођења закона и на спровођење специјализованих семинара током обука у служби.⁸⁶⁹

Протоколи поступања које доносе или установљавају владине и невладине организације садрже листе дужности сваке службе (полиције, тужилаштва, социјалних, здравствених служби) у сврху повећања међусобне координације. Посебно се истиче значај протокоа о поступању полиције у случајевима насиља у породици с обзиром на то да је полицијска интервенција обично оцењивана као најпроблематичнија, али и најважнија у кривичноправном одговору на насиље у породици. У протоколима су понуђена упутства полицајцима како да поступају у одређеним ситуацијама (на пример, да морају пренебрегнути вербална уверавања да се насиље неће поновити, да непостојање видљивих повреда не значи одсуство насиља, која питања се постављају како би се проценила опасност и сл.).⁸⁷⁰

Прва конкретна акција у спречавању насиља у породици потекла је од њујоршког градоначелника Рудија Ђулијанија 1994. год. који је објавио нову полицијску стратегију под називом "Прекидање круга породичног насиља", која је означила почетак другачијег приступа решавању овог проблема у Њујорку. Свака полицијска станица у Њујорку добила је бар једног полицајца који је специјализован у области породичног насиља и једног детектива на истом задатку.⁸⁷¹ Парламент државе Њујорк 1995. године донео је закон под називом "*The Family Protection and Domestic Violence Intervention Act*", који је обавезао

⁸⁶⁹ A. R. Roberts, K. Kurst-Swanger, "Police Responses to Battered Women, Past, Present, and Future", *Handbook of Domestic Violence Intervention Strategies, Policies, Programs, and Legal Remedies* (eds. A.R. Roberts), Oxford, University press, New York, 2002, стр. 106-107.

⁸⁷⁰ К. Зоглин, "Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из САД", *Темид*, 2/2003, 67-71, стр. 69-70.

⁸⁷¹ Шире: М. Машић, 2009, *op. cit.*, стр.174-184

полицију да третира породично насиље као озбиљан криминалитет и захтевао притвор у одређеним ситуацијама када је “породични прекршај” учињен. Обавезан притвор се примењује у следећим случајевима: 1) Када је учињено кривично дело (*felony*), било да је у питању дело из групе кривичних дела против насиља у породици или неко друго дело учињено према члану породичне заједнице; 2) Када је прекршена заштитна мера (*Order of Protection*) забране прилажења, изречена од стране суда, а која је била прописно извршена или је осумњичени/ оптужени имао сазнање о томе зато што је био присутан у судници када је она изречена. Користећи федерални односно државни фонд, њујоршка полиција је развила базу података за породично насиље која је по први пут омогућила полицији да оствари увид у градску базу података о свим инцидентима породичног насиља. Систем данас постоји у свим станицама у граду Њујорку. Ускоро ће ова база бити повезана са компјутерском базом података Министарства правде у свим судовима и представљаће јединствен, компрехензиван компјутерски систем података о породичном насиљу у граду Њујорку који не постоји ни у једној другој држави у САД. 3) Када је учињен тзв. породични прекршај из групе “*misdemeanor*”, осим ако жртва изричито захтева да се хапшење не спроведи. Полицајац који се налази на лицу места нема овлашћења да постави питање жртви да ли она жели хапшење насилника или не.⁸⁷² Од 1997. године је закону којим се регулише обавезно привођење додат амандман којим се дефинише примарни физички нападач. Од тог момента од полицајаца се захтевало да препознају примарног физичког нападача кроз евалуацију следећа четири фактора: 1) Поређење интензитета повреда нанетих од једне стране или код обеју страна; 2) Да ли је било која од страна претила или још увек прети даљим насиљем или наношењем повреда другом члану домаћинства; 3) Да ли било која од страна у сукобу има претходну историју породичног насиља а која се може дознати на разуман начин тј. без опсежног истраживања и на лицу места; 4) Да ли је било која од страна реаговала у нужној одбрани, бранећи себе од повреда.⁸⁷³

Законом против насиља над женама предвиђени су и програми за превенцију насиља над женама и основан је телефон *СОС*. Поред ових мера, као нови облици заштите предвиђени су: тајност новог пребивалишта/боравишта

⁸⁷² С. Миливојевић, 2002а, *op. cit.*, стр. 23-24.

⁸⁷³ *Ibid.*, стр. 24.

жртва, као и измене имиграционог законодавства, којима је омогућено да супружник који трпи физичко насиље може конкурисати за трајни боравак у САД. Од доношења Закона о насиљу над женама усвојено је више од 660 закона у државама - федералним јединицама САД, којима се штите жртве насиља у породици и сексуалног искоришћавања. Године 2005. усвојене су измене и допуне Закона о насиљу над женама. Изменама и допунама Конгрес је проширио дејство примене Закона. Законом о насиљу над женама сада је предвиђена и заштита деце, као жртва насиља у породици, миграната и мањина, мушкараца и дечака. Акцент је стављен на образовање и едукацију, увођење програма обуке за државне службенике који спроводе закон, запослене у сектору здравствене заштите, као и на програме обуке за мушкарце и дечаке, како би се прекинуо круг насиља и сексуалног злостављања. Такође, предвиђени су посебни фондови којима се олакшава жртвама насиља у породици да дођу до стамбеног простора и посла.⁸⁷⁴ Данас у САД постоје бројне службе за помоћ жртвама криминалитета, владине и невладине, како на федералном, тако и на државном односно локалном нивоу.⁸⁷⁵

На крају овог дела који се односи на поступање полиције у САД, треба нагласити да је полиција надлежна за ислеђење; она упућује захтев канцеларији јавног тужиоца који одлучује о предузимању кривичног прогона и подизању оптужнице.⁸⁷⁶

Мишљења смо да је начин сузбијања насиља у породици какав је прописан у САД адекватан држави са толиким бројем становника, различитих нација, култура, религија, стопи криминалитета и сл. Обавезно хапшење осумњичених прописано законским нормама је добар начин реаговања на насиље у породици. Поред репресивног деловања у појединачним случајевима насиља према

⁸⁷⁴ Шире: М. Машић, 2009, *op. cit.*, стр.174-184

⁸⁷⁵ На федералном нивоу најзначајније су свакако: Канцеларија за жртве криминалитета при Министарству правде (*Office for Victims of Crime*), Биро за правну помоћ (*Bureau of Justice Assistance*), Канцеларија за грантове против насиља над женама (*Violence Against Women Grants Office*), Национални Институт правде (*National Institute of Justice*) а од невладиних истичемо Организацију за правну помоћ жртвама (*The Victims' Assistance Legal Organization*), Национални центар за жртве криминалитета (*National Center for Victims of Crime*), Националну организацију за помоћ жртвама (*National Organization for Victim Assistance*), Националну коалицију против породичног насиља (*National Coalition Against Domestic Violence*), Фонд за превенцију породичног насиља (*Family Violence Prevention Fund*) и друге. Шире: С. Миливојевић, 2002б, *op. cit.*, стр. 27.

⁸⁷⁶ С. Радовановић, Међусобни однос тужилаштва и других државних органа као фактор ефикасности поступања у кривичним стварима, *Билтен правне праксе*, РЈТ, 2/2008, стр. 8-9.

насилнику, врши се и спровођење политике како специјалне превенције у конкретном случају тако и генералне превенције на све потенцијалне насилнике. Мишљења смо да је до ступања ЗКП⁸⁷⁷ док је полиција била овлашћена да, када су испуњени законски услови, осумњиченог може лишити слободе и одредити меру задржавања до 48 часова, много чешће је спровођења одлука хапшења осумњиченог за насиље у породици, у односу на период од ступања најновијег ЗКП на снагу, када ту одлуку доноси јавни тужилац. Овај начин сузбијања насиља у породици давао је почетне резултате, зато што су осумњичени смештањем у просторије где им је одређивано задржавање, схватили озбиљност кривичног дела које су учинили и могућности одређивања притвора од стране суда, уколико наставе са истим или сличним понашањем. Полиција није желела да ризикује, да због њене лоше процене и неадекватног реаговања на насиље у породици, дође до тежих последица по жртву, па је зато политика хапшења насилника и код нас била доста актуелна. Сматрамо да се убудуће и у пракси наших државних органа (полиције и органа кривичног поступка) може чешће примењивати овакав одговор државе на насиље у породици, али би предуслов за то био бржи и ефикаснији кривични поступак.

3.3. Велика Британија

У Великој Британији до промена у ставу државе према породичном насиљу дошло је 1975. године, после састанка Прелиминарног Комитета чија је тема била насиље у браку. За разлику од ранијег става да је важно очувати јединство међу супружницима и да полиција не би требало да хапси мушкарце који су испољавали насиље према својим партнеркама, на овом састанку је препоручено да се насиље у породици третира на исти начин и са истом озбиљношћу као и напад на јавном месту. Закључено је да полиција мора да води статистику и да буде спремна да ухапси осумњиченог (насилника) на лицу места, уколико постоји очигледан доказ о физичкој повреди жртве. У периоду 1976-1978. године, Парламент је донео три законска документа којима је регулисана боља полицијска заштита жртава насиља, као и пружање помоћи злостављаним женама хапшењем

⁸⁷⁷ Законик о кривичном поступку, *Сл. Гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14

осумњиченог, иселјавањем насилника из куће и обезбеђивањем смештаја жртавама породичног насиља.⁸⁷⁸

Carolyn Hoyle (1998) је указала да је више истраживања у Великој Британији, од различитих аутора која су урађена до 1990 године, показао да је одговор полиције и правосуђа на насиље у породици доста слаб. Ова кривична дела су сматрана као мање друштвено опасна, кривични поступци су били неефикасни, полиција је мали број осумњичених ухапсила, а жртве насиља су биле незадовољне радом државних органа.⁸⁷⁹ Истраживање које је урађено 1996. године у Енглеској и Велсу показало је да је четвртина жена доживело насиље од парнера, осмина жена доживело насиље више пута, а трећина жене је доживело прогањање у неком делу свог живота, док 11% је доживело тешко насиље од бившег или садашњег партнера.⁸⁸⁰

Значајан правни акт донет је 1990. године у Великој Британији, под називом *Home Office Circular* (No. 60). У њему се наглашава да све случајеве физичког, сексуалног и емоционалног злостављања у породици треба забележити и истражити, на исти начин на који би се то учинило да није извршено у оквиру породице. Саветовано је да полиција води прецизну евиденцију свих пријава насиља у породици да би полицијски службеници једноставно и брзо могли да претраже све неопходне податке и информације. Полицајцима је, такође, препоручено да промене став према жртвама, да покажу разумевање и спремност да пруже потребне информације о друштвеним и државним институцијама где жртве могу да потраже помоћ. У овом документу указано је и на могућност организовања специјалних јединица полиције, које би требало да поступају искључиво у случајевима насиља у породици и да се повезују са осталим агенцијама које се баве истом проблематиком. У току 1991. године, у Енглеској и Велсу усвојене су нове законске одредбе о насиљу у породици, а праксу полиције и однос према насиљу у породици, мењали су, у извесној мери, локални закони и

⁸⁷⁸ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, *op. cit.*, стр.4

⁸⁷⁹ С. Hoyle, *Negotiating Domestic Violence: Police, Criminal Justice and Victims*, Oxford University Press, 1998, стр. 4 <http://www.amazon.com/Negotiating-Domestic-Violence-Clarendon-Criminology/dp/0198299303> 10.април 2015.

⁸⁸⁰ М. Barnish, *Domestic Violence: A Literature Review*, London, September 2004, стр. 9 <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.justice.gov.uk/inspectores/hmi-probation/docs/thematic-dv-literaturereview-rps.pdf>

препоруке, којима је било предвиђено да „преступнике треба ухапсити и држати их у затвору до суђења, ако постоје докази о повреди“.⁸⁸¹

Примарни закони у овој области у Великој Бритањи су: *Закон о кривичном правосуђу и јавном реду* из 1994. године, *Законик о кривичном поступку* (Шкотска) из 1995. године, *Кривични закон (консолидован)*, (Шкотска) из 1995. године, *Закон о породичном праву (Породични закон)* из 1996. године, *Закон о заштити од злостављања (против узнемиравања)*⁸⁸² из 1997. године, по коме је и само стављање неког лица у стање страха од могућег насиља (угрожавање сигурности другог) предвиђено као кривично дело при чему је и забрањена казна до 5 година затвора или новчана казна. Овај последњи закон је донет како би се заштитиле жрве прогањања а то су често садашњи или бивши емотивни партнери.⁸⁸³

Овде треба нагласити да у Великој Британији посебан кривичноправни систем важи за Енглеску и Велс, а друга два су везана за Шкотску и Северну Ирску.

Кривични поступак Енглеске се развијао без доношења одговарајућих закона, што је било присутно све до 1984. године када је донет Закон о полицији и доказима у кривичном поступку (*Police and criminal evidence Act*, скраћено ПАСЕ). Овај закон је донет као резултат деловања Филипсове краљевске комисије за кривични поступак (*Philips Royal Commission on Criminal Procedure*)⁸⁸⁴ и заснива се на принципима правичности, којим се истражна делатност у поступку одваја од тужилачке функције и који јасно одређује оквире полицијске делатности на плану откривања кривичних дела и њихових учинилаца и обезбеђење доказа.⁸⁸⁵ Овај

⁸⁸¹ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, op. cit, стр.4-5

⁸⁸² У преводу и као *Закон о заштити од малтретирања*.

⁸⁸³ *Criminal Justice and Public Order Act*, 1994; *Criminal Procedure (Scotland) Act*, 1995; *Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act*, 1995; *Family Law Act*, 1996; *Protection from Harassment Act*, 1997. <http://www.legislationline.org/topics/country/53/topic/12> (07.март2015.)

⁸⁸⁴ Филипсова краљевска комисија за кривични поступак је истовремено била заслужна и за доношење Закона о кривичном гоњењу (*Prosecution of Offences Act*) наредне 1985. године којим је формирана Крунска тужилачка служба (*Crown Prosecution Service - CPS*) као орган кривичног гоњења.

⁸⁸⁵ Једна од основних карактеристика полицијског концепта истраге јесте да је вођење истраге стављено полицији у самосталну надлежност. Управо је у Енглеској тако конципиран претходни поступак да су припадници полиције главни субјекти у смислу да самостално спроводе истрагу, али и иницирају кривично гоњење. Њихова самосталност се огледа првенствено у томе да приликом прикупљања доказа о извршеном кривичном делу и његовом учиниоцу и приликом предузимања одређене радње доказивања и криминалистичко тактичке радње не требају тражити

закон је послужио као основ за доношење осам подзаконских аката (*Codes of Practice*) од стране министра унутрашњих послова, који детаљније разрађују надлежност и овлашћења полиције у предузимању одређених радњи у супротстављању криминалитету.⁸⁸⁶ Према овом закону нема тзв. брачне привилегије у поступку доказивања, односно сведочења, па супруга мора да сведочи о насиљу које је претрпела од брачног партнера. Јако значајан је Олдов (*Auld*) Извештај о кривичним судовима у Енглеској и Велсу који је објављен октобра 2001. године. Једна од главних препорука у том извештају је била и та да се донесе пропис којим би се регулисала правила кривичног поступка по узору на земље европско континенталне правне традиције што је и резултирало доношењем Правила кривичног поступка (*Criminal Procedure Rules*) 4. априла

одобрење тужилаштва, а чак нису ни дужни да обавештавају Крунску тужилачку службу о вођењу истраге. У том смислу, треба истаћи и то да је полиција овлашћена да, након завршене истраге и уколико је осумњичени познат, донесе одлуку да ли ће иницирати кривично гоњење. Овако конципиран претходни поступак омогућава да припадници енглеске полиције имају снажан положај са великим обимом овлашћења, што у крајњој линији омогућава брзу и експедитивну истрагу, а самим тим и ефикасну борбу против криминалитета. Када полиција заврши истрагу њени припадници могу донети једну од следећих одлука: Прво, полиција може да иницира покретање кривичног поступка тако што ће "поднети обавештење" (*laying an information*) суду. Под овим се подразумева да ће полиција званично обавестити суд да је одређено лице извршило одређено кривично дело, а наставак, односно одустанак од кривичног гоњења ће зависити од одлуке Крунске тужилачке службе. Друго, уколико не постоји довољно доказа да је одређено лице извршило кривично дело полиција неће иницирати покретање поступка већ ће одустати од гоњења, односно неће предузимати даље радње. И треће, јесте могућност да полиција осумњиченом изрекне меру опомене (*formal caution*) с тим што треба истаћи да се у закону опомена не рачуна као осуда. Без обзира на то, она се ипак бележи у полицијским списима и ако се окривљени касније пред судом појави поводом неког другог кривичног дела суд ће приликом доношења одлуке о санкцији узети у обзир раније изречену опомену. Да би полиција поступила на овај начин, тј. да би изрекла опомену осумњиченом лицу потребно је да постоји довољно доказа који би довели до оптужења, уколико би се предмет предао Крунској тужилачкој служби, и да је осумњичени признао извршење кривичног дела. Овај облик диверзије кривичног поступка се пре свега примењује у поступку према малолетним учиниоцима, односно највећи број опомена се изриче лицима од десет до седамнаест година. Више о томе: А. Бошковић, "Основне карактеристике полицијске истраге у кривичном процесном законодавству Енглеске", *Страни правни живот*, 2/2014, стр. 214-216

⁸⁸⁶ То су следећи подзаконски акти: Подзаконски акт А (*Code A*) се односи на спровођење радњи заустављања и прегледа лица и возила, Подзаконски акт Б (*Code B*) се односи на претресање стана и других просторија, Подзаконски акт Ц (*Code C*) регулише полицијско задржавање, као и поступак са осумњиченим лицем и правила испитивања таквог лица од стране припадника полиције, Подзаконски акт Д (*Code D*) се односи на главне методе које полиција користи приликом идентификације лица, Подзаконски акт Е (*Code E*) регулише аудио снимање испитивања осумњиченог у полицијској станици, Подзаконски акт Ф (*Code F*) одређује правила под којима се може спровести видео и звучно снимање испитивања осумњиченог од стране полиције, Подзаконски акт Г (*Code G*) се односи на лишење слободе лица и Подзаконски акт Х (*Code H*) који је донет 2006. године прописује правила на основу којих се може одредити полицијско задржавање, као и поступак са осумњиченим лицем коме је одређено задржавање и правила испитивања таквог лица од стране припадника полиције, али само у случајевима тероризма за разлику од подзаконског акта Ц.

2005. године.⁸⁸⁷ Уколико би дошло до кршења Правила кривичног поступка најважније би било утврдити да ли је тиме дошло до кршења права одбране. Уколико пак нису повређена права одбране, такво кршење не сме да угрози основне циљеве Правила кривичног поступка, а то је да кривац буде осуђен, а да невино лице буде ослобођено.⁸⁸⁸

Политика "про-хапшења" (*pro-arrest*) учинилаца кривичног дела насиља у породици је од стране енглеске полиције званично промовисана у 2000. години⁸⁸⁹ и у 2004. години.⁸⁹⁰ Ови документи захтевају од полиције у Енглеској и Велсу да примене полицијско овлашћење хапшења у свим случајевима насиља у породици у којима је то неопходно да се спроведе ефикасна истрага и/или спречавања даљих вршења кривичних дела са елементима насиља у породици.⁸⁹¹

У Великој Британији 2004. године донет је *Закон о насиљу у породици, кривичним делима и жртвама*.⁸⁹² Закон је одобрила краљица 15. новембра 2004. године и то је највеће достигнуће у законодавству о насиљу у породици у последњих 30 година. Законом се уводе бројна нова овлашћења, као и измене и допуне у постојећим законима, које повећавају заштиту доступну жртвама када се случајеви изнесу пред Краљевско тужилаштво. Мере из Закона почеле су да се примењују од марта 2005. године. Закон је наставио приступ "про-хапшења", стављајући нагласак на даљој криминализацији насиља у породици и повећање могућности хапшења учинилаца у ситуацијама насиља у породици. Допунама од 1. јула 2007. године уведена су два члана *Закона о насиљу у породици, кривичним делима и жртвама*. Мере предвиђене овим члановима донеће измене 4. дела *Закона о породичном праву* из 1996. године⁸⁹³, како би се пружила боља заштита

⁸⁸⁷ M. Zander, "Cases and Materials on the English Legal System", *Cambridge University Press*, Cambridge, 2007, стр. 153.

⁸⁸⁸ *Ibid.*, 155.

⁸⁸⁹ Home Office. (2000). Domestic violence: Revised circular to the Police Circular 19/2000, a revision of Home Office Circular 60/90—Domestic violence. London: Author.

⁸⁹⁰ Centrex. (2004). Guidance on investigating domestic violence. Bramshill, UK: National Centre for Policing Excellence on behalf of the Association of Chief Police Officers

⁸⁹¹ M. Hester, et al, "Early evaluation of the Domestic Violence", *Crimes and Victims Act 2004 (Ministry of Justice Research Series 14/08)*. London: Ministry of Justice. 2008, стр. 32. <http://dro.dur.ac.uk/5093/1/5093.pdf> 10. јануар 2015.

⁸⁹² Domestic Violence, Crimes and Victims Act 2004

⁸⁹³ Закон о породичном праву из 1996. године се посебно бави насиљем у породици. Предвиђа захтевање заштитне мере у посебном поступку или у поступку за развод брака. Породични суд изриче меру којом се забрањује злостављање (*non – molestation order*) тужиоца и/или детета. Суд може, изричући меру заштите, наложити и лишење слободе туженог за случај да меру прекрши (осим

жртвама насиља у породици и ојачала овлашћења полиције. Члан 1. Закона односи се на пријаве против малтретирања (пријава малтретирања представља кривично дело које се кажњава казном затвора до пет година), а чланом 4. даје се овлашћење и паровима који не живе заједно да подносе пријаве против малтретирања.⁸⁹⁴ Тиме је законодавац желео да осигура да жене могу да бирају како ће поступати у случају кршења забрана узнемиравања. Ако се не покрене кривични поступак, кршење забране се и даље може третирати као грађанско непоштовање суда. Поред тога, *Закон о супротстављању организованом криминалу и о полицији* (Serious Organized Crime and Police Act) из 2005. године заменио је од јануара 2006. године списак тежих кривичних дела за које је могуће ухапсити учиниоца без налога за хапшење у смислу одељка 24 *Закона о полицији и кривичним доказима* (Police and Criminal Evidence Act – PACE), како би учинио да сва кривична дела постану тежа кривична дела чије је учиниоце могуће ухапсити без налога за хапшење, негирајући тиме потребу придруживања налога за хапшење забрани узнемиравања.⁸⁹⁵

Закон о породичном праву (Family Law Act – FLA) из 1996. године је тај који се посебно бави насиљем у породици и који омогућава захтевање заштитне мере у посебном поступку или у поступку развода брака. Суд сам одређује коју ће меру заштите изрећи а може наложити и лишење слободе за случај да насилник меру прекрши. Полиција у оваквом случају одмах лишава слободе туженог и доводи га пред суд, уколико прекрши одредбе мере заштите. У таквом случају суд, по одредбама *Закона о непоштовању суда*⁸⁹⁶ изриче затворску или новчану казну.⁸⁹⁷

Наиме, *Закон о породичном праву* предвиђа заштиту онима који су претрпели насиље у породици на тај начин што допушта једној широј групи с њим „повезаних лица“ да затраже издавање судског налога како би се заштитили од насиља. Та заштита није ограничена само на директне чланове породице, већ

ако прецени да су тужилац и дете заштићени добро и без тог налога). Полиција у оваквом случају одмах лишава слободе туженог и доводи га пред суд, уколико прекрши одредбе мере заштите.

⁸⁹⁴ М. Машић, 2009, *op.cit.*, стр. 177.

⁸⁹⁵ Legislation in the member states of the council of Europe in the field of violence against women, Volume II: Moldova to United-Kingdom, Strasbourg, December 2009, стр. 131. <http://www.coe.int/equality> 11. мај 2015.

⁸⁹⁶ *Contempt of Court Act*, 1981

⁸⁹⁷ Шире: С. Јовановић, 2010, *op. cit.*, стр. 117-119

укључује и венчане и невенчане парове, грађанске партнере и интимне партнере. Захтеви за издавање судског налога могу се подносити одвојено или у оквиру бракоразводне парнице или поступка утврђивања пребивалишта или модалитета виђања детета пред грађанским судовима. Окружни или магистратски судови надлежни за породичне односе (тзв. Породични судови – Family Proceedings Courts) могу да расправљају о таквим случајевима. Суд ће одобрити забрану узнемиравања уколико сматра да (на основу равнотеже вероватноће – *the balance of probabilities*) то ће бити у интересу тужитеља или детета у питању, уз уважавање свих околности. Закон не дефинише узнемиравање како би суд у највећој могућој мери задржао дискреционо право при одлучивању о томе када је налог примерен. Закон такође омогућава суду да изда налог о протеривању из породичног дома (*occupation order*). Тај налог се односи на коришћење породичног дома и може, на пример, да дефинише права на коришћење породичног дома, укључујући протеривање туженог из породичног дома или његове околине. Када суд изда налог о протеривању из породичног дома и када закључи да је тужени користио или претио насиљем тужитељу или детету у питању, суд мора уз то прибавити и налог за хапшење осим ако сматра да ће тужитељ или дете бити адекватно заштићени без таквог налога. Та овлашћења дозвољавају полицији да сместа ухапси туженог уколико је прекршио одредбе налога и да га изведе пред суд. Као што смо већ нагласили, суд тада има овлашћења, у складу са Законом о непоштовању суда (*Contempt of Court Act*) из 1981. године, да туженог казни новчаном или затворском казном.⁸⁹⁸

Шкотски *Закон о брачном дому* (заштити породице) (*Matrimonial Homes Act*) из 1981. године даје овлашћење суду да одобри налог о искључењу било ког супружника из брачног дома. Закон такође даје овлашћење полицији да, у одређеним околностима, ухапси учиниоце насиља у породици. Шкотски *Закон о заштити од злостављања* (*Protection from Abuse Act*) из 2001. године допушта суду да придружи налог за хапшење било којој одобреној забрани како би се обезбедила заштита од злостављања. Он омогућава полицији да, без налога, ухапси лице за које основано претпоставља да ће прекршити забрану и када сматра да постоји ризик од злостављања ако не ухапси лице које крши забрану.

⁸⁹⁸ Legislation in the member states of the council of Europe in the field of violence against women, *op.cit*, стр. 130-131. <http://www.coe.int/equality>

Тужитељ не мора да буде у било каквом посебном односу с лицем које злоставља.⁸⁹⁹

У Великој Британији су формиране специјалне јединице полиције на нивоима водитеља случаја, које се баве само случајевима насиља у породици, али исто тако и у центрима за социјални рад (тим који се састоји из различитих образовних профила: социјални радник, психолог, педагог) и у јавним тужилаштвима где по овим предметима поступају само одређени тужиоци. Ови службеници имају виши степен обуке од основног, и стално се усавршавају, а њихов избор на та места врши на основу сензибилизације и успешности рада. Њихова ефикасност је једним делом већа и услед ослобађања од других предмета чиме долази до посвећенијег рада, елиминисањем рутинског и површног поступања.⁹⁰⁰ У тим јединицама запослени су полицијски службеници који су прошли одређене обуке и курсеве из области породичног насиља и они су специјалисти за насиље у породици. Пандан таквим јединицама у организацији наше полиције било би да се у оквиру криминалистичке полиције формира посебна служба (одељења, одсеци) која би се бавила искључиво превенцијом и репресивним поступањем по кривичним догађајима насиља у породици. То би захтевало минималне измене у организацији наше полиције и преношење надлежности за поступање по кривичним делима насиља у породици са униформисане на криминалистичку полицију.

Модели рада у енглеској полицији се минимално разликују у различитим деловима државе, али им је улога заједничка: воде истрагу и прате кривично гоњење, координирају остале институције и пружају подршку жртвама. Они су жртвама особе од поверења, неко са ким могу да причају, ко их подржава, даје информације и саветује.⁹⁰¹ Полицијски службеници специјализовани за насиље у породици имају кључну улогу у процени ризика породичног насиља. Користећи документ за процену ризика, врше категоризацију нивоа ризика (висок, просечан, низак), а процес процене надзиру полицијски координатори за насиље. Присуство фактора ризика, степен агресивности и учесталост насилног понашања, процена

⁸⁹⁹ *Ibid.*, стр. 132

⁹⁰⁰ Good Practice Guidance, CPS Domestic Violence, Attorney General, Foreword to CPS Business Strategy 2005-2008, Crown Prosecution Service, November 2005, стр. 8-10. https://www.cps.gov.uk/publications/docs/dv_protocol_goodpractice.pdf 12.август 2014.

⁹⁰¹ K. Paradine, J. Wilkinson, 2004, *op. cit.*, стр. 33.

ризика од поновног напада и процена ризика од убиства су основ за планирање заштите жртве.⁹⁰² Асоцијација шефова полиције у Енглеској дала је препоруке енглеској полицији на који начин да поступа приликом доказивања насиља у породици.⁹⁰³

У Великој Британији постоје специјализовани судови за насиље у породици. Припремљено је и *Национално упутство за специјализоване судове за насиље у породици*. Упутство садржи 12 компоненти, укључујући и Међуагенцијску конференцију о процени ризика и независне саветнике за насиље у породици. Програмом за развој специјализованих судова од 25 првобитно основаних судова у 2005. години, у Великој Британији су у априлу 2009. године била 122 акредитована специјализована суда. До 2011. године, планирано је да се укупно оснује 128 судова.⁹⁰⁴

Сви тужиоци у Великој Британији обучени су за поступање у случајевима насиља у породици. Резултат програма обуке је, поред успешно окончаних случајева, и повећање осетљивости тужилаца на проблеме насиља у породици. Независни саветници за насиље у породици су обучени специјалисти, чији је основни циљ безбедност жртава. Активности и рад саветника усмерени су на пружање услуга жртвама средњег и високог ризика, утврђивање потреба жртава за безбедношћу и подршку у управљању ризиком. Резултат рада независних саветника је смањење виктимизације, повећан број пријављивања деце која се

⁹⁰² Association of Chief Police Officers, *op. cit.*, стр. 28-29.

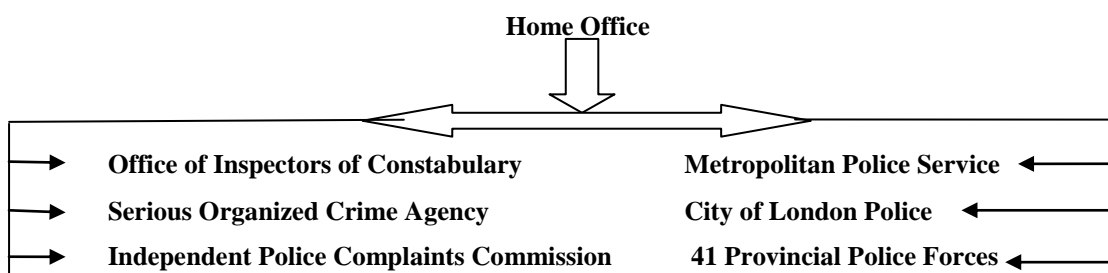
⁹⁰³ Полицијски службеници би требало да своју делатност усмере на утврђивање следећих чињеница: 1) Историја односа са жртвом; 2) Претходни инциденти насиља, укључујући и оне са претходним партнерима (бивша супруга, девојка; бивши супруг, дечко), на пример, подаци о претходним позивима полицији; 3) Прикупљање података из полицијског обавештајног система; 4) Случајеви сексуалног насиља који нису пријављени; 5) Инциденти који су се десили у присуству деце; 6) Инциденти који су се десили у присуству других чланова породице, пријатеља, колега; 7) Прикупљање обавештења од комшија и других лица којима би она могла бити позната (на пример, често су се чуле расправе, ломљење намештаја); 8) Инциденти који су се догодили ван куће или у јавности; 9) Претходна претња жртви, деци, члановима породице или пријатељима; 10) Споразуми или спорови са децом; 11) Судске забране; 12) Извештаји здравствених установа који могу бити искоришћени као доказ; 13) Доказ принудне, друштвене изолације (на пример, изостанак комуникације између жртве и њене породице, пријатеља, комшија или школе. Такође, може се утврдити да ли је жртва изостајала са заказаних лекарских прегледа, није доносила тражене анализе или је на заказане прегледе долазила у присуству супруга); 14) Докази других органи, као што су социјалне службе, школе, здравствене установе; 15) Докази на које указује претходна жртва, уколико постоји. Видети: Association of Chief Police Officers, *op. cit.*, стр.44.

⁹⁰⁴ Машић, М, *op. cit.*, стр.178.

налазе у ризичним ситуацијама и смањење броја жртава које не желе да сведоче у кривичном поступку.⁹⁰⁵

Једна од најзначајнијих предности модела који се примењује у Великој Британији представља умрежавање и повезивање локалних иницијатива и пројеката, као и стављање посебног акцента на превенцију насиља у породици.⁹⁰⁶ Осмишљене су међуагенцијске конференције о процени ризика (енгл. MARAC) како би се омогућило свим релевантним локалним агенцијама да се редовно састају и да размењују информације о жртвама насиља у породици високог ризика (онима који се суочавају с ризиком убиства или озбиљних повреда). Окупљањем свих агенција под окриљем MARAC-а може доћи до израде координираног плана за очување сигурности, фокусираног на ризик, да би се жртви пружила подршка. Више од 250 MARAC-а делује у читавој Енглеској, Велсу и Северној Ирској и разматра више од 53.000 предмета годишње.⁹⁰⁷

ORGANIZATION OF THE ENGLISH POLICE

На овој шеми можемо видети начин организације полиције у Енглеској.⁹⁰⁸

3.4. Шпанија

У Шпанији је 2003. године усвојен Закон о конкретним мерама у вези јавне безбедности, насиља у породици и социјалне интеграције странаца⁹⁰⁹ који наглашава да феномен насиља у породици свакако има мултидисциплинарни обим и да се том проблему мора прићи предузимањем превентивних мера заштите

⁹⁰⁵ *Ibidem*,

⁹⁰⁶ C. Hoyle, „Negotiating Domestic Violence Polifce“, *Criminal Justice and Victims*, Oxford University Press, 1998, стр. 216.

⁹⁰⁷ Без страха без насиља, *op. cit.*, стр. 29. (за више информација о MARAC-а посетите страницу: www.caada.org.uk).

⁹⁰⁸ Шема преузета: R. J. Terrill, *World Criminal Justice Systems*, Seventh Edition, Cincinnati, SAD, 2009, стр. 17. Шире о полицијској организацији у Енглеској: стр. 13-35.

⁹⁰⁹ Ley Orgánica 11/2003, de 29 de septiembre, De medidas concretas en materia de seguridad ciudadana, violencia doméstica e integración social de los extranjeros. <https://www.boe.es/boe/dias/2003/09/30/pdfs/A35398-35404.pdf> 11. октобар 2015.

и мера социјалне интервенције у корист жртве, са истраживањем подстицајних мера, као и са законским мерама за одвраћања од таквих кривичних дела. Овим законом се и кривична дела извршена у породици сматрају злочинима за које се предвиђа казна затвора и ускраћује право на поседовање и ношење оружја. Након тога донет је и *Закон о родно заснованом насиљу*⁹¹⁰ који у суштини свеобухватније обрађује тему насиља у породици од претходног закона и за исти можемо рећи да је *lex specialis* за мере које предузимају државни органи за сузбијање насиља у породици. Чланом 30. овог закона који носи назив *Државна опсерваторија (посматрачко тело) о насиљу над женама*, је успостављено државно посматрачко тело за питање насиља над женама, које прикупља податке и даје савете о питањима полно/родно заснованог насиља. То је интерресорно тело, које делује при Министарству рада и социјалне политике, пружа савете и анализе о питањима полно заснованог насиља, бави се питањима институционалне сарадње, припрема извештаје, студије и предлоге активности у тој области, као и предлоге акција усмерених на сузбијање насиља над женама. У свом деловању укључује аутономне покрајине, локалне органе власти, друштвене актере, удружења потрошача и корисника, и организације жена које делују у целој држави, као и најрепрезентативније организације послодаваца и синдикате. Ово државно тело је у обавези да Влади Шпаније доставља извештаје о трендовима насиља у породици, и о ефикасности договорених мера које се предузимају на заштити жртава насиља, узимајући у обзир члан 1. овог закона који дефинише посебно препознат проблем у шпанском друштву, односно насиље над женама као „злостављање у интимним везама, сексуалну агресију у друштвеном животу и узнемиравања на радном месту“.

У Шпанији *Закон о судским налозима за заштиту жртава насиља у породици* обавезује јавне и приватне институције и органе социјалне заштите који сазнају за инциденте насиља у породици да их пријаве надлежном судији или јавном тужиоцу, с циљем покретања процедуре за доношење налога о заштити.⁹¹¹ Након усвајања *Закона о родно заснованом насиљу*, извршене су измене и допуне члана 148. Кривичног закона. Истина је да је *Кривични законик Шпаније* неколико

⁹¹⁰ Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, <https://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf> 11.октобар 2015

⁹¹¹ Без страха без насиља, *op. cit.*, стр.32.

пута био предмет измена и допуна ради пружања свеобухватне заштите од насиља у породици. Повећана је казна за постојећа кривична дела у случају ако је оштећени (жртва) у брачној или ванбрачној заједници са учиниоцем, без обзира на то да ли с том особом живи или не, односно прописано је да квалификаторну околност представља и то ако је жртва посебно рањива особа која живи са учиниоцем кривичног дела.⁹¹²

У литератури се наводе три основне врсте начина реаговања полиције: 1) *посредовање* када полиција има улогу „миротворца“, саветника на самом месту догађаја на коме разговара са насилником, остаје на месту догађаја док се насилник не смири или се ситуација не стиша на неки други начин или упућује насилника у установу за социјалну помоћ; 2) *хапшење* које је факултативно ако полиција донесе такву одлуку и 3) *обавезно хапшење* у законом наведеним случајевима насиља у породици.⁹¹³

У члану 173. КЗ инкриминисано је понижавајуће поступање којим се озбиљно угрожава морални интегритет другог лица (губитак самопоштовања и самопоуздања оштећеног члана породице). Шпански законодавац, исто као и шведски законодавац, овакво понашање третира као посебно кривично дело уколико се ради о поновљеним понашањима (кривично дело "*Gross violation of integrity*" из шведског закона или кривично дело из чл. 173. шпанског КЗ) и то без обзира на то да ли је насиље било усмерено према истој или другој особи.⁹¹⁴ Шпански законодавац је 2015 године, изменама члана 153. КЗ⁹¹⁵ предвидео и кажњавање учинилаца кривичног дела који супрузи или жени са којом има емоционални однос, чак ако и не живи у заједници, или посебно рањивој особи са којом живи у породици, на било који начин угрози ментално (психичко) здравље или нанесе мање озбиљну повреду (за коју није потребно медицинско збрињавање),⁹¹⁶ или је исту тукао или малтретирао без наношења повреда.

⁹¹² Видети Кривични закон Шпаније: Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Se modifica por el art. 36 de la Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre. Ref. BOE-A-2004-21760. <http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> 12. октобар 2015.

⁹¹³ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, *op. cit.*, стр.6

⁹¹⁴ Шире: К. Турковић, *Посебни дио казненог права*, ур. П. Новоселац, Правни факултет Свеучилишта, Загреб, 2011, стр. 213.

⁹¹⁵ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (Vigente hasta el 28 de Octubre de 2015). http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.12t3.html#a153

⁹¹⁶ Видети члан 147. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (Vigente hasta el 28 de Octubre de 2015).

Предвиђено је кажњавање затвором, изрицање мере рада у заједници, лишавање родитељског старања или живљења у хранитељској породици, као и одузимање права на поседовање оружја у одређеном временском периоду.

Шпанска регионална полиција, у свом саставу има судску полицију (PJ - Policia judicial) која по делатности коју обавља одговара криминалистичкој полицији из нашег полицијског система, а о оквиру те полиције за сузбијање насиља у породици су формиране две организационе јединице и то: *Служба за помоћ породици* - SAF (Servicio de atencion). Припадници ове службе поступају након пријављеног насиља у породици, предузимају све мере на доказивању кривичног дела, предузимају предистражне радње, подnose кривичну пријаву, хапсе и одређују меру задржавања према учиниоцу (највише до 72 часа) и приводе га истражном судији; *Јединица за превенцију, помоћ и заштиту жртава насиља у породици* - UPAP (Unidad de Prevencion, Asistencia y Proteccion (a Victimas). Ова јединица спроводи заштитне мере које донесе суд и то само када су жене жртве насиља.

Ове две полицијске јединице се називају једним именом UFAM (Unidad de familia у мујер) - *Јединица за породицу и жене*.

Без обзира на све мере које шпанске државне институције предузимају на сузбијању насиља у породици, од 1995. године од насилних мушких учинилаца кривичних дела насиља у породици убијено је 1390 женских партнера, а само у првих 10 месеци 2015. године убијено је 84 женска члана у партнерском односу. Из тог разлога у Мадриду 7.11. 2015. године више хиљада људи је протествовало против мушког насиља у породици.⁹¹⁷

3.5. Шведска

Од почетка 2015. године шведска полиција је претрпела велике промене у организацији. Још више је централизована и успостављено је јединствено руковођење као и једноставна полицијска структура. Уместо 21 успостављено је 7 полицијских региона. Полиција се и даље налази у оквиру Министарства правде. Централизација полицијске организације је извршена ради ефикаснијег

⁹¹⁷ <http://www.naslovi.net/2015-11-07/newsweek/desetine-hiljada-marsiralo-protiv-maco-terorizma-u-madridu-foto/17224892>

полицејског деловања и као одговор на све већи број тешких кривичних дела извршених од стране криминалних банди и организација на територији Шведске. Тренутно на челу министарства правде су два министра од којих је један задужен за полицију. Полицијом руководи директор полиције и он одговара за свој рад министру задуженом за рад полиције. Директор полиције је председавајући у стратешкој групи за руковођење полицијом. Чланови стратешке групе за руковођење су директор полиције и седам регионалних начелника полиције.⁹¹⁸

Пре 150 година, Шведска је била отворено патријархално друштво. Мушкарци су имали потпуну власт у домаћинству која се односила на све чланове породице, где је коришћење насиља било "загарантовано право" сваког домаћина које се могло користити како према супрузи тако и према деци. Шведска је једна од првих земаља која је женама омогућила заштиту од насиља у породици тако што су још 1864. год. жене добиле могућност да се заштите од супруга који их физички злоставља, односно престаје да важи право којим "домаћин" сме да кажњава супругу (*Rätten till husaga försvinner*).

На крају 1800-их и током 1900-их, дуги низ реформи поступно је променио патријархална правила, а жене су добиле већа права да управљају својим животима. Међутим, све до 1962. није дошло до криминализације чина силовања у брачној вези, а 1982. чин насиља у породици прешао је из домена прекршаја у кривично дело. Наиме, Шведска је још 1958. године забранила физичко кажњавање деце у школи односно да се користи као "васпитна мера", а 1962. год. донела закон којим је инкриминисано силовање у браку. Наиме, важећи шведски Кривични законик усвојен је 1962. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1965. године. Највећи број кривичних дела прописан је овим закоником, док су нека од њих предвиђена одредбама посебних закона. У складу са тим, у шведском кривичном праву се кривично дело (злочин) дефинише као оно дело које је као такво одређено у Кривичном законнику или у другом закону или статутарном инструменту и за које је прописана нека од Закоником предвиђених казни.⁹¹⁹ У питању су следеће казне: 1) новчана казна и 2) казна затвора.⁹²⁰

⁹¹⁸ Шире о историји полицејске организацији у Шведској: R. J. Terrill, *World Criminal Justice Systems*, Seventh Edition, Cincinnati, SAD, 2009, стр. 226-240

⁹¹⁹ The Swedish Penal Code (Law 1994:458)

⁹²⁰ The Swedish Penal Code (Law 1988:942)

Шведска је прва земља у Европи која је 1979. године законом забранила било који облик физичког кажњавања деце од стране родитеља или друге одрасле особе у кругу породице. Нагласили смо да се од 1982. год. по службеној дужности гони осумњичени за напад и телесне повреде нанете члановима породице, односно насиље у породици престаје да бива приватни проблем, већ се посматра као друштвени проблем. Полиција је 1996. године развила модел базе података “Звоно упозорења” чији је циљ да омогући брз приступ информацијама које су у вези са инцидентом насиља у породици као што су информације о жртви, ранијим инцидентима, могућем учиниоцу и предузетим мерама. Поред полиције и судови су такође имали могућност да користи податке из ове базе, а нарочито у случајевима када жртва насиља одбија да учествује у судском поступку, као и приликом примене новог кривичног дела - озбиљно нарушавање женског интегритета.⁹²¹

Након овога, отишло се даље у истраживању породичног насиља из перспективе жена па је донет закључак да се исто не јавља само као физичко и сексуално насиље те је 1998. год. донет *Закон о женском миру (Lag om våld mot kvinnor)*, по ком закону је суд учиниоца неког већ предвиђеног, општег кривичног дела, нпр. телесне повреде на штету жене, могао по цитираном закону казнити и за нарушавање женског интегритета. Тим законом предвиђена је такође и заштита интегритета деце и других чланова породице. Како је током деведесетих година уочен стални пораст полицијских пријава злостављања деце, крајем 1998. године шведска влада је основала *Комисију за превенцију злостављања деце* са задатком да анализира ситуацију након увођења закона против физичког кажњавања деце. Резултати су показали да је физичко кажњавање деце током шездесетих година било уобичајено, али се с временом смањило. Изнет је податак да је током деведесетих година мање од 20% деце код куће било физички кажњавано, док је само 8% родитеља изјавило да су током 2000. године физички казнили дете. Паралелно са падом физичког кажњавања деце, ставови против њега постају чвршћи и код деце и код одраслих. Споменути пораст полицијских пријава није

⁹²¹ Шире: *Violence against Women in Sweden - Fact Sheet*, Ministry of Labor, Ministry of Justice, Ministry of Health and Social Affairs, <http://www.innovations.harvard.edu/sites/default/files/violence-against-women-sweden.pdf> 13. јул 2015. *Men's Violence against Women in Sweden: An Account of the Situation in Sweden*, Amnesty, 2004, [http://www2.amnesty.se/svaw.nsf/mvaw/\\$File/mvaw.pdf](http://www2.amnesty.se/svaw.nsf/mvaw/$File/mvaw.pdf) (13. јул 2015.).

одражавао пораст насиља према деци, већ већу освешћеност против кажњавања деце.⁹²²

Ефикасност у заштити деце огледа се пре свега у законским решењима, која забрањују физичко кажњавање деце као и обавезу пријављивања и емоционалног злостављања као и сумње на злостављање, свих професионалаца. Казнене мере за непријављивање злостављања и занемаривања могу ићи и до забарне обављања праксе, оно спада у део професионалних обавеза и проистиче из права службе и професионалне етике. Јака кампања, ширење свести међу грађанима и професионалцима о штетним последицама злостављања и занемаривања, доприносе да је друштво постало сензибилисаније на породично насиље. Схватање породице и деце као партнера који активно учествују у одабиру услуга које су им потребне, као и широк спектар услуга, омогућава заштиту примерену сваком појединцу у односу на његове потребе.

Током 2001. године спроведено је истраживање групе научних радника на тему насиље над женама у Шведској. Истраживање је спроведено у организацији *Brottsoffermyndigheten* (Државна управа за заштиту оштећених од криминалитета). Готово половина жена је изјавило да су некада, након њиховог 15. рођендана, биле подвргнуте насиљу од стране мушкарца. Насиље из анкете се односи на физичко насиље, сексуално насиље и претње. Истраживање показује да је трећина свих жена некада сексуално злостављана од стране мушкарца. Када је у питању насиље у "интимним везама" више од трећине жена које су биле у браку или ванбрачној вези су биле изложене насиљу од стране бившег партнера, а 15% жена је било изложено насиљу од партнера са којим не живе заједно. За већину, насиље се дешавало у више наврата. Ове бројке су застрашујуће с обзиром да се велики део насиља догађа "иза затворених врата" и да нико није био свестан размера и ширине проблематике. Од укупног броја испитаника свега 15% жена је документовано као оштећени у једном, од више кривичних дела, тј. исте су поднеле кривичну пријаву. Истраживање показује да насиље у породици није везано за друштвени или социјални статус породице или појединаца. Насиље у породици је облик насиља који је уочљивији у срединама и међу људима нижег

⁹²² Унапређење политике и праксе заштите деце – Европска конференција о злостављању и занемаривању деце: Истанбул, 25-27 август 2001.

економског и едукативног нивоа где је склоност подношења пријава већа.⁹²³ Истраживања показују и да је већи проценат жена изложених насиљу склоно суицидним мислима.⁹²⁴ У истраживањима је уочен проблем у процедурама поступања полиције када су деца присутна када је извршено насиље (индиректне жртве насиља). Такође, уочено је да деца често бораве са мајкама у женским склоништима.⁹²⁵ Након обављене националне студије о насиљу над женама 2001. године, којом је такође утврђено да је свака трећа жена која се развела од мушког партнера, претходно била изложена насиљу, донето је низ прописа који су усмерени на заштиту жртава од насиља у породици.

Закон о социјалној заштити, допуњен 2001. године, предвиђа да се надлежне социјалне службе морају постарати да женама жртвама насиља пруже помоћ и заштиту како би изашле из ситуације у којој се налазе. Још 1988 законом су прописане мере заштите од малтретирања и прогањања.⁹²⁶ Од 2003. године уведена је и мера иселења из заједничког стана (забрана приступа) која може трајати 30 дана. Ова мера забране је проширена и на телефонске и email контакте.⁹²⁷ Ради спровођења ове мере полиција је морала да уведе нове процедуре поступања.⁹²⁸ У случају да полиција процени да постоји опасност по живот, здравље, слободу и мир жртве може одмах наложити неку од мера заштите. Та мера заштите ће бити на снази док тужилац не донесе одлуку о пријави. Након процене ризика и опасности по жртву, мера се може продужити до годину дана. Кршење мере предвиђа новчану или казну затвора до годину дана.⁹²⁹ Истовремено (2013) су донете и измене Кривичног законика⁹³⁰ и уведено је ново кривично дело нелегалног прогона (поглавље 4.4.б), које је требало да омогући јавном тужиоцу да лакше реагује када иста особа предузима разна кршења закона (наведено је 10

⁹²³ Шире: *Nyhetsbrev från Brottsoffermyndigheten*, Årgång 6. Nummer 1, 2001, <http://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/Nyhetsbrev/Nyhetsbrev%20Brottsoffermyndigheten/Nyhetsbrev%202001%201.pdf>, 12. јул 2015.

⁹²⁴ Шире: A. Wergens, *Ett viktologiskt forskningsprogram*, Presenterat 2002, Bakgrund och nuläge, Brottsoffermyndigheten, Umeå, 2002, стр. 46-49.

⁹²⁵ A. Wergens, 2002, op. cit., стр.78.

⁹²⁶ Lagen om besöksförbud för att skydda personer som förföljs och trakasseras (1988)

⁹²⁷ Stalking – ett allvarligt brott (SOU 2008:81)

⁹²⁸ S. 10 i Polisens planeringsföresättningar för perioden 2011–2013, RPS EA9031401/10.

⁹²⁹ <http://www.brottsofferjouren.se/fakta-om-brottsoffer/rattsprocessen/skyddsatgarder/> 11. октобар 2015. године.

⁹³⁰ Svensk författningssamling 1962:700, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K4

тачки од којих је једна и кршење мере заштите забрана контакта са жртвом).⁹³¹ Полицији су на располагању разне мере за заштиту жртава насиља у породици (за одређене жртве мора да да писани пристанак) од којих ћемо набројати неке: опремање жртве алармом, телефоном за хитне позиве, снимање свих долазних и одлазних телефонских позива, лична заштита објекта становања (полицајац са псом), патролирање у близини боравка жртве, инсталирање опреме за снимање, безбедносно обележавање адресе становања жртве, пресељење на тајну локацију, праћење жртве, обезбеђење по принципу "телохранитеља" исл).⁹³²

У Шведској су такође донети различити документи као што су национални планови против трговине људима у сексуалне сврхе (2002.) и гениталног сакаћења жена (2003.). Донет је и владин *Акциони план за борбу против насиља мушкараца над женама* (2007.) који обухвата преко педесет мера којима Влада ствара услове за већи и трајнији ниво ангажовања владиних агенција, регионалних и локалних власти. Донети су и прописи који се односе на заштиту од прогањања (2010.), затим национални акциони програм за бригу о жртвама сексуалних злочина (2011.).

Без обзира на низ донетих законских и подзаконских аката којим се желело сузбити насиље у породици, око 28.200 случајева насиља у породици где су оштећене жене у доби од 18. године су пријављени у 2014. години, што је пораст од 5 % у односу на 2013. годину. Жене су више изложене злостављању у дому или на радном месту у односу на мушкарце. Резултате истраживања можемо видети у *Swedish National Crime Survey (NTU)*⁹³³ који показују да су жене су далеко чешће од мушкараца изложене насиљу у стамбеном простору (30% у односу на 6%). Мушкарци су жртве напада и насиља на јавном месту тј. у више од половине случајева (59%), док је тај број за жене тек нешто већи од трећине (36%). Злостављање на радном месту је појава која је заступљена једнако међу половима,

⁹³¹ Lag (2013:366).

⁹³² Шире: Inspektion av polismyndigheternas hantering av det lokala personsäkerhets arbetet, Rikspolisstyrelsen Enheten för inspektionsverksamhet, Stockholm, November 2012, стр. 11-17. https://polisen.se/Global/Inspektioner-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/Inspektioner-tillsyns%20rapporter/2012/Inspektion_Lok_Personsakerhet_121106_3.pdf 12. новембар 2015.

⁹³³ *The Swedish Crime Survey 2014*, Concerning exposure to crime, insecurity and confidence English summary of Brå report 2015:1. The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå) works to reduce crime and improve levels of safety in society by producing data and disseminating knowledge on crime and crime prevention work. https://www.bra.se/download/18.5e2a4a6b14ab1667599bd3/1423496794540/2015_Swedish_Crime_Survey_2014_summary.pdf. Приступљено: 01.11.2015. године.

жене (23%) а мушкарце (28%). У нешто више од половине пријављених дела насиља (57%) је учинилац непознат. У нешто мање од трећине случајева (31%) је учинилац био познат. У 12% случајева, је реч о блиским, породичним односима. За угрожене жене најчешће је учинилац познат (41%), док мушкарци у већини случајева наводе да је учинилац непознат (71%). Када је реч о женама, учинилац је најчешће у блиском/интимном односу са женом/оштећеном и то у више од трећине догађаја (37%), док је тај број код мушкараца само 2%. Ови резултати потврђују идеју да мушкарци углавном нису подвргнути злостављању од вољене особе или код куће, док су жене се често жртве догађања у сфери приватног живота.

Удео инцидената у којима су жене биле подвргнуте злостављању од стране блиске особе се повећао од 2010. године, док је удео случајева у којима су жене напали непознати учиниоци је смањен од 2011 године. Међутим, тешко је разлучити јасне трендове у дужем временском раздобљу, за мушкарце и за жене.

3.6. Канада, Француска, Немачка, Аустралија

У Кривичном закону Канаде насиље у породици није посебно дефинисано. Међутим, Канада је једна од држава која највише постиже у борби за равноправност полова, и на унутрашњем и на међународном плану. Канада је једна од првих држава која је ратификовала *Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена УН (CEDAW-у)*⁹³⁴ и сматра се светским лидером у спровођењу политике промовисања и заштите женских права и родне равноправности. Ова питања су готово централна тачка канадске спољне и унутрашње политике. У Канади сматрају да питање родне равноправности својим значајем превазилази оквир људских права и да је кључна компонента одрживог развоја друштва, социјалне правде, мира и безбедности. Сви ови циљеви које свако друштво себи поставља биће оствариви само ако жене буду равноправни партнери, доносиоци одлука и корисници достигнућа друштвеног напретка у истој мери као и мушкарци. Усвајањем CEDAW-а, у Канади је постављен камен

⁹³⁴ Усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација резолуцијом 34/180 од 18. 12.1979. Ступила на снагу 3.9.1981. у складу са чланона 27(1) До 1.3.1988. године инструменте о ратификацији или приступању депоновало је 94 држава. *Службени лист СФРЈ* (Међународни уговори) бр 11 /1981.

темељац по питању одговорности Владе за остваривање родне равноправности, на унутрашњем и међународном плану.⁹³⁵ *Status of Women Canada* је федерална агенција канадске владе надлежна за промоцију родне равноправности и права жена. *Status of Women Canada* ради на уклањању препрека за укључивање жена у друштвено важне делатности, наглашавајући важност повећања економске моћи жена и спречавање насиља над женама.⁹³⁶

Након фаталних напада на жене од стране садашњих и бивших партнера, дошло је до великог публицитета у медијима. Због учесталих малтретирања и прогањања, као и других врста злостављања како жена тако и деце, у Кривични законик Канаде 1993. године унето је ново кривично дело (члан 264.) - узнемиравање (criminal harassment) које се често назива и прогањањем (stalking)⁹³⁷. Кривично узнемиравање подразумева комбинацију односа извршиоца и жртве и саме психичке личности извршиоца а врши се најчешће због: *simple obsessional* - једноставне опсесивности жртвом (постојао ранији међусобни емотиван однос); *erotomania* - опсесивност због заблуде (извршилац сматра да постоји узајамна љубав); *love obsessional* - опсесивна љубав (учинилац зна да га жртва не воли али сматра да ако примора жртву да га упозна да ће му узвратити љубав); *borderline obsessional* - опсесивност постоји а извршилац и жртва су познаници; *sociopaths* - извршилац је социопата (серијски убица, сексуални преступник и сл).

Такође, овај члан закона је учвршћен изменама (Bill C-68). Суд је могао извршиоцу ових дела одузети право на поседовање ватреног оружја и експлозивних материја на било који период. У истраживању које је урађено у Канади 1995. године, дошло се до резултата да ово кривично дело врши у 31% случајева садашњи или бивши супружник, у 15% пријатељ (укључујући и блиске пријатеље), а у 28% познаници.⁹³⁸

⁹³⁵ М. Јовановић, "Канада – „best practice“ и светски лидер у борби за родну равноправност", текст у зборнику "*Насиље у породици*" Милан Шкулић ... [и др.] - Београд. Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, 2009, стр. 172.

⁹³⁶ *Ibid.*, стр.173.

⁹³⁷ *Bill C-126, Criminal Code of Canada, Royal Assent received on June 23, 1993, and proclaimed into force on August 1, 1993.* https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/cornwall/en/hearings/exhibits/Nicolas_Bala/pdf/C-126_C-128.pdf

⁹³⁸ Incident-based Uniform Crime Reporting Survey, 1995, Table 4.10, Policing Services Program, Canadian Centre for Justice Statistics, Ottawa, in R. G. Alderson-Gill, A review of section 264 (criminal

Дужина трајања кривичног поступка у Канади (1995-1996 година) за ова кривична дела је у просеку 142 дана (у различитим деловима државе креће се од 103 до 159 дана). Истраживања су потврдила да је жртва поуздан сведок уколико суђења трају краће, а ако трају дуже то се мења због разних притисака учиниоца на жртву па се самим тим смањује и могућност осуде учиниоца. Одуговлачење поступка утиче на одлучност жртве да сведочи и на њену способност да буде ефикасан сведок. Наиме, жртви се повећава страх од освете и одмазде, даљег узнемиравања, а што поступак траје дуже жртва се мање нада у позитиван исход суђења.⁹³⁹ Казнена политика у Канади, по овом истраживању из 1996 године, нам показује да је 72% случајева за ово кривично дело (члан 262.) завршено условном осудом а 24% казном затвора до три месеца.⁹⁴⁰

Током 1997. године, доношењем *Закона о заштити од узнемиравања* (ступио на снагу 16. јун 1997.г.) је забрањена свака врста узнемиравања и поштрен однос према овом делу изједначавањем лишења живота у контексту насиља у породици са убиством првог степена, без обзира да ли је оно планирано или намерно. Наложено је судовима да као отежавајућу околност код одмеравања казне за прогањање цене околност да је прекршена заштитна мера.⁹⁴¹ Такође, 2012. године, изменама Закона о заштити од узнемиравања (1997) у одељцима 2А и 4А уведена су два нова кривична дела у вези прогањања: прогањање и прогањање које укључује страх од насиља или озбиљне узбуне или невоље (*stalking and stalking involving fear of violence or serious alarm and distress*), у циљу заштите од свих врста прогона, чак и оних где је озбиљан страх код жртве створен и он не зависи од појединачног инцидента.⁹⁴² Ове измене закона су дала нова овлашћења полицији у вези вршења претресања уколико постоји сумња да ће се у вези ових кривичних дела пронаћи докази у стану пријављеног.⁹⁴³

harassment) of the criminal code of Canada, 1996, http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/fv-vf/wd96_7-dt96_7/p4.html 11. јул 2015.

⁹³⁹ R. G. Alderson-Gill, A review of section 264 (criminal harassment) of the criminal code of Canada, 1996, стр. 33.

⁹⁴⁰ *Ibid.*, стр. 42.

⁹⁴¹ *Bill C-25, Protection from Harassment Act 1997 (the 1997 Act)*

⁹⁴² <https://www.gov.uk/government/publications/a-change-to-the-protection-from-harassment-act-1997-introduction-of-two-new-specific-offences-of-stalking>

⁹⁴³ Шире о прогањању у Канадском законодавству: Protection of Freedoms Act 2012 (and explanatory notes) linked circulars: this circular is linked to the Home Office circulars 34/1997 and 28/2001; Protection of Freedoms Act 2012 (Commencement No. 2) Order 2012; Protection of Harassment Act 1997; Police and Criminal Evidence Act 1984; All the above acts of Parliament are

Посебно у англосаксонском систему акценат се ставља на развијање посебних третмана за насилнике у породици. Код насилника је кључно развијање осећање одговорности, контрола беса и агресивности. Упућивање насилника на третман има добро дејство и на саму жртву. Истраживање које је спроведено у Канади показало је да се жртве осећају много сигурније док је насилник на третману, као и да су спремније да напусте насилнике ако се насиље понови.⁹⁴⁴

У Канадском законодавном систему полицији су дата овлашћења да полиција може уместо жртве тражити изрицање заштитних мера (peace bond) у оквиру кривичног поступка, а за кршење изречене заштитне мере предвиђена је казна затвора до 2 године.⁹⁴⁵ Судови код одмеравања казне узимају отежавајућу околност ако је пасивни субјект супружник или дете.⁹⁴⁶

За процену ризика изложености насиљу у Канади и САД најшире коришћено средство је Инструмент за процену опасности (the Danger Assessment instrument), осмишљен да помогне женама у процени будућег ризика; затим инструмент под називом Процена ризика напада супружника (Spousal Assault Risk Assessment), који помаже професионалцима да процене нивое опасности код мушкараца и Инвентар насиља у породици (The Domestic Violence Inventory), који користе професионалци из области кривичног права да би проценили ризик који може да настане од понашања преступника.⁹⁴⁷

Током 2006 године у Канади је објављен извештај радне групе која је основана да испита колико се често изврше кривична дела изазвана давлеем (гушењем)⁹⁴⁸ жртве у кругу породице, како би се испитала евентуална могућност увођења посебног кривичног дела у законодавство. У извештају је дата подршка за посебно санкционисањем оваквих догађаја у породици, зато што је од 89

available at the legislation website. Annex A: charging codes 195/12 - S2A(1) Pursue course of conduct in breach of S.1(1) which amounts to stalking. (CJS: PH97006); S 8/65 - S.4A(1)(a)(b)(i) Stalking involving fear of violence (CJS:PH97007); S 8/66 - S.4A(1)(a)(b)(ii) Stalking involving serious alarm/distress (CJS: PH97008)

⁹⁴⁴ С. Јовановић, 2010, *op. cit.*, стр. 206.

⁹⁴⁵ *Bill C-42(1995)*.

⁹⁴⁶ *Bill C-41(1996)*

⁹⁴⁷ С. Константиновић-Вилић, "Фемицид као облик родно заснованог насиља", *Зборник Правног факултета у Нишу*, 64/2013, стр. 46.

⁹⁴⁸ The Canadian Criminal Code s 246: Every one who, with intent to enable or assist himself or another person to commit an indictable offence, (a) attempts, by any means, to choke, suffocate or strangle another person, or by any means calculated to choke, suffocate or strangle, attempts to render another person insensible, unconscious or incapable of resistance...

испитиваних кривичних дела давлјења, чак 54 су случајеви насиља у породици, често се изврше код сексуалних дела, а давлјење жртве може изазвати тежа кривична дела (тешку телесну повреду и сл).⁹⁴⁹

У **Француској** не постоји посебно кривично дело насиља у породици, с тим да дела насиља, уопштено посматрана, се сматрају тежим обликом уколико су учињена у оквиру породице. Од почетка деведесетих година 20. века у Француској је усвојено више закона који се односе на спречавање насиља над женама, па у њиховим оквирима и насиље у породици. Наиме 1994. године измењен је Кривични законик⁹⁵⁰ тако што су као квалификаторне околности предвиђене околности везане за партнерски однос учиниоца и жртве (брачни или ванбрачни) а законом из 2006 године заштита је проширена и на друге партнерске односе (регистрованој заједници хетеросексуалној или хомосексуалној). Поред партнера посебну кривичноправну заштиту имају и лица која би могла истовремено бити и жртве насиља у породици (малолетник до навршене 15 године, особа чија је нарочита вулнерабилност због година, болести, инвалидитета, физичке или психичке дефицијенције или стања трудноће, очигледна или позната учиниоцу, као и крвном сроднику у правој усхоодној линији и усвојитељима).

За Француски модел заштите жртава насиља у породици значајна је могућност да се учинилац пре (у свакој фази кривичног поступка) или после кажњавања може удаљити из породичне куће. ЗКП⁹⁵¹ (чл. 138. ст 2 т. 9) предвидео је могућност да се учиниоцу забрани контакт са жртвом, а у случају да одлуку суда не испоштује, одређује му се притвор. Грађанскоправној заштити жртве насиља у породици се посвећује велика пажња тако да се мере заштите иселења из куће могу изрећи и пре започињања поступка развода.⁹⁵²

У Немачкој, резултати једног од последњих истраживања о насиљу у породици⁹⁵³ урађеног у марту 2014 године говоре да је 22% жена старости између

⁹⁴⁹ Н. Douglas, R. Fitzgerald, „Strangulation, Domestic Violence and the Legal Response“, *Sydney law review*, vol 36, 2014, стр. 238-239 <http://www.austlii.edu.au/au/journals/SydLRev/2014/11.pdf> 12. јун 2015

⁹⁵⁰ *Code Penal*, file:///C:/+++%20%20Downloads/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf

⁹⁵¹ Code de procedure penale, http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=7BC8FAF81E40C37F7CD9E618A0A18151.tpdila18v_1?idSectionTA=LEGISCTA000006182889&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20151111

⁹⁵² Шире: С. Јовановић, 2010, *op. cit.*, стр. 123-125.

⁹⁵³ Studie der Europäischen Grundrechteagentur zum Ausmaß von Gewalt gegen Frauen in Europa

18-74 године, изложено физичком или сексуалном насиљу у породици. Забрињавајући су и резултати ове студије који говоре да чак 2/3 жена изложених насиљу не пријаве насиље у породици полицији и другим органима гоњења. Тренутно, у Немачкој постоји око 400 склоништа и домова за заштиту жена, као и 750 саветовалишта за жене које су претрпеле насиље.⁹⁵⁴ Насиље у породици се према **немачком законодавству** посматра као дело против живота и тела, дело против личне слободе и дело против личног самоодређења.⁹⁵⁵ Свим људима се, без обзира на пол, гарантују заштита права на живот и слободу од физичке или душевне повреде. Држава је дужна да штити људско достојанство које је препознатљиво као неприкосновена вредност (члан 1. и 2.).⁹⁵⁶ Од фебруара 2007. Кривичним закоником (члан 238) уведно је и кривично дело прогањања (Stalking).⁹⁵⁷ За заштиту жртава породичних односа битан је Грађански законик⁹⁵⁸ као и Закон о регистрованом партнерству⁹⁵⁹. Побољшање заштите особа изложених могућем насиљу у породици допринео је и *Савезни закон о унапређењу грађанско-правне заштите у случају насиља и узнемиравања и о олакшицама за уступање стана при разводу брака*⁹⁶⁰ који је у децембру 2001. године донет а ступио на снагу 1. јануара 2002. године. Наведени закон је подразумевао да се учиниоцу насиља изрекну мере заштите које су се примењивале у одређеном року са могућношћу продужења уколико за то постоји потреба. Савезним законом ступила су на снагу и нова овлашћења полиције у ситуацијама насиља у породици, као што је исељавање учиниоца насиља у породици из породичног дома, без сагласности жртве насиља у породици. Трајање наведене мере је десет

⁹⁵⁴ M. Schwesig, H. Maas, *Mehr Schutz bei häuslicher Gewalt: information zum Gewaltschutzgesetz*, Berlin, 2015, стр. 7-8. http://www.bmjbv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Schutz_haeusliche_Gewalt.pdf?__blob=publicationFile&v=8 10. децембар 2015.

⁹⁵⁵ *Criminal Code*, Strafgesetzbuch, StGB, <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm> 15. октобар 2014.

⁹⁵⁶ Germany, *Violence against Women*, <http://legislationline.org/topics/country/28/topic/7/subtopic/25> 15. октобар 2014.

⁹⁵⁷ S. Becsky, M.-L. Dreber, D. Hänisch, *Kinder- und Jugendpolitik Kinder- und Jugendhilfe in der Bundesrepublik Deutschland: Strukturen – Institutionen – Organisationen*, IJAB – Fachstelle für Internationale Jugendarbeit der Bundesrepublik Deutschland e. V., Bonn, 2008, стр. 86.

⁹⁵⁸ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 18.8.1896.

⁹⁵⁹ Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Lebenspartnerschaftsgesetz - LPartG), 16.2.2001.

⁹⁶⁰ Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen (Gewaltschutzgesetz–GewSchG) vom 11. Dezember 2001 (Artikel 1 des Gesetzes zur Verbesserung des zivilgerichtlichen Schutzes bei Gewalttaten und Nachstellungen sowie zur Erleichterung der Überlassung der Ehewohnung bei Trennung vom 11. Dezember 2001 (Bundesgesetzblatt Teil I, S. 3513))

дана са могућношћу продужетка уколико се за то укаже потреба.⁹⁶¹ До траје полицијска мера да би иста остала на снази жртва мора Породичном суду упутити тужбу за одређивање мера заштите. Полиција је овлашћена и да употреби средства принуде да исели насилника из стана уколико то не жели добровољно да уради.⁹⁶² Разлози за неинкримисање овог кривичног дела, читамо и у немачкој литератури, леже у схватању да је овакво понашање у породици „покривено” диспозицијама других кривичних дела, нпр. кривичних дела против живота и тела, слободе и права човека и грађанина, части и угледа, полне слободе.⁹⁶³ Ипак постоје Смернице за кривични поступак у којима се потенцира јавни интерес код кривичног гоњења за дела насиља у породици и када жртва не жели да сарађује. На проблем "другачијег" третирања насиља у породици делује се и континуираним едукативним програмима за органе кривичног гоњења чије је основно полазиште да насиље у породици није приватни проблем.

У **Аустралији** државни органи су тек осамдесетих година прошлог века почели да се озбиљније баве феноменом насиља у породици које је било честа али добро скривена друштвенонегативна појава. Породични закон (*The Family Law Act*) је усвојен у Аустралији 1975. године у време када је на премијер Владе Аустралије био *Gough Whitlam*. Овај закон је био главни породични закон који се бавио родитељством, разводом, децом, имовином између брачних партнера и односима након развода (финансирањем деце и сл.). Главна новина закона је била та што супружници више нису морали да траже основ за развод, већ је било довољно то да је њихов однос у браку био толико нарушен да се могао сматрати непомирљивим. Овај закон је током времена, био један од најконтроверзнијих делова Аустралијског законодавства и предмет бројних измена и допуна од свог настанка.

Аустралијски Институт за криминологију одржао је 1979. године прву Међународну конференцију о насиљу у породици, која се бавила следећим питањима: 1. социолошки погледи на насиље у породици; 2. начини испољавања, облици и динамика насиља у породици; 3. закон и насиље у породици и 4.

⁹⁶¹ С. Јовановић, 2010, *op. cit.*, стр. 129-131.

⁹⁶² М. Schwesig, Н. Maas, *op. cit.*, стр. 9-10.

⁹⁶³ Н. Милошевић, "Насиље у породици (са становишта кривичног законодавства и праксе)", текст у зборнику "Насиље у породици" Милан Шкулић ... [и др.], Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр. 29.

институције које могу да помогну особама који се суочавају са насиљем у породици. После овог Конгреса, државе широм Аустралије почеле су детаљније да се баве насиљем у породици. Највећа пажња била је посвећена коришћењу судских забрана, "тужби због нарушавања мира" или "наредби о забрани малтретирања" у циљу (могућег) поправљања стања ствари и заштите жртава насиља у породици.⁹⁶⁴

Аустралијанско законодавство које се односи на породично насиље даје могућност лицима који страхују од насиља у породици да се обрате суду. Породично законодавство садржи дефиницију економског злостављања као облик насиља у породици. Неколико одредби се односе на специфичне облике насиља у породици, укључујући застрашивање и прогањање. Законодавство које се односи на насиље такође садржи дефиницију економског злостављања као облик насиље у породици. Аустралијско законодавство одређује физичко злостављање као облик насиља у породици. LRC извештај (LRC Report)⁹⁶⁵ препоручује да државно законодавство о насиљу о породици треба да садржи казнене одредбе које се односе на ухођење, застрашивање и економско злостављање.⁹⁶⁶

Заштитне мере регулисане су Породичним законом и жена (или муж) могу да се, због страха од испољавања насиља, изложености насиљу или страха да ће се насиље поновити, обрате породичном суду и затраже издавање наредбе да их партнер више не узнемирава, не злоставља и не омета на било који други начин, да се не приближава његовом/њеном месту становања или радном месту. Овакве наредбе односе се само на брачне парове и, уколико се не поштују, по Породичном закону, постоји могућност хапшења због кршења наредбе. Од полиције се захтева да, уколико интервенише због кршења наредбе, што се сматра криминалним преступом, ухапси насилника без посебног налога.⁹⁶⁷ На основу резултата многобројних истраживања утврђено је и да полиција озбиљније интервенише када је поновљен инцидент насиља у породици, и када полицајци

⁹⁶⁴ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, *op. cit.*, стр.5

⁹⁶⁵ Australian Law Reform Commission and New South Wales Law Reform Commission, *Family Violence — A National Legal Response Final Report, Report No 114 (2010)* ('LRC Report').

⁹⁶⁶ Н. Douglas, R. Fitzgerald, 2014, *op. cit.*, стр. 244-245.

⁹⁶⁷ С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, *op. cit.*, стр. 6.

уоче велики страх код жртве насиља јер тада сматрају да постоји велики ризик да се насиље понови.⁹⁶⁸

У литератури која анализира законска решења, наводи се да заштитне мере прикривају криминалну природу насиља у породици. Жена је претучена, полиција долази на лице места и каже јој да мора да поднесе захтев за издавање наредбе или ће они то урадити уместо ње. Кад би полиција спроводила постојећи закон, ухапсила би мужа за криминални напад, без обзира на наредбу, коју многе жене, а и њихови мужеви, сматрају „само парчетом папира“. Када жена добије налог да полиција ухапси мужа због кршења наредбе, она је још једном била изложена насиљу. Полиција хапси мужа и наставља поступак против њега не зато што је напао своју жену и тиме извршио кривично дело, већ зато што је прекршио наређење суда. По закону, кршење наредбе сматра се кривичним делом, али делом које је извршено против суда, а не против жене. Заправо, мушкарац се терети за непоштовање суда, што подиже статус и положај суда изнад статуса и положаја жене. Права која је женама дао кривични закон нестају са сцене јер се сада већа важност даје праву судова да издају наређења која се морају поштовати.⁹⁶⁹

Изменама овог закона, 2006. године, акценат је стављен на могућност медијације пре судског развода (пре почетка судског поступка може се изјавити жалба, у напору да се покуша избегавање парнице), на већи преглед питања која се тичу насиља у породици, злостављање или занемаривање деце, подстицање оба родитеља да остану смислено укључени у животе њихове деце након раздвајања, под условом да нема ризика од насиља или злостављања. Такође, утврђено је решење да члан породице који прекрши наредбу суда може бити кажњен, у најекстремнијим ситуацијама до 12 месеци затвора, али је по резултатима извршених истраживања најефикаснији метод кажњавања за кршење судске наредбе новчано кажњавање.

⁹⁶⁸ M. Perez, T. Stuart, "Police Response to Domestic Violence: Making Decisions About Risk and Risk Management", *Journal of Interpersonal Violence*, Volume 23, 4/2008, стр. 465-466 http://www.victimsofcrime.org/docs/Information%20Clearinghouse/Police_Response_to_Domestic_Violence.pdf?sfvrsn=10 16. март 2015.

⁹⁶⁹ J. Scutt, "Criminal Assault at Home: Policy Directions and Implications for the Future", *The Faluate to enforce laws against wife beating and abuse*, 1991, Преузето: С. Константиновић-Вилић, Н. Петрушић, 2005, op. cit., стр. 5.

4. НАЧИНИ ОТКРИВАЊА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

4.1. Откривање насиља у породици кроз секторски начин рада

Многе студије у свету и научна истраживања говоре да постоји велика тамна бројка, односно велики проценат не пријављених насиља у породици полицији. Као што смо већ говорили у претходном делу рада из разноразних разлога жртва насиља у породици не жели да пријави насиље. Тако једна америчка студија говори да скоро половина (48%) свих инцидената насиља над женама откривених у *Националној анкети о криминалу*⁹⁷⁰ нису пријављена полицији.⁹⁷¹ Једно друго америчко научно истраживање говори да од укупног узорка који је чинило 8000 жена са територије САД које су претрпеле силовање, физичко насиље и прогањање од стране интимног партнера чак 3211 жена претрпело физичко насиље. Од тог броја полицији је пријављено физичко насиље у 26,7% (1149) случајева, а у 73,3% (2062) није пријављено из различитих разлога. Најчешћи разлози жртве да не пријави физичко насиље полицији су: уверење да полиција не може да уради ништа (99,7%), да јој полиција не би поверовала (61,3%), страх од насилника (11,7%), жртва не жели укључивање других институција (32%) и жртва жели да заштити насилника, партнерску везу, децу (34,8%).⁹⁷² Жртве незадовољство полицијом, описују кроз неефикасност полиције у проналажењу и хапшењу учинилаца, али и кроз однос како се са њима опходе. У спроведеним истраживањима у Србији током 2009. године дошло се до резултата да су жртве пријавале насиље у породици полицији у 23,2% случајева, а од њих је 56,8% било незадовољно радом полиције (најчешће су викали на жртве, непријатно се понашали, исмевали или окривљавали). Сматрале су да полиција треба ефикасније да реагује, а не тек после неколико месеци од пријаве, затим да им одмах дају информације о томе како да се заштите. Жртве нису биле

⁹⁷⁰ *National Crime Survey*

⁹⁷¹ <http://feminism.eserver.org/activism/orgs/domestic-violence.html> 11.07.2015.

⁹⁷² P.Tjaden, N. Thoennes, *Extent, Nature and Consequences of Intimate Partner Violence, Findings From the National, Violence Against Women Survey*, National Institute of Justice (NCJ), 2000, стр.49-51.

задовољне начином поступања полицијских службеника, нарочито јер су полицајци мушког пола.⁹⁷³

Прикупљање обавештења је овлашћење полиције које се најчешће примењује као начин сазнања, или начин провере да ли је дошло до извршења насиља у породици. Полицијски службеници у свакодневном раду ако дођу до непосредних сазнања да је дошло до извршења насиља у породици су дужни да о томе сачине службену белешку (извештај) и са истом упознају непосредног руководиоца, који ће исти предмет дати у рад оперативним радницима који поступају по овој врсти кривичних дела. То почетно сазнање је основ за даље поступање полиције, која је дужна да о свим сазнањима обавести надлежног јавног тужиоца и изврши даље провере ради добијања сазнања (основа сумње) да ли је дошло до чињења кривичног дела насиља у породици. Поступајући полицијски службеник углавном ће прво од грађана који станују у истом крају конспиративно прикупити обавештења о породици у којој је пријављено насиље, а одређене провере извршиће и евентуално преко оперативних веза.⁹⁷⁴ Касније ће позивати сведоке насиља у породици (ако постоје) да пруже одређена обавештења о евентуалном извршењу кривичног дела или прекршаја, а затим и оштећено лице, односно пријављено лице за насиље у породици. У току обављања разговора и прикупљања обавештења од истог, пријављени може добити и статус осумњиченог, при чему ће полиција према истом поступати у складу са ЗКП.

За прикупљање сазнања о извршеним кривичним делима и учиниоцима насиља у породици, овлашћена службена лица полиције најчешће користе пријатељске и познаничке везе, то јест лица која добровољно, без било каквог интереса и користи, повремено пружају податке о таквим догађајима. То су најчешће познаници и комшије чланова породице у којој је дошло до извршења

⁹⁷³ М. Lindgren, В. Николић-Ристановић, 2011, *op. cit.*, стр.107-108.

⁹⁷⁴ ОСЈ у раду са оперативним везама поступају на начин који је прописан *Обавезном инструкцијом о оперативном раду полиције*, ст. пов. 01 број 13419/106, од 15.11. 2010. године. Оперативне везе су лица која поседују, прикупљају и преносе информације овлашћеним службеним лицима. Постоје три врсте оперативних веза: 1) пријатељске и познаничке везе, 2) информатор и 3) сарадник. ОСЈ ангажују и користе оперативне везе ради спречавања (превентивног поступања), откривања и доказивања (репресивног поступања) кривичних дела, прекршаја и проналажења њихових учинилаца. Сва прикупљена сазнања и информације које ОСЈ прикупе морају се преточити у писани акт који може бити у форми извештаја и оперативне информације. Шире: З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.*, 2015, стр. 60.

насиља, а у многим случајевима прикупљање сазнања полиција врши и од стране родбине жртве насиља и других чланова породице.

Информације, обавештајни подаци о насиљу у породици прикупљени из више извора, обрађени и правилно ускладиштени, могу у великој мери допринети квалитетној реакцији полиције на насиље у породици. Такве информације су изузетно корисне у прогнози могуће ескалације, идентификацији фактора ризика који се односе на жртве, децу и друга лица која могу бити угрожена. Ове активности су нарочито битне с обзиром да су предмет прикупљања, обраде и анализе података о свим кривичним делима са елементима насиља, укључујући убиства, сексуалне деликте, нестала лица, трговину људима и проституцију. Свака нова обавештајна информација захтева израду нове процене, нарочито када имамо високу учесталост насилничког понашања или претњу насилничким понашањем када су насилник и жртва раздвојени или је насилник недоступан. Такви насилници треба да буду предмет свакодневних брифинга. Посебан елемент који указује на додатни ризик јесу везе у преступничкој средини и могућност ангажовања другог лица које би могло да повреди или лиши живота жртву. Аналогно томе, врло битне информације за сваког координатора супротстављања насиљу у породици представљаће оне о профилу оваквих насилника и дијаграм идентификованих веза у преступничкој средини. Поред наведених информација у базе података обавештајног система треба унети и податке о мерама заштите од насиља.⁹⁷⁵

Тако, шпанска полиција има развијен информатички програм који служи за процену ризика новог насиља у породици над жртвом пријављеног насиља. У тај програм (VIOGEN) полицијски службеник уноси све расположиве податке које поседује у вези са учињеним насиљем у породици, податке о учиниоцу и његовим склоностима, при чему добијени резултат служи као један од основа за одређивање мера заштите које ће применити полиција приликом заштите жртве насиља.

Обавештајни подаци о насиљу, полицијски службеник може да користи:⁹⁷⁶ да идентификује факторе ризика за жртве и децу; да идентификује насилнике са

⁹⁷⁵ Б. Симеуновић-Патић, et.al, 2014, op.cit, стр.58.

⁹⁷⁶ Association of Chief Police Officers: *Guidance on investigating domestic violence*, 2004, op.cit, стр. 12.

великом вероватноћом за поврат; да идентификује све везе са другим учиниоцима и друга криминална понашања; за обавештајно истраживање злостављања деце и других; за праћење тачности претходно прикупљених обавештајних података о насиљу конкретног учиниоца; за израду општих статистичких показатеља; за размену информација са партнерским службама, где је потребно.

Када полицијски службеници дођу до сазнања да је дошло или да може доћи до насиља у породици, односно да може доћи до извршења кривичног дела мора се приступити *криминалистичкој провери*.

До оперативних сазнања да је дошло или да може доћи до насиља у породици најчешће долазе униформисани полицијски службеници опште надлежности. Наиме, они по својој надлежности и начину рада више предузимају превентивне мере него репресивне, односно прате безбедносно стање на одређеном подручју при чему им је превасходна улога да спрече извршење кривичних дела и прекршаја. Полицијски службеници који су распоређени на безбедносном сектору да обављају позорничку, патролну и оперативну делатност, пре поласка на терен дужна су да прикупе обавештења у полицијским евиденцијама (досијеу сектора и помоћном досијеу сектора) о пријављеним за насиље у породици у претходном периоду. Њихов задатак је да затим изврше прикупљање обавештења од грађана на терену, као и да личним запажањима изврше провере да ли и даље долази до чињења насиља у породици од тих лица. Уколико дођу до позитивних сазнања, дужни су да о истим писменим путем упознају надређеног руководиоца како би исти организовао даље поступање по тим предметима.

Добро решење које би се могло применити у сталном праћењу нивоа безбедности грађана на сектору било би да се сви догађаји са елементима насиља у породици, који се десе на територији сектора, воде у помоћном досијеу сектора. Наиме, помоћни досије сектора је оперативни досије у који се улажу сви безбедносно-оперативни подаци а на које овлашћено службено лице које ради на том сектору посебно треба да обрати пажњу када полази на терен. При томе полицијски службеници на сектору би посебно требали да обрате пажњу на факторе ризика у случајевима насиља у породици који могу да доведу до најтежих последица, па и убиства члана породице.

Према истраживању Johnson, Lutz, and Websdale (2000), постоји одређен број околности које доводе до повећања ризика за породично убиство. На ове околности полицијски службеници који обављају патролну, оперативну и позорничку делатност на безбедносном сектору морају да обрате посебну пажњу.⁹⁷⁷ У зависности од ових фактора и жртвине перцепције у конкретном случају, може се претпоставити висок ниво ризика од смрти. Жене су у посебно високом ризику у периоду од два месеца од одласка од мушког партнера. У ситуацијама када се партнерско насиље завршило смрћу, врло јасно да је догађај који се може перципирати као повод смртног напада, њен одлазак. Најчешће се бележи да су партнери урадили тачно оно што су претили да ће урадити, као и то да партнери често признају да је узрок смртоносног насиља одлазак партнерке.⁹⁷⁸

Полицајац који обавља послове на сектору треба добро да познаје дешавања на подручју на ком ради и да посебно обрати пажњу на породице у којима се насиље у породици често пријављује и у сваком тренутку може да ескалира. Такође, потребно је да добро познаје факторе ризика који могу довести до теже ескалације насиља у породици, па чак и до убиства члана породице. Због тога руководиоци полиције морају водити рачуна да изаберу квалитетне и обучене полицајце који имају предзнања и специјализације у области сузбијању насиља у породици, да устале њихово распоређивање на сектор (пожељно је да дужи период ради на истом сектору), и да их континуирано шаљу на стручне обуке, семинаре и курсеве који обрађују тему сузбијања насиља у породици. Само онај полицајац који добро познаје грађане на безбедносном сектору на ком ради, може позитивно одговорити на све постављене захтеве, како у области

⁹⁷⁷ **Фактори високог ризика из перспективе жена жртава насиља су:** 1) Претходна историја породичног насиља: ескалација насиља; претходни покушај убиства; давлeње; силовање и сексуално насиље; насиље према животињама и насиље у току трудноће. 2) Бежање из насилног односа: брачно отуђење (удаљавање); 3) Опсесивна посесивност: екстремна љубомора; прогањање; опсесивност односом; покушај самоубиства или претња самоубиством; 4) Постојање претходне полицијске интервенције; 5) Претходна криминална историја насилника; 6) Претња убиством; 7) Проблеми са алкохолом и дрогама; 8) Претходно изречене мере заштите од насиља; 9) Акутна перцепција насилника о издаји; 10) Расправе око старатељства над децом: претходни покушаји убиства или отмице деце; свирепо злостављање деце; сексуално насиље над децом; 11) Менталне болести насилника (параноја, шизофренија, депресија); тешко злостављање у детињству; 12) Отмице-талачке ситуације; 13) Уколико у породици има деце која нису биолошки његова; 14) Промена животних околности, незапосленост; 15) Жртвин страх. В.Е. Turvey, W. Petherich, *Forensic victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts*, Academic Press Eisevier, USA, Sitka, 2009, стр. 307-308

⁹⁷⁸ *Ibid.*, стр. 310

превенције, тако и репресије у откривању и доказивању насиља у породици. Полицајац мора да све информације до којих дође у вези насиља у породици бележи и складишти у јединствену базу података, из које ће се црпити прогноза угрожености жртава насиља а на основу ње вршити процена и усмеравање полицијске делатности на заштити жртава од будућег насиља.

4.2. Улога образовног система у откривању насиља у породици

Подаци иностраних истраживања говоре да у 30–60% породица у којима је насилан један или оба родитеља постоји и злостављање деце, а у породицама где постоји насиље због којег жена мора да потражи помоћ полиције или да напусти дом деца су била жртве насиља чак у 75–100% случајева.⁹⁷⁹

Када је реч о процени понашања детета, главни извор података је родитељ који најбоље познаје дететове особине, навике, реакције у одређеним ситуацијама. Међутим, у пракси увек постоји ризик недовољне објективности и поузданости оваквих података, јер родитељи могу бити веома субјективни када је у питању њихово дете⁹⁸⁰ или негирати да је дете уопште изложено насиљу у породици.⁹⁸¹ Иако у новије време постоји повећано интересовање за процену изложености деце насиљу у породици, веома је мало инструмената којима би се могли адекватно и свеобухватно идентификовати фактори повезани са изложеношћу. Када је реч о процени деце предшколског узраста, можемо навести два инструмента. Први је *Things I Have Seen and Heard* инструмент којим се мери врста и интензитет насиља у породици на основу одговора детета.⁹⁸² Други инструмент је *Violence Exposure Scale for Children*, и њиме се процењује изложеност детета насиљу у

⁹⁷⁹ Т. Игњатовић, 2013, op.cit, стр. 9.

⁹⁸⁰ Д. Васиљевић-Продановић, *Преступници под лупом*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2011, стр. 36

⁹⁸¹ Истраживања (O'Brien, John, Margolin, and Erel 1994) су показала да се у 21% случајева одговори оба родитеља и детета по питању насиља у породици разликују. Док родитељи изјављују да није било породичног насиља, дете пружа детаљне описе насилних инцидентата у свом дому. Због тога је важно посветити посебну пажњу одговорима детета и његовој перцепцији догађаја како би се установило да ли изложеност насиљу у породици утиче на когнитивне, емоционалне и бихејвиоралне реакције детета. J. Edleson, et al, „Assessing child exposure to adult domestic violence”, *Children and Youth Services Review*, 29/ 2007, стр. 965, <https://www.mincava.umn.edu/cedv/art1.pdf> 13. август 2015.

⁹⁸² Састоји се од 15 исказа, којима су обухваћени различити типови насилног понашања, као нпр: „Одрасли у мојој кући ударају један другог“ или „Одрасли у мојој кући вичу један на другог“, на које дете даје одговоре на скали од „никад“ до „много пута“.

кући и изван ње, као и виктимизација детета. Постоји текстуална верзија инструмента за интервју са родитељима и верзија урађена у виду стрипа за испитивање детета о искуству са различитим типовима насиља.⁹⁸³

Наставно-васпитно особље и стручни тимови у образовно-васпитним установама у разговору са дететом могу доћи до сазнања да је дете директно изложено насиљу или да је сведок насиља у породици. И у једном и у другом случају мора се реаговати на начин да се у сарадњи са другим институцијама (полиција, центар за социјални рад и сл) даље насиље прекине, жртва насиља заштити а насилник законски процесуира.

У Енглеској је честа појава да деца жртве породичног насиља или деца која су сведоци породичног насиља морају да мењају локацију, пребивалишта заједно са својим ненасилним родитељем а самим тим да мењају и школу коју похађају. Из тог разлога школе су увиделе потребу да донесу локални протокол којим су дужне да деци обезбеде континуирану едукацију и наставак школовања без обзира на локацију пребивалишта где су се преселили.⁹⁸⁴

С обзиром на широк приступ популацији деце у друштву, образовни систем најпотпунију улогу може остварити у превенцији појаве насиља. Школе могу да утичу на развијање осетљивости за проблеме злостављања и занемаривања, а и бити важан извор података у откривању проблема и упућивању на надлежне органе и службе, као и важни учесници у третману и праћењу детета. Примећује се да су школе најажурније у тренуцима када се насиље већ догодило тј. када су формално најобавезније на ангажовање.⁹⁸⁵

Свакако да је благовремено уочавање и регистровање појаве злостављања детета веома значајно за предузимање одговарајућих мера у циљу спречавања даљег насиља.⁹⁸⁶ Међутим, ово није лак задатак јер је насиље у породици добро

⁹⁸³ Д. Васиљевић-Продановић, „Ефекти насиља у породици на понашање деце предшколског узраста“, *Педагошка стварност*, 3/2012, стр. 496.

⁹⁸⁴ *Guidance on Investigating domestic Abuse*, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers by the National Policing Improvement Agency, Wyboston, Bedfordshire 2008, стр. 113. <http://www.cumbria.ac.uk/Public/LCSS/Documents/Courses/Policing/PPDomesticAbuseGuidance.pdf> 12.октобар 2014.

⁹⁸⁵ М. Ковачић, 2005, *op.cit*, стр. 191.

⁹⁸⁶ Резултати различитих програма ране превенције насиља у појединим земљама показују да се пораст насиља код младих може зауставити и да се учесталост насиља у целини може битно смањити. Они нам показују и да је најуспешнији приступ превенцији насиља онај који: са подизањем свести и знања о насиљу почиње од раног узраста; обухвата све учеснике у животу и раду установе - запослене, децу и родитеље; прожима цео образовно-васпитни процес; обезбеђује

скривана тајна о којој жртва не може или не сме да говори, јер се ради о детету (одојчету) или о старијем детету које, из страха да ће бити изложено још већем насиљу уколико проговори, о томе не прича. Због тога је важно да цело друштво активно буде укључено у овај проблем, а првенствено особе које су у сталном професионалном контакту са децом: васпитачице, лекари, учитељи, школски психолози и сл. Наравно то подразумева да ове особе буду у сталној едукацији, како би могле благовремено и тачно да уоче прве знаке ове појаве. Досадашња искуства, на жалост, показују да се у нашој средини проблем сексуалног насиља над децом недовољно познаје, можемо рећи и занемарује, чак и од стране стручних лица, која би по природи своје професије тим морала да се баве у пракси. Такође, ми немамо ни приближну представу броја различитих облика злостављања деце, укључујући и сексуално насиље над њима, тако да многи случајеви, нарочито несмртног насиља остају неоткривени, па број регистрованих случајева представља број који је далеко од праве слике овог проблема.⁹⁸⁷

Откривање, сазнање о насиљу, први је корак у заштити деце/ученика од насиља. У неким ситуацијама знаци насиља су очигледни, док је у другим ситуацијама веома тешко открити проблем и због тога је улога професионалца и особе која ужива поверење детета веома важна. Посебно је тешко открити да дете трпи емоционално или социјално насиље. Понекад понашање детета указује само на постојање неког проблема, и при томе треба имати у виду да деца различито реагују: повлаче се, раздражљива су, агресивна, преосетљива и сл. То су све знаци који указују да дете можда трпи насиље или злостављање. Сазнање о насиљу може бити директно (кад неко саопшти податак у вези са тим) или индиректно (када на основу неких знакова посумњате да постоји могућност да се насиље дешава).⁹⁸⁸

потребне услове у установи за спровођење превентивних програма; усмерен је на изградњу позитивне климе у установи; не толерише насиље, а подстиче позитивно понашање; укључује децу и као креаторе и као реализаторе превентивних активности; развија вршњачке тимове за подршку деци и добија пуну подршку локалне заједнице. *Приручник за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, Република Србија, Министарство просвете, Београд, 2009, стр. 18

⁹⁸⁷ Н. Тањевић, „Кривичноправна заштита деце жртва сексуалног насиља у Србији“, *Темида*, 4/2010, стр. 22.

⁹⁸⁸ *Ibid.*, стр. 30. Ти знаци могу бити: 1) *На физичком и физиолошком плану*: трагови различитих повреда, модрице, ожилци, опекотине, посекотине, поцепана одећа, запуштен и неуредан изглед, поломљене односно поцепане ствари, проблеми са исхраном, болови у стомаку, главобоље, повраћање, преломи, проблеми са сном (несанице или претерано дуго спавање), нестанак ствари

Доношењем Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета држава се обавезала да преузме мере за спречавање насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини и да обезбеди заштиту детета.⁹⁸⁹ Законом о основама система образовања и васпитања⁹⁹⁰ дефинисано је да се права детета и ученика остварују у складу са потврђеним међународним уговорима, и да је установа дужна да обезбеди њихово остваривање (члан 95).⁹⁹¹

Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007) регулише начин поступања запослених у образовно-васпитној установи, између осталог уколико постоји сумња да се над дететом-учеником врши насиље од стране друге особе (која није запослена у тој установи), па самим тим и уколико постоји сумња да се насиље врши и од стране родитеља, односно неког члана породице. Посебни протокол предвиђа следеће кораке ради заштите деце од насиља: 1. Сазнање о насиљу: 2. Прекидање, заустављање насиља 3. Смиривање ситуације 4. Консултације 5. Предузимање мера 6. Праћење ефеката предузетих мера.

У истраживању под називом *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*⁹⁹² дошло се

(мобилни телефон, одевни предмети, торбе, свеске, новац ...). 2) *На емоционалном плану*: плачљивост, повученост односно претерана активност, раздражљивост, појава неуобичајених и претераних страхова, агресивно и аутодеструктивно понашање, ћутљивост, неуобичајена причљивост, гледање "у празно", "ноћне море", конзумирање алкохола/наркотика, страх од самоће, страх од дружења са другим људима, ноћно мокрење, лагање, изражено грицкање ноктију, поремећај говора, сексуално понашање непримерено узрасту и др. 3) *У школи/вртићу/дому*: изненадни школски неуспех, појава неоправданих изостанака, одсуство концентрације, кашњења, избегавање обавеза, недоношење домаћих задатака, избегавање или неучествовање у разноврсним активностима, избегавање дружења са другом децом, одбијање уобичајених активности, неуобичајени начини играња (код млађе деце), избегавање физичког додира (трзање), велики страх од одраслих, изражен страх од повратка кући и др.

⁹⁸⁹ *Службени лист СФРЈ - додаток: Међународни уговори, број 15/90 и Службени лист СРЈ - додаток: Међународни уговори, број 4/96 и 2/97.* Одредбе Конвенције односе се на заштиту детета од: • физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19); • свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34); • отмице и трговине децом (члан 35); • свих других облика искоришћавања (експлоатације) штетних по било који вид дететове добробити (члан 36); • нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37). Конвенција, такође, обавезује државе потписнице да обезбеде мере подршке за физички и психички опоравак детета жртве насиља и његову социјалну реинтеграцију (члан 39).

⁹⁹⁰ Законом о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 62/03, 64/03, 58/04, 62/04, 79/05 и 101/05

⁹⁹¹ *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, Република Србија, Министарство просвете, Кабинет министра, датум: 4.10. 2007. године, стр.1.

⁹⁹² Реализовао АЖЦ у сарадњи са 12 женских организација, чланица Мреже „Жене против насиља“, током 2012. године, у оквиру пројекта *Заштита деце од насиља у југоисточној Европи*,

до одређених резултата који указују да код деце, чије су мајке биле изложене насиљу у породици, у односу на *учење, школски успех и понашање у школи*, у сваком трећем случају регистровани су слабији школски успех, слаба концентрација, расејаност и непажња, те, следствено томе, у сваком четвртом случају заборављање школских обавеза. Деца су показивала и понашање одбијања да се иде у школу/вртић или лоше понашање у школи/вртићу, као и бежање са часова. Ипак, у сваком десетом случају деца су, без обзира на породичне околности, успевала да постигну и одрже добар школски успех.⁹⁹³ Овим истраживањем дошло се и до резултата да је од стране члана породице који трпи насиље подршка и услуге од *предшколских и школских установа* је ређе тражена. О могућности да се за дете које има проблеме изради *индивидуални план подршке* мајке немају информацију, а установе нису самоиницијативно предузимале ове мере. Жене наводе да су оствариле сарадњу и разумевање, да су добиле савете и конкретну помоћ различитог типа, али и бројне савете који нису применљиви, а у неким случајевима и поступање установе директно супротно мајчиним захтевима и молбама.

Мишљења смо да је улога образовног система на откривање насиља у породици веома значајна у свеобухватном мултисекторском поступању на сузбијању ове појаве. Сва истраживања, па и она која су вршена за потребе овог рада, указују на то да школе и друге установе образовног система код нас се врло ретко појављују као извор сазнања да је дошло до извршења насиља у породици над децом, или пак да су дошли до посредног сазнања (које су добили од деце) да се у одређеној породици врши насиље над слабијим члановима те породице. Како би смањили тамну бројку (непријављена насиља у породици) сматрамо да је установе образовног система потребно више укључити у решавање овог проблема и наметнути им обавезу бављења овим проблемом и обавезу пријављивања сваког уоченог знака или понашања које манифестује (указује) да је у одређеној породици дошло до насиља над децом или другим чланом породице.

који је финансирала Европска унија у партнерству са УНИЦЕФ-ом, из 12 градова у Србији прикупљени су одговори од *170 жена*. Овај пригодни и циљани узорак сачињен је тако да укључује само жене са искуством насиља које су мајке и које имају бар једно малолетно дете, а које су се обратиле женским организацијама за подршку и помоћ.

⁹⁹³ О истраживању шире: Т. Игњатовић, 2013, *op.cit.*

4.3. Улога здравственог система у откривању насиља у породици

Физичко насиље обухвата различите облике насилног понашања које угрожава интегритет члана породице и доводи до настанка телесних повреда. Када се десе физичке повреде, жене их често саме залече и избегавају да се обрате за помоћ здравственим службама, а своје психолошке нестабилности самоиницијативно лече различитим антидепресивима, лековима за смирење или алкохолем. Тек тежи облици насиља и дуготрајно психичко насиље доводе до прегледа у здравственим институцијама. Тада жене очекују љубазност, стрпљивост, хитан пријем, стручност и професионалност у поступању медицинског особља. Незадовољство поступањем здравствених радника произилази из незаинтересованости истих за узрок повреда, не постављају пуно питања око тога како су по вреде настале, некоректног понашања лекара који праве шале на рачун догађаја и несензитивног третмана.⁹⁹⁴

Телесне повреде нису једини исход насиља које често доводи до тзв. функционалних поремећаја здравља. Прави узрок ових поремећаја веома често остаје нејасан и неутврђен чак и од стране искусних здравствених радника који су обучени за препознавање последица насиља. Међу овим функционалним поремећајима здравља наводе се синдром иритабилне мокраћне бешике, гастроинтестинални поремећаји, хронични болни синдроми, укључујући и хронични болни синдром у малој карлици.⁹⁹⁵ Резултати спроведених истраживања конзистентно указују на везу између ових обољења, тј. функционалних поремећаја здравља и физичког или сексуалног насиља.⁹⁹⁶ Жене које трпе насиље своје опште здравствено стање процењују као лоше (или веома лоше) чак два пута чешће у односу на жене које нису имале такво искуство.⁹⁹⁷ Слични поремећаји уочени су и у вези са памћењем и концентрацијом, а ризик за настанак ових сметњи повећава се када је уз физичко насиље присутно и сексуално.⁹⁹⁸

⁹⁹⁴ Шире о обраћању мед. службама: В. Николић-Ристановић, 2010, *op.cit.*, 102-104.

⁹⁹⁵ М. Ellsberg, L. Heise, *Research Violence Against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*, Washington DG, United States, World Health Organization, PATH., 2005, стр. 18, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42966/1/9241546476_eng.pdf 12. јануар 2015.

⁹⁹⁶ *Ibid.*, стр. 21, 22.

⁹⁹⁷ С. Оташевић, *Насиље у партнерским односима и здравље*, Београд, АЖЦ, 2005, стр. 30

⁹⁹⁸ Б. Ђикановић, „Жртве и здравље - здравствене последице насиља над женама“, *Темид*, 3/2006, стр. 18

Под сексуалним насиљем подразумевају се присиљавање па обљубу или са њом изједначене радње уз употребу физичке силе или претње; понижавајући и деградирајући сексуални однос, као и одбијање права на употребу средстава за заштиту од нежељене трудноће и преношења полно-преносивих инфекција.⁹⁹⁹ У гинеколошке проблеме спадају учестале инфекције мокраћних путева, полно преносиве инфекције, вагинална крвављења и инфекције, хронични болови у карлици, смањена сексуална жеља, бол током полног односа и др. Ови проблеми су углавном дуготрајни, рекурентни и често су повод да се жена обрати лекару. Поред директне механичке трауме при пенетрацији телесних отвора код сексуалног насиља, чиме се стварају услови за директан продор микроорганизама, стрес, као неминован пратиоц овог вида насиља, додатно негативно делује на имуни систем повећавајући ризик за настанак инфекције.¹⁰⁰⁰

Жене које доживљавају физичко и сексуално насиље, или живе у константном страху од њега, као и жене које су изложене психолошком насиљу које се чак процењује као теже подношљиво, углавном имају различите поремећаје у домену менталног здравља. Најчешће последице по ментално здравље су депресија, анксиозност и посттрауматски стресни поремећај.¹⁰⁰¹ Депресија која се развија код тучених жена повезана је и са другим животним стресорима који се јављају код њих, као што су злостављање у детињству, свакодневни стресови у вођењу домаћинства и на радном месту, ћешће промене боравишта, већи број деце, проблеми у понашању деце, као и насилни сексуални односи. Осим депресије, злостављане жене знатно чешће пате од анксиозности, поремећаја спавања и социјалне дисфункције.¹⁰⁰²

У једној америчкој студији где је узорак био 476 жена, којима је указивана медицинска помоћ у породичној клиници на средњем западу, 394 (82,7%) су се сложиле да се испитају. Од ових пацијената, 22,7% је физички напао њихових партнера у последњих годину дана, а у току партнерске везе стопа физичког злостављања била је 38,8%. Међутим, само шест жена је рекло да никада нису

⁹⁹⁹ G. Krantz, C. Garcia-Moreno, "Violence Against Women", *J Epidemiol Community Health*, 2005, стр. 819 <http://jech.bmj.com/content/59/10/818.full> 23. март 2015.

¹⁰⁰⁰ Ch. Watts, S. Mayhew, „Reproductive Health Services and Intimate Partner Violence: Shaping a Pragmatic Response In Sub-Saharan Africa“, *International Family Planning Perspectives*, Volume 30, Number 4, December 2004, <https://www.guttmacher.org/pubs/journals/3020704.html> 18. април 2015.

¹⁰⁰¹ Б. Ђикановић, 2006, *op. cit*, стр. 20.

¹⁰⁰² Ch. Watts, S. Mayhew, 2002, *op. cit*,

питане о насиљу у породици од њиховог лекара. Међутим једна друга студија у америци је показала да 92% жена које су физички злостављали њихови партнери не разговарају о овим инцидентима са својим лекарима, а 57% није причало о насиљу са било ким.¹⁰⁰³

У једној студији у оквиру Европске уније, дошло се до резултата да су се жртве физичког насиља у 15% случајева прво јавиле свом доктору, 11% болници и 14% полицији, док су жртве сексуалног насиља у 22% случајева прво јавиле доктору, 12% болници и 15% полицији.¹⁰⁰⁴

Здравствени радници и сарадници имају кључну улогу у препознавању и откривању злостављања и занемаривања деце. Они су међу првима којима се дете, родитељи или стручњаци из других система обраћају за помоћ у ситуацијама када је дете болесно, повређено, испољава тешкоће у понашању или када је породица у кризи. До података о злостављању и занемаривању долази се на два начина 1) непосредно, приликом прегледа детета, 2) на основу препознавања знакова повреде на детету или понашања детета и породице. Иако су у литератури описани многи знаци и симптоми који буде сумњу на злостављање и занемаривање детета, на основу већине од њих не може се са сигурношћу утврдити злостављање/занемаривање детета, већ је потребно детаљно сагледати све постојеће чињенице и целокупну ситуацију детета како у породичном систему, тако и у индивидуалном функционисању. Један од начина је откривање путем поверавања, које може бити директно од стране самог детета, или индиректно, од стране друге особе која има сазнање или сумњу да је дете злостављано (родитељ или други члан породице, комшије, вршњаци, наставници итд). Здравствени радници, као и други стручњаци који су у блиском контакту са дететом и породицом, могу бити “особе од поверења” које је дете или нека друга особа одабрала да би им саопштила своје страхове, тајне или сумње о злостављању. Изабрана особа је кључна особа у фази откривања и зато је врло значајно да она буде сензитивна за сигнале и потребе детета, да уме да пружи детету континуирану подршку, сигурност и охрабрење, а да се истовремено

¹⁰⁰³ „Health Care Respose to Domestic Violence Fact Sheet“, *The Family Violence Prevention Fund and the Trauma Foundation*, San Francisco, <http://feminism.eserver.org/activism/orgs/domestic-violence.html> 11. јул 2015.

¹⁰⁰⁴ Violence against women an EU-wide survey, 2014, *op. cit.*, у делу: 3.5. Contact with Police or other services, стр. 59. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

активно ангажује у покретању процеса заштите детета, тј. у пријављивању сумње надлежним службама.¹⁰⁰⁵

С обзиром на то да жене жртве насиља чешће испољавају различите облике оштећења здравља, укључујући и телесне повреде оне се чешће обраћају здравственој служби за помоћ и лечење, као и оправдање за чешћа одсуствовања са посла. Стога је неопходно да сви здравствени радници имају на уму размере проблема насиља у породици, његове карактеристике, а посебно могуће здравствене последице које могу сагледати при свом професионалном контакту са овим женама.¹⁰⁰⁶ Жене које су преживеле интимно партнерско насиље имају два пута већу шансу да доживе насилни прекид трудноће (абортус) и 16% већу шансу за рођење детета са ниском телесном тежином. Такође, су два пута чешће депресивне и два пута више имају ризик да оболе од поремећаја прекомерног конзумирања алкохола у односу на жене које нису доживеле насиље у животу.¹⁰⁰⁷

Једна од земаља која је увидела важност реаговања здравственог система у сузбијању насиља у породици је и Канада која је прописала обавезе и дужности лекара у пријављивању насиља. Рад лекара обухвата неколико аспеката и описан је кроз акроним ИДЕАЛС (IDEALS):¹⁰⁰⁸ **Identify problem** - идентификовање насиља када су присутни и препознати индикатори. Посебну пажњу треба посветити *физичким индикаторима*: повреде главе врата и лица, вишеструке модрице или повреде које немају исти узрок и које се објашњавају несрећним случајевима, повреде груди, стомака, опекотине, старе нетретиране ране, неконзистентност у објашњењу настанка повреда; и *психолошким индикаторима*: симптоми депресије, раније конзумирање лекова за смирење или других лекова и

¹⁰⁰⁵ Ј. Радосављевић Кирћански, et. al, "Улога здравственог система у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања", *Психијатрија данас*, 1-2/2009, стр.119.

¹⁰⁰⁶ Наводимо само неке од симптома и знакова који би здравствене раднике могли да наведу на закључак да је њихова пацијенткиња жртва насиља: •хроничне тегобе нејасног узрока, •повреде које нису у складу са објашњењем датом у анамнестичким подацима, •присуство мушког партнера који је наглашено пажљив, контролишући или невољан да остави жену саму при прегледу, •телесне повреде у трудноћи, •касно јављање ради контроле трудноће и пренаталне неге, •анамнестички подаци о покушајима самоубиства или суицидалне идеје, •одложено тражење помоћи након повређивања, •честе и поновљене инфекције мокраћног система, •хронични синдром иритабилне мокраћне бешике, •хронични бол у малој карлици. Шире: L.L. Heisse, M. Ellsberg, M. Gottemoeller, "Ending violence against women", *Population Reports*, MD Johns Hopkins University School of Public Health, Centre for Communications Programmes, Baltimore, 11/1999, стр. 22.

¹⁰⁰⁷ World Health Organization, WHO Global status report on violence prevention, 2014, стр.17.

¹⁰⁰⁸ C.P. Herbert, „Family Violence and family physicians: Opportunity and obligation“, *Canadian Family Physician*, VOL 37, 1991, стр. 387.

њихова злоупотреба, симптоми анксиозности, несанице и преосетљивости, необјашњиво одлагање тражења медицинске помоћи од момента повреде, пасивност, несаопштавање или давање нетачних објашњења настанка повреда; **Dokument and treat injuries** - документовање повреда и адекватан третман; **Ensure safety** - едукација појединаца и породица о природи настанка породичног насиља и обезбеђивању сигурности; **Access resources** - располагати ресурсима и координисати негу након даљег упућивања жртве; **Legal process** - сарадња лекара у правним поступцима; **Support and coordinate care** - обезбеђивање подршке за породицу док жртва не створи снагу и ресурсе да учини промену.

Резултати појединих истраживања показују да се жене не противе томе да буду питане о насиљу на одговарајући начин, без присуства других особа и у поверљивој атмосфери. На овај начин добијени подаци могу помоћи здравственом раднику да боље одговори на женине потребе, да јој пружи додатне информације о могућностима за помоћ уз пуно поштовање њене аутономије избора. Истовремено, овакав приступ код жене смањује осећај изолованости и стигматизације.¹⁰⁰⁹

Заштитник грађана истиче као пример добре праксе посебан протокол Министарства здравља, који садржи упитник који помаже ординирајућем лекару да постављањем питања наведе жртву да открије да трпи насиље, односно да препозна симптоме који ће показати да је пацијенткиња којој се пружа здравствена заштита изложена евентуално насиљу и да јој помогне обавештавањем другог органа о основама сумње, а пацијенткињу оснажи да предузимањем мера на заштити од насиља отклања симптоме и штити опште здравствено стање.¹⁰¹⁰

Насиље над женом је увек и насиље над њеном децом која су такође изложена стресу, било због тога што непосредно присуствују насиљу над мајком, или због тога што и сама постају мета насиља. Интензиван страх због угрожености мајчине безбедности делује једнако као и страх за личну безбедност, те се код детета знатно повећава ризик за развој широког спектра различитих психосоматских

¹⁰⁰⁹ A. Taket, C.N. Wathen. H. MacMillan, "Should Health Professionals Screen All Women for Domestic Violence?", *PLoS Medicine*, 2004, стр. 7. http://fhs.mcmaster.ca/vaw/PLoS_Commentary_Oct04.pdf 13. јул 2015.

¹⁰¹⁰ Мишљење са препорукама Заштитника грађана, Документ Бр. 13-4714/12 од 11.12.2012. године, Београд.

поремећаја, али и бројних емоционалних поремећаја и промена понашања укључујући анксиозност, депресију, слабији успех у школи, ниско самопоштовање, непослушност, ноћне море и др.¹⁰¹¹ Здравствене установе су опажене као релевантне за саветодавни рад са децом у сваком четвртом случају, а мање за саветодавни рад о родитељству и за подршку женама, иако оне на нивоу примарне здравствене заштите имају ове ресурсе и одговорности. Жене потврђују да су добиле тражену помоћ, подршку, охрабрење, савет, лечење или психолошки третман за дете. Међутим, неке од њих су упућиване на болнице и заводе у којима није било места, поједине су добиле само лекове, али не и другу врсту подршке и информација, а некада су здравствени радници инсистирали на решењима које жена у том тренутку није могла да прихвати (нпр. развод).¹⁰¹²

У Енглеској постоји посебан систем обуке здравствених радника да препознају насиље у породици. Тако, *Програм превенције за жртве насиља и злостављања*¹⁰¹³ представља пакет мера како би се обезбедили најбољи могући одговори на породично и сексуално насиље. Његова сврха је да пружи помоћ професионалцима и здравственом сервису да идентификују и одговоре на потребе особа које су погођене породичним насиљем, сексуалним злостављањем деце, силовањем и сексуалном експлоатацијом у проституцији, порнографијом и трафикингом. Овај програм се односи на жртве, преживеле од злостављања, укључујући адолесцентне и одрасле.¹⁰¹⁴

Велики проблем када је у питању сексуално насиље над децом, јесте неблаговремени одлазак на лекарски преглед овакве деце, те се најчешће, тек када су у питању озбиљне физичке повреде, постави сумња да се ради о сексуалном злостављању детета.¹⁰¹⁵ Због тога је време које протекне од чина сексуалног

¹⁰¹¹ E.G. Krug, et. al, *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002, стр.103.

¹⁰¹² Т. Игњатовић, *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*, Аутономни женски центар, Београд, 2013, стр. 16-17.

¹⁰¹³ Victims of Violence and Abuse Prevention Programme (VVAPP)

¹⁰¹⁴ Guidance on Investigating domestic Abuse, *op. cit.*, 2008, стр. 114.

¹⁰¹⁵ Синдром претученог детета, установљен је шездесетих година прошлог века као медицинска дијагноза и у уџбенику педијатрије детаљно описан уз диференцијалну дијагнозу акциденталних и насилно нанетих повреда. Пре деведесетих година прошлог века дијагноза физичке и сексуалне злоупотребе детета постављала се изузетно ретко. По правилу користиле су се дијагнозе које се односе на последице злостављања и занемаривања, на пример, поремећај понашања детета, депресивно реаговање, покушај самоубиства итд. Лекари су најчешће у ситуацији да се сусретну са последицама насиља над децом и дужни су да праве диференцијану дијагнозу случајних, акциденталних повреда од намерно нанетих, насилних повреда. Видети: Р. Гашић-Марушић(1998)

злостављања до лекарског прегледа уједно и отежавајућа околност која се једино може отклонити установљивањем протокола којих се стручњаци придржавају са сваким пацијентом за кога се сумња да је сексуално злостављан.¹⁰¹⁶ На жалост, у пракси то није случај, па чак и онда када су повреде такве да несумњиво указују на злостављање, лекари то не пријављују органима унутрашњих послова. Вероватно да је овде проблем у недовољној обучености лекара да правилно идентификују повреде настале услед сексуалног насиља, али и у заосталом схватању средине које полази од тога да су то ствари унутар породице у које се не треба мешати, све до страха лекара од компликација које му може створити будући судски поступак и сл.¹⁰¹⁷

Ако узмемо праксу здравствених установа на територији Колубарског округа овакве констатације можемо потврдити само у ретким случајевима и то онда када жртва насиља прећуткује на који начин су нанете повреде, или када се ради о деци коју родитељи доведу у здравствену установу због одређеног здравственог проблема а она у слободном разговору са лекаром изнесу да су добила ударац од родитеља и слично... У случајевима када жртва здравственим радницима пријављује да је повреде добила од члана породице, и да је према њој извршено насиље, догађај се обавезно евидентира и пријави дежурној служби полиције, која предузима даље мере на расветљавању и процесуирању догађаја.

У систему здравствене заштите веома је важно поштовање јасно дефинисаних корака процеса заштите детета: 1) препознавање случајева злостављања и/или занемаривања, 2) пријављивање надлежном органу/ надлежној служби, 3) процена ризика, стања и потреба детета и породице, 4) планирање услуга и мера за заштиту детета.¹⁰¹⁸

Здравствени радници, практично, једино и препознају своју компетенцију у медицинском збрињавању здравствених последица насиља. Често, под здравственим последицама насиља, се подразумевају само акутна стања и то

у: Стевковић, Љ.; „Телесна казна: насилно средство васпитања деце као фактор ризика насилног понашања у одраслом добу“, *Зборник - Институт за криминолошка и социолошка истраживања*, 2/2013, стр. 26.

¹⁰¹⁶ С. Савић, Ђ. Алемпијевић, “Законска регулатива у вези са социјалном заштитом деце и омладине у Шведској са посебним освртом на заштиту од злостављања и занемаривања”, *Темида*, 1/2003, стр.16.

¹⁰¹⁷ Н. Тањевић, 2010, *op. cit.*, стр. 21.

¹⁰¹⁸ Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања,

најчешће повреде. Наравно да је то веома важан сегмент пружања медицинске помоћи, међутим не треба сметнути са ума ни читав низ здравствених стања и болести која настају као последица изложености жене насиљу. У принципу, медицинско збрињавање се не разликује од пружања помоћи која је потребна због било којих других стања или околности у којима су оне могле да настану. У овој фази поступања, неопходно је да здравствени радници мобилишу сву своју медицинску стручност и примене је апсолутно прилагођено контексту насиља над женама.¹⁰¹⁹

Иако је поверљивост података један од основних професионалних постулата у здравственој струци, обавеза пријављивања и давање потребних података о случајевима злостављања деце има предност над дужношћу чувања професионалне тајне. То значи да су сви стручњаци који поседују информације о злостављању и/или занемаривању детета дужни да процене које информације су релевантне и неопходне за успешан процес заштите конкретног детета и да их поделе са колегама које учествују у том процесу.¹⁰²⁰ Документовање насиља је веома важан поступак и здравствени радници треба да буду обучени да рутински попуњавају образац за евидентирање и документовање насиља. Медицински документ у којем су телесне повреде и здравствено стање претрпљеног насиља регистровани на одговарајући начин може да буде употребљен у току судскомедицинског вештачења. То је валидан показатељ врсте и тежине нанесених повреда тако да представља значајан, а често и пресудан доказ претрпљеног насиља и његове тежине.¹⁰²¹

Поред свега наведеног, треба напоменути да се велика новчана средства из државног буџета одвајају за здравствена помоћ жртвама насиља у породици, тако да је то још један мотив више да државни органи, и држава у целини уложи максималне напоре да се сузбије ова појава.¹⁰²²

¹⁰¹⁹ Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, стр. 19.

¹⁰²⁰ Ј. Радосављевић-Кирћански, et al, 2009, *op. cit.*, стр. 117.

¹⁰²¹ Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, стр. 20.

¹⁰²² А. Reza, J. A. Mercy, E. Krug, "Epidemiology of violent deaths in the world", *Injury Prevention*, vol 7, 2001, стр. 110.

4.4. Улога медија и НВО у препознавању појаве насиља у породици

Још раније је примећено да масовну културу од осталих облика културе издваја „разнолика, масовна и стална екстериоризација насиља, која избија кроз стрипове, телевизију, филм, новине (кратке вести, несрећни случајеви, катастрофе), књиге (црна серија, детективски роман, пустоловине)”. Када се говори о насиљу и „времену у којем живимо”, посебно значајан утицај придаје се мас-медијима. Медији су преплављени насиљем и то не само они намењени одраслима, већ и медији намењени деци.¹⁰²³

У периоду током деведесетих година прошлог века, код нас, пронасилнички утицај медија условио је негативну идентификацију, одржавање стереотипних мачо-насилничких вредности и усвајање преференција у њиховом одабиру као стратегије решавања различитих интерперсоналних проблема.¹⁰²⁴ Позитиван однос према насиљу у медијима, усвајање насилничких модела понашања и десензитизацију¹⁰²⁵ на насиље потврдила су бројна истраживања. Бројни медијски садржаји насилног карактера пружали су прилику толеранције насиља, величајући „опасне момке“ којих се сви плаше, пружајући тако директну могућност негативне идентификације, при чему егзистира свест о „неопходности“, „нужности“ и „неизбежности“ насиља које, при том, остаје некажњено. Управо је чињеница непостојања законске инкриминације насиља у породици и недостатка јавне осуде додатно допринела „слободном“ испољавању агресије према члановима породице. Ово потврђује чињеницу да, због драстичног пада социјалне кохезије и аномije која је захватила Југославију и Србију почетком 1990., друштво као социјални систем није имало дефинисане циљеве.¹⁰²⁶

Медији утичу на одговор државе на насилне деликте. Иако медији обично тврде да они само *рефлектују* „јавно мишљење“ – такво медијско извештавање има практичне последице. Али некада постоје свесни и/или несвесни савези између полиције (да би се оправдавале полицијске акције) и репортера који

¹⁰²³ В. М. Мартић, "Насиље у школи", *Научно-стручни часопис СВАРОГ*, 4/2012, стр. 127-128

¹⁰²⁴ Шире: Б. Симеуновић-Патић, *Убиства у Београду*, Војноиздавачки завод и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003

¹⁰²⁵ Десензитизација је процес хабитуације на насиље: дуговремено излагање насиљу резултира тиме да посматрач почиње да перцепира насилничко понашање као уобичајено и „нормално“

¹⁰²⁶ Д. Спасић, 2012, *op. cit.*, стр. 215.

извештавају о криминалу (који користе јефтине, воајерске програме, који подстичу и погоршавају страх јавности како би повећале продају новина и број прегледа, али и оправдали полицијске интервенције).¹⁰²⁷

По нашем мишљењу медији морају да имају другачију улогу код обавештавања и упозоравања јавности на одређене појаве насиља, а првенствено насиља у породици. Наиме, њихова главна улога треба да буде у томе да укажу на актуелне проблеме у друштву.¹⁰²⁸ Овакве подаци на други начин не могу доћи до свести грађана, који треба у свом окружењу да примете такве појаве и полицији и другим државним органима да пријаве блаже облике насиља у породици, који ако не буду адекватно санкционисани, неминовно ће довести до најтежих последица.

У данашње време активности невладиних организација у заштити женских права, заштити жртава насиља у партнерским односима и у породици су многобројне и различите.¹⁰²⁹ Између осталог, већина ових НВО имају специјализоване тимове који пружају психолошку и правну подршку жртвама насиља али и склоништа како би жртве насиља збринули тренуто и неко одређено време непосредно након одлуке да жртва напусти насилника. Такође, НВО су заступљене у медијима којом приликом нуде своје услуге жртвама насиља и указују им да ће имати подршку уколико пријаве насиље, односно предузму адекватне законске кораке да прекину даље насиље које се врше над њима. Ова врста подршке је врло битна како би оштећена/жртва насиља предузела одређене кораке да процесуира насилника. Тако, нпр. списак женских НВО које пружају индивидуалну подршку женама које су преживеле мушко насиље у Србији може се наћи на разним интернет адресама, којим свака жртва насиља може на једноставан и брз начин приступити и пронаћи поштанске адресе, телефонске

¹⁰²⁷ Шире: М. Levi, 1997, *op. cit.*, стр. 845.

¹⁰²⁸ Извештај који је изнет у Народној скупштини РС 25.11. 2014. год. би остао незапажен да га нису пренели медији. На седници парламентарног Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова истакнуто је да од 78 особа које су у периоду од 1. јануара 2013. до 30. јуна 2014. године убијене као жртве насиља у породици и партнерским односима, 42 су жене. <http://zeta.blic.rs/Porodica/28394/Nasilje-u-porodici-odnelo-78-zivota> 7. јун 2015. године

¹⁰²⁹ Одлуком УН из 1999. године, Међународни дан борбе против насиља над женама обележава се 25. новембра, у знак сећања на дан када је диктатор Доминиканске републике Рафаел Трухиљо наредио убиства сестара Мирабал, политичких активисткиња у тој земљи.

бројеве или "imail" адресе на којим могу лако ступити у контакт са представницима ових организација.¹⁰³⁰

У саопштењима које стално издају НВО организације јавности се стално указује на проблем насиља у породици, тако да се на тај начин константно врши притисак на државне органе, првенствено полицију и правосуђе да пронађу адекватан одговор на насиље у породици.¹⁰³¹ *Cohen* је употребио фразу „морална паника“ да истакне начин на који су неке кампање увећавале неке друштвене проблеме, користећи медије како би побудили немир и страх. Феминисткиње су пробале да исправе традиционално полицијско и медијско запостављање насиља над женама и да фокус преусмере са жртвине кривице у случајевима сексуалног криминала. То су успевале са више успеха у полицији него са тужиоцима или на судовима (Lee, 1997).¹⁰³² Такође, интересантно је колико су медији више заокупљени изненадним сексуалним нападима и телесним повредама од стране незнанаца, иако је број напада од стране познаника знатно већи.¹⁰³³

Одређене врсте насиља у породици са тешким последицама би остале не запажене да медији нису ту да укажу широј јавности на те догађаје и појаве у друштву. Наиме, званична статистика коју воде државни органи не приказују све појаве насиља у породици. Тако, убиства која се догоде у породици где један члан убије другог или друге чланове породице, уколико непосредно по догађају

¹⁰³⁰ На сајту <http://www.zeneprotivnasilja.net/> се налази списак 27 НВО које пружају помоћ женама жртвама насиља у породици у 18 градова Србије. Приступљено 7.06. 2015. године

¹⁰³¹ Тако, нпр. у једном саопштењу под насловом који заокупља огромну заинтересованост јавности "Крвава статистика: Жене убијане ножевима, секиром и батинама у породичном насиљу!" се наводе чињенице да је у периоду јануар-јун 2014, у породично-партнерском насиљу убијено је 12 жена. *Мрежа "Жене против насиља"* је исто саопштила позивајући се на писање медија. Четири жене убио је супруг, три син, три партнер, једну брат и једну ванбрачни супруг. *Мрежа "Жене против насиља"* преко медија јавно је позвала Владу Србије и надлежна министарства да предузму одговарајуће активности у циљу спречавања насиља према женама и успостављања нулте толеранције на насиље, преноси Бета. У саопштењу се наводи да је у Србији 1. августа 2014. на снагу ступила *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (Савет Европе је 2014. године успоставио независну групу стручњака под називом ГРЕВИО, која прати спровођење Конвенције у државама потписницама) која захтева ефикасно спречавање насиља, заштиту жртава и гоњење учинилаца уз активно учешће свих релевантних друштвених установа и организација цивилног друштва. Наводи се такође, да су у 2014. години, као и претходних година, све убијене жене познавале учиниоца, а од тога четири жене убио је супруг, три син, три партнер, једну брат и једну ванбрачни супруг. Три жене убијене су пиштољем, две су убијене ножем, две секиром, две су претучене. Једна жена је удављена, а две су убијене на друге начине. Осам убистава десило се у кући или стану који је заједничко власништво, једно у њеној кући или стану, а три у другим просторима" <http://www.telegraf.rs /vesti /1191423- 7. јун. 2015.>

¹⁰³² M. Levi, 1997, *op. cit.*, 845.

¹⁰³³ *Ibid.*, стр. 847.

изврши самоубиство, се не заводе у званичну статистику. Наиме, полиција не подноси кривичну пријаву, односно јавно тужилаштво не покреће кривични поступак зато што осумњичени није жив. Таквих догађаја је доста а само медији и НВО организације које се баве проблематиком насиља у породици евидентирају такве догађаје, односно приказују их широј јавности.

Полиција, јавно тужилаштво и суд у својим званичним евиденцијама не воде досијеа жртви (оштећених) већ само догађаје у којима се процесуира осумњичени, односно окривљени, оптужени или осуђено лице. Догађаји код којих се не покреће кривични поступак, односно не подноси прекршајна или кривична пријава се воде у помоћне уписнике, појединачно им се може приступити али се не уносе у званичну евиденцију зато што се не води поступак. На следећим примерима који су се десили на територији Колубарског округа приказаћемо такве случајеве које званична статистика не води.

Пример 1.: Дана 12.06.2007. године у електронском издању новина "Блиц" изашао је текст под насловом "Син убио оца, ћерка мајку". У тексту су описана два догађаја, један на територији општине Љубовије, а други на територији општине Ваљево. Базираћемо се на овом другом у којем је наведено "да су Н.О. (83) и њена ћерка Т.В. (62) јуче нађене мртве у породичној кући у селу Ваљевска Каменица. Истражни органи претпостављају да је Т.В. убила мајку а затим пресудила себи. Како "Блиц" сазнаје, О. је нађена задављена у свом кревету, а В. обешена у оближњем воћњаку."

У званичним евиденцијама Полицијске управе Ваљево овај догађај заведен је у помоћни уписник под бројем ПУ-5957/07, при чему је извештај достављен Окружном јавном тужилаштву. Из разлога што је осумњичени за убиство извршио самоубиство, догађај није прослеђен јавном тужилаштву у виду кривичне пријаве, већ у облику извештаја о догађају. Из извештаја се може видети да је унук, односно син затекао лешеве своје бабе и мајке, да је пријавио полицији догађај, да је извршен увиђај од стране истражног судије, јавног тужиоца и полиције, обдукција од стране судског обдуцента над оба леша, при чему је констатована насилна смрт убилачке природе лица Н.О (1924) наступила услед насилног механичког удушења, нанетог активним стезањем врата замком од стране другог лица, и смрт другог лица Т.В. (1945) настала насилним путем

услед вешања и да је самоубилачког порекла. Извештај полиције о догађају јавно тужилаштво је архивирало из разлога што се против осумњиченог за убиство није могао водити кривични поступак - наступила је смрт осумњиченог. У званичним евиденцијама полицијских и правосудних органа овај догађај није евидентиран као убиство, из разлога што није покренут кривични поступак.

Пример 2.: Дана 6.01.2009. године већина издања дневних новина (Вечерње новости, Курир, Блиц и сл) била су преплављена насловима "Убио се полицајац тражен због убиства девојке", "Убио се полицајац после убиства девојке", "Убио се полицајац осумњичен за убиство" и сл., односно то је била једна од ударних вести тог дана у радио- телевизијским медијима. Између осталог РТС је објавио "Тело полицајца осумњиченог за убиство бивше девојке пронађено у насељу Бело Поље, поред пута Ваљево-Лозница. Самоубиство извршио службеним пиштољем. Досадашња истрага је показала да се највероватније ради о злочину из страсти с обзиром на то да су Весна и Горан своју двогодишњу везу раскинули пре два месеца. Полицајац је потом својој бившој девојци претио тражећи да се помире, што је она одбијала, а од убиства до данас му се губи сваки траг. Весну су у њеном стану, у којем је убијена, у ноћи између 2 и 3 јануара, пронашле њена цимерка и другарица, а потом позвале полицију".

У званичним евиденцијама Полицијске управе Ваљево овај догађај заведен је у помоћни уписник под бројем ПУ-433/09, при чему је извештај достављен Окружном јавном тужилаштву. Из извештаја се може видети да је дана 03.01. 2009. године, око 01, 15 часова, цимерка покојне М.В. затекла леш именоване у стану у Ваљеву где су заједно становале. О догађају је обавештена полиција, при чему је од стране истражног судије Окружног суда у Ваљеву, заменика Окружног јавног тужиоца и криминалистичке полиције извршен увиђај. Утврђено је да је од стране НН извршиоца извршено кривично дело убиства из пиштоља непознате марке, тако што је седам пројектила калибра 9мм погодило М.В. у пределу грудног коша и нанело истој смртоносне повреде. Извршена је судска обдукција леша при чему је констатовано да је наступила смрт убилачког порекла а све повреде нанете су заживотно од најмање седам пројектила ручног ватреног оружја.

Приликом расветљавања овог кривичног дела прикупљана су обавештења и утврђено је да је покојна М.В. била 6 година у емотивној вези са полицијским службеником С.Г., и да су раскинули везу у месецу септембру 2008. године, при чему су познаници исте дали информације да је исти у више наврата претио покојној да ће је убити ако му се не врати и да ју је молио да се уда за њега. Полиција је покушала да пронађе С.Г. ради обављања разговора са истим, међутим истог чланови породице, нити колеге са посла нису виделе од поподневних сати дана 02.01. 2009. године. У циљу проналаска истог расписана је централна потрага, при чему је расписана и потрага за путничким возилом које је у то време исти користио. Дана 05.01. 2009. године у шуми удаљеној 500 метара од сеоског пута, у селу Златарић, у близини града Ваљева, саобраћајна патрола полиције уочила је возило за којим се трагало и у истом леш непознатог мушкарца. Увиђај су извршили радници криминалистичке полиције по овлашћењу истражног судије Округног суда у Ваљеву при чему је идентификован леш С.Г. и да је исти извршио самоубиство из свог службеног пиштоља тако што је пуцао сам себи у предео главе. Скинута је парафинска рукавица са руку покојног и утврђени су трагови барута на руци истог којом је држао пиштољ. Обдукцијом је потврђен узрок смрти и да је уста има типичан самоубилачки карактер.

Упоредом чаура са лица места где је извршено убиство М.В. и чауре са лица места самоубиства С.Г. утврђено је да су испаљене из истог оружја.

На основу свих пронађених трагова са оба лица места, прикупљених обавештења и материјалних доказа утврђено је да је С.Г. извршио убиство М.В. у касним поподневним или раним вечерњим часовима дана 02.01.2009. године а након тога се ПМВ одвезао до села Златарић где је закључао возило у којем се налазио и извршио самоубиство из свог службеног оружја.

Извештај полиције о догађају јавно тужилаштво је архивирало из разлога што се против осумњиченог за убиство није могао водити кривични поступак - наступила је смрт осумњиченог. У званичним евиденцијама полицијских и правосудних органа овај догађај није евидентиран као убиство, из разлога што није покренут кривични поступак.

Пример 3.: Дана 28/29 јануар 2015. године већина електронских и штампаних издања дневних новина објавила је наслове под називима:

"Опроштајно писмо убице: Задавио сам је јер није хтела да ми опрости прељубу!"; "Нови детаљи трагедије у Мионици: Жену задавио па се обесио јер му није дала развод"; "Сестра убијене жене из Мионице: Рекла сам полицији да хоће да је убије, али нису реаговали!"; "Мионица: Задавио супругу, па се обесио, сада су сахрањени у истој гробници!"

У званичним евиденцијама Полицијске управе Ваљево овај догађај заведен је у помоћни уписник под бројем Пу- 220/15. Дана 24.01.2015. године ПС Мионици пријављен је нестанак супружника М.П. и А.П. из Мионице. Полиција је предузела мере на проналаску истих и дана 25.01.2015. године у њиви у селу Радобих пронађени су лешеви и то М.П. у путничком возилу и А.П. обешен о грану дрвета удаљен 9 метара од возила. Виши јавни тужилац у Ваљеву са радницима криминалистичке полиције извршио је увиђај. Након извршеног увиђаја и обдукције лешева утврђено је да је узрок смрти покојне М.П. мануелно стезање врата са затварањем горњих дисајних путева услед чега је наступила смрт, а узрок смрти А.П. било је типично вешање затезањем омче око врата што је узроковало прекид циркулације крви у мозак, што је узроковало смрт. На основу трагова са лица места и прикупљених материјалних доказа (између осталог и опроштајног писма које је оставио А.П.) утврђено је да је А.П. највероватније задавио рукама своју супругу М.П. а након тога извршио самоубиство вешањем.

Извештај полиције о догађају јавно тужилаштво је архивирало из разлога што се против осумњиченог за убиство није могао водити кривични поступак - наступила је смрт осумњиченог. У званичним евиденцијама полицијских и правосудних органа овај догађај није евидентиран као убиство, из разлога што није покренут кривични поступак.

Наведени примери извршених кривичних дела са елементом насиља у породици да није било медијске пажње остали би незапажени у јавности. Наиме, званична статистика правосудних органа и полиција не евидентира ове догађаје, иако је евидентно да су сви догађаји уствари тешка кривична дела извршена применом насиља над члановима породице, односно дошло је до убистава чланова породице или лица са којима је учинилац има о неку врсту емотивне везе.

Мишљења смо да стално указивање НВО и медија на ову врсту појава, без обзира на то да су медијски наводи често само делимично тачни, доводе до

одређеног утицаја, па и притиска на полицију и правосудне органе да побољшају начин свог поступања и да постану ажурнији и ефикаснији и у превенцији оваквих догађаја, односно да у почетној фази када се открије насиље у породици предузму све мере да се спречи понављање насиља, и да се спрече теже последице какве су наступиле и у овим примерима за жртве насиља.

Такође, мишљења смо да је потребно званичну статистику правосудних органа и полиције водити на други начин, при чему би се статистици евидентирале и жртве насиља и у случајевима када се осумњиченом не може судити из објективних разлога евиденције правосудних органа би садржале податке и о таквим догађајима.

Међутим, медији могу да имају и негативан утицај на ток суђења и на непристрасност суда. Тако смо, последњих тридесетак година, сведоци и код нас да се у медијима износе разне, углавном не проверене информације о хапшењима, одређивању притвора, као и о току кривичног поступка за велики број лица (осумњичених, односно окривљених и оптужених). У многим случајевима такве информације износе званични представници полиције или званичници других министарстава, односно Владе. У другим случајевима, новинари информације износе са назнаком да су их добили од извора "блиских истрази". Такве информације могу да штете судском поступку, а могу бити и одређени вид притиска на правосудне органе. Наравно, такве информације могу штетити угледу лица која се нађу на мети медија, а нарочито ако та лица не буду осуђена у судском поступку.

Кодекс професионалног понашања обухвата и етичке принципе који се односе на рад на месту извршења кривичног дела. То подразумева предузимање активности са пажњом и професионалношћу, на објективан и непристрасан начин. Ако постоји конфликт између очувања доказа и могућности да се сачува људски живот, увек треба дати приоритет хитној медицинској помоћи. Осим тога, кодекс понашања обухвата и потребу поштовања појединаца и њиховог људског достојанства приликом испитивања и прикупљања

материјалних доказа, нарочито са тела живих лица или одевних предмета који им припадају. Ово укључује контролу информација које се могу дати медијима.¹⁰³⁴

Извештавање уз преношење непроверених информација, "копања" по прошлости окривљених и њихових жртава која нису у функцији извештавања о самом догађају, давање вредносних оцена понашању учиниоца, жртве или других актера судског поступка, само су неки типични примери кршења људских права медијским извештавањем. Кривична дела која у великој мери изазивају згражање јавност, попут убистава у породици, масовних убистава, убистава или сексуалних кривичних дела учињених над децом или малолетницима и слично, увек имају "добру прођу" у средствима јавног информисања, а неретко су таква извештавања нетачна или претерана.¹⁰³⁵

Ако заузмемо став да је одређени вид притиска од стране медија (тзв. седме силе) на друштво у целини, а нарочито на полицију и правосудне органе добар, у циљу да се предузму одлучније мере на сузбијању одређених уочених штетних појава у друштву (нпр. насиље у породици) и да у одређеним нерасветљеним конкретним догађајима у којима су наступиле тешке последице (нпр. смрт лица и сл.) извештавање и притисак медија на органе гоњење може имати позитиван ефекат да се предузму максимални напори да се расветли кривично дело и пронађе учинилац како би се законски процесуирао, а са друге стране је потребно избећи негативан притисак на суд да објективно и непристрасно суди, мишљења смо да је потребно ову материју много боље законски уредити, при чему се морају узети у обзир интереси како друштва у целини, тако и осумњичених који морају имати претпоставку невиности, све док не буду правноснажно осуђени.

Да би медији у пуној мери могли да одговоре свом основном задатку, а то је да пруже правовремену, потпуну и истиниту информацију јавности, потребно

¹⁰³⁴ *Crime scene and physical evidence awareness for non-forensic personnel*, United Nations, New York, 2009, стр. 5. https://www.unodc.org/documents/scientific/Crime_scene_awareness_Ebook.pdf 17. август 2015

¹⁰³⁵ Притисак јавног мњења који је кроз медијско извештавање потенциран, очигледан је био у случају К 31/03 Окр. суда у Зрењанину у коме су због смрти детета окривљени очух и мајка. При томе је карактеристично да се јавно мњење више згражало над поступањем мајке (која није спречила очуха да злоставља дете), него над поступањем окривљеног. У условима у којима постоји велико узнемирење јавности услед извршења кривичног дела, улога медија не би смела да буде у подстицању таквог интересовања јавности које може имати неповољног утицаја на рад суда. Види: Н. Мрвић-Петровић, "Медијско извештавање и поштовање људских права учесника у кривичном поступку", *Темид*, 4/2005, стр. 25.

је да новинари буду томе дорасли. То подразумева да би поједини новинари требало да имају посебна знања уколико прате суђења или извештавају о кривичносудским предметима. У циљу потпуније заштите права личности учесника у кривичном поступку (нарочито онда када то налажу и интереси истраге) требало би размишљати о потпуној забрани објављивања било којих података о случају који још није процесуиран.¹⁰³⁶

Међутим, да би се код нас применио Швајцарски модел, потребно је да кривична суђења трају много краће (нпр. 6 месеци за доношење првостепене пресуде а до 1 године за доношење правноснажне пресуде) зато што медијско извештавање о догађају који се десио пре пет и више године (колико код нас трају већина судских поступака) немају никаквог смисла. Зато је потребно на највишем државном нивоу (Влада РС) направити стратегију уређења области друштва које се односе на безбедност, правосуђе и медије, при чему је потребно дати прецизне рокове у сређивању ове материје која представља, можда најслабију тачку нашег друштва у целини.

5. ДОКАЗИВАЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

За одржавање јавног реда, полицији се дају овлашћења за трагања, хапшења, и употребу принуде (силе). Правила којима се дефинишу остваривање тих овлашћења постављени су у *Кодексу Уједињених Нација о понашању службених лица задужених за спровођење закона* из 1979. године¹⁰³⁷, и *Основним принципима Уједињених Нација о употреби силе и ватреног оружја од стране припадника органа реда* из 1990.¹⁰³⁸

Када је реч о полицији као субјекту поступка према новом ЗКП може се пре свега закључити да су и у овом законском тексту традиционалне оперативно-тактичке мере и радње из ранијег преткривичног, а сада предистражног поступка

¹⁰³⁶ Предлог да се, у складу са сличном праксом у Швајцарској забрани објављивање информација о кривичном случају у медијима све док не буде донета првостепена пресуда (дакле у фази поступка када постоји велика могућност да се правоснажна судска одлука неће битно разликовати од првостепене), био је изнет па конференцији у Крагујевцу коју су за носиоце правосудних функција, припаднике полиције, медије и невладине организације организовали Центар за антиратну акцију и Фонд за отворено друштво крајем 2005. године. *Ibid.*, стр. 26.

¹⁰³⁷ Усвојен резолуцијом 34/169 Генералне скупштине Уједињених нација од 17. децембра 1979. Не подлеже ратификацији јер није међународни уговор.

¹⁰³⁸ UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials of 1990.

и даље у надлежности полиције. Но, поред овог, полиција је овлашћена да самостално предузима поједине доказне радње у предистражном поступку чији се резултати, као доказ, могу користити у кривичном поступку, а у истрази, фактички било коју доказну радњу коју јој повери тужилац. Посматрано са аспекта односа полиције и тужиоца може се закључити да је тужилац апсолутно доминантни субјекат претходног поступка, а полиција активан сарадник јавног тужиоца све до подизања оптужнице, али функционално потпуно подређена тужиоцу. Овлашћења полиције иако наизглед слична у односу на претходни ЗКП, прецизирана су, донекле проширена, али у знатно већој мери подвргнута надзору и контроли тужиоца.¹⁰³⁹

Закон о полицији је основни правни акт који прописује конкретна овлашћења полиције. Полицијска овлашћења су детаљније разрађена и ближе уређена правилницима, и то: *Правилником о полицијским овлашћењима*¹⁰⁴⁰, *Правилником о начину обављања полицијских послова*, *Правилником о начину вршења контроле и непосредног регулисања саобраћаја на путевима и вођењу обавезних евиденција о примени посебних мера и овлашћења* и *Правилником о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде*, као и упутствима које доноси министар унутрашњих послова.

Као што смо раније у раду нагласили кривично дело *насиље у породици* је релативно ново кривично дело које није познавало наше раније кривично законодавство. Први пут је предвиђено у глави XIII Кривичног закона Републике Србије,¹⁰⁴¹ (чл. 118а КЗ-а) изменама и допунама 2002. године.¹⁰⁴² До доношења и ступања на снагу поменутог Закона облици девијантног, криминалног понашања на штету чланова породице гоњени су и санкционисани кроз нека друга кривична дела предвиђена Кривичним законом (нпр. тешка телесна повреда, лака телесна повреда, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, принуда, насилничко

¹⁰³⁹ С. Бејатовић, "ЗКП Србије из 2011 – крај реформе или само један неуспешан корак процеса реформе?" *Страни правни живот*, 1/2014, стр. 54-55.

¹⁰⁴⁰ Правилник о полицијским овлашћењима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 54, 2006

¹⁰⁴¹ Кривични закон Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и "Сл. гласник РС", бр. 16/90, 26/91 - одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - испр., 80/2002 - др. закон, 39/2003 и 67/2003). Напомена: престао да важи 01.01.2006. године ступањем на снагу Кривичног законика, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр. и 107/2005 - испр.

¹⁰⁴² У: Закону о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 10/2002

понашање и сл.). Као и данас што се најчешће може видети у пракси и тада блажи облици кршења устаљених и законом прописаних правила понашања и односа у породици санкционисани су и одредбама ЗОЈРМ, и то члановима 6. и 12. Међутим, одређени облици насиља у породици нису били обухваћени кривичним законодавством а ни прекршајним пре 2002. године. Зато сви они случајеви насиља у породици извршени пре прописивања овог кривичног дела у наше законодавство, а који се нису могли подвести кроз друга кривична дела, остали су несанкционисани. Као што је општепознато, кривична дела морају да буду законски предвиђена, односно прописана као кривична дела, као и казне за њих, пре него што су деликти извршени, што значи да се забрањује ретроактивна примена кривичног закона, мада се по правилу омогућава повратно дејство одређене материјалне кривичноправне норме, ако је она повољнија (блажи закон) за окривљеног – *nullum crimen nulla poena sine lege praevia*.¹⁰⁴³

У овом делу рада обрадићемо поступање полиције и јавног тужилаштва приликом доказивања дела насиља у породици (често нема очевидаца а оштећени ускраћује сведочење), обезбеђења материјалних трагова и других доказа потребних за успешно кривично гоњење учинилаца овог кривичног дела.

5.1. Прве мере по сазнању за догађај

Специјални извештај о насиљу над женама, његовим узроцима и последицама Комисије за људска права УН (Резолуција 1995/85) садржи *Оквирни модел легислативе о насиљу у породици*. У трећем делу овог Модела разматра се механизам пријављивања акта насиља и обавезе полиције.¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴³ М. Шкулић, „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2010, стр. 72.

¹⁰⁴⁴ Према њему, дужности полицијских службеника су: •Полицајци треба да одговоре на сваки захтев за помоћ и заштиту у случајевима насиља у породици према законским овлашћењима. •Полицијски службеници не смеју сматрати позиве у вези насиља у породици као позиве нижег приоритета у односу на остале позиве. •Полиција ће одговорити на пријаву насиља у породици када постоји опасност од насиља или је насиље у току, када је мера против насиља изречена а сматра се да ће бити прекршена, односно када је до насиља дошло раније. •Полиција мора хитно да реагује чак и када насиље не пријављује сама жртва, већ сведок насиља, пријатељ или сродник жртве, здравствени радник или особа која ради у организацији која пружа помоћ жртвама насиља у породици. •По пријему притужбе полиција ће: разговарати са жртвом у посебној просторији како би могла да говори отворено, разговарати са насилником и сведоцима, укључујући и децу, такође у одвојеним просторијама ради слободно говора; саставити детаљни извештај о томе по дефинисаном моделу; посаветовати жртву о њеним правима; обезбедити превоз жртве до сигурног места или обезбедити заштиту за онога ко је пријавио насиље, удаљити насилника из куће, а ако то

Међународна асоцијација шефова полиција - IACP тежи да ојача улогу полиције у раду локалних служби чији је циљ оснаживање и помоћ жртвама. Сматра се да су писане информације у раду са жртвама и случајевима насиља у породици кључне у даљој процедури и да знатно олакшавају рад полиције и грађана на пружању подршке жртвама. У 2006. години, је усвојила *Модел политике успостављања међународних смерница за полицију у случају позива због насиља у породици*.¹⁰⁴⁵

У највећем број случајева полиција дође до сазнања о учињеном насиљу у породици на тај начин што жртва насиља или други члан породице путем телефона или личним доласком у дежурну службу полиције пријави насиље. Наравно, насиље у породици се пријављује и од других лица (комшија, познаника, случајних пролазника) или других установа (јавног тужилаштва, образовних и здравствених установа, невладиних организација које се баве заштитом жртава насиља итд.) а насиље у породици пријављује се и анонимно и псеудонимно. Поред тога дешава се да се насиље пријави и путем интернета - мејла, писма и на други начин. Такође, код најтежих облика насиља у породици није редак случај и да се извршилац сам пријави полицији (самопријава). Али сви ови начини пријављивања насиља од других лица и установа полицији су у занемарљиво малом броју у односу на пријава насиља од стране жртве и чланова породице путем телефона или личним доласком у полицију. Када се насиље у породици пријављује путем телефона, оно најчешће још траје (исто је у току) или се тек завршило, а када оштећени личним доласком пријављује насиље, у већем броју случајева насиље је учињено у ранијем периоду (не непосредно пре пријаве) али је оштећени тек накнадно одлучио да пријави исто.

није могуће, а жртва је у опасности, ухапсити насилника. UN, Commission on Human Rights, Special Rapporteur on Violence Against Women, *A framework for model legislation on domestic violence*, E/CN.4/1996/53/Add.2, 2/2/1996. <https://www1.umn.edu/humanrts/commission/thematic52/53-add2.htm> 16.март 2015.

¹⁰⁴⁵ У овом моделу од полицијског службеника се очекује да: •спроведе хапшење и кривично гоњење као начин полицијског одговора на насиље у породици; •да предузме потребне мере заштите; •да пружи заштиту и помоћ за одрасле и децу - жртве насиља у породици; •да побољша безбедност особља које спроводи законом установљено реаговање на инциденте насиља у породици; •да обезбеди жртви или сведоцима насиља у породици подршку и помоћ; •да сарађује са актерима заједнице у циљу спречавања даљег злостављања и малтретирања; •да изврши темељне истраге и ефекат хапшења. *Domestic Violence: Model Policy*, IACP - National Law Enforcement Policy Center, јун 2006, стр. 1. <http://www.theiacp.org/portals/0/documents/pdfs/membersonly/domesticviolencepolicy.docx> 19. мај 2015.

Од начина пријављивања насиља и протеча времена од када је учињено зависи и начин поступања полиције. Полицијски службеник примиће пријаву сачињену у писменој форми или поднету усмено. Усмену пријаву полицијски службеник може да прими у службеним просторијама Министарства или ван њих. О усменој пријави примљеној у Министарству сачињава се записник о пријему пријаве, а о усменој пријави примљеној ван Министарства сачињава се службена белешка.¹⁰⁴⁶ Наиме, када насиље пријављује оштећени личним доласком у полицију, и када је исто учињено у ранијем периоду, полицијски службеник који обавља разговор са жртвом, узме кривичну пријаву на записник, при чему ће водити рачуна да се што детаљније обави разговор са жртвом. По могућству пожељно је да службени разговор са жртвом врши полицијски службеник истог пола. Полицијски службеник у овој ситуацији (када узима Записник о пријему кривичне пријаве) је у обавези да подносиоца пријаве упозори да је лажно пријављивање кривично дело (КЗ, чл. 334). У кривичну пријаву је потребно унети што више података који се могу поткренити доказима а нарочито да ли је било очевидаца насиља, да ли је жртва након насиља имала повреда и да ли се јављала у здравствену установу, да ли је пријављивала насиље другој установи (органу старатељства и сл.), односно да ли је подносила тужбу у парничном поступку против насилника. Сви ти подаци могу послужити полицији и јавном тужилаштву како би се насиље у породици лакше доказало у судском поступку. Садржај записника о пријему усмене пријаве дефинисан је *Правилником о начину обављања полицијских послова* (члан 17).

Када се пријављује насиље у породици полиција мора реаговати поштујући начело хитности, на тај начин да брзим поступањем спречи да се насиље понови у будућности. Потребно је жртву насиља посаветовати на који начин може остварити заштиту од насилника, односно да лично или преко органа старатељства и јавног тужилаштва може поднети парничном суду тужбу за изрицање мера заштите које су предвиђене ПЗ. Такође, уколико су на жртви још видљиви трагови насиља или повреде потребно је исту упутити (или сл. возилом транспортовати) у здравствену установу без обзира на протек времена од насиља. По кривичној пријави за насиље у породици потребно је неодложно поступити,

¹⁰⁴⁶ Правилник о начину обављања полицијских послова, *op.cit.*

зато што ће и на тај начин насилник схватити озбиљност ситуације и да ће свако ново насиље проузроковати предузимање репресивнијих мера од стране полиције (хапшење и сл.). Крајњи циљ сваког полицијског поступања је да се спречи свако ново насиље у будућности, односно да оштећена насиљем након што је пријавила насиље полицији, не постане поново жртва насиља у породици (ревиктимизација).

Предлог новог Закона о полицији¹⁰⁴⁷ први пут од законског уређивања материје рада органа унутрашњих послова предвидео је поступање полиције у случајевима пријаве насиља у породици. У случајевима када постоји сазнање или је пријављено насиље у породици, полицијски службеници дужни су да у сарадњи са другим надлежним органима одмах предузму потребне мере и радње у складу са законом, у циљу спречавања даљег вршења насиља које за последицу може да има наношење телесних повреда или лишење живота.¹⁰⁴⁸ На овај начин МУП-а је дало до знања свим грађанима и друштвеним субјектима колико је сузбијање насиља у породици приоритет полиције.

Уколико полицијски службеник процени да су испуњени услови за одређивање притвора осумњиченом за насиље у породици (углавном се то односи на члан 211. став 1 тачка 2. и 3. ЗКП) и да се на други начин не може спречити поновно вршење насиља, полиција може истог ухапсити и неодложно уз кривичну пријаву спровести надлежном јавном тужиоцу. О хапшењу је потребно обавестити и жртву насиља (оштећену) како би иста имала сазнање о томе а да би добила већи осећај сигурности и заштићености док је насилник лишен слободе.

Међутим, доста компликованије је поступање полиције када се путем телефона пријави насиље у породици док је исто још у току, или је непосредно завршено пре пријаве. У пракси су честе ситуације у којима жртва побегне од насилника и закључа се у једну од просторија куће (ако се ради о партнерском насиљу, често са децом), односно побегне ван куће у суседство и тек тада пријави насиље. У тим ситуацијама полиција мора брзо реаговати и интервенисати зато што је живот жртве угрожен. Полицијски службеник у дежурној служби који прима пријаву (најчешће на телефон за хитне позиве "192") треба да узме само најосновније податке и то: локацију (адресу) где је насиље учињено, да ли

¹⁰⁴⁷ Предлог Закона о полицији који је 31.12.2015. године од стране Владе Републике Србије упућен Народној скупштини у процедуру.

¹⁰⁴⁸ Члан 28, Предлог Закона о полицији (31.12.2015. године)

насилник има оружје или оруђе погодно за напад код себе, да ли има повређених лица којима је потребна хитна здравствена помоћ, и да ли су деца присутна на лицу места где се врши насиље.

У таквим ситуацијама, ако безбедносна ситуација жртви то дозвољава, пожељно је да се не прекида телефонска веза, да дежурни службеник упуту по могућности интервентну патролу полиције на лице места (била би идеална ситуација да се упуту истовремено и најближа патрола полиције која ради на безбедносном сектору где породица у којој се врши насиље има пребивалиште, због познавања прилика на терену), а док иста не стигне на место интервенције, од жртве је потребно прикупити још информација и података безбедносно интересантних за успешно обављање интервенције.¹⁰⁴⁹ Потребно је добити следеће информације: идентитет и статус лица које подноси пријаву (члан породице, жртва, када није ко је жртва/е и где се тренутно налази?); идентитет осумњиченог и да ли се још увек налази на месту где је се десило насиље; уколико не, да ли се зна локација где се тренутно налази; опис насилника; какве је физичке конституције; да ли је склон коришћењу хладног оружја или оруђа погодног за напад; да ли је осумњичени под утицајем алкохола или наркотика; да ли неко од укућана легално или илегално поседује ватрено оружје; уколико има повређених, број и врсте повреда; да ли има још лица (нпр. укућана) на лицу места; где се тренутно налазе сведоци насиља и деца уколико су присуствовала насиљу. Околност да је жртва у сталном контакту са дежурном службом, а полицајац у дежурној служби са патролом која је упућена на интервенцију, доприноси и томе да ће патрола која треба да предузме интервенцију у сваком

¹⁰⁴⁹ *Модел политике успостављања међународних смерница за полицију у случају позива због насиља у породици* препоручује да у реакцији полиције на инцидент насиља у породици потребно је адекватно комуницирати и то на следећи начин: (А) На позив послати најмање два службеника кад год је могуће. (Б) Сваки позив у вези насиља у породици има приоритет. (Ц) Одмах обавестити и послати супервизора на било који позив у вези насиља у породици без обзира да ли су се већ укључили надлежни полицијски службеници. (Д) Чувати документацију у вези података и околности сваког позива, укључујући и 911 снимке, који су од користи у потенцијалним управним и кривичним истрагама, на захтев истражног судије или супервизора. (Е) Успосатвити контакт са локалним организацијама за заштиту жртава од насиља у породици. (Ф) Прикупити све информације од позиваоца које могу помоћи у реакцији и истрази. (Г) Обавестити позиваоца о приближном времену доласка службеника. (Х) Не отказивати позив за реакцију чак и ако се по накнадном захтеву тражи отказивање првобитно примљеног позива. (Ј) Потребно је имати лак приступ евиденцији полиције која указују да ли су странке које учествују у инциденту раније познате полицији, и да ли је на снази мера заштите. (К) Обезбедити жртву удаљењем из простора у којем је извршено насиље или је још у току.

тренутку бити упозната о свим променама које се десе на лицу места догађаја, од времена пријаве насиља до њеног стицања на место догађаја.¹⁰⁵⁰ Све то доприноси смањењу ризика коју свака интервенција носи, односно повећању степена безбедности како чланова патроле тако и других лица која се налазе на месту догађаја. Потребно је да сва службена комуникација између дежурне службе полиције и патрола које су упућене на интервенцију буде преко отворене радио везе, на службеном каналу који је радни за све патроле на том подручју, из разлога што је битно да и остале патроле које су у том тренутку на терену, буду упознате са том интервенцијом ради евентуалног пружања помоћи, ако околности случаја то буду захтевале.¹⁰⁵¹

У већини полицијских управа телефонска линија за хитне позиве „192“ се тонски снима и сви разговори се складиште на хардвер рачунара.¹⁰⁵² Међутим, ова материја није законски уређена на тај начин да је обавезно снимање телефонских разговора, иако би то било сврсисходно урадити за све телефонске линије које се односе на хитне позиве („192“, „193“, „194“). Наиме, у неким државама пријава насиља и разговор који се при том води телефонским путем се користи као доказ у кривичном поступку зато што доказује психичко стање жртве у тренутку трајања насиља или непосредно након истог и упоређује се са изјавом коју жртва даје након догађаја у полицији или суду.

Наиме, у току разговора неопходно је идентификовати стање стреса у којем се жртва налази. Полиција Велике Британије као доказ на суду користи снимак разговора пријаве насиља од стране жртве. Снимак разговора са жртвом

¹⁰⁵⁰ Када је примљен позив, полицијски службеници чине следеће: приступају ситуацији са високим степеном опреза; треба да добију све доступне информације од диспечера и обавештавају диспечера по доласку; избегавају коришћење светлосних и звучних сигнала на аутомобилима када то није неопходно, да не би упозорили учиниоца да стижу на место инцидента; пазе на лица која напуштају просторије где се десило насиље и лоцирају се у близини врата, прозора или у близини возила; користе уређаје за снимање изјава учесника и сведока, када то државни закон дозвољава. (*Модел политике успостављања међународних смерница за полицију у случају позива због насиља у породици*)

¹⁰⁵¹ На оним подручјима где се користи „тетра“ систем радио везе аутоматски се на серверу МУП-а снима сав остварен радио саобраћај, тако да се може користити у случају потребе да се уради анализа поступања полиције по пријављеним догађајима.

¹⁰⁵² У Полицијској управи Ваљево тек почетком 2015. године урађен је програм који омогућава снимање свих разговора на телефон „192“ без обзира да ли се пријава прима у Полицијским станицама на територији Колубарског округа, или у седишту Полицијске управе у Ваљеву. На почетку сваког разговора, снимљено је кратко обавештење да се разговор снима. Исто траје пар секунди, а након тога оператер – полицијски службеник преузима линију и јавља се а телефон. У ранијем периоду разговори су снимани само у седишту Полицијске управе а у Полицијским станицама нису постојале техничке могућности за то.

може да представља користан извор доказа, конкретно, анализом траке могу се идентификовати: понашање позиваоца; бука у околини, укључујући коментаре насилника, сведока и жртава; први опис инцидента од стране сведока или оштећеног.¹⁰⁵³ Први опис насиља је ствар тренутка, стресне ситуације настале насиљем. Према наведеним препорукама пријава насиља је тесно везана за време и место догађаја (насиља), тако да се може рећи да је настала у истом склопу детерминанти. Резултат стреса, а често и могућности да се насиље настави, јесте спонтана изјава, са мањом опасношћу од њеног прилагођавања, фабриковања. Како би се објективно утврдиле чињенице, препорука је да се овај снимак укључи у доказни материјал тужилаштва.¹⁰⁵⁴

По доласку на лице места догађаја полицијски службеници треба да ураде следеће: да избегавају паркирање полицијског возила испред објекта где се десило насиље; да се идентификују као полицијски службеници, објасне своје присуство; да направе контакт са свим станарима објекта (куће и сл.), свим потенцијалним сведоцима, жртвом и учиниоцем; проваљивање у објекат инцидента је дозвољено ако је безбедност жртве у опасности. При доношењу одлуке, службеници могу узети у обзир све што су лично видели, све физичке доказе, и све што су чули од сведока или других лица. Приликом оцењивања информације, службеници треба да узму у обзир кредибилитет лица и да ли постоји разумна основа за веровање у информације. Након уласка, полицијски службеници треба да ураде следеће: да се идентификују и обезбеде сва лица на месту догађаја; да уклоне осумњиченог, ако је потребно; да процене повреде, и пружи прву помоћ (позив медицинске службе и сл.); да идентификују све људе или сведоке у просторијама у којима се десио инцидент; да одвоје станаре и сведоке од жртве и учиниоца, држећи их на оку; да ураде свеобухватан приказ догађаја од стране свих странака (извештај).¹⁰⁵⁵

Уколико је насиље у току, примарни задатак полиције је да заустави насиље, да раздвоји жртву од насилника и да пружи заштиту жртви. При томе, треба елиминисати ризик да неко од учесника конфликта добије приступ оружју, хладном оруђу или другим предметима којим се неком може нанети повреда.

¹⁰⁵³ Association of Chief Police Officers: *Guidance on investigating domestic violence*, 2004, *op.cit.* стр. 38

¹⁰⁵⁴ *Ibidem*

¹⁰⁵⁵ Domestic Violence: Model Policy, јун 2006, *op.cit.*, стр. 4.

Такав ризик је увећан уколико се насилник налази под утицајем алкохола или опојних дрога. Најсигурнији начин да се обезбеди да осумњичени не нанесе повреду другом или себи је, ако су испуњени законски предуслови, да се примене средства принуде према истом.¹⁰⁵⁶

Наиме, ОСЛ средства принуде употребиће само ако се на други начин не може извршити задатак и то суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија. При томе ће увек употребити најблаже средство принуде које јамчи успех, сразмерно разлогу употребе и на начин којим се службени задатак извршава без непотребних штетних последица. Пре употребе средства принуде, дужан је на то упозорити лице према коме средство намерава да употреби, ако је то у датој ситуацији могуће и неће довести у питање извршење службене радње. ОСЛ приликом употребе средстава принуде дужна су да чувају људске животе, проузрокују што мање повреда и материјалне штете, као и да осигурају да се помоћ повређеном или угроженом лицу што пре пружи и да његови најближи о томе што пре буду обавештени.¹⁰⁵⁷

Полиција приликом интервенција у догађајима насиља у породици најчешће примењује физичку снагу¹⁰⁵⁸ и средства за везивање¹⁰⁵⁹ према осумњиченом којег треба довести до службених просторија или ухапсити.¹⁰⁶⁰

Полицајац који интервенише у догађајима насиља у породици не сме да стави жртву у положаја да она сугерише да ли жели да осумњичени буде ухапшен. Он треба да охрабри жртву да да исказ о насиљу које се десило, а својим личним ставовима и понашањем ни под каквим околностима не треба да угрозе сведочење жртве о догађају.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁶ ЗП регулише област употребе средстава принуде у поглављу IV, област 3., од члана 84 до 109.

¹⁰⁵⁷ ЗП, члан 84.

¹⁰⁵⁸ ЗП, члан 88.

¹⁰⁵⁹ ЗП, члан 90.

¹⁰⁶⁰ У Полицијској управи Ваљево у 2014. години употребљено је 166 средстава принуде. Од тог броја, 75 је физичка снага, средства за везивање 90, а службена палица је употребљена једном. У 2013. години употребљено је 130 средстава принуде. Од тог броја, 55 је физичка снага, средства за везивање 75, а службена палица није употребљена. Остала средства принуде нису употребљавана. Извор: Званична статистика ПУ Ваљево.

¹⁰⁶¹ *Domestic Violence*, IACP National Law Enforcement Policy Center, Model Policy, Originally Published: August 1990, Revised: October 1996, May 2006, стр. 5. <http://www.iacp.org/Portals/0/documents/pdfs/MembersOnly/DomesticViolencePaper.pdf> 17. јун 2006.

У делу рада где смо обрађивали упоредно-правну праксу модела поступања полиције у сузбијању насиља у породици, видели смо да је типични кривично-правни одговори на насиље у породици у неким државама САД политика обавезних хапшења (*mandatory arrest policy*).¹⁰⁶² Реч је о начину којим се настоји обезбеђење ефикасности кривичне процедуре у случајевима насиља у породици. Ранија истраживања у САД су показивала да полицијска хапшења у великој мери, скоро дупло више у односу на друга врста поступања, доприносе смањењу насиља мушкараца над женама у породици, али истраживања урађена 1988. године у првој (Gamache, Edleson, Schock), и 1990. години у другој студији (Steinman), утврђено је да полицијско хапшење ако не прати каснију реакцију правосудних органа доводи до повећања поврата, а она хапшења која прате судке санкције (казне) доводе до значајног смањења поновног вршења насиља у породици. Овокви резултати поткрепљени су и трећим истраживањем 1992 (Syers and Edleson) где су праћене три временске тачке: писање полицијског извештаја након хапшења, након 6 и 12 месеци, и у оним случајевима који су праћени одређивањем судског притвора рецидив је био најмањи.¹⁰⁶³

Такође, од 1990. године и у енглеској у циљу развоја кривичног правосуђа постоји интенција да се ставља у фокус хапшење (*pro-arrest*) учинилаца кривичног дела насиља у породици, а та политика "про-хапшења" је од стране енглеске полиције званично промовисана у 2000. години¹⁰⁶⁴ и у 2004. години.¹⁰⁶⁵ Ови документи захтевају од полиције у Енглеској и Велсу да примене полицијско овлашћење хапшења у свим случајевима насиља у породици у којима је то неопходно да се спроведе ефикасна истрага и/или спречавања даљих вршења кривичних дела са елементима насиља у породици. Најновији *Закон о насиљу у породици, злочинима и жртвама* из 2004. године¹⁰⁶⁶, наставио је овај приступ,

¹⁰⁶² О хапшењу у САД: Шкулић М., "Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка", *CRIMEN*, 2/2013, стр. 200.

¹⁰⁶³ C. Sullivan, M. Keefe, "Evaluations of Advocacy Efforts to End Intimate Male Violence Against Women", *Evaluations of Advocacy Efforts to End Intimate Male Violence Against Women*, 1999, стр. 3 http://vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_advocacy.pdf 18. јун 2015.

¹⁰⁶⁴ Home Office, Domestic violence: Revised circular to the Police Circular 19/2000, a revision of Home Office Circular 60/90—Domestic violence. London: Author, 2000.

¹⁰⁶⁵ Centrex. (2004). Guidance on investigating domestic violence. Bramshill, UK: National Centre for Policing Excellence on behalf of the Association of Chief Police Officers

¹⁰⁶⁶ Domestic Violence, Crimes and Victims Act 2004

стављајући нагласак на даљој криминализацији насиља у породици и повећање могућности хапшења починилаца у ситуацијама насиља у породици.¹⁰⁶⁷

Међутим, многа истраживања у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији су идентификовала низ родно "обојених" ставова и приступа полицијских и других професионалаца у поступању када је пријављено партнерско насиље (IPV¹⁰⁶⁸), и уочене су неке родне конструкције које могу да се десе у интеракцијама између полиције, жртава и осумњичених. На пример, неки професионалци и стручњаци полазе од ставова да жене нису способне да "раде тако нешто" и сматрају да нису способне да врше насиље, док други доживљавају насиље од стране жена као посебно одвратно (гносно) и третирају га "оштрије", зато што се насиље не уклапа у женски стереотип. Полиција такве жене посматра као ментално оболеле особе и алкохоличарке. Дакле, жене могу бити идентификоване као учиниоци или могу завршити на суду оптужене као учиниоци насиља у породици, а оне заправо чине насиље само када саме себе штите од одмазде, односно насиље врше у самоодбрани.¹⁰⁶⁹

У једном истраживању у енглеској, спроведеном у периоду од априла 2001. до јуна 2007. године, урађеном на захтев "Northern Rock" фондације, обухваћено је 692 учиниоца у 1888 пријава насиља у породици које је забележила полиција. Истраживањем су обуваћени предмети у којима су и жене пријављиване као изазивачи насиља над мушкарцима, односно предмети где је пријављено и обострано насиље (у периоду од 6 година је било више обостраног пријављивања партнерског насиља). У узорку је било 92% примарних нападача¹⁰⁷⁰ - изазивачи насиља мушког пола. С обзиром на укупно проценатуално учешће мушкараца, добијени су очекивани резултати, да је било више ухапшених мушкараца него жена. Међутим, ако посматрамо укупан број жена и мушкараца насилника, истраживање је донело неочекиване резултате, односно да су жене ухапшене у несразмерном степену. Утврђено је да се три пута чешће хапсе насилници женског пола него мушког, без обзира што су инциденти које су направиле жене

¹⁰⁶⁷ M. Hester, et al, 2008, *op.cit*, стр. 32

¹⁰⁶⁸ Intimate partner domestic violence

¹⁰⁶⁹ D. G. Saunders, "Are physical assaults by wives and girlfriends a major social problem?", *Violence Against Women*, 8/2002, стр. 1443. <http://www.xyonline.net/sites/default/files/Saunders,%20Are%20physical%20assaults.pdf> 18. јун 2015.

¹⁰⁷⁰ Identifying Primary Aggressors (IPV)

били мањег интезитета од оних које су направили мушкарци. Жене су углавном изазивале вербално насиље, понекад физичко а углавном у самоодбрани су користиле оружје. Мушкарци су вршили доста теже насиље над женама а оно најозбиљније насиље најчешће под дејством алкохола. У периоду од 6 година у којем су полицијски предмети насиља у породици истраживани, жене су хапшене у 32% случајева а мушкарци у 11% случајева.¹⁰⁷¹ Полицији Енглеске и Велса дате су смернице да у случајевима насиља у породици где се сукобљене стране међусобно оптужују за вршење насиља да утврди ко је примарни агресор, а која страна је поступала у самоодбрани. При утврђивању ко је примарни агресор нема неких посебних правила, али полиција користи и своје базе података да утврди ко је у предходним случајевима изазивао насиље. Наиме, примећено је у претходном периоду да је полиција хапсила обе сукобљене стране, тако да су ове препоруке дате да би се то избегло.¹⁰⁷²

У једном другом америчком истраживању како би утврдили да ли је политика хапшења насилника адекватан полицијски одговор на насиље у породици, истраживањем је морало да се утврди зашто жртве породичног насиља иницирају контакт са полицијом и да ли је хапшење насилника има задржавајући (оне могућавајући) ефекат на даље вршење породичног насиља. Коришћени су подаци National Crime Victimization Survey (NCVS) из 2002. године. Истраживање је показало да иако жртве пријављују насиље од непознатих особа чешће него нападе од оних који су им познати а ван породичног круга, ипак највише пријављују полицији чланове породице како би се заштитили од напада. Са друге стране често су штитиле своје насилнике, али су у односу на мушкарце имале чешћу потребу за заштитом полиције и мање су сматрале да је насиље приватна ствар породице.¹⁰⁷³

У једном истраживању у Великој Британији које су спровеле Hoyle и Sanders¹⁰⁷⁴ (2000) од 65 интервјуисаних жена више од половине је желело да се насилник ухапси од стране полиције, али већина њих чак иако су тражиле

¹⁰⁷¹ M. Hester, "Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators", *Violence Against Women*, 2012, стр. 1075.

¹⁰⁷² M. Hester, 2012, op.cit, стр. 1069-1070.

¹⁰⁷³ L. Wolhuter, N. Olley, D. Denham, *Victimology: Victimization and victims' rights*, London and New York: Routledge-Cavendish, 2009, стр. 69.

¹⁰⁷⁴ Carolyn Hoyle, Andrew Sanders

хапшење насилника нису желеле даље да учествују у кривичном поступку. Већина је желела да се насиље прекине. Аутори су закључили да таква полицијска политика хапшења не би постигла значајне ефекте, већ би најзначајнији ефекти на тренд смањења насиља у породици имало то да жртва оконча однос и напусти насилника.¹⁰⁷⁵

У савременим условима, жртве имају мањи утицај на одлуку полицијских службеника у вези хапшења осумњичених за насиље у породици. У исто време, и полиција има мању слободу приликом одлучивања о хапшењу. И поред тога, полицијски службеници често узимају у обзир захтеве жртве про одлучивању о хапшењу. Дакле, полиција задржава дискреционо право по питању хапшења насилника. Политика “гоњења заснованог на доказима” помера одговорност тужилаштва са жртве на државу. Чак и без сведочења жртве, тужилаштво може да настави процес. Дакле, чак и оне жртве које користе грађанско правно средство, имају први контакт са полицијским службеницима. Таква законска акција је учинила од полицајаца прву линију реакције, и субјект који је одговоран за коришћење различитих лекова за смањивање насиља у породици. Иако је њихова улога јасна и једноставна, настојања полиције да елиминишу или смање насиље у породици је комплексна. Утврђено је да жртве насиља у породици из себи познатих разлога “се радују” хапшењу учиниоца (осумњиченог) као тренутном решењу проблема, али га често и избегавају, и даље осећајући страх и тражећи “предах” од закона. Жртве најчешће позивају полицију када су извршиоци повратници и полицији познати по већ учињеном делу насиља у породици; када су повређени од стране насилника; када насилник користи оружје и када је у алкохолисаном стању у време чињена насиља у породици. Према Хастеру (*Haster*) један од разлога што жена не наставља да учествује у судском процесу је и због различитог полицијског поступања. Неке полицијске службе примењују хапшење и након тога ослобађање насилника без покретања кривичног поступка, неки такав начин поступања (примену хапшења) примењују у зависности од тога да ли жртва жели да поднесе кривичну пријаву или не. Чини се да ниво одустанка жртве од даљег поступка, а који се јавља због полицијске одлуке да ли ће да ухапси осумњиченог, поднесе пријаву против осумњиченог или оптужи насилника са

¹⁰⁷⁵ C. Hoyle, and A. Sanders, "Police response to domestic violence: from victim choice to victim empowerment?", *British Journal of Criminology*, 40, 2000, стр. 22, и стр. 27.

неким другим кривичним преступом, није нужно последица само родних ставова о жртвама породичног насиља. Још један разлог зашто жртве одустају од даљег учешћа у поступку је то што их јавни тужилац пита да се помире са насилником и сугерише да повуку своју изјаву.¹⁰⁷⁶

Проблеми у ефикасној и ефективној полицијској интервенцији на насиље у породици проистичу, према ставовима жртва насиља, и из самог односа полицијских службеника према жртвама. Одређена истраживања (Wolf et.al, 2003) су потврдила тезу да жене као жртве насиља у породици обично немају добро искуство са полицијом која интервенише у породици. У великом броју случајева, оне су се осећале као да су саучеснице у насиљу над самим собом. То осећање је последица претње од стране полицијских службеника да ће и саме бити ухапшене са учиниоцем. У том случају жртве се опиру обраћању полицији у случају насиља, јер очекују непоштовање, емпатију, ароганцију од стране полицијских службеника. Жене-жртве сматрају да полицијски службеници најћешће минимизирају озбиљност ситуације у којој су се нашле као жртве насиља, и да се осећају пониженим, осрамоћеним и чак кривим на основу односа полицијских службеника према њима. Већина испитиваних жена-жртва је сматрала да су полицијски службеници вербално мењали исказ жртве у ситуацији када преносе информације трећем лицу.¹⁰⁷⁷ Чак 29% жена које нису пријавиле тешко физичко или сексуално насиље у породици то није урадило због неповерења у полицију, односно нису желеле да доживе виктимизацију од стране полиције. Остали фактори који повећавају неповерење у полицију су психичко злостављање, nelaгода и самоокривљавање жртве, страх од учиниоца. Разлози које су дале жртве за непријављивања инцидента полицији процентуално углавном одговарају онима у другим студијама (Fleury et al. 1998; Felson et al. 2002).¹⁰⁷⁸

Мишљења смо да је и у нашем правном систему промовисање политике полицијског хапшења осумњиченог, у сваком случају када су испуњени законски услови, добро решење за сузбијање појаве насиља у породици. На тај начин се

¹⁰⁷⁶ L. Wolhuter, N. Olley, D. Denham, 2009, *op. cit.*, стр. 71

¹⁰⁷⁷ Z. Podaná, "Reporting to the Police as a Response to Intimate Partner Violence", *Czech Sociological Review*, 3/2010, стр. 457. http://sreview.soc.cas.cz/uploads/06cac18898a7c19b27867a6e2a1504d684324822_Podanasoccas_2010-3-3.pdf 18. март. 2015.

¹⁰⁷⁸ Z. Podaná, 2010, *op. cit.*, стр. 470.

жртви кривичног дела даје до знања да полиција (држава) има механизме да је заштити, односно да је на њеној страни, а насилнику (осумњиченом) се даје до знања да се његово насилничко понашање према члану породице неће толерисати. Иако у члану 291 ЗКП је прописано да полиција може неко лице ухапсити ако постоји разлог за одређивање притвора (члан 211. ЗКП) залажемо се да руководиоци полиције својим подређеним издају инструкцију обавезног хапшења ако постоји разлог за одређивање притвора, када је у питање извршење кривичног дела насиље у породици. Међутим, да би оваква политика полиције имала успеха, потребно је и да правосудни органи (орган поступка) прати и спроводи такву политику. Наиме, после полицијског хапшења, јавно тужилаштво треба да предложи одређивање мера за обезбеђење окривљеног у кривичном поступку (нпр. притвор), и да спроведе брзу и ефикасну истрагу, а суд да у кратком и правичном поступку (не дужем од 6 месеци) донесе правноснажну пресуду у складу са законом. При томе, мишљења смо да је потребно у пракси поштрити казнену политику суда, како би казна имала ефекат на учиниоца, а самим тим појачала би се и специјална и генерална превенија у области насиља у породици.

Политика полицијског хапшења је у сагласности са већ поменутиим *Моделом политике успостављања међународних смерница за полицију у случају позива због насиља у породици* који је Међународна асоцијација шефова полиција усвојила 2006. године.¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁹ У *Моделу* су представљене процедуре реакције полиције у активностима превеније насиља у породици, и активностима реакцији полиције на инцидент насиља у породици, при чему се у превенији насиља у породици, полицијски службеници придржавају политике про-хапшења осумњичених за насиље, при чему: •Службеници доносе одлуку о хапшењу у складу са законом, као део одговора превентивног хапшења, ако службеник има основану сумњу да је неко лице извршило кривично дело због насиља у породици. •Службеници доносе одлуку о хапшењу ако су прекршене мере заштите, где је то применљиво. •Службеници ће дати детаљно објашњење, ако се не врши хапшење, у свом извештају о томе зашто одлука о хапшењу није донета. •Када се не може обавити хапшење због недостатка доказа да је учињено насиље, или ако је изостало (објашњење се мора наћи у извештају о инциденту), службеник чини следеће: објашњава жртви зашто се хапшење не врши; саветује жртву о правима и објашњава процедуре за подношење кривичне пријаве; подстиче жртву да контактира локалне организације које пружају разне врсте услуга – помоћ, подршку, заштиту када су у питању поремећени породични односи. •Ако службеник има основану сумњу да су два или више лица учинила прекршај или кривично дело, или ако два или више лица подносе жалбе службенику, службеник ће покушати да утврди да ли је једна страна деловала у самоодбрани и да ли је друга страна била доминантан насилник. •Хапшење треба спровести над доминантним насилником. •Дупло хапшење (обе сукобљене стране) примењивати само где службеници сматрају да нема доминантног насилника (агресора) а самоодбрана (нужна одбрана) се не користи у складу са законом. •Ако службеник утврди да постоји узрок да се ухапсе обе стране, он ће написати и поднети посебан извештај за свако хапшење и даће детаљно

Након преузимања контроле на месту догађаја потребно је идентификовати да ли је жртви, деци или неком другом, укључујући и осумњиченог, потребна прва помоћ. Уколико се утврди да има повређених, потребно је обавестити хитну помоћ или се повређено лице мора одмах транспортовати до здравствене установе. И у оним ситуацијама када жртва нема видљивих повреда неопходно је исту упутити да одмах оде (или понудити превоз полицијским возилом) у здравствену установу како би се констатовале и оне мање видљиве повреде (црвенило, болна осетљивост на додир на месту где је добила ударац и сл.). Тако констатоване повреде од стране лекара су материјални доказ неопходан за судски поступак (кривични, парнични или прекршајни).

Већ након саме пријаве насиља у породици, уколико су имали личне податке о лицима која имају пријављено пребивалишта на адреси где је упућена патрола на интервенцију (насиље се најчешће дешава у породичном домаћинству), радници дежурне службе треба да изврше провере кроз службену базу података, да ли неко од чланова породице у којој је дошло до насиља, поседује ватрено оружје у легалном поседу. Ако то није било могуће учинити у том тренутку, патрола на лицу места ће легитимисати све присутне, проверити идентитет, и личне податке проследити оператеру у дежурној служби. Радник у дежурној служби ће поред добијених личних података, проверити и по адреси становања сва лица која су пријављена на тој адреси да ли поседују ватрено оружје у легалном поседу.

Приликом поступања полиције, нужно је добити информације о насилниковој криминалној прошлости и оружју ако га поседује, а у заштити присутне деце нужно је хитно обезбеђење социјалних радника који ће координисати даљи рад у заштити жртава.¹⁰⁸⁰

Уколико осумњичени или неко од укућана има у легалном поседу ватрено оружје потребно је обавезно извршити привремено одузимање оружја од тог лица на основу члана 60. ЗП. Након привременог одузимања потребно је да се привремено одузето оружје, уз предлог за покретање управног поступка, достави

објашњење основа за свако хапшење. Domestic Violence: Model Policy, IACP National Law Enforcement Policy Center, jun 2006, стр. 7.

¹⁰⁸⁰ Multi-agency-practice-guidance-domestic-violence, Safeguarding children abused through domestic violence, 2013, стр.10, <http://www.cheshirewestlscb.org.uk> 15.07.2015

ОСЛ за вођење управног поступка како би се у спроведеном поступку установило да ли исто лице испуњава услове за поседовање оружја из члана 8. ЗОЈРМ.

Са жртвом/оштећеном у првом разговору, патрола полиције ће затражити информацију да ли јој је познато да насилник или неко од укућана поседује ватрено оружје. Ако дође до таквог сазнања полиција ће затражити да жртва или насилник покаже место где држи (или крије) ватрено оружје и да га сам преда.¹⁰⁸¹ Уколико жртва не зна место где се оружје налази а насилник не жели да преда оружје, преко надлежног тужилаштва, полиција ће иницирати издавање судске наредбе за претресање стана и других просторија у циљу проналаска оружја.

Приликом интервенције полицијски службеници својим активностима треба да настоје да што мање наруше изглед лица места - места извршења кривичног дела, како би се касније извршеним увиђајем (места, лица, ствари) прикупили релевантни докази на основу којих се може реконструисати радња насиља. Након предузетих хитних мера ради заустављања и спречавања даљег насиља, одвајања насилника од жртве и евентуалног хапшења насилника, збрињавања повређених, одузимања ватреног и другог оружја и оруђа погодног да се са истим изврши напад, следећа активност патроле на лицу места је да обезбеди лице места догађаја. Уколико то околности дозвољавају, најбоље је обезбедити лице места на тај начин што ће се (ако се ради о затвореном простору, кућа - стан) исти затворити и забранити прилаз свим лицима до доласка увиђајне екипе, а ако се ради о отвореном простору, потребно је забранити прилазак ширем кругу лица места свим лицима, с тим што ће се трагови кривичног дела покрити и заклонити од евентуалног утицаја атмосферских неприлика (кише, снега, ветра, јаког сунца и сл.).

Ако је осумњичени побегао са лица места, полицијски службеници треба да покушају да пронађу и приведу осумњиченог, као и да размотре слање депеше са описом осумњиченог на јавни увид. Уколико немају назнаку где се налази,

¹⁰⁸¹ У пракси ваљевске полиције велики број комада ватреног оружја које је држано илегално је пронађено код учиниоца кд насиља у породици након пријаве жртве насиља да насилник поседује исто.

полицајци би требало да покрену поступак за добијање налога за расписивање потраге за осумњиченим.¹⁰⁸²

У пракси поступања по догађајима насиља у породици има случајева у којима су полицајци пријављени као учиниоци. У таквим случајевима неопходно је да јавни тужилац изађе на лице места догађаја и старешина вишег ранга у полицији како би се објективно сагледала ситуација и предузеле адекватне мере. *Модел политике успостављања међународних смерница за полицију у случају позива због насиља у породици* предвидео је и овакву могућност при чему се дају препоруке да ако су пријављени инциденти у којима су укључени полицајци као учиниоци потребно је предузети следеће: по доласку на лице места насиља у породици припадник полиције у патроли ће одмах обавестити централу и затражити супервизора вишег ранга без обзира на надлежност службеника полиције који је учествовао у догађају; службеници морају бити свесни повећаног ризика да осумњичени, који је полицајац вероватно поседује ватрено оружје, друго оружје, физички борбену обуку или сво троје; службеници треба да буду свесни да би осумњичени могао покушати да се емотивним апелом удовори колегама.

5.2. Криминалистичка обрада места кривичног догађаја

Током истраге на лицу места, коришћењем координисаног приступа, полицијски службеници треба да ураде следеће: •да питају оштећене о повредама, укључујући и оне које могу бити прикривене одећом, или на други начин се не могу видети (дављење); •полицијски службеник (криминалистички техничар по правилу) истог пола као и жртва могу обавити даљу визуелну истрагу повреда које се фотографишу; •након разговора са жртвом уз проактивну процену жртвиног физичко стања, треба утврдити да ли је потребно позвати хитну медицинску помоћ ради санирања повреда; •полицијски службеници би требало да увек позову медицинску помоћ ако жртва тражи медицинску помоћ (без обзира да ли јој пол. службеник верује или не) или ако му се чини да је дошло до дављења; •потребно је обавестити жртву о активностима које ће се предузети и

¹⁰⁸² Domsetic Violence Model Policy, IACP National Law Enforcement Policy Center, jun 2006, стр.8.

прибавити сагласност за претрагу лица места или ако је потребно добити наредбу за претресање; •ако је осумњичени ухапшен пре давања изјаве, мора се упозорити пре испитивања на законска права која имају лица лишена слободе; •ако је осумњичени побегао са лица места, потребно је тражити информацију о могућем боравишту; •испитивање жртве и брига о њеној приватности морају бити испоштовани тако што ће се информативни разговор (прикупљање обавештења) обавити издвојено од осумњичених и сведока, у посебним просторијама; •потребно је прибавити информације о ранијим инцидентима у датој породици, укључујући учесталост и тежину истих; •потребно је питати жртву да ли постоји мера заштите, и ако да, потребно је добити копију изречене мере; •провера постојања мере заштите се обавља путем депеше или било којим средствима која стоје полицајцу на располагању (код нас у пракси најчешће телефонским путем са дежурним радником ЦСР или у радно време са писарницом суда); •полицајци прикупљају, чувају, и документују све физичке доказе за кривично гоњење, укључујући и доказе који поткрепљују повреде жртве, доказни материјал о нападу (оружје, поцепана одећа, телефонски каблови, и тако даље) и доказе снимање на месту насиља у складу са политиком одељења за прибављање доказа; •потребно је уверите се да фотографије у боји указују јасно на видљиве повреде жртве, као и видљиве повреде осумњиченог; •неопходно је договорите се да се прати фотографисање повреда жртве 24, 48, и 72 сата касније, у случају да повреде постају видљивије и израженије; •потребно је узети изјаве свих сведока; •ако сведоци дају информације о ранијим инцидентима, документовати информације у установљеном обрасцу; •изјаве деце која су присуствовала насиљу у породици треба узети на начин који одговара њиховом узрасту; •документовати знаке трауме и читих рана или зарастање рана на деци и предузети одговарајуће мере, у складу са државним законом, ради отклањања непосредне штете по децу; •објављивати информације и документовати све стварне и сумњиве инциденте злостављања, укључујући физичко и сексуално злостављање, старијих или злостављање деце, животиња, и тако даље; •понудити да се контактира локални адвокат да пружи подршку жртви, као и локална организација за жртве насиља у породици.¹⁰⁸³

¹⁰⁸³ Domsetic Violence: Model Policy, IACP National Law Enforcement Policy Center, 2006, стр. 5-6.

Већина од набројаних мера које треба да предузме полицијски службеник на лицу места догађаја се може применити и у раду наше полиције. Мишљења смо да је потребно унифицирати поступање полиције на месту кривичног догађаја насиља у породици, при чему би поступање полицијских службеника на територији наше државе било идентично, уз попуњавање идентичних образаца о предузетим мерама, који би се евентуално касније уносили у јединствен информациони систем МУП-а.

Криминалистичка обрада места догађаја¹⁰⁸⁴ представља систем мера и радњи (опште оперативних и истражних радњи доказивања), које се применом адекватних криминалистичко-тактичких, криминалистичко-техничких, али и других научних метода и средстава, предузимају на месту кривичног догађаја с циљем што квалитетнијег очувања и фиксирања затеченог стања, односно утврђивања што је могуће већег броја поузданих одговора на "златна" питања криминалистике.¹⁰⁸⁵ Када се ради о сложеним криминалистичким случајевима (нпр. приликом вршења насиља у породици дошло до тежих последица - тешке телесне повреде опасне по живот или смрт лица), неопходно је да на место догађаја, поред униформисаних припадника полиције, што пре изађе и неко од припадника криминалистичке полиције, односно криминалистички техничар. Наиме, они имају више знања потребног за квалитетно одређење места догађаја, и прикупљање обавештења о околностима значајним у конкретној ситуацији.¹⁰⁸⁶

У таквим случајевима, ако има теже повређених лица потребно је увести медицинску екипу у круг лица места да пружи помоћ жртви. То ће учинити криминалистички техничар или инспектор ако учествују у обезбеђењу лица места, зато што поседују највеће форензичка знање, односно знања из области трасологије. При увођењу у круг лица места медицинског особља потребно им је указати на трагове и предмете кривичног дела и да воде рачуна да их не оштете и

¹⁰⁸⁴ Опширније о овоме: Ж. Алексић, *Криминалистика*, четврто измењено и допуњено издање, Научна књига, Београд, 1987, стр. 60-62; В. Водинелић, *Криминалистика*, седмо измењено издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 278-280.

¹⁰⁸⁵ Кривокапић наводи да постоји девет златних питања криминалистике, Шире: В. Кривокапић, *Криминалистика тактика 1*, Полицијска академија, Београд, 2000, стр. 229-240. Скиба наводи седам златних питања, Шире: Б.И. Скиба, "Криминалистичка проблематика увиђаја мјеста догађаја", *Избор чланака из страних часописа*, Загреб, 1/1986, стр. 68-69.

¹⁰⁸⁶ Шире о појму и значају криминалистичке обраде места кривичног догађаја видети у: В. Кривокапић, М. Жарковић, Б. Симоновић, *Криминалистика тактика*, Београд, 2003, стр. 249-250, М. Жарковић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2012, стр.217-218.

не униште. Такође, да поведу рачуна да не контаминирају лице места својим присуством. Понекад је потребно узети отиске прстију и обуће медицинског особља ради елиминације трагова на лицу места. Медицинском особљу треба указати и да код пружања помоћи насиља у породици (нпр. од повреда ватреног оружја) да не оштети (или што мање оштети одећу) на местима где се налазе трагови од нпр. пројектила или бодења, сечења (ако је коришћено хладно оружје). Када постоји вероватноћа да ће жртва умрети, по могућству је потребно узети кратку изјаву жртве насиља на околности задобијања повреда. Медицинско особље, нарочито у већим градовима (нпр. Београд) потребно је легитимисати и узети личне податке, као и податке о здравственој установи која је пружила медицинску помоћ жртви. У здравствену установу, ако се жртва насиља у породици транспортује ради збрињавања, потребно је упутити полицијску патролу која ће прибележити све коментаре које жртва изјави како медицинском особљу које ју је транспортовало, тако и у здравственој установи. Све наведено ће се предати овлашћеном службеном лицу - истражитељу, који ће поступати на потпуном расветљавању кривичног догађаја и подношењу кривичне пријаве.¹⁰⁸⁷

Можемо рећи да предузета у склопу мера првог захвата, криминалистичка обрада места кривичног догађаја подразумева континуирано деловање и обухвата обезбеђење лица места, прикупљање обавештења и вршење увиђаја.¹⁰⁸⁸

5.2.1. Обезбеђење лица места

Полицијска патрола која је интервенисала у вези пријављеног догађаја насиља у породици, након завршетка интервенције, или други униформисани полицијски службеници који су упућени на лице места догађаја, неопходно је да предузму све нужне мере како би се обезбедило лице места¹⁰⁸⁹ и да би се сачували, односно спречило делимично или потпуно уништење предмета и трагова до доласка екипе за увиђаје. Уколико су на лицу места присутне

¹⁰⁸⁷ Шире у: Crime Scene Investigation, A Guide for Law Enforcement, National Forensic Science Technology Center 7881 114th Avenue North Largo, FL 33773, September 2013, <http://www.nfstc.org/> 16.07.2014. године

¹⁰⁸⁸ М. Жарковић, *Криминалистичка тактика*, КПА, Београд, 2012, стр. 217-218.

¹⁰⁸⁹ Предлог новог Закона о полицији (31.12.2015. године) у члану 64. предвиђа петност полицијских овлашћења међу којима је десето обезбеђење и преглед места догађаја а у члану 99. прописује начин обезбеђења и преглед места догађаја.

животиње (што је чест случај у сеоским домаћинствима - насиље у породици се најчешће врши у кући/дворишту), њих треба привремено одстранити како не би уништавале релевантне трагове. Потребно је и прегледати место догађаја ради проналажења и обезбеђења трагова и предмета који могу послужити као доказ и прикупити неопходна обавештења о релевантним чињеницама за наведено кривично дело.

Мишљења смо да увиђај, када је извршено кривично дело насиља у породици, увек потребно урадити када се на месту кривичног догађаја, на предметима или на жртви могу очекивати трагови кривичног дела. Морамо имати у виду да с обзиром на то да природа извора доказних информација може бити различита, могућа је и подела доказа на личне и материјалне. До личних доказа, који настају као резултат опажања и психичког преживљавања лица, долази се из исказа и самим тим ови докази подложни су променама у контексту протока времена, заборављања, погрешне перцепције услед посебног психичког стања. Наиме, пошто у многим случајевима насиља у породици, пред органом поступка жртва користи право ускраћивања сведочења против осумњиченог (члана породице)¹⁰⁹⁰, ради доказивања кривичног дела потребно је прикупити што више материјалних доказа¹⁰⁹¹ непосредно након извршења кривичног дела.

Како би се потенцијални докази заштитили од уништавања, сва лица која могу да буду предмет увиђаја или предузимања неке друге полицијске делатности (нпр. узимање парафинске рукавице ако је коришћено ватрено оружје, или алкотестирање, односно узимања крви и урина због утврђивања присуства алкохола о опојних дрога у организму) треба обезбедити и спречити их до доласка увиђајне екипе: да иду у тоалет; да перу руке, да се купају, да промене одећу и обућу, да пуше, пију и сл. Полицијским службеницима у остварењу ових задатака на располагању су законом прописана овлашћења, између осталих и најблажа - издавање упозорења и наређења.¹⁰⁹² Потребно је што пре утврдити да ли се

¹⁰⁹⁰ Види: ЗКП, члан 94. (прописује која су лица ослобођена од сведочења)

¹⁰⁹¹ О материјалним доказима шире: M. Byrd, *Duty Description for the Crime Scene Investigator*. Miami-Dade Police Department, Crime scene investigations, The Crime Scene Investigations Bureau, [Electronic version], Article posted March 2, 2000 from <http://www.crime-scene-investigator.net/dutydescription.html#> 16. јул 2015.

¹⁰⁹² ЗП, члан 39-41.

осумњичени и/или и жртва налазе у алкохолисаном стању, да ли су користили неке лекове или наркотице.

Основни задаци приликом обезбеђења лица места могли би се дефинисати и на следећи начин:¹⁰⁹³ •извршити општи преглед лица места без померања ствари, као и одређивање просторија које оно обухвата; •пружити помоћ повређеним лицима;¹⁰⁹⁴ отклонити непосредну опасности од пожара или експлозије;¹⁰⁹⁵ •обележити лице места видљивим знацима (полицејским тракама, канапом итд.); •извршити блокаду затечених ситуација на лицу места и обезбедити трагове, предмете и све релевантне околности кривичног догађаја од било какве промене; •извршити блокаду затвореног¹⁰⁹⁶ и отвореног простора¹⁰⁹⁷; •предузети мере за заштиту лица места и трагова од уништења;¹⁰⁹⁸ •предузети потрагу за извршиоцем, уколико постоје индиције које указују на правац бекства или његов идентитет (блокирање одређеног путног правца); •извршити међусобно раздвајање грађана (спречавање међусобног утицаја) који могу да пруже значајне информације о кривичном делу (не треба изгубити из вида да сведоци најчешће добро познају и учиниоца и жртву насиља у породици).

У ситуацијама када је потребно и пре увиђајне екипе да се уђе у круг лица места, полицејски службеник мора водити рачуна да својим кретањем и поступањем у најмањој могућој мери измени затечено стање. Мора се водити рачуна да се не оштете и не униште предмети и трагови који могу послужити као доказ. Уколико наруши лице места мора фиксирати и обележити изазване промене. Ове ситуације се могу десити најчешће код обезбеђења лица места где је извршено кривично дело насиља у породици са тежим последицама (смрт лица, па је потребно прекрити леш и сл).

¹⁰⁹³ Упореди: М. Лепир, "Значај увиђаја као криминалистичке радње у кривичном процесном праву", *Годишњак правног факултета Универзитета у Бања Луци*, бр. 31-32/2010, стр.401-402

¹⁰⁹⁴ Приликом транспортовања повређених у болници треба обезбедити одећу коју су они на себи имали за даље криминалистичко испитивање.

¹⁰⁹⁵ Искључивањем струје, заустављањем испуштања гаса.

¹⁰⁹⁶ Ако је кривично дело извршено у затвореном простору, потребно је закључати улаз и излаз а полицејски службеник мора успоставити стражу да неко не би ушао (резервни кључ, отворен прозор и сл).

¹⁰⁹⁷ Потребно је да се осигура нешто шири околни простор од онога на коме се претпоставља да се могу наћи трагови.

¹⁰⁹⁸ Шире: В. Митровић, Љ. Ступар, *Криминалистика техника*, ВШУП, Београд, 2002, стр. 250-251

Нису ретке ситуације да се на лицу места кривичног догађаја нађе леш жртве кривичног дела а у непосредној близини и леш учиниоца, који је после извршеног убиства члана породице извршио самоубиство. У таквим ситуацијама круг лица места може обухвати доста велику површину зато што су лешеве често удаљени и неколико десетина метара један од другог. Тако, на пример у општини Мионица, дана 25.01.2015. године пронађен је леш задављене особе женског пола у возилу, око 70 метара ван пута, а на око 9 метара, леш мушкарца обешеног на грану дрвета (на висини од око 6 метара). Радило се о брачном пару из Мионице, а увиђајем утврђено да је супруг рукама задавио супругу, а након тога извршио самоубиство вешањем. Када се затекну овакве ситуације, полицијски службеник увек мора посебно водити рачуна у обезбеђењу лица места, зато што се увек може поставити једна од верзија, да се ради о двоструком убиству, са покушајем фингирања самоубиства.

Код обезбеђења лица места кривичног догађаја морамо користити и страна искуства, зато што свуда на свету полиција обезбеђује лице места кривичног догађаја на сличан начин. Тако у САД, на Флориди, *National Forensic Science Technology Center* је дао смернице код обезбеђења лица места и вршења увиђаја када је извршен злочин али и Удружење руководилаца полиције у Енглеској¹⁰⁹⁹ дало је смернице у обезбеђењу места извршења кривичног дела насиља у породици. Навешћемо неке од смерница у којима наводе да полицијски службеници би требало да:¹¹⁰⁰ •одреде када се десио злочин (догађај насиља); •одреде потенцијалне тачке и путева уласка и изласка осумњичених и сведока са лица места; •заштитити доказе који могу бити уништени (киша, снег, јако сунце и сл); •одреде места на која се могу преместити докази, да буду сачувани до доласка увиђајне екипе; •документују са којих места су премештени докази; •имају на уму да је жртва примарни објект увиђаја (полицијски службеник посебну пажњу мора обратити на безбедност жртве, њено психолошко стање и потребу да се испоштују сви форензички захтеви за заштиту трагова насиља који се на њој налазе); •имају на уму да се на осумњиченом могу наћи трагови и да је и он објект увиђаја, као и

¹⁰⁹⁹ Association of Chief Police Officers (ACPO) - Виша школа унутрашњих послова у Bramshill округ Hampshire

¹¹⁰⁰ Шире: Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence, op. cit*, стр. 44. и Crime Scene Investigation, A Guide for Law Enforcement: *op. cit*, стр. 5.

друга лица у просторијама где је радња насиља извршена; •обезбеде, чувају и контролишу приступ месту извршења тако да се сачувају сви трагови на основу којих се могу извести објективни закључци о догађајима; •уклоне друга лица и животиње из околине учиниоца и жртве, а идеално би било, уколико је то могуће, и са целог подручја које је одређено као место догађаја; •поставе физичко обезбеђење (ужад, траке, чуњеви и сл.) и на другим локацијама на којима је радња предузета или где постоје трагови последице кривичног дела – потенцијално у целом објекту; •имају на уму да после насиља осумњичени својим радњама ствара нове трагове које би требало форензички обрадити; •размотре могућност да полицијски службеници који обезбеђују место догађаја спрече улазак лицима која би могла уништити неки релевантан траг, а да код тежих последица, када је њихов улазак неминован, региструју сва лица која су улазила на место догађаја; •утврде све области у којима је могло доћи до контаминације доказног материјала; •упознају увиђајну екипу са информацијама о лицима која су улазила на место догађаја и областима на којима је могло доћи до контаминације доказног материјала; •одреде локацију ван означеног места догађаја, као место где ће се полицијски службеници договарати шта и како треба урадити; •место догађаја треба што пре фотографисати, снимити и записнички констатовати.

Доласком увиђајне екипе на место кривичног догађаја, активности на обезбеђењу лица места униформисаних припадника полиције не престају. Напротив, они и даље у складу са упутствима руководиоца увиђајне екипе, предузимају радње на обезбеђењу лица места, ограничавају приступ неовлашћеним лицима, онемогућавају контакте лица која су дала или требају да дају обавештења, дискретно надзиру понашање присутних грађана.

У домаћој криминалистичкој пракси, након обављеног обезбеђења сачињава се извештај о обезбеђењу лица места и исти постаје саставни део кривичне пријаве или извештаја који се доставља надлежном јавном тужиоцу.

5.2.2. Прикупљање обавештења на месту кривичног догађаја

ОСЛ која обезбеђују лице места кривичног догађаја са елементима насиља у породици треба да прикупе што више обавештења о самом догађају и о учесницима истог. Пошто су у сталном контакту са дежурном службом полиције,

која организује састављање увиђајне екипе, потребно је да пренесу што више информација о догађају који се десио. ЗКП прописује да јавни тужилац одлучује да ли ће се, и када вршити увиђај. Увиђај врши јавни тужилац као орган поступка али он може овластити и ОСЛ да изврше увиђај. Одлука јавног тужиоца у многоме зависи од информација о догађају које добије од дежурне службе, односно посредно од полицијских службеника који обезбеђују лице места. У пракси поступања по пријављеним догађајима насиља у породици, није ретка појава да јавни тужилац полицији наложи само криминалистичко-технички преглед лица места, при чему не наложи вршење увиђаја. У таквим случајевима се, такође врши обезбеђење лица места до доласка криминалистичког техничара.

Потребно је да ОСЛ на лицу места кривичног догађаја које обезбеђују легитимишу сва присутна лица која ту затекну. Провера идентитета лица је овлашћење полиције и врши се увидом у личну карту или другу јавну исправу са фотографијом.¹¹⁰¹ Изузетно, провера идентитета може бити извршена на основу изјаве лица чији је идентитет проверен. Уколико се не може проверити идентитет лица потребно је истог довести до службених просторија полиције ради утврђивања идентитета, које се најчешће врши коришћењем података из евиденција, применом метода и употребом средстава криминалистичке тактике и технике, медицинским или другим одговарајућим вештачењима.¹¹⁰² ОСЛ када изврши проверу идентитета потребно је да личне податке забележе ради информисања руководиоца увиђајне екипе када стигне на лице места.

Док прикупљају информације о догађају од жртве ОСЛ морају имати на уму да је жртва (оштећени) најчешће уплашена и да је у посебном психичком стању - у шоку. Присутне негативне емоције жртве могу се пројектовати и на полицијске службенике, зато он мора да остане непристрасан и да користи све своје вештине комуникације да би добио објективне информације о динамици насиља. Такође, потребно је да се са жртвом као и са сваким другим очевидцем догађаја - потенцијалном сведоком, разговара одвојено, на месту где осумњичени не може пратити ток разговора, прислушкивати и онемогућити да жртва, друга лица говоре слободно, без страха. Потребно је објасните жртви и/или потенцијалном сведоку поступак истраге и њихову улогу, укључујући и права.

¹¹⁰¹ ЗП, члан 43.

¹¹⁰² ЗП, члан 44.

Овакав приступ јасно указује да полиција озбиљно схвата проблеме жртве. Потребно је објаснити да је полицијска подршка (заштита) доступна жртви и другим угроженим лицима.

Веома важан извор релевантних информација могу бити лица која су уочила ток кривичног догађаја, његово трајање и учеснике. Приликом обављања разговора са овим лицима треба знати и то да су лица која су посматрала догађај, из страха или жеље да по сваку цену остану неутрална, нису покушала да спрече његово наступање и даљи ток, да спрече учиниоца и пруже помоћ оштећеном, по правилу, неће појавити ни као пријавиоци. Уколико у току криминалистичке обраде радници полиције ипак сазнају за ове очевидце и обрате им се ради прикупљања обавештења, они ће најчешће тврдити како у ствари ништа значајно нису ни видели или ће давати исказе којима ће, између осталог, покушавати да рационализују своје пасивно држање.¹¹⁰³ Код кривичног дела насиља у породици најчешћи очевидци догађаја су комшије или родбина учиниоца и оштећеног. Они често покушавају да буду неутални и да не износе превише детаља о догађају који су видели да се не би "замерали" учиниоцу или оштећеном, претпостављајући да их и једно и друго жели на својој "страни". Полицијски службеник који прикупља информације о догађају мора водити рачуна и о томе да ће одређени сведоци догађаја ако су у бољем односу са једним чланом породице у којој је извршено насиље, преувеличавати или минимизирати сам догађај.

Полицијски службеници ће поред редовног извештаја о насиљу у породици попунити допунски образац извештаја након узетих изјава или обављене истраге о насиљу у породици, без обзира да ли се врши хапшење, тј урадиће се документација инцидента насиља у породици.¹¹⁰⁴

Када орган поступка, у предистражном поступку, по правилу јавни тужилац, донесе одлуку да је потребно извршити увиђај на месту кривичног догађаја насиља у породици, потребно је саставити увиђајну екипу.¹¹⁰⁵ У пракси

¹¹⁰³ В. Кривокапић, М. Жарковић, Б. Симоновић, 2003, *op. cit.*, стр. 253.

¹¹⁰⁴ Domestic Violence: Model Policy, IACP National Law Enforcement Policy Center, јун 2006, стр.7.

¹¹⁰⁵ О појму увиђаја види и упореди: Ж. Алексић, М. Шкулић, *Криминалистика*, четврто измењено и допуњено издање, Досије, Београд, 2002, стр. 63; Ж. Алексић, М. Шкулић, *Криминалистика*, осмо измењено издање, Правни факултет БУ, 2011, стр. 38.; М. Шкулић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, књига 11, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 429; М. Шкулић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, књига 26, Правни факултет БУ и Службени гласник, Београд, 2011а, стр. 444-445.

вршење увиђаја за кривично дело насиља у породици је врло ретко и врши се само код најтежих облика насиља у породици. У пракси ваљевске полиције увиђај због извршења овог кривичног дела, у протеклих пет година извршен је тек неколико пута (најчешће у случајевима где је дошло до убиства члана породице и смоубиства извршиоца). Има више разлога зашто је то тако а ми ћемо навести неколико: кривично дело се пријављује након више дана или месеци од извршења, због економичности - да се не би правили трошкови, зато што полицајац који је први дошао на лице места преноси информацију да нема трагова на месту извршења (поставља се питање његове стручности за процену), пасивност органа поступка, пријављено психичко насиље.

Увиђај кривичног дела насиља у породици нема посебне специфичности у односу на увиђај других кривичних дела из области против живота и тела, тако да у овом раду нећемо посебно обрађивати ову тему.

5.3. Мере које предузима полиција у доказивању насиља у породици

Полиција је државни орган који у сарадњи са јавним тужилаштвом прикупља доказе којима би допунио кривичну пријаву за насиље у породици. Наиме, после извршеног увиђаја (ако је вршен) следи даље прикупљање доказа ради доказивања насиља у породици. Најчешћи први корак је прикупљање личних доказа и то узимање изјаве од оштећене (жртве) кривичног дела, очевидаца догађаја или лица која имају непосредних или посредних сазнања о насиљу у породици које је предмет полицијске истраге, и саслушање осумњиченог о околностима насиља у породици.

Начин прикупљања обавештења од жртве насиља у породици је веома битан у полицијском поступању. Пожељно је да службени разговор са жртвом на околности преживљеног насиља обавља ОСЈ истог пола које је прошло обуку за поступање у таквим случајевима. Задаци и циљеви информативног разговора са жртвом морају бити прецизно дефинисани. Циљеви су да се: усмери даљи поступак истраге, укаже на доказе о радњи насиља (начин на који је радња извршена) и последици, обезбеде основне информације неопходне за планирање разговора са осумњиченим и прикупе информације неопходне за процену ризика безбедности жртве, наставак или понављање радње насиља.

У прикупљању обавештења од жртава или потенцијалних сведока ОСЛ би требало да уважавају препоруке које је дала Асоцијација шефова полиције Енглеске.¹¹⁰⁶ План информативног разговора/интервјуа са жртвом мора бити осмишљен тако да омогући прикупљање информација потребних за доказивање овог кривичног дела.¹¹⁰⁷ У поступку узимања исказа, полицијски службеник треба

¹¹⁰⁶ Препоруке су: •Обезбеде да се са сваком лицем разговара одвојено, на месту где осумњичени не може пратити ток разговора, прислушкивати и онемогућити да жртве говоре слободно, без страха; •Објасне жртви и/или потенцијалном сведоку поступак истраге и њихову улогу, укључујући и права. Овакав приступ јасно указује да полиција озбиљно схвата проблеме жртве; •Објасне да је полицијска подршка (заштита) доступна жртви и другим угроженим лицима; •Обезбеде први исказ што је пре могуће након догађаја, када се жртва највише сећа инцидента; •Сниме прву изјаву коју је жртва дала (то може да буде најпозданији извор информација јер су сећања на инцидент још увек свежа у њиховим главама); •Обезбеде жртви податке о институцијама и организацијама које пружају правну, психолошку и помоћ смештаја жртвама насиља (сигурне куће). Нарочито је потребно обезбедити правну помоћ жртвама из мањинских заједница у којима постоје језичке баријере или недостатак знања или поверења у државне институције. Поред тога, ако је жртва у тешком стању, треба размотрити да ли је примерено да се такве информације саопштавају у том тренутку; •Увек имају на уму да изостанак жртвине подршке за кривично гоњење не би требало да негативно утиче на доношење одлуке о томе да ли ће се учинилац ухапсити и поступак доказивања наставити; •Размотре потребе жртава и сведока из мањинских, етничких заједница и других жртава чији захтеви, због своје сексуалности, инвалидитета или других фактора, повећавају њихову рањивост; •Саставе тачан извештај о свим информацијама које сте прикупили и њиховим изворима; •Помогну да се жртве или сведоци сместе на сигурна места (у неким државама постоје полицијски апартмани које жртве могу користити). На тај начин ћете их уверити да ћете све урадити да обезбедите њихову сигурност и сва друга права, чиме ће се повећати њихова спремност за сарадњу и обезбеђивање квалитетних доказа; •Ако жртву изместе на друго, сигурно место, такве информације је потребно посебно заштитити како их учинилац не би сазнао, јер би то могло додатно утицати на вероватноћу угрожавања, напада на жртву, децу и особље које раде у сигурним кућама; •Размотрити могућности аудио или видео снимања првог исказа жртве и/или сведока у тешким случајевима и случајевима када имамо претње жрти или сведоку; •Чувати писане белешке које су направљене током иницијалног интервјуа са жртвама или сведоцима, без обзира на њихову прихватљивост у судском поступку; •Информишу ОСЛ која ће касније наставити истрагу о свим прикупљеним информацијама, укључујући и исказ жртве. Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence*, op. cit, стр. 25.

¹¹⁰⁷ Информације до којих је потребно доћи су: •Детаљи о насиљу које је пријављено, укључујући доказе који га подржавају; •Број, врста, природа и тежина повреда жртве (физичко, психолошко насиље, итд.); •Подаци о сведоцима уколико су били присутни током инцидента; •Детаљи о члановима породице; •Да ли је конкретно насиље део историје насиља, подаци о свим другим насилним инцидентима; •Повезаност конкретног инцидента са претходним, укључујући и оне са претходним партнерима (уколико постоје); •Да ли је у току насиља коришћено оружје, оруђе (колико и који тип), да ли је у току насиља дошло до покушаја гушења или давања (како у току конкретног насиља које је било повод интервенције полиције, тако и у току свих других инцидента); •Да ли је било претњи пре или после инцидента; •Да ли су деца присуствовала насиљу, а уколико јесу, да ли су у њему учествовала, на који начин је насиље утицало на њих, да ли је присуство деце утицало на насилничко понашање осумњиченог; •Да ли жртва мисли да је осумњичени планирао насиље; •Да ли жртва живи заједно са учиниоцем; •На који начин жртва гледа на будућност односа са насилником; •Да ли је од стране жртве или било ког претходног партнера некада поднета пријава за насиље; •Да ли је некада дошло и до сексуалног насиља; •Поглед жртве на вероватноћу даљег насиља и ставови о сопственој безбедности и безбедности деце, уколико постоје. Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence* op. cit, стр. 39.

жртви да омогући изјашњавање о релевантним чињеницама о насиљу и даљем вођењу кривичног поступка.¹¹⁰⁸

Када се узима изјава од жртве насиља у породици пожељно је исту узети у форми кривичне пријаве на записник зато што је то један од најбољих начина да изјава жртве добије најбољу процесну форму за каснији кривични поступак. Наиме, као што смо већ рекли у пракси органа поступка се често дешава да жртва насиља у породици промени исказ који је првобитно дала у полицији или да ускрати своје сведочење против блиског члана своје породице. Полицијски службеник обавезно мора жртву упозорити на последице лажног пријављивања, односно да приликом подношења кривичне пријаве мора говорити истину и да је лажно пријављивање кривично дело које се гони по службеној дужности.¹¹⁰⁹ Изјаву од жртве треба узети што детаљније, при чему треба обратити пажњу да се у кривичну пријаву унесу речи које изговори жртва, а не да се оне слободно препричају од стране полицијског службеника.

При обављању разговора са жртвом могу се користити све препоруке које су наведене да их користи енглеска полиција приликом обављања интервјуа са жртвом а обавезно треба поставити питања која се односе на историју насиља коју насилник врши према жртви, и док описује историју-ток насиља треба те чињенице поткрепити могућим материјалним и личним доказима (нпр. да ли је неко видео догађај насиља; чуо вику, позиве у помоћ; да ли се после догађаја пожалила неком; евентуално фотографисала повреде, јављала се код лекара и сл.).

Уколико осећа угроженост и има страх жртву треба саветовати да је полиција може "спојити" са јавним тужиоцем или органом старатељства уколико жели да исти органи у њено име поднесу тужбу за изрицања мера заштите од насиља у породици по ПЗ, а да тужбу може поднети и сама, односно преко свог пуномоћника (адвоката). Полицијски службеник који поступа по догађају насиља

¹¹⁰⁸ Потребно је: •Да јој да прилику да каже на који начин на њу утиче насиље – физички, емоционално, психолошки, финансијски или на било који други начин; •Дозволи жртви да изрази своју забринутост због последица које тек могу настати или страха да ће осумњичени или неко други уместо њега је поново повредити; •Пружи жртвама прилику да се изјасне да ли желе да буду информисане о, на пример, напретку случаја; •Обезбеди жртвама прилику да се изјасне да ли желе правну, психолошку или подршку смештаја у сигурну кућу; •Дозволи жртви да се изнесе свој став о насиљу, осумњиченом и свом доприносу насилничком понашању учиниоца. Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence*, *op. cit.*, стр. 53.

¹¹⁰⁹ Лажно пријављивање, члан 334. КЗ

у породици (најчешће униформисани полицајац на безбедносном сектору где жртва има пребивалиште) треба да остави контакт телефон жртви и да јој пружи савет на који начин да поступи у случају ревиктимизације, односно уколико поново дође до насиља од члана породице. Такође, треба је посаветовати да уколико поново дође до најмање опасности да се може поновити насиље у породици да позове полицију (број за хитне позиве "192"), која је у обавези да хитно предузме интервенцију и да је заштити.

Уколико је на месту кривичног догађаја насиља у породици било присутно дете или малолетно лице а неопходно је од истог прикупити одређене информације ради доказивања насиља у породици и расветљавања кривичног догађаја, разговор треба да обави ОСЈ које је стекло посебна знања из области права детета, преступништва младих и кривичноправне заштите малолетних лица¹¹¹⁰. То су ОСЈ са сертификатом за рад са малолетним лицима која су жртве и учиниоци кривичних дела. У складу са ЗОМУКД¹¹¹¹ обуку ОСЈ, тужилаца, судија и пуномоћника оштећених спроводи *Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање*. Мишљења смо да ова обука, која је иначе спровођена једнодневно/односно дводневно, не може да да довољно знања ОСЈ, у области поступања и рада са малолетним учиниоцима кривичних дела, односно кривичноправној заштити жртава малолетних лица. Потребно је ове обуке спроводити константно, минимално једнодневне у три месеца, где би се и теоријски и практично ОСЈ обучавала за поступања у овој области.

ОСЈ која поступају у оваквим ситуацијама требало би да о деци која су присуствовала насиљу или имају пребивалиште на тој адреси прикупе следеће податке:¹¹¹²име и презиме, укључујући и надимке; датум рођења; пол; тачна адреса; опште здравствено стање детета; подаци о стараоцу, усвојиоцу или неком другом облику бриге о деци; у коју школу дете иде; детаљи о способностима и интересима детета, (перцепција ОСЈ), укључујући и личну добробит, способност

¹¹¹⁰ Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 2006.

¹¹¹¹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, члан 165,

¹¹¹² Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence*, op. cit, стр. 22.

комуницирања, повреде и понашање; детаљи о садржају исказа детета; детаљи о другој деци која су често присутна на адреси где је се насиље догодило.

ОСЈ приликом поступања са малолетним лицима и децом, собзиром да је деци најтеже када дође до насиља између родитеља, или када су они изложени насиљу у породици, неопходно је да обезбеде присуство стручног лица органа старатељства у току прикупљања обавештења од детета и малолетног лица, уместо родитеља, усвојиоца или стараоца. Наиме, код оваквих кривичних догађаја њихово присуство може утицати на дете и његов исказ. Тачније, то је неопходно учинити у свим ситуацијама када се процени да њихово присуство није у складу са најбољим интересом детета, као и онда када би њихово присуство било иритирајуће за дете, и тиме у великој мери угрозило извршење полицијског задатка. То су управо ситуације у којима је дете, малолетно лице, поред других кривичних дела, жртва и кривичних дела запуштања и злостављања малолетног лица и насиља у породици.¹¹¹³

Значи треба имати у виду да насиље код деце може довести и до:¹¹¹⁴

- слабљења фундаменталне, заштитне улоге родитеља;
- присиљавања детета да бира страну, једног од родитеља, што често доводи до заузимања неке средње позиције у покушају да се задовоље оба родитеља;
- учења погрешног модела о прихватљивим начинима изражавања љутње, механизмима контроле сопственог понашања, конструктивним начинима решавања проблема;
- демантовања права детета да воли оба родитеља.

Такође, морамо имати у виду и одређена ограничења која се могу јавити код детета и која захтевају следеће:¹¹¹⁵

- Поштовање лојалност детета према насилном родитељу;
- Поштовање права на одлуку детета, да не жели да разговара или неодлучност у давању одговора. Инсистирање на неопходности да дете да одговор вероватно ће довести до потпуног повлачења, затварања и прекида комуникације;
- Не сме се силом дете одвајати од родитеља;
- Не смеју се давати обећања која се не могу испунити

¹¹¹³ Члан 150, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*

¹¹¹⁴ Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence, op. cit*, стр. 42.

¹¹¹⁵ Interviewing Techniques in Domestic Violence Cases, In-Service Training For Police Officers, Module 4, New Jersey Division of Criminal Justice, 2003, стр. 6. <http://www.nj.gov/oag/dcj/njpdresources/dom-violence/dv-interview-tech-instr.pdf> 13. август 2015.

Шкотска Влада је издала *Зборник пракси којима се олакшава обезбеђивање терапеутске подршке деци као сведоцима у судским поступцима* (Code of Practice to Facilitate the Provision of Therapeutic Support to Child Witnesses in Court Proceedings) из 2005. године, као и њему сличан *Зборник пракси за одрасле сведоке* (Code of Practice for Adult Witnesses) 2008. године. Ти зборници имају за циљ да охрабре пружање терапеутске подршке сведоцима пре и током судских поступака. Они треба да допринесу бољем разумевању проблема везаних за обезбеђивање терапеутске подршке у кривичним и грађанским поступцима и да објасне улогу оних који су укључени у одлучивање о обезбеђивању такве подршке.¹¹¹⁶

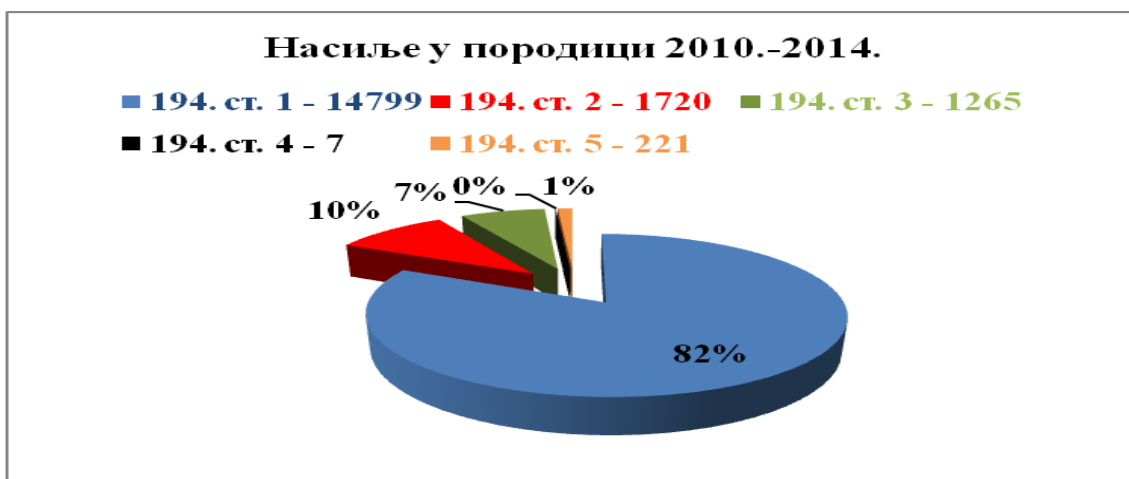
Када се прикупе сви лични и материјални докази за подношење кривичне пријаве са комплетним допунским извештајем који постаје њен саставни део, предмет се прослеђује јавном тужиоцу. Обавезно се писаним извештајем обавештава и ЦСР о насиљу у породици како би предузео мере из своје надлежности. У све већем броју општина у Србији, по сваком пријављеном догађају насиља у породици, постоји пракса заједничког поступања **тима** састављеног од представника јавног тужилаштва, полиције и ЦСР. Тај тим сачињавају увек исти представници ова три државна органа који врло брзо стекну практична знања (специјализују се) за поступање по догађајима насиља у породици. Такав је случај и у Ваљевоу, где од априла 2015. године, функционише овакав начин заједничког поступања ова три државна органа у сузбијању насиља у породици.¹¹¹⁷ Свака пријава, предмет насиља у породици се заједнички разматра и након прикупљених свих релевантних података јавни тужилац који се бави овом проблематиком налаже мере полицији и радницима ЦСР о поступању по конкретним предметима. На крају поступања јавни тужилац налаже полицији

¹¹¹⁶ Кључне поруке су да: •добробит, најбољи интерес и права сведока треба да буду од пресудног значаја; •терапеутска подршка може бити од користи при суочавању сведока с најразличитијим проблемима пре и током кривичног поступка, грађанског поступка или поступка пред судовима за саслушавање деце; •иако сви облици терапеутске подршке могу изазвати проблеме у вези с доказивањем, сведоцима не би требало оспоравати емоционалну подршку нити саветодавну подршку која би им могла затребати. *Legislation in the member states of the council of Europe in the field of violence against women*, Volume II: Moldova to United-Kingdom, Strasbourg, December 2009, стр. 135. <http://www.coe.int/equality> 19. август 2015.

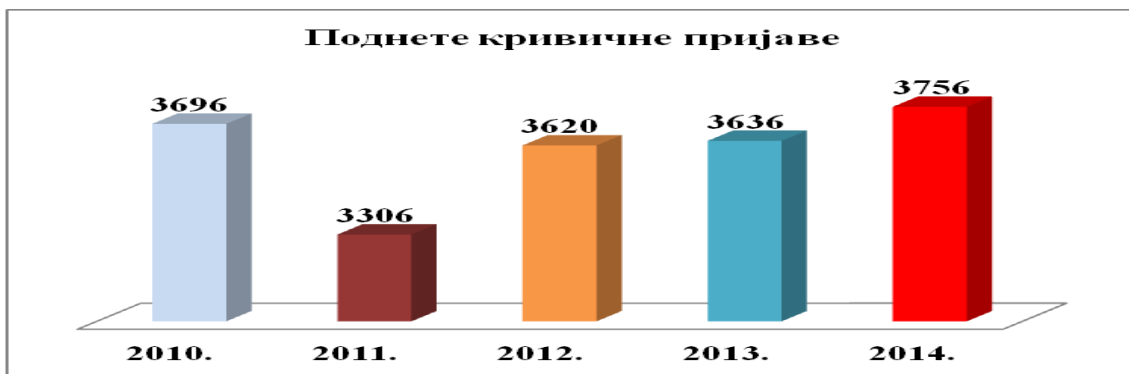
¹¹¹⁷ У Ваљевоу у састав тима за сузбијање насиља у породици улазе стални представници: заменик Основног јавног тужиоца Ваљево, заменик командира Полицијске испоставе Ваљево, криминалистички инспектор за сузбијање малолетничке деликвенције и два представника Центра за социјални рад Ваљево.

(даје смернице) коју ће врсту пријаве поднети (кривичну, прекршајну, извештај и сл.). Овакав заједнички/тимски рад већ даје добре резултате у сузбијању свих облика насиља у породици на територији Ваљева. Наиме, велики број пријављених догађаја насиља у породици се понављају у истим породицама, а **тим** кроз поступање по претходним случајевима пријављеног насиља у породици упознаје историју насиља у тим породицама, тако да приликом поступања на сваки нови случај пријављеног насиља већ има одређена сазнања и информације које им помажу у доношењу одлука о мерама које треба предузети у конкретном случају. Први ефекат оваквог поступања државних органа на пријаве насиља у породици је повећан број кривичних пријава и пријављених догађаја насиља у породици, зато што жртве стичу веће поверење у државне органе. Тај први ефекат је био очекива, зато што се појавио и у истраживањима у другим државама које су на овај начин почеле да поступају на сузбијању насиља у породици у ранијем периоду.

По званичним подацима МУП-а, на територији Републике Србије, у периоду 2010-2014. година поднето је укупно 18012 кривичних пријава због основа(не) сумње да је учињено кривично дело насиља у породици. На следећим графиконима ћемо приказати број поднетих кривичних пријава из члана 194. КЗ по ставовима и по годинама.

Графикон бр. 26: Кривично дело насиље у породици у периоду 2010-2014.

Графикон бр. 27: Поднете кривичне за насиље у породици пријаве по годинама

Из ова два графикона можемо закључити да се од стране полиције највише кривичних пријава због основа(не) сумње да је учињено кривично дело насиља у породици, поднесе за основни облик насиља у породици, и то у 82% случаја. Такође, можемо видети да се број поднетих кривичних пријава креће у распону између 3600-3750 на годишњем нивоу, сем у 2011. години када је поднето тек нешто више од 3300 кривичних пријава. Ако узмемо у обзир да се од стране полиције јавном тужилаштву поднесе и велики број извештаја (обавештења о пријављеном насиљу у породици), где се у том тренутку није дошло до основа(не) сумње да је извршено кривично дело, али каснијим радом јавног тужилаштва се покрене кривични поступак, али и одређен број кривичних пријава који се поднесе директно од стране оштећеног јавног тужилаштва или од стране другог органа или не владине организације, видећемо да је број осуђујућих пресуда за насиље у породици на доста ниском нивоу у односу на број пријављених догађаја насиља у породици. У истом периоду (2010-2014) правноснажно је осуђено 7231 лице, или просечно мање од 1500 на годишњем нивоу, што чини само 40% од броја кривичних пријава поднетих од полиције у истом периоду. Тај проценат је далеко мањи у односу на број пријављених догађаја насиља у породици.

Наиме, у првих шест месеци 2015. године МУП-а Р. Србије пријављено је 12147 догађаја а који се односе на неки облик, односно врсту насиља у породици (на годишњем нивоу то би износило око 24000 пријављених догађаја). Полиција је о 8707 пријављених догађаја писменим путем упознала ЦСР, ради предузимања мера из своје надлежности. Такође, МУП-а је поднело 2174 кривичне пријаве и 3825 извештаја јавном тужилаштву, а поднело је и 1830 прекршајних пријава надлежном прекршајном суду.

Из наведених података видимо да је доказивање насиља у породици доста тешко, и да веома мали број извршилаца по учињеном насиљу буде процесуирано, а о броју правноснажно осуђених за учињено кривично дело говорићемо у каснијем делу рада.

5.3.1. Анализа поступања полиције по пријављеним догађајима насиља у породици на територији Полицијске управе Ваљева

За потребе овог рада извршили смо анализу поступање ваљевске полиције у доказивању насиља у породици у периоду 2010-2014. година, при чему смо имали увид у све правноснажно окончане судске предмете вођене по пријављеним догађајима насиља у породици. У овом периоду поднето је укупно 470 кривичних пријава за насиље у породици (члана 194. КЗ), при чему највише у Ваљеву 201, у Убу 110, Мионици 51, Љигу 27, Лајковцу 42, и Осечини 39. У следећој табели и графикону погледаћемо просторно извршење овог кривичног дела по поднетим кривичним пријавама у Колубарском управном округу.

Табела бр. 11: Кривичне пријаве за насиље у породици у Колубарском округу

	Округ	Ваљево	Уб	Мионица	Лајковац	Осечина	Љиг
2010	97	43	23	12	4	8	7
2011	96	28	26	10	15	14	3
2012	86	48	13	9	7	5	4
2013	91	40	21	10	9	6	5
2014	100	42	27	10	7	6	8
2010-14	470	201	110	51	42	39	27

Графикон бр. 28: Кривичне пријаве за насиље у породици у Колубарском округу

Из претходних табела и графикана можемо видети да је највећи проценат учињених кривичних дела насиља у породици у Ваљевоу, а најмањи у Љигу. Ако узмемо у обзир да је број становника приближно једнак у општинама Лајковац, Љиг, Мионица и Осечина, можемо закључити да је извршење овог кривичног дела, с обзиром на број становника, најзаступљеније у Мионици а најмање у Љигу.

На овом месту морамо назначити да се ови подаци односе само на кривичне пријаве које се у казним евиденцијама полиције воде у тзв. *Кривичном уписнику* (КУ). Број кривичних пријава које се проследе јавном тужилаштву кроз тзв *Помоћни уписник* (ПУ) је доста већи, и то ћемо видети касније.

Графикон бр. 29: Исход по кривичним пријавама за насиље у породици у округу

Из наведеног графикана можемо закључити да поступање полиције по кривичним делима насиља у породици нема великог ефекта на коначну одлуку органа поступка. Наиме, од 470 кривичних дела за које је полиција поднела кривичне пријаве јавном тужилаштву, само је 21% добило коначну потврду од суда да су та лица учинила кривична дела за које их је полиција осумњичила, односно доказано је правноснажном пресудом да су осумњичени учинили насиље у породици. У 20% предмета јавно тужилаштво, односно суд нису донели коначну одлуку. Ако посматрамо период од 2010-2012 године (по већини кривичних пријава донета коначна одлука од стране правосудних органа) можемо закључити да само око 1/3 кривичних пријава за ово кривично дело буде реализовано осуђујућом пресудом.

Графикон бр. 30: Исход по кривичним пријавама за насиље у породици у Ваљеву

По званичним подацима МУП-а, Полицијске управе Ваљево, у овом периоду поднето је 199 кривичних пријава, због основане сумње да је на територији града Ваљево учињено 201 кривично дело насиља у породици из члана 194. КЗ. Од тог броја одбачено је 110 кривичних пријава или 55%, док поступци по 35 кривичних пријава, или 18% нису још завршени. Осумњичена лица су правноснажно осуђена само у 48 поступака или у 24% од укупног броја поднетих кривичних пријава. Занимљиво је и то да само у 6 предмета у којима је јавно тужилаштво подизало оптужбу је донета ослобађајућа пресуда или је на други начин поступак обустављен. У корист рада правосуђа иду и анализирани подаци да нема незавршених предмета из 2010. и 2011. године, док из 2012. и 2013. године њихов број је релативно мали. Међутим, од 42 кривичне пријаве поднете у 2014. години, поред 20 одбачених од стране јавног тужилаштва, ниједан поступак није правноснажно окончан.

Казнену политику судова у Колубарском округу приказаћемо на следећем графикону.

Графикон бр. 31: Казнена политика

Из овог графикона можемо закључити да се веома мали број кривичних поступака заврши са осуђујућом пресудом и безусловном казном затвора у границама између посебног законског минимума и максимума. То значи да суд у већини предмета и када дође до уверења да је окривљени крив за чињење кривичног дела насиља у породици, сматра да ће условном осудом постићи сврху кажњавања. Морамо узети у обзир да је КЗ предвиђено да ће суд учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.¹¹¹⁸ У оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 4. став 2), сврха условне осуде и судске опомене је да се према учиниоцу лакшег кривичног дела не примени казна кад се може очекивати да ће упозорење уз претњу казне (условна осуда) или само упозорење (судска опомена) довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дела.¹¹¹⁹ *При одлучивању да ли ће изрећи условну осуду суд ће, водећи рачуна о сврси условне осуде, посебно узети у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршеног кривичног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учињено.*¹¹²⁰

Ако погледамо графикон бр. 31 и узмемо у обзир претходно наведене одредбе КЗ-а можемо доћи до закључка да су учиниоци кривичних дела насиља у породици коректне личности, беспрекорног ранијег живота (пре пресуде), доброг понашања после извршеног кривичног дела, ниског степена кривице у чињењу кривичног дела насиља у породици и сл.

Да ли је стварно тако? Извршићемо увид у правноснажне пресуде Основног суда у Ваљевоу којима су изречене условне осуде и погледати разлоге којима се суд руководио у доношењу такве одлуке. По систему случајног узорка анализираћемо 6 пресуда.

¹¹¹⁸ КЗ, члан 54. став 1

¹¹¹⁹ КЗ, члан 64.

¹¹²⁰ КЗ, члан 66.

К.бр.235/10 од 26.05.2011. године, изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 3 месеца која се неће извршити уколико окривљени у року од 1 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени на улици, пред сведоцима, пришао својој бившој супрузи са леђа, ударао је рукама и ногама, услед чега је иста пала на тло. Оштећена задобила лаке телесне повреде. Суд је навео следеће разлоге за изрицање условне осуде: да је исти отац троје деце и његову ранију неосуђиваност, док отежавајућих околности није нашао.

К.бр.372/10 од 8.02.2010. године, изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 5 месеци која се неће извршити уколико окривљени у року од 1 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени у два наврата физички напао своју супругу при чему је у првом стегао рукама око врата и прети јој да ће је искасапити и одробијати, а у другом случају дланом своје шаке ударио у пределу чела. У образложењу пресуде суд је навео да доноси условну осуду због олакшавајуће околности, односно раније неосуђиваности окривљеног, док отежавајућих околности није нашао.

К.бр.420/12, од 06.04.2012. године изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 6 месеци која се неће извршити уколико окривљени у року од 1 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени у два наврата физички напао своју супругу и ћерку при чему их је вређао и покушао физички ударити како предметом тако и руком. У образложењу пресуде суд је навео да доноси условну осуду због олакшавајуће околности, односно раније неосуђиваности окривљеног, док отежавајућих околности није нашао.

К.бр.1031/12, од 28.01.2013. године због учињеног кривичног дела из члана 121 ст 1 КЗ изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 1 године која се неће извршити уколико окривљени у року од 4 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени својој супрузи употребом физичке снаге нанео тешке телесне повреде у виду прелома носа и лаке телесне повреде у виду подлива око ока. У образложењу пресуде суд је навео да доноси условну осуду због олакшавајуће околности, признање окривљеног и искрено кајање због учињеног, да се оштећена није придружила кривичном гоњењу, а као отежавајућу околност навео ранију осуђиваност за насиље у породици према истој особи (осуђен такође условном осудом због извршења кривичног дела из

члана 194. ст 1 КЗ и то пресудом Апелационог суда К.Ж1.4811/12 од 30.10. 2012. године, то јест три месеца пре ове пресуде).

К.бр.1569/12, од 18.03.2013. године изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 6 месеци која се неће извршити уколико окривљени у року од 1 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени у више наврата вређао своју супругу, претио јој, физички нападао и истеравао из куће, при чему је иста и боравила ван куће у трајању од седам дана. У образложењу пресуде суд је навео да доноси условну осуду због олакшавајуће околности, односно раније неосуђиваности окривљеног, док отежавајућих околности није нашао.

К.бр.229/13, од 09.04.2013. године изречена условна осуда, утврђена казна затвора од 4 месеци која се неће извршити уколико окривљени у року од 1 године не учини ново кривично дело. Суд је у поступку доказао да је окривљени у више наврата- скоро свакодневно вређао своју ванбрачну супругу, малтретирао је, упућивао претње, а дана 31.10.2012. године у видно алкохолисаном стању вређао и претио јој, говорећи јој да не жели да роди њихово дете (иста је била у шестом месецу трудноће) а онда јој ставио колена на стомак и чукао јој косу и шамарао је, поцепаво јој мајцу док није успела да побегне од њега, али је он закључао врата и није јој дозволио да изађе из куће до доласка полиције која је прекинула насиље. У образложењу пресуде суд је навео да доноси условну осуду због олакшавајуће околности, односно раније неосуђиваности окривљеног, да је отац једног детета, и да оштећена није исказала имовинско-правни захтев. Као отежавајућа околност је наведено то што је окривљени стављао колена на стомак оштећеној која је била у шестом месецу трудноће и да је тако угрожавао и њену трудноћу.

Из претходне анализе можемо закључити да суд приликом одлучивања о разлозима за доношење условне осуде увек наводи олакшавајућу околност неосуђиваност окривљеног (ако је има), и она је често и једини разлог за доношење условне осуде. Од осталих разлога којим се суд руководи приликом доношења условне осуде наводе се: признање окривљеног, искрено кајање, чињеница да окривљени има децу и сл. У анализи ових пресуда описали смо и начине извршења кривичног дела, који су саставни део изреке пресуде, којима се

утврђује постојање бића кривичног дела. То је урађено да би показали да се ради о тешким случајевима учињеног насиља у породици, при чему су учиниоци осуђени „само“ на условне осуде. Због тога је важно да судови детаљније образложе разлоге због којих су донели одлуку.

По нашем мишљењу, поступање полиције у сузбијању насиља у породици неће имати већу ефикасност, док други државни органи, а нарочито јавно тужилаштво и суд, не буду учинили све да се поштри, овако блага казнена политика. Једино брз и правичан судски поступак, казна сразмерна тежини учињеног кривичног дела може, дугорочно посматрано, довести до ефикасног сузбијања насиља у породици али и других кривичних дела.

У претходној табели навели смо број кривичних пријава, односно кривичних дела за које је Полицијска управа Ваљево проследила кривичне пријаве јавном тужилаштву на даљу надлежност. Међутим, када смо прикупили податке од ОЈТ у Ваљево, које је у периоду 2010-2013. било месно и стварно надлежно за поступање по кривичним пријавама за кривична дела насиља у породици (члан 194. став 1,2,3 и 5) на истој територији коју обухвата ПУ Ваљево (Колубарски округ) дошли смо до података који се нису поклапали са званичним подацима ПУ Ваљево. Наиме, ПУ Ваљево је поднела кривичне пријаве због основане сумње да је учињено 370 кривичних дела насиља у породици (2010-2013.) а ОЈТ Ваљево је узело у рад 691 кривичну пријаву за насиље у породици поднете од стране полиције.

Да би разрешили наведене недоумице извршили смо увид у рад ОЈТ и ПУ Ваљево. При томе смо као референтну годину узели 2010. Утврђено је следеће.

Полиција је само у граду Ваљево, тј. у седишту ПУ Ваљево, у 2010. години, обрађивала 182 предмета са елементима насиља у породици. Од тог броја, након прикупљених доказа, ОЈТ Ваљево поднело је 43 кривичне пријаве које имају ознаку КУ-број, и 139 извештаја који имају ознаку ПУ-број. Да би боље разјаснили ове две врсте писмена који су поднети јавном тужилаштву морамо прво навести да свака подручна полицијска управа води две врсте евиденција када су у питању кривична дела, односно догађаји са елементима кривичних дела, односно полиција води две врсте евиденција у које заводи догађаје који могу имати обележја кривичног дела.

Прва евиденција се назива *Кривични уписник*, и та евиденција се води у Одсеку за аналитику и евиденције, тј. тамо где се воде казнене евиденције. Свако лице осумњичено за извршење кривичног дела које се гони по службеној дужности, против кога се подноси кривична пријава, евидентира се у тим евиденцијама и то како у ручним тако и у електронским базама података. МУП када даје званична саопштења о броју извршених кривичних дела на територији Републике, или територији неке подручне полицијске управе, даје бројке кривичних дела који се налазе у тим евиденцијама.

Друга евиденција се назива *Помоћни уписник*, и најчешће се та евиденција води у Одељењу криминалистичке полиције. У тој евиденцији се налазе сви догађаји који имају обележја кривичних дела која се гоне по приватној тужби али и они догађаји за које постоје индиције да из њих могу проистећи кривична дела која се гоне по службеној дужности, али у том тренутку нема довољно доказа за постојање основа сумње да се ради о кривичном делу које се гони по службеној дужности.

Из разлога што ЗКП прописује да је само јавни тужилац надлежан да процени да ли се ради о кривичном делу које се гони по службеној дужности или не, сви пријављени догађаји са елементима кривичног дела се, по правилу, прослеђују јавном тужилаштву на даље разматрање и предузимање мера из његове надлежности.

Ове две евиденције доводе и до могућности "штеловања" званичне статистике коју води МУП, тако да све информације које су званично дате од овог министарства треба узети са релативном тачношћу. Међутим, ако узмемо у обзир да је једино тачна евиденција извршених кривичних дела која се води на основу правноснажних пресуда, онда ове евиденције нису битне, због тога што сваки догађај кроз кривичну пријаву или извештај са свим прикупљеним доказима бива прослеђен јавном тужилаштву које процењује да ли постоји кривично дело које се гони по службеној дужности. Међутим, много већи проблем, који прави велику тамну бројку учињених кривичних дела, јесте што је ЗКП дао могућност да јавно тужилаштво одбаци кривичну пријаву, након одлагања кривичног гоњења и испуњења наложене обавезе од стране осумњиченог (тзв. одбачај применом опортунитета), зато што та кривична дела не улазе у званичне евиденције, а

неспорно је да су учињена и да осумњичени претходно признају кривицу и сами прихватају да на тај начин заврше поступак пред јавним тужиоцем. Та лица не трпе правне последице осуде, тј. сматрају се неосуђиваним.

Да би показали да су наши наводи тачни извршићемо анализу исхода свих кривичних догађаја са елементима насиља у породици извршених на територији града Ваљева у **2010. години** који су пријављени полицији. Ваљевска полиција у овом периоду није подносила прекршајне пријаве за насиља у породици због става руководства да догађаји који имају елементе насиља у породици морају бити кривично гоњени, ради потпуније заштите оштећених тако да је сваки пријављени догађај, после прикупљања свих релевантних доказа, прослеђен јавном тужилаштву.

Табела бр.12: Исход по пријавама за насиље у породици

		Прав. осуде	Одбачај	А/А	Појачан надзор	Обуст. пост.	У току
Извештај - ПУ	139	16	41	77	1	1	3
Кривична дела - КУ	43	15	27	0	0	1	0
Укупно	182	31	68	77	1	2	3

Из ове табеле можемо закључити да је од 182 кривична дела насиља у породици која су пријављена полицији у граду Ваљеву, јавно тужилаштво узело у разматрање 105, док је 77 извештаја одмах архивирало зато што није било обележја кривичног дела које се гони по службеној дужности. У 105 предмета јавно тужилаштво је предузело истражне радње, при чему је 68 кривичних пријава одбацило (у највећем броју - 57, због тзв. "опортунитета" применом чл. 236. ст. 4 тада важећег ЗКП). За 31 кривично дело донете су правноснажне осуде, а у једном предмету је од Вишег суда у Ваљеву одређен појачан надзор органа старатељства.

Можемо закључити да је процена полиције око завођења у КУ или ПУ уписник пријављених кривичних догађаја била доста лоша, међутим то није имало последицу у поступању по кривичним пријавама насиља у породици, зато што су сви предмети прослеђени на поступање јавном тужилаштву, односно органу поступка. Једина последица оваквог вођења евиденције је лоша и нетачна статистика кривичних дела насиља у породици коју води полиција.

5.4. Мере које предузима тужилаштво у доказивању насиља у породици

Основно право и дужност јавног тужиоца је гоњење учинилаца кривичних дела. Овде се, у ствари, с обзиром на дејство претпоставке невиности, те друга кривичнопроцесна правила, ради о кривичном гоњењу лица у погледу којих постоји одговарајући процесно релевантан степен сумње, да је учинило кривично дело.¹¹²¹

Криминалистичка истрага је у већини држава англосаксонског правног система неформалног карактера и углавном се своди на прикупљање материјалних доказа, првенствено на месту догађаја, што врши полиција, односно форензички стручњаци. Државни тужилац нема скоро никакву улогу у таквој полицијској истрази, а једино у неким ситуацијама може да даје одређене савете полицији.¹¹²² Тужилачки, односно тужилачко-полицијски концепт истраге доминантан је у савременом кривичном процесном праву, и то како у компаративним националним кривичнопроцесним законодавствима, тако и пред међународним кривичним судовима. Слободно се може констатовати да он као такав представља тренд. Чак шта више и онај мали број земаља који још увек није прешао на овај концепт истраге озбиљно ради на претходном стварању практичних предуслова за прелазак на исти.¹¹²³ Тужилачки, тужилачко-

¹¹²¹ Шире: М. Шкулић, 2014, *op. cit.*, стр. 34-35.

¹¹²² Када је реч о тзв. радњама првог захвата у немачком кривичном поступку, односно у истрази, према одредбама § 161a StPO, полиција не само да може предузети такве раде, већ је дужна да увек када постоји одређена већ "почетна сумња" да је учињено кривично дело, самостално, дакле без захтева државног тужиоца истражи ствари и предузме све одговарајуће мере које су потребне да се кривично дело разјасни. Шире о овоме: М. Шкулић, „Модификације кривичног законодавства Србије у време економске кризе – неке грешке у српском КЗ-у и катастрофално лоша концепција нацрта Законика у кривичном поступку Србије“, у зборнику „Заштита људских права и слобода у време економске кризе“ (ур. С. Ного), Удружење за међународно кривично право, Београд, 2011б, стр. 140-141. У Енглеској *Crown Prosecutor Service (CPS)* је тужилачки независни сектор који у Великој Британији води кривичне поступке за кривична дела која се истражују од стране полиције Енглеске и Велса. У складу са том улогом саветују полицију у раниним фазама истраге, утврђују адекватне оптужбе за све случајеве, држе све случајеве под континуираним праћењу и одлучују које ће случајеве кривично гонити, припремају случајеве за оптужницу на суду, дају информације и подршку жртвама и заштићеним сведоцима. Тужилаштво је одговорно како се воде случајеви, и то раде у консултацији са полицијом али ипак одлука је њихова. Тужилац даје савете полицији да ли да поднесу кривичну пријаву или не. Шире: *ACPO Guidance on Investigating domestic Abuse*, 2008, стр. 112.

¹¹²³ С. Бејатовић, „Тужилачки концепт истраге као једно од обележја савременог кривичног процесног законодавства у земљама бивше СФРЈ и у Србији“, у зборнику „*Право земаља у региону*“ (ур. В. Чоловић), Институт за упоредно право, Београд, 2010, стр. 249.

полицијски концепт истраге, губи свој англосаксонски карактер као изворни и све више добија карактер универзалности.¹¹²⁴

У нашој држави, најважнија измена коју доноси нови ЗКП¹¹²⁵ јесте прелазак на нови модел истражног поступка који је значајно променио процесни положај јавног тужиоца. Уместо досадашње веома комотне и скоро потпуно пасивне позиције подносиоца захтева истражном судији да спроведе истрагу и да му прикупи материјал за подизање оптужнице, јавни тужилац мора да тај материјал прикупља сам, истина уз помоћ других државних органа, у првом реду полиције. Значи, уместо судске истраге коју је до скоро водио истражни судија и која је била органски део судског кривичног поступка, уведена је несудска истрага коју води јавни тужилац, па се због тога уобичајено назива „тужилачком истрагом”. Тај назив није потпуно тачан и адекватан јер јавни тужилац, номинално руководиоца истраге, многе истражне радње (које се у Законнику називају доказним радњама) не може да предузима сам, с обзиром на ограничене кадровске капацитете јавно-тужилачке службе, већ их ради вршења широко поверава полицији на основу законског овлашћења које му даје одредба члана 299. став 4. Због тога би природи нове истраге више одговарао назив „тужилачко-полицијска истрага”.¹¹²⁶

ЗКП чланом 295. став 1 прописује да материјални услов за доношење наредбе о покретању истраге јесте да постоје основи сумње¹¹²⁷ да је одређено пунолетно лице извршило кривично дело или да је учињено кривично дело од стране непознатог учиниоца. Сумња не мора више бити основана, дакле проверљива, већ је довољан најнижи могући степен уверења у погледу чињенице да је пунолетни осумњичени учинио кривично дело за које је предвиђена казна

¹¹²⁴ Опширније: С. Бејатовић, "Тужилачка истрага као обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона (криминалнополитички разлози озакоњења, стање и перспективе)", у зборнику *„Тужилачка истрага регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени“* (ур. И. Јовановић, А. Петровић-Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014а, стр. 11-33

¹¹²⁵ Законик је донет 2011. године (Сл. гласник РС, бр. 72/11) и после ступања на снагу једно време је примењиван само у поступцима за дела организованог криминала и ратне злочине, а у осталим предметима тек од 1. октобра 2013. Пре него што је почела његова потпуна примена, Законик је неколико пута мењан и допуњаван (Сл. гласник РС, бр. 101/11, 121/12, 32/13, 45/13).

¹¹²⁶ Види: М. Грубач, „Отварање истраге према новом Законнику о кривичном поступку Србије“, *Правни записи*, 1/2014, стр. 218 и М. Грубач, „Нове установе и нова решења ЗКП Србије од 26. септембра 2011. године“, *Правни записи*, 2/2011, стр. 467–514

¹¹²⁷ За критику дефиниције коју даје ЗКП види: М. Грубач, Т. Васиљевић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, Пројурис, 2013, стр. 34.

тежа од осам година затвора, односно да је непознати учинилац извршио такво кривично дело, за које се гоњење предузима по службеној дужности.¹¹²⁸

У поступању по пријављеним догађајима насиља у породици јавни тужилац треба да буде упознат са догађајем од самог почетка - пријаве насиља полицији. Његова улога је да након што буде извештен о догађају да упутства полицији (продуженој руци јавног тужиоца) о даљем поступању и да се по потреби непосредно укључи у поступак од самог почетка. У пракси је мали број случајева насиља у породици у којим јавни тужилац непосредно предузима неке мере и доказне радње пре него што добије комплетирану кривичну пријаву од стране полиције. Углавном јавни тужилац даје смернице полицији у поступању и када сматра да има довољно материјалних доказа за преузимање самосталног поступања по кривичној пријави за насиље у породици издаје налог полицији да му достави кривичну пријаву са посебним извештајем и свим прикупљеним доказима. Од тог тренутка он преузима даље вођење предистражног кривичног поступка, односно врши одређене доказне радње у предистражном поступку. У пракси, то би значило да јавни тужилац усмерава полицију у њеном поступању по пријави насиља у породици, у току провера даје своје мишљење о тренутку када постоје основи сумње да је одређено лице учинило кривично дело, односно када то лице постаје осумњичено за извршење кривичног дела насиља у породици, и налаже полицији да прикупљене доказе у форми кривичне пријаве са извештајем у прилогу достави ради даљег вођење предистражног поступка.

Због кривичног дела насиља у породици јавни тужилац ће врло ретко отворити истрагу, евентуално ће тако учинити ако процени да се ради о најтежем облику насиља у породици у којем је дошло до лишења живота члана породице.

Ни нови ЗКП не захтева посебну форму за кривичну пријаву, а све из разлога да се подносиоцу пријаве омогући да на начин који њему највише одговара, изнесе што потпуније чињенично стање и доказе на којима то стање заснива. За кривична дела насиља у породици најчешће кривичне пријаве подноси полиција, па су те пријаве, како у погледу садржаја, тако и у погледу доказа

¹¹²⁸ Види: Павишић, Б., *Коментар Закона о казеном поступку*, Ријека, 2011, стр. 448. О разлици између тих облика сумње види: В. Водинелић, „Основи сумње“ и „основана сумња“ у науци кривичног процесног права, *Наша законитост*, 9/1977, стр. 65–81. и Ђ. Лазин, "Појам и степеновање сумње у кривичном поступку", *Зборник Правног факултета у Загребу*, 1–2/1984,

најпотпуније, тим пре што у доношењу одлуке за њихово подношење и садржину доказа, активно учествује јавни тужилац, користећи своја овлашћења у погледу руковођења предистражним поступком, како је то и прописано чланом 285. ЗКП. Међутим, кривична пријава нема процесни значај и не може се употребити као доказ у поступку. Из тог разлога тужилац и пре подношења кривичне пријаве у фази обликовања њеног чињеничног супстрата, инсистира на прикупљању што већег броја материјалних доказа, имајући у виду да се ово кривично дело одиграва у кругу породичних сродника, који су по закону тзв. „привилеговани сведоци“, који касније могу користити права из члана 94. ЗКП који ствара процесну могућност да исти буду ослобођени од дужности сведочења. Чињеница да жртва насиља у породици има привилегију да не сведочи или да измени исказ, пред тужиоца поставља задатак да се не ослања искључиво на исказ оштећеног (жртве) или других привилегованих сведока, већ да по службеној дужности врши кривично гоњење, уз обезбеђење других поузданих доказа (увиђаја лица места, увиђаја на лицу, фиксирање материјалних трагова, одузимање предмета извршења кривичног дела и сл.), којима ће се у судском поступку исходovati осуђујућа пресуда.

Међутим, на овом месту треба нагласити да је код ових врста кривичних дела вишеструко већи проценат оштећених који не желе да сарађују са тужиоцем у кривичном поступку у односу на друга кривична дела. Овде, као што смо то рекли, оштећени имају могућност ускраћивања сведочења, а са окривљеним су у блиском односу, па из многобројних субјективних и објективних разлога (постојање осећања љубави према окривљеном, страха од окривљеног, економска зависност од окривљеног, утицај породице, окружења, разочараност у државне органе и правосудни систем, дуго трајање поступка, секундарна виктимизација, ревиктимизација и сл) одбијају да сведоче. Са друге стране, знамо да што протекне више времена од извршеног насиља, односно што кривични поступак дуже траје, већа је могућност да оштећени-сведок ускрти сведочење, односно одбије да буде коперативан у кривичном поступку. То је један од основних разлога што је пасивни јавни тужилац који руководи из фотеље (кабинетски тип тужиоца) много неуспешнији у доказивању овог кривичног дела, од оног јавног тужиоца, који се непосредно укључује у рад по пријављеном насиљу у породици, и уз поштовање начела брзине и мултисекторски начин поступања, предузима

радње доказивања кривичног дела. Овакав наш став можемо потврдити на следећем примеру.

Пример: Првостепеном пресудом ОС у Смедереву К-1097/11 од 03.09.2012. године, окривљени је ослобођен оптужбе, да је дана 26.10.2010. године, извршио кривично дело насиља у породици зато што суд није могао са извесношћу утврдити да је он учинио наведено кривично дело. Наиме, исти је од стране ОЈТ Смедерево био окривљен да је учинио кривично дело насиља у породици и то на тај начин што је пришао својој супрузи, нанео јој три удараца затвореном шаком у пределу потиљка, чиме јој је нанео лаке телесне повреде у виду нагњечења главе са крвним подливом у потиљачној регији, након чега ју је истерао из куће, гурнуо је низ степенице, услед чега је она пала, и задобила лаку телесну повреду у виду нагњечења десног скочног зглоба ноге и повреде палца руке (повреде констатовано лекар Хирушког здравственог центра у Сомбору 26.10.2010. године).

У образложењу пресуде наводи се да је сведок-оштећена искористила своје право да несведочи, а само је изјавила да воли свог супруга, са којим има двоје деце, и да су њихови односи бољи него икад, и да жели да се овај поступак што пре оконча.

У пресуди је констатовано да се оштећена није јављала у ЦСР, а што се види из извештаја тог органа који је на захтев суда достављен, а по мишљењу суда то би вероватно урадила да је насиље у породици стварно извршено. Полицијски службеници који су критичног дана интервенисали, изјавили су да су по догађају насиља поступали по позиву и пријави догађаја од стране оштећене, али да трагове насиља нису видели на месту догађаја. Суд је утврдио да других сведока овог догађаја није било.

У извештају лекара опште праксе, код којег се оштећена јавила истог дана када је задобила повреде констатоване су све повреде, и то да је пацијент изјавио да је повреде задобио од другог лица тако што је физички нападнута, да је задобила више удараца у делу потиљка главе и да је након тога гурнута низ степенице. Суд је у поступку одредио вештака судско-медицинске струке, који се изјаснио да су телесне повреде могле настати како од другог лица, тако и од тупог предмета, али су могле настати и од пада са степеница. Суд је на основу тог вештачења несумњиво утврдио да су повреде постојале, али у току

поступка није са извесношћу утврдио да су задобијене повреде у узрочно-последичној вези са понашањем окривљеног. Суд у образложењу пресуде наводи: "Наиме, сведок оштећена се користила својим правом да не сведочи у овом поступку, тако да суд није могао ценити њен исказ и из њега утврдити како је задобила повреде. осим тога из налаза вештака произилази да повреде које је оштећена задобила уопште не морају бити последица удараца неког лица, већ их је оштећена могла задобити и падом низ степенице, такође и то што је у анамнези лекарског извештаја констатовано да се ради о повредама од стране другог лица и да је оштећена задобила више удараца шакама у пределу потиљка, да је гурнута низ степенице при чему је изврнула десну ногу у чланку и огребала палац десне шаке те да ју је друго лице гребало по врату, још увек не значи да јој је те удараце задао окривљени. Неоспорно је да постоји основана сумња да је окривљени учинио кривично дело за које се терети, али за осуђујућу пресуду основана сумња није довољна. Одредбом члана 18 ЗКП прописано је, између осталог, да изведене доказе суд цени по слободном судијском уверењу, и да пресуду може засновати само на чињеницама у чију је извесност у потпуности уверен, а када постоји сумња у погледу одлучних чињеница која чине обележја кривичног дела или од којих зависи примена неке друге одредбе КЗ, суд ће пресуду или решење које одговара пресуди одлучити у корист окривљеног. Пошто у поступку, на основу изведених доказа, није извесно утврђено да је окривљени извршио кривично дело за које је оптужен, суд је донео одлуку као у диспозитиву ове пресуде."

Јавни тужилац је уложио жалбу на ову пресуду, али је АС у Новом Саду пресудом 4224/12 од 21.02.2013. године, потврдио првостепену пресуду и одбио жалбу јавног тужиоца као неосновану.

По пријему кривичне пријаве за кривично дело насиља у породици, тужилац доноси одлуку по тој кривичној пријави, тако што може одлучити да предузме кривично гоњење или да одбаци пријаву. Јавни тужилац предузима гоњење (чл. 5 ЗКП) првом радњом коју предузима ради провере основа сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице извршило кривично дело, што је од посебног значаја, јер у кривичноматеријалном смислу, то значи да се тим актима прекида застарелост кривичног гоњења. Осим радњама предузетим у

предистражном поступку, у смислу члана 5. ЗКП, јавни тужилац предузима гоњење наредбом о спровођењу истраге, али као што је напред речено само изузетно и то за најтеже облике кривичног дела насиља у породици. За основни облик кривичног дела насиља у породици, као и став 2. и 5. тог дела предвиђен је скраћени поступак, па се самим тим и гоњење предузима предузимањем доказних радњу или подношењем оптужног предлога без предузимања доказних радњи (члан 499 став 1. и 2. ЗКП). Јавни тужилац предузима радње у поступку непосредно или преко свог заменика, а у поступку за кривично дело за које је прописана казна затвора до пет година и преко тужилачког сарадника, односно у поступку за кривично дело за које је прописана казна затвора до осам година и преко вишег тужилачког сарадника.¹¹²⁹

Приликом извођења доказне радње саслушања оштећених као жртава насиља у породици, посебно ако се ради о малолетним лицима, тужилац поступа са посебном обазривошћу, и по потреби уз присуство и консултацију стручних лица, како би се избегла секундарна виктимизација жртава. Посебно упориште тужилаца, приликом доношења одлуке да предузму кривично гоњење против учинилаца овог кривичног дела, јесу и извештаји надлежног ЦСР, који треба тужиоцу да на што вернији начин представи породичне односе, као и психолошке профиле извршиоца кривичног дела као и жртве насиља у породици.

Код драстичнијих облика насиља у породици или ако су у питању повратници у вршењењу овог кривичног дела, тужилац је овлашћен да предлаже суду изрицање и мера процесне принуде - притвора из разлога прописаних чланом 211. ЗКП и изрицање мере забране прилажења, састајања и комуницирања са одређеним лицима из члана 197. ЗКП. Ове процесне мере тужилац предлаже, најчешће, ако постоје околности које указују да би пријављени могао ометати поступак утицајем на оштећеног или сведоке, као и околности које указују да би окривљени могао поновити кривично дело, довршити започето кривично дело или учинити кривично дело којим прети.

По новом ЗКП-у јавном тужиоцу стоје на располагању два изузетка од начела легалитета кривичног гоњења која су прописана чл. 283 ЗКП, а тако јавни

¹¹²⁹ М. Шкулић, "Нови законик о кривичном поступку – очекивања од примене", текст у зборнику "Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена" Педесето Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2013,

тузилац под одређеним условима може одложити кривично гоњење против пријављеног за кривичног дело насиља у прододници, а по извршењу одређених обавеза од стране пријављеног лица и одбацити кривичну пријаву.¹¹³⁰ На основу чл. 284 ст. 3 ЗКП јавни тужилац је такође овлашћен да под одређеним условима цени целисходност покретања кривичног поступка. Као и раније, законодавац не спомиње изричито оцену *(не)целисходности кривичног гоњења* у конкретном случају (као што се то иначе, на пример, чини у поступку према малолетницима), већ се то, односно *(не)целисходност кривичног гоњења* у конкретном случају као основни *ratio* за уздржавање јавног тужиоца од започинања кривичног гоњења, може само имплицитно закључити с обзиром на природу процесног механизма поступања јавног тужиоца по начелу опортунитета кривичног гоњења, као изузетку у односу на начело легалитета официјелног кривичног гоњења.¹¹³¹

Као што смо већ рекли у претходном делу, улога јавног тужиоца у поступању по пријављеним догађајима насиља у породици се повећава у оним општинама где су образовани стручни тимови за поступање по насиљу у породици. Јавни тужилац у тим случајевима скоро у потпуности преузима улогу која му је намењена ЗКП-ом и непосредно учествује (у неким случајевима и непосредним радом на терену) у расветљавању догађаја пријављеног насиља у породици. Врло је битна оваква његова улога и због тога што се на овај начин непосредно упознаје са начином рада и поступања полиције и радника центра за социјални рад на терену, а такође се специјализује за поступање по овим кривичним делима и може да пренесе стечена практична искуства и знања у евентуални судски поступак.

У наредном делу рада анализираћемо поступање јавног тужилаштва по кривичним пријавама насиља у породици са посебним освртом на пет основних

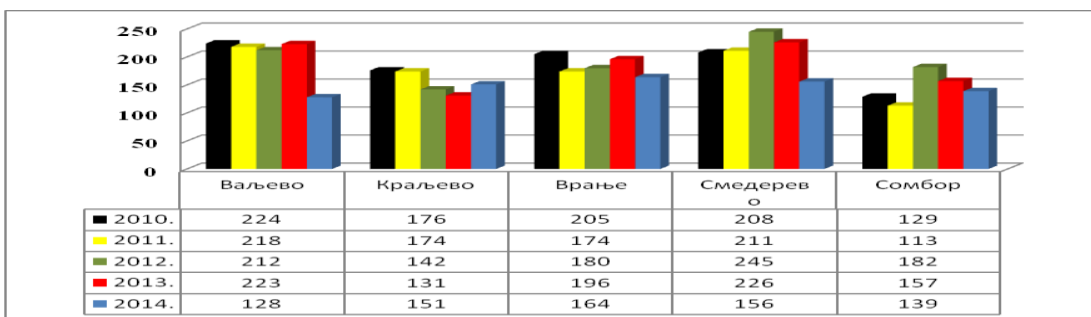
¹¹³⁰ За примену опортунитета, за разлику од пређашњег Законика, новим ЗКП не захтева формалну сагласност оштећеног за примену одлагања кривичног гоњења, али тужилац код кривичних дела насиља у породици на ове околности најчешће узима изјаву од оштећеног како би се изабрала она најадекватнија обавеза за учиниоца кривичног дела. Како је један од најчешћих узрока вршења кривичних дела насиља у породици зависност од употребе алкохола учиниоца кривичног дела врло често се као мера изриче обавеза осумњиченом да се подвргне одвикавању од алкохола, те и да приступи психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања.

¹¹³¹ М. Шкулић, 2014, *op. cit.*, стр. 154.

јавних тужилаштава и то: ОЈТ Ваљево, ОЈТ Краљево, ОЈТ Врања, ОЈТ Смедерева и ОЈТ Сомбора.¹¹³²

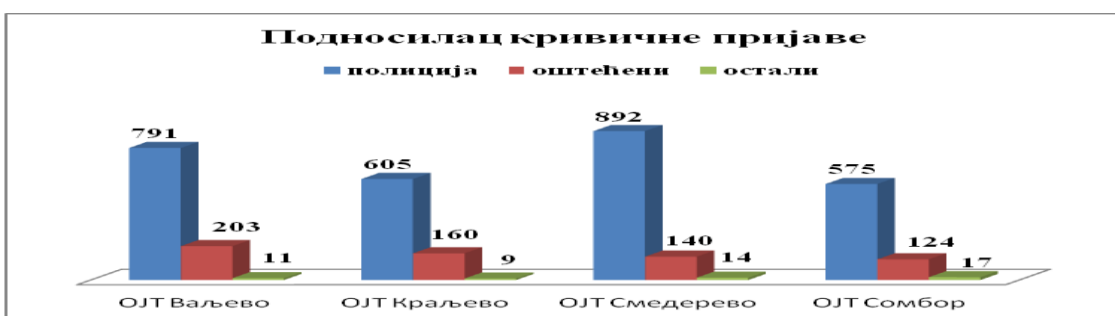

Графикон бр. 32: Број кп за насиље у породици у раду (5) ОЈТ (2010-2014)

Графикон бр. 33: Број кп за насиље у породици у раду (5) ОЈТ (по годинама)

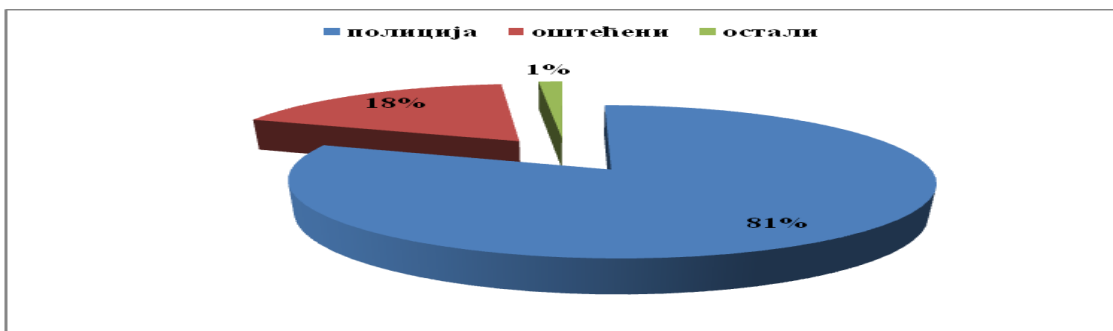
Можемо видети да су анализираних пет ОЈТ, у периоду 2010-2014, примили у рад 4464 кривичних пријава насиља у породици, што износи 17,6% од укупног броја кривичних пријава за ово кривично дело која су примила у рад сва јавна тужилаштва (основна и виша) на територији Републике Србије.¹¹³³ Највећи проценат примљених кривичних пријава је у ОЈТ Смедерево и Ваљево (23%), а најмањи у ОЈТ Сомбор (16%).

Графикон бр. 34: Подносилац кривичне пријаве за насиље у породици

¹¹³² Рад ових јавних тужилаштава смо истраживали по принципу случајног узорка а основни критеријуми за избор истих су били: сличност величине територије коју обухватају, број становника и географска заступљеност свих делова државе. Све податке које смо користили у истраживању добили смо од истих тужилаштава и основних судова на тој територији а на основу захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја.

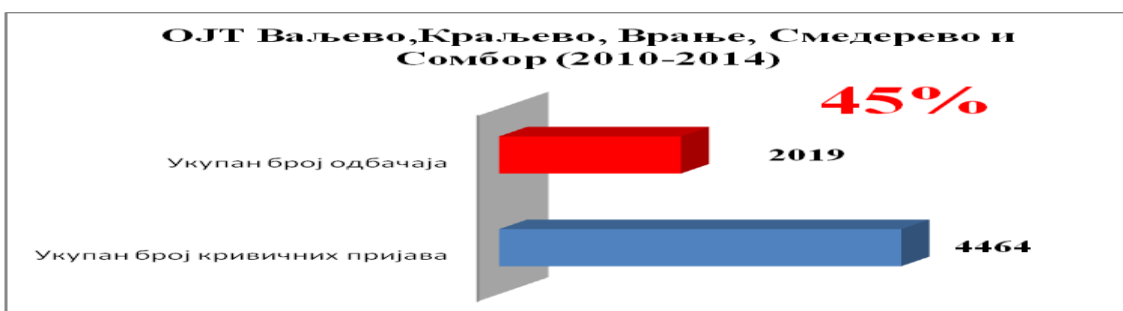
¹¹³³ Према подацима РЈТ у периоду 2010-2014 примљено је у рад 25336 кривичних пријава из члана 194. КЗРС.

Графикон бр. 34: Подносилац кп за насиље у породици (у процентима)

У периоду 2010-2014. година, у ова четири ОЈТ¹¹³⁴ примљено је у рад 3492 кривичне пријаве за насиље у породици, од којих је 81% поднела полиција, 18% су оштећени поднели кривичне пријаве директно надлежном ОЈТ а само 1% кривичних пријава су поднели други органи и установе и то: орган старатељства 24 (10 у Сомбору и 14 у Смедереву), невладине организације 9 (Краљево), друге установе 18 (Ваљево 11 и Сомбор 7). Можемо закључити да 4/5 оштећених (грађана наше државе) имају поверења у полицију и прво се обраћају тој установи када пријављују насиље у породици.

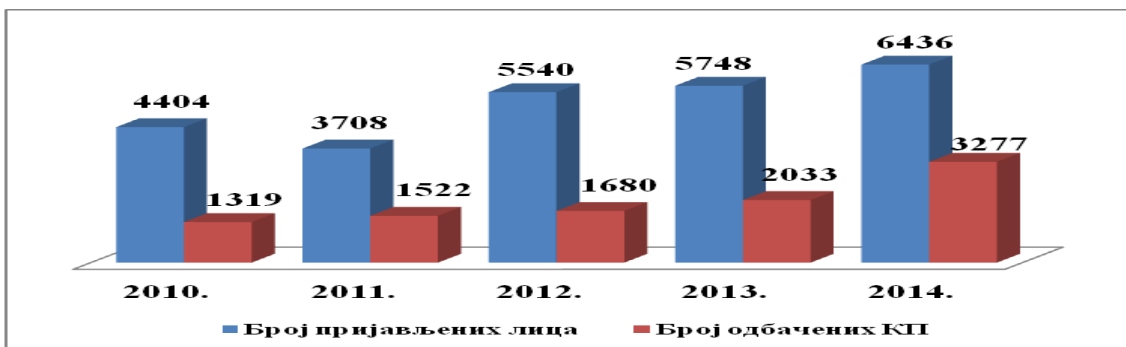
Према подацима Републичког јавног тужилаштва на територији Републике Србије, у периоду 2010-2014. година, укупно је пријављено 25836 лица за извршење кривичног дела насиље у породици. Од тог броја, по разним законским основама од стране јавног тужилаштва одбачено је 9831 кривична пријава или 38%. Овај проценат, који је просек у Републици, је већи за ОЈТ у којима вршимо истраживање и износи 45%.

Графикон бр. 36: Укупан број одбачених кп за насиље у породици у (5) ОЈТ

На следећим графиконима приказаћемо по годинама број пријављених лица и број одбачених пријава за насиље у породици од стране јавног тужилаштва на нивоу Републике Србије, а и проценат одбачених кривичних пријава ОЈТ за које вршимо истраживање.

¹¹³⁴ ОЈТ Врање није доставило тражене податке па је изузето из овог дела истраживања.

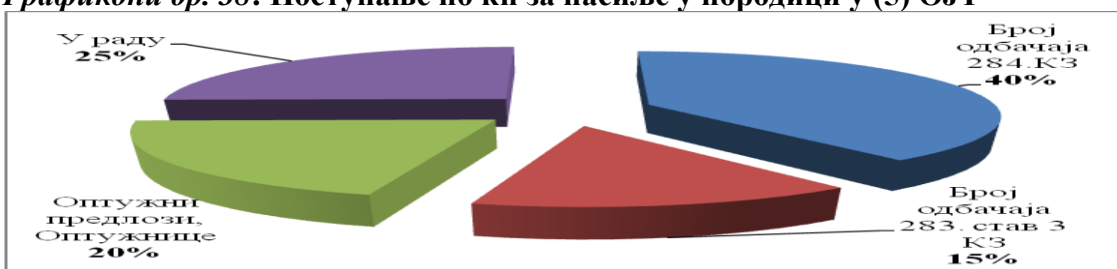

Графикон бр. 37: Број одбачених кп за насиље у породици по годинама у Србији

Из графикона бр. 37 можемо видети да је у 2014. години од стране јавног тужилаштва дошло до највећег броја одбачених примљених кривичних пријава за насиље у породици. Такође, у тој години је највећи проценат одбачених кривичних пријава у односу на број примљених, чак 51%. Ако упоредимо са претходним годинама, када се тај проценат кретао од 30% 2010. и 2012. године, 35% 2013. и 41% 2011. године, можемо закључити да је јавно тужилаштво током 2014. године, највише примењивало институт одбацивања кривичне пријаве. Да би проверили да ли је одбацивању кривичног гоњења претходило одлагање кривичног гоњења или је одбачај вршен због тога што јавно тужилаштво није дошло до основане сумње да је учињено кривично дело насиља у породици, извршићемо анализу података добијених од појединих ОЈТ и то: Ваљева, Краљева, Сомбора, Врање и Смедерева.

Графикони бр. 38: Поступање по кп за насиље у породици у (5) ОЈТ

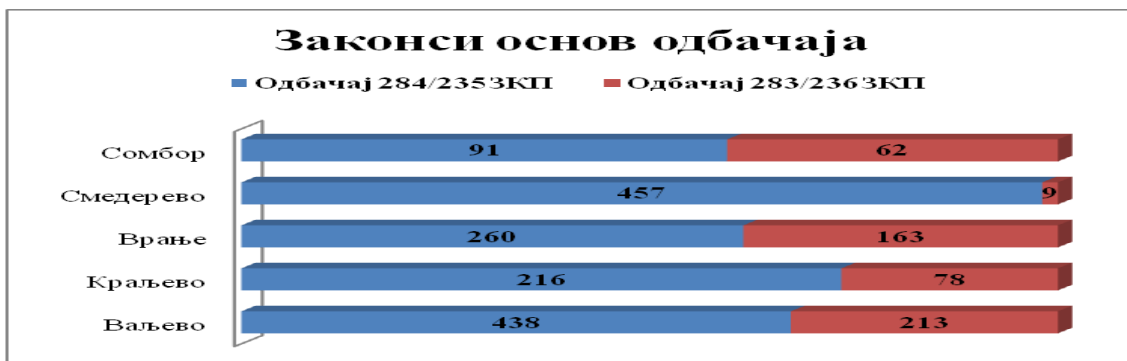
Графикони бр. 39: Поступање по кп за насиље у породици (у процентима) 2014. година

Из ових графикана можемо закључити да у ових пет ОЈТ проценат одбачених кривичних пријава за насиље у породици је још већи у односу на републички просек, и да је од 738 примљених у рад, чак 55% кривичних пријава одбачено. Од тог броја 40% је одбачено зато што јавно тужилаштво није дошло до основане сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности, а само у 15% предмета одбацивању кривичне пријаве претходило је одлагање кривичног гоњења, примењен је тзв "опортунитет".

На следећим графиконима приказаћемо проценат одбачаја кривичних пријава по појединим ОЈТ, као и законски основ одбачаја.

Графикон бр. 40: Одбачај кп насиља у породици у (5) ОЈТ

Графикон бр. 40: Законски основ одбачаја

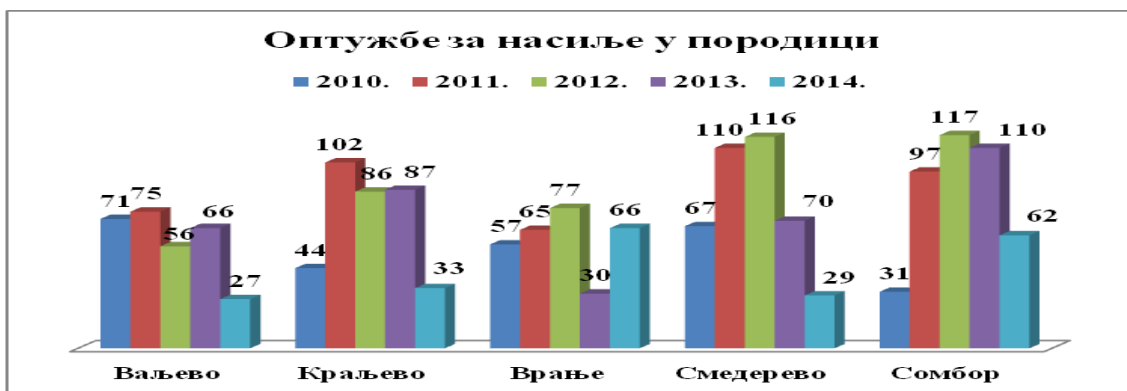
Треба напоменути да се ови графикони односе само на одбачај кривичних пријава на основу чланова 284/235 ЗКП и 283/236 ЗКП, при чему је једино ОЈТ Врање доставило статистичке евиденције из којих се може видети да поред 423 одбачаја по овим основима има и 32 одбачаја по члану 237 ЗКП (који је важио до 01.10.2013. године) а услед стварног кајања учиниоца кривичног дела, тако да је укупан број одбачаја у ОЈТ Врање 455, што износи 49,5% од укупног броја поднетих кривичних пријава.

На основу ова два графика можемо извести закључак да је неуједначена пракса поступања по кривичним пријавама насиља у породици од стране различитих јавних тужилаштава. Из графика бр. 40. можемо видети да је највећи број кривичних пријава (и бројчано и процентуално) одбачен у ОЈТ Ваљево, чак 65%. Овај податак требало би да забрине ово јавно тужилаштво зато што је чак за 27% већи у односу на републички просек. Али ако анализирамо и разлог одбачаја, можемо видети да је у ОЈТ Ваљево и највећи број кривичних пријава одбачен због примене института "опортунитет".

Најмањи број одбачаја је у ОЈТ Сомбор, и износи 21% од укупног броја поднетих кривичних пријава. Ако анализирамо основ одбачаја, приметимо да је у ОЈТ Смедерево само 9 кривичних пријава одбачено применом „опортунитета“, и то у 2014. години, док је највећи број, чак 457 кривичних пријава или 44% од укупног броја поднетих, одбачено зато што је јавно тужилаштво донело одлуку да нема основане сумње да је извршено кривично дело насиља у породици.

Када јавно тужилаштво у предистражном поступку дође до основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело насиља у породици, а није одбацило кривичну пријаву из већ поменутих разлога, односно није склопило споразум о признању кривице у тој фази поступка, поднеће суду оптужбу.

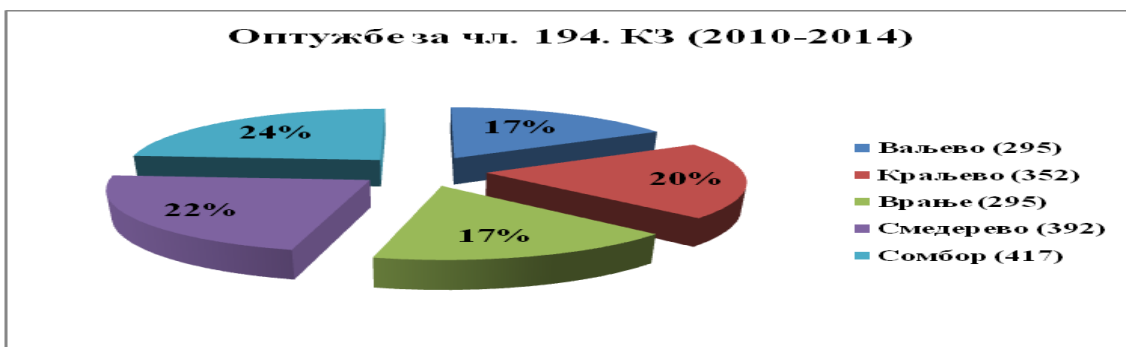
Према подацима које су нам доставили јавна тужилаштва и судови у Ваљеву, Краљеву, Сомбору, Врању и Смедереву урадили смо анализу поступања правосудних органа по КП за насиље у породици, за период 2010-2014 година.¹¹³⁵

Графикон бр. 42: Оптужбе за насиље у породици у (5) ОЈТ

¹¹³⁵ Напомена: Број оптужби се не поклапа по годинама у евиденцијама које смо добили од јавног тужилаштва у односу на оне које смо добили од суда, највероватније због датума завођења у једном, односно другом органу.

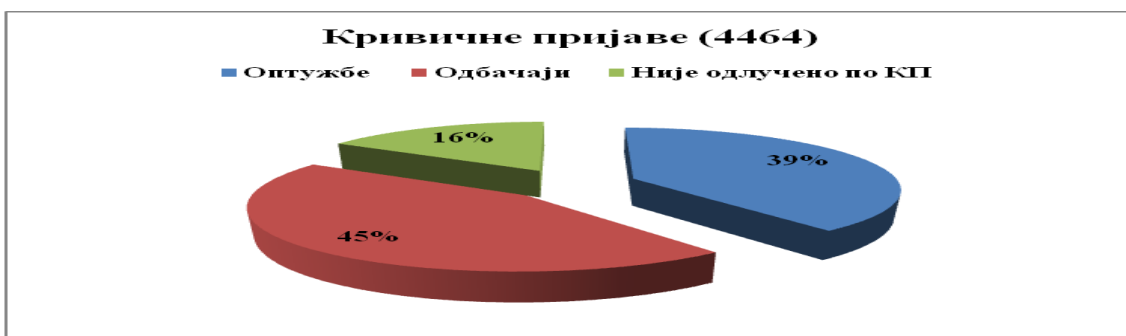
Из графика бр. 42 можемо закључити да су ОЈТ у Сомбору и Смедереву у току једне године (2012) поднели највећи број оптужби за кривично дело насиља у породици (117, одн. 116). ОЈТ Ваљево је јавно тужилаштво које је у једној години поднело најмањи број оптужби у односу на сва анализирана јавна тужилаштва (у 2014. години 27 оптужби). Тренд смањења оптужби у 2014 години, код четири од пет тужилаштава можемо објаснити и чињеницом да је од 01.01.2014. године почела да ради нова мрежа јавних тужилаштава и судова, тако да је територија за коју су месно надлежна ова јавна тужилаштва смањена у тој години, односно дошло је до повећања броја ОЈТ (нпр. ОЈТ Ваљево је било месно надлежно за територију Колубарског управног округа, а од 2014. године само за територију града Ваљева и општине Осечине).

Графикон бр. 43: Оптужбе за насиље у породици у (5) ОЈТ процентуално посматрано

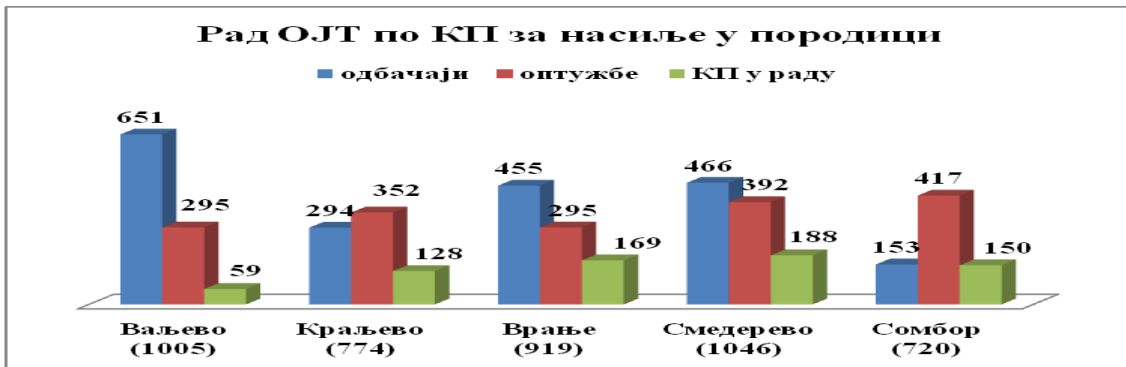
Такође, из графика бр. 43 видимо да је највећи број оптужби поднет од стране ОЈТ Сомбор, иако смо у ранијем делу видели да је том ОЈТ поднет најмањи број кривичних пријава, а најмањи број оптужби је поднет од стране ОЈТ Ваљево и Врање, иако је ОЈТ Ваљево било друго на листи са бројем кривичних пријава насиља у породици које је узело у рад (одмах иза ОЈТ Смедерево).

Однос поднетих кривичних пријава и оптужби које су проистекле из њих, можемо видети на следећем графикону.

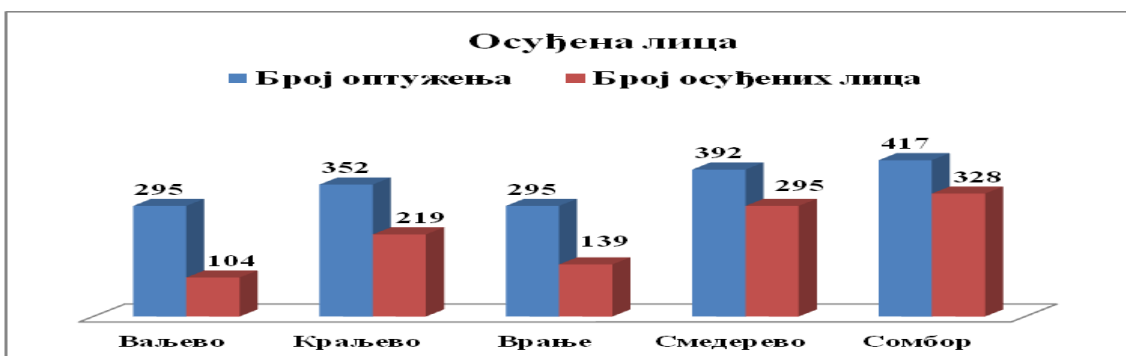
Графикон бр. 44: Однос поднетих кривичних пријава, оптужби и обачаја

Из графика бр. 44 можемо видети да је чак 45% кривичних пријава које је обрађивало јавно тужилаштво одбачено а само у 39% су подигнуте оптужбе. У 16% предмета, до половине 2015. године (када су добијени подаци из њихових евиденција), јавно тужилаштво није одлучило да ли ће поднети оптужбу или ће кривичне пријаве одбацили.

Графикон бр. 45: Однос поднетих кп, оптужби и обачаја у појединим ОЈТ

Видимо да је убедљиво највећи број одбачаја кривичних пријава и најмањи број поднетих оптужби у Ваљево, али је у том тужилаштву и најмањи број предмета по којима није одлучено, и још су у раду.

Графикон бр. 46: Однос оптужења и осуда¹¹³⁶

Графикон бр. 47: Однос кривичних пријава и осуда

¹¹³⁶ За број оптужби смо користили евиденције судова а за број осуђених званичне евиденције РЗС.

Из ова два графика можемо закључити да је најмањи број осуђених лица у Ваљевоу, при чему тај проценат у односу на број кривичних пријава које је јавно тужилаштво узело у рад износи само 10%. Још већи проблем је тај што у Ваљевоу је донето само 21 осуђујућа пресуда на казну затвора, што износи 2% од укупног броја поднетих кривичних пријава за насиље у породици. Видимо да је ОЈТ Сомбор најефикаснији и да је чак 45,5% обрађиваних кривичних пријава завршено осуђујућом пресудом, а 12% завршено казном затвора што је 6 пута више у односу на Ваљево.

На основу званичних података РЗС урадићемо анализу односа броја кривичних пријава узетих у поступање од стране јавног тужилаштва и броја осуђених лица на казну затвора.

Графикон бр. 48: Број осуда на казну затвора

Графикон бр. 49: Однос броја кп и осуда на казну затвора

Из ових графика можемо закључити да јавно тужилаштво нема успеха у кривичном гоњењу учинилаца кривичних дела насиље у породици. Наиме, циљ јавног тужилаштва би требао да буде да учиниоца кривичног дела стигне адекватна казна предвиђена законом. Ако узмемо у обзир да је минимална казна предвиђена за основни облик кривичног дела насиља у породици три месеца

затвора, а да само 6% од укупно пријављених учинилаца кривичног дела, за које је јавно тужилаштво сматрало да постоје основи сумње да су извршили насиље у породици, и узели кривичне предмете у разматрање¹¹³⁷ је стигла законом предвиђена казна, можемо закључити да је јавно тужилаштво неуспешно у гоњењу осумњичених за ово кривично дело.

На крају овог дела рада, а пре закључних разматрања, како би показали до каквог нежељеног исхода по чланове породице може довести неадекватан одговор државних органа на пријављено насиље у породици, урадићемо студију случаја кроз коју ћемо приказати брзину и начине реаговања државних органа на пријављено насиље у породици, одлуке јавног тужилаштва по кривичним пријавама, али и казнену политику суда.

У студији случаја ради лакшег праћења приказаћемо чланове породице словним ознакама: оца АА (1946), мајку ББ (1945), сина ЦЦ (1965) и снају ДД (1970). АА и ББ су живели у браку од 1964. до 2010. године, након чега су се развели и наставили да живе у две одвојене куће у истом сеоском домаћинству у околини Ваљева.

Дана 23.09.2015. године, дежурној служби ваљевске полиције, од стране службе хитне помоћи Дома здравља, пријављено је да су у једном сеоском домаћинству, у околини Ваљева, по позиву за пружање хитне медицинске помоћи интервенисали и затекли једно беживотно тело (леи мушкарца) у кући и испред куће мушко старије лице са повредама главе (лобање) опасним по живот. Повређени је превезен на УЦ Ваљевске болнице, а након тога и на ургентно одељење Клиничког центра у Београду. Патрола униформисане полиције је одмах изашла и обезбедила лице места, а увиђај су извршили заменик ВЈТ Ваљево, криминалистички инспектор и криминалистички техничар ОКП Ваљево. Утврђено је да је испред породичне куће син ЦЦ физичком снагом нанео тешке телесне повреде оцу АА, тако што му је главом ударао о земљу. Када је помислио да га је лишио живота, син ЦЦ је ушао у кућу, написао опроштајно писмо, признао извршење кривичног дела и навео разлоге који се могу описати речима -

¹¹³⁷ У раду смо видели да је много већи број пријава насиља у породице поднетих полицији него тужилаштву, зато што за одређен број јавно тужилаштво уопште не улази у поступак, већ их архивира. То је зато што по њиховом мишљењу нема ни основа сумње да је учињено кривично дело, па се полицијски извештај архивира у уписник јавног тужилаштва под ознаком КТР (разно).

дело је учинио зато што је цела породица трпела насиље од оца у претходном периоду. Затим је попио отровну супстанцу (креозан) и извршио самоубиство. Обдукција је потврдила да је смрт наступила насилно, од отрова који је попио. Присутних сведока догађају није било.

Мајка ББ је изјавила да није била присутна за време овог догађаја, зато што је била у куповини у Ваљевоу, а да је њен бивши супруг дуги низ година вршио насиље над свим члановима породице и да су иста пријављена полицији, након чега су вођени кривични поступци у којима је АА од стране суда осуђиван.

Отац АА је преминуо дана 29.09. 2015. године, на одељењу Клиничког центра у Београду. ВЈТ Ваљево није захтевало обдукцију зато што је учинилац кривичног дела извршио самоубиство.

О кривичном делу је обавештено ВЈТ Ваљево и писменим путем, и то извештајем Пу-2959/15 од 30.09.2015. године.

Из претходног дела рада закључили смо да се ова врста насиља у породици, односно убистава чланова породице, не виде у званичним статистикама полиције, јавног тужилаштва и суда, зато што се не подноси кривична пријава, односно не покреће кривични поступак. Наиме, кривична пријава се не подноси зато што учинилац кривичног дела у тренутку подношења пријаве није жив.

Да би утврдили шта је претходило оваквој породичној трагедији, где је један члан породице - син, убио другог члана породице - оца, и да ли је кривично дело учињено у афекту или је дугогодишњи сукоб између чланова породице довео до убиства, извршићемо увид у судске списе правноснажних пресуда.

Прву пријаву због насиља у овој породици полиција је примила још 2006. године. Наиме, дана 21.06.2006. године, униформисана полиција ПУ Ваљево, поднела је кривичну пријаву под бројем КУ-320/06 против лица АА због основане сумње да је учинио кривично дело насиље у породици из члана 194 став 2 а у вези става 1, зато што је у првој половини 2006 године у породичном домаћинству применом насиља и претњом да ће напасти на живот и тело, угрожавао телесни интегритет и спокојство чланова своје породице, на тај начин што је своју супругу-оштећену ББ често истеравао из куће и малтретирао, а исто је чинио и према свом сину ЦЦ и снаји ДД. Поред тога, сина ЦЦ је и тукао и

насртао на њега ножем, а на дан 14.06.2006. године, пришао је оштећеној ББ док је обављала кућне послове и штапом дужине 1 метар а дебљине палца, као средством подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, ударио 4-5 пута у главу, при чему је она задобила лаке телесне повреде у виду нагњечине главе са површним огуљотинама. Оштећена ББ се јавила на УЦ Ваљевске болнице где су јој 15.06.2006. године констатоване лаке телесне повреде и тог дана је догађај пријављен полицији. Увиђај није вршен.

Дана 27.12.2006. године од ОЈТ Ваљево поднет је оптужни предлог против АА, а 26.01.2007. године донета је првостепена пресуда од ОС у Ваљево (К.бр. 1074/06), при чему је АА проглашен кривим да је учинио кривично дело за које је оптужен. Изречена му је условна осуда којом је утврђена казна затвора у трајању од 7 (седам) месеци, а која казна се неће извршити уколико окривљени у периоду од 2 (две) године, по правноснажности ове пресуде не начини ново кривично дело. Суд је у образложењу пресуде навео: "Приликом одлучивања о висини казне суд је узео у обзир како сврху кажњавања из члана 42 КЗ, тако и све околности које могу утицати да казна буде мања или већа садржане у члану 54 истог законика. Тако је суд нашао да на страни окривљеног постоје одређене олакшавајуће околности и то чињеница да је породичан, отац двоје деце. Суд је као олакшавајућу околност ценио и његово искрено кајање које је несумњиво изражено на главном претресу, те јавно обећање да се овако нешто више неће поновити... Приликом утврђивања висине запређене казне и рока провере суд је ценио степен противправности учињеног кривичног дела и степен кривице окривљеног, па је по оцени суда изречена санкција адекватна тежини учињеног кривичног дела од стране окривљеног."

Јавно тужилаштво, ни окривљени нису улагали жалбу на пресуду.

Занимљиво је то да пре доношење првостепене пресуде, а након подизања оптужнице, без обзира на кајање и обећања АА која су изнета у образложењу претходне пресуде, против оца АА, син ЦЦ је 03.01.2007. године, у ПУ Ваљево, поднео кривичну пријаву на записник, због основане сумње да је учинио кривично дело насиља у породици. Наиме, непосредно пре подношења кривичне пријаве, АА је у видно алкохолисано стању, физички насрнуо на супругу ББ, а када је син покушао да је заштити исти је из куће изнео једно парче дрвета (цепаницу) и

истом ударио сина ЦЦ у пределу главе наневши му видне повреде. На УЦ Ваљевске болнице, дежурни лекар је констатовао да је оштећени задобио лаке телесне повреде. Дана 10.01.2007. године, униформисана полиција ПУ Ваљево, проследила је кривичну пријаву КУ-21/07 са извештајима и комплет списима, ОЈТ у Ваљево. ОЈТ Ваљево је одложило кривично гоњење по овој кривичној пријави, а након тога исту одбацило због примене опортунитета (Кт. бр. 70/07 од 26.07.2007. године).

Дана 29.05.2007. године син ЦЦ је путем телефона пријавио оца АА да му прети да ће се физички разрачунати са њим. Униформисана полиција је поступала по пријави, где је обављен разговор са оба лица, где је АА негирао претње, а из разлога што није било сведока догађаја, нити других доказа да је дошло до претњи физичким разрачунавањем, полиција је применила овлашћење и на основу Закона о полицији изрекла меру упозорења лицу АА (Пу- 4388/07).

Дана 25.04.2009. године снаја ДД поднела је кривичну пријаву на записник у дежурној служби ПУ Ваљево против свекра АА за насиље у породици које је учињено 24.04.2009.године. Дана 29.04.2009. године КП са прикупљеним доказима и извештајем као допуном КП, је прослеђена ОЈТ Ваљево (КУ-269/09). Овом кривичном пријавом обухваћена је и пријава (Пу-2954/09 од 24.04. 2009. године) коју је ББ личним доласком у дежурну службу ПУ Ваљево (око 15,05 час) поднела против АА. Пријавила је да исти малтретира све чланове породице. Овом приликом ББ је одбила да поднесе кривичну пријаву на записник против свог супруга АА. Такође, КП (КУ-269/09) обухваћена је и пријава од истог дана (24.04.2009.) коју је ББ поднела путем телефона. Наиме, када се вратила из дежурне службе ПУ Ваљево у своје домаћинство, око 19,05 часова, и док је цепала дрва чула је АА да вређа ДД и да је претио да ће побити све по кући. Патрола полиције је изашла на лице места и прикупила потребна обавештења од свих чланова породице а ДД је позвана да поднесе КП на записник у дежурну службу полиције, што је иста и учинила 25.04.2009. године.

ОЈТ Ваљево је 08.07.2010. године, по овој КП, након спроведених истражних радњи, поднело оптужни предлог Кт.бр.407/09 против лица АА због основане сумње да је учинио кривично дело из члана 194. став 2 а у вези ст.1 КЗ.

У међувремену оштећена ДД је умрла природном смрћу и то у току новембра 2009. године.

Основни суд у Ваљевоу је донео првостепену пресуду К.бр.2458/10 дана 07.10.2010. године, при чему је окривљеног АА осудио да је учинио кривично дело из члана 194. став 2 а у вези става 1 КЗ, због тога што је дана 24.04.2009. године, око 19 часова у дворишту свог домаћинства, претњом да ће напасти на живот и тело своје сад покојне снаје ДД, као члана своје породице и безобзирним понашањем угрозио спокојство и телесни интегритет тог члана породице, на тај начин што је вређао снају ДД речима "Ево ти, набијем те на курац, јебем ти матер босанску и циганску!", потрчавши ка њој са чекићем у руци, као опасним оруђем подобним да се тело тешко повреди и здравље тешко наруши, због чега је ДД побегла низ двориште, да би након трчања поред помоћне зграде радионице успела да побегне, при чему је окривљени био свестан свог кривичног дела и његове забрањености, али је и поред тога хтео његово извршење.

Суд је окривљеном изрекао условну осуду којом је утврђена казна затвора у трајању од 1 (једне) године, а која казна се неће извршити уколико окривљени у периоду од 2 (две) године, по правноснажности ове пресуде не учини ново кривично дело. Такође, изрекао му је и меру безбедности обавезно лечење алкохоличара на слободи, које не може трајати дужи од 2 (две) године. Од олакшавајућих околности на страни окривљеног суд је ценио чињеницу да се законски наследник покојне оштећене ДД, сведок ЦЦ, није придружио кривичном гоњењу, и није поставио имовинско-правни захтев, као и чињеницу да је окривљени отац двоје деце, док је као отежавајућу околност ценио чињеницу да је окривљени два пута осуђиван и то једном за истоветно кривично дело.

Жалбе на првостепену пресуду уложили су и окривљени и јавно тужилаштво. Апелациони суд у Београду је пресудом Кж1 1998/11 од 29.04.2011. године, одбио као неосноване обе жалбе а првостепену пресуду потврдио.

Док је трајао овај кривични поступак, дана 13.08.2009. године, лице АА је путем телефона пријавило снају ДД да намерно баца петарде испод његовог прозора и тако га узнемирава. Патрола полиције је изашла на лице места, прикупила обавештења од свих чланова породице, утврдила да је ДД бацила једну петарду да би расплашила дивље животиње, тј. лисице које нападају живину, и

да постоји међусобни сукоб између АА и осталих чланова породице, и пошто није било довољно доказа да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности, сви чланови породице су упозорени да се уздрже од будуће лошег понашање једних према другим (ПУ-6490/09).

Дана 12.01.2011. године АА је путем телефона дежурној служби полиције пријавио своју бившу супругу ББ да га је гађала и погодила непознатим предметом док је био у дворишту заједничког домаћинства. Патрола полиције је изашла на место догађаја, и прикупила обавештења од свих чланова породице, где су ББ и ЦЦ негирали наводе АА и навели у изјавама да је АА био у алкохолисаном стању и да је вређао ББ, речима да је "џукела, лопов, курва", псовао јој мајку и истеравао ју је из куће. ББ и ЦЦ су позвани да поднесу кривичну пријаву против АА али то нису урадили. Сви списи предмета под бројем ПУ-255/11 су 15.01.2015. године прослеђени ОЈТ Ваљево да одлучи по пријави да ли има елемената за кривично гоњење. Предмет је у ОЈТ примљен и заведен под бројем Ктр-200/11 и дана 01.03.2011. године раздужен у архиву, при чему је ОЈТ сматрало да нема елемената за било какво поступање по том предмету.

Дана 29.03.2011. године лице ЦЦ је самоиницијативно приступило у ОЈТ Ваљево и поднело кривичну пријаву на записник (Кт. бр. 511/11) против АА због основане сумње да је извршио кривично дело насиља у породици. Наиме, исти је у пријави навео да је дана 26.03.2011. године, око 19 часова, док се налазио у ојаклији куће кроз прозор исте видео свог оца АА како улази у припитом стању у заједничко двориште породичне куће, и упућује увредљиве речи "џукело, лопове, курво", његовој мајци ББ, која се налазила у кухињи, а након тога и речи претње "убићи те, удавићу те својим голим рукама пред чесмом". Када је то чуо, ЦЦ знајући насилни карактер свога оца АА, истрчао је на терасу и викнуо мајци да се закључа у летњу кухињу, и да не излази. АА се тада обратио сину ЦЦ речима "убићу те иза леђа, убићу те џукело, лопове". Са изговарањем речи претње је наставио и даље и то "ако не будем успео да те убијем иза леђа продаћу хектар земље и платићу људе да тебе и ББ убију". Због страха који је тада осетио за сопствени живот, и живот мајке, ЦЦ је побегао у кућу и закључао се. АА је наставио са вређањем и претњанма наредних два сата.

Кривична пријава је истог дана достављена ПУ Ваљево, уз захтев за прикупљање потребних обавештења и података. Полицијски службеници униформисане полиције су поступили по кривичној пријави, прикупили обавештења и друге доказе и извештај као допуну кривичне пријаве проследили ОЈТ дана 5.04.2011. године (Пу-2480/11).

*Дана 29.04.2011. године, ОЈТ је позвао оштећене ББ и ЦЦ, да се изјасне о предлогу да се по члану 236 ЗКП одложи кривично гоњење против АА, и да он уплати у хумантарне сврхе 15.000 динара, како би се применио одбачај кривичне пријаве због примене опортунитета. Оштећени ББ и ЦЦ су одбили предлог јавног тужилоца. Дана 19.05.2011. године стављен је предлог да се предузму истражње радње, што је и учињено од стране истражног судије, где је предмет враћен ОЈТ дана 17.06.2011. године. Дана 7.07.2011. године од стране ОЈТ поднет је оптужни предлог против АА, због извршења кривичног дела из члана 194. став 1 КЗ. Првостепена пресуда је донета дана 5.04.2012. године, и окривљени АА је осуђен због извршења наведеног кривичног дела (К.бр.798/11). Изречена му је условна осуда којом је утврђена казна затвора у трајању од 5 (пет) месеци, а која казна се неће извршити уколико окривљени у периоду од 1 (једне) године, по правноснажности ове пресуде не начини ново кривично дело. У образложењу пресуде суд је навео да је као отежавајућу околност оценио ранију осуђиваност окривљеног, а са друге стране није нашао ниједну олакшавајућу околност. Став суда је био да оваква кривична санкција адекватна извршеном кривичном делу и степену кривице окривљеног, стим што се приликом одлуке о кривичној санкцији суд између осталог руководио и тиме, да евентуално између окривљеног и оштећених може да дође до каквог-таквог побољшања међусобних односа, при чему окривљени АА је тај који својим понашањем треба томе пресудно да допринесе. **Мишљење суда је да ће овим путем бити остварени циљеви специјалне и генералне превенције.***

Жалбу на ову пресуду уложили су и окривљени и јавно тужилаштво. Апелациони суд у Београду је пресудом Кж1-3021/12 од 20.06.2012. године одбио жалбе као неосноване и потврдио првостепену пресуду. У образложењу пресуде је између осталог наведено: "Испитујући првостепену пресуду у делу одлуке о кривичној санкцији, а поводом жалбе ОЈТ В. и окривљеног, Апелациони суд налази

да су жалбе неосноване. Ово стога што је кривична санкција која је изређена окривљеном побјаном пресудом због извршења предметног кривичног дела и по оцени овог суда у свему у складу са тежином учињениог кривичног дела и степеном кривице окривљеног као учиниоца, као и са осталим релевантним околностима из члана 54 КЗ, које је првостепени суд правилно утврдио и навео у образложењу побјане пресуде, и истима, а насупрот изнетим жалбеним наводима, дао адекватан значај. Стога ће овако изреченом кривичном санкцијом, и по налажењу Апелационог суда у Београду у потпуности остварити сврха кажњавања прописана одредбом члана 42 КЗ, као и сврха изрицања условне осуде, па су неосновани као предлог из жалбе тужиоца за строжије кажњавање и изрицање казне затвора (тима пре што тужилац као отежавајуће околности наводи елементе кривичног дела који по оцени овог суда на могу бити цењени као отежавајуће), тако и из жалбе окривљеног да је изречена кривична санкција доста ригорозна, а са напред наведених разлога, и у овим жалбама се не наводи ниједна околност коју првостепени суд није ценио приликом изрицања кривичне санкције окривљеном, а која би била од значаја за исту."

На крају, уместо коментара вратићемо се на почетак ове студије случаја:

Дана 23.09.2015. године, дежурној служби ваљевске полиције од стране службе хитне помоћи Дома здравља пријављено је да су у једном сеоском домаћинству у околини Ваљева, по позиву за пружање хитне медицинске помоћи интервенисали и затекли једно беживотно тело (леш мушкарца) у кући и испред куће мушко старије лице са повредама главе (лобање) опасним по живот... Након извршеног увиђаја утврђено је да је испред породичне куће син ЦЦ физичком снагом нанео тешке телесне повреде оцу АА, тако што му је главом ударао о земљу. Када је помислио да га је лишио живота, син ЦЦ је ушао у кућу, написао опроштајно писмо, признао извршење кривичног дела и навео разлоге који се могу описати речима - дело је учинио зато што је цела породица трпела насиље од оца у претходном периоду. Затим је попио отровну супстанцу (креозан) и извршио самоубиство. Обдукција је потврдила да је смрт наступила насилно, од отрова који је попио. Мајка ББ је изјавила да није била присутна за време овог догађаја, зато што је била у куповини у Ваљеву, а да је њен бивши супру дуги низ

година вршио насиље над свим члановима породици и да је исто пријављивано полицији, након чега су вођени кривични поступци у којима је АА од стране суда осуђиван. Отац АА је преминуо дана 29.09. 2015. године, на одељењу Клиничког центра у Београду.

Ова студија случаја сликовито показује поступање државних органа на пријављено насиље у породици. Полиција одмах реагује и интервенише на пријаве насиља у породици, предмет обрађује и завршава у року од неколико дана и доставља кривичну пријаву јавном тужилаштву. Јавно тужилаштво покушава да примени опортунитет, при чему позива оштећене да се изјасне о истом, што доводи до секундарне виктимизације жртве. Уколико се кривична пријава не одбаци из тих разлога, кривични поступци трају релативно дуго, нарочито по жалбама странака. Казнена политика је блага, условна осуда је најчешћа кривична санкција која се изриче, а жалбе на такве осуде немају ефекта код другостепеног суда.

У овој студији случаја видели смо да је оштећено лице, које је дуги низ година трпело насиље од оца и присуствовало насиљу које је његов отац вршио над снајом и супругом (својом супругом и мајком), тражило помоћ од државних институција и подносило пријаве за насиље полицији и јавном тужилаштву. Када је увидело да је одговор државе неадекватан, јер се наставило са насиљем, исто је узело правду у своје руке, убило насилника, чиме је и сам постао насилник, а затим пресудило само себи (извршило самоубиство).

Надамо се да ће у будућности одговор државе на насиље у породици бити много ефикаснији, и да ће овакви случајеви, описани у овој студији случаја, бити давна ружна прошлост у Србији.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Када је у питању правна заштита од насиља у породици *prima ratio* је Породични закон. Брачни и породични односи спадају у сферу интерперсоналних односа и кривичноправна заштита се користи са „крајњом уздржаномшћу“.¹¹³⁸ Тако је нпр. код неких кривичних дела прописано да одређена лица неће бити кажњена иако су остварена битна обележја бића кривичног дела јер кривично дело не постоји.¹¹³⁹ Кривично право је одувек врло опрезно уређивало кривичноправну заштиту у сфери породичних односа.¹¹⁴⁰ Међутим, у неким случајевима потребно је реаговати кривичноправним одредбама јер се ради о најзначајнијим друштвеним вредностима. Када је у питању заштита од породичног насиља поставља се логичко питање да ли се ради о најважнијим добрима јер постоји паралелна заштита породичног и кривичног права. Зато се у теорији оправдано констатује да се на тај начин компромитује идеја о потреби заштите од насиља у породици.¹¹⁴¹

Ratio legis инкриминације насиља у породици, како се у теорији истиче, је заштита породице и породичних односа, али и појачана заштита одређених категорија лица, пре свега, жена и деце од другог члана породице који примењује насиље. По нашем мишљењу, у први план треба истицати заштиту посебног односа поверења међу члановима породице, јер оно што одликује свакодневне породичне односе је емоционалност, те стога насиље представља искакање из тог стања својственог за породицу и породичне односе. Важно нам је да, још једном, поновимо да би се насилници гонили и санкционисали и за постојећа кривична

¹¹³⁸ З. Стојановић, 2012, *op. cit.*, стр. 559.

¹¹³⁹ Код кривичног дела непријављивања припремања кривичног дела неће се казнити брачни друг учиниоца, лице са којим он живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и супружник неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајној ванбрачној заједници. Код кривичног дела непријављивање кривичног дела и учиниоца неће се казнити лице којем је учинилац супружник или са којим живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и супружник неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајној ванбрачној заједници, као и бранилац, лекар или верски исповедник учиниоца. За кривично пружања помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела неће се казнити лице којем је учинилац супружник, лице са којим учинилац живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и супружник неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајној ванбрачној заједници.

¹¹⁴⁰ И. Вуковић, 2012, *op. cit.*, стр. 127.

¹¹⁴¹ М. Шкулић, 2012б, стр. 79.

дела, као што је то било годинама уназад пре него што је уведено насиље у породици, и да није тачно да таква правна заштита не би била довољна. Таква заштита је ако ништа друго много више у складу са духом нашег кривичног законодавства и начелом законитости јер се свим кривичним делима која садрже појам насиље може приговорити са становишта сегмента *lex certa*. У кривичном праву, на срећу, веома ретко наилазимо на термин „насиље“.

Овде имамо дилему да ли да поступимо по принципу „*родило се ваља га љуљати*“ или да применимо непопуларну меру декриминализације и другачије поставимо кривичноправну заштиту од насиља у породици. Поставља се и питање откуд одједном толико “закона, иницијатива, препорука, стратегија“ за сузбијање насиља у породици. Још одавно је речено „*пуно закона, лоша држава*“ или ти пренесено на наше поднебље „*много бабица, килаво дете*“. Одмах се намеће питање да ли је разлог за увођење ове инкриминације био остављање утиска у јавности да се држава бори против насиља у породици, популистичко-политичко деловање слањем порука да се забрањује кажавање деце или је циљ заиста био појачана заштита од насиља у породици?

Заговорници ове инкриминације истичу да је било потребно увести насиље у породици у наш кривично-правни систем како би се све друштвено-негативне појаве које карактеришу насиље између чланова породице (углавном иза "затворених врата", далеко од очију јавности), и то углавном оних снажнијих над слабијим (мушкараца над женама, одраслих над децом, младих над старим), строжије кажњавале. Међутим, добијени резултати истраживања указују на то да наш правни систем није на најбољи начин, са строгим научним резонем и објективним приступом, одговорио предмету доктринарне анализе а то је проблем насиља у породици.

Држава изменом постојећих и доношењем нових прописа покушава да нађе одговарајући "рецепт" за сузбијање ове изузетно штетне друштвене појаве, међутим, као што смо видели на основу резултата истраживања наше судске праксе, то не даје одговарајуће резултате на плану спречавања и сузбијања насиља у породици.

Велики проблем је неадекватна казнена политика и то како законодавца тако и судова. Тако је за тешку телесну повреду нанету члану породице из нехата

запрећена казна затвора од две до десет година, а уколико је тешка телесна повреда за време чињења насиља у породици нанета са умишљајем члану породице учинилац кривичног дела ће одговарати за кривично дело "Тешка телесна повреда" из члана 121. став 1. КЗ, где је запрећена казна од шест месеци до пет година или став 2. где је запрећен затвор од једне до осам година. Такође, судови веома често прибегавају квалификацији по члану 194 став 3. не упуштајући се у садржај кривице учиниоца да ли из разлога непознавања кривичног материјалног права или због тога што желе да изрекну тежу казну остаје непознаница.

Једно од могућих решења овог проблема је прописивање тежих облика код већ постојећих инкриминација, па и код тешке телесне повреде из члана 121, ако је дело учињено према члану породице, при чему би запрећена казна затвора могла да остане иста као за члан 194. став 3. КЗ, од две до десет година. До потврде да би требало прибећи овом решењу долазимо и кроз анализу судске казнене политике. Такво решење постоји већ у многим земљама у упоредном праву. Тако, уместо основног облика (става 1) члана 194. КЗ, прописао би се тежи облик код кривичних дела лаке телесне повреде, тешке телесне повреде, принуде, злостављања и мучења и појединих кривичних дела против полне слободе. Могуће би било и код кривичног дела угрожавање сигурности из члана 138. КЗ, у ставу 3. додати, поред набројаних службених лица која се посебно штите, и чланове породице. Чини нам се да би на тај начин чланови породице били много боље заштићени, а јасно је да је биће кривичног дела насиље у породици већ обухваћено другим кривичним делима која егзистирају у КЗ. Могло би се размишљати и о посебној квалификаторној околности а то је извршење дела према малолетном лицу када би могла да буде прописана још строжија казна. На тај начин би се посебно штитила малолетна лица од насиља у породици. Видели смо да деца, поред жена, спадају у најугроженију категорију лица која због узраста и психичког стања представљају посебно рањиве особе при чему насиље (психичко, физичко, сексуално) према њима и најдуже траје због многобројних субјективних и објективних околности, које смо анализирали у претходним деловима рада.

Добар модел представља Кривични законик Шпаније којим се посебно штите жртве насиља у породици, а нарочито жене, деца и посебно рањиви чланови породице (инвалиди, стара немоћна лица и сл.).

Поставља се и питање да ли мушкарци који не спадају у групу посебно рањивих чланова породице, треба да имају појачану кривичноправну заштиту од насиља у породици, јер су они по природи ствари снажнији пол. Сматрамо да то није неопходно и да би у члану 112. Кривичног законика требало дати дефиницију посебно рањивих чланова породице у коју би спадали малолетна лица, жене и немоћни чланови породице (инвалиди, изнемогла и болесна лица, старија лица и сл), а да се потом у сваком квалификованом облику већ набројаних кривичних дела посебним ставом регулише заштита тих лица.

Кривичноправна заштита мера заштите од насиља у породици, посебним обликом из става 5. члана 194, је такође криминалнополитички дубиозна. Један од основних недостатака је што се њиме не штити директно оштећени, већ судска мера, а индиректно оштећени (члан породице). При томе, лице на кога се односи заштитна мера и не мора бити члан породице, у смислу одредаба КЗ.

Главни аргумент за постојање посебног кривичног дела насиља у породици у кривичном законодавству је, по нашем мишљењу, лакше препознавање ове негативне друштвене појаве и потребе за њеним санкционисањем, како од стране грађана, тако и од стране државних институција и невладиних организација. Такође, како се у теорији и пракси истиче, олакшава се вођење статистике за насиље у породици. Други аргумент можемо да демантујемо. Видели смо, на више места у раду, да из разних разлога статистика није тачна ("тешка телесна повреда" ако је извршено према члану породице се не води посебно у статистици, убиство члана породице или друга врста насиља такође, ако је учинилац извршио самоубиство, то статистика не препознаје као случајеве насиља итд).

Главни разлог *против* овог кривичног дела, поред његове хибридне природе и непрецизне инкриминације, био би тај што нам добијени резултати истраживања показују, да од укупног броја догађаја насиља у породици који су пријављени полицији, мали проценат се оконча правоснажном пресудом. Још мањи проценат је осуђених на казну затвора у границама између посебног

законског минимума и максимума, и готово је занемарљив у односу на број пријављених догађаја насиља у породици. Поступање по овом кривичном делу умногоме оптерећује рад полиције и јавног тужилаштва, при чему је резултат тог рада мали број окончаних кривичних поступака. Такође, проблем је што у великом броју случајева успех у кривичном поступку јавног тужиоца зависи од оштећеног, који се најчешће налази у улози привилегованог сведока и не мора да сведочи пред органом поступка. Онда, велики број кривичних пријава, које поднесу оштећени за насиље у породици, бива одбачен због недостатка доказа. Исто тако, значајан број поступака се окончава ослобађајућом пресудом зато што оштећени, користећи своје право и после сведочења у предистражном поступку, на главном претресу ускрати исто, а јавно тужилаштво претходно није прикупило довољно материјалних доказа да утемељи оптужницу.

Једно од решења за овај проблем је вршење увиђаја у свим пријављеним догађајима када се могу обезбедити материјални докази. Ту подразумевамо како увиђај лица места кривичног догађаја, тако и увиђај лица (окривљеног, оштећеног). Видели смо да се увиђај за ово кривично дело врши врло ретко, само код најтежих случајева. Друго решење, а којим би се растеретило јавно тужилаштво од великог броја предмета насиља у породици, било би прописивање гоњења за основни облик насиља у породици по предлогу оштећеног. На тај начин би се смањио број кривичних предмета који долазе у рад јавном тужилаштву, јер би кривичне пријаве биле одбачене већ у првој фази, ако не постоји предлог оштећеног за кривично гоњење. Потенцијални проблем би могли представљати међународни извори који захтевају да се кривично гоњење за насиље у породици предузима по службеној дужности. Треће решење овог проблема биле би измене процесног законодавства које би се односиле на кривична дела код којих због породичног односа са учиниоцем постоји велика могућност утицаја на сведоке да промене свој исказ током суђења (сва кривична дела насиља извршена у породици). Наиме, оно што и данас често карактерише одговор државе на насиље у породици јесте занемаривање проблема и умањивање његовог значаја што све доводи до секундарне, па и терцијарне виктимизације. У нашем кривичноправном систему, оштећени насиљем у породици бива саслушаван од стране различитих државних органа (полиције, органа

старатељства, јавног тужилаштва, суда) више пута за исти догађај, при чему се једино сведочење пред судом узима као доказ приликом доношења пресуде. Из разлога што кривични поступци трају релативно дуго, а жртва насиља у породици најчешће остаје да живи у заједници са извршиоцем (немогућност селидбе, материјална зависност) и често бива поново жртва различитих притисака, па и новог насиља у породици (ревиктимизација), она током кривичног поступка мења претходно дат исказ, или ускраћује сведочење, при чему се поступци обустављају и огроман број кривичних дела насиља у породици остаје у тамној бројци.

Из тих разлога, мишљења смо да је потребно *de lege ferenda* прописати у ЗКП-у да прво саслушање оштећеног (уз присуство пуномоћника (адвоката)) обавља јавни тужилац, односно да то изузетно може поверити полицији, и да саслушање може обавити и пре саслушања осумњиченог у кривичном поступку, с тим да та изјава постаје материјални доказ у кривичном поступку, без обзира на евентуално ускраћивање сведочења у каснијим фазама поступка. При томе је потребно предвидети, да окривљени, односно његов бранилац, може унакрсно испитивати оштећеног само на главном претресу и то уз обавезну примену чланова ЗКП који се односе на поступање приликом испитивања посебно осетљивог сведока.¹¹⁴² ЗКП треба да предвиди и да ангажовање пуномоћника (адвоката) оштећеном, ако нема средстава да сам ангажује, врши орган поступка по службеној дужности о трошку тог органа.

Политика обавезног хапшења осумњиченог за насиље у породици, треба да буде обавезујућа за све полицијске службенике и јасно прокламована од руководства МУП-а. Наравно, хапшење би се вршило у свим оним случајевима у којима су испуњени законски услови за одређивања мере за обезбеђење окривљеног у кривичном поступку - притвора. Видели смо да је ово решење одговора полиције на насиље у породици прокламовано у многим државама западне Европе (нпр. Енглеска, Велс) и САД, и да је ова мера имала доста позитивних ефеката у сузбијању кривичних дела насиља у породичним односима. Наравно, кроз рад смо видели да оваква политика полиције нема ефекта, ако је не прати идентична политика органа поступка (јавног тужилаштва и суда) да се за ухапшеног осумњиченог за насиље у породици предложи и одреди мера

¹¹⁴² Више о испитивању посебно осетљивих сведока: М. Шкулић, Кривично процесно право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 215-217.

обезбеђења окривљеног у кривичном поступку (притвор), односно да се спроведе брз, ефикасан и правичан кривични поступак, при чему би се одредили кратки рокови за доношење правноснажне пресуде (не дужи од 6 месеци). Уз то, казнена политика суда се мора поштрити, јер са оваквом казненом политиком, по нашем мишљењу, ниједно кривично дело, па самим тим ни насиље у породици не може свести на оптималан и за друштвену заједницу прихватљив ниво.

Полиција треба да уведе и посебне протоколе и обрасце који би се примењивали у поступању код извршеног насиља у породици. Прикупљање обавештења и пријем кривичних пријава на записник од оштећених насиљем у породици треба да врше посебно обучени полицијски службеници, по могућству истог пола, при чему им је потребно обезбедити и посебне техничке и материјалне услове за рад (посебну канцеларију, константну едукацију у овој области, посебан информатички програм за процену ризика од даљег (поновљеног) насиља у породици сл). У бази података, за сваку општину, и ужу територију (месну заједницу) морају се евидентирати сви осумњичени за насиље у породици, где би се унели сви пријављени догађаји насилног понашања тог лица, са проценом будућег понашања, како би полицијски службеници лакше вршили криминалистичку контролу тих лица, односно приликом интервенције на пријављено насиље у породици, како би успешније и са мањим ризиком поступали по пријављеном безбедносном догађају и ефикасније заштитили жртву.

Такође, мишљења смо да могућност подношења тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици које прописује ПЗ мора да постане обавезујућа за јавно тужилаштво уколико се са тим сагласи (оштећени) жртва, и то најкасније у тренутку одређивања притвора, односно подношења оптужног предлога, односно оптужнице. На тај начин би се жртва насиља у породици најбоље заштитила од учиниоца кривичног дела док траје кривични поступак, односно све док постоји опасност од угрожавања насиљем од учиниоца кривичног дела.

По нашем мишљењу, потребно је *de lege ferenda* прописати и да орган старатељства не сноси трошкове парничног поступка, уколико не успе у спору за одређивање мера заштите у породици. Кроз овај рад, анализом парничних поступака, видели смо да је то један од разлога што се ЦСР не усуђује да чешће подноси тужбе за одређивање мера заштите од породице.

Непостојање законом прописаног прекршаја насиља у породици, и велика оптерећеност јавног тужилаштва овом врстом кривичних дела, доводи до тога да је пракса рада органа гоњења, у различитим деловима наше државе, па чак и у различитим општинама истог управног округа, доста неуједначена. Кроз анализу догађаја насиља у породици, видимо да многа јавна тужилаштва налажу полицији подношење прекршајних пријава и то за прекршаје из области ЗОЈРМ, где постоје обележја кривичног дела насиља у породици. Полиција често у прекршајном поступку гони учиниоце за прекршај учињен против јавног реда и мира, при чему не постоји основни услов за постојање тих врста прекршаја, да су учињени на јавном месту. За сада такви прекршаји углавном бивају санкционисани од стране прекршајних судова, али у оним случајевима где окривљени ангажује браниоца, настају велики проблеми у доказивању постојања прекршаја (претње, насиља, дрског понашања) за који је неопходно нарушавање или ремећења јавног реда и мира, јер су догађаји насиља у породици најчешће извршени у породичној кући или стану где нема сведока догађаја.¹¹⁴³

Наш предлог, *de lege ferenda*, био би прописивање прекршаја насиља у породици и то у оквиру ПЗ где би се увеле казнене одредбе за оне најблаже облике насиља између чланова породице који нису обухваћени КЗ. У прилог прописивању прекршаја насиља у породици иде и та чињеница да је за прекршај потребан само нехат учиниоца као најблажи степен кривице, а за кривично дело умишљај, а нехат само када је посебно прописан КЗ. Друга могућност је доношење посебног закона за заштиту од насиља у породици с чијим ступањем на снагу би престале да постоје одговарајуће одредбе ПЗ.

Мишљења смо, да је потребно ПЗ дати могућност полицији за одређивање мере заштите од насиља у породици, која би имала превентивни карактер и трајала би најдуже 14 дана¹¹⁴⁴, и које би по аутоматизму престајале, ако жртва насиља у породици, њен пуномоћник (адвокат) или други овлашћен орган (јавно тужилаштво, орган старатељства) не поднесе тужбу за одређивање мера заштите

¹¹⁴³ Чак и нови предлог ЗОЈРМ који је Влада упутила Народној скупштини 31.12.2015. године, не решава овај проблем, иако у члану 3 став 2 прописује „Сматраће се да је прекршај из овог закона извршено на јавном месту и кад је радња извршења на месту које се у смислу става 1 тачка 2 овог члана не сматра јавним местом, ако је то место доступно погледу или чујности са јавног места или је последица наступила на јавном месту.“

¹¹⁴⁴ Видети у четвртном делу рада: Аустријски модел - Други Закон о заштити од насиља (*Zweite Gewaltschutzgesetz*) из 2009. године, мере заштите које одређује полиција могу трајати 14+14 дана.

од насиља у породици. Полиција би била у обавези да одмах по доношењу овакве мере, обавести јавно тужилаштво и ЦСР ради евентуалног подношења тужбе у парничном поступку. На овај начин полиција, којој се најчешће прво пријављује насиље у породици (то видимо из добијених резултата истраживања), би тренутно онемогућила даље вршење насиља у породици а полицијска мера би имала кратак период трајања, и могла би бити продужена само уколико овлашћено лице поднесе тужбу за одређивање мере заштите од насиља у породици. Сматрамо да на овај начин не би била угрожена права члана породице према којем би се применила ова мера, зато што би она имала само превентивни карактер, њено трајање би било ограничено на релативно кратак период, а ефекат би био велики у спречавању даљег или поновног вршења насиља у породици. Ова мера не би имала утицаја на органе кривичног поступка, приликом доношења одлуке да ли је извршено кривично дело "насиље у породици". Мера заштите би се доносила само ради заштите члана породице који пријављује насиље, и ради спречавања новог насиља у породици, у периоду док други правосудни органи не би преузели предмет у своју надлежност. Минимални услови за одређивање ове мере од стране полиције постојали би и кад није утврђено да је дошло до насиља према члану породице, али је из превентивних разлога потребно ограничити право једном члану породице да се приближи другом члану породице када постоји процена да може доћи до насиља у породици. Полицијски службеници би претходно прошли обуку из ове области.

Критичари оваквог модела поступања могли би изрећи замерке да би била угрожена људска права лица према коме се предузимају полицијске мере заштите од насиља у породици. Иако се слажемо са тим, да би постојала могућност злоупотребе од лица које пријављује насиље у породици (ако подноси лажну пријаву), сматрамо да ова превентивна мера чак иако би била донета у оним случајевима где је пријављено а није учињено насиље, односно када је дошло до погрешне процене да ће насиље у породици бити учињено ако се потенцијални насилник не исели из стана/куће, би имала доста мање негативних последица, него ако се не би применила у оним другим случајевима, када би из тих разлога дошло до трагичних последица (убиства жртве или наносења тешких телесних повреда). За овакав модел поступања у заштити жртве насиља у породици можемо

наћи упориште и у законодавствима других европских држава (приказаали смо модел Аустрије и Немачке а овакав начин поступања познају и друге развијене државе нпр. Швајцарска. У кантону Ааргау, од 1.01. 2007. године, полиција може протерати насилника на 20 дана из породичне куће, а уколико крши мере забране биће кажњен новчаном казном¹¹⁴⁵).

Евентуално, за још веће осигурање да се предупреду злоупотребе, може се размотрити могућност и да се предвиди предуслов за примену ове мере, тј. да се иста може одредити само осумњиченом за кривично дело "насиље у породици". Наиме, услов за одређивање полицијске мере заштите од насиља у породици би било подношење кривичне пријаве против осумњиченог за насиље у породици (по могућству узимање кривичне пријаве на записник, уз упозорење на последице лажног пријављивања, уколико то дозвољава узраст и здравствено стање оштећеног). Наравно, и овакво решење би наишло на критике, нарочити феминистичких покрета, зато што би се одговорност за предузимање мера заштите од стране полиције пребацила на оштећеног (жртву насиља), јер ако не жели да поднесе кривичну пријаву, полиција не би издавала мере заштите.

Законска могућност одређивања овакве мере осумњиченом за насиље у породици дала би полицији добар механизам, поред мере хапшења, да тренутно заштити жртву.

У породичноправној заштити жртава од насиља у породици, поред наведеног, наш предлог *de lege ferenda*, као резултат спроведеног истраживања, био би да се код мере заштите "*забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености*" законски одреди минимална дистанца испод које се не би извршилац насиља у породици смео приближити жртви, осим у изузетним ситуацијама које би морале бити посебно образложене од стране суда (нпр. код преузимања и враћања детета од стране родитеља према коме је изречена ова мера заштите) када би та удаљеност могла бити мања. По нашем мишљењу, минимална удаљеност приближавања жртви би требала законски да буде одређена на 100

¹¹⁴⁵ *Stopp Gewalt!*, Häusliche Gewalt Informationen zu Wegweisung und Betretungsverbot bei häuslicher Gewalt im Kanton Aargau, Aarau, 2015, стр. 11. https://www.ag.ch/media/kanton_aargau/dvi/dokumente_5/ges_1/organisation_8/haeusliche_gewalt/Haeusliche_Gewalt_Polizeiliche_Wegweisung_Betretungsverbot_zivil-rechtliche_Schutzmassnahmen.pdf 05. децембар 2015.

метара, при чему би суд у оним случајевима када то процени да је потребно могао пресудом одредити и већу удаљеност.

Такође, мултисекторски приступ решавању пријављених догађаја насиља у породици и заштита жртава треба да буде обавезна на нивоу сваке општине. Мноштво потписаних протокола и инструкција о међусекторском поступању нису до данас уродили плодом. Наиме, у оним срединама где носиоци функција у здравству, социјалном систему, јавном тужилаштву, полицији, локалној самоуправи, школству... желе да примене такав начин решавања проблема насиља у породици он даје добре резултате. Тамо где нема добре воље, где све институције поступају независно једна од друге а међусобно сарађују само када наиђу на проблем, исход у сузбијању насиља у породици је поражавајући. Из тих разлога, неопходно је да се законски уреди ова област и тачно пропишу кораци у заједничком поступању сваке државне институције у трајном континуираном решавању проблема насиља у породици где је оно детектовано.

Начин на који се данас поступа по пријавама за насиље у породици, где свака институција решава проблем у оквиру свог делокруга (нпр. здравство збрињава повреде жртве и обавештава полицију да се члан породице јавио са телесним повредама у ургентни центар, полиција прикупља доказе и подноси кривичну пријаву, јавно тужилаштво подноси оптужбу, центар за социјални рад даје своје мишљење о тренутном стању у породици и процену угрожености деце, суд пресуђује итд...) није добар зато што тренутно "гашење пожара" не даје трајне резултате. Такође, веома је важно да постоје евиденције (електронска база) у којој ће се нотирати свака породица у којој је пријављено насиље, при чему ће све институције предузимати континуиране мере како на решавању насиља у породици, тако и на даљем безбедносном праћењу те породице, чиме би се спречило евентуално ново насиље, односно жртва заштитила на време. Финансијска помоћ жртви је такође битан елемент у спречавању даљег насиља, при чему морају постојати посебни државни фондови за овакву врсту помоћи, а исти треба да буду доступни институцијама које предузимају мере на сузбијању насиља у породици. Кроз рад смо видели да је економска независност жртве битан фактор који утиче на смањење насиља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексић Ж., *Криминалистика*, четврто измењено и допуњено издање, Научна књига, Београд, 1987,
2. Алексић Ж., М. Шкулић, *Криминалистика*, четврто измењено и допуњено издање, Досије, Београд, 2002,
3. Алексић Ж., М. Шкулић, *Криминалистика*, осмо измењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011,
4. Аристотел, *Никомахова етика*, Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1982,
5. Alderson-Gill. R.G., A review of section 264 (criminal harassment) of the criminal code of Canada, 1996,
6. Association of Chief Police Officers: *Identifying, Assessing and Managing Risk In the context of Policing Domestic Violence*, National Centre for Policing Excellence, Bramshill, 2005,
7. Association of Chief Police Officers: *Guidance on investigating domestic violence*, National Centre for Policing Excellence, Bramshill, 2004,
8. Бабић И., "Насиље у породици и мере заштите", текст у зборнику радова "Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвена реакција" (ур. Д. Коларић), Том-1, КПА, Београд, 2014, стр. 51-64,
9. Бабић И., *Породично право*, Службени гласник, Београд, 1999,
10. Бабовић М., et al, *Матирање породичног насиља према женама у Централној Србији*. Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике. Београд, 2010,
11. Бакић В., *Породично право у СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1988,
12. Бановић Б., Турањанин В., Воштинић М., "Насиље у породици – кривичноправни и кривичнопроцесни аспекти", текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 190-201,
13. Бејатовић С., „Тужилачки концепт истраге као једно од обележја савременог кривичног процесног законодавства у земљама бивше СФРЈ и у Србији“, у зборнику „Право земаља у региону“ (ур. В. Чоловић), Институт за упоредно право, Београд, 2010, стр. 242-266
14. Бејатовић С., "ЗКП Србије из 2011 – крај реформе или само један неуспешан корак процеса реформе?" *Страни правни живот*, 1/2014, стр. 45-69,
15. Бејатовић С., „Тужилачка истрага као обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона (криминалнополитички разлози озакоњења, стање и перспективе)“, текст у зборнику „Тужилачка истрага регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени“ (ур. И.

- Јовановић, А. Петровић-Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014а, стр. 11-33,
16. *Без страха без насиља*, Приручник за парламентарце, Мрежа парламентарца "Жене ослобођене насиља", Издања Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, Сарајево, 2012,
 17. Бјелајац Ж., Матијашевић Ј., "Насиље као облик социо-патолошког понашања", *Култура полиса*, 22/2013, стр. 409-425,
 18. Боровић А., Павлица Н., Жарковић М., "Жртве насиља у породици као привилеговани сведоци", текст у зборнику радова "Насиље у Србији - узроци, облици, последице и друштвене реакције"(ур.Д. Коларић), Том 2, КПА Београд, 2014, стр. 275-285
 19. Боранијашевић В., "Поступак у парницама за заштиту од насиља у породици", *Правни живот*, 12/2014, стр.119-134,
 20. Бошковић А., "Основне карактеристике полицијске истраге у кривичном процесном законодавству Енглеске", *Страни правни живот*, 2/2014, стр. 211-233,
 21. Бркић С., „Заштита сведока у законодавству Србије и перспективе развоја“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 39/2005, стр.157-177,
 22. Barnish M., *Domestic Violence: A Literature Review*, London, September 2004, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.justice.gov.uk/inspectores/hmi-probation/docs/thematic-dv-literaturereview-rps.pdf>
 23. Bayardet A., *Les mots de la violence, Hypothèses*, Publications de la Sorbonne, Sorbonne, 1/2013,
 24. Betsky S., Dreber M.-L., Hänisch D., *Kinder- und Jugendpolitik Kinder- und Jugendhilfe in der Bundesrepublik Deutschland: Strukturen – Institutionen – Organisationen*, IJAB – Fachstelle für Internationale Jugendarbeit der Bundesrepublik Deutschland e. V., Bonn, 2008,
 25. Byrd M., *Duty Description for the Crime Scene Investigator*, Miami-Dade Police Department, Crime scene investigations, The Crime Scene Investigations Bureau, Article posted March 2, 2000 <http://www.crime-scene-investigator.net/dutydescription.html#>
 26. Васиљевић Д., *Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира*, ВШУП, Београд, 1998,
 27. Васиљевић-Продановић Д., *Преступници под лупом*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2011,
 28. Васиљевић-Продановић Д., „Ефекти насиља у породици на понашање деце предшколског узраста“, *Педагошка стварност*, 3/2012, стр. 491-499,
 29. Вјештица Ј., Нешић С., *Насиље над женама у породици - пут до решења*, Покрајински омбудсман, Нови Сад, 2007,
 30. Водинелић В., „Основи сумње“ и „основана сумња“ у науци кривичног процесног права", *Наша законитост*, 9/1977,

31. Вуковић И., „Насиље у породици као кривично дело-поједини проблеми у примени права“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур.С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, 128-143,
32. Violence against women an EU-wide survey, European Union Agency for Fundamental Rights, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2014, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
33. Violence against Women in Sweden - Fact Sheet, Ministry of Labor, Ministry of Justice, Ministry of Health and Social Affairs, <http://www.innovations.harvard.edu/sites/default/files/violence-against-women-sweden.pdf>
34. Грубач М., *Кривично процесно право*, четврто измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета Унион, ЈП Службени гласник, Београд, 2006,
35. Грубач М., „Нове установе и нова решења ЗКП Србије од 26. септембра 2011. године“, *Правни записи*, 2/2011, стр. 467-514,
36. Грубач М., „Отварање истраге према новом Законику о кривичном поступку Србије“, *Правни записи*, 1/2014, стр. 217-234,
37. Грубач М., Васиљевић Т., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, Пројурис, 2013,
38. Garcia-Moreno С., Pallitto Ch., "Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence", *World Health Organization*, Geneva, 2013, <http://apps.who.int/iris/bitstream>,
39. Global study on homicide (Trends, contexts, data), *United Nation Office on drugs and crime (UNODC)*, Vienna, 2011, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Global_study_n_homicide_2011_web.pdf,
40. Global status report on violence prevention, World Health Organization (WHO), 2014, <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>
41. Good Practice Guidance, CPS Domestic Violence, Attorney General, Foreword to CPS Business Strategy 2005-2008, Crown Prosecution Service, November 2005, https://www.cps.gov.uk/publications/docs/dv_protocol_goodpractice.pdf
42. *Guidance on Investigating domestic Abuse*, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers by the National Policing Improvement Agency, Wyboston, Bedfordshire, 2008, <http://www.cumbria.ac.uk/Public/LCSS/Documents/Courses/PPDDomesticAbuseGuidance.pdf>
43. Делић Н., "Кривичноправни аспект насиља у породици", текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр.108-128,
44. Димитријевић Н. (ур.), *Полицијски гласник*, Година II, Српска краљевска државна штампарија, Београд, 1898,

45. Димитријевић П., Јовашевић Д., *Прекршајно право*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2005,
46. Добаш Р., *Енциклопедија друштвених наука*, одредница насиље, приредили А. Купер и Џ. Купер, Службени гласник, Београд, 2009,
47. Драшкић М., „Право на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права“, текст у зборнику „*Ново породично законодавство*“ (ур. З. Поњавић), Крагујевац, 2006, стр. 93-137,
48. Драшкић М., *Породично право и права детета*, Правни факултет, Београд, 2011, Драшкић М., „Насиље у породици: прва пресуда Врховног суда Србије“, *Анали правног факултета у Београду*, 2/2008, стр. 341-351,
49. Douglas H., Fitzgerald R., „Strangulation, Domestic Violence and the Legal Response“, *Sydney law review*, vol 36, 2014, стр. 231-254. <http://www.austlii.edu.au/au/journals/SydLRev/2014/11.pdf>
50. Dorvil H., "Ouvrage recense: Jean-Claude Chesnais, Histoire de la violence", Paris Édition Robert Laffont, Collection *Les hommes et l'histoire, Nouvelles pratiques sociales*, 1/1988,
51. *Domestic Violence*, IACP National Law Enforcement Policy Center, Originally Published: August 1990 Revised: October 1996, May 2006, <http://www.iacp.org/Portals/0/documents/pdfs/MembersOnly/DomesticViolencePaper.pdf>
52. *Domestic Violence: Model Policy*, IACP - National Law Enforcement Policy Center, jun 2006, <http://www.theiacp.org/portals/0/documents/pdfs/membersonly/domesticviolencepolicy.docx>
53. Dutton D. G., Kropp P. R., "A review of domestic violence risk instruments", *Trauma, Violence, Abuse*, 1/2000, стр. 171–181. <http://tva.sagepub.com/content/1/2/171.full.pdf>,
54. Duluth model, *Home of the Duluth model*, <http://www.theduluthmodel.org/about/index.html>
55. Ђикановић Б., „Жртве и здравље - здравствене последице насиља над женама“, *Темида*, 3/2006, стр. 15-23,
56. Ђорђевић Ђ., *Прекршајно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010,
57. Ђорђевић Ђ., *Кривично право - посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009,
58. Ђорђевић Ђ., Кривичноправни аспекти насиља у породици, *Правни живот*, 9/2007, стр. 55-69,
59. Ђорђевић Ђ., Кривичноправна заштита од насиља у породици, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур.Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 64-75.
60. Ђорђевић М., "Улога кривичног законодавства у превенцији криминалитета", *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Београд, 2002, стр. 63-78.

61. Ђорђевић М., "Кривично законодавство и казнена политика", у: *Проблеми казнене политике судова*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973, стр. 5-19,
62. Ђурђевић З., Радовић Н., *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015,
63. Ђурђевић З., *Кривична дела убиства*, Службени гласник, Београд, 2014,
64. Ђуровић Љ., *Породично право*, Научна књига, Београд, 1988,
65. Edleson J., et al, „Assessing child exposure to adult domestic violence”, *Children and Youth Services Review*, 29/ 2007, стр. 961-971.
<https://www.mincava.umn.edu/cedv/art1.pdf>
66. Ellsberg M., Heise L., *Research Violence Against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*, Washington DC, United States, World Health Organization, PATH., 2005, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42966/1/9241546476_eng.pdf,
67. Ertürk Y., *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences: Indicators on violence against women and State response*, UN, Commission on Human Rights, A/HRC/7/6, 29. јануар 2008,
68. Жарковић М., "Основни елементи права жртве на компензацију", текст у публикацији "Право жртве на компензацију", УЈТИЗЈТ, УСС, ОЕБС, Београд, 2011,
69. Жарковић М., *Криминалистичка тактика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012,
70. Жарковић М., et al, *Ка бољој заштити жртава насиља у породици: одговор правосуђа*, Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2012,
71. Желесков - Ђорић Ј., "Резилијентност и криминална виктимизација", *Зборник ИКСИ*, 1-2/2011, стр. 219-229,
72. *За живот без страха* (ур. Т. Игњатовић, Б. Мацановић), Приручник, АЖЦ, Београд, 2005/2006,
73. Зоглин К., "Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из САД", *Темид*, 2/2003, стр.67-73,
74. Zander M., "Cases and Materials on the English Legal System", *Cambridge University Press*, Cambridge, 2007,
75. Играчки Ј., "Улога полиције у превенцији малолетничког преступништва", текст у зборнику "Деликти, казне и могућности социјалне профилаксе" (ур. Л. Крон), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2012,
76. Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Номос, Београд, 1996,
77. Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2010,
78. Игњатовић Ђ., "Појам и етиологија насилничког криминалитета", *Crimen*, 2/2011, стр. 179-211,

79. Игњатовић Ђ., „Нормативно уређење извршења ванзаводских кривичних санкција у Србији“, *CRIMEN (IV)*, 2/2013, стр. 144-175,
80. Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2015,
81. Игњатовић Ђ., Симеуновић - Патић Б., *Виктимологија*, Правни Факултет Универзитета у Београду, 2011,
82. Игњатовић Т., *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција Женски фонд, Нови Сад, 2011,
83. Игњатовић Т., *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*, АЖЦ, Београд, 2013,
84. *Извештај о раду центара за социјални рад у Србији у 2011. години*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2012,
85. Илић Г. П., et al, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, 2013,
86. Илић Г. П., et al, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Осмо измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2015,
87. *Interviewing Techniques in Domestic Violence Cases, In-Service Training For Police Officers, Module 4*, New Jersey Division of Criminal Justice, 2003, <http://www.nj.gov/oag/dcj/njpdresources/dom-violence/dv-interview-tech-tech-instr.pdf>
89. *Inspektion av polismyndigheternas hantering av det lokala personsäkerhets arbetet*, Rikspolisstyrelsen Enheten för inspektionsverksamhet, Stockholm, November 2012, https://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/Inspektioner-tillsyns%20rapporter/2012/Inspektion_Lok_Personsakerhet_121106_3.pdf
90. Јањић-Комар М., Кораћ Р., Поњавић З., *Породично право*, Номос, Београд, 1996,
91. Јањић-Комар М., "Родитељска одговорност", у: *Ново породично законодавство*, Правни факултет-Центар за породично право, Крагујевац, 2006, стр. 247-251,
92. Јеротић В., *Човек и његов идентитет*, Дечије новине, Горњи Милановац, 1995,
93. Јовановић М., "Канада – „best practice“ и светски лидер у борби за родну равноправност", текст у зборнику "*Насиље у породици*" Милан Шкулић ... [и др.]. - Београд. Удружење јт и заменика јт Србије, 2009, стр. 172-174,
94. Јовановић С., *Правна заштита од насиља у породици*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010,
95. Јовановић С., "Насиље у породици у Србији: учиниоци, жртве и друштвена реакција", *Ревизија за криминологију и кривично право*, 1–2/2012, стр. 245–263,

96. Јовановић С., Симеуновић-Патић Б., Мацановић В., *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад, 2012,
97. Jary D., Jary J., *Collins Dictionary of Sociology*, Harper Collins Publishers, Glasgow, 1995,
98. Johnson J., Lutz V., Websdale N., "Death by Intimacy: Risk Factors for Domestic Violence", *Pace Law Review* 20, Spring, 2000, стр. 1101-1134. <http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=plr>,
99. Киурски Ј., „Насиље у породици“, *Темид*, 2/2003, стр. 37-45,
100. Ковачек-Станић Г., *Породично право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011,
101. Ковачек-Станић Г., Самарцић С., "Новине које доноси Конвенција савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици", *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2014, 93-115,
102. Ковачевић М., "Прогањање и средства реаговања", *Civitas*, 7/2014, стр. 33-56,
103. Ковачић М., "Насиље над децом у породици (појам, распрострањеност)", *Социјална мисао*, 2-3/2005, стр. 183-195,
104. Коларић Д., *Кривично дело убиства*, Службени гласник, Београд, 2008,
105. Коларић Д., „Убиство при безобзирном насилничком понашању“, текст у зборнику „Насиље у Србији, узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 106-116,
106. Коларић Д., „Реформа кривичног законика Републике Србије у области сузбијања корупције“, текст у зборнику „Реформа кривичног права“ (ур. Г. Илић), Удружење јавних тужилаца Србије, Копаоник, 2014б, стр.114-131,
107. Коларић Д., „Концепцијске новине у Кривичном законика Србије и адекватност државне реакције на криминалитет“, текст у зборнику „Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет“ (ур. Станко Бејатовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2015а, стр.11-41,
108. Коларић Д., „Концепцијске новине у општем делу Кривичног законика Србије и нормативни аспект адекватности државне реакције на криминалитет“, текст у зборнику „Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму VI“ (ур. В. Цветковић, М. Поповић, Т. Кесић, Ж. Никач), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015б, стр. 53-81.
109. Константиновић-Вилић С., "Фемицид као облик родно заснованог насиља", *Зборник Правног факултета у Нишу*, 64/2013, стр. 33-52,

110. Константиновић-Вилић С., Петрушић Н., Жунић Н., „Европски стандарди о елиминацији насиља над женама“, текст у зборнику „Усклађивање права СР Југославије са правом Европске уније“, Правни факултет, Ниш, 1999, 157-168,
111. Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., "Реаговање полиције на насиље у породици- теоријски оквир и страна искуства-", *Темид*, 1/2005, стр. 3-11,
112. Костић М., "Насиље у породици – две методе судске заштите", текст у зборнику "Новине у породичном законодавству", Правни факултет, Центар за публикације, Ниш, 2006, стр. 235-254,
113. Краус Б., "Развој, карактеристике и основни проблеми казнене политике у Југославији", текст у зборнику "Проблеми казнене политике судова", Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973, стр. 19-51,
114. Кривокапић В., *Криминалистика тактика 1*, Полицијска академија, Београд, 2000,
115. Кривокапић В., Жарковић М., Симоновић Б., *Криминалистика тактика*, ВШУП, Београд, 2003,
116. Крстић О., *Криминалистичка превенција и прогностика*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2005,
117. Karmen A., *Crime Victims: An Introduction to Victimology* (6th ed.) Belmont: Thomson, 2006,
118. Kindermann C., Lynch J., Cantor D., "Effects of the redesign on victimization estimates. Washington", DC: *Bureau of Justice Statistics*, U.S. Department of Justice, 1997, <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/ERVE.PDF>
119. Key idea: The police can control crime, *Key ideas in criminology and criminal justice*, стр. 103-119. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/36813_8.pdf,
120. Krantz G., Garcia-Moreno, C. "Violence Against Women", *J Epidemiol Community Health*, 2005, стр. v818-821. <http://jech.bmj.com/content/59/10/818.full>,
121. Krug E.G., et al, *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002,
122. Лазаревић Љ., „Деликти насиља-кривичноправни аспект“, текст у зборнику: „Деликти насиља-кривичноправни и криминолошки аспект“ (ур. Д. Радовановић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002, стр. 11-23,
123. Лазаревић Љ., *Кривично право – посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1995,
124. Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног законика Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006,

125. Лазин Ђ., "Појам и степеновање сумње у кривичном поступку", *Зборник Правног факултета у Загребу*, 1–2/1984,
126. Лалевић М., *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Лексикон свезнања, Београд, 1974,
127. Лепир М., "Значај увиђаја као криминалистичке радње у кривичном процесном праву", *Годишњак правног факултета Универзитета у Бања Луци*, бр. 31-32/2010, стр. 397-408,
128. Лукић М., Јовановић С., *Друго је породица: Насиље у породици-насиље у присуству власти*, Институт за криминологија и социологија истраживања, Београд, 2001,
129. Lamarca Perez C., *et. al.*, *Derecho Penal-Parte especial*, Colex, Madrid, 2005,
130. Lea S. J., "A Discursive investigation into victim responsibility in rape", *Univ. of Minnesota Dulut, Feminism Psychology*, Vol. 17, 2007, стр. 495-514 <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/3925/4925HomeComputer/Rape%20myths/Discursive%20Investigation.pdf>,
131. Levi M., „Violent Crime“, *in: The Oxford Handbook of Criminology*, Clarendon Press, Oxford, 1997, стр. 841-856,
132. Logar R., *Насиље над женама: примери ДОБРЕ ПРАКСЕ у елиминацији насиља и борби против насиља над женама – Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, АЖЦ, Београд, 2005,
133. Logar R., Research and data collection in the field of women’s access to justice carried out by NGOs, Seminar: “Tackling the Gaps in Research and the Lack of Data Disaggregated by Sex Concerning Women’s Access to Justice” 26-27 June 2013, Council of Europe Office, Paris, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05_conferences/2014_Paris_Seminar_AccessJustice/Presentations/Logar%20Rosa.pdf,
134. Lorenz K., *On Aggression*, Routledge Classics, London, 2002,
135. Lindgren M., Николић-Ристановић В., *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији*, ОЕБС, Мисија у Србији, Одељење за спровођење закона, Београд, 2011,
136. Марковић И., "Обележја Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске", *НБП-Журнал за криминалистику и право*, 2/2013, стр. 71-81,
137. Марковић И., "Правна заштита жртава насиља у породици у Републици Српској", *Темида*, 1/2008, стр. 5-24,
138. Марковић С., "Проблеми са којима се среће орган унутрашњих послова као странка у прекршајном поступку", *Безбедност*, 3/2012, стр. 294-313,
139. Марковић С., „Поступање полиције приликом спречавања насиља у породици на локалном подручју“, текст у зборнику радова „Насиље у Србији - узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић) Том 2, Београд, 2014, стр. 417-428,

140. Марковић С., "Улога полиције у сузбијању насиља у породици у прекршајном поступку", *НБП- Журнал за криминалистику и право*, 2/2015, стр. 211-231,
141. Мартић В. М., "Насиље у школи", *Научно-стручни часопис СВАРОГ*, 4/2012, стр. 117-131,
142. Машић, М.; "Насиље у породици-искуства у пракси Велике Британије и САД", текст у зборнику *"Насиље у породици"*, Милан Шкулић ... [и др.], Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр.174-184,
143. Миликић М., "Породичноправна заштита од насиља у породици у парничком поступку", *Билтену Врховног касационог суда*, 3/2011, стр. 185-203,
144. Миливојевић С., "Safe Horizon - Служба за помоћ жртвама криминалитета у Њујорку", *Темида*, 2/2002б, стр. 31-38,
145. Миливојевић С., "Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку", *Темида*, 3/2002,
146. Милисављевић Б., „Преглед међународноправне регулативе у области спречавања насиља у породици“, текст у зборнику „Насиље у Србији-узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 266-277,
147. Милошевић Г., (ур.); *Родна равноправност и родно засновано насиље*: приручник, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012,
148. Милошевић Н., "Насиље у породици (са становишта кривичног законодавства и праксе)", текст у зборнику "Насиље у породици", Милан Шкулић ... [и др.]. Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр. 26-48,
149. Милошевић Н., "Насиље у породици", текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур.С. Панов, М. Јањић-Комар, М.Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 87-108,
150. Милутиновић М, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1990,
151. Митровић В., Ступар Љ., *Криминалистика техника*, ВШУП, Београд, 2002,
152. Мишамблед Р., *Историја насиља од краја средњег века до данас*, Академска књига, Нови Сад, 2015,
153. Младеновић М., *Породично право*, том 2, Привредна штампа, Београд, 1981,
154. Младеновић М., Панов С., *Породично право*, Досије, Београд, 2003,
155. Молин П. К., *et al*, *О починиоцима насиља у породици и партнерским односима*, Публикација, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2011,
156. Мрвић-Петровић Н., Митровић Љ., *Прекршајно право*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007,

157. Мрвић –Петровић Н., Ђорђевић Ђ., *Моћ и немоћ казне*, Војно издавачки завод, Београд, 1998,
158. Мрвић-Петровић Н., "Поштовање начела ne bis in idem при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела", Наука, безбедност и полиција - Журнал за криминалистику и право, 2/2014, стр. 27-41,
159. Мрвић-Петровић Н., "Медијско извештавање и поштовање људских права учесника у кривичном поступку", *Темид*, 4/2005, стр. 23-27,
160. *Men's Violence against Women in Sweden: An Account of the Situation in Sweden*, Amnesty, 2004, [http://www2.amnesty.se/svaw.nsf/mvaw/\\$File/mvaw.pdf](http://www2.amnesty.se/svaw.nsf/mvaw/$File/mvaw.pdf),
161. Miller S. L., "Victims as offenders: The paradox of women's violence in relationships", *New Brunswick: Rutgers University Press*, New Brunswick, 2005, https://books.google.rs/books?id=7CsgywvFH-EC&printsec=frontcover&hl=sr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false119562575/victims-as-offenders-the-paradox-of-women-s-violence,
162. Multi-agency-practice-guidance-domestic-violence, Safeguarding children abused through domestic violence, 2013, <http://www.cheshirewestlscb.org.uk>,
163. *Насиље над женама-препрека развоју, међународни документи* (ур. Т. Игњатовић), Зборник међународних прописа, Аутономни женски центар, Београд, 2005,
164. Николић Д., *Кривични законик Кнежевине Србије*, Giordano Bruno, Градина, 1991, стр. 232,
165. Николић З., „Агресивна понашања: узроци, последице и могућност сузбијања“, текст у зборнику „Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција“ (ур. Л. Крон), Институт за криминологију и социолошка истраживања, Београд, 2010, стр. 21-35,
166. Николић-Ристановић В., *Породично насиље у Србији*, Виктимолошко друштво Србије и Прометеј, Београд, 2002,
167. Николић-Ристановић В., *Преживети транзицију: свакодневни живот и насиље у посткомунистичком и постратном друштву*, Службени гласник, Београд, 2008,
168. Николић-Ристановић В., *Насиље у породици у Војводини*, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад, 2010,
169. Николић-Ристановић В., "Међународни правни документи о заштити права жртава кривичног дела", *Темид*, 2/ 2001, стр. 45-51,
170. Николић-Ристановић В., "Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремена законска решења и пракса", *Темид*, 1/2003, стр. 3-11,
171. Николић-Ристановић В., *Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања*, Београд: UN WOMEN, Београд, 2013,

172. Николић-Ристановић В., Докмановић М., *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на западном Балкану*, Прометеј, Београд, 2006,
173. Nash J.R., *Dictionary of Crime*, Paragon House Publishers, Pasadena CA, 1992,
174. *Nyhetsbrev från Brottsoffermyndigheten*, Årgång 6. Nummer 1, 2001, <http://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/Nyhetsbrev/Nyhetsbrev%20Brottsoffermyndigheten/Nyhetsbrev%20Brottsoffermyndigheten%202001%201.pdf>,
175. Обреновић Ж., Тркуља С., *Заштита јавног реда и мира у СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1985,
176. Оташевић С., *Насиље у партнерским односима и здравље*, АЖЦ, Београд, 2005,
177. Турковић К., *Посебни дио казненог права*, ур. Новоселац П., Правни факултет Свеучилишта, Загреб, 2011,
178. Панов С., „Насиље у породици - позитивно правни контрапунктови“, текст у зборнику „Насиље у породици“(ур.С. Панов, М. Јањић-Комар, М.Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, 2012а, стр. 218-236,
179. Панов С.,*Породично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012б,
180. Павишић, Б., *Коментар Закона о казненом поступку*, Ријека, 2011,
181. *Параграф лекс*, Изабрани документ: Стручни коментар - Правни инструктор: Насиље у породици: • *Грађанско-правна заштита од насиља у породици са посебним освртом на значај и улогу судије у ефикасном остварењу благовремене и делотворне заштите*, Интернет,
182. Петрушић Н, Констатиновић-Вилић Н., *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Женски аутономни центар, Београд, 2010,
183. Петрушић Н., "Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије", текст у зборнику радова „Ново породично законодавство“ (ур. З. Поњавић), Крагујевац, 2006а,
184. Петрушић Н., "Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије", *Билтен судске праксе*, 2/2006б, стр. 270-304,
185. Петрушић Н., "Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије", *Међународни и домаћи правни оквир женских људских права и родне равноправности - Клиничко образовање*, Приручник, Ниш, 2007,
186. Петрушић Н., Констатиновић-Вилић Н., *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Женски аутономни центар, Београд, 2010,
187. Пешић В., *Убиства у Југославији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1972,
188. Платон, *Држава*, Бигз, Београд, 1993,

189. Платон, *Законои*, Бигз, Београд, 1990,
190. Поњавић З., „Одговорност државе за насиље у породици према Конвенцији о људским правима“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 146-164,
191. Paradine K., Wilkinson J., "Protection and Accountability: The Reporting, Investigation and Prosecution of Domestic Violence Cases", *A Research and Literature Review*, National centre for policing excellence, CENTREX, 2004, <https://www.justiceinspectors.gov.uk/cji/wp-content/uploads/sites/2/2014/04/DomVio0104LitRev.pdf>
192. Perez M., Stuart, T.; "Police Response to Domestic Violence: Making Decisions About Risk and Risk Management", *Journal of Interpersonal Violence*, Volume 23, 4/2008, стр. 454-473 [http://www.victimsofcrime.org/docs/Information %20Clearinghouse/Police_Response_to_Domestic_Violence.pdf?sfvrsn=10](http://www.victimsofcrime.org/docs/Information%20Clearinghouse/Police_Response_to_Domestic_Violence.pdf?sfvrsn=10)
193. Podaná Z., "Reporting to the Police as a Response to Intimate Partner Violence", *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 3/2010, стр. 453-474. http://sreview.soc.cas.cz/uploads/06cac18898a7c19b27867a6e2a1504d684324822_Podanasoccas2010-3-3.pdf
194. Радић И, Радина А., Заштита од насиља у обитељи: обитељскоправни, прекршајноправни и казненоправни аспект, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 3/2014, стр.727-754,
195. Радосављевић Кирћански Ј., et. al, "Улога здравственог система у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања", *Психијатрија данас*, 1-2/2009, стр.115-127,
196. Радовановић С., "Међусобни однос тужилаштва и других државних органа као фактор ефикасности поступања у кривичним стварима", *Билтен правне праксе*, РЈТ, 2/2008,
197. Радловић Љ., *Криминална политика*, Центар за публикације Правног факултета, Београд, 1999,
198. Рамљак А., Симовић М., *Виктимологија*, друго измењено и допуњено издање, Факултет правних наука, Бања Лука, 2006,
199. Рарог А. И., *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Проспект, Москва, 2013,
200. Риз В., *Речник „Филозофија и религија-источна и западна мисао“*, Дерета, Београд, 2004,
201. Ристановић-Николић В., *Утицај жртве на појаву криминалитета*, ИРО "Светозар Марковић", Београд, 1984,
202. Rainer H., "Помоћ жртвама као тема у образовању полиције – идејно надметање: алтернативни пут у репетиторијум", *Безбедност*, 1/ 2011, стр. 189-195,
203. Radford J., Name L., "Tackling Domesic Violence: therioes, Policies and Practice", *Open Univesity Press*, Berkshire, 2008,

204. Reza, A., Mercy, J. A., Krug, E., "Epidemiology of violent deaths in the world", *Injury Prevention*, vol 7, 2001. стр. 104-111,
205. Roberts A. R., Kurst-Swanger K., "Police Responses to Battered Women, Past, Present, and Future", *"Handbook of Domestic Violence Intervencion Strategies, Policies, Programs, and Legal Remedies"*(eds. A.R. Roberts), Oxsford, University press, New York, 2002, стр. 101-127,
206. Richards R., *Findings from the Multi-agency Domestic Violence Murder Reviews in London*, Metropolitan Police, London, 2003. <http://www.dashriskchecklist.co.uk/uploads/Findings%20from%20the%20Domestic%20Homicide%20Reviews.pdf> ,
207. Савић С., Алемпијевић Ђ., “Законска регулатива у вези са социјалном заштитом деце и омладине у Шведској са посебним освртом на заштиту од злостављања и занемаривања”, *Темида*, 1/2003,стр. 11-19,
208. Самарцић С., „Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2012, стр. 423-442,
209. Симеуновић-Патић Б., et al, *Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији*. Приручник. Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014,
210. Симеуновић-Патић Б., *Убиства у Београду*, Војноиздавачки завод и Институт за криминолошка и социлошка истраживања, Београд, 2003,
211. Симеуновић-Патић Б., „О насиљу и теоријским приступима његовом објашњењу“, текст у зборнику: „Насиље у Србији-облици, чиниоци, контрола“ (ур.Б. Симеуновић-Патић), Први део, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, 1-55,
212. Симић И., Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, пета књига, Службени гласник, Београд, 2004,
213. Симић И., Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, шеста књига, Службени гласник, Београд, 2005,
214. Симић И., Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, седма књига, Службени гласник, Београд, 2006,
215. Симић И., Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008,
216. Свенсен Л., *Филозофија зла*, Геопоетика, Београд, 2006,
217. Скиба Б.И., "Криминалистичка проблематика увиђаја мјеста догађаја", *Избор чланака из страних часописа*, Загреб, 1/1986, стр. 66-73,
218. Спасић Д., Радовановић И., "Насиље као криминолошки феномен-теоријски оквир", *Наука-безбедност-полиција*, 2/2012,стр.137-149,
219. Спасић Д., „Породично насиље у Србији – историјско-културолошка димензија“, *Безбедност*, 2/2012, (223, 441)
220. Спасић Д., „Породично насиље у Србији – историјско-културолошка димензија“, *Безбедност*, 2/2012, стр. 205-219,

221. Спасић Д., Никач Ж., *Појмовни оквир*, Родна равноправност и родно засновано насиље - приручник, Криминалистичко - полицијска академија, Београд, 2012,
222. Станаревић С., Ејдус Ф., *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009,
223. Станко Е., *Енциклопедија друштвених наука*, одредница насиље, Том 2, приредили А. Купер и Џ. Купер, Службени гласник, Београд, 2009,
224. Станковић Г., *Грађанско процесно право*, прва свеска, Парнично процесно право, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013,
225. Станковић Г., „Дете као странка у парничном поступку“, Зборник радова „Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног (ур. Г. Марковић)“, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, Источно Сарајево, 2012, стр. 29–46,
226. Стевковић, Љ.; „Телесна казна: насилно средство васпитања деце као фактор ризика насилног понашања у одраслом добу“, *Зборник Института за криминологија и социолошка истраживања*, 2/2013, стр. 165-184,
227. Стојановић З., *Политика сузбијања криминалитета*, Правни факултет, Нови Сад, 1991,
228. Стојановић З., *Кривично право - Општи део*, Правни факултет, Правна књига, Београд, 2013,
229. Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Мисија ОЕБС-а у Црној Гори, Подгорица, 2010,
230. Стојановић З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2010а.
231. Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012,
232. Стојановић З., „Кривичноправни појам насиља“, текст у зборнику „Насиље у Србији, узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр.1-9.
233. Стојановић З., Коларић Д., „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и кривично законодавство Републике Србије“, *Српска политичка мисао*, 3/2015, стр. 111-136,
234. Стојановић З., *Кривично право - општи део*, Правна књига, Београд, 2015,
235. Стојановић З., Делић Н., *Кривично право - посебни део*, Београд, 2013,
236. Стојановић З., Коларић Д., Нова решења у Кривичном законнику Републике Србије, *Безбедност*, бр. 3/2012, стр. 7-33,
237. Saunders D. G., "Are physical assaults by wives and girlfriends a major social problem?" *Violence Against Women*, 8/2002, стр. 1424-1448. <http://www.xyonline.net/sites/default/files/Saunders,%20Are%20physical%20assaults.pdf>,
238. Sergeant H., "The Public and the Police", *Civitas: Institute for the Study of Civil Society*, London, 2008 <http://www.civitas.org.uk/pdf/PublicAndThePolice.pdf>,

239. Soothill K., et al, "Murder and serious sexual assault: What criminal histories can reveal about future serious offending", *Police Research Series Paper 144*, Home Office, London, 2002, стр. 41, <http://eprints.lancs.ac.uk/3423/1/prs144.pdf>,
240. Sullivan C.M., Bybee D.I., *Using a Longitudinal Data Set to Further Our Understanding of the Trajectory of Intimate Violence Over Time*. Final report (grant 98–WT–VX–0013) submitted to National Institute of Justice, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. Washington, DC. 2000. Document No.: 185728 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/185728.pdf>,
241. Sullivan C., Keefe M., *Evaluations of Advocacy Efforts to End Intimate Male Violence Against Women*, Evaluations of Advocacy Efforts to End Intimate Male Violence Against Women, 1999, http://vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_advocacy.pdf,
242. Stanko E., *The Sage Dictionary of Criminology*, compiled and edited by E. McLaughlin, J. Muncie, Sage Publications, London, 2001,
243. Straus M. A., Gelles R. J., "Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys", *Journal of Marriage and the Family*, 1986, стр. 465-479. <http://pubpages.unh.edu/~mas2/VB2%20Societal%20Change%20and%20Change%20in%20fam%20viol.pdf>,
244. *Stopp Gewalt!*, Häusliche Gewalt Informationen zu Wegweisung und Betretungsverbot bei häuslicher Gewalt im Kanton Aargau, Aarau, 2015, https://www.ag.ch/media/kanton_aargau/dvi/dokumente_5/ges_1/organisation_8/haeusliche_gewalt/Haeusliche_Gewalt_Polizeiliche_Wegweisung_Betretungsverbot_zivil-rechtliche_Schutzmassnahmen.pdf
245. Schwesig M., Maas H., *Mehr Schutz bei häuslicher Gewalt: information zum Gewaltschutzgesetz*, Berlin, 2015, http://www.bmjv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Schutz_haeusliche_Gewalt.pdf?__blob=publicationFile&v=8
246. Sherman L. W., Berk R. A., "The specific deterrent effect of arrest for domestic assault", *American Sociological Review*, 49, 1984, стр. 261-272 <file:///C:/+++%20%20%20Downloads/Sherman.pdf>,
247. Тањевић Н., „Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији“, *Темида*, 4/2010, стр.17/36,
248. Таховић Ј. Ђ., Кривично право: посебни део, друго издање, Научна књига, Београд, 1955,
249. Тох Х., *Насилници*, Просвета, Београд, 1978,
250. Турковић К., *Кривично право-посебни део*, уредник П. Новоселец, Свеучилиште у Загребу, Загреб, 2011,
251. Турковић К. *et al.*, *Коментар Казненог закона*, Народне новине, Загреб, 2013,
252. Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, девета књига, Службени гласник, Београд, 2013,

253. Taket A., Wathen C.N., MacMillan H., "Should Health Professionals Screen All Women for Domestic Violence?", *PLoS Medicine*, 2004, http://fhs.mcmaster.ca/vaw/PLoS_Commentary_Oct04.pdf,
254. Taler S., *Прес конференција: Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, АЖЦ, Београд, 2007, <http://www.womenngo.org.rs/konferencija/SilvijaTalerPressKonf.pdf>,
255. Terrill R. J., *World Criminal Justice Systems*, Seventh Edition, Cincinnati, SAD, 2009,
256. Tjaden P., Thoennes N., *Extent, Nature and Consequences of Intimate Partner Violence*, Findings From the National Violence Against Women Survey, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice (NCJ), 2000,
257. Turvey B.E., Petherich W., *Forensic victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts*, Academic Press Elsevier, USA, Sitka, 2009,
258. Урошевић Л., *Кривични законик Краљевине СХС са коментаром*, Државна штампарија, Београд, 1929,
259. Хобз Т., *Левијатан*, Градина, 1991,
260. Healey, K.; Smith C., O'Sullivan C. S., *Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies*, National Institute of Justice, Washington, 1998, <https://books.google.rs/books?isbn=0788178695>,
261. Healey K., Smith C., O'Sullivan C. S., *Batterer Intervention: Program Approaches and Criminal Justice Strategies*, Nova Science Publishers Inc, New York, 2009,
262. „Health Care Response to Domestic Violence Fact Sheet“, *The Family Violence Prevention Fund and the Trauma Foundation*, San Francisco, <http://feminism.eserver.org/activism/orgs/domestic-violence.html>
263. Hester M., et al, *Early evaluation of the Domestic Violence, Crimes and Victims Act 2004*, Ministry of Justice Research Series 14/08, Durham university, London, 2008, <http://dro.dur.ac.uk/5093/1/5093.pdf>
264. Hester M., "Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators", *Violence Against Women*, 2012, стр. 1067 – 1082.
265. Heise L.L., Ellsberg M., Gottemoeller M., "Ending violence against women", *Population Reports*, MD Johns Hopkins University School of Public Health, Centre for Communications Programmes, Baltimore, 11/1999,
266. Heinisch-Hosek G., *Frauenbericht 2010: Bericht betreffend die Situation von Frauen in Österreich im Zeitraum von 1998 bis 2008*, Bundesministerin für Frauen und Öffentlichen Dienst im Bundeskanzleramt Österreich, Wien, 2010,
267. Herbert C.P. „Family Violence and family physicians: Opportunity and obligation“, *Canadian Family Physician*, VOL 37, 1991, стр: 385-390,
268. Hoyle C., Young R., *New Visions of Crime Victims*. Centre for Criminological Research. University of Oxford. Hart Publishing, 2002,

269. Hoyle, C., *Negotiating Domestic Violence: Police, Criminal Justice and Victims*, Oxford University Press, 1998, <http://www.amazon.com/Negotiating-Domestic-Violence-Clarendon-Criminology/dp/0198299303>,
270. Hoyle C., Sanders A., "Police response to domestic violence: from victim choice to victim empowerment?", *British Journal of Criminology*, 40, 2000, стр. 14–36,
271. Ђирић Ј., "Жртва и правосуђе – могући извори секундарне виктимизације", текст у зборнику "Насиље у породици" Шкулић, М. и др..., Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, АТЦ, Београд, 2009, стр. 68-95,
272. Ђорац С., „Домен примене права на породични живот у пракси Европског суда за људска права“, *Страни правни живот*, 1/2014,
273. Фројд С., *Аутобиографија – Нова предавања за увођење у психоанализу*, Матица српска, Нови Сад, 1979,
274. Фројд С., *Из културе и уметности*, Матица српска, Нови Сад, 1979,
275. Фуко М., *Хрестоматија – 1926-1984-2004*, Војвођанска социолошка асоцијација, Нови Сад, 2005,
276. Fleury R. E., Sullivan C. M., Bybee D. I., “When Ending the Relationship Doesn’t End the Violence: Women’s Experiences of Violence by Former Partners.” *Violence Against Women*, 6(12), 2000, стр.1363–1383. <https://vaw.msu.edu/wp-content/uploads/2013/10/Expartner.pdf>
277. Fromm E., *Анатомија људске деструктивности*, књига 2, Напријед, Загреб, 1975,
278. Cavadino M., Dignan J., *Penal Systems-a comparative approach*, Sage Publications Ins, London, 2006,
279. Centrex. (2004). Guidance on investigating domestic violence. Bramshill, UK: National Centre for Policing Excellence on behalf of the Association of Chief Police Officers
280. *Crime scene and physical evidence awareness for non-forensic personnel*, United Nations, New York, 2009, https://www.unodc.org/documents/scientific/Crime_scene_awareness_Ebook.pdf
281. Crime Scene Investigation, A Guide for Law Enforcement, National Forensic Science Technology Center 7881 114th Avenue North Largo, FL 33773, September 2013, <http://www.nfstc.org/>
282. Curzon L.B., *Dictionary of Law*, Pearson-Longman, London, 2002,
283. Цветковић В., Радња кривичног дела: нека питања у вези кривичних дела насиља у породици и изазивања националне, расне и верске нетрпељивости – осврт на последичну радњу, Билтен Врховног Касационог суда, Интермекс, Београд, 2/2013, стр.131-141,
284. Човић А., "Значај ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици", *Страни правни живот*, 3/2013, стр. 279-293,

285. Шатле Ф., Дијамел О., Пизије Е., *Енциклопедијски речник политичке филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 1993,
286. Шепаровић З., *Границе ризика-етичкоправни приступи медицине*, Правни факултет, Загреб, 1985а,
287. Шепаровић З., *Виктимологија – студије о жртвама*, Тискара Загреб и Правни факултет Загреб, Загреб, 1985,
288. Шепаровић З., *Криминологија и социјална патологија*, Правни факултет у Загребу, Загреб, 1981,
289. Шкулић М., *Коментар Законика о кривичном поступку*, књига 11, Службени гласник, Београд, 2007,
290. Шкулић М., „Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици - нека спорна питања и дилеме“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. М. Шкулић), Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2009, стр. 10-23.
291. Шкулић М., „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2010, стр. 66-107.
292. Шкулић М., „Модификације кривичног законодавства Србије у време економске кризе – неке грешке у српском КЗ-у и катастрофално лоша концепција нацрта Законика у кривичном поступку Србије“, у зборнику „Заштита људских права и слобода у време економске кризе“ (ур. С. Ного), Удружење за међународно кривично право, Београд, 2011, стр. 129 – 154,
293. Шкулић М., *Коментар Законика о кривичном поступку*, књига 26, Правни факултет БУ и Службени гласник, Београд, 2011а,
294. Шкулић М., "Насиље у породици", *Ревија за криминологију и кривично право*, Београд, 2012, стр. 117-141,
295. Шкулић М., „Кривично-правни аспект, основни ставови“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 67-71.
296. Шкулић М., „Кривично дело насиља у породици“, текст у зборнику „Насиље у породици“ (ур. С. Панов, М. Јањић-Комар, М. Шкулић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012б, стр. 71-87,
297. Шкулић М., "Нови законик о кривичном поступку – очекивања од примене", текст у зборнику "Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена" Педесето Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2013,
298. Шкулић М., "Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка", *CRIMEN*, 2/2013, стр. 176-234.
299. Шкулић М., *Водич за примену новог законика о кривичном поступку Србије*, Интермекс, Београд, 2014,
300. Шкулић М., *Кривично процесно право*, седмо измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014а,

301. Шкулић М., Насиље у породици: неки проблеми законске инкриминације и судске праксе, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014б, стр. 34-51.
302. Шурлан Т., „Заштита жена од насиља- универзални међународноправни акти“, текст у зборнику „Насиље у Србији- узроци, облици, последице и друштвене реакције“ (ур. Д. Коларић), Том 2, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр.132-143.
303. Watts Ch., Mayhew S., „Reproductive Health Services and Intimate Partner Violence: Shaping a Pragmatic Response In Sub-Saharan Africa“, *International Family Planning Perspectives*, 4/ 2004, <https://www.guttmacher.org/pubs/journals/3020704.html>
304. Wergens, A., *Ett viktologiskt forskningsprogram*, Presenterat 2002, Bakgrund och nuläge, Brottsoffermyndigheten, Umeå, 2002,
305. Wolhuter L., Olley N., Denham D., *Victimology: Victimisation and victims' rights*, London and New York : Routledge-Cavendish, 2009,
306. *World health statistics 2013*, World Health Organization, http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf
307. World Health Organization, WHO Global status report on violence prevention, 2014
308. Wilson, J. Q., Kelling, G. L., "The police and neighborhood safety: Broken windows", *Atlantic Monthly*, 1982, стр. 29–38 https://www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf.

ПРОПИСИ

1. Bill C-126, Criminal Code of Canada, Royal Assent received on June 23, 1993, and proclaimed into force on August 1, 1993. https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/cornwall/en/hearings/exhibits/Nicolas_Bala/pdf/C-126_C-128.pdf
2. Criminal law (Consolidation) (Scotland) Act 1995 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/39/contents>
3. Decision No 803/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L.2004.143.01.0001.01.ENG>
4. *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, усвојена од стране Генералне скупштине УН резолуцијом А/RES/40/34, од 29.11.1985
5. *Declaration on policies for combating violence against Women in a democratic Europe*, усвојенана Трећој Европској министарској конференцији оједнакости мушкараца и жена, одржаној у Риму 21-22. октобра 1993. год.

6. *European Convention on the Exercise of Children's Rights*, ETS No 160. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdaf>
7. *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, стр. 32. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a>
8. Закон о забрани дискриминације, *Сл. гласник*, 22/2009
9. Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник Р.Српске*, бр. 118/05, 17/08.
10. Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник Р.Српске*, бр.102 /12.
11. Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Сл. гласник РС*, бр. 55/2014,
12. Закон о изменама и допунама Кривичног закона РС, *Службени гласник РС*, бр. 10/2002.
13. Закон о изменама и допунама Казненог закона, *Народне новине РХ*, бр. 56/15 и 61/15 – исправак.
14. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр.67/2013.
15. Закон о изменама и допунама Кривичног законика РС, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.
16. Закон о изменама и допунама Кривичног законика РС, *Службени гласник РС*, бр. 121/12.
17. Закон о јавном реду и миру, *Сл. гласник РС*, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - др. закон и 85/2005 - др. закон
18. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СРЈ*, бр. 70/2001 и 68/2002 и *Сл. гласник РС*, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон, 72/2009 и 76/2010 (престао да важи)
19. Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014
20. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005
21. Закон о министарствима, *Службени гласник РС*, бр. 44/2014 и 14/2015
22. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12, 2013,
23. Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93" и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 - Уставна повеља
24. Закон о оружју и муницији, *Сл. гласник РС*, бр. 20/2015 од 24.02.2015

25. Закон о оружју и муницији, *Сл. гласник РС*, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 27/2011 - одлука УС и 104/2013 - др. закон
26. Законом о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 62/03, 64/03, 58/04, 62/04, 79/05 и 101/05
27. Закон о полицији, *Сл. гласник РС*, бр. 101/2005, 63/2009 - одлука УС, 92/2011 и 64/2015.
28. Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 42/2009.
29. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС - међународни уговори*, бр.12/2013.
30. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 4/96 и 4/97.
31. Закон о потврђивању опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, бр. 13/2002.
32. Закон о потврђивању Факултативног протокола о спречавању продаје деце, дечије проституције и дечије порнографије, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/2002.
33. Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр.72/2011.
34. Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. 65/2013
35. Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, *Службени лист Србије и Црне Горе-Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005.
36. Закон о равноправности полова, *Сл. гласник*, 104/2009
37. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/1971.
38. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена, *Службени лист СФРЈ-Међународни уговори*, бр. 11/81.
39. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011- др.закон, 101/2011 и 101/2013.
40. Казнени закон РХ који је био на снази до 1. 1. 2013, *Народне новине РХ*, бр. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 84/2005, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011,143/2012.
41. *Казнени закон РХ* који је на снази од 01.01.2013, *Народне новине РХ*, бр. 125/2011. 144/2012.
42. Казенски законик Републике Словеније, *Урадни лист РС*, бр. 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 54/15.

43. Кодекс Уједињених Нација о понашању службених лица задужених за спровођење закона из 1979. године, Усвојен резолуцијом 34/169 Генералне скупштине Уједињених нација од 17. децембра 1979.
44. Кривични Закон Републике Српске, *Службени гласник Р.Српске*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13.
45. Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014
46. *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, Центар маркетинг, Београд, 1998.
47. Кривичниот законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/96, Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08, 139/08 , 114/09 година, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013.
48. Кривични законик Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Службени лист ЦГ", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013.
49. Кривични закон РС, *Сл. гласник СРС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Сл.гласник РС*, бр. 16/90, 26/91- одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, &7/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002- испр, 80/2002-др закон, 39/2003 и 67/20.
50. Кривични закон СРС, *Службени гласник РС*, бр. 26/77,
51. Кривични закон ФНРЈ,*СЛ. лист ФНРЈ*, бр.13/51
52. Кривични законик Француске Code pénal<http://legifrance.gouv.fr/>
53. Ley Orgánica 11/2003, de 29 de septiembre, De medidas concretas en materia de seguridad ciudadana, violencia doméstica e integración social de los extranjeros. <https://www.boe.es/boe/dias/2003/09/30/pdfs/A35398-35404.pdf>
54. Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, <https://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf>
55. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Se modifica por el art. 36 de la Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre. Ref. BOE-A-2004-21760. <http://www.boe.es /buscar/act.php?id =BOE-A-1995-25444>
56. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (Vigente hasta el 28 de Octubre de 2015), http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html
57. Legislation in the member states of the council of Europe in the field of violence against women, Volume II: Moldova to United-Kingdom, Strasbourg, December 2009, <http://www.coe.int/equality>
58. Мишљење са препорукама Заштитника грађана, Документ Бр. 13-4714/12 од 11.12.2012. године, Београд.

59. Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, *Службени гласник РС*, бр. 27/2011
60. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, *Службени гласник РС*, број 15/09;
61. Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, *Службени гласник РС*, број 122/08 и *Акциони план (2010 - 2012) за спровођење ове стратегије* *Службени гласник РС*, број 15/10;
62. Национална стратегија о старењу, *Службени гласник РС*, број 76/06;
63. Национална стратегија за младе, *Службени гласник РС*, број 55/08;
64. Национални миленијумски циљеви развоја у Републици Србији, *Влада Републике Србије*, 2006,
65. Обавезна инструкција о оперативном раду полиције, ст. пов. 01 број 13419/106 Од 15.11. 2010. године,
66. Образложење уз Предлог Закона о заштити од насиља у обитељи који се налази у процедури у Сабору Хрватске. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2015/237%20sjednica%20Vlade/237%20-%201.pdf>
67. Основни принципи Уједињених Нација о употреби силе и ватреног оружја од стране припадника органа реда из 1990
68. Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2012,
69. Obscene Publications Act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/7-8/66/contents>
70. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011-др. закон и 6/2015.
71. Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, Република Србија, Министарство правде и државне управе, Број: 119-01-00130/2013-05, датум: 14. јануар 2014. године, Београд
72. Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, МУП РС, бр. 01-13050/12-6, 11.02.2013,
73. Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, МУП РС, фебруар 2007,
74. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, Република Србија, Министарство просвете, Кабинет министра, датум: 4.10. 2007. године
75. Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Република Србија, Министарство здравља, Београд, април 2009.

76. Посебан протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, Министарство здравља, Београд, јун 2010.
77. Правилник о начину обављања полицијских послова, *Сл. гласник РС*, бр. 27/2007,
78. Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде, *Службени гласник РС*, бр. 19/2007, 112/2008
79. Правилник о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 56/2005,
80. Правилником о програму и начину стицања посебних знања из области права детета судија који суде у поступцима у вези са породичним односима, *Сл. гласник РС*, 44/2006
81. Приручник за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, Република Србија, Министарство просвете, Београд, 2009,
82. Protection on Children and Prevention of Sexual Offences Act <http://www.legislation.gov.uk/asp/2005/9/contents>
83. Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године, Скупштина Аутономне покрајине Војводине, 01 Број: 9-3/08
84. Стратегија јавног здравља Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 22/09;
85. Стратегија развоја заштите менталног здравља, *Службени гласник РС*, број 8/07;
86. Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 104/06;
87. Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 27/09;
88. Стратегија развоја социјалне заштите, *Службени гласник РС*, број 108/05;
89. Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 1/07;
90. Стратегија развоја званичне статистике у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 111/06;
91. Sexual Offences Act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents>
92. The Swedish Penal Code, <http://www.legislationline.org/>
93. Уредба о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова, *Службени гласник*, бр. 8/2006,
94. Упутство начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета, СТ 01 стр. пов. број 1426/02, од 08.03.2002.

95. Упутство о начину организовања и вршењу унутрашњих послова на безбедносном сектору, СТ 01 стр.пов.бр.1308/97, од 08.04.1997. год.
96. Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 2006.
97. Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006
98. UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials of 1990
99. UN, Commission on Human Rights, Special Rapporteur on Violence Against Women, *A framework for model legislation on domestic violence*, E/CN.4/1996/53/Add.2,2/2/1996. <https://www1.umn.edu/humanrts/commission/thematic52/53-add2.htm>
100. *UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A.40/34, annex, 40 U.N. GAIR Supp. (No.53) at 214. UN Doc A/40/53,asp, <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Deklaracija-UN-o-osnovnim-principima-pravde-za-zrtve-kriminala-i-zloupotrebe-vlast.pdf>
101. Home Office, Domestic violence: Revised circular to the Police Circular 19/2000, a revision of Home Office Circular 60/90—Domestic violence. London, Author, 2000.
102. DG Justice Guidance Document related with impenetation Directive 2012/29/EU of the European Parlamet and the Council of 25 October 2012, establishing minimum standards on the rights, suport and protection of victims of crime. European Commission, 2013, ec.europa, [eu/justice/criminal/.../victims/guidance_victims_rights_directiv..](http://ec.europa.eu/justice/criminal/.../victims/guidance_victims_rights_directiv..)
103. Council of Europe, Committee of Ministers, *Recommendation No.R(85)11 of the Committee of ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure* усвојена 28. јуна 1985. године
104. Council of Europe, Committee of Ministers *Recommendation No.R(87)21 on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation*, усвојена 17.9.1987. године
105. Council of Europe, *European Court of Human Rights, Case Law*, <http://www.legislationline.org/topics/organisation/4/topic/25>
106. Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
107. Code pénal suisse <http://www.admin.ch>
108. VSRH III-Kr 149/08-3 од 22. 7. 2009. http://www.iusinfo.hr/LegisRegistry/Content.aspx?SOPI=VSRH2008IIIKrB149A3&Doc=VRHSUD_HR

ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ, ЛЕКСИКОНИ И РЕЧНИЦИ

1. *Black's Law Dictionary*, 8th edition, Thomson West, St. Paul, 2004.
2. *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy Books, New York, 1989.
3. *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1985.
4. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Књига XIV, САНУ, Београд, 1989.
5. *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982.

СУДСКА ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

1. Предмет *Опуз против Турске*, Апликација бр. 33401/02, Пресуда од 09.06. 2009.
2. Предмет *Томашић против Хрватске*, Апликација бр. 46598/06, Пресуда од 25.01. 2009.
3. Предмет *А. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 100/1977/884/1096, Пресуда од 03.09. 1998.
4. Предмет *S.W. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 20166/92, Пресуда од 22.11. 1995.
5. Предмет *C.R. против Уједињеног Краљевства*, Апликација бр. 20192/92, Пресуда од 22.11.1995.
6. Предмет *Силиадин против Француске*, Апликација бр. 73316/01, Пресуда од 21. јула 2005.
7. Предмет *Е.С. и други против Словачке*, Апликација бр. 8227/04, Пресуда од 15. септембра 2009.
8. Предмет *А. против Хрватске*, Апликација бр.55164/08, Пресуда од 14. октобра 2010.
9. Предмет *Контрова против Словачке*, Апликација бр. 7510/04, Пресуда од 31. јула 2007.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Саша Марковић је рођен 22.07.1975. године у Ваљеву, Република Србија, где је завршио основну и средњу школу. Дипломирао је 1998. године на Полицијској академији у Београду, са просечном оценом 8,15 и стекао стручно звање *дипломирани официр полиције*. Магистарске студије КПА у Београду, завршио је са просечном оценом 8,83, а 28.09.2010. године *одбранио је магистарску тезу* „Превентивно откривачка функција органа унутрашњих послова на сектору“, чиме је стекао академски назив *магистра криминалистичко-безбедносних наука*. У јануару 2013. године уписао је докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду. На седници Научног већа Института за криминолошка и социолошка истраживања, 25.11.2015. године изабран је у истраживачко звање: истраживач-сарадник.

Запослен је у МУП-а РС од 01.12.1998. године, и обављао је послове *помоћника командира (1998-2001), заменика командира (2001-2006) и командира (2006-2013) Полицијске испоставе Ваљево*. Дана 11.09.2013. године од стране министра именован је за *начелника Полицијске управе у Ваљеву* и на том радном месту се и данас налази. Упоредо са обављањем редовних послова полиције, радно је ангажован и као припадник Посебних и Интервентних јединица полиције. Обављао је дужности командира вода, заменика командира чете и командира чете (1999-2009). Одлуком министра, у јулу 2015. године, одређен за команданта VI одреда Интервентних јединица полиције МУП-а Р. Србије.

Решењем Владе РС, именован је за члана Савета Криминалистичко-полицијског универзитета.

Завршио је више обука и курсева по програму стручног оспособљавања и усавршавања радника у Министарству унутрашњих послова.

Учествује у реализацији следећих научно-истраживачких пројеката и то: „*Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције*“, и „*Тужилачка истрага на Западном Балкану - како да постанемо ефикаснији*“.

Објавио је више научно-стручних радова, од којих су најзначајнији:

- *Проблеми са којима се среће орган унутрашњих послова у прекршајном поступку*, Безбедност, 3/2012, Београд, стр. 294-313.

- *Практични аспекти примене неких полицијских овлашћења и обављања послова*, Безбедност, 1/2014, Београд, стр. 136-158.
- *Поступање полиције приликом спречавања насиља у породици на локалном подручју*, Зборник радова: Насиље у Србији-узроци, облици, последице и друштвене реакције, Том 2, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 417-429.
- *Criminal analysis of electricity theft and its social consequences*, Међународни научни скуп „Дани Арчибалда Рајса“, Тематски зборник радова међународног значаја, ТОМ 3, КПА, Београд, 2015, стр 83-91.
- *Криминалистичка и кривично-правна анализа кривичног дела недозвољене производње и стављања у промет опојних дрога*, Зборник радова: Супростављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење”, ТОМ 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 437-449.
- *Злоупотреба опојних дрога и институт (забране) ублажавања казне у пракси Вишег суда у Ваљевоу*, Зборник: Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет, Златибор, 2015, стр. 205-232.
- *Улога полиције у сузбијању насиља у породици у прекршајном поступку*, НБП, Журнал за криминалистику и право, Београд, 2/2015, стр. 211-231.
- *Улога полиције у спровођењу мере безбедности "Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама"*, Правни живот: часопис за правну теорију и праксу, Удружење правника Србије, Том 1, Београд, 2015, стр. 603-620.
- *Мере које предузима полиција приликом заштите жртава насиља у породици*, Безбедност, 3/2015, Београд,
- *Мера безбедности „Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама“ у пракси полиције и правосуђа*, (рад је добио две позитивне рецензије и биће објављен у НБП, Журнал за криминалистику и право, Београд, 1/2016)

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Саша М. Марковић

број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом:

УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 26 JAN 2016

С. Марковић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **Саша М. Марковић**

Број индекса _____

Студијски програм _____

Наслов рада: **УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ
НАСИЉА У ПОРОДИЦИ**

Ментор Проф. др Милан Шкулић и проф. др Слободан Панов

Потписани/а **Саша М. Марковић**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 26 JAN 2016

Потпис докторанда
С. Марковић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. АУТОРСТВО - НЕКОМЕРЦИЈАЛНО

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 26 JAN 2016

Потпис докторанда
С. Марковић

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.